

ניבי תלמוד

ניבי תלמוד

אמרות, פתגמים ומטבעות לשון מתחום המשפט
ביאורם, הוראתם ושימושם

מאת

נחום רקובר

בהשתתפות

רפי יעקובי

ספרית המשפט העברי

ספרית המשפט העברי

משרד המשפטים
מורשת המשפט בישראל
הקדן לקידום המשפט העברי

©

כל הזכויות שמורות

מורשת המשפט בישראל
ת"ד 7483 ירושלים 91074
תשנ"א – 1990

סדר: אוריחא, ירושלים

הקדמה

הלשון העברית עשירה בניבים שמקורם בתקופות שונות בחיי עם ישראל, החל מתקופת המקרא ועד ימינו. בספר זה הובאו ניבים שלוקטו בעיקרם מן המשנה והתלמוד, וקצתם ממקורות אחרים בספרות חז"ל. המשותף לניבים הללו הוא המשמעות המשפטית הגלומה בהם, כשבביאורי הניבים הודגמה משמעות זו במקודה ובהשתלשלותה. לצד ניבים אלה הובאו כללים מתורת המשפט ומטבעות לשון מן המשא ומתן התלמודי. יצוין שאף על פי שהניבים הינם מתחום המשפט, רבים מהם הפכו לחלק מביטויי התרבות האנושית, השגורים בפי כל משכיל עברי.

יסוד משפטנו הלאומי במשנה ובתלמוד. אמת, הספרות המשפטית העברית זכתה להתפתחות ענפה ומאלפת מאז חתימת התלמוד, במאות ספדי הלכה ובמאות אלפי שאלות ותשובות. עם זאת, נתקיימו ניבי התלמוד בתשתיתה של הלשון בכל התקופות כולן. אכן, יש ביטויים שכבר בתקופת התלמוד היו למעין פתגמים וגבישי לשון, ויש שנעשו פתגמים דק בתקופה שלאחר התלמוד.

התלמוד שהיה יצירת המופת הספרותית המרכזית בחיי העם במשך דורות, אינו מוכר לצערנו לחלק גדול מן העם, משום שעם זניחת המסורת נזנחו גם אוצרות הספרות היהודית המסורתית, שהם המסד לכל ערכינו הלאומיים. זניחה זו, בלא ספק, זניחה זמנית היא. הנה כי כן, בימים אלה, שבהם אנו עדים לנפילת "מסך הברזל" ולקיום החזון המקראי "ושבו בנים לגבולם", מתגברת והולכת התקווה גם להריסת המחיצות המדומות, המפדירות הפרדה תרבותית-רוחנית בין חלקי העם היהודי, ולשיבת עם ישראל ל"גבולו" הרוחני.

נתלבטנו לא מעט בשאלה האם ניב מסוים מקומו בספר זה, אם לאו, אם משום צורתו, או משום תוכנו. השתדלנו להכריע בשאלה זו

שלא על פי אמות מידה נוקשות, ובלא ספק כמה מן ההכרעות מקורן בטעם אישי. אף על פי כן נתנו את דעתנו שלא לחרוג חריגה גסה מן המסגרת שתחמנו לעצמנו.

הניבים ניתנו בסדר הא"ב, ולגיבים קרובים בעניינם נרשמו הפניות מתאימות. כן הובאו, במפתח העניינים, גם רמזות אחרות, לפי קטעי ניבים, מקבילות וגדרי נושא.

נוסף לדברי ההסבר לניב ולהרגמת השימוש בו הובאו, באות קטנה יותר, עניינים שאינם הכרחיים להבנתו, אולם יש בהם כדי להבהיר הבהרת יתר את משמעותו או תחולתו. הללו, דרך כלל, הם מפרי עטו של הרב ז"נ גולדברג, שהואיל לעבור על כתב היד. תודתנו נתונה לו על כך.

ניקודם של הניבים נעשה בעיקרו על פי הצעתו של ד"ר יחיאל קארה. עם זאת, לעתים נקטנו את המסורת המקובלת בהגייתן של מלים מסוימות ברוב ערות ישראל. אשר לכתוב, עקבנו כדרך כלל אחר הכתיב המצוי ברפואי התלמוד.

ספר זה מיועד הן למי ששנה במקורותינו והן למי שלא שנה בהם. מי שזכה, קרא ושנה, יצא נשכר משינון "גירסא דינקותא", ואף יוכל לעמוד ב"תר ייחוד על משמעותם של מטבעות לשון, שעיקרם ידוע לו, אולם אין הוא מכיר את נופם.

למורים, תלמידים, משפטנים ולכל משכיל עברי עשוי ספר זה לשמש מקור לא אכזב להעשרת הלשון ולגיוונה. לבלשנים ולחוקרים יוכל הספר להוות בסיס למחקרים לשוניים, ולבירור דרכי ההבצה והניסוח.

אביע תודתי למר רפי יעקובי, שעמלו, ידיעותיו וטעמו הטוב שוקעו במעשה הספר, ולמר אריאל ורדי על עצתו בעיצוב הספר.

ולסיום אזכיר לטובה את מר יהושע שחר ז"ל, ממחלקת הרשומות במשרד המשפטים, שהחל בשעתו באיסוף ניבים מן התלמוד. אף על פי שנטינו מן הדרך שהלך כה, הרעיון ליצירת אוצר הניבים הוא פרי מחשבתו.

בס"ד, ירושלים, חשוון תשנ"א

נחום רקובר

אָפּאָ לָגְבִי כְּרִיָּה – אַחוּלֵי אַחִיל בכא בתרא קלו, ב
 אב אצל בנו מוחל. כשמדובר ביחסים בין אב לבן, ייתכן שהאב מוחל לבן
 על זכויות קנייניות שיש לו, אף שלגבי אדם זר, היה עומד על זכותו.

אָפּאָ לָגְבִי כְּרִיָּה – שְׁעֲבוּדֵי מְשַׁעְבֵּיד נְפִשָּׂיה בכא בתרא קעד, ב
 אב אצל בנו – משעבד את עצמו. הרין הוא, שערב של כתובה, אף על פי
 שנעשה קניין על התחייבותו להיות ערב – פטור מלשלם, משום
 שמתייחסים אל התחייבותו כאל אסמכתא בעלמא (ע"ע). אבל אב שערב
 לכתובת בנו מתחייב, בגלל ההנחה, שאבא לגביה בריה – שעבודי משעבד
 נפשיה.

אָבְדוּ הַמְּשֻׁכּוֹן – אָבְדוּ מְעוּתֵיךְ בכא מציעא פא, ב
 יש מי שאומר, שהמלווה לחברו, ונתן לו הלוחה משכון, ואבד
 המשכון – יכול הלווה לומר למלווה: "כלום הלוויתני אלא על המשכון?
 אבד המשכון – אבדו מעותיך". התוצאה היא, שאפילו ערכו של המשכון
 פחות בהרבה מסכום ההלוואה, מפסיד המלווה את כל סכום ההלוואה.
 ראה גם ערך: "אבד קתא רמגלא – אברו אלפא וזוי".

אָבְדוּ קַתָּא דְּמַגְלָא – אָבְדוּ אֶלְפָא זִזְיָי בכא מציעא פכ, א
 אבדה קת המגל – אברו אלף וזויים. יש מי שאומר, שהמלווה לחברו, נתן
 לו הלוחה משכון, ואבד המשכון – אפילו ערכו של המשכון פחות בהרבה
 מסכום ההלוואה, מפסיד המלווה את כל סכום ההלוואה.
 ראה גם ערך: "אבד המשכון – אברו מעותיך".

אָבוּת נְזִיקִין בכא קמא ב, א
 אופני הנוק המפורשים בתורה. המשנה מונה ארבעה אבות נזיקין: השור,
 הבור, המבעה, ההבער (אש). מאבות הנזיקין מסתעפות גם תולדות (ע"ע:
 "תולה"), והם הנזקים הדומים לאבות באופיים ובתכונתם, אך אינם
 מפורשים בתורה. למשל, המאפיין את אב הנוק בור הוא, שמדובר בתקלה

העומדת במקומה, שהעובר עליה ניזוק ממנה. תולדותיו הן: אבנו, סכינו ומשאו של אדם, שהניחם ברשות הרבים, ואדם עלול להיחלף בהם.

אַבְיָהָה מְדַעַת בכא מציעא כה, ב

“אבדה” מרצון. כל דבר שאדם מוצא, תייב להכריז עליו, אם יש בו סימנים, משום שיש להניח, שיש לו תובעים. אבל דבר שהונח על ידי הבעלים במקום שהוא עלול ללכת לאיבוד, אין המוצא תייב להכריז עליו, ויש מי שאומר, שאף יכול לקחתו לעצמו, שכן זוהי אברה מדעת.

יש אומרים, שאברה מרעת היא הפקר, שמתוך מעשיו של אותו אדם ניתן להסיק (ע”ע: “אנן סהדי”) שהפקירם (ב”ח, חו”מ, סימן רעג; ש”ך, חו”מ, סימן רסא. ס”ק ג), ויש אומרים שאינה הפקר, אלא שאין חיוב למוצא אברה זו להשיבה לבעליה, ומתוך כך יש להניח שהחייאש הבעלים, והייאוש מועיל, כיוון שמדובר באברה (נתיבות המשפט, חו”מ, סימן רסא).

אַבְיָהָה גּוֹפוֹ סנהדרין עג, א

מצוות השבת אברה כוללת גם “השבת” גופו של אדם. למשל, הרואה את חברו תועה בדרך, מצווה להדריך אותו למחוז חפצו, מדין השבת אברת גופו.

אַבְיָהָה שֶׁל יְתוּמִין בכא קמא לו, א

ביטוי לאחריות שיש לבית דין כלפי יתומים. לשון הגמרא: “דבן גמליאל ובית דינו (כלומר: נשיאי ישראל שבכל רוד ורוד) אביהן של יתומים”. בית דין ממונים על נכסיהם של היתומים כאילו היו אביהם. התוצאה ההלכתית היא, שנכסיהם של היתומים נחשבים כמסורים לבית הדין, ועל כן אין היתומים צדיכים לכתוב פרוזבול (ע”ע), וגם בלעדיו השביעית אינה משמטת חובות שאנשים חבים ליתומים.

אַבְק לְשׁוֹן הָרַע בכא בתרא קסה, א

מעין לשון הרע; רומה ללשון הרע. ריבור שאינו לשון הרע ממש, אך קרוב הוא ללשון הרע. למשל, מי שאומר לחברו: “איני רוצה לספר לך על פלוני, מה אידע לו ומה היה לו”, וכדומה. אמנם לא סיפר הלה דבר בגנות חברו, ואף על פי כן משמעת מדבריו גנתו של אותו פלוני.

אַבְק רִבִּית בכא מציעא סא, ב

מעין ריבית; רומה לריבית. מה שאינו עיקר איסור ריבית אלא צד קל שבה. נוסף לאיסורי ריבית מן התורה, שעיקרם הלוואה בחוספת כלשהי לסכום ההלוואה, יש גם איסורי ריבית שקבעו תכמים, כגורה וכהרחקה

שמה יבואו לריבית של תורה. איסורים אלה קרויים גם "אבק ריבית". כך, למשל, מן התורה אין איסור ריבית אלא בדרך הלוואה ממש, אבל תשלום ריבית כשלא התנו כן כשעת ההלוואה, ולא על דעת הריבית הלווה – אסור משום אבק ריבית. גם הלוואת סאה בסאה – שמלווה לתברו סאה תבואה ומתנה עמו שיחזיר לו סאה תבואה לאחר זמן – אסור, שמה תתייקר התבואה, ונמצא מתזיר לו יותר ממה שנתן לו. גם ריבית מוקדמת וריבית מאוחרת (ע"ע) אסורות משום אבק ריבית.

אָגַב אוֹנְסִיָּה גָּמַר וּמְקָנָה כבא בתרא מת, א

מחמת אונסו גומר בלבו, ומקנה קניין מוחלט. מי שאנסוהו למכור חפץ כלשהו – ממכרו נחשב ממכר, ואין הוא יכול לחזור בו לאחר מכן בטענה שלא נתכוון למכור (ע"ע: "תלייהו וזבין, זביניה זביני"). הסיבה לכך היא, שהדעת נותנת שעל ידי הייסורים, גמר בליבו להקנות, והקנה בלב שלם, שהרי אין לו הפסד, משום שמקבל תמורה כנגד מה שמכר. ראה גם ערך: "כל דמזבין איניש אי לאו דאניס לא הוה מזבין".

אָגַב אוֹרְחָא כבא קמא ב, ב

דרך אגב. פעמים שאגב דברים בעניין אחד האומר משמיע דברים גם בעניין אחר. למשל, המשנה העוסקת ביוחסין נוקטת בלשון: "עשרה יוחסין עלו מבבל...". התלמוד שואל: מרוע נקט התנא לשון "עלו מבבל" ולא לשון "הלכו לארץ ישראל"? ומשיב על כך, שאגב אורחא, השמיע לנו התנא, שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. ראה גם ערך: "אגב גררא נסכה".

אָגַב גְּרָרָא נְסִיבָה כבא מציעא ר, ב

על ידי גררה לקחה. ביטוי המופיע כמהלך המשא ומתן התלמודי, ומשמעותו היא, שאין זה מקומו האמיתי של דין מסוים. הסיבה שבכל זאת הובא הדין במקום זה היא, שבשל העניין שקדם לו נגדרו והביאו עניין נוסף הקשור אליו.

אָגַר בְּטִילָא כתיבות קה, א

שכר בטלה, שנוטל מי שבטל ממלאכתו למטרה מסוימת. נאמר על דיין, שאסור לו ליטול שכר על שהוא דן, ואם נטל שכר – דינו כטל. אף על פי כן, דיין שעסק במלאכה, וכאו בעלי דין להתדיין לפניו, וביקש מהם "אגר בטילא" – פיצוי על שבטל ממלאכתו כשכיל לדון אותם – אם ניכר שזהו שכר בטלה בלבד, ולא יותר מזה, מותר לקחתו, וממילא דינו קיים.

ראה גם ערך: "מכוער הדיין שנוטל שכר לדון"; "נותן לו שכרו כפועל בטל".

אגרת מרד כתובות סד, א

איגרת שבית דין שולחים לאישה המורדת כבעלה (ע"ע: "מורדת"), היינו, שמונעת מבעלה לקיים אתה יחסי אישות כמגמה לצערו. באיגרת זו כותבים לאישה: "הוי יודעת, שאם את עומדת במרדך, אפילו כתובתך מאה מנה – הפסדת אותה".

אדחה אבן אחר הנופל? ערכין ל, ב

אזרוק אבן על מי שנפל? כלומר, מי שנפל ונחבל, האם נוסף מכה על מכתו? בחלמוד מועלית האפשרות, שלא להשתדל לפדות את מי שהידרדר עד שנאלץ להשכיר עצמו כמשרת בבתי עבודת כוכבים, מכיוון שכבר נפל וכשל. אפשרות זו נדחית בשל דברי המקרא: "גאולה תהיה לך" (ויקרא כה, מח), שמשמע מהם, שיש להשתדל שלא ייטמע יהודי בין הגויים. ראה גם ערך: "הלעיטהו לרשע וימות".

אדם – אית ליה מזלא; בהמה – לית לה מזלא כבא קמא כ, ב
אדם – יש לו דעת להישמר שלא ייפגע; בהמה – אין לה דעת. כשהתורה מדברת על שור שהזיק אדם, היא אומרת: "וכי יגח שור את איש או את אשה..." (שמות כא, כח), וכשהיא מדברת על שור שהזיק שור, היא אומרת: "וכי יגח שור איש את שור רעהו" (שם שם, לה). החלמוד מסיק, שנגיפה האמורה בשור, אין הכוונה לדחיפה על ידי הגוף, אלא לנגיחה על ידי הקרן. אם כך, נשאלה השאלה: מדוע לגבי אדם נקטה התורה לשון נגיחה, ואילו לגבי שור נקטה לשון נגיפה? ועל כך השיבו: "אדם, דאית ליה מזלא, כתיב: כי יגח; בהמה דלית לה מזלא כתיב: "כי יגוף", כלומר, אדם – יש לו דעת להישמר מפני פגיעה, ויש להניח, שלא ייפגע מנגיפה, שהיא דחיפה קלה ומקרית, אלא רק מנגיחה, שהיא פעולה חזקה ומכוונת, לעומת זאת, בהמה – עלולה להניזק גם מנגיפה.

אדם בהול על ממונו שבת קח, ב

טבע האדם שהוא חרד על ממונו. מתוך שאדם חרד על ממונו, העומד בפני הפסד, יש חשש שיבוא לעבור על איסור. חשש זה משמש נימוק לכמה דינים: פעמים אסרו חכמים לעשות אפילו דברים המותרים לשם הצלת הממון, שמה מתוך בהילות האדם להצלת ממונו, ישכח ויבוא לעשות גם דברים אסורים. פעמים התירו חכמים לעבור על איסור קל מדברי סופרים

אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה | 5

ההצלת הממון, מתוך שידעו, שאם לא יתירו לו כלל, יבוא לעבור אף על איסור חמור, מתוך שהוא כהול על ממונו.
ראה גם ערך: "אין אדם מעמיד עצמו על ממונו".

אָדָם חָשׁוּב כבא כתר א ט, א

חכם חשוב הממונה על הציבור. בני העיר ובעלי אומנויות רשאים להתקין תקנות שונות להסדרת חיי המסחר בעירם. תקנות אלה מחייבות את תושבי המקום, וניתן לנקוט סאנקציות נגד העוברים עליהן. אלא שכדי שיהיה לתקנות תוקף מחייב, יש צורך להביאן לאישורו של אדם חשוב. במקום שאין אדם חשוב, יש לתקנות אלה תוקף מצד עצמן.

אָדָם מְכַרֵּיחַ עֲצָמוֹ מִן הַשְּׁבוּעָה, וְאִין אָדָם מְכַרֵּיחַ עֲצָמוֹ מִן

הַתְּשֻׁלוּמִים ירושלמי, גיטין, פרק ה, הלכה ד

אדם משתדל להתחמק מן החובה להישבע, אך משתדל פחות להתחמק מסיכון של הפסד כספי. טבע האדם, כשרוצים למנותו לתפקיד, שייתכן שבסופו של דבר יתחייב שבועה, ואינו נהנה מן התפקיד הנאת ממון (כגון אדם שמינוהו אפוטרופוס על נכסי יתומים קטנים, וכשיגדלו היתומים יצטרך להישבע "שאין בידו כלום משלהן"). קיים חשש שלא ירצה לקבל על עצמו תפקיד זה. לעומת זאת, אם נשקפת לו רק סכנה של הפסד ממון, אין חשש שיסרב לקבל עליו תפקיד זה, מפני שהמוניטין שייצאו לו כאדם הגון ומהימן הם כעין פיצוי על הכסף, שאולי יצטרך לשלם.

אָדָם מוֹעֵד לְעוֹלָם כבא קמא ג, ב

אדם מוזהר תמיד. כתוצאה מכך, אדם שהזיק, חייב לשלם את מלוא הנזק. אין מבדילים באדם (כשם שמבדילים כבעלי חיים) בין עניינים שלגביהם ייחשב תם, לעניינים אחרים שלגביהם ייחשב מועד, אלא הוא נחשב מועד לעולם – בין הזיק בשוגג בין הזיק במזיד, בין הזיק בשעה שהיה ער ובין הזיק בשעה שהיה ישן.

אָדָם נֶאֱמָן עַל עֲצָמוֹ יוֹתֵר מִמָּאָה אִישׁ כריתות יב, א

אדם נאמן להעיד על עצמו יותר ממאה איש המעידים נגדו. כעברות שכן אדם למקום (לאלהים) שיש בהן כפרה על ידי קרבן, אף אם באים מאה איש ומעידים נגד אדם שעבר עליהן, והוא כופר באשמה, מאמינים לו ואין מאמינים לעדים.

אָדָם עֲשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ בְּכָל שְׁעָה וְשְׁעָה כבא מציעא כא, ב
אדם רגיל לכדוק בכיסו בכל עת, אם המעות שבו מצויות, או שאכדו. על

הנחה זו מתבססים, למשל, לצורך הקביעה שמי שמצא מעות מפוזרות, הרי אלו שלו, ואין כאן "יאוש שלא מדעת" (ע"ע), מכיוון שאדם רגיל למשמש בכיסו בכל שעה, ומניחים שגילה שאכדו המעות, והתייאש מהן, עוד קודם שמצאן המוצא.

אָדָם עָשׂוּי שֶׁלֹּא לְהִשְׁבִּיעַ אֶת בְּנָיו

בבא בתרא קעד, ב אדם עשוי לומר על עצמו שהוא חייב כסף, אף על פי שאינו חייב, כדי שלא ייראו בניו – יורשיו – כשבעים ממון (=כעשירים). כתוצאה מכך, שכיב מרע (ע"ע) שאמר: "אני חייב מעות לפלוני", ומת – אין גובים מנכסיו אחר מותו, מפני שאדם עשוי לומר כך בשעת מיתה, כדי לא להשביע את בניו.

ראה גם ערך: "אדם עשוי שלא להשביע את עצמו".

אָדָם עָשׂוּי שֶׁלֹּא לְהִשְׁבִּיעַ אֶת עַצְמוֹ

סנהדרין כט, ב אדם עשוי לומר על עצמו, שהוא חייב מעות לפלוני, אף על פי שאינו חייב, כדי שלא ייראה בעיני הבריות כשבע ממון (=כעשיר). כתוצאה מכך, אין להסתמך על דבריו, ולומר שהוא חייב לו. ראה גם ערך: "אדם עשוי שלא להשביע את בניו".

אָדָם קָרוֹב אֲצֵל עַצְמוֹ

יבמות כה, ב אדם נחשב כקרוב של עצמו. לעניין עדות, פסול קרובו של פלוני לעדות בענייניו של אותו פלוני. גם את האדם עצמו רואים כביכול כקרוב של עצמו, ומשום כך אינו נאמן להעיד על עצמו, בין לטובתו בין לרעתו. כתוצאה מכלל זה, אין אדם נפסל לעדות מכוח עדות עצמו, ואינו נענש על ידי עדות עצמו, לא במיתה, לא במלקות ולא בקנסות.

אָדָם רוֹצֵה בְּקַב שֶׁלּוֹ מִתְּשֻׁעָה קָבִין שֶׁל חֲבִירוֹ

בבא מציעא לח, א חביב על אדם דבר מועט שיצר במו ידיו, ושהשיג בעמל כפיו, מדבר מרובה שקנה משל אחרים. כלל זה מובא כטעם להלכה, שהמפקיד פירות אצל חברו, וראה השומר שהפירות נרקבים, או שעכבדים אוכלים מהם, לא ימכור את הפירות. אף שמבחינה כלכלית טהורה עדיף שימכור את הפירות, ובכסף שיקבל עבורם יוכל המפקיד לקנות פירות חדשים, מלמדי להם להתקלקל, ויקבל המפקיד לידיו מעט פירות טובים – הדין הוא שלא ימכרם. כל זאת מפני שהנחה היא, שהמפקיד רוצה בקב שלו מתשעה קבין של חברו.

דברים אלה נאמרו בדרך גזומה, שהרי מצינו בגמרא (בבא מציעא לח, א) שאם הפירות

אוי לי אם אומר, אוי לי אם לא אומר | 7

נרקבים יותר מכדי שיעור מסרם, הפחות מיחס של חשעה לאחד, על השומר למכרם בבית דין כדי למנוע הפסד מן המפקיד.

או פְּנוּס או פְּטוּר כחכות קט, א

או הינשא לי, או שחרוני בגט פיטורין. אם פסק אדם סכום מסוים כנרונה לחתנו בשעת הקידושין, ולפני הנישואין פשט את הרגל לחתנו (ע"ע: "פשט לו את הרגל"), ואינו משלם לו את הסכום שפסק, יש מי שאומר, שדין הארוסה, ש"חשב עד שילכין ראשה" (ע"ע). לעומתו, יש מי שסבור, שיכולה הארוסה לטעון כנגד הארוס: "אילו אני הייתי פוסקת את הנדוניה לעצמי, ולא הייתי מקיימת את דברי, יכולת לומר כך, אך מכיוון שאבי הוא שפסק לך, והוא שפשט את הרגל, מה אני יכולה לעשות? לכן האפשרויות העומדות לפניך הן: או כנוס או פטור."

אוגיר בְּדַנְקָא – אָכִיל בְּזוּזָא? ! בבא מציעא צב, א

השכיד עצמו בדנקא (מטבע קטנה שערכה שישית הזוז) – אוכל בזוז? פועל הנשכר לעשות דבר הנאכל, כמו כצידת ענבים בכרם וכדומה, מותר לו לאכול ממה שהוא עושה בו מלאכה. נחלקו חכמים בשאלה, האם חלה עליו הגבלה כלשהי, או שמותר לו לאכול אף למעלה משכרו? הסובר שאסור לו לאכול בסכום הגבוה משכרו תמה על הסובר שאין הפועל מוגבל באכילתו, ואומר לו: "כלום הגיוני שמי שאוגיר בדנקא – אכיל בזוזא?!".

אודיתא בבא בתרא קמט, א

הודאה הנמסרת מאדם על דבר שהוא שייך לו, שהוא של פלוני, אף על פי שידועים, שהדבר אינו של אותו פלוני. בשל הכלל "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי" (ע"ע), יש בכוחה של הודאה (פיקטיבית) זו לזכות את מי שנמסרה לטובתו, ועל כן, לרוב השיטות, הודאה זו היא כמעשה קניין ממש, ועל ידה זוכה אותו אדם מיד בנכס, שלגביו הייתה האודיתא.

אוי לי אם אומר, אוי לי אם לא אומר בבא בתרא פט, ב

דברי מי שהתלבט אם ללמד הלכה מסוימת או לא, והגיע למסקנה שבין אם יאמר אותה, בין אם לא יאמר אותה, תיווצר בעיה: אם יאמר את ההלכה – תתעורר בעיה פלונית; ואם לא יאמר אותה – תצמח בעיה אלמונית. רבן יוחנן בן זכאי התלבט בהלכות אחרות בענין מידות ומשקלות של סוחר. צרדי הספק שלו היו: אם יאמר את ההלכות – יש חשש שמתוכן יוכלו הרמאים ללמוד כיצד לרמות, ויבואו לרמות יותר

«Այս աշխարհում կա միայն մի օրհանգստի օր — այն օրը, երբ մենք կհասնենք մեր հայրենիքին» (Գրիգոր Լևոնյան)։

«Այս աշխարհում կա միայն մի օրհանգստի օր — այն օրը, երբ մենք կհասնենք մեր հայրենիքին» (Գրիգոր Լևոնյան)։

ՄԱՍԻ ՄԱՍԻ

Մասի մասի մասի զուգահեռները կարող են լինել միմյանց հակադրություններ, որոնք կարող են լինել միմյանց հակադրություններ, որոնք կարող են լինել միմյանց հակադրություններ։

Մասի մասի մասի զուգահեռները կարող են լինել միմյանց հակադրություններ, որոնք կարող են լինել միմյանց հակադրություններ, որոնք կարող են լինել միմյանց հակադրություններ։

Մասի մասի մասի զուգահեռները կարող են լինել միմյանց հակադրություններ, որոնք կարող են լինել միմյանց հակադրություններ, որոնք կարող են լինել միմյանց հակադրություններ։

Մասի մասի մասի զուգահեռները կարող են լինել միմյանց հակադրություններ, որոնք կարող են լինել միմյանց հակադրություններ, որոնք կարող են լինել միմյանց հակադրություններ։

ՄԱՍԻ ԵՎ ՄԱՍԻ

Մասի մասի մասի զուգահեռները կարող են լինել միմյանց հակադրություններ, որոնք կարող են լինել միմյանց հակադրություններ, որոնք կարող են լինել միմյանց հակադրություններ։

Մասի մասի մասի զուգահեռները կարող են լինել միմյանց հակադրություններ, որոնք կարող են լինել միմյանց հակադրություններ, որոնք կարող են լինել միմյանց հակադրություններ։

הבית. נפקא מינה בין שתי הדעות תהיה, כששבר האומן את הכלי – האם ישלם לבעל הכלי דמי כלי, או רק דמי החומרים?
להלכה אומן קונה בשבח כלי. אמנם, הש"ך (חושן משפט, סי' שו, ס"ק ה), העלה שיש ספק בדין אם קונה אם לאו.

אומן מותר – קרוב למזיד מכות ז, כ

מי שטועה, משום שאינו יודע את ההלכה, וסבור על מעשה אסור, שהוא מותר – אינו נחשב כשוגג, אלא כקרוב למזיד. הטעם לכך הוא, שמוטל על האדם ללמוד ולדעת את ההלכות. לכן, ההורג אדם מפני שטעה בדין, ולא ידע שאסור להרוג אדם, אינו נחשב כשוגג, ועל כן אינו נקלט בעיר מקלט.

אונאת דברים בבא מציעא נח, ב

צער שאדם גורם לחברו על ידי דיבור. בנוסף לאיסור אונאה במקח וממכר, יש גם איסור אונאת דברים, היינו שלא יאמר אדם לחברו דברים שיכעיסוהו ויבהילוהו, ויגרמו לו לבושה או לצער. למשל, אל יאמר אדם לגר: "זכור מעשה אבותיך", וכן אם ראה אנשים מחפשים תבואה, לא יאמר להם: "לכו אצל פלוני, שהוא מוכר תבואה", אם הוא יודע שאותו פלוני אינו מוכר תבואה, ומחכוון להתל באותם אנשים או במוכר. וכן לא יאמר אדם לסוחר: "בכמה חפץ זה?", כשאינן ככוונתו לקנותו. חכמים ראו את איסור אונאת דברים כחומרה יתרה, ואמרו עליו: "גדולה אונאת דברים מאונאת ממון" (בבא מציעא נט, א), וכן אמרו: "כל השערים ננעלים חרץ משערי אונאה" (ע"ע).

אונס – רחמנא פטריה בבא קמא כח, כ

הרחמן – הקדוש ברוך הוא – פטר את האנוס מן החיובים הנובעים ממה שעשה. מי שביצע פעולה מסוימת באונס, היינו שלא כרצונו ושלא בכחירתו, פטור מן התוצאות העונשיות והנויקיות של מעשהו, שכן: "אונס – רחמנא פטריה".

אונסא דלא שכית גיטין עג, א

אונס שאינו שכית. ההנחה היא, שגם כשאדם מקבל על עצמו לשאת בתוצאות של אונס, הוא מתכוון למקרים שכיחים של אונס, אך לא למקרים נדירים, שאינו מעלה אותם בדעתו כלל. למשל, מעשה באדם שמכר קרקע לחברו, וקיבל עליו המוכר לפצות את הקונה על כל אונס שיקרה. לבסוף ציווה המלך, שיצבירו את הנזהר דרך אותה קרקע. היה מי שפסק, שעל המוכר לפצות את הקונה, שכן קיבל על עצמו כל אונס שיקרה. לעומתו

היה מי שפסק, שהמוכר לא נתכוון לאונס שאינו שכח, ועל כן אינו חייב לפצוח עליו.
ראה גם ערך: "קאקי חירוי משלחי גלימא דאינשי".

אוֹצְרֵי פִירוֹת כבא בתרא ז, ב

טוהרים האוגרים אצלם את הסחורה בשעה שהיא נמכרת בשוק, מתוך כוונה למכור אותה במחיר יקר לאחר שתאזל מן השוק. דיניס שונים נאמרו כדי למנוע תופעות מעין אלה. את תופעת אצירת הפירות ראו בחומרה יתרה, עד כי השנו את אוצרי הפירות למלווים בריבית ולמרמים במירות ובמשקלות.

אוֹקֵי מְמוֹנָא בְּחֻזְקַת מְרִיָּה כבא קמא קיח, א

העמד את הממון בחזקת בעליו. כל זמן שהמבקש להוציא ממון מיד חברו לא הביא ראיה שתצדיק את הוצאת הממון, משאירים את הממון ביד המחזיק בו, ואין מוציאים אותו מידי מספק. זאח בשל הכלל: "המוציא מחברו עליו הראיה" (ע"ע).

אוֹקֵי תְּרֵי לְהַדֵּי תְּרֵי כתובות כ, א

העמד שניים כנגד שניים. כשעדים מסרו עדותם וכאו עדים אחרים והעידו על אותו עניין עדות שונה (ע"ע: "עדות מוכחשת"), הדין הוא: אוקי תדי להדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מריה (ע"ע: "אוקי ממונא בחזקת מריה"), כלומר, מעמידים שני עדים כנגד השניים האחרים, ונוצר מצב שקול, ומעמידים את הממון בחזקת המחזיק בו, עד שהמבקש להוציא את הממון יביא ראיה לטענתו (ע"ע: "המוציא מחברו עליו הראיה").
ראה גם ערך: "תרי ותרין נינהו".

אוֹרוּוֵי לָא מוֹרִינְן, וְאֵי עֶבֶד – עֶבֶד תענית כו, ב

יש הלכות שאין מורין אותן, אך אם עשה אדם כאותה הלכה – עשה, ואין מחזירים אותו. יש דברים שהם מעיקר ההלכה, ועל כן, כשמלמדים הלכה לציבור, מלמדים אותם לעשות כן. יש דברים שיש להם מעמד של מנהג, אך אין מלמדים בציבור לנהוג כך, אלא שאם יבוא אדם וישאל – יורו לו על פי המנהג. מעמד נחות מזה יש לדבר שלא קיבל מעמד של מנהג, אלא דק יש שנהגו כך. במקרה זה, אם ישאל אדם, כיצד לנהוג? לא יורו לו לנהוג כך, אך אם עשה כמנהג, מה שעשה עשוי, ואין אומרים לו לחזור ולעשות אחרת.

שמעון פיצוי על נזקו. יוצא, שככל שהנוק יותר מאוחר, כך גדל הסיכוי לזכות בפיצוי עליו, ואחרון אחרון נשכר.

אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת חולין יא, א

פסוק הוא בתורה (שמות כג, ב), וממנו למדו את הכלל, שבמקרה של ספק, ההכרעה נעשית על פי הרוב (ע"ע: "זיל בחר רובא"). יש מי שלמד מפסוק זה את הצורך להרכיב בית דין במספר לא זוגי של דיינים, כדי שבכל מקרה תתקבל הכרעה על פי מניין הרעות (סנהדרין ג, ב).

ראה גם ערך: "בית דין נוטה".

יש מי שלמד מפסוק זה את הכלל בדבר הליכה אחר הרוב כעסקי ציבור (שו"ת הרא"ש, כלל ו, סימן ה).

אַחֲרֵיָת — טְעוֹת סוֹפֵר כתובות נא, א

שטר חוב שלא כתבו בו, שנכסי הלווה משתעבדים למלווה, והם ערבים שיפרע החוב, אין להסיק מכך שנחכוון המלווה לוותר על שעבוד הנכסים, אלא חולים את העובדה שלא נכתב עניין זה כטעות הסופר, שכתב את השטר, ששכח לכתוב סעיף זה. על כן, נכסי הלווה משתעבדים למלווה, אף על פי שלא נכתב הדבר כשטר החוב.

ראה גם ערך: "עביד איניש דובין ארעא ליומיה"; "שטר שאין בו אתריות".

אַטוּ בְּרִשְׁעֵי עֶסְקִינָן? כתובות קה, א

כלום ברשעים אנו עוסקים? ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי להבעת תמיהה. כשניסו לומר שמימרא מסוימת באה ללמד הלכה, שנפקחה היא לגבי אנשים שאינם נוהגים כדין, יש ששאלו: "אטו ברשיעי עסקינן"? היינו, מכיוון שאין חכמים דנים בהלכה לרשעים, על כורחנו, יש לפרש את ההלכה באופן שונה.

אַטוּ פּוּלְהוּ בְּחֶדָא מְחַתָּא מְחַתִּינְהוּ? ברכות כד, א

האם כולם באריגה אחת אתה אורגם? ביטוי הנאמר במהלך המשא ומתן התלמודי, ומשמעו: לא כל הדברים שווים זה לזה, ולכן לא תמיד ניתן להשוות דבר אחד לדבר אחר.

ראה גם ערך: "היכא דאיתמר — איתמר, והיכא דלא איתמר — לא איתמר".

אַטוּ פּוּלְהוּ נְשִׁי רִינָא גְמִירָי? ! קידושין יג, א

וכי כל אישה יודעת דין? ! היינו, אין להנחת כמובן מאליו, שהנשים יודעות

את הדין, ולהסיק מהתנהגותן מסקנות הלכתיות. מעשה באדם שנתן לאישה אגודה של דס, ואמר לה: "הדי את מקודשת לי בזו", וקיבלה את האגודה. אמרה לו האישה: והלא אין באגודה שווה פרוטה? ! והשיב לה: התקדשי בארבעה זווים, המוחבאים בתוך האגודה. במקרה זה אם שתקה האישה – אינה מקודשת, מפני שאין להסיק משחיתתה, שנתדצתה להתקדש, משום שאנו אומרים, שלא איכפת לה באמירתו, ועל כן אינה טודחת להתייחס אליה. במהלך המשא ומתן התלמודי, היה מי שניסה ללמוד מן העובדה, שלא זרקה האישה את מה שקיבלה, שנתדצתה לקידושין, והשיבו לו: "אטו כולהו נשי דינא גמידי?!", כלומר, האישה לא זרקה את האגודה, לא מתוך שנתדצתה להתקדש, אלא מחשש שתחייב באחריותה, וזאת מפני שאין הנשים יודעות את הדין, שאם לא קיבלה על עצמה לשמור את האגודה, אינה מתחייבת באחריות.

אטו קל דמגבוי, בבי דינא מגבוי? ככא מציעא יח, א

כשאישה מביאה את הגט בלי הכתובה יכול הבעל לטעון שפרע את הכתובה. אין להכחיש את דברי הבעל ולומר לו, שאם האמת כדבריו שפרע, למה לא קרע הגט, מפני שלא היה יכול לקרוע הגט, שהדי האישה צריכה להינשא על פי הגט, ואם יקרע אותו, לא תוכל להינשא. ואין לומר שהיה לו לקרוע את הגט ולכתוב על הגט, שקרעו אותו לא משום שהוא פסול אלא משום שגבתה הכתובה, מפני שלא כל אדם מגרש בבית דין, ורק בבית דין ניתן לכתוב על גט קרוע שאפשר להינשא בו (בלי בית דין לא נאמן לבעל שיכתוב כך על הגט).

אטו קל דמגרש, בבי דינא מגרש? ! ככא כתר א קעד, ב

וכי כל מי שמגרש, בבית דין מגרש? ! מעשה באדם שהיה ערב לכתובת כותו, ובנו (בעלה) היה תלמיד חכם, והיה מצבו דחוק. אביי, שידע על כך, אמר שיכול אותו בן להיחלץ מעניותו אם יגרש את אשתו, וחלך ותגבה את כתובתה מאביו, ואחר כך יחזירנה. תמה עליו רבא: והלא כדי למנוע אפשרות זו קבעו חכמים, שהמגרש אישה צריך להדיר את הנאתה ממנו, וממילא לא יוכל להחזירה? ! על כך השיב לו אביי: "אטו כל דמגרש בבי דינא מגרש?!" ומכיוון שלא כל אדם מגרש בבית דין, יכול הוא לגרשה שלא בפני בית דין, היודעים שהוא צריך להדיר אותה כהנאה, אלא בפני שני עדים, שאינם יודעים זאת.

אטרופי ביי דינא בכדי – לא מטרחינן ככא קמא פט, ב

אין מטריחים את בית הדין לחינם. כללים שונים בסדרי הדין נובעים

מעיקרון זה. למשל, בעניין שלא תהיה בו לפסיקת בית דין נפקות מעשית, אין חובה על בית דין להזדקק לתביעה, כי "אטרותי כי דינא בכדי – לא מטרחינן".

אֵי אַטְרוּחִי בֵּי דִינָא תְּרִי זְמַנִּי – לָא מְטַרְחִינָן בבא מציעא קי, א
אין מטריחין את בית הדין שתי פעמים. משמעות הכלל היא, שאין להטריח את בית הדין שיתן פסק דין היום, כשצפוי שיצטרך מחר לפסוק פסק דין הפוך, לאור הראיות שיוכאו בפניו.

אֵי אַגְרָא – לָא פְּגָרָא; אֵי פְּגָרָא – לָא אַגְרָא ככא מציעא סט, ב
אם שכר – לא שבר; אם שכר – לא שכר. הדבר נאמר על מי שהשכיר ספינה, כשאחד מתנאי ההשכרה הוא, שאם תישבר, ישלם השוכר את דמיה. משמעות התנאי היא, שאפשר לגבות רק אחד מן השניים: או דמי שכירות (אגרא), או דמי הספינה שנשכרה (פגרא). זאת מכיוון שאם הסכים המשכיר עם השוכר, שיתן לו את דמיה, אם תישבר, הרי הספינה כמלווה ביד השוכר, והתשלום שהוא משלם כדמי שכירות הוא ריבית. אמנם, להלכה מותר להתנות כן.

אֵי אֵיִשֵׁר חֵיל – אַבְטְלִינִיה גיטין לו, ב
אם יעמוד בי כוח – אבטלנו. כך התבטא שמואל לגבי הפרובול, שהתקין הליל, היינו שאילו הייתה לו סמכות הלכתית, היה מבטל תקנה זו, מפני שלדעתו הפרובול גורם, שנוטלים ממון שלא כדין.

אֵי אֶפְשִׁי בְּתַקְנַת חֲכָמִים כתובות פג, א
איני רוצה בתקנת חכמים. אדם יכול לומר, שאינו רוצה ליהנות מתקנה שתקינו חכמים לטובתו, כי היא גורמת לו הפסדים. למשל, תקינו חכמים שהכנסות האישה מעבודתה ("מעשה ידיה") יינתנו לבעלה, כנגד זכותה למזונות מבעלה. מכיוון שמטרת התקנה שהתקינו חכמים, הייתה לדאוג לטובתן של הנשים, האישה יכולה לומר לבעלה: "איני נזונת, ואיני עושה" (ע"ע).

אֵי אֶפְשֵׁר דְּלִיבָא חַד בְּמִדְיַנַּת הַיָּם דְּלָא נִיחָא לֵיה כתובות מא, א
לא ייתכן שאין במרחקים משהו שאין הדבר נוח לו. האומר: "פיתיתי את בתו של פלוני", משלם בושת ופגם על פי הודאת עצמו, ואינו משלם קנס, מכיוון שה"מורה בקנס פטור" (ע"ע). יש סוכרים, שגם בושת ופגם אינו משלם, משום שאין מאמינים לו שעשה כן, מחשש שכונתו בדבריו רק

15 | אי דייקינן כולי האי, לא הוה תנינן |

להוציא לעז על בתו של פלוני. אפילו אם לנערה או לאביה או לבני משפחתה לא איכפת הדבר כדי להרוויח את כסף הבושת והפגם, אין להניח שלא יימצא קרוב כלשהו במרחקים, המקפיד שלא תיפגם קרובתו מתוך דברי אותו אדם.

אי אַפְשָׁר לְצַמְצֵם; אַפְשָׁר לְצַמְצֵם ככורות יז, א

לא ייחנן שיבואו שני דברים בדיוק בזמן אחד, או שיהיו שווים במידתם בדיוק מוחלט. למשל, רחל שעדיין לא ילדה, ועכשיו ילדה שני זכרים, ויצאו ראשי שניהם באחד. ר' יוסי הגלילי אומר, ששני הזכרים לכהן, כי אפשר לצמצם, וייחנן שיצאו שניהם יחד. חכמים אומרים: אי אפשר לצמצם, כלומר, לא ייחנן שיצאו יחד בדיוק, ולא הקדים אחד משניהם לצאת, ומשום הספק – אין נותנים אותם לכהן.

אי בְּטָלֵי דֵיִינֵי – בְּטָלֵי גְזֵירַתְּ פְּטִי סנהדרין צח, א

אם יתבטלו הדיינים – יתבטלו השוטרים. אם לא יהיו בישראל דיינים רעים, הדנים שלא כהוגן, יבטל הקדוש כרוך הוא את השוטרים הגויים, העושים צרות לישראל. ראה גם ערך: "אם ראית דור שצרות באות עליו, צא ובדוק בדייני ישראל".

אי בְּעֵית, אֵימָא קְנָא; וְאֵי בְּעֵית, אֵימָא סְבָרָא סנהדרין ל, א

אם תרצה, אמור פטוק; ואם תרצה, אמור סברא. כיטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי. בעת ביאור מחלוקת בין חכמים בעניין מסוים, פעמים שאומרים: באשר למחלוקת זו, אם תרצה – תוכל לומר, שנחלקו בה חכמים בפירוש המקרא; ואם תרצה – תוכל לומר, שנחלקו בסברה.

אי דֵיִיִקִינָן כּוֹלֵי הָאֵי, לָא הֵנָּה תְּנִינָן עירובין מח, א

אילו היינו מדייקים כל כך, לא היינו יכולים ללמוד. כלומר, אין לדייק עד כדי כך במשנתנו, כי דיוק כזה עשוי לגרום קשיים וסתירות פנימיות. הסתפקו חכמים לעניין שיעור ארבע אמות: האם הוא שיעור קבוע וקצוב, או שהוא נקבע כל פעם על פי מידת האמה של האדם, שמדובר עליו? היה מי ששאל אח רב פפא: "אם מדובר בשיעור קבוע, מה יהא על אדם כעוג מלך הבשן – האם גם כלפיו יחול שיעור זה?"; ואם השיעור נקבע לכל אדם ואדם, מדוע לא נזכרה הלכה זו ברשימה המרוכזת של ההלכות, שמנו חכמים, שבהן משתנה השיעור מאדם לאדם?!" השיב לו רב פפא: "אי דייקינן כולי האי, לא הוה תנינן". אמנם, בעיקרון השיעור משתנה מאדם לאדם, אלא שמכיוון שיש לכך חריג, אדם שגופו גדול אך ידי קטנות,

ולאדם כזה אין מודדים אמה לפי גודל אמת ידו, אלא לפי אמות רגילות – לא נזכרה הלכה זו באותה רשימה מרוכות.

אי דלית דורא – דלינא; ואי לא – לא דלינא כבא קמא צב, ב
אם תגביה משא – אגביה, ואם לא תגביה משא – לא אגביה. ביטוי שהיה שגור בפי הבריות, ומשמעותו שהאדם אינו מוכן להכניס את עצמו לסיכון כלשהו מבלי שיקבל גיבוי וסיוע לכך מצד חבריו.

אי הווי יקבי ליה פל חללא דעלמא, לא הווי קא משני
בדיבוריה כבא מציעא מט, א

אפילו היו נותנים לו כל חללו של עולם, לא היה משנה בדיבורו. ביטוי שאמר אדם על עצמו, ומשמעו שמי שהתחייב לבצע דבר מה, עליו לקיים את התחייבותו, ואפילו אם הדבר אינו נוח לו, ואינו משתלם לו.

אי לא קטלת – לא תדחל סנהדרין לב, ב
אם לא הרגת – אל תירא. הכלל הוא, שהליך שעניינו דיני נפשות נפתח תמיד בדברים לזכות הנאשם. נחלקו בתלמוד, מהם הדברים הנאמרים בפתיחת ההליך, שהם בבחינת פתיחה לזכות הנאשם. יש מי שאומר, שפתיחה לזכות פירושה, שאומרים לנאשם: אם לא חטאת, אל תפחד. אסמכתא לכך יש מעניין סוטה, שאומרים לה: "אם לא שכב איש אותך, ואם לא שטית טמאה תחת אישך, הגקי ממי המרים המאורים האלה" (במדבר ה, יט).

אי לאו דדלאי לך חספא, לא משכחת מרגניתא תותיה
כבא מציעא יז, ב

אלמלא הגבתי עבורך את החרס, לא היית מוצא את המרגלית, שהייתה מונחת תחתיו. מימרא המופיעה כמהלך המשא והמתן התלמודי. אחד האמוראים אמר הלכה פלונית. אמר לו חברו: האם אין ההלכה שאמרת שנויה במפורש במשנתנו? השיב הראשון: אלמלא אמרתי אותה הלכה כפי שאמרתי, לא היית מבין את המשנה כראוי. לכן, אף על פי שדברי כשלעצמם הם בבחינת "חספא" – שהרי אין צורך בהם, מכיוון שכבר אמרה אותם המשנה – הרי בלעדיהם אי אפשר היה למצוא את ה"מרגניתא", את המובן הנכון של דברי המשנה.

אי לאו עכפרא, חורא מנא ליה? גיטין מה, א
אלמלא העכבר, כיצד הייתה מגיעה הגנבה לחור? המוכר את עברו לחוץ

לארץ, ואפילו ליהודי – יוצא העבד לחרות, וכופין את מי שקנה אותו לכתוב לו גט שחרור, והוא מפסיד את הכסף ששילם. הסיבה לכך היא, שאומרים: "לאו עכברא גנב, אלא חורא גנב" (ע"ע), ורואים בקונה, שאפשר את המכירה, גרוע מן המוכר, ועל כן קנסו אותו יותר מן המוכר. יש מי שסבר, שיש לקנוס את המוכר בנימוק: "אי לאו עכברא, חורא מנא ליה?" – כלומר, אלמלא המוכר, לא היה העבד מגיע לידי הקונה. לבסוף נפסק, שהקונה הוא שנקנס, משום שאצלו נמצא האיסור, ו"היכא דאיכא איסורא – התם קנסינן".

אי לית ליה ללוּוה, לאו בתר ערבא אָזיל מְלוּה? מכות ז, א
 אם אין ללווה, לא אחר הערב ילך המלווה? כתוצאה מכך, עדים הקרובים למי שערב להלוואה, פסולים מלהעיד עדות הקשורה באותה הלוואה, אף על פי שאותם עדים אינם קרובים ללווה ולמלווה, מכיוון שהמלווה חוזר על הערב, כשאין הלווה פורע חובו. נמצא שיש בעדותם כדי להשפיע על מצבו של הערב, ומכיוון שהם קרובי הערב, הם פסולים.

אי מִיקְנָא – לא מִיְכָפֵל, אי מִיְכָפֵל – לא מִיקְנָא

בכא מציעא קד, ב

אם לקנות – לא לכפול; אם לכפול – לא לקנות. היו מקומות שנהגו לכפול בכתיבה את הסכום שהתכוון אבי הכלה, שתכניס הכלה לבית בעלה, ואת הסכום שמתחייב הבעל לאשתו. עשו זאת לכבוד הכלה, כדי שייראה, שהיא מכניסה לבעלה ממון רב, ואף הוא מתחייב על סכום גדול. הדין הוא, שאם נעשה קניין על הסכום הכתוב בכתיבה, פירושו של דבר, שקיבלו על עצמם את הסכום שכתוב בה; ואם לא עשו קניין – משלמים רק על פי הנהוג, ולא כפי שנכתב בכתיבה. מעשה היה ברבינא, שכתב סכום כפול בכתיבת בתו. אמרו לו: "נעשה קניין על כתיבה זו". אמר להם: "אי מקנא – לא מבפל; אי מכפל – לא מקנא". כלומר, אם נעשה קניין – לא אכפול את הסכום; אם נכפול את הסכום – לא נעשה קניין.

איגְלַאי מִילְתָא לְמִפְרַע פסחים לא, א

התגלה הרבר למפרע. דבר שנחהוזה בו מצב מסוים הידוע לנו עכשיו, ואנו אומרים, שנתברר הדבר, שמצב זה היה קיים בו עוד קודם לכן. למשל, החולץ לאישה מעוברת, ואחר כך הפילה – יש מי שאומר, שאינה צריכה חליצה אחרת מן האחים, משום שלאחר שהפילה, איגלאי מילתא למפרע, שהיה העובר נפל בשעת החליצה, ומכאן שהייתה זו חליצה כדין, ואין צורך בחליצה אחרת.

אִיהוּ הוּא רֵאפְסִיד אַנְפִּישִׁיה כְּתוּבוֹת נ, א

הוא גרם לעצמו הפסד; הוא עצמו יישא בתוצאות של הפסדו. לווה שפרע מקצת חובו למלווה – לדעת ר' יהודה, יתן הלווה למלווה שטר חוב אחר שכתוב בו הסכום שמגיע למלווה; לדעת ר' יוסי כותב המלווה ללווה שוכר (קבלה) על הכסף שקיבל. יש אומרים שדווקא לגבי שטר חוב אמר ר' יהודה את דבריו, מחשש שיאבד הלווה את השוכר, ויוכל המלווה להוציא את השטר ולגבות באמצעותו פעם נוספת את מלוא החוב. על אף שזו דעתו, סבור ר' יהודה, שאם רצה הבעל לפחות מסכום כתובתה של אשתו, יכול לכתוב לה שטר כתובה על סכום של מאתיים וזו תקנת חכמים שממנה אין לפחות, והאישה תכתוב לו, שקיבלה ממנו חלק מסכום זה, אף על פי שלא קיבלה. כאן מודה ר' יהודה, שכותבים שוכר, משום שהוא אומר, שמחלה האישה לבעל ונתנה לו שטר מחילה; אם שמד עליו – שמר, ואם לא – הוא שהפסיד לעצמו, ועל כן אין צריכים לדאוג לו, כשם שדואגים, שלא ירדע המלווה חוב שאינו מגיע לו.

אִיהוּ לֹא טְעִין, אֲנִן לִיטְעוֹן לִיה? בבא בתרא כח, ב

אם הוא – בעל דין – אינו טוען, אנו – בית דין – נטען לו? ! אין בית הדין טוען לבעל הדין טענה שהוא עצמו אינו טוען אותה. למשל, המחזיק שדה ואכל את פירותיה שלוש שנים, הרי זו חזקה והשדה שלו. ואולם זאת דווקא כשיש טענה עם החזקה (ע"ע: "חזקה שיש עמה טענה"), כלומר, המחזיק טוען, שקנה אותה מן העורר. אבל אם אינו טוען, שקנה אותה, אין החזקה מועילה להחזיק את השדה ברשותו. זאת מפני שכל כוחה של חזקת שלוש שנים הוא להיות ראייה לטענה של בעלות, ואם בעל הדין עצמו אינו טוען, שקנה את השדה, ולכן אכל את פירותיה כמשך שלוש שנים, לא יטען בית הדין עבורו.

אִיזְהוּ שׁוּטָה? זֶה הַמַּאבֵּד כֹּל מַה שְּׁנוֹתְנִים לוֹ חִגְיָה ד, א

מכיוון שהשוטה חסר כשרות משפטית, ופטור מן המצוות, נחטו חכמים אמות מידה להגדרת "שוטה". נקבע שכל מי שעושה רבך אחד של שטות בדרך הקבע, אף על פי שהוא מדבר ושואל כעניין בשאר דברים, נחשב "שוטה". המאבד מה שנותנים לו הוא דוגמה למעשה, שעושה אותו בדרך קבע נחשב "שוטה".

אִיִּדִי דִתְנָא דִישָׂא – תְּנָא נְמִי טִיפָא כְּתוּבוֹת ב, ב

כיוון ששנה את ההתחלה, שנה גם את הסוף. ביטוי המופיע בתלמוד במהלך פרשנות מקור תנאי. משמעוהו היא, שלא תמיד יש לדייק מן

הלשון שנקט התנא, ולהסיק ממנה מסקנות הלכתיות, מפני שפעמים, מכיוון שנקט לשון מסוימת ברישא, השתמש באותה לשון גם בסיפא.

איכא דניחא ליה בְּחֵלָא, וְאיכא דניחא ליה בְּחַמְרָא

קדושין מה. ב

יש שנוח לו בחומץ, ויש שנוח לו בייין. טעות לעולם היא טעות, אפילו אם היא לשבח. מכיוון שכך: גם מי שמכר יין לחברו, ונמצא חומץ, וגם מי שמכר לחברו חומץ, ונמצא יין – הן המוכר והן הקונה יכולים לחזור בהם, מפני שאין זה הדבר, שאמר המוכר שימכור לו, וזהו מקח טעות גמור. אף על פי שהיה מקום לחשוב, שמי שקיבל דבר משובח יותר ממה שציפה לקבל, לא יוכל לחזור בו, מפני שכביכול לא נתאנה, מכיוון דאיכא דניחא ליה בחלא, ואיכא דניחא ליה בחמרא – רואים גם אחרו כמי שנחאנה, ויכול לחזור בו.

איכּפּל תנא לאשמועינן גבכרא ערטילאי דלית ליה ולא

כלום? ! כבא מציעא מו, א

וכי יחאמץ התנא להשמיענו הלכה באדם ערום, שאין לו שום דבר? ! ביטוי של תמיהה, המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי בנוגע לפרשנות. משמעותו היא, שאין זה מסתבר לפרש הלכה שנאמרה כמחייחסת רק למקרה יוצא דופן וחריג.

אין אדם דן גזירה שנה מעצמו פסחים טו, א

גזירה שווה (ע"ע) היא אחת משלוש-עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן, לפי שיטת ר' ישמעאל. עניינה, לימוד מעניין אחד בתורה לעניין אחר על יסוד ביטוי לשוני המשותף לשני העניינים. הכלל הוא, שאין אדם מוסמך ללמוד גזרה שווה מעצמו, אלא רק למסור הלכות שנלמדו בגזרה שווה, שקיבל מרבתי. זאת מן החשש שהמשחמש במידה זו שלא כראוי עלול להגיע לתוצאות מוטעות. לעומת זאת, ב"קל וחומר", שהיא מידה המושתתת על ההיגיון, יכול אדם ללמוד מעצמו, מחוץ הנחה שאם הלימוד אינו נכון, הוא ייפרך מאליו, ולא יוסקו ממנו מסקנות מוטעות.

אין אדם דר עם נחש בכפיפה כחובות עב, א

אדם אינו מוכן לגור יתור עם מי שהוא צריך להיזהר ממנו כל הזמן. כלל זה משמש עילה לכפיית גירושיין. משום כך, אישה המכשילה את בעלה באיסורים, יוצאת בלא כתובה, כי "אין אדם דר עם נחש בכפיפה", משום שאינו יכול להיזהר כל הזמן שלא תכשילנו.

אין אדם חוטא ולא לו בבא מציעא ה, ב

תזקה על אדם שאינו חוטא, אם ההנאה שתצמצח מכך תהיה לאחרים בלבד. אדם מוכן לחטוא לשם הנאת עצמו אך לא לשם הנאתם של אחרים. תוצאה מתזקה זו היא, שהרועה בהמות של עצמו פסול לעדות, אפילו אם לא הועד עליו שגול, משום שחזקה על הרועים, שהם רועים את בהמותיהם בשדות של אחרים. לעומת זאת, הרועה בהמות של אחרים אינו פסול, כי דווקא מי שרועה את בהמותיו רועה אותן בשדות של אחרים, אך כשרועה את בהמות אחרים – להנאתם של אחרים – נמנע מלחטוא, ומוליך אותן רק למקומות מרעה של הפקר.

ראה גם ערך: "נאמן הוא על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו".

אין אדם טורח בסעודה ומפסיקה כתובות י, א

חזקה על אדם שלא יטרח לחינם, ויפסיד הפסדים, אם הוא יכול להימנע מכך מראש. מי שנשא אישה, וטוען שלא מצא לה בחולים, נאמן בטענתו זו, ופטור מלשלם לה את דמי הכתובה. הסיבה שהוא נאמן היא, שאין לתשוש שיטען אדם טענה זו אם אינה אמת, שהרי אם היה שונא את האישה מתחילה, לא היה טורח בסעודה וכונסה, ולאחר מכן מפסיד סעודתו לחינם, אלא היה מגרשה קודם כניסתה לחופה.

אין אדם מוציא דבריו לבטלה ערכין ה, א

אין אדם אומד דברים, שאין להם קיום. לכן, אם ניתן לפרש דבריו של אדם באופן שיהיה להם קיום, אנו מניחים שנתכוון לכך, אף אם פירוש זה אינו מתיישב עם משמעותם הפשוטה של הדברים. למשל, המקדיש בהמת חברו – אין כאן הקדש, לפי שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. אמנם, לדעת הטובר, שאין אדם מוציא דבריו לבטלה, חייב לתת את דמי הבהמה להקדש, כי אנו מפרשים את דבריו באופן שיהיה להם קיום, היינו שנתכוון לומר, שיתן להקדש את דמי הבהמה. לדעת החולק וטובר, שאדם מוציא דבריו לבטלה, המקדיש בהמת חברו – כאילו לא אמר כלום.

אין אדם מיפייס במומין כתובות עה, ב

טבעו של אדם שאינו רוצה לשאת אישה, או לקנות חפץ, שיש בהם מומים. כתוצאה מכלל זה: בעל שמצא מומים באישה אחר נישואיה, ויש ספק אם ידע על המומים קודם הנישואין, ואין כאן מקח טעות; או שלא ידע מהם קודם לכן, ועל כן הוא יכול לגרשה בלי לשלם לה כתובתה בטענת מקח טעות, אנו אומרים, שיש להניח שלא ראה את המומים לפני הנישואין, שהרי אילו היה רואה את המומים לפני כן, לא היה מתפייס

בהם, ולא היה מוכן לשאת אותה לאישה. חזקה זו ניתנת לסתירה, למשל על ידי הבאת ראיה שראה את המומים ושחק, או כשהיו באישה מומים גלויים, שיש להניח שראה אותם והתפייס.

אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו כבא מציעא ג, א

חזקה אין אדם מרהיב עוז כנפשו לכפור כחובו בפני בעל החוב. יש המטבירים שיסוד חזקה זו הוא ההנחה, שאין אדם מעיז פניו בפני מי שעשה לו טובה. כך, למשל, מי שהלווה לחברו, אין הלווה מסוגל לכפור בהלוואה בפני המלווה. הסבר אחר הוא, שאין אדם כופר בפני מי שידוע שהוא משקר.

אין אדם מעמיד עצמו על ממונו סנהדרין עב, ב

טבע האדם הוא, שאינו יכול להימנע מלהציל את ממונו, כשרואה את הממוץ הולך לאיבוד. בשל חזקה זו נקבע הדין, שמותר לבעל הבית להרוג גנב הבא במחתרת. זאת מפני שהגנב יודע, שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ובעל הבית בוודאי ייאבק עמו; והגנב מתחשב באפשרויות, וזו, ומתכנן שאם ייאבק בעל הבית, יקום ויהרגנו. מכיוון שכך, רואים את הגנב כמאיים על חיי בעל הבית, ומותר לבעל הבית להקדים ולהרגו, בשל הכלל: "הבא להרגך, השכם להרגו" (ע"ע).
ראה גם ערך: "אדם כהול על ממונו"; "הבא במחתרת נידון על שם סופו".

אין אדם מצוי לשקר בשעת מיתה ירושלמי, בבא קמא, פרק ט, הלכה ז

השערה המגיחה שטבע האדם הוא, שאין הוא משקר בשעת מותו. כתוצאה מכך, ניתן להאמין לדברים שאמר אדם בשעת מותו, אף אם לא היינו מאמינים אילו אמרם בחייו. מעשה באישה שאמרה בשעת מותה: "נזם זהב זה – של בתי הוא", ואמר בעלה: "שלי הוא", והאמינו לאישה, משום החזקה "אין אדם מצוי לשקר בשעת מיתה".
ראה גם ערך: "אין אדם משטה בשעת מיתה".

אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ערכין כו, ב

אדם אינו יכול לבצע פעולה משפטית, כגון הקדשה, כנכס שאינו שלו. כתוצאה מכלל זה: מי שהקדיש שדה מקנתו, ופרה אותו אדם אחר, כשמגיע היובל, אין הכוהנים זוכים בשדה, אלא הבעלים הראשונים. זאת מפני שהשדה היה של הפודה רק עד שנת היובל, ועל כן תוקף ההקדשה שלו אינו יכול להיות מעבר לשנת היובל, משום שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו.

אין אדם משטה בשעת מיתה כבא בתרא קעה, א

אין דרכו של אדם להתל בתברו בשעת מיתה. כתוצאה מכלל זה: אדם שחבץ ממון משכיב מרע (ע"ע), והודה לו השכיב מרע, היורשים חייבים לשלם, אף על פי שכריא שהודה בחוב, צריך המלווה לומר: "אתם עדיי", ואם לא אמר כן, יכול לומר: "משטה הייתי כן", הרי בשכיב מרע אין צריך לומר זאת, בשל החזקה "אין אדם משטה בשעת מיתה".
ראה גם ערך: "אין אדם מצוי לשקר בשעת מיתה".

אין אדם משים עצמו רשע סנהדרין ט, ב

אדם אינו יכול, על סמך עדות שמעיד על עצמו שעבר עברות, לגרום לעצמו להיקרא רשע (ולהיפסל לעדות בשל כך). הסיבה לכך היא, שאדם אינו יכול להעיד שום עדות על עצמו, מכיוון ש"אדם קרוב אצל עצמו" (ע"ע).

אין אדם משמר מזו שקיד חכירו חגיגה כ, א

כלים שאדם שוקד על שמירתם כשהם ברשותו, אינו יכול לשמרם כראוי, אם הם נמצאים ברשות חברו. לכן, אם נפלה טליחו, וביקש מחברו ליתנה לו, חוששים שמא נטמאה הטלית. אף על פי שהאומר שומר עליה, מכיוון שאינה כירו אינו משמרה במידת הצורך.

אין אדם נאמן על ידי עצמו כתובות כו, א

אין אדם נאמן להעיד בשביל עצמו (לטובת עצמו). כך, למשל, צבא ששם מצור על עיר – כל הנשים שבעיר פסולות להינשא לכוהנים, ודינן כדין שבויות, שחוששים שנבעלו על ידי החיילים. אם יש לנשים עדים, ואפילו עבר ושפחה, שיעידו שלא נבעלו – הם נאמנים; אך אין אדם נאמן להעיד על אישה שלא נבעלה, אם העדות היא לטובתו. המשנה מספרת על ד' זכריה בן הקצב, שהיה כהן, ונשבע בקדושת המקדש, ש"לא זזה ידה (של אשתי) מתוך ידי" (ע"ע), משעה שנכנסו גויים לירושלים ועד שיצאו, והוא מעיד עליה, שהיא טהורה. אף על פי כן אמרו לו, ש"אין אדם מעיד על עצמו".

אין אדם נתפס על צערו כבא בתרא טז, ב

כדיני שמים מתייחסים בסלהנות למה שעשה אדם, או אמר אדם, בזמן שהיה שרוי בצער, מפני שדעתו של אדם אינה מיושבת עליו בשעת צערו.

אין אדם עובר עבירה, אלא אם כן נכנסה בו רוח

שטות סוטה ג, א

אין אדם עובר עברה, אלא אם כן עברה עליו רוח רעה, הטעתה אותו, וגרמה לו לסטות מן הדרך הטובה. אמרה זו נאמרה בעקבות הפסוק: "איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל" (במדבר ה, יב). מכיוון שנכתב תשטה בשי"ן שמאלית, ולא בסמ"ך, משמע שיש כוונה לכלול כאן בנוסף ללשון סטייה (חטא) גם לשון שטות, ודרשו מכאן שאין אדם עובר עברה, אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות.

אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות קידושין עג, א

חזקה על אדם מישראל, שאינו בועל בעילת זנות, אם הוא יכול להתכוון שחיה בעילתו לשם קידושין ואישות. יסודה של חזקה זו בטבע האדם, שאם הוא יכול להשיג דבר מה על ידי היתר או על ידי איסור, יעדיף להשיגו בדרך של היתר (ע"ע: "לא שכיב איניש היתרא ועביר איסורא"). תוצאתה של חזקה זו היא, שיש מקרים מסוימים, שנבעלה אישה לגבר, ומצריכים אותו לתת לה גט מספק, משום שיש חשש שמא התכוון בבעילתו לקידושין ביאה בשל החזקה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. למשל, מי שגירש אישה, ואחר כך בעל אותה, אנו חוששים, שמא תקפו יצרו ולא רצה לקדש אותה בכסף, ולכן קידשה בביאה. משום כך מחמירים עליו ודורשים שיתן גט מספק.

אין אדם עושה קנוניא על הקדש בכא בתרא קעז, ב

אין אדם מערים על ההקדש. כחוצאה מכך, שכיב מרע (ע"ע) שהקדיש את כל נכסיו, ואמר: "מנה לפלוני בידי" – נאמן.

אין אדם קרוב אצל ממונו סנהדרין י, א

אין רואים את האדם כקרוב לממונו. על אף הכלל "אדם קרוב אצל עצמו" (ע"ע), השולל תוקפה של ערות אדם לגבי עצמו, אין אומרים שגם בענייני ממונו אינו יכול להעיד, משום שאין אדם קרוב אצל ממונו. לכן, אדם שהעיד, שרבע פלוני את שורו, מקבלים את עדותו ביחס לשורו, שהוא ממונו.

אין אדם רואה חובה לעצמו כחכות קה, ב

חזקה על אדם, שאין דעתו נוטה לחייב את עצמו אלא לזכות את עצמו. חזקה זו נאמרה אגב הסבר שורש איסור השוחד. השוחד גודם לנוח

ולמקבל להתקרב זה לזה עד כדי כך שייחשב נותן השוחד על המקבל כגופו. כתוצאה מכך, כיוון שאין אדם רואה חובה לעצמו, אפילו אם יתכוון לדון דין אמת, ייבצר ממנו לדון את נותן השוחד כראוי.

אין אדם רוצה שיטול מעות ויפרח באויר בבא בתרא סד, ב

אין אדם מוכן לקבל כסף תמורת ממכר, אם כתוצאה ממכירה זו לא תהיה לו גישה אל נכסיו. חזקה על אדם כשהוא מוכר בית ומשאיר לעצמו נכס, כגון בור מים מאחורי הבית, שהוא משאיר לעצמו את דרך הגישה אל הבור, ואינו מוכר את הדרך, אפילו לא התנה על כך במפורש. הכלל הוא, שאין אדם רוצה ליטול מעותיו, כשהתוצאה היא, שהוא עצמו לא יוכל לגשת אל רכושו וזלת אם "יפרח באויר".
ראה גם ערך: "אין אדם רוצה שיתן מעותיו, וידרסוהו אחרים".

אין אדם רוצה שיתן מעותיו, וידרסוהו אחרים בבא בתרא סד, ב

אין אדם מוכן לשלם כסף בעד נכס, ויוכלו אחרים לעבור בו. משום כך, אם מכר אדם בית, והשאיר לעצמו נכסים, שאין גישה אליהם אלא דרך הנכס הנמכר, המוכר צריך להתנות במפורש, שיוכל לעבור דרך הנכס הנמכר, ואם לא התנה – לא יוכל לעבור, כי עליו להניח, שאין הקונה מוכן לשלם כסף בעד הנכס, וידרסו בו אחרים.
ראה גם ערך: "אין אדם רוצה שיטול מעות ויפרח באויר".

אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בכית דין כתובות צו, ב

אין הבעל רוצה, שתזדקק אשתו לכית דין, משום שהזקקות לבית דין היא פגיעה בכבודה. כתוצאה מכלל זה: אלמנה שבאה לגבות כתובתה, יכולה למכור מנכסי בעלה, ואינה זקוקה במכירה זו לבית דין של מומחים. מניחים שהבעל חס על כבוד אשתו ואינו רוצה שתזדקק לבית הדין, ועל כן הוא מעדיף שתמכור מנכסיו שלא בפני בית דין של מומחים (אלא תספק בכית דין של הדיוטות, שהיא יכולה להביא אותם לביתה) משתמכר בפני בית דין ותתבזה על ידי שיאמרו: "זוהי אלמנת פלוני שהולכת בשווקים וברחובות, ובאה לפני בית דין לחבוע".

אין אדם רשאי לחבול בעצמו בבא קמא צא, ב

האדם אינו הבעלים של גופו, ועל כן אין לו רשות לגרום לעצמו נזק גופני. אף על פי כן, מי שחבל בעצמו, אינו לוקה על מעשה זה.

מפסוק זה למדו גם, שאין אונאה לעבדים ולשטרות, וכן לא להקדש. ראה גם ערך: "קרקע – לית כיה אונאה".

לדעת הירושלמי, ורבנו חם ובכא מציעא נו, א, חוספות ד"ה אמר), אין הכוונה שאין כלל דין אונאה בקרקעות, אלא שדין אונאה בקרקעות שונה מהדין במיטלטלין. לכן, אם שיעור האונאה במכירת קרקע גדול משווי הנכס, כגון נכס שווה מאה שנמכר ביוחר ממאחיים – אין המכר קיים.

אין אונאה לתגר בכא מציעא נא, א

גדרי אונאה והלכותיה אינם אמורים בסוחר. הכלל הוא, שדיני אונאה חלים בין על הלוקח ובין על המוכר. אבל אם המוכר הוא סוחר, אין דין אונאה חל עליו, מכיוון שהוא בקי במחיר, וההנחה היא, שאם מכר בזול, ודאי עשה כן בכוונה, ומחל ללוקח.

אין אחר קנין פלוס בכא בתרא קנב, ב

לאחר שנעשה מעשה קניין, שוב אין אחד הצדדים לעסקה יכול לחזור בו. למשל, שכיב מרע (צ"ע) שכתב נכסיו במתנה לפלוני, ואחר כך כתבם לאלמוני, זכה האחרון בנכסים, מפני שה"שכיב מרע" יכול לחזור בו עד שימות. אבל אם נעשה מעשה קניין על המתנה – אין לאחר קניין כלום, ואינו יכול עוד לחזור בו.

אין איסור חל על איסור קידושין עז, ב

דבר האסור מן התורה, אין איסור אחר יכול לחול עליו. למשל, אישה שהייתה זונה ונעשתה חללה, ואחר כך נעשתה גרושה, ואחר כך נעשתה אלמנה – כהן גדול שכא עליה אינו לוקה אלא אחת, לפי שהאיסורים הנוספים אינם חלים על האיסור הראשון של זונה.

אין אלו אלא דברי נביאות בכא בתרא יב, א

דברים שאינם מגומקים, הנשמעים כאילו ניתנו בנבואה. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי בביקורת שמשמיע אחד החכמים על חברו, שקבע הלכה מסוימת כלי לומר מהו ההיגיון שבה.

אין אנו אחראין לרמאין דמאי, פרק ג, משנה ה

אין אנו חייבים לשמור את הרמאים מלהיכשל בעבורת. יש מי שאומר, שהנותן מצרכי מזון לבעלת האכסניא שלו, שתכין לו מהם תבשיל, צריך לעשר גם את המצרכים שהוא נותן לה וגם את התבשיל שהוא מקבל ממנה. זאת מפני שהפונדקית חשודה להחליף את מצרכיו במצרכים שלה.

לכן הוא מעשר את מה שהוא נותן לה, כדי שלא יכשילנה באכילת טבל, ומעשר את מה שהוא נוטל ממנה, מפני שבשל הספק, שמא החליפתו, יש לו דין דמאי. לעומתו, יש מי שאומר: "אין אנו אחראין לרמאין", ועל כן אינו מעשר את מה שהוא נותן לה, אלא דק את מה שהוא נוטל ממנה, כדי שהוא עצמו לא ייכשל באכילת דבר שאינו מעושר. ראה גם ערך: "הלעיטהו לרשע וימות", וערך: "ארתה אבן אתה הנופל?".

אין אפוטרופוס לעריות חילין יא, ב

לא יכולה להיות שמירה, שיש כה ערובה וכיטחון מפני עריות. משמעוהו של כלל זה היא, ש"אפילו חסיד שבחסירים, אין ממנין אותו אפוטרופוס על עריות" (ירושלמי, כתוכות, פרק א, הלכה ח). לכן אין ממנים אפילו אדם כשר להיות שומר כחצר שיש בה נשים, אף על פי שהוא עומד בחוק, מכיוון שאין אפוטרופוס – אין מי שישגיח, שלא יקרב אל אותן נשים, שהרי אין בעולם שום שמירה שיש בה להבטיח ריחוק מן העריות. תוצאתו של כלל זה היא, שגם אישה שהייתה חבושה עם בעלה בבית האסורים ונתעברה, אין ביטחון שנתעברה מבעלה, מפני שאפשר שנתעברה משומר בית האסורים.

אין אישה מעיזה פניה בפני בעלה גיטין פט, ב

חזקה על אישה שאין היא מעיזה לשקר בפני בעלה, בדבר שהוא יודע בו את האמת. תוצאותיה של חזקה זו הן, למשל, שהאישה שאמרה לבעלה: "גידשחני" – נאמנת, משום שאין אישה מעיזה פניה בפני בעלה, ועל כן אם אמרה זאת, נראה שזו האמת.

אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו, עד שיהיה

גדול ממנו בחכמה ובמנין עריות, פרק א, משנה ה

בית דין יכול לבטל תקנות וגזרות של בית דין שקדם לו רק כשביט הדין השני גדול מן הראשון בחכמה ובמנין. בחכמה – יש מפרשים, שראש בית הדין השני גדול בחכמה מקודמו, ויש מפרשים, שחכמתו של בית הדין השני בכללותו גדולה מזו של בית הדין הקודם. במנין – שמספר חכמי הדור האחרון, שהסכימו וקיבלו מה שאמרו בית הדין, גדול ממספר אלה שהסכימו וקיבלו את תקנות בית הדין הראשון.

אין בדיקה גיטין כד, ב

דבר שאינו מבורר עכשיו, ויתברר אחר כך – אין אומרים שהוברר למפרע, שהיה כך עור קורם לכן. למשל, מי שהיו לו שתי נשים ששמותיהן שווים,

ואמר לסופר שיכתוב גט לשם איזו מהנשים שירצה לגרשה בעתיד – אינו יכול לגרש אף לא אחת מהן על ידי גט זה, משום שאין ברה, ונמצא שכשעת כתיבת הגט לא היה מבורר איזו מהן ירצה לגרש בו, ולא נכתב הגט לשמה.

אין גזרין גזירה על הצבור, אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה עבודה זרה לו, א

עיקרון זה מנחה את בעלי הסמכות להתקין תקנות ולגזור גזרות או להנהיג מנהגים. לאור עיקרון זה, כל אימת שנראה לבית דין לגזור גזרה, לתקן תקנה או להנהיג מנהג, עליו לברר ולדעת אם רוב הציבור יכולים לעמוד בהם, אם לאו. למשל, אף על פי שאמרו חכמים, שאסור לגדל בהמה דקה בארץ ישראל, משום שמירה על השרות, לא אסרו גידול בהמה גסה. חכמים ידעו, שבאיסור לגדל בהמה דקה יכול רוב הציבור לעמוד, מפני שאפשר להביא בהמה דקה מתוך לארץ; אבל באיסור גידול בהמה גסה – רוב הציבור אינו יכול לעמוד בגזרה, מפני שאי אפשר להביא בהמה גסה מחוץ לארץ.

אם גזרו בית דין גזרה על הציבור, מתוך שסברו שרוב הציבור יכולים לעמוד בה, ואחר שנגזרה הגזרה פקפקו בה העם ולא פשטה כרוך הקהל – לדעת הרמב"ם (הלכות ממרים, פרק ב, הלכה ו), הגזרה בטלה, ואין רשאים לכופ את העם לנהוג על פיה. ואילו לדעת התוספות (עבודה זרה לו, ב, ד"ה אי איכא), עדיין צריך בית דין אחר שיעמוד ויבטל את הגזרה, ואינה בטלה מאליה, אלא שהיא מתבטלת אפילו בבית דין קטן מן הראשון (ע"ע: "אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו, אלא אם כן גדול ממנו כחכמה וכמנין").

אין גזירה שוה למחצה כריתות כב, ב

כשלוּמדים בגזירה שוה (ע"ע) דין מעניין אחד לעניין שני, בדרך כלל למדים שגם שאר הדינים שבעניין שממנו נלמדת הגזרה שווה, קיימים בעניין הנלמד בגזרה שווה.

אין דבריו של אחד במקום שנים יבמות פח, ב

עד אחד המכחיש עדות של שני עדים – אין דבריו נחשבים לכולם. לא רק כשעד אחד מעיד עדות שונה מעדות של שני עדים אין לדבריו חוקף, אלא גם כשהאמינו לעד אחד, כשנחוצים שני עדים, כגון להעיד אישה שמת בעלה, יש לעדותו חוקף כעדות של שני עדים, וממילא אין משמעות לעדות של עד אחד, המכחיש את העד הראשון.

אין דוחין נפש מפני נפש סנהדרין עב, ב

אין גורמים לאיבוד נפש אחת כדי להציל נפש אחרת מישראל. אישה

29 | אין דרכה של אשה לחזר על בתי דינים

המקשה ללדת, וחייה נחונים בסכנה בגלל סיבוכים בלידה – כל זמן שעדיין הוולד במעיה, חותכים אותו כדי להצילה, מפני שחייה קודמים לחייו; אך אם כבר הוציא הוולד את ראשו, אסור לגעת בו, מפני שאין דוחין נפש מפני נפש.

אין דנין אִפְשָׁר מִשְׂאֵי אִפְשָׁר יבמות סא, ב – סכ, א

כלל מנחה להקשת היקשים וללימוד דינים מעניין אחד לעניין אחר. תוכן הכלל הוא, שאין למדים דין בדבר שמציאותו אפשרית מדבר שאין מציאותו אפשרית. למשל, בית הליל לומדים, שהאדם מקיים מצוות פרייה ורבייה, אם הוליד בן ובת. המקור ללימודם הוא המצב שהיה בכריאת העולם, שהיו בעולם זכר ונקבה – אדם וחוה. בית שמאי חולקים עליהם, ולרעתם קיום המצווה הוא בהולדת שני זכרים. בית שמאי אינם מסתמכים על המקור שמסתמכים עליו בית הליל, מפני שאין דנין אפשר משאי אפשר. כלומר, בכריאת העולם היה הכרח לברוא נקבה, שאם לא כן לא היו נקבות בעולם כלל, ולא היה לעולם קיום; מה שאינו כן עתה, שגם אם לא יוליד אדם נקבות, עדיין יש נקבות רבות בעולם.

אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה

ראש השנה טז, ב

אין קובעים דינו של אדם אלא על פי מעשים שעשה, ולא מתחשבים במה שהוא עתיד לעשות. גם מי שירדע שהוא עתיד להרשיע, אינו נענש, כל זמן שלא עבר עברות. אסמכתא לעיקרון זה יש במה שנאמר בישמעאל: "כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם" (בראשית כא, יז) – אף על פי שעתידיים כניו של ישמעאל להרשיע, כיוון שבאותה שעה היה חף מפשע – נשמעה תפילתו.

אין דרפה של אשה לחזר על בתי דינים גיטין מא, א

אישה אינה מעוניינת להזדקק להליכים בבתי דין. מי שייחד נכס מסוים לפירעון חובו, וכתב לנושה בשטר "מנכס זה תגבה" ("ע"ז: "אפותיקי"), והלך ומכר את הנכס, יכול הנושה לגבות חובו משאר נכסי החייב. יש מי שאומר, שאם הנושה הוא אישה הבאה לגבות את כתובתה, אינה גובה משאר נכסים. זאת מפני שאין דרכה של אישה לחזר על בתי דינים. משום כך, יש להניח שנתכוונה להטיל אחריות כתובתה על נכס מסוים דווקא, ועל מנת כן נישאה, ולא רצחה שיהיו כל נכסי הבעל אחראים לכתובתה, שאז היא עלולה להסתבך בדיונים משפטיים עם אנשים רבים, שרכשו את הנכסים מיד הבעל. ראה גם ערך: "אשה בושה לבא לבית דין".

אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל בבא קמא סב, ב
הגונב מגנב אחר צריך להחזיר את הקרן, אך הוא פטור מתשלומי כפל. לגנב הראשון אין הוא משלם כפל, מפני שהבהמה אינה שלו; ולבעלים אינו משלם כפל, מפני שלא גנב מרשותם. בפסוק המלמד דין תשלומי כפל נאמר: "וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ, אִם יִמְצָא הַגֵּנֵב יִשְׁלַם שְׁנַיִם" (שמות כב, ו), ודרשו חכמים: דווקא אם גנב מבית האיש, ישלם שניים, ולא אם גנב מבית הגנב.

אין הולכין במקוון אחר הרוב בבא קמא כז, ב
אין רוב נחשב כראיה מספקת להוציא ממון על ידו. למשל, אדם שמכר לחברו חבית במקום שרוב האנשים קוראים לחבית – "חבית" ולכך – "כר", ומיעוט האנשים קוראים גם לכך "חבית" – אם המוכר נותן לקונה כר, בטענה שהוא נתכוון לכך – כמנהג המיעוט – אין הקונה יכול לתבעו לכטל את המקח בטענת מקח טעות (ע"ע), מפני שאין הולכים כממון אחר הרוב.

סיג לעיקרון זה הוא, כשנחלקו הדיינים בדעותיהם, כשדנו בדין מדיני הממונות – מוציאים ממון מיד המחזק, אם רוב הדיינים סבורים, שיש לפסוק כך.

אין היקש למחצה נדרים ז, א
היקש הוא השוואת דברים שהוזכרו במקרא אחד זה לזה. בדרך כלל, כשלמדים דין בהיקש מעניין אחד לעניין שני, גם שאר ההלכות שבעניין שנעשה ממנו ההיקש קיימות בעניין הנלמד.

אין הכרעה שלישית מכרעת בבא קמא קטז, א
אין להכריע במחלוקת בין שניים על סמך דעה שלישית שאינה מזכירה במפורש את העניין שנחלקו בו במחלוקת הבסיסית. זאת מפני שאם אותה דעה שלישית אינה מתייחסת מפורשות לעניין שנחלקו בו הראשונים, ייתכן שהמסקנה ממנה לגבי דעתה באותה מחלוקת אינה נכונה. אם הדעה השלישית אינה מופיעה באופן סתמי אלא מזכירה במפורש את העניינים שבהם נחלקו הדעות – תכריע הדעה השלישית, מפני שבכוחה ליצור דוב לאותה דעה.
ראה גם ערך: "הלכה כדברי המכריע".

אין הַדוֹן דוֹמָה לְרֵאָה פסחים טו, א
הדבר שמבקשים ללמוד אותו אינו דומה לדבר שממנו רוצים ללמוד. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי כדי לדחות לימוד שלמד אחד החכמים מעניין אחד למשנהו.

אין ולא ורפא בידיה בכא מציעא יד, ב

כן ולא, ורפה בידו. כלומר, אין דעתו קבועה, והוא מהסס, ותשובתו אינה ברורה. הביטוי בא בהקשר לשאלה שנשאל אחד האמוראים, והתלבט כיצד להשיב עליה. כתחילה השיב בחיוב, אחר כך השיב בשלילה, משום שהעניין לא היה נהיר לו די הצורך.

אין זו דרך מוציאתו מידי עבירה יבמות קית, ב

אם ננקוט כדרך זו, עדיין יש חשש לעברה. אם עמדו חמישה אנשים, וכא ארם וחטף מאחד מהם ארנק, וכל אחד תוכעו ואומר: "ממני גולת". לדעת ר' טרפון, מניח את הגולה ביניהם ומסתלק, והם ידונו ביניהם מי יקבל את רמי הגולה. ר' עקיבא אומר: "אין זו דרך מוציאתו מידי עבירה", וישלם לכל אחד ואחד.

אין זו הוראה אלא טעות יבמות צב, א

אין זו טעות כרין אלא טעות בעובדות. אם הורו בית דין, בצאת השבת, שכבר שקעה החמה, ומותר לעשות מלאכה, ולאחר מכן זרחה החמה, אין זו טעות בהוראת הלכה, שהאשמה בה תלויה בבית דין, אלא יש כאן טעות בעובדות, ועל כן אין בית דין זה מביא פה העלם דבר של ציבור, הבא כשהורו בית דין הלכה בטעות.

אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים ניריים ז, ב

הנתון בצרה זקוק לעזרת אחרים כדי להיחלץ ממנה, ואין בכוחו להוציא את עצמו מצרתו. הביטוי בא בהקשר לכך, שתלמיר חכם שנידה את עצמו, יכול להתיר לעצמו את ניריו, ואינו צריך לאחרים, שיתירו את הנידוי. זאת על אף שכורך כלל אומרים: אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים.

אין חוששין לבית דין טועין בכא בתרא קלת, ב

אין חוששים שיטעה בית דין. כששכיב מרע אומר בפני עדים: "פלוגי חייב לי מנה", העדים כוחבים דכריו על שטר, אף על פי שאינם מכירים אח הלווה, ואינם יודעים אם נחתייב לו דבר מה. כשבאים היורשים לגבות על סמך שטר זה, הם צריכים להביא ראיה, שאמנם פלוגי חייב לאביהם. אין אנו חוששים, שמא יטעה ביח הדין ויחשוב, שהוכח החוב, ונתקיים שטר זה בחותמיו, ויפרעו את החוב ליורשים בלי הוכחה נוספת. זאת מפני שכלל נקוט בירינו, שאין חוששין לבית דין טועין.

אין חזקה לנזקין בכא בתרא נ, ב

אדם הרגיל להזיק לשני, כגון שמעלה עשן, ואפילו עשה כן שלוש שנים,

ממיתת הבהמה. בזה אין לשוכר על המשכיר אלא תרעומת.
ראה גם ערך: "סבור וקביל".

אין לו שמירה אלא ספין בכא קמא מה, ב

כל שמירה שחשומר אותו לא תימנע אותו מלהזיק, ורק אם תשחטנו תהיה בטוח שלא יזיק. יש גישות אחדות לגבי רמת השמירה, שאם עמד בה בעליו של שור מועד, ובכל זאת יצא השור והזיק – פטור הבעלים מתשלום מלא על הנזק: יש מי שאומר שרי בשמירה פתוחה; יש מי שדורש שמירה מעולה (ע"ע: "שמירה מעולה; שמירה פחותה") ויש מי שמחייב, אף אם שמרו הבעלים שמירה מעולה. יוצא לפי דעה קיצונית זו, שרק מי שישחט את שורו, יעמוד כרמת השמירה הנדרשת, ויחליץ את עצמו מחובת התשלומים על נזקי השור.

אין לך בו אלא משעת חידוש בכא קמא עב, ב

דין שאינו נובע מן ההיגיון אלא הוא חידוש של התורה – גזרת הכתוב – ההלכה היא שיחול רק מכאן ולהבא ולא לשעבר. עדים שהוזמו – אבוי סבור, למפרע הם נפסלים, היינו: אם העידו עדות בניסן, והוזמו על עדות זו באייר, פסולות כל העדויות שהעידו בינתיים. לעומתו, רבא סבור שרק מכאן ולהבא הוא נפסל, וטעמו הוא, שעד זומם הוא חידוש. דהיינו, עצם הדין שאנו מאמינים לעדים המזימים, ופוסלים על פיהם את העדים המוזמים, אינו דבר המובן מאליו, אלא הוא חידוש של התורה. מכיון שהוא חידוש, אין לך בו אלא משעת חידושו.
ראה גם ערך: "חדוש הוא ומחדוש לא גמרינן".

אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולה מוכסין, ויש

בה ליסטים שאין כולה ליסטים שכועות לט, א

כשיש עברין במשפחה עלולה כל המשפחה להיענש בידי שמים. אף שלכאורה הוא העבריין היחיד באותה משפחה, יש להניח ששאר בני המשפחה יורעים על מעשיו, ומחפים עליו. מכיון שכך, יש לראות אף בהם שותפים לעברה, ואף הם ראויים לעונש.

אין למדין מן הכללות עירובין כז, א

דברים שנאמרו בלשון הכללה, אין להסיק מכך שאין יוצאים מן הכלל. יתר על כן, אפילו במקום שלאחר ניסוח הכלל, נוסחו כביכול הסייגים לו, כגון שנאמר "חוצ מ..." ובה בעקבותיו פירוט, אין להסיק שפורטו כל החרגים לכלל. למשל, אף על פי שנאמר במשנה: "בכול מערכין ומשתחפין חוצ מן

המים ומן המלח", למעשה יש עוד דברים אחרים, שאין מערבים בהם, כגון כמהין ופטריות.

אין מביאין ראיה מן הקטן סנהדרין נב. ב

אדם המספר שראה בקטנותו שמקיימים הלכה בצורה מסוימת, אין למדים מדבריו שאמנם כך הוא הדבר, מפני שהיה קטן, ואולי לא ידע את כל הפרטים. הבריייתא מספרת, שסיפר ר' אליעזר בן צדוק, שראה כיצד בית דין ממיתין בשרפה; הוא מספר, שלקחו בת כהן שזינתה, הקיפיה בחבילי זמורות, ושרפה. חכמים – הטוענים שהמתה בשרפה מתבצעת בדרך אחרת – אמרו לר' אליעזר בן צדוק, כדי לדחות את דאיתו: "קטן היית, ואין מביאין ראיה מן הקטן".

אין מביאין ראיה מן השוטים חולין מט. ב

כשמבקשים ללמוד מה היא דרך בני אדם ומה טבעם, אין להתחשב בשוטים העושים מעשי שטות, שהתנהגותם שונה משל שאר בני האדם.

אין מזהירין מן הדין יבמות כב. ב

אזהרה היא מצוות התורה שלא לעשות דבר אסור (ע"ע: "אין עונשין אלא אם כן מזהירין"). אין קובעים איסורים מכוח לימוד בדרך של קל וחומר, ורק מה שנאסר במפורש בתורה – אסור. המקור לעניין זה: התורה אוסדת בפסוק אחד באיסור עריות את "אחותך בת אביך או בת אמך", ובפסוק אחר היא אוסרת את האחות, שהיא בתם המשותפת של אביו ואמו. לכאורה, אם הוזהר על אחותו מאביו או מאמו בלבד, על אחותו משניהם על אחת כמה וכמה שהוא מזהר. אלא שאין מזהירים מן הדין, ואלמלא היה פסוק מפורש משמיענו את האיסור, לא היה הדבר נאסר מכוח הלימוד ההגיוני. ראה גם ערך: "אין עונשין מן הדין".

אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות בבא קמא פו. ב

כלל לעניין לימוד מן המקראות, ולפיו אם יש בכתוב שני ביטויי מיעוט בעניין אחד – המיעוט השני ממעט את הראשון, ובסך הכול יש כאן ריבוי. למשל, נאמר לגבי גלות, שאדם גולה דווקא אם הרג את רעהו "בלא ראות" (במדבד לה, כג), ועוד נאמר, שאדם גולה דווקא אם הרג "בבלי דעת" (דברים יט, ד) – מכיוון שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, למד ר' מאיר, שאף הסומא גולה לעיר מקלט, אם הרג בשוגג. בלל מקביל מצינו לעניין ריבוי: "אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט" (מנחות פט, א).

אין מיתה למחצה

מכות ה, א

אי אפשר להמית חצי אדם. שני עדים שהעידו על אדם, שהוא חייב מיתה, והוזמו – ממיתים את שניהם מדין "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (דברים יט, יט). אין אומרים, שמכיוון שבסך הכול רצו להביא למותו של אדם אחד יהיה עונשם שונה, שהרי אין מיתה למחצה. מהדין האמור לגבי מיתה למדו בגזירה שונה (ע"ע), שגם כשהעידו על אדם שהוא חייב מלקות – לוקה כל עד שלושים ותשע מלקות (ע"ע: "אין מלקות למחצה"). כל זאת שלא כמו בעדים שהעידו על אדם שהוא חייב סכום כסף לחברו, והוזמו – שאז מחלקים בין העדים את הסכום, שרצו העדים לחייב בו את האדם, שהעידו עליו.

אין מלקות למחצה

מכות ה, א

אין מלקים מחצית ממניין המלקות. שני עדים שהעידו על אדם, שהוא חייב מלקות, והוזמו (ע"ע: "עדים זוממין") – אין מחלקים ביניהם את מספר המלקות שהם לוקים מדין "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (דברים יט, יט), אלא כל אחד מהם לוקה שלושים ותשע מלקות. זאת שלא כמו בעדים שהעידו על אדם, שהוא חייב סכום כסף לחברו, והוזמו – שאז מחלקים בין העדים את הסכום, שרצו העדים לחייב בו את האדם שהעידו עליו (ע"ע: "ממון מצטרף; מלקות לא מצטרף"; "משלשין בממון ואין משלשין במכות"). המקור לדין, שבמלקות אין מחלקים את מניין המלקות בין העדים, הוא גזרה שווה (ע"ע), הנלמדת מדין עדים שהעידו על אדם שהוא חייב מיתה, והוזמו – שם ממיתים את העדים שהוזמו. וכשם שאין מיתה למחצה (ע"ע), כך אין מלקות למחצה.

אין מעמידין פְּנֵס על הצבור, אֶלָּא אִם בֵּין נְמַלְכִים

בצבור ברכות נה, א

אין ממנים אדם לתפקיד ציבורי, קודם שמתייעצים עם הציבור בעניין המינורי. אסמכתא לכך יש בהודעת משה לבני ישראל, שנתמנה בצלאל בן אורי להיות האומן שיבנה את המשכן, כשאמר להם: "ואו קרא ה' בשם בצלאל...". כלומר, עיינו בדבר, וחוו עליו דעתכם.

אין מעשה קטנה כלום

יבמות קז, ב

אב יכול להשיא את בתו הקטנה. תיקנו חכמים, שאם מת האב, אימה ואחיה יכולים להשיאה. מכיוון שאלה הם קידושין דרבנן, אין הקטנה צריכה גט מבעלה, ואם היא ממאנת לנישואין כשגדלה, היא מותרת להינשא לאחרים. ר' אליעזר אומר, שתיקנו חכמים נישואין לקטנה רק

ԵՄՈՑԱԾ ՔԱՆԻՑ ԱՅԼԱԾ՝ ՆԱԼ ԱՆՄԱՑ՝ ՄԱՍԻՍԻՆ ՀԳՄԱՆ ԵՏԵ ԱՆՆԱՆ
ՆՆՆ ԸՄԻՇՆՆ ԸՎԵՂՄԻ ԸՆՇՆՆՆՆ ԵՏՆ ԱՆՆԱՆ ՈՍ՝ Ե

ԱՆՍ ԱՏԵ ՔԱՆԻՑ ԱՆՍ ՆՈՍ ԱՆՍ ԱՆՍ ԵՄՆ ԵՄՆ ՀՄԵՆԱ ՆՍ ԵԼԵՆ՝
ԵԼԵՆ ՄԶ ՆՈՍ ԻՆԻԶ ՀՄԱՆ ԱՆՍ՝ ՆՆՆ ԵՄՆ ԼՆԱՆ ԻՆՍՍՍ ՔԱՆՆ ԵԼԵՆ ԵՐԵՆ՝
ՆՆՆ ԱՅԼԱԾՆ ԵԼԵՆ ՄԶ ՆՈՍ ԻՆԻԶ ՀՄԱՆ ԱՆՍ՝ ԵԶԻՆ՝ ԵՄՈՑԺՈՑ ՆԶ
ՆՆՆ ԸՄԻՇՆՆ ՆՆՍ ԸՆՆՆ ԸՆՆՆ ԸՆՆՆ ԵՆՆ Յ՝ Ն

ԵՄՈՑԱԾ ԱՆ՝ (ՏՏՏ)՝ ԱՆՆ ԱՍՍՄՈՑԱԾ ՆՆՆ ԵՐԵՆՆ ՄՈՑԱԾՆ ԵՆԶ ՆՈՑԱԾ՝
ԱՆՆ: «ԱՆՆ ԵԾՆ ՀՄՈՍԱՆ» (ՏՏՏ)՝ ԱՆՆ ՄՈՑՆՆ ԱՆՆ ՀԵՐՆ ԱՆՆՆ «ՀՄ
ՔԱՆՆ ՀՏՈՒՆ ԵՆ՝ ՆԶՄ ԱՆ ՀՏՈՒՆ ԵՍՏՈՑԱԾ՝ ՄԵՆՆ ԵԶԶ ԱՏՈՑԺՆ ԱՍՍՆ ԵՐԵՆ
ԱՆՆ ԵՄ ԺԻԶ ԱՆՍՆ՝ ՄԱԶԵՆ ԵՆ, ՆԶԻՆՆ՝ ՆՆ ՆԶ Գ՝ ԵՆ՝ ԱՆՆ Լ, ԱՆՆՈՑ՝
ԱՆ ՀՄՈՍ՝ ՀՄՈՑ՝ ԵՄՈՑԺՆ ԱՅԼԱԾՆ ԵՆ, ՆԶԱՆՆ ՀԵՐՆ ԱՆՆ ՄԶ ԱՏՈՑ՝
ԵՐԵՆՆ ՄՈՑԱԾ՝ ԵՐՆ ԵՄ ԺԻԶ ԱՏՈՑՄԱ ՀՄՈՑԱԾ ԱՆՆ ԱՍԶԵՆ՝ ՆՆ ԵՆՆ
ԵԶԶ ԱՆ՝ ՄԵՆՆ ԱՍԶԵՆ ԱՆՆ ԵԶԶՆ ՆՈՑԱԾՆ ԵԶԵՆ՝ ԱՆՆ ԱՍՍՄՈՑԱԾ
ՆՆՆ ԸՄԻՇՆՆՆ ԵՆՆ ԺԻԶ ԵՏՆ ԱՆՆԱՆ ՆՆ՝ Ե

ՀՄՈՑԱԾ ՀՏԵ ԱՆՆ՝ ԵՆՆ ՄՈՍՆ ՀՈՒՍՆ ԱՅԼՈՑ՝ ԵՆՆ ՄՈՍՆ ՀԻՆՍ՝
ՄՈՍՆՆ ԵՄՆ ԱՆՆՆ ՀՄՈՑ ՆԶ ԱՅԼՈՑ՝ ՆՆՆ ՀՄՈՍՆ ԱՆՍ ԵՄՈՑՈՑ՝ ՆԶՄ ԱՆ
ՀԵՐՈՑ ՄԵՆՆ՝ ԵՆՆ ԱՅԼՆ ԱՆՎ՝: «ԱՆՆ ԱՆՍՆՆ ԵՆՆՆ՝ ԵԶԻՆ՝ ՆՆ ՆԶ Գ՝
ԱՆՆՈՑ՝ ԱՆՎ ՀԻ ԳԵՂՆՆ ՆՆ ԱՅՆՆ ԵՆՆ ԱՆՆՆ—ԵՆՆ ԱՆՍՆՆ ԱՆՎ: «ԱՆՆՆ
ՄԵՍՆԱԾՈՑ՝ ՆԶՄ ՀՏԵ ԱՆՆ ՄՈՍՆՆ ԵՆՆ՝ ԱՆՆ ՄՈՍՆ ԱՆՆՆ ԱՆՆՆ ԱՆՆ ԱՆ
ՈՑ ԱՆՆ ԱՅԼՈՑ ԱՆՆՆ ՆԶ ԱՆՆ ԱՆՎ՝ ՆՆՆ ԳԵՂՆՆ ՀՈՒՍՆ ԱՅԼՈՑ
ՆՆՆ ԸՆՆՆՆՆ ԵՆՆՆ ԵՆՆՆ ՆՆ՝ Ն

ԺԻՆՆ—ԱՆՆՆ ԵՆՆ ԱՆՆ՝ ԱՆՆ ԵՆՆ ԵՆՆ ԵՆՆ—ԱՆՆՆ ԵՆՆ ԵՆՆՆ՝
ԱՆՆ ԱՆՆ ԳՈՒՈՎ՝ ԱՆՆ ԵՆՆ ՀՄՈՑՆ ԻՑ ՆՍ ԱՆՆ՝ ՄՈՑ ԱՆՆ ԵՆՆՆ ԵՆՆՆ
ՈՎ՝ ԱՆՆՆ ԱՅԶՆՆ «ԱՆՆ ԱՆՆՆ» ՀՄՈՍՆ ՄՈՍ (ՏՏՏ)՝ ՆՆ ՆԶ Գ՝ ԵՆ՝ ԱՆՆ ԱՅԼՆ
ԵՏՈՒՆ՝: «ԱՆՆ ԱՆՆ ԵՆՆ՝ ԵՆՆ ԱՅԶ ՀՄՈՍ՝ ՆՍ ԱՆՆ ԱՆՆ ԱՍԶԶՆ» (ԱՅԼՆ ԵՆ՝
ԱՆՆՆՆ ՀՈՒՆՆ ԱՅԼՈՑ ԱՆՆՆՆ ՄԶ ԱՅԶՆ՝ ԱՆՆ ԱՆՆՆ ԱՆ ՀԶԱՆ՝ ՀՄՈՑ՝
Գ՝ ՄԵԶԱՆՆ ԱՅԶԱՆ ԱՆՆՆՆ ՆՍ ԱՅԶՈՒՆՆ ԵՆՆՆՆ ՄՈՍՆ՝ ԱՆՆՆ ԱՆՆՆ
ՆՆՆ ԱՆՆՆՆ ԱՍԶԶ ՆՍ ԳՈՒՈՎ ՄԶ ԱՅԻՆ՝ ԵԶԶ ԱՆՆՆ ԱՅԼՆՆՆ: ՆՆ ՆԶ
ՆՆՆ ԸՆՆՆՆ ԱՆՆՆ ԸՆՆՆ ԵՄՈՑՆՆ ԵՆՆՆ ԵՆ՝ Ն

ՀՄՈՑ՝ ՆՆՆ ԱՅԶՆ ԱՆՆ ՆՍ ԱՅԻՆՆ ՈՑ ԱՆՆ՝
ՀՄՈՑՆ ԱՆՆՆ՝ ԵՆՆ ՀՄ ՀՄՈՑՆ ՄՈՍ ԱՅԻՆՆ ՄՈՍ ՀԵԶՆ ԵՆՆՆՆՆՆ՝ ՀԵՆ՝

והמקובל באותו מקום בעניין זה, ומתייחסים אנו להסכם כאילו זה תוכנו. לכן, המקבל על עצמו תנאי כלשהו, איין לו לשנות ממנהג המדינה – היינו מן המקובל באותו תחום. ראה גם ערך: "הכל כמנהג המדינה"; "מהלכות מדינה אבל לא מן התורה".

איין נותנים זמן לחבלות ככא קמא צא, א

תובה לשלם מיד תשלומים בגין חבלה. החובל כחברו חייב לשלם לו חמישה דברים: נוק, צער, ריפוי, שבת ובושת. כשפוסקים בית דין, שהמזיק חייב לשלם, גובים ממנו את הכול מיד, ואיין נותנים לו שהות לכיצוע התשלום. אמנם, אם נתחייב בכושת בלבד, קוצצים לו זמן לשלם, מפני שלא גרם לניזוק חסרון ממון.

איין נתינת קטן פלוס ככא קמא קו, ב

איין לקטן כשרות משפטית ליצור מצב משפטי של שמירה. לכן, קטן הטוען שנתן לפלוני חפץ לשמירה, והנחבע טוען: "מת", או "נשבר" או "נשבה", איין מחייבים אותו שבועה על פי תביעת הקטן.

איין סדר למשנה ככא קמא קב, א

ר' יהודה הנשיא, שערך את המשנה, לא למד את המשניות עם תלמידיו על פי הסדר שנסדרו לבסוף במשנה. כתוצאה מכך, איין להסיק מסקנות, לענין פסיקת הלכה, מסדר המשניות.

איין ספק מוציא מידי ודאי יבמות לח, א

כשיש לפנינו אדם שתביעתו היא ודאית, ואדם אחר שתביעתו היא ספק – איין המסופק יכול להוציא מידי הוודאי. למשל, ראובן מת והניח בן, ומיד לאחר מותו נישאה אשתו שנית, וכעבור שבעה חודשים ילדה בן – בן זה ספק נולד לאחר תשעה חודשי היריון, והוא בנו של הבעל הראשון. ספק נולד לאחר שבעה חודשי היריון, והוא בנו של השני. במקרה זה הבן השני הוא יורש מספק, ואיין בכוחו להוציא חלק מן הירושה מהבן הראשון, שהוא יורש ודאי. ראה גם ערך: "ברי ושמא – ברי עדיף".

איין ער נעשה דיין ככא בתרא קיד, א

מי שמעיד במשפט, אינו יכול לשמש דיין באותו משפט. למשל, שלושה שנכנסו לבקר את החולה, והוא חילק בפניהם את נכסיו: אם היה הדבר

ביום – יכולים לכתוב את הצוואה בתורת עדות על מה ששמעו מפיה החולה, ויכולים לעשות דין בתורת בית דין, ולפטוק כיצד יחולק העיבובן, ואין הם צריכים לעדים אחרים (ע"ע: "לא תהיה שמיעה גדולה מאייה"). אבל, אם היה הדבר כלילה – נופלת האפשרות לעשות דין בתורת בית דין, מפני שהלילה אינו זמן ראוי לדין, ועל כן מה שראו אינו אלא עדות, ולא דיינות, ואין עד נעשה דיין.

אמנם, במקום שמן החורה אין צורך בעדים, וחכמים הם שהצדיכו עדים, הכלל הוא: "עד נעשה דיין". לכן, למשל, שלושה שישבו כבית דין לקיים שטר (ע"ע: "קיום שטרות"), בלא העדת עדים מבחון, ושניים מתוכם מכירים את כתב ידם של העדים – מעידים בפני השלישי, וחותמים שלושתם שהם מאשרים ומקיימים את השטר. אין פסול בעוכרה שאלה שהעידו על החתימות, הם אלה שלכסוף תתמו וקיימו את השטר כדיינים, מפני שגם התורה אין צורך בקיום שטרות כלל. חכמים הם שתיקנו קיום שטרות, ובדבר שהוא מתקנת חכמים – עד נעשה דיין.

אין עונשין אלא אם כן מזהירין ספרי רבדים, פסיקה קעג

אין התורה מטילה עונש, אלא אם כן הוזהרה תחילה, שאסור לעשות אותו מעשה. ארבע לשונות בחורה הנראתן היא אזהרה: לשון "לא", המשמשת ברוב איסורי התורה; לשון "השמר", כגון "השמר כנגד הצרעת" (דברים כד, ח), שהוא אזהרה לא לקצוץ סימני צרעת; לשון "פן", כגון "פן תקדש המלאה" (דברים כב, ט), שהוא אזהרה שלא לאכול כלאי הכרם; ולשון "אל", כגון "אל תשת ירך עם רשע" (שמות כג, א). ראה גם ערך: "אין מזהירין מן הדין".

אין עונשין מן הדין סנהדרין נד, א

אין מחייבים עונש על ידי לימוד מקל וחומר, וניתן להעניש רק בעונש שנתפרש בתורה. המקור לעיקרון זה הוא, שבעונש הבא על אחותו נאמר: "ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו... ונכרתו... ערוות אחותי גילה" (ויקרא כ, יז). מפסוק זה לומדים בתלמוד, שהסיפא "ערוות אחותי" באה לחייב ככרת את הבא על אחותו, שהיא בתם המשותפת של אביו ואמו. לכאורה, יכלו ללמוד עונש זה בקל וחומר מכת אביו או בת אמו, אלא שאין עונשין מן הדין. ראה גם ערך: "אין מזהירין מן הדין".

אין עניות במקום עשירות כתובות קו, ב

אין עושים במקדש דבר הנראה כדרך עניים, כגון: ניסיון לחסוך או ניסיון להפיק רווח, אלא הכול נעשה במקדש מתוך עושר וברוך שררה. למשל, כלי קודש שנפגמו, אין מתקנים אותם, אלא עושים כלים חדשים (זכחים

39 | אין קנין לאשה בלא בעלה

פח, א); וכמו כן אין לוקחים ממותר תרומת הלשכה יינות, שמנים וסלתות כשביל למכרם לזקוקים לכך ברווח, מפני שאם עושים כן, נראה הרבר כאילו ההקדש נוהג כעני, והכלל הוא, שאין עניית במקום עשירות.

אין עֶסְוִקִין בְּיִשׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם סנהדרין כד. ב

אינם עוסקים בדברים המביאים תועלת ליישוב העולם. כין הפסולים לִדוֹן ולהעיד מנו חכמים את המשחק בקוביא ומפריחי יונים. משחק בקוביא (ע"ע) הוא העוסק במשחקי מזל כדי לזכות בכסף. מפריחי יונים (ע"ע) הם – לפי אחד הפירושים – המתערכים על סכום כסף, איזו יונה תקדים להגיע ממקום למקום. בני אדם הללו, אם זהו עיסוקם היחיד, ואינם מתפרנסים מדבר אחר, פסולים לִדוֹן ולהעיד, היות ואינם עוסקים בדברים המביאים תועלת לעולם. יש מי שמפרש, שסיבת הפסול של הללו היא, שמכיוון שאינם עוסקים ביישובו של עולם, אינם חסים על חבריהם להפסיד ממנו, ואינם מתביישים להעיד שקר. ראה גם ערך: "אינו מן הישוב".

אין פְּרָהֶסְיָא פְּחוּתָה מְעַשְׂרָה סנהדרין עד. ב

אין פומבי בפחות מעשרה. גוי המצווה על ישראל לעבור עברה, מתוך כוונה להעבירו על המצוות, הדין הוא, שאם יש באותו מקום פחות מעשרה יהודים, ראוי ש"יעבור (את העברה), ואל יהרג"; אך אם היו שם עשרה מישראל, "יהרג ואל יעבור" (ע"ע), מפני שכשיש עשרה מישראל הדבר נחשב לפרהסיא, ואז אם יעבור את העברה, יש בכך משום חילול השם (ע"ע).

דאה גם ערך: "קידוש השם".

אין קְטִיגוֹר נְעֻשָׁה סְנִיגוֹר ראש השנה כו, א

אין המאשים נהפך למליץ יושר ולמלמד זכות על הנאשם. אין משתמשים בדבר ששימש לעברה או לפעולה שלילית לשם מצווה או לפעולה חיובית. יש יישובים שונים לכלל זה. כך, למשל, אין כהן גדול נכנס לקודש הקדשים בכגדי זהב, כדי לא להזכיר את חטא עגל הזהב (ראש השנה כו, א); זהו גם היסוד לכך, שאין גירושי אישה ככסף, כדי שלא יאמרו: "כסף מכניס (מקדש), כסף מוציא (מגרש) (ע"ע) – סניגור ייעשה קטיגור!" (קידושין ה, א).

ראה גם ערך: "שטר מוציא, שטר מכניס?!"

אין קְנִינָ לְאִשָּׁה בְּלֹא בְּעָלָה קידושין כג, ב

מכיוון שיש לבעל זכות לאכול פירות מרווחי האישה (ע"ע: "נכסי מלוג"),

הוא הדין גם בנכסים שקיבלה האישה במתנה. במובן זה אין לאישה קניין בלא בעלה.

אין רוח חכמים נוחה הימנו

בכא בתרא קלג, ב
אף על פי שלא עכר אדם על איסור חורה, ואף על פי שמבחינה משפטית יש תוקף למה שעשה, אין חכמים מרוצים מהתנהגותו. מי שנתן את כל נכסיו לאחרים במתנה, ולא השאיר לבניו כלום, מה שעשה עשוי, וזכר האחרים בכל מה שנתן להם, אבל אין רוח חכמים נוחה הימנו, משום שעקר דין ירושה שנאמר בתורה.
ראה גם ערך: "רוח חכמים נוחה ממנו".

אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר

בכא מציעא לו, א
יש סוברים, שהנחה היא, שאדם מוכן, שיהיו חפציו מופקדים רק בידי מי שהוא עצמו מינה לשם כך ולא בידי אחרים. מכאן נובעים דינים שונים, והבולט שבהם: שומר שקיבל חפץ לשמירה, והעבירו לשומר אחר, אף אם העלה את דמת השמירה, עשוי להתחייב אפילו באונסין, מפני שהבעלים יכול לומר לו, שהוא רצה דווקא בשמירתו שלו על החפץ, ואין הוא מעוניין שיהא פיקדונו ביד אחר. מכיוון שכך, הרי זה כאילו התנו הבעלים עם השומר, שאם ימסור את הפיקדון לאחר, ייחשב הרבר כאילו פשע בפיקדון.
ראה גם ערך: "את מהימנת לי בשבועה, האיך לא מהימנ לי בשבועה".

אין שוטה נפגע

שבת יג, ב
אין פגע רע בא על השוטה. אף על פי שאובייקטיבית עלול שוטה להיפגע, בשם שהפיקח נפגע, מכיוון שסובייקטיבית אין הוא חש בפגיעו, הוא חש כאילו לא נפגע.

אין שטר לאחר מיתה

בכא בתרא קנב, א
שטר שכחוב בו, שיקנה הקונה לאחר מיתת הנותן – אינו שטר טוב. זאת מפני שלא ייתכן, שיחול קניין לאחר מות המקנה.

אין שליח לדבר עבירה

בכא קמא נא, א
שלוחו של אדם לעשות דבר עברה אינו נחשב כמותו, אף על פי שברוך כלל: "שלוחו של אדם כמותו" (ע"ע), אלא השליח נחשב כעושה מעצמו. למשל, האומר לשלוחו: "צא והרוג את הנפש", והלך השליח והרוג, השליח חייב, ושולחו פטור. וכן בריני ממונות: השולח אש ביד אחר, והלך

הלה ושרף ממוגן של חברו, השליח חייב לשלם, והמשלח פטור. לדעת רוב המפרשים, "אין שליח לרבר עברה", משמעוהו שהשליחות בטלה, ואף המעשה שעשה השליח בטל וחסר חוקף. ויש הסוברים, שדווקא לענין חיוב ועונש נאמר "אין שליח לרבר עברה", היינו, שאין המשלח נענש, אבל השליחות עצמה קיימת, וממילא אף המעשה קיים ולא נחבטל. נפקא מינה בין השיטות תהיה במקרה שאדם קידש על ידי שליח, אישה האסורה עליו באיסור לאו – לשיטה הראשונה אין הקידושין תופסים; לשיטה השנייה – הקידושין תופסים, אלא שהמשלח פטור ממלקות.

אין שליח עושה שליח גיטין כט, א

אם הבעל מוסר גט לאשחו על ידי שליח, אין לשליח סמכות למסור את השליחות לאחר, זולת אם חלה השליח הראשון, או שמפאת אונס אחר אינו יכול למלא את השליחות בעצמו.

בדרך כלל שליח עושה שליח (קידושין מא, א). המקרים שבהם אין שליח עושה שליח הם כשמניחים שהמשלח מקפיד, שהשליח לא ימנה שליח אחר. כשכבוד שאינו מקפיד – לדעת הכל שליח עושה שליח. אמנם הרבנים אמורים בשליחות לביצוע מעשה (כגון לתת גט), אבל בשליחות ל"מילי", כגון לכתוב גט, אין שליח עושה שליח (ע"ע: "מילי לא מימסרן לשליח").

אין שעת הדחק ראייה סוכה לא, ב

רבי שנעשה בשעת הדחק, שהיא שעת מצוקה וסכנה, אין להביא ממנו ראייה למקרה אחר, שאינו שעת הדחק. הסיבה לכך היא, שיש הוראות או הקלות מיוחדות כיצד לנהוג בשעת הדחק, אך כוחן אינו יפה למצב רגיל, שאין נזקקים בו לאותן הוראות מיוחדות.

אין שתי ידיים זוכות פְּאָחַת גיטין סד, ב

לא ייתכן, שתהיה לשני אנשים הכשרות המשפטית לבצע את הפעולה הנדרשת באותו עניין. נערה שהתארסה, אך עדיין לא נישאה, והיא עדיין ברשות אביה – לדעת חכמים, אם הארוס מגרש אותה, או היא בעצמה מקבלת את גיטה, ואפילו שלא מדעת אביה, או שאביה מקבל את גיטה בלא דעתה. לדעתם, יש לנערה כשרות משפטית לכך, וגם לאביה. לדעת ר' יהודה: "אין שתי ידיים זוכות כאחת", ולכן הוא סבור, שרק אביה יכול לקבל את גיטה.

אין תנאי בנישואין יבמות קו, א

אין תנאי מועיל בנישואין, והם תופסים כאילו לא היה תנאי. מי שאירס אישה על תנאי, ואחר כך נשא אותה לאישה – יש מי שאומר, שגם אם לא הודיע בפירוש, שהוא מוחל על התנאי, הנישואין תופסים, כאילו לא היה כל תנאי. זאת בשל ההנחה, שבשעת חופה וביאה מוחל הבעל על תנאו.

אינו דומה ביישו בבית המרחץ לביישו בשוק בבא קמא פו, ב המכייש את חברו בבית המרחץ, משלם דמי כושת בסכום פחות ממי שמכייש את חברו כרשות הרכים. סיבת הדבר היא, שבבית המרחץ אנשים עומדים עורמים, ואינם מתכיישים זה מזה, ועל כן, אם בייש אדם את חברו בבית המרחץ, הוא עשוי להיות פטור לגמרי מדמי כושת או לשלם רק דמי כושת מופחתים.

אינו דומה מתכייש מעצמו למתכייש מאחרים סנהדרין מב, א אינו דומה אדם המכייש את עצמו לאדם שאחרים מכיישים אותו. כשאחרים מכיישים את האדם צערו גדול יותר מאשר כשהוא מכייש את עצמו.

אינו דומה נמחק פעם אחת לנמחק שתי פעמים

בבא כזרא קסד, א

מראהו של שטר שנמחק פעם אחת שונה ממראה שטר שנמחק פעמיים, וניתן להבחין בהבדל. לכן, שטר שנכתב ונחתם כולו על גבי קלף שנמחק – כשר, ואין לחשוש שמא מחק בעל השטר את כל הכתוב בשטר, וכתב כרצונו, מפני שזיוף מעין זה ניכר.

אינו מן היישוב קידושין מ, ב

אדם שאינו מועיל ליישובו של עולם. מי שאינו יודע לא מקרא ולא משנה, ואין משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מוגדר כאדם שאינו מן היישוב. אדם זה פסלהו חכמים לעדות, שמכיוון שאינו מן היישוב אין מקפיד על עצמו, ואין לו כושת פנים להיפסל לעדות, וממילא יש חשש שיעיד עדות שקר.

ראה גם ערך: "אין עסוקין כיישובו של עולם".

איני יודע מה אָתָה סָח שבועות מט, ב

כיתוי לרחייה מוחלטת של טענה, כמו: לא היו דברים מעולם (ע"ע). למשל, משאל שאמר לשואל: "היכן שורי שהשאלתיך?", ואמר לו השואל: "איני יודע מה אתה סח", כלומר, מעולם לא שאלתי ממך שור. אם לאמיתו של דבר שאל ממנו שור, ומת השור שלא מחמת מלאכה, בכגון זה, אם נשבע השואל שלא שאל שור מן המשאל, ואחר כך הודה, שנשבע לשקר, חייב השואל קדבן על שבועת הפיקדון וחומש, שהרי בשבועתו ביקש לפטור את עצמו מחיוב תשלומים, ויש כאן כפירת ממון.

אִינִי נִיזְוֹנָת רְאִינִי עוֹשָׂה כתובות קז, ב

תיקנו חכמים, שהכנסות האישה ממלאכות שהיא עושה, עוברות לבעלה תמורת המזונות שהוא חייב לזון אותה בהם. כיוון שקבעו חכמים שהמזונות הם תמורה לרווחי האישה ממלאכתה, יכולה אישה לומר לבעלה, שלא יזון אותה מבספו, והיא לא תתן לו את הכנסותיה ממלאכתה, אלא תזון מהכנסותיה שלה.

ראה גם ערך: "אי אפשי בחקנת חכמים".

אִיסוּר גְּבֵרָא; אִיסוּר חֲפָצָא על פי גדרם ב, ב

איסור גברא הוא איסור החל על האדם שלא לעשות דבר מה; איסור חפצא הוא איסור החל על חפץ מסוים. למשל, שבועה היא איסור גברא, שהנשבע אוסר על עצמו לעשות פעולה מסוימת, כגון שאומר: "שבועה שלא אוכל כיכר פלוני". נדר הוא איסור חפצא, כי הנדרר אוסר את החפץ על עצמו, כגון שאומר: "כיכר זה עלי כקרבן", כלומר: כיכר זה אסור עלי כאילו היא קרבן.

אִיסוּרָא לֹא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיקְנִי בבא מציעא צו, ב

לא נוח לו לקנות נכסים של איסור. אישה שהביאה לבעלה נכסי מלוג (ע"ע), והיו בין הנכסים חפצי הקדש, והבעל לא ירע על כך, אין הבעל מועל בהקדש, משום שחזקה, שאדם נוח לו לקנות נכסים של היתר, ולא נוח לו לקנות נכסים של איסור. לכן, מכיוון שלא רצה לקנות את חפצי ההקדש, לא נקנו לו חפצים אלה על ידי הנישואין.

אִיסוּרָא מְמוֹנָא לֹא יִלְפִינן ברכות יט, ב

אין למדים עניין השייך לאיסור והיתר מעניין השייך לדיני ממונות. הסיבה לכלל זה היא, שהממון קל מן האיסור, ועל כן ייתכן שאם יש קולא בדיני ממונות, היא לא תהיה קיימת בדיני האיסורים. למשל, בדיני השבת אבדה, שהם מדיני הממונות, מצאנו שמשום כבוד הבריות "זקן ואינה לפי כבודו" (ע"ע) פטור מלהחזיר את האבדה לבעליה. אין מקישים מדין זה לתחום האיסודי. על כן, המוצא כלאיים בכגוד, פושט את הבגד אפילו בשוק, ואין אומרים, שמשום כבוד הבריות ימשיך ללבשו. זאת מפני ש"איסורא מממונא לא ילפינן".

דאה גם ערך: "ממונא מאיסורא לא ילפינן".

אִיפְכָא מְסִתְבְּרָא! ככא בתרא קעה, א

ההיפך מסתבר. ביטוי להבעת תמיהה במהלך המשא ומתן התלמודי. רבה

אמר: שכיב מרע (ע"צ) שאמר, שהוא חייב מנה לפלוני; ואמרו היחומים, שפרעו חוב זה – היחומים נאמנים. ואם אמר השכיב מרע ש"יתנו מנה לפלוני", ואמרו היחומים שפרעו – אינם נאמנים. הקשו על דברים אלה: איפכא מסתברא! כלומר, מסתבר להיפך: כשאמר השכיב מרע "תנו מנה" – שגמר דבריו, וציווה עליהם לתת – יותר מסתבר לומר שאכן נתנו, מאשר כשאמר "מנה לפלוני כירי" ולא ציווה אותם לתת מנה לאותו אדם. כתוצאה מקושיה זו הסיק בתלמוד, שלא ייתכן שאמר רבה את הדברים שיוחסו לו.

אִיתְגַּרְתָּ לִּיהָ – פוץ עֲמַרְיָה יוֹמָא כ. ב

נשכרת לו – נפץ צמרו. אמירה זו הייתה מקובלת בין הבריות, ומשמעותה היא, שאם השכרת עצמך להיות פועל, עשה כל מלאכה שיטיל עליך כעל הבית, ואפילו אם יטיל עליך מלאכה בוזיה, כגון ניפוץ צמר.

אִיתְתָּא לְבִי תְרִי – לָא תְזִיא קִירוּשִׁין ו. א

אישה אינה ראויה, ואינה יכולה להתקדש לשני אנשים. תוצאתו של כלל זה היא, שמי שאמר לאישה: "חציין מקודשת לך" – אינה מקודשת, מכיוון שהאישה אינה יכולה להתקדש לשני אנשים. בגלל הלשון שנקט המקדש, הותר חצייה של האישה לאחר, ולכן אינה מקודשת לו.

אֵל יִשְׁתָּה אָדָם בְּכֹס זָה, וְיִתֵּן עֵינָיו בְּכֹס אַחַר נדרים כ. ב
כלל מוסרי, שמקורו בפסוק: "ולא תתורו אחרי לבבכם" (במדבר טו, לט). משמעות הכלל היא, שבשעה שאדם משמש מיטתו עם אשתו, לא יחשוב על אישה אחרת, ואפילו אותה אישה אף היא אשתו.

אֵל תְּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שְׂתַגִּיעַ לְמִקְוֵמוּ אבות, פרק ב, משנה ד
אם ראית את חברך כא לירי ניסיון ונכשל, אל תדין אותו לכף חובה, לפני שתבוא אתה עצמך לירי ניסיון דומה, ותעמוד בו.

אֵל תַּעַשׂ עִצְמָךְ כְּעוֹרְכֵי הַדְּיִינִין אבות, פרק א, משנה ח
אחד הכללים שעל דיין לנהוג לפיהם הוא, שלא יעשה את עצמו כעורך דין של אחד הצדדים, המלמד אותו כיצד לטעון, ואל יאמר לאחד מבעלי הדין: "תהא טוען כך, כדי שתזכה בדיןך". יש גורסים: "אל תעש עצמך כערכי (ארכי) הדיינים", ואז הפירוש הוא, שיש כאן אזהרה לדיין שלא יעשה עצמו כגדול שבדיינים, היודע את הדין על בוריו, ואינו צריך לעיין בו.

אַל תִּקְרִי כְּבֵא קָמָא י' ב

אל תקרא כן, אלא קרא אחרת. אתה מדרכי הלימוד מן המקראות, שמשמעותה דרישת הפסוק כאילו היה כתוב בצורה אחרת. כך, למשל, נאמר בפסוק: "מכה נפש בהמה ישלמנה" (ויקרא כד, יח), ואמרו חכמים: "אל תקרי 'ישלמנה', אלא 'ישלימנה'", ולמדו מכאן, שה"בעלים מטפלים בנבלה" (ע"ע), היינו שמי שניזוקה בהמתו על ידי בהמת חברו, נוטל את הנבלה כתשלום חלק מן הנוק, והמזיק משלים לו רק את המותר. הדעה הרווחת היא, שהדרשות שהן על דרך "אל תקרי" אינן אלא בגדר אסמכתא בעלמא (ע"ע), ואינן מקור משפטי להלכות.

אֱלוֹ וְאֱלוֹ דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים עִירֻבִין יג, ב

התורה ניתנה למשה כשהיא ניתנת לפרשנויות שונות. לכן, כשנחלקו חכמים בעניין מסוים, אף על פי שהלכה למעשה פוסקים כדעה אחת, יש מקום גם לשאר הדעות, ועל כן כולן בגדר "דברי אלהים חיים". על מחלוקותיהם של בית הלל ובית שמאי נאמר: "אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל".

אִם אֵינוֹ עֲנִין לְדָבָר זֶה, תִּנְהוּ עֲנִין לְדָבָר אֲחֵר ע, א

אם אין בכתוב צורך לעניין מסוים, השתמש בו לעניין אחר, שם יש בו צורך. כלל ללימוד מן המקראות, ולפיו אם דבר מה שכתוב בתורה, המופיע בקשר לנושא מסוים, נראה מיותר לצורך אותו נושא, מפני שיש מקורות אחרים שניתן ללמוד מהם את הדינים השונים השייכים לאותו נושא, ניתן להשתמש באותו כתיב כמקור לדינים מתחום אחר.

אִם בִּיקְשַׁת לִיחָנֵק – הִיתְלָה בְּאֵילָן גְּדוֹל פסחים קיב, א

אם אתה רוצה, שדבר שאמרת, יתקבל על לב הבריות, אמור אותו בשם אדם גדול. זוהי אחת העצות שנתן ר' עקיבא לר' שמעון בר יוחאי, כשהיה חבוש בבית האסורים. ראה גם ערך: "אשלי רכרכי".

אִם בְּרוּר לְךָ הַדָּבָר כְּבֵקֶר – אֶמְרֵהוּ, וְאִם לֹא – אַל

תִּאמְרֵהוּ סנהדרין ו, ב

ביטוי למידת הבהירות והודאות הנדרשת מן הדיין, קודם שיוציא פסק דין. כביכול, רק אם הדין ברור לו בלא ערפול, כבוקר המאיר (שהוא ברור כשמש), יכול לפסוק את הדין, ואם מידת הודאות פחותה מכן – עליו להימנע מלפסוק את הדין. ביטוי נוסף המביע רעיון דומה הוא: "אם ברור

לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך – אמרה, ואם לאו – אל תאמרהו". כלומר, רק אם הדין ברור לדין באותה מידה של בהירות כשם שברור לו שאחותו אסורה עליו באיסור עריות – רשאי הוא לפסוק את הדין.

אם הִלְכָה – נִקְבַּל, וְאִם לְדִין – יֵשׁ תְּשׁוּבָה יבמות עו, ב

אם קיבלת במסורת מרבתיך שכך הדין – נקבל את רבתיך; אבל אם אתה מסיק הלכה זו מעצמך בדרך הגיונית של קל וחומר, ניתן להפריך מסקנה זו. חכמים סבורים, שעמוני ומואבי אסורים לבוא בקהל ישראל לעולם, אבל נקבותיהן של אומות אלה מותרות מיר כשהן מתגיירות. לעומתם, מצרי ואדומי אינם אסורים לבוא בקהל אלא עד שלושה דורות מזמן שנתגיירו. ר' שמעון אומר, שהנקבות המצריות והאדומיות מותרות לבוא בקהל ישראל מיד, והוא אומר, שהדברים קל וחומר – ומה אם במקום שאסר את הזכרים איסור עולם, התיר את הנקבות מיד (כעמון ובמואב); מקום שלא אסר את הזכרים אלא עד שלושה דורות, קל וחומר שיש להתיר את הנקבות מיד. על כך השיכו לו חכמים: אם הלכה – נקבל, כלומר אם כך קיבלת מרבתיך, נקבל את דבריך; ואם לדין – יש תשובה. כלומר אם אתה לומד זאת מעצמך בדרך של קל וחומר יש דרך לפרוך את הלימוד. פרכה אפשרית לקל וחומר היא, לומר שכעמון ומואב נתחדש הטעם לאיסור בואם בקהל, והוא: "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים" (דברים כג, ד-ה). טעם זה אינו שייך בנשים, מפני שאין דרכן לצאת ולקדם את פני הבאים; לעומת זה, במצרי ובאדומי לא נתחדש טעם האיסור, וייתכן שאותו טעם שייך גם בגברים וגם בנשים.

אם יבא אליהו ויאמר, אין שומעין לו יבמות קב, א

יש תוקף רב למנהג שנהג הציבור, אם אין בו פגם מבחינת ההלכה, ולפעמים ה"מנהג מבטל הלכה" (ע"ע), ולכן אף אם יבוא אליהו, ויאמר לנהוג אחרת ממה שנהגו, לא ישתנה המנהג. כך, למשל, אמרו חכמים: "אם יבוא אליהו ויאמר: אין חולצין בסנדל – אין שומעין לו, שכבר נהגו העם [לחלוץ] בסנדל".

אם פָּן, אין לְדַבֵּר סוּף בכא מציעא ס, א

אם אתה חושש לדבר, לא תצא לעולם מכלל חשש. הדין הוא, שמי שנתערבו מים ביינו, אסור לו למכור את היין לתגר, שמה ימכרנו התגר לקונים כיוון שהור. מסופר על רבא, שהכיאו לו יין מהחנות. מזג אותו במים, טעם ממנו ולא היה טעים, והחזירו לחנווני. כששאל אותו אביי, מדוע שלח יין מזוג לתגר, השיב רבא, שמזיגת היין שלו ניכרת, מכיוון

שהוסיף הרכה מים. והוסיף ואמר: ואם אתה חושש, שיוסיף יין לתערובת, ימכור אותה כייין טהור, אם כן אין לדבר סוף, שאסור יהיה למכור לתגר כל יין, מחשש שיויפנו, ואפילו מים יהיה אסור למכור לו, שמא יערבם ביין.

אם כן, מה הפסיד הרמאי? כבא מציעא לו, א

אם אומרים כן, הרמאי אינו מפסיד כלום, והתוצאה תהיה, שלא יודה הרמאי על האמת. שני אנשים שהפקידו אצל שומר: האחד הפקיד מאה זוז, והשני הפקיד מאתיים, וכשבאו לקבל את הפיקדון, טוען כל אחד שהוא הפקיד את המאתיים. חכמים אומרים, שהדין הוא, שהמפקיד גותן לכל אחד מהם מאה זוז, והשאר "יהא מונח עד שיבוא אליהו" (ע"ע). אומר להם ר' יוסי: "אם כן, מה הפסיד הרמאי?" והלא את מה שהפקיד הוא מקבל, ואם כך לא יבוא להודות על האמת. ועל כן, לדעתו הדין הוא, שיהא הכל מונח עד שיבוא אליהו.

אם כן, מה פת בית דין יפה? כתובות צט, ב

אם כן, במה גדול כוח בית דין? שומת נכסים שנעשתה על ידי בית דין, כדי לשלם לבעל החוב את חובו, או כדי לשלם לאלמנה את כתובתה מנכסי היתומים, יש מי שאומר, שחלים עליה הכללים הרגילים של אונאה, ובטעות כשיעור הגבוה משישית – המקח בטל. לעומתו, יש מי שסבור, שאם כך הוא הדין, אין יתרון לבית דין משאר כל אדם. על כן, לדעתו, כדי שיהיה להם כוח יתר, הרי אף אם טעו ביותר משישית – מקחן קיים.

אם ערבתי – ערבתי על מנת לשלם רוח ארץ ב, ו

אזהרה לאדם העומד לערוב לחברו. שיידע שהערבות עלולה לכסוף לגרום לו חיוב ממוני, אם יתבענו החובע לשלם. ראה גם ערך: "יתרוק אדם מן המיאון ומן הפקדונות ומן הערבונות".

אם ראית דור שצרות פאות עליו, צא וברוק בדייני

ישקאל שבת קלט, א

מימרה הבאה לציין את גודל האחריות המוטלת על הדיינים, לדון דין אמת. לאור דברים אלה, ההשלכות שיש להטיית הדין על ידי הדיינים עשויות להיות על הדור כולו. ראה גם ערך: "אי בטלי דייני בטלי גזירפטי".

אם ראשונים בני מלאכים – אנו בני אנשים; ואם ראשונים בני אנשים – אנו פחמורים שבת קיב, ב

ביטוי של הערכה והערצה לחכמתם ולמעלתם של בני הדורות הקודמים. ביטוי זה מציין את הפער בין הדורות הראשונים לדורותינו אנו, שהוא כה גדול, עד כי ניתן להשוותו לפער בין מלאך לאדם, או בין אדם לחמור. להדגשת העניין, מסיים בעל המאמר ואומר: "אם ראשונים בני אנשים – אנו כחמורים. ולא כחמורו של רבי חנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר (שהוכיחו כינה וצדקות יתרה), אלא כשאר חמורים". ראה גם ערך: "לכן של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתחו של היכל, ואנו כמלא נקב מחט סידקית".

אמירתו לגבוה כמסירתו להריוט נדרים כט, כ

כפעולות מקה וממכר בין הכריות נדרשת פעולת קניין כדי שיהיה חוקף למכירה, וכל זמן שלא נעשתה פעולה זו, אף אם סוכמה המכירה בעל פה, יכולים הצדדים לחזור בהם. לגבי פעולות שההקדש הוא צד להן, הרי עצם האמירה כבר מחייב, ושוב אינו יכול לחזור בו.

אמתלא כתובות כב, א

חואנה; פתחון פה; טעם וסיבה מתקבלים על הדעת לדברים לא נכונים, שנאמרו קודם. למשל, אישה שאמרה: "מקודשת אני", ואחר כך חזרה ואמרה: "פנויה אני" – אינה נאמנת, שהרי בדבריה הראשונים "שויה לנפשה חתיכה דאיסורא" (ע"ע). אבל, אם נתנה אמתלא לדבריה – נאמנת. בתלמוד מובא מעשה באישה נאה מאוד, שביקשו אנשים רכים לקרשה, ואמרה להם: "מקודשת אני". לאחר פרק זמן עמדה וקידשה את עצמה. אמרו לה חכמים: "מה ראית לעשות כן?". אמרה להם: "בתחילה, כשבאו אנשים שאינם מהוגנים, אמרתי שאני מקודשת; עכשיו, שבאו אנשים מהוגנים, עמדתי וקידשתי את עצמי". ואכן ראו חכמים בדבריה אמתלה טובה לחזרתה מדבריה הראשונים.

אנא לא חילק ידענא ולא בילק ידענא, אנא שמעתא

ידענא חולין יט, א

אין אני יודע אם זה כדעת פלוני או כדעת אלמוני, שאתה מזכירם, אלא אני יודע את ההלכה עצמה. כשתמה רב חנן על הלכה שפסק רב נחמן, ואמר לו שפסק לא כרבנן ולא כר' יוסי ברבי יהודה, השיב לו רב נחמן: "אנא לא חילק ידענא ולא בילק ידענא, אנא שמעתא ידענא".

אַנְן אַחְתִּינֶן לִיהַ רְאָנֶן מְסַקִּינֶן לִיהַ כְּתוּבַת כּו. ב

אנו הורדנו אותו, ואנו נעלה אותו. יש מי שסובר, שאם הורידו אדם מן הכהונה, ואחר כך יש עדות, שעל פיה ניתן להעלותו לכהונה, וחוזר תלילה, אין מעלים אותו אדם לכהונה שנית מחשש לזלזול בבית הדין, שייראה הדבר כאילו אינם יודעים מה הם עושים (ע"ע: "זילוחא רבי דינא"). לעומת זאת, יש מי שאומר, שאין תוששים לזלזול בבית הדין, אלא פועלים בהתאם לראיות, וכשם שהורידו אותו אדם מן הכהונה על סמך הראיות, כך מעלים אותו לכהונה על סמך הראיות החדשות.

אַנְן סְהָדִי כבא מציעא ג, א

אנחנו עדים. יש עניינים שברור שאירעו, ולגביהם כביכול אנחנו מעידים שזה הוא המצב, ואין צורך בעדות שאמנם אירעו. למשל, המגרש את אשתו, וראו עדים שנתייחדו לאחר הגירושין, הרי אף על פי שאין עדי ביאה, האישה צריכה גט ממנו, כאילו היו גם עדים שבעל אותה. זאת מפני שאנן סהדי, שמכיוון שהאיש והאישה גסים זה בזה, ודאי בא עליה, ואין לך עדות ביאה גדולה מזו.

אַסוּפִי קידושין סט. א

מי שנאסף מן השוק, ואינו מכיר לא את אביו ולא את אמו. דינו של אסופי בספק ממזר, משום החשש שנולד מאחת מן העריות. מדין תורה מותר לו להתחתן בישראל, אלא שעשו חכמים מעלה ביוחסין (ע"ע: "מעלה עשו ביוחסין"), וקבעו שמי שהוא ספק ממזר אסור להתחתן בישראל. מכיוון שכן, יכול אסופי להתחתן בגרים, בעבדים משוחררים, בממזרים, בנחנינים (גבעונים שנתגירו בימי יהושע), בשתוקים (ע"ע: "שתוקי") ובאסופים.

אַסוּקִי שְׁמַעְתָּא אַלִּיבָא דְהִילְכְתָּא יומא כו, א

העלאת העיזין על פי ההלכה. כלומר, הסקת מסקנות הלכתיות נכונות מן הלימוד העיוני. נאמר, שמכל שבטי ישראל – אף כי יש תלמידי חכמים מופלגים גם בשבטים אחרים – הזוכים לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא הם שבט לוי או שבט יששכר.

אַסִּיא דְמַגֵּן בְּמַגֵּן, מַגֵּן שְׁרִי כבא קמא פה, א

רופא המרפא בחינם, שווה חינם – אין רפואתו שווה כלום. מי שהזיק את חברו, והנפגע זקוק לטיפול רפואי, אם המזיק מציע שילכו לרופא המרפא בחינם, אין שומעים לו. הניזוק יכול לומר לו, שאינו חפץ ברופא זה, מפני שאין ערך לטיפול רפואי של רופא המרפא בחינם.

אֲסַמְכְתָא בְּעֵלְמָא מנחות צב, ב

הסתמכות סתם; משענת בלבד. חכמים סמכו דינים שונים לפסוקים מן התורה, אף על פי שאותם פסוקים אינם המקור שנלמד ממנו אותו דין, אלא המקור הוא אחר, ומשום זה הפסוק הוא אסמכתא בעלמא לאותו דין. כך, למשל, הסמיכו חכמים דינים שונים, שמקורם ב"הלכה למשה מסיני" (ע"ע) לפסוקים, וכן תלו דינים מדרבנן – שהם בתורת תקנה או גזרה – בפסוקים מן התורה. ראה גם ערך: "אל תקרי".

אֲסַמְכְתָא לָא קִנְיָא בבא בתרא קסח, א

אסמכתא אינה קונה. אסמכתא היא התחייבות שאדם מתחייב כלפי חברו, בלא שיש גמירת דעת של המתחייב למלא אחר ההתחייבות. מי שפרע מקצת חובו, והשליש את שטרו, ואמר לשליש: "אם לא אתן לך את יחרת החוב מכאן ועד יום פלוני, תן למלווה את שטרך", אנו אומרים שבשעה שהוא מתנה את התנאי, הוא בטוח שיוכל לשלם את יחרת חובו. ר' יוסי סוכר, שאסמכתא קונה, ועל כן אם הגיע הזמן ולא שילם את המותר, יתן השליש את השטר למלווה. לעומתו, ר' יהודה סוכר, שאסמכתא אינה קונה, משום שלא גמר הלווה בדעתו להקנות, ולא התנה את תנאו אלא לפי שחשב שיוכל לשלם. אילו ירע שלא יוכל לשלם, לא היה מתחייב, ועל כן חסרה כאן גמירת רעת להתחייב, וחסרון זה שולל את תוקפה של ההתחייבות. בעיה של אסמכתא עשויה להחעורר גם במשחקי קוביא, שהמתחרים שמים בקופה סכומי כסף ומתנים, שיזכה בהם מי שינצח במשחק. אמוראים נחלקו בשאלה, אם יש במשחקי קוביא שאלה של אסמכתא או לא (סנהדרין כד, ב).

אֵף הֵן מְרַבִּים שׁוֹפְכֵי דְמַיִם בְּיִשְׂרָאֵל מכות ז, א

ר' טרפון ור' עקיבא העידו על עצמם, שאילו היו בסנהדרין, לא היה נהרג אדם מעולם. כוונתם היא, שהיו מרבים בחקירות העדים ובבדיקתם, עד שהייתה נמצאת עדותם עדות לא מכוונת, והיה הנאשם יוצא זכאי בינו. רבן שמעון כן גמליאל מחנגד לגישה זו ואומר, שאם היו עושים כן, היו מרבים שופכי דמים בישראל, הואיל ואנשים לא היו יראים מפני בתי הדין. ראה גם ערך: "סנהדרין ההורגת אחד כשבוע – נקראת חובלנית".

אֵף עַל פִּי שְׂאִין רְאִיָּה לְדָבָר, זְכָר לְדָבָר סנהדרין ע, א

אף על פי שאין זו ראייה גמורה לעניין הנדון, יש כאן מעין ראייה וסמך. למשל, הדין הוא שאדם יכול להיעשות "בן סורר ומורה" (ע"ע), רק אם אכל

אפילו אתה מוכר שעד ראשך, אתה נותן לה כתובתה | 51

בשר ושתה יין בכמות מסוימת, אבל אם אכל מאכלים אחרים, או שתה משקים אחרים בכמות זו, אינו נעשה בן סורר ומורה. לדין זה אין ראייה גמורה, שהרי הפסוק בתורה, המדבר על בן סורר ומורה, נוקט לשון סתמית: "זולל וסובא" (דברים כא, כ). אף על פי כן, מקצת ראייה – זכר לדבר – יש בפסוק: "אל תהי כסובאי יין, כזוללי בשר למו" (משלי כג, כ), שאפשר ללמוד ממנו, שזלילה וסביאה הם דווקא בבשר וביין.

אף על פי שחטא, ישאל הוא סנהדרין מד, א
אדם מישראל, אף על פי שחטא, לא יצא מכלל עם ישראל. לאחר חטאו של עכן נאמד: "חטא ישראל" (יהושע ז, יא). מן העובדה שלא נאמר "חטא העם", ניתן להסיק, שעדיין חלה עליהם קדושת ישראל.

אפוטרופא דמפסיד – מסלקינן ליה גיטין נב, ב
אפוטרופוס המפסיד, מסלקים אותו. האפוטרופוס צריך להיות נאמן, ואיש חיל, ויודע להפך בזכות היתומים כדי לשמור על נכסיהם ולהרוויח בהם. לכן, אם כאו עדים והעידו, שהאפוטרופוס מפסיד את נכסי היתומים, מסלקים אותו.

אפוטרופא לדיקנני לא מוקמינן בכא מציעא לט, א
אין בית דין חייבים להעמיד אפוטרופוס לבעלי זקן, היינו לאנשים מבוגרים. הסיבה היא, שדווקא כשמדובר כאפוטרופוס על יתומים קטנים סביר שייענו הציבור להתמנות לתפקיד, משום המצווה שיש בדבר; לעומת זאת, כשמדובר בגדולים, יש להניח שלא ימצא בקלות מי שיהיה נכון לקבל על עצמו את התפקיד.

אף שאנשים מוכנים לקיים מצוות השכת אברה, שעניינה מניעת הפסד, אין זה מחייב שסיכמו גם להתמנות כאפוטרופוסים לנכסי גדולים, תפקיד שעניינו השבחת נכסים והבאת רוחים.

אפותיקי גיטין מ, ב
נכס (מקדקעין או מיטלטלין) המיוחד לגביית חוב ידוע. כגון לווה שאמר למלווה, שאם לא יפרע לו את ההלוואה כמועד הפירעון, המלווה יהיה רשאי לרדת לשדה פלוני משדותיו ולגבות ממנו את חובו.

אפילו אתה מוכר שעד ראשך, אתה נותן לה כתובתה

נדרים סה, ב

אפילו אם לא יהיה לך מה לאכול, ותצטרך למכור את שערות ראשך

בשביל פרנסתך, חייב אתה לתת לאשתך את כל סכום כתובתה. כלומר, כל הקרקע שברשות הבעל משועבדת לפירעון הכתובה. מעשה באדם שנדר הנאה מאשתו (ע"ע: "מודר הנאה מחכור"), והייתה כתובה ארבע מאות דינרים. חייב אותו ר' עקיבא לשלם לאשתו את מלוא הסכום. אמר הבעל: "כל רכושי הוא קרקע ששווייה ארבע מאות דינר, שירשתי מאבי. וכי לא די, שתיטול אשתי מאתיים דינר, ויישארו גם לי מאתיים?" השיב לו ר' עקיבא: "אפילו אתה מוכר שער ראשך, אתה נותן לה את כתובתה". סופו של אותו מעשה היה, שאמר הבעל לר' עקיבא: "אילו הייתי יודע שכך הוא, לא הייתי נודר". ר' עקיבא מצא ברכרי הבעל פתח להתיר לו את נדרו.

אָפִילוּ בַּמָּקוֹם בְּדִיה – נַפְשִׁיהָ עֲדִיפָא לִיה כבא בתרא קלו, ב אדם מעדיף את עצמו אפילו על פני בנו. אב הכותב לבניו שירשוהו בחייו, אבל משאיר לעצמו זכות לאכול מפירות הנכסים. לדעת ריש לקיש, אם מכר הבן את זכות הירושה שלו, ומת הכן קודם האב, קנה הלוקח. בהסכר דבריו אומר ריש לקיש, שהיה מקום להגיד, שכיוון שהשאיר האב לעצמו את הזכות לאכול מן הפירות, השאיר לעצמו גם את הזכות בגוף הקרקע עד שימות, מכיוון שכל לגבי נפשיה, אפילו במקום בנו, נפשו עדיפה. לכן באים להשמיענו, שבכל זאת הקנה האב לבן את הזכות בגוף הקרקע מחייו.

אָפִילוּ מִגְּלִימָא דְעַל בְּתַפְיָה כבא בתרא קנו, א אפילו מהגלימה שעל כתפו. ביטוי שמשמעותו היא מכל מה שיש לו, ואפילו מן הבגד שעל גופו. כשאדם מלווה לחברו, כל נכסיו של הלווה אחרים וערכים להשבת החוב. ממילא יכול המלווה, כבואו לגבות את חובו, לגבות מנכסיו של הלווה, אם אין ללווה להשיב לו את הכסף שלו. אמרו חכמים בלשון הפלגה, שבעת הצורך יגבה המלווה את חובו אפילו מן הבגד שהלווה לובש.

אָפִילוּ נְשִׂיא שְׁבִישְׁךָ אַל, אֵין שוּמְעִין לוֹ כבא בתרא קטו, ב כל דין הפוסק דין, שתירש כתו של מת יחד עם בת בנו של המת, אפילו אם הוא נשיא שבישראל, שהוא מוסמך לתקן תקנות משום צורכי השעה, בעניין זה אין מקבלים את דבריו. הסיבה לכך היא, שרואים בדברי מי שניסה לפסוק כך את הדין משום מעשה צדוקים, שהיו אומרים, שבת המת יורשת עם בת בנו של המת.

אָפִילוּ סוּס לְרִכּוּב עָלָיו וְעֶבֶד לְרוּץ לְפָנָיו כתובות סז, ב אחד מדיני הצדקה הוא, שיש לדאוג לעני לכל מחסורו. יוצא מזה, שאם

מדובר כעשיר שירד מנכסיו, יש לדאוג לו לרמת החיים שהורגל לה כעת שהיה מצבו טוב יותר. מכאן הביטוי הקיצוני, שלפעמים צריך לדאוג לעני אפילו לסוס לרכוב עליו ולעבד שירוץ לפניו, אם היה רגיל לכך. מסופר על הליל הזקן, שקנה לעני כן טובים סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו, ורץ הוא עצמו לפני העני שלושה מילין, מפני שסבר שכך יש לקיים מצוות צדקה כאותו עני.

אֶפִּילוּ עֲנֵי שְׁבִי שְׂרָאֵל, רוֹאִין אוֹתָם פְּאִילוּ הֵם בְּנֵי חוֹרִין

שְׂרִירְדוּ מִנְכְּסֵיהֶן כבא קמא צ. ב

המשנה קובעת את שיעור דמי הבושת שעל המבייש לשלם למתבייש, ואומרת שסכום זה הוא דווקא הסכום הניתן לאנשים מכובדים, ואילו לאנשים שאינם מכובדים, יש לקבוע סכום אחר. ר' עקיבא חולק על התנא של המשנה. לדעתו, כל בני ישראל שווים לעניין דיני תשלום רמי בושת, כי במקורם כולם חשובים.

אֶפִּילוּ קַל שֶׁבְקָלִין וְנִתְמַנֶּה פְּרָנָס עַל הַצְּבוּר, הָרִי הוּא

פְּאִיר שְׁפֶאֱבִירִים ראש השנה כה, ב

אם נתמנה לתפקיד ציבורי אדם קל ערך, יש לו כל סמכויות התפקיד, כאילו היה גרול שבגדולים. ראה גם ערך: "יפתח בדורו כשמואל בדורו".

אֶפִּילוּ תִשַׁע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וְתִשְׁעָה מִלְּמָדִים עָלָיו חוֹבָה

וְאֶחָד מִלְּמַד עָלָיו זְכוּת, נִצּוֹל שבת לב, א

אדם שבא לדין, אף אם יש רק אחד שמלמד עליו זכות ונגדו תשע מאות תשעים ותשעה המלמדים חובה, הרי הוא ניצול מכוח הזכות שלימד עליו האחד.

אֶפְקַעִינְהוּ רַבָּנָן לְקִידוּשֵׁין מִיְּנִיה גיטין לג, א

הפקיעו חכמים את הקידושין ממנו. לחכמים יש סמכות להפקיע תוקפם של קידושין. המקור לסמכותם הוא הכלל "כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש" (ע"ג). קידושין יחולו כדת משה וישראל (ע"ג), על פי מה שהנהיגו חכמי ישראל, וממילא חכמים יכולים לקבוע, שבמקרים מסוימים, אין תוקף לקידושין.

ראה גם ערך: "הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו עמו שלא כהוגן"; "שויהו רבנן לבעילתו כעילת זנות".

אָפֶקְעָתָא דְמִלְכָא בכא מציעא קי, א

הפקעת המלך. בדרך כלל, לשם פקיעת בעלות על חפץ נדרשת פעולה מצד הבעלים. יש דברים שההפקעה חלה בהם מכוח גורם חיצוני, כגון מכוח דבר המלך, או מכוח קביעת התורה שיהיה כך. למשל, בשנה השביעית מופקעים השדות מידי בעליהם, אף בניגוד לרצון הבעלים, מכוח הפקעת מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

במנחת חינוך, מצווה פד, מביא שלדעת הבית יוסף גם בשביעית אין הפירות נעשים הפקר מעצמם, אלא יש מצווה על הבעלים להפקירם. לדעה זו, גם כל דבר שהאדם מחויב להפקירו קרוי "אפקעתא דמלכא".

אָקְרָאֵי בְעִלְמָא סנהדרין כה, ב

מקדה בלבד. "חמסן" (ע"ע), הוא מי שמכריח אנשים למכור לו מנכסיהם. בתחילה סברו חכמים, שאין לפסלו לעדות, משום שראו שהחמסן נותן כסף, ולכן חשבו שהכפייה למכור היא אקראי בעלמא – דבר מקרי – ואין לפסלו לעדות. כיוון שראו חכמים, שהחמסנים חוטפים דרך קבע, גזרו שהם פסולים לעדות.

אָרְבַּע אַמוֹת עַל אָרְבַּע אַמוֹת גיטין עז, ב

אין כופים לחלוק חצר של שותפים, אם לאחר חלוקתה לא יישאר לכל אחד לפחות ארבע אמות על ארבע אמות, מפני שמקום ששטחו קטן משיעוד זה כבר אינו בגדר "חצר". גם בית ששטחו פחות מארבע אמות על ארבע אמות אינו קרוי "בית". להלכה זו נפקויות הלכתיות שונות. ראה גם ערך: "חצר שאין בה רין חלוקה".

אָרְבַּע אַמוֹת שֶׁל אָדָם קוֹנוֹת לוֹ בְּכָל מְקוֹם בכא מציעא י, א

ארבע אמות הסמוכות לאדם קונות לו חפץ המונח בהן. זהו סוג קניין שתיקנו חכמים, שאדבע אמות הסמוכות לאדם קונות לו דבר של הפקר הנמצא בהן, ואין אדם אחר רשאי לתפוס את אותו החפץ. חכמים עשו כן, כדי שלא יבואו בני אדם להתקוטט זה עם זה. ראה גם ערך: "דלא אתי לאינצויי".

אָרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין סנהדרין מט, ב

ארבעה אופנים שונים להמתת אדם, שבהם היו בתי הדין ממיטים את החייבים מיתה, כל אחד ואחד במיתה שהוא חייב בה לפי סוג העברה שעבר, ואלו הן: סקילה, שרפה, הרג, חנק.

אַרְבַּעָה לְצֵלָא, אַרְבַּעָה לְצֵלָא כבא כתר א ה, א

ארבעה (זוים) לעור גדול, ארבעה (זוים) לעור קטן. כלומר, ההוצאות שמוציאים על שטח גדול, כגון לשמירה, שוות להוצאות שמוציאים בשביל שטח קטן. מעשה באדם עני, שהיה לו שדה אחד סמוך לשדה של אדם אחר, ולרכינא היו אדבעה שדות בסמוך לשדה של אותו אדם. תבע רכינא, שתנתן לו עדיפות על אותו עני, בעניין רכישת השדה, מכוח דין בר מצדא (ע"ע: "דינא דבר מצרא"). אמר לו רב ספרא: "ארבעה לצלא, ארבעה לצלא". כלומר, כשם שאתה רוצה למנוע מאותו עני את האפשרות לרכוש את השדה, מכח "דינא דבר מצדא", שמקורו בפסוק "ועשית הישר והטוב" (ע"ע: ע"ע) עשה אתה עצמך הישר והטוב, והנח לו את השדה, שהרי אף הוא ייצא נשכר, שהרי יהיו לו עכשיו שני שדות סמוכים זה לזה.

אַרְבַּעִים חֶסֶר אַחַת מכות כב, א

שלושים ותשע. מספר המלקות שמלקים את מי שעבר על איסור לא תעשה שבתורה. המקור למספר המלקות הוא מה שנאמר בתורה: "והיה אם בן הכות הרשע, והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר. ארבעים יכנו לא יוסיף..." (דברים כה, ב"ג) – ודרשו חכמים, שאין מלקים ארבעים מלקות בדיוק אלא ארבעים חסר אחת, כלומר שלושים ותשע.

אַרְבַּעַת לֵי אַרְיָא אַמְצָרָאֵי כבא קמא קיד, א

הרבעת לי אריה על גבולי. אדם מישראל שמכר קרקע לגוי על מצרו של ישראל חברו, מגדים אותו, עד שיקבל על עצמו לפצות את חברו על כל נזק שייגרם לו מחמת אותו הגוי. הסיבה לנידוי היא, שיכול חברו לומר לו: "ארבעת לי אריא אמצראי", כלומר, כשמכרת את השדה שלידי לגוי, גרמת לאיום מתמיד על השדה שלי.

אַרְחֵי וּפְרָחֵי כתובת טו, ב

אורחים ופרחים; עוכרי אודת שאינם נשארים זמן רב במקום. בעל הנותן מזונות לאשתו, אינו נותן לה רק את מזונה שלה בצמצום, אלא צריך לקחת בחשבון גם מזון ל"ארחי ופרחי", שאם יודמנו אצל האישה, יהיה לה משהו לתת להם לסעוד אצלה.

אַרִי אַבְרַחִי לָךְ מִמְצָרָא כבא מציעא קח, ב

אריה הברחתי לך מן המצד. הקונה שדה מן נכרי, אין כעל שדה הסמוך לאותו שדה, יכול לסלקו מן השדה מכוח "דינא דבר מצרא" (ע"ע). זאת משום שהקונה יכול לומד לשכן: טוב לך שקניתי את השדה, שהרי עדיף

לך שכן ישראל על פני שכן נכרי, ומכאן שכביכול כשקניתי את השדה, הברחתי ארי, שאיים להזיק לשדה שלך, ומה לך כי תליץ עלי?

אַרְיָא הוּא דְרַבִּיעַ עֲלִיהַ שְׁבוּעוֹת כֹּב, ב

אריה רובץ עליה. משל לדרב, שמצד עצמו הוא ראוי לשימוש האדם, אלא שמוטל עליו איסור המונע את אפשרות השימוש בו. למשל, עפר הוא דבר שמעצם טבעו אינו בן אכילה, אבל נבלה היא בת אכילה, אלא שרובץ עליה ארי, והוא איסור התורה שלא לאכול נבלה. להבחנה זו עשויות להיות נפקויות לגבי מי שנשבע שלא יאכל, ואכל פחות מכזית – האם יתחייב על שבועת ביטוי, או לא?

אַרְבָּבִיָּה אֶתְרִי רַבְשִׁי כְּתוּבוֹת נה, ב

הרכיב אותו על שתי מרכבות, כלומר: נתן שני כוחות לדרב אחד. כך, למשל, מתנת שכיב מרע, שכתוב בה קניין, מוקנית בשתי דרכים, וכביכול רוכבת על שתי מרכבות: גם מכוח דברי שכיב מרע, שהם ככתובים וכמסורים, וגם מכוח מתנת כריא, שיש עמה קניין.

אִשָּׁה בּוֹשָׁה לְבֵית דִּין יְבָמוֹת מֵב, ב

אשה מתכיישת לתבוע בבית דין. הדין הוא, שאסור לאדם לשאת את אשת חברו כשהיא מיניקה. יש חשש שלא יתן הבעל לאישה כסף לקנות אוכל לילד שאינו שלו, והאישה לא תתבע את יורשי בעלה הראשון לפרנס את הילד, משום שהנשים בושות מטבען לכוא לבית דין בתביעות. נמצא שלא יהיו לילד מזונות, וימות. ראה גם ערך: "אין דרכה של אשה לחזור על כתי דינים".

אִשָּׁה דְיִיקָא וּמִיִּסְבָּא יְבָמוֹת כה, א

חזקה היא שהאישה בודקת היטב אם מת בעלה, קודם שהיא נישאת לאחר. הסיבה לכך היא, שהאישה יודעת, שאם יחברר לאחר מכן, שלא מת בעלה, תצטרך לצאת משניהם, גם מבעלה הראשון וגם מבעלה השני, ויהיו ילדיה מן הבעל השני ממזרים, והרי אינה רוצה בכך. תוצאתה של חזקה זו היא, שמקילים לגבי העדות הנדרשת על מות בעלה של אישה, משום שסומכים, שלא תינשא כל עוד אינה בטוחה שמת בעלה. ראה גם ערך: "מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה הקלת עליה בתחלתה".

אִשָּׁה כְּבַעְלָה סְנַהוּרִין כח, ב

מי שפסול להעיד על אדם, פסול להעיד גם על אשתו של אותו אדם, מפני שהאישה כבעלה.

אִשָּׁה קוֹדֶמֶת לְאִישׁ לְכֶסֶת וְלַהוֹצִיאָהּ מִבֵּית הַשְּׂבִי הוריות יג, א
כשאישה ואישה זקוקים למלכוש, יש לדאוג קודם לאישה ורק אחר כך לאיש, מפני שבושתה של אישה מרובה משל איש (ע"פ). כשאישה ואישה שבוים בידי הגויים, יש לפדות את האישה תחילה, ורק אחר כך את האיש, משום שלגבי אישה יש חשש שינצלו אותה בני אדם לזנות, ואילו האיש בדרך כלל אין חשש שיעשו בו מעשי זימה (אם יש חשש לגבי האיש, שירצו להשתמש בו למשכב זכר, הוא קודם לאישה, לפי שהאיש אין דרכו בכך, וברשתו מרובה יותר).

אִשָּׁה רְעָה וְכֹתֶנְפָּתָה מְרוּבָה – צָרְתָהּ בְּצִדָּהּ יבמות סג, ב
מי שיש לו אישה רעה, ואינו יכול לגרשה, משום שדמי כתובתה מרובים, אין לו מוצא מסבך זה אלא על ידי שיישא אישה נוספת. יש מי שאומר, שהכוונה היא שיאיים על אשתו שהוא רוצה לשאת אישה נוספת.

אִשׁוֹ מְשׁוּם חֲצִירוֹ; אִשׁוֹ מְשׁוּם מְמוֹנֹו בבא קמא ככ, ב
שאלה היא כיצד נשקיף על נזק, שנגרם בגלל שהרליק אדם אש, והתפשטה האש והזיקה? יש מי שאומר, שהרי זה כאילו הזיק האדם עצמו, שהרי האש דומה לאדם הזורק חץ ומזיק באמצעותו, שאף על פי שהחץ הוא שהזיק, מתייחסים אל האדם שזרק אותו כאילו הוא המזיק. לעומתו, יש מי שאומר, שהאש היא ממונו של האדם, והרי היא כשאר ממונו של אדם שהזיק (כמו שורו ובורו שהזיקו). תהיה נפקא מינה, כשפרפה האש אדם למוות: למי שסובר "אישו משום חצירו" – מדליק האש חייב מיתה כרוצח; ולדעת הסובר "אישו משום ממונו" – אין המדליק חייב מיתה. נפסקה הלכה, שאישו משום חצירו.

אֲשֵׁלִי רְבֻכִי בבא בתרא לא, ב
עצי אשל גדולים, ובהשאלה: אנשים גדולים וחשובים. לפעמים נהגו חכמים כהלכה מסוימת, רק משום שנמסרה מפי אשלי רבכרי.
ראה גם ערך: "אם ביקשת ליחנק היתלה באילן גדול".

אֲשָׂרָאִי – סָפֵק אֶתִּי סָפֵק לֹא אֶתִּי מסחים קיג, א
במכירה בהקפה – ספק ישולם המחיר, ספק לא ישולם. כלומר, המוכר באשראי נוטל על עצמו סיכון מסוים, שלא ישלם לו הקונה תמורת מה שמכר לו. אמרו בתלמוד, שיש מגרעת נוספת במכירה באשראי והיא, שפעמים רבות גם אם הקונה משלם, אין הוא נותן את כל הסכום בבת אחת אלא לשיעורין.

אֶשֶׁת לִיִּסְטִים פְּלִיִּסְטִים ירושלמי, כתובות, פרק ב, הלכה ט
 אשתו של גולן כגולן. המלכות מתייחסת לנשות הפושעים כמו לפושעים עצמם. סתם אישה שנחבשה למאסר על ידי גויים: אם נאסרה על עסקי ממון, מותרת לבעלה, מפני שאין נוהגים להפקירה; ואם נחבשה על עסקי נפשות, אסורה לבעלה, אם אין לה עדים שלא נטמאה. לעומתה, אשת ליסטים שנחבשה, אסורה בכל מקרה, משום שדרך המלכות להפקיר את נשי הגנבים.

אֶשֶׁתוֹ – כְּגוּפוֹ דְּמִי בכורות לה, ב
 אשתו של אדם נחשבת כגופו. לכלל זה השלכות שונות. למשל, המבייש את האישה, חייב לשלם חטלומי בושח לבעלה. מכיוון שאשתו כגופו, רואים גם את הבעל כנפגע, כשביישו את אשתו.

אֶשְׁתְּמוּטִי הוּא דְקָא מִיִּשְׁתְּמִיט מִיָּנִיה בבא מציעא ג, ב
 הוא משתמט ממנו. מי שחבטו חברו סכום מסוים, והודה לו בחלק ממנו, הנתבע נשבע שבועת מודה במקצת (ע"ע) על החלק שכפר בו. אין חושדים בנתבע שהוא שקרן (ומשום כך אין להשביעו), משום שאנו רואים את החלק שכפר בו לא כניסיון לטעון שאינו חייב כלל, ולהימנע מלהחזיר את החוב, אלא כניסיון לרחות את מועד הפירעון עד שיהיה לו כסף לפרוע. ההשתמטות היא ניסיון לחמוק עכשיו מלחץ הדרישה לשלם, כדי לשלם לאחר מכן, בעת שהרבר יהיה אפשרי ונוח יותר.

אֶת מְהִימְנָתָ לִי בְּשָׁבוּעָה, הָאִיף לָא מְהִימֵן לִי בְּשָׁבוּעָה

בבא מציעא לו, ב
 אתה נאמן עלי בשבועתך, הוא אינו נאמן עלי בשבועתו. מי שמסר פיקדון לשמירה, ומסרו השומר לשומר אחר, וניזוק הפיקדון – יש שמי שאומר שאפילו אם העלה את רמת השמירה על הפיקדון, השומר שמסר לאחר חייב, מפני שבעל הפיקדון יכול לומר לו: מסרת לי לשמור, כי אם תישבע שלא פשעת אני מאמין לך, אבל איני מאמין לשומר, שהעברת אליו את הפיקדון, משום שאפשר שהוא נשבע לשקר.
 ראה גם ערך: "אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחד".

אֶתָּה מְצוּהָ עָלֶיךָ לְפָרְנָסוֹ, וְאִי אֶתָּה מְצוּהָ עָלֶיךָ

לְעֶשְׂדוֹ כתובות סז, ב
 דין מדיני הצדקה. מצווה לחת לעני "די מחטורו" (דברים טו, ח), אבל אין מצווה לעשותו עשיר.

אָתָּה עוֹשֶׂה בְּתוֹךְ שְׁלֶךְ, וְאֲנִי עוֹשֶׂה בְּתוֹךְ שְׁלִי בכא בתרא כא, כ
יש מי שאומר, שיכול אדם לפתוח חנות בצד חנותו של חברו, ואין חברו יכול לעכב בעדו, מפני שיכול לומר לו: איני מפריע לך בחנותך, אלא כל אחר מנהל את עסקו בתוך רשותו.
ראה גם ערך: "פסקת לה לחיותא".

אָתִי דִיבוֹר וּמִבְטֵל דִיבוֹר קידושין נט, א

בא דיבור ומבטל דיבור. כלומר, דיבור יכול לבטל דיבור קודם, שכן זה דיבור וזה דיבור. כתוצאה מכך, מי שנתן כסף קידושין לאישה, ואמר לה: "הרי את מקודשת לי לאחר שלושים יום", וחזרה בה האישה בתוך אותם שלושים יום, לדעת ר' יוחנן יכולה לחזור בה, מכיון ש"אתי דיבור ומבטל דיבור" – הדברים שלה, שהיא חוזרת בה, בכוחם לבטל את דברי הקידושין שלו. אמנם דיש לקיש סובר (ולא נתקבלה דעתו להלכה): "לא אתי דיבור ומבטל דיבור".
ראה גם ערך: "לא אתי דיבור ומבטל מעשה".

אָתִי שְׁטָרָא וּמַרְעֵ לְשְׁטָרָא בכא בתרא מט, א

בא שטר ומבטל את השטר. עדים החתומים על שטר מכר, שבאו והעידו, שהמכר "מסר מודעא" (ע"ע) בפניהם, שמכר מתוך אונס – אינם נאמנים, כי יש בעדותם זו משום חזרה מעדותם הראשונה: שבתחילה העידו שהשטר יפה, ועכשיו הם באים לבטלו על ידי העדות על המודעא (ע"ע: "כיוון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד"). לעומת זאת, אם נכתבה המודעא בשטר, וחתמו עליה עדים, ואחר כך חתמו על שטר המכר – בא השטר שנחתם לפני שטר המכר, ומבטל את שטר המכר שאחריו.

אָתִין וְגַמִּין ירושלמי, ברכות, פרק ט, הלכה ה

המלים "אח" ו"גם" שבתורה. אחד הכללים שהשתמשו בהם חכמים, כשבאו ללמוד דינים מן המקראות, הוא: "אתין וגמין – ריבויים". כלומר, כשמופיעה בכתוב המלה "אח" או המלה "גם", יש לרבות דבר מה. למשל, מן הפסוק, שנאמר בשור הנסקל: "ולא יִאָכַל את בשרו" (שמות כא, כח), למדו שהמלה "אח" באה לרבות ולומר שגם עורו, הטפל לבשרו, אסור בהנאה. אף נאמר בתורה: "כי יִמָּצָא איש שֶׁכָּבַע עֵם אִשָּׁה כְּעַל כְּעַל וּמָתוּ גַם שְׁנֵיהֶם" (דברים כב, כב). למדו חכמים שהמלה "גם" באה לרבות, שאם האישה שנתחייבה מיתה היא מעוברת, אין ממתנינים לה עד שתלד, אלא ממיתים גם את הוולד שבמעיה.

60 | אתרתי תלת – גנבא לא מיקטל

אתרתי תלת – גנבא לא מיקטל סנהדרין ז, א

על שתיים או שלוש גנבות אין הגנב נהרג. כלומר, אם עבר אדם עברה פעמיים ושלוש, ולא באה עליו פורענות, אל יחשוב שאין סופו להיענש, אלא אפשר שאינו נענש על שתיים או שלוש גנבות, אך לבסוף ייענש.

בָּא הַרוּג בְּרִגְלָיו בבא קמא עד, ב

זה שהעידו עליו שנהרג, התייצב לפנינו חי ושלם. אין דרך ניצחת יותר לסתור את נכונותה של עדות קודמת, מבואר של ה"הרוג" לפנינו. בהשאלה משמש הביטוי כמשל לדברים שנתברו לחלוטין.

בָּא זֶה וְלִימַד עַל זֶה קידושין ד, א

כלל פרשנות. בשני עניינים הכתובים כחורה לגבי דין אחד, יש שנכתב אחד מהם בשביל לפרש את השני. כך, למשל, נאמר בתורה: "תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש" (ויקרא כב, י). למדו חכמים, שהדין שנאמר כאן הוא, שתושב – היינו עבד עברי שנרצע – ושכיר – היינו עבד עברי היוצא בסוף שש שנים – אינם רשאים לאכול קודשים בבית הכהן. אף על פי שיכלה התורה לכתוב, שתושב – עבד נרצע – אינו אוכל, וממילא היינו יודעים שכל שכן ששכיר אינו אוכל, כתבה את שניהם, מפני שאילו היה נכתב תושב בלבד היינו מפרשים "תושב" כעבד עברי, היוצא לסוף שש שנים, לכן בא שכיר ולימד על תושב, שאף על פי שקנוי קניין עולם לכהן, אינו זכאי לאכול קודשים בבית הכהן.

בָּא לִימְלֹךְ – אֵין מוֹרִין לוֹ סנהדרין פב, א

על כמה עברות נאמר, שהעונש עליהן הוא: קנאין פוגעים בו (ע"ע). דברים אלה אמורים, כשהקנאי פוגע בעוכר העברה כיומת עצמו. אבל, אם בא הקנאי ליטול רשות מבית דין להרוג, אין פוסקים לו, שמותר לו להרוג את החוטא.

בָּא לְלַמֵּד, וְנִמְצָא לְמַד סנהדרין עג, א

עניין אחד בתורה בא ללמד דין מסוים לעניין שני, ומתברר שנוסף לכך, מלמד העניין השני לעניין הראשון דין אחר. כך, למשל, נאמר לגבי אונס של נערה המאורסה: "כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הדבר הזה" (דברים כב, כו). כאן בא עניין הרציחה, שדינו "ייהרג ואל יעבור" (ע"ע), ללמד לעניין בעילת נערה המאורסה, שגם דינו "ייהרג ואל יעבור";

אך בנוסף לכך לומדים דין לעניין רוצח מעניין אונס נערה המאורסה. דין זה הוא, שכשם שבנערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו של ה"רודף" (ע"ע), כך אף ברוצח ניתן להציל את העומד להירצח בנפשו של העומד לרצוח. בתוספות סנהדרין עד, ב, ד"ה והא, מובא שיש הגורסים שבנערה המאורסה נאמר "ייהרג ואל יעבור" (ע"ע), היינו, על הבעל, מפני שהוא עושה מעשה כשהוא בועל את הנערה, אבל הנערה, שהיא פאסיבית בשעת הבעילה ואינה עושה מעשה, אינה חייבת למסור את נפשה. לעומתם, יש הגורסים "תיהרג ואל תעבור", ופירושו, שאם אומרים לנערה לעשות מעשה ולהביא עליה את הערוה, עליה למסור את נפשה ולא לעשות מעשה זה.

בְּאֵה מַחֲמַת טַעְנָה יבמות סה, ב

באה לחבוע מבעלה שיתן לה גט ויפרע את כתובתה, ויש לה טענה שיש בה להצדיק את תביעתה. מעשה באישה שבאה לדיין וחבעה גט בטענה שבעלה אינו מסוגל להוליד. אמר לה הדיין: "לכי, כי אינך מצווה על פרייה ורבייה". אמרה לו אותה אישה, שלא באה משום שהיא רוצה לקיים את המצווה, אלא מחמת שהיא צריכה ילדים, שיסערו אותה בזקנותה, ויקברוה לאחר מותה (ע"ע: "בעינא חוטרא לידא ומרא לקבורה"). הבין הדיין שאישה זו באה מחמת טענה, ועל כן יש לכפות את הבעל לגדשה ולתת לה את כתובתה.

בְּאֲשֶׁר מְשַׁפְּטוּ שָׁם פְּעֵלוּ יבמות עח, ב

במקום שדנים את האדם, שם מזכירים גם את מעשיו הטובים. כך מציינו, שתבע הקרוש ברוך הוא את דויד, על שלא ספד כהלכה את שאול, שחטא כשהמית את הגבעונים (שמואל ב כא, א). נשאלת השאלה, כיצד דודש הקב"ה את כבוד שאול תוך שהוא מזכיר את גנותו? והתשובה היא, שדווקא כשדנים את האדם על חטאיו, יש להזכיר גם את מעלותיו ומעשיו הטובים.

בְּבוֹאָה דְּכַבּוּאָה יבמות קכב, א

צלו של הצל. מעשה ששמעו קול כעין הד, המכריז שמת פלוני, ואף על פי שהלכו למקום שבקע ממנו הקול, ולא מצאו שם אדם, התיירו לאשתו להינשא. התלמוד שואל: מדוע לא היה מקום לחשוש, שהיה הקול קולו של שר? ומשיבים שכשהלכו לאותו מקום ראו "כבואה דכבואה" של דמות אדם, וידעו חכמים מפי מומחה לשרים, ששרים אין להם כבואה. דכבואה.

בְּבִיתִי וְלֹא בְּבִקְתִי כתובות קג, א

בביתי ולא בבקתי (=צריך צר). הבעל מתחייב לאשתו בכתובתה, שתהיה

יושבת בכיחו וניזונת מנכסיו כל ימי אלמנותה. התחייבותו של הבעל לדאוג למגורי אשתו היא דווקא אם יש מקום לאלמנה לגור בכית יחד עם היורשים. אך אם היה הבית קטן, אין האלמנה יכולה לתייב את היורשים, להתיר לה להמשיך לדור איתם.

בְּגֵמֶר דְּבָרָיו אָדָם נִחְפָּס נזיר ט, א

כשאדם אומר במשפט אחד שני דברים הסותרים זה את זה, מפרשים את דבריו כאילו נתכוון רק למה שאמר בסוף. למשל, מי שאמר על עצמו: "הריני נזיר מן הגרוגרות ומן הדבלה", לדעת בית הילל אינו נעשה נזיר על פי דבריו, מפני שהם סותרים: "בגמר דבריו אדם נתפס". לדעתם, משמעות דבריו היא, כאילו אמר: "הדיני נזיר", אך לאחר מכן פירש את דבריו כאילו אינם מכוונים ליצור נזירות כלל, אלא לאסור על עצמו לאכול דבלה, וממילא אינו נעשה נזיר, משום שמתחשכים לצורך הפרשנות בדברים שנאמרו בסוף.

בְּדוֹתָא הִיא כבא בתרא קמה, א

ברות היא. כלומר, אינה נכונה כלל. במהלך המשא ומתן התלמודי, כשביקשו להשיג בתקיפות על דעה שנאמרה ולהסתייג ממנה לחלוטין, אמרו שאותה דעה "ברותא היא". כלומר, אין לדעה זו שום בסיס הגיוני, והיא כבדיה שאין לה כל יסוד אמיתי. ראה גם ערך: "ברותא היא".

בְּדִידֵי הִנֵּה עוֹבְדָא בבא מציעא מט, א

כי היה מעשה. כלומר, הדבר שמדברים עליו, קרה לי. פעמים שנאמר הדבר בכית המדרש, כדי להעמיד דברים על דיוקם בשמועה שנמסרה על מעשה שהיה; כשסיפרו חכמים עובדות של מעשה שאירע, וביקשו להסיק ממנו מסקנות, אמד אחד החכמים: "בדידי הוה עובדא", והיה המעשה לא כפי שאתם מספרים, וממילא אין מקום למסקנותיכם.

בְּהַדִּי הוּצָא לְקֵי פְּרָבָא בבא קמא צב, א

פעמים כשעוקרים את הקוץ הגדל ליר הכרוב, נעקר גם הכרוב עמו. ובהשאלה: שכניו של הרשע לוקים עמו, ואף הם עלולים להיפגע כשהוא נענש.

בְּהַדִּי סְהַדִּי שְׁקָרִי לְמָה לִי? בבא בתרא לא, ב

עם עדים שקרנים למה לי? בשתי כיתות עדים המכחישות זו את זו בעדות

אחח, נחלקו חכמים בשאלה: מה מעמד העדים לענין עדויות אחרות? רב הונא סובר, שזו באה בפני עצמה ומעידה, וזו באה בפני עצמה ומעידה. לעומתו, אומר רב חסדא: "בהדי סהדי שקרי למה לי?". אסור להם להעיד שום עדות שבעולם, מחשש שהם שקרנים, ופסולים לעדות.

בְּהֵיא הַנְּאָה כְּבֵא מְצִיעַא מִג, א

באותה הנאה. פעמים שמחמת הנאה מסוימת שיש לאדם, ואפילו היא הנאה שולית, מוכן הוא ליטול על עצמו התחייבויות שונות, ואפילו היקפן רחב ומשמעותי. כך, למשל, מי ששומר על כספים שאינם צרוּרים, רשאי להשתמש בהם. יש מי שאומר, שמשום רשות זו היקף אחריותו הוא כשל שומר שכר. ההסבר לכך הוא, שאומרים: "בההיא הנאה דאי מיתרמי ליה זבינא דאית בה רווחא, זבן בהו – הוי עלייהו שומר שכר". כלומר, מחמת אותה הנאה, שאם תזדמן לו עסקה שיש בה רווח, יוכל להשתמש באותם כספים, מוכן הוא לקבל על עצמו אחריות וחובים של שומר שכר. ראה גם ערך: "בההיא הנאה דקא נפיק ליה קלא, דאיניש מהימנא הוא, גמיר ומשעבר נפשיה".

בְּהֵיא הַנְּאָה דְּקָא נְפִיק לִיה קְלָא דְּאִינִישׁ מְהִימְנָא הוּא,

גְּמִיר וּמְשַׁעְבֵּד נְפִשְׁיָה כְּבֵא מְצִיעַא צַד, א

באותה הנאה שנהנה, כשיוצא עליו קול, שהוא אדם נאמן, גומר ומשעבר את עצמו. שומר שכר יכול להתנות, שהוא מקבל על עצמו אחריות בהיקף האחריות שיש לשואל. יש מי שאומר, שרק על ידי עשיית מעשה קניין יש תוקף להתחייבות זו. לעומתו, יש מי שאומר, שגם בלי מעשה קניין יש תוקף להתחייבות, וזאת מכיוון שמחמת אותה הנאה שיש לשומר, שיצא עליו קול, שהוא אדם נאמן (שהרי משאילים לו חפצים), הוא גומר בדעתו ומוכן להשתעבר בחיוב שהשואל מתחייב בו. ראה גם ערך: "בההיא הנאה".

בּוּדְקִין לְכִסוּת, וְאִין בּוּדְקִין לְמִזְנוּת כְּבֵא בְּתַרָא ז, א

עני שאין מכירים אותו, ובא ואמר, שהוא רעב, וביקש מזון – אין בודקים אחריו שמה הוא רמאי, אלא נותנים לו מיד. לעומתו, אדם שאינו מופך, שבא ערום, וביקש מלבוש – בודקים אחריו שמה הוא רמאי, ורק אחרי שמתברר שאינו רמאי, נותנים לו מלבוש. יש גם דעה חולקת, ולפיה: "בודקין למזונות, ואין בודקין לכסות", אך אין הלכה כדעה זו.

בּוּקִי סְרִיקִי כְּבֵא בְּתַרָא ז, א

כדים ריקים. בהשאלה: דברים חסרי שחר. במהלך המשא ומתן התלמודי

נאמרה דעה כשם רב נחמן. הגיב רבא: "לאו אמינא לכו: לא תיתלו בוקי סריקי ברכ נחמן?!". כלומר, האם לא אמרתי לכם, שלא לתלות בדים ריקים ברכ נחמן?!

בּוּר בְּרִשׁוֹת הָרִבִּים כבא קמא ב. א

בור הוא אחד מארבעה "אבות נזיקין" (ע"ע), כלומר מנוקי היסוד המגויים בתורה, שהעושה אותם, מתחייב לפצות את מי שניזוק מהם. אדם מתחייב על נזקי בור דווקא אם חפר אותו ברשות הרבים. תולדותיו של אב הנזיקין בור הן כל התקלות שאדם מניח ברשות הרבים. לכן, אכן שאדם מניח ברשות הרבים, אף היא נקראת "בור ברשות הרבים".

בּוּר הַמֵּתְגַלְגַּל כבא קמא ו. א

בור הוא אחד מארבעה "אבות נזיקין" (ע"ע), ותולדותיו הן הנחת תקלה כל שהיא ברשות הרבים, כגון: אבן, סכין וכדומה. בור המתגלגל הוא למשל, הנחת אבן ברשות הרבים, שבעודה במקומה אינה מזיקה, אך משגילגלו אותה אדם או בהמה למקום אחר, היא גורמת נזק.

בּוֹשְׁתָהּ שֶׁל אִשָּׁה מְרוֹבָה מְשַׁל אִישׁ כתובות טו. ב

רגישותה של האישה גדולה מזו של האיש. בשל כך יתום או יתומה שבאו להינשא מקופת הצדקה, משיאין את היתומה חחילה, ורק אחר כך את היתום, מפני שבושתה של האישה, שאינה נשואה, גדולה מזו של האיש. עיקרון זה עומד גם ביסוד הרין, שאשה קודמת לאיש לכסות ולהוציאה מבית השכי (ע"ע), למתן מזונות, למתן מעשר עני, וכן לעניין שאם באו איש ואישה לבית דין, וכל אחד מהם תובע את בעל דינו, מקדימים את תביעת האישה לתביעת האיש.

בְּזִיוְנִיהָ עֲדִיף לִיה טְפֵי מְצַעֲרָא רְגוּפִיהָ טוטה ח. ב

כזיונו של אדם חשוב לו יותר מצער גופו, ולכן הוא מעדיף להיסקל כשהוא לבוש למרות שצערו הגופני מתרבה, לפי שהכגרים מעכבים את המיתה, מלהיסקל ערום, אף על פי שצערו מתמעט, וזה משום הכזיון שיש בדבר. רעיון זה הובע גם בנוסח אחר: "כזיוניה דאניש עדיף ליה טפי מניחא דגופיה" (סנהדרין מה, א). כלומר, כזיונו של אדם חשוב לו יותר מנוחיות גופו.

בְּחֻרֵי חֻרִים ביצה ט. א

במקום נסחר ביותר. יש איסורים שאסרו חכמים "משום מראית העין"

בתחילה: "הכסף קונה את הזהב", ומאוחר יותר שנה: "הזהב קונה את הכסף". התלמוד מבקש לברר מה סבר רבי בתחילה, כשאמר שהכסף קונה את הזהב, ומה סבר לבסוף, כששינה דעתו ואמר, שהזהב קונה את הכסף.

בין זממא לליליא לא טעו אינשי פסחים יב, א

בהבחנה בין יום ללילה בני אדם אינם טועים. כדי שיוכלו עדים להזים עדים אתורים, עליהם להעיד, שאותם עדים היו עם העדים המזימים באותה שעה שכביכול דאו את המעשה (ע"ע: "עמנו הייתם"). ואולם אין די בעדות זו, אלא צריכים המזימים להעיד, שהעדים היו אתם משך כל הזמן שיכלו העדים לטעות בו. כלומר, לדעת ר' מאיר, אדם עשוי לטעות בהערכת הזמן בשיעור של שתיים חסר משהו, ועל כן צריכים המזימים להעיד, שהעדים היו אתם הן בזמן שהם מעידים עליו והן שעתיים לפניו ולאחריו. חריג לכלל זה הוא, אם העידו העדים על מעשה שאירע בתחילת הבוקר או בתחילת הערב, שאין מניחים אז, שיש טעות גדולה כל כך. מכיוון שבין יממא לליליא לא טעו אינשי.

בין כף וכין כף אפה עתיד ליתן את הדין שבת צו, ב

נאמר בתורה: "ויהיו בני ישראל כמדובר, וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת" (במדבר טו, לב). אמר ר' עקיבא, שאוחו מקושש, שלא פירשה התורה את שמו, היה צלפחד בן תפר, אמר לו ר' יהודה בן בחירא: "עקיבא, בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין: אם כדברך – התורה כיסתה, ואתה מגלה אותו; ואם לא – אתה מוציא לעז על אותו צדיק". כלומר, לא תוכל להימלט מלהיענש על דברים אלה שאמרת: שהרי, אם נכונים דברך, שהמקושש היה צלפחד – מדוע אתה מפרסם את שמו, שעה שהתורה הסתירה את זהותו של המקושש?! ואם דברך אינם נכונים, והמקושש לא היה צלפחד, אתה עתיד להיענש על שהוצאת לעז על אדם צדיק.

ביעחא בכוחחא כחוכה ס, ב

ביצה בכוחת. ביצה בתבשיל חלבי. משל לדבר פשוט ומובן מאליו, כשם שברור, שביצה שנחבשלה בתבשיל חלבי, מותרת באכילה, משום שהביצה אינה "בשר". כלל הוא לעניין פסיקת הלכה, ש"אפילו ביעחא בכוחחא לא לישרי אינשי במקום רביה" – אל יחיד תלמיד אפילו אכילת ביצה בחלב, במקום שרבו נמצא בו. ראה גם ערך: "מורה הלכה בפני רבו".

בית דין הולכיין אצל בירה, או בירה הולכת אצל בית דין? כבא קמא צ, ב

וכי הטריח הכתוב את בית הדין לצאת מבית הדין ולראות את המקום, שהתרחש בו המעשה? יש מי שאומר, שכדי להרשיע אדם בדינו, על שהיכה את חברו, יש להביא לבית דין את הכלי שכוצעה בו ההכאה, כדי שיאמדו בית דין את כוח ההכאה של אותו כלי, ויקבעו אם יש בו לגרום את הנזק שנגרם, ואם לאו, נחבל זה מחמת רכותו וחולשתו, וייפטר המכה מחשלומו. כנגד דעה זו הושמעו טענות מרובות. עיקרן הוא, שגם אם יובא אותו כלי בפני בית הדין, עדיין לא יוכלו לאמוד את כל נתוני ההכאה, שהרי אינם יודעים כמה היכהו, ועל איזה אבר היכהו. נוסף לכך, הרי הכלל המקובל אצלנו בדיני הראיות הוא, שאין בית דין יוצאים אל מקום האירוע, אלא שכביכול מביאים את מקום האירוע לבית הדין, באמצעות עדות העדים, ובית הדין מסתמכים עליה.

בית דין חצופה סנהדרין ג, א

יש דעה בגמרא, ששני הדיוטות שדנו, אין דינם דין. דעה אחרת סוברת, שדינם דין, אלא שנקראים בית דין חצופה, בגלל שעברו על תקנת חכמים, שרק לשלושה הדיוטות מותר לדון.

בית דין חשוב נדרים כז, ב

יש דברים שהצריכו בהם חכמים בית דין חשוב דווקא, ואין סתם בית דין ראוי לכך. למשל, אף על פי שבדרך כלל אסמכתא אינה קונה (ע"ע: "אסמכתא לא קניא"), אם נעשתה פעולת קניין בחנאים מסוימים וכבית דין חשוב, פעולה זו קונה. לעניין הגדרת בית דין חשוב, יש אומרים שהכוונה דווקא לבית דין של סמוכים בארץ ישראל, ויש אומרים שאין צורך שיהיה בית הדין סמוך, אלא כל בית דין שיש לו סמכות להפקיע ממון, מוגדר כ"חשוב".

בית דין מפין ועונשין שלא מן התורה סנהדרין מו, א

מעבר לסמכויות המוגדרות של בית דין יש להם גם סמכות כללית להלקות ולהעניש עוברי עברה כראות עיניהם, אם הם רואים שהשעה צריכה לכך. למשל, מסופר שבימי היוונים סקלו בית דין אדם שרכב על סוס בשבת. אף על פי שאין זו אלא עברה מדרבנן, ראו בית דין צורך לסקול אותו, מפני שהיו העם פרוצים בעברות. ראה גם ערך: "לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צדיקה לכך".

70 | בכרך שכיחי כל מילי, בעיר לא שכיחי כל מילי

ביטול המקח. אם טעה "בכדי שאין הדעת טועה", היינו שההפרש הוא מוגזם, ואין להניח שהייתה כאן טעות, מפני שאין אדם טועה עד כדי כך. מתיחסים לתוספת התשלום כאל מתנה, ומניחים שכשהוסיף התכוון לתת את העודף בתורת מתנה.

בְּכֶרֶךְ שְׂכִיחֵי כָּל מִילֵי, בְּעִיר לֹא שְׂכִיחֵי כָּל מִילֵי כתובות קי, ב
בכרך גדול יש הכול; בעיר קטנה אין הכול. אין הבעל יכול לכוף את אשתו לעקור את דירתם מן הכרך לעיר, מפני שהאישה יכולה לטעון, שהמעבר אינו נוח לה, לפי שבעיר לא תוכל למצוא את כל הדברים הנחוצים לה.

כָּל תְּשֻׁחִית בבא קמא צא, ב

איסור השחתת דבר שיש בו תועלת לבני אדם. נאמר בתורה, שאסור לקצוץ אילן מאכל. מכאן למדו חבמים, שאסור לקלקל כל דבר שנהנים ממנו בני אדם. לכן, למשל: המשבר כלים, הקורע בגדים, ההדס בניין, הזורק מעות לאיבוד וכדומה, עובר על איסור בת תשחית. דאה גם ערך: "בל תשחית דגופא עדיף".

כָּל תְּשֻׁחִית דְּגוּפָא עֲדִיף שבת קמ, ב

איסור השחתת הגוף גדול מאיסור השחתת ממון. בשל כלל זה, אין עובר על איסור בל תשחית (ע"ע), מי שאיגו עושה מעשה בדרך של השחתה וקלקול, אלא מקלקל דבר מה לתועלת גופו.

בְּמִדָּה שְׂאֲדָם מוֹדֵד, בְּהַ מוֹדֵדִין לוֹ סוטה ח, ב

כפי שאדם נוהג, כך נוהגים בו מן השמים, היינו שמשלמים לו בעד מעשיו "מדה כנגד מדה" (ע"ע). כך, למשל, נתבאר שעונשה של סוטה הוא כנגד מעשה הזנות שעשתה: היא קישרה את עצמה לעברה – ולכן כשהיא נענשת, היא מתנוולת: פורעים את ראשה, מלבישים אותה בגדים מכוערים, ומסירים ממנה את קישוטיה; היא לא נהגה צניעות בעצמה בשחטאה – ועל כן מגלים את קלונה ברכים כשהיא נענשת; וגם העונש הגופני שהיא נענשת תחילתו בירך, ואחר כך בכטן, ולכסוף בשאר הגוף, כסדר שנטלו אברים אלה חלק בשעת העברה.

בְּמוֹתב תְּלָתָא כתובות נב, א

במושב שלושה. ל"קיום שטרות" (ע"ע), וגם לפעולות משפטיות אחרות, יש צורך בבית דין. בסתם בית דין, הכוונה להרכב של שלושה דיינים. אם ישבו שלושה דיינים לקיים את השטר. ומת אחד הדיינים, לפני שחתם,

שהשטר מקוים, צריכים שני הדיינים האחרים לכתוב: "במותב חלחא הוינא, וחד ליתוהי", כלומר: כמושב שלושה היינו, ואחד איננו. זאת כדי שלא יטעו ויחשבו, שנתקיים השטר רק על ידי שני דיינים. במקום נוסח זה, ניתן לנקוט כל נוסח אחר, שמשחמע ממנו בבירור, שנתקיים השטר בפני שלושה.

במקום אמתלא – חוששין לאמתלא גיטין פט, ב

אף במקום שאין תואנה גמורה – חוששים לתואנה (ע"ע: "אמתלא"). הדין הוא, שאישה שיצא עליה קול, שהיא מקודשת לפלוני, הרי היא בחזקת מקודשת, אף אם אין ראייה גמורה. אמנם יש סייג לדבר והוא, שאם יש אמתלא, כלומר מקום ופתח לתלות שאותו קול אינו נכון – כגון שנחקרשה על תנאי – אין מסתמכים על אותו הקול. יתר מכן, אף אם אין אמתלא מפורשת, אלא רק מקום לתלות שיש באותו עניין אמתלא כלשהי, אין מסתמכים על אותו קול.

במקום פסידא לא גזרו רבנן כתובות ט, א

כשיש הפסד לא אסרו חכמים. עיקרון שהנחה את חכמים בבואם להתקין תקנות ולגזור גזרות היה, שלא להכביד על הציבור. לכן, במקום שייגרם הפסד בגלל גזרה, נמנעו חכמים מלגזור אותה גזרה.

בן סורר ומורה נדון על שם סופו סנהדרין עא, ב

אף על פי שהכלל הוא, שמענישים אדם רק על מעשים שעשה, הרי דין בן סורר ומורה מהווה חריג לכלל זה. בן סורר ומורה נענש במיתה, אף על פי שהעברות שביצע (נגבת מזון, ואכילת זלילה וסביאה) אינן מצדיקות עונש מיתה. בן סורר ומורה נענש במיתה, משום שהתורה רואה מה יהא סופו: מכיוון שכבר עתה הוא זולל וסובא על חשבון הוריו, עתיד הוא לכלות ממונם של הוריו, ואז כדי להשיג את המאכלים שהורגל להם, סופו מלסטם את הבריות. מכיוון שכך, מוטב להמיתו עכשיו, כשהוא עדיין זכאי, ועדיין לא הדג בני אדם, מלהמיתו רק אחר שהרג והתחייב במיתה. דאה גם ערך: "הבא במחותרת נידון על שם סופו".

בני בנים – הרי הם כבנים יבמות טב, ב

כדי לקיים מצוות פרייה ורבייה צריך אדם להוליד בן ובת. מי שהוליד בן ובת ומתו, ויש להם ילדים, קיים מצוות פרייה ורבייה, אם היו בני בניו זכר ונקבה, שנולדו אחד מן הבן ואחד מן הבת, משום שאנו אומרים: "בני בנים – הרי הם כבנים". לכן ניתן לראות את אותו אדם כאילו הוליד בן ובת.

בְּנֵי תְרַבּוּת כבא קמא טו, ב

בעלי חיים שגידל אותם אדם בכיתו. יש בעלי חיים שהם כחזקת מועדים מתחילתם, ובכל אופן שהזיקו, בעליהם משלמים, אף בפעם הראשונה, נזק שלם. עם בעלי חיים מועדים מונה המשנה את הזאב, האריה, הדוב, הנמר, הכרדלם והנחש (ע"ע: "נחש – מועד לעולם"). יש מי שמסייג זאת ואומר, שגם בעלי חיים אלו, פרט לנחש, בזמן שהם בני תרבות, היינו שגידל אותם אדם בכיתו, והרגיל אותם שלא להזיק, אינם מועדים מתחילתם (כרם, אין הלכה באותה דעה).

בְּנֵן אָב סוטה ב, ב

אחת ה"מדות שהתורה נדרשת בהן" (ע"ע). כשיש כמה עניינים בתורה שיש להם מכנה משותף, ודבר מסוים מופיע לגבי אחד מהם, אותה עניין נעשה באב לכל שאר העניינים הנבנים ממנו, ולמדים ממנו אותו דבר החל גם לגביהם. כך, למשל, אילו נאמר בתורה "לא יקום עד באיש", יכולנו לדעת שהכוונה לעד אחד; מכיוון שיתרה התורה, וכתבה: "לא יקום עד אחד באיש" (דברים יט, טו), למדנו מכאן כניין אב, שכל מקום שנאמר "עד", הכוונה לשניים, עד שיציין הכתוב במפורש "אחד".

בְּעֵינָא חוּטְרָא לִידָא וּמְרָא לְקַבּוּרָה על פי יבמות סה, ב

אני צריכה מקל ליד – להישען עליו – ומעדר לקבורה. בהשאלה, צריכה אישה ילדים כדי להקל עליה את זקנותה, וכדי שיהיה מי שיקברנה כשתמות. אישה שתבעה את בעלה לגרשה אחר עשר שנות נישואין, מפני שלא ילדה בשל בעיית פוריות של בעלה, שומעים לה, וכופים אותו לגרשה. הסיבה היא, שיש טעם לדרישת האישה להתגרש, כדי להינשא לאחר וללדת ילדים שיהיו לה למשען לעת זקנתה, ויקברו אותה לאחר מותה.

אף על פי שאישה התובעת גט משום קיום מצוות פרייה ורבייה, אין כופים את הבעל לתת לה גט, שהרי האישה אינה מצווה על מצוות פרייה ורבייה, הרי אם היא "באה מתמת טענה" (ע"ע, בגין: "בעינא חוטרטא לידא ומרא לקבורה", כופים את הבעל לגרשה).

בְּעֵינָא לִיָּה וּמְצַעֲרָנָא לִיָּה כתובות טג, ב

אני רוצה אותך, ואני מצערת אותך. אישה המונעת את בעלה מתשמיש המיטה, לא מפני שהוא מאוס עליה, אלא כדי לצער. דינה של אישה זו הוא, שנוקטים הליכים שונים נגדה, ובכללם אכדן כתובתה ומזונותיה. ראה גם ערך: "אגרת מרד"; "מורדת".

בְּעַל בְּנֻכְסֵי אֶשְׁתּוֹ – לִוְקַח הָרִי בבא מציעא לה, א

מעמדו של הבעל בנכסי אשתו הוא כשל קונה. תוצאה של כלל זה היא, שאישה שמכרה נכסי מלוג (ע"ע) בחיי בעלה ומתה, יכול הבעל להוציא את הנכסים מיד מי שקנו מן האישה, מפני שתיקנו חכמים, שמעמדו של הבעל בנכסים הוא מעמד של קונה, משעה שנשא את האישה, ומכוח זה הוא יכול לבוא ולומר, שהוא הקונה הראשון, ואין תוקף למכירה שמכרה האישה.

בְּעַל הַבֵּית טְרוּד בְּפוּעֵלִי שבועות מה, א

מתוך שבעל הבית נותן שכר לכמה פועלים, אינו יכול לזכור אם שילם לפועל מסוים, אם לאו. כתוצאה מכך, שכיר המבקש מבעל הבית בזמנו (שכיר יום – כלילה שלאחר עבודתו; שכיר לילה – ביום שלאחר עבודתו), שישלם לו את השכר המגיע לו על המלאכה שביצע, ובעל הבית טוען, שכבר שילם לו את שכרו, והשכיר טוען שלא קיבל את שכרו, הדין הוא, שהשכיר נשבע שלא קיבל שכרו, ובעל הכית משלם לו את שכרו. זאת בשל ההנחה, שבעל הבית טרוד בפועליו, ועל כן אינו יכול לזכור למי שילם ולמי לא שילם, ואילו השכיר נושא נפשו לשכרו, ועל כן הוא מדקדק בדבר, ויודע אם קיבל את שכרו אם לאו.

כלל זה הורחב גם למקרה שיש לבעל הבית פועל אחר כלבר, מפני שההנחה היא, שבעל הבית טרוד בעסקיו, ועל כן אינו יכול להיחזק בטוח אם שילם לפועל אם לאו; ואילו הפועל יודע אם קיבל את שכרו אם לאו.

בְּעַל חוּב גיטין מה, ב

בדרך כלל הכוונה למלווה, הנושה חוב בחברו. הלכות שונות נאמרו בבעל חוב. למשל, אסור למלווה להראות את עצמו בזמן שהוא יודע, שאין בידי הלווה להחזיר לו את החוב, וגם אסור לבעל חוב למשכן את הלווה שלא כשעת ההלוואה אלא כאמצעות בית דין. יש והשתמשו במונח "בעל חוב" כמשמעות של לווה. כך, למשל, נקבע הדין ש"מסדרין לבעל חוב" (ע"ע).

בְּעַל פְּאֶשְׁתּוֹ סנהדרין כח, ב

כלל בעניין עדות. כל אישה שאדם פסול להעיד לגביה בשל פסול קרבה, הוא פסול להעיד גם לגבי בעלה, מפני שהבעל כאשחרו.

בְּעֵלִים מְטַפְלִין בְּנֻבִילָה בבא קמא י, ב

הבעלים נוטלים את הנבלה. כשגרם אדם נזק, והמית את בהמת חברו, המזיק מביא את הנבלה לניזק, ואז מנכים את שווי הנבלה מדמי הנזק.

הלכה זאת למדים מן המקרא: "כסף ישיב לבעליו, והמת יהיה לו" (שמות כא, לד).

בְּקֶעָה מִצָּא וְגֵדֵר בְּהַ גְּדָר עִירֻבִין ה. א

בקעה היא מקום פרוץ, שרבים עוברים בו. על האמורא רב נאמר, שמצא תחום פרוץ, שעמי ארצות מזוללים בו, וגזר גזרות להחמיר עליהם, כדי להרחיקם מן העברה, כאדם הגודר בקעה פרוצה לשמרה.

בְּרֵי הָיִי סוטה כו, ב

בן כז; בקי בדבר ומוכשר לדבר זה. אדם שחוף, חולה שאין בו כוח ואינו בד הכי לבעול אישה בקישוי האבר, שבעל בעילה אסורה, אינו חייב על ביאה זו מיתה או כרת או מלקות, מפני שאינה נחשבת לביאה. אבל אם היה מאלה שבעילתם פוסלת בת כהן מלאכול תרומה, גם בעילה זו פוסלת אותה מלאכול בתרומה.

בְּד סְמָכָא יבמות סד, ב

אדם שראוי לסמוך עליו. לעניין מסירת הלכה בשם ר' יוחנן אמרו, שהאמורא אבין הוא בר סמכא, ואילו ר' יצחק בר יוסף אינו בר סמכא. ההבדל ביניהם הוא, משום שאבין היה מצוי אצל ר' יוחנן זמן רב, ואילו היה ר' יוחנן חוזר בו ממה שאמר, היה אבין יודע זאת. לעומתו ר' יצחק לא היה מצוי לפני ר' יוחנן, וייתכן שהדברים ששמע מפי ר' יוחנן, חזר בו ר' יוחנן מהם לאחר מכן, כלי שידע ר' יצחק על כך.

בְּרֻר לֹו מִיתָה יָפָה סנהדרין מה, א

ברור לו את אופן המיתה הנוח יותר. ממה שנאמר: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), לומדים שאפילו כשבאים להוציא אדם להורג, יש לבצע את ההמתה באופן שיסב למומת רק מעט צעד וביזיון. למשל, כשבאים להמית אדם בסקילה, שמפילים אותו מראש בניין, מעלים אותו לבניין הגבוה מהגובה המזערי הדרוש כדי לגרום מוות, כדי שתבוא המיתה מהר יותר, ויתמעט צערו.

בְּרֻתָא הָיָא בכא מציעא ט, א

חיצונית היא. במהלך המשא ומתן התלמודי, כשביקשו להשיג בתקיפות על דעה שנאמרה, ולהסתייג ממנה לחלוטין, אמרו שאותה דעה "ברותא היא", כלומר אין מקומה בבית המדרש, אלא מחוצה לו. יש שהסבירו, שנקטו בלשון זו, כדי שלא לומר כלפי הדברים שנאמרו, שהם טעות. דאה גם ערך: "ברותא היא".

בְּרִזְל מְמִית בְּכָל שְׁהוּא ^{סגהדרין עו, ב}

מי שהמית את חברו באבן או בכלי עץ, אינו מתחייב מיתה, אלא אם כן היה בהם שיעור שיש בו כדי להמית. לעומת זאת, מי שדקר את חברו בכלי בדול בכל שהוא, ומת הלה, נידון כרוצח, מפני שברזל (בדרך דקירה) ממית בכל שהוא.

בְּרִי וְשָׂמָא – בְּרִי עֲרִיף ^{כתובות יב, ב}

ברי – ברור וודאי; שמא – מוטל בספק; כשאחד מבעלי הדין טוען טענת ברי, שברור לו בוודאות מהו המצב, ואילו הצד השני טוען טענת שמא, שהוא עצמו אינו בטוח, אלא מסתפק בדבר, יש מי שסובר (ואין הלכה כמותו), שברי עריף – הטענה הוודאית עדיפה מן המסופקת. דאה גם עדך: "אין ספק מוציא מידי ודאי".

בְּרִכְת הַבֵּית בְּרוּבֵהָ ^{כתובות קג, א}

כשגרים כמה אנשים יחד, יש בדבר עזרה הדדית וחיסכון בהוצאות. למשל, אם אמרה אלמנה, שיורשי בעלה חייבים לזון אותה, שאינה רוצה לגור איתם, אלא בבית אביה, ואין לה סיבה מוצדקת, אין היתומים חייבים לשלם לה את כל הוצאותיה, אלא רק את סכום ההוצאות שהיו לה, אילו גרה איתם.

בְּשָׁבִיל שְׁאֵנִי זָכַר הַפְּסָדִיתִי? ^{כתובות קח, ב}

לדעת חכמים, כשמח אדם, והניח בנים ובנות – אם הנכסים מרובים, הבנים יורשים את נכסיו, והבנות ניזונות מהם; ואם הנכסים מועטים, שאין בהם כדי פרנסת שנים-עשר חודש לבנים ולבנות, הבנות ניזונות מן הנכסים, והבנים אינם מקבלים מן העיזבון כלום. תמה אדמון על הדבר: וכי בגלל שאני זכר, וכשיש נכסים מרובים, זכותי בהם גדולה, אני צריך להפסיד לגמרי, כשיש נכסים מועטים, ולא לקבל כלום?!

בְּשׁוּפְטָנִי עֵסְקִינָן? ^{בבא קמא פה, א}

וכי בשוטים אנו עוסקים? ביטוי שכיח בתלמוד, כתשובה להנחה, שייחנן שפלוני מתכוון או מסכים לדבר שאינו מתקבל על הרעת. למשל, הגמרא רנה בשאלה: כיצד מעריכים את ראש הנוק "צער"? שהוא אחר מחמשת התשלומים שמשלם החובל לנחבל (נוסף לנזק, ריפוי, שבת ובושח). יש מי שמציע לאמוד: כמה אדם מוכן לקבל ויקטעו את ידו? על כך שואלים: "בשופטני עסקינן?". האם אנו עוסקים בשוטים, המוכנים שיפגעו באברי גופם תמורת תשלום? והלא אדם רגיל לא יסכים, שיקטעו את ירו בעד כל הון שבעולם.

בַּת דִּינָא – בְּטַל דִּינָא סנהדרין צה. א

לן הדין – בטל הדין. ביטוי שהיה מקובל כפי הבריות, ומובנו הוא, שלפעמים דבר שנדחה ולא נעשה בזמנו, שוב אין לו קיום, ואי אפשר לעשותו עוד.

בְּתַר גְּנָבָא גְנוּב, וְטַעְמָא טַעִים ברכות ה. ב

הגונב מן הגנב – אף הוא טועם טעם גנבה. לרב הוגא היו ארבע מאות חביות יין שהחמיצו. נכנסו אליו חכמים ואמרו לו, שיפשפש במעשיו, משום שאולי זהו עונש על חטא שחטא, שהרי אין הקב"ה חשוד לעשות דין לא מוצדק. אמר להם: "אם שמעתם עלי דבר רע שעשיתי, הגידו לי". אמרו לו: "שמענו שאין ארוני נותן לאריס את חלקו המגיע לו בזמורות הגפן". אמר להם: "הלא הוא גונב ממני יותר משמגיע לו". ענו לו: "בתר גנבא גנוב, וטעמא טעים". כלומר, הגונב מן הגנב טועם גם כן טעם של גנבה, וכדי להימנע מזה עליך לתת לאריס את חלקו בזמורות הגפן. ראה גם ערך: "אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל".

בְּתַר דְּבַעֲיָה – הֵדֵר פְּשֻטָה כתובות נג. א

לאחר ששאל, משום שהיה לו ספק בדבר, נעשה לו הדבר פשוט, ולא היה לו עוד ספק. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי, כשחכם פלוני מעורר בעיה, והוא עצמו פותר אותה.

בְּתַרֵי זַמְנֵי הוּי תְּזַקָה; בְּתַלְתַּת זַמְנֵי הוּי תְּזַקָה בבא מציעא קי. ב

בשתי פעמים נהיית חזקה; בשלוש פעמים נהיית חזקה. השאלה היא כיצד ומתי נוצרת חזקה? כלומר, כמה פעמים צריכה תופעה לחזור על עצמה כדי שלא נתייחס אליה כאל מקרה, אלא כאל תופעה שיש לה סיבה? רבי סובר: "תרי זימני הוי תזקה". כלומר, די שתחזור תופעה על עצמה פעמיים, כדי שלא נתלה זאת במקרה, אלא נתייחס אליה כאל תופעה שיש לה סיבה. רבן שמעון בן גמליאל סבור, שרק לאחר שלוש פעמים, ניתן להתייחס אליה כאל תופעה שיש לה סיבה. למשל, מי שחכר שדה מחברו, חרעו, ואכלו חגב או נשדף, שאלה היא כמה פעמים צריך לנסות לזרעו, כדי שיוכל לנכות מדמי השכירות, כשמדובר ב"מכת מדינה" (ע"פ). לדעת רבי, הסובר שבשתי פעמים יש חזקה, חייב לזרעו שנית, ואם גם אז אכלו חגב או נשדף – יש חזקה שהשדה גרוע, ויכול לנכות מדמי השכירות. לדעת רשב"ג, הסובר ש"בתלת זימני הוי תזקה", צריך לזרעו שלוש פעמים, ורק אם אכלו חגב או נשדף בשלוש הפעמים, אינו צריך לזרוע עוד, והחזק השדה כאילו נאכל על ידי חגב או נשדף, וממילא יכול החוכר לנכות מדמי השכירות.

בתרי קטלי קטלת ליה? | 77

בְּתָרֵי קְטָלֵי קְטָלַת לִיָּהּ ? סנהדרין פא, ב

וכי אתה מבקש להרוג אותו שחי פעמים? הכלל הוא, שמי שנתחייב שחי מיתות, נידון במיתה החמורה מן השתיים, בין שעבר שתי עברות זו אחר זו בין שעבר עברה אחת שחייב עליה שתי מיתות; ואפילו מי שנגמר דינו למיתה קלה ואתר כך עבר עברה שעונשה מיתה חמורה יותר – נידון במיתה החמודה. במהלך המשא ומתן התלמודי היה מי שהציע שאדם שעשה מעשה אחד, שיש בו שני איסורים שענשם מיתה, יידון על שני האיסורים. הקשו עליו, לאור הכלל, שמי שעבר עברה שיש בה שתי מיתות נידון בחמורה שבהן, מדוע לדון אותו על שני האיסורים, שעבר עליהם, וכי נהרג אוהו שחי פעמים? ונקטו בלשון: "בתרי קטלי קטלת ליה?".

גָּבִיל לְתוֹרָא גָּבִיל לְתוֹרֵי כבא מציעא טו, א

באותו טורח שאתה מגבל סובין ושעורים לפני שור אחד, אתה יכול לגבל לפני שני שוורים. מכיוון שכך, מי שנחן לחברו עגל לפטמו, והטכים עמו שיחלקו ביניהם את הרווח, בשיימכר העגל, צריך לחח לו שכד על עמלו בפיטום העגל, שאם לא כן, יש כאן "אבק ריבית" (ע"ע). אמנם, אם היו למפטם בהמות אחרות, שהוא מפטם אותן, מכיוון ש"גביל לתורא גביל לתורי", די שיעלה לו תשלום קטן על טרחתו, כדי שלא ייחשב הדבר כאבק ריבית.

גָּבְרָא אֲנָבְרָא קָא רְמִית? סנהדרין ל, ב

אתה מקשה מאדם על אדם? כלומר, האם העובדה שאמר אמורא פלוני דבר אחד, ואמורא אלמוני אומר דבר אחר, יוצרת קושי כלשהו? והלא אפשר שהם חולקים זה על זה. פעמים שמביאים מקורות שונים, ומקשים מן העובדה שהדעות המובעות בהם אינן תואמות זו את זו, ואז נאמר בתמיהה: "גברא אנברא קא רמית?!". אם היה אדם אחד אומר שני דברים הסותרים זה את זה, היה מקום להקשות, אך כשמדובר בשני בני אדם, מה בכך?

גָּבְרָא דְנָשִׁי קְטֻלְהוּ, לָא דִּינָא וְלָא דִּינָא כבא מציעא צו, א

גבר שהנשים הרגוהו – אין כאן לא דין ולא דיין. עלה ספק לגבי מי ששאל תתל מחברו לצוד עבورو עכברים, ותקרו עליו העכברים והרגוהו. האם התתל נירון כ"מתה מחמת מלאכה" (ע"ע: "מתה כרוכה; מתה מחמת מלאכה") אם לאו. פתרון הספק היה, שכשם שגבר שנהרג על ידי נשים, הוא דבר משונה, כך גם מקרה זה הוא משונה, ועל כן אין להתיל כאן דין "מתה מחמת מלאכה", מפני שלא היה צפוי שיפול החתול ביד העכברים.

גָּבְרָא קְטִילָא הוּא סנהדרין פה, א

אדם הרוג הוא. אדם שנגזר דינו למוות, רואים אותו משעת גזר הדין ואילך כאילו כבר מת, למרות שעדיין לא הוצא גזר הדין לפועל. כתוצאה מכך, מי

שנגמר דינו למוות, ובא אחר והיכהו, המכה פטור, משום שרואים את מי שנגמר דינו למוות כאדם מת.

גְּבֵרֵי בְּעֵי חַיִּי; וְנָשִׁי לֹא בְּעֵי חַיִּי ?! קִירוּשֵׁין לר, א

גברים צריכים לחיות; נשים אינן צריכות לחיות?! התלמוד לומד מחפילין, שנשים פטורות מכל "מצוות עשה שהזמן גרמן" (ע"ע), כשם שהן פטורות מן התפילין. המקור לדין שהנשים פטורות מן התפילין הוא היקש מדין תלמוד תורה, שהנשים פטורות ממנו. התלמוד שואל: מדוע לא נקיש מזוהה לתלמוד תורה, ונלמד שהנשים פטורות ממצוות מזוהה? ועל כך משיבים, שאין זה מסתכר, משום שעל מצוות מזוהה מובטח שכר של אריכות ימים, ואין מתקבל על הדעת לומר, שהגברים צריכים לחיות, והנשים אינן צריכות לחיות.

גְּדוּל הַמְּעֻשָׁה יוֹתֵר מִן הָעוֹשָׁה בבא בתרא ט, א

הגורם שיתנו אחרים צדקה – שכרו גדול אפילו יותר ממי שנותן צדקה בעצמו. ביטוי זה נאמד כשכח ועידוד לגבאי צדקה, וכאסמכתא לכך צוין מה שנאמר "והיה מעשה הצדקה שלום, ועבודת הצדקה השקט וכטח" (ישעיה לב, יז). כלומר, לנותני הצדקה (=עבודת הצדקה) אין מובטח כשכדם אלא "השקט וכטח", ולמעשה הצדקה – מי שגודם שיתנו אחרים – מובטח שלום, שהוא גדול מ"השקט וכטח".

גְּדוּל הַמְּצוּוּהָ וְעוֹשָׁה יוֹתֵר מִמֵּי שְׂאִינּוּ מְצוּוּהָ

וְעוֹשָׁה בבא קמא פז, א

גדול שכרו של המקיים מצוות מחמת שהוא מצווה לקיימן, משכרו של המקיימן שלא מתוך ציווי. רב יוסף, שהיה סומא, אמר שאם ישמע שההלכה היא, שהסומא חייב במצוות, יעשה סעודה לחכמים, מפני שאז יידע, ששכרו על המצוות שהוא מקיים גדול, משום שהוא מקיימן מתוך שהוא מצווה.

גְּדוּל הַשְּׁלוֹם, שְׂאֵפִילוּ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שִׁינָה בּו

בבא מציעא טו, א

עד כדי כך גדול השלום, שאפילו הקדוש ברוך הוא שינה מן האמת כדי לשמור עליו. מצאנו ששינה הכתוב בלשונו כדי למנוע מדיבה בין איש לאשתו. כשבישרו המלאכים לאברהם, שעתידיה שרה אשתו ללדת, צחקה שרה בקרבה, ואמרה: "אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן" (בדאשית יב, יב). כשהקדוש ברוך הוא מספר זאת לאברהם, הוא משנה ואומר לו:

”למה זה צחקה שרה לאמר: האף אמנם אלד ואני זקנתי” (בראשית יח, יג).

ראה גם ערך: ”מותר לו לאדם לשנות כדבר השלום”.

גְּדוּל וְסִמּוּךְ עַל שְׁלַחַן אָבִיו – זֶהוּ קֶטֶן ; קֶטֶן וְאִינוּ סִמּוּךְ עַל שְׁלַחַן אָבִיו – זֶהוּ גְּדוּל כבא מציעא יב, ב

לענין זכיית אב כמציאת בנו, אין קובע הגיל הכיולוגי של הבן, אלא קובעת השאלה: האם האב מפרנס את בנו או לא? הסיבה לרכב היא, שהדין שהאב זוכה במציאת בנו ניתקן על ידי חכמים כרי שלא תהיה איבה בין האב לבנים, כשיחוש האב, שהוא מוציא הוצאות על בנו, ואינו נהנה מהכנסותיהם. לכן, כל בן שאביו מפרנסו, יהיה גילו הביולוגי אשר יהיה, יש לבניו חשש איבה, ועל כן מציאתו לאביו; וכל בן שאין אביו מפרנסו – אין חשש איבה, וממילא מציאתו לעצמו. דאה גם ערך: ”משום איבה”; ”סמוכין על שלחנו”.

גְּדוּל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת, שְׂדוּחָה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שְׂפֹתָיָהּ

ברכות יט, ב

כבוד הבריות חשוב מאוד בעיני חכמים, ולכן קבעו, שמותר לעבוד על איסור מרבוי סופרים – ומשמעות קביעתם היא, שמתר לעבוד על מצוות לא תעשה של: ”לא תסור מן הרבר אשר יגידו לך ימין ושמאל” (דברים יז, יא), שהיא המקור בתורה לכל האיסורים מדברי סופרים – כדי למנוע פגיעה בכבודו של אדם. למשל, מי שנקרעה ציצית טליתו בשבת בכרמלית – שהטלטול בה והטלטול ממנה לרשות היחיד אסוד מדברי סופרים – לא חייבוהו חכמים להניח את טליתו וללכת ערום, אלא התידו לו להמשיך בדרכו ולטלטל את הטלית מן הכרמלית לרשות היחיד.

גוד, או אגוד כבא בתרא יג, א

משוך או אמשוך. שני שותפים בנכס שאין בו דין חלוקה – שאם יחולק, יישאר ביד כל אחד חלק שאינו יחידה שלמה בפני עצמה – אין צורך שיוסיפו להחזיק בנכס בשותפות, אלא יכול האחד להציע לחברו: ”גוד, או אגוד”. קנה אתה את חלקי; ואם לא חקנה, אקנה אני את חלקך. במקרה זה, אם החליט השותף השני שלא לקנות את התפץ, הוא חייב למכור אותו לשותף המציע: ”גוד, או אגוד”.

גוזמא בעלמא כבא מציעא קד, ב

הפרזה בלבד. פעמים שאדם מתבטא בדרך של הפרזה והגזמה, אך באמת

אין כוונתו לכך. כך היה מעשה באדם ששכר שדה מחברו, ואמר לו: אם לא אעבר את השרה, אשלם לך אלף זוז. לבסוף לא עיכר שלישי מן השדה, ואף על פי כן פסק רבא, שאין לחייבו בתשלום, מפני שפירש רבא את דבריו של אותו אדם כאמורים בלשון גוזמא ("גוזמא בעלמא הוא רקגזים"), ועל כן הם כאסמכתא, ואסמכתא לא קניא (ע"ע). בתלמוד מופיע גם "גוזמא קתני" (ביצה ד, א). כלומר, שנה בדרך הפרזה.

גונב דעת הבריות שבועות לט, א

מטעה את הבריות; מערים על בני אדם. למשל, מי שאין חברו חייב לו שום ממון, והוא טוען שחברו חייב לו, וגורם שיישבע חברו בבית דין, נקרא גונב את דעת הבריות, כי הרואה אח ההליכים שהוא נוקט נגד חברו, נוטה לחשוב שיש ממש בטענותיו. חכמים התייחסו בחומרה רבה למעשה גנבת הדעת, ובמקום אחד אמרו: "ראשון שבגנבים – גונב דעת הבריות" (חוספתא, בבא קמא, פרק ז, הלכה ג).

גופא דעובדא היכי הוה? כתובות סט, ב

כיצד היה גוף המעשה? הנוסח שמכברים בו את העוברות המדויקות של מעשה שהיה, לפני שמחווים עליו רעה. כך מסופר על רב ענן, ששלח מכתב לרב הונא, ופתחו במלים: "הונא חברנו, שלום". הקפיד רב הונא עליו על לשון פנייה זו, והשיב לו רברים קשים. כשהתלונן רב ענן על דברי רב הונא לפני ראש הגולה, שאל אותו הלה: "גופא דעובדא היכי הוה?" כלומר: כיצד הגיעו הדברים למה שהגיעו? וכשמע את המעשה מתחילתו, הוכיח את רב ענן על נוסח רברי הפנייה אל רב הונא.

גזירה עבידא דבטלא כתובות ג, ב

גזרת שמר עשויה להתבטל. מפני גזרות שמר, אין חכמים עוקרים ומבטלים חקנות שתיקנו, אלא מסחפקים באי הקפדה על קיום התקנות, עד שחבטל הגזרה, ואחר כך שבים לאכוף את קיום התקנות. למשל, תיקנו חכמים, שתינשא בחולה ביום רביעי, כרי שיוכל החתן לטרוח בהכנת סעודת הנישואין בשלושת הימים הראשונים. כשעת השמד, כשגזרה המלכות שבחולה הנישאת ביום רביעי, חיבעל לשר תחילה, נהגו העם לשאת בחולות ביום שלישי, ולא מיחו חכמים בידם. התלמוד מבאר, שהסחפקו חכמים בכך, ולא עקרו את התקנה לגמרי, משום ש"גזרה עבידא רבטלא", וממילא לאחר שחבטל הגזרה, שוב יש מקום לתקנה.

גזירה שנה ככא קמא ו, ב

אחת משלוש עשרה "מדות שהחורה נדרשת בהן" (ע"ע), לפי ר' ישמעאל.

שיטת לימוד מדין לדין, על יסוד ביטוי שווה שהובא בתורה בשניהם. למשל, שומר הטוען שנאנס הפיקדון צריך להישבע, ואם טען שאינו יודע אם נאנס, חייב לשלם, שמתוך שאינו יכול להישבע – משלם. אבל, אם מת השומר – בנו פטור מלשלם אף על פי שאינו יכול להישבע, משום שנאמר בשומר חנים: "שברעת ה' תהיה כין שניהם". ודרשו חכמים: בין שניהם, ולא בין היורשים, ומגזרה שווה למדו, שגם בנו של שומר שכר פטור.

גִּזְלַת הַנֶּאֱכָל

חולין פט, א

גזל המתכלה. הגזול חפץ שהשימוש בו אינו גודם לכילוי, כשירצה לעשות תשובה, יוכל להחזיר את התפץ הגזול. לעומתו, מי שגזל גזל הנאכל, והתכלה התפץ הגזול, ואינו קיים עוד, תשובתו קשה, מפני שאינו יכול להחזיר את הגזלה. ראה גם ערך: "תשובתן קשה".

גִּזְלַת הָרִבִּים

תוספתא, כבא קמא, פרק י, הלכה יד

גזלה מאנשים רבים שאין ידוע מי הם. אמרו חכמים, קשה גזל הרבים מגזל היחיד, שהגזול את היחיד יכול לפייסו ולהשיב לו את הגזלה, ואילו הגזול את הרבים – כגון מוכס הנוטל מס מעבר לקצבה, או דועה המרעה את בהמותיו בשדות זרים – אינו יכול לפייסם ולהשיב להם מה שגזל מהם, מפני שאינו יודע למי להשיב. אף על פי כן, תיקנו חכמים לגזולים את הרבים, ששיכו למי שהם מכירים שגזלו ממנו, ואת השאר ימסרו לשימוש הרבים, ויעשו ממנו צרכי הרבים, באופן שיהנו מכך גם הנגזלים. ראה גם ערך: "תשובתן קשה".

גִּט יֶשֶׁן

גיטין עט, ב

גט אישה, שלאחר שנכתב נתייחד הבעל עם האישה. הגט נקרא גט "ישן", משום שהזמן הכתוב בו הוא זמן ישן, שהרי נתייחד הבעל עם האישה בין שעת הכתיבה לשעת הנתינה. נחלקו חכמים לגבי האפשרות לגרש אישה בגט ישן. לדעת בית הלל אסור לגרש בו אישה, מחשש שישהה הבעל את הגט אצלו זמן רב בין הכתיבה לנתינה, וכארתו פרק זמן יולדו לאישה בנים ממנו, ואחר כך יגרשנה בו. לימים, כשיראו שהזמן הכתוב בגט קודם ללידת הילדים, ויהיו סבורים שניתן הגט לאישה סמוך לשעת הכתיבה, יאמרו שיש פגם בלידה, שנולדו לאחר הגירושין מאישה פנויה. לדעת בית שמאי, אדם יכול לגרש את אשתו בגט ישן, משום שאינם חוששים להוצאת לעז על בניה.

גַּט מְעוֹשָׂה גיטין פה, ב

גט שניתן בכפייה, שכפו את הבעל לחתו לאישה. הדין הוא, שאין אדם מגרש את האישה אלא מתוך רצונו. לכן, גט מעושה – שניתן בכפייה – הוא גט פסול. אף על פי כן, כשמן הדין ניתן לכפות את הבעל לגרש את האישה, ואינו רוצה לגרשה, וכפו אותו בית דין עד שאמר "רוצה אני" (ע"ע: "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני") – הגט כשר.

גַּט מְקוֹשֵׁר בבא בתרא קס, א

נוסף ל"גט פשוט" (ע"ע), שהוא שטר רגיל, תיקנו חכמים אפסדות לכתוב גיטי נשים ושאר שטרות בצורה מיוחדת, המכונה "גט מקושר". אופן כתיבת גט מקושר כך הוא: היו כותבים בראשו שורה אחת, או כמה שורות של תורף השטר, וכופלים את הכתוב על החלק שתחתיו, ותופרים; וחוזרים וכותבים שורה או כמה שורות, וכופלים את הכתב השני על החלק שתחתיו, ותופרים; וכך חוזרים וכותבים וכופלים ותופרים פעמים אחרות, עד גמר הכפלים. כל כפל נקרא "קשר", ומכאן השם "גט מקושר". עיקר תקנת גט מקושר בגיטי נשים. חכמים תיקנו גט זה משום כוהנים קפדנים, שהיו באים לידי כעס בקלות רבה, ומגרשים את נשותיהם, וכשנרגעו מרגזם לא יכלו להחזיר את גרושותיהם. לכן תיקנו חכמים לעשות גט מקושר, שתהליך כתיבתו ארוך וקשה, במגמה שעד שייכתב הגט, יירגע הבעל, ויתפייס עם אשתו. אגב התקנת גט מקושר בגיטי נשים התקינו חכמים שיכולים לכתוב "גט מקושר" גם בשאר שטרות. "גט מקושר" נבדל בכמה דינים מ"גט פשוט", כגון במקום חתימת העדים, במספר העדים החותמים על הגט, ועוד. ראה גם ערך: "גט קרח".

גַּט פְּטוּרִין גיטין פה, ב

ספר כריתות, שטר שכותבין לאישה כדי להתיר את קשר הנישואין. בנוסף הגט נאמר: "זוה אשר יהיה לך מאתי ספר גירושיך, ואיגרת עיזוביך, וגט פיטוריך ללכת להינשא לכל אדם שתרצי".

גַּט פְּשׁוּט בבא בתרא קס, א

שטר רגיל (כל השטרות קרויים "גט"). זאת להבדיל משטר מיוחד, הנעשה במקרים מיוחדים, המכונה "גט מקושר". "גט פשוט" נבדל מ"גט מקושר" בהלכות שונות. ראה על כך בערך: "גט מקושר".

גַּט קֶרַח גיטין פה, ב

גט קידח הוא גט מקושר (ע"ע), שקשריו מרובים מעריו. דינו של גט מקושר

הוא, שעל כל קשר וקשר שעושים בו, צריך לחתום עד מאחוריו. אם נמצא קשר שלא חתם עליו עד, ונמצאו קשריו מרובים מעדיו, הגט קרח, והוא פסול, לפי שחוששים, שמא אמר לעדים, שמספרם כמניין הקשרים, שיחתמו כולם, ואחר כך לא חתם אחד מהם, והלכה היא, שאם אמר הבעל לעדים: "כולכם חתמו", ולא חתם אחד מהם – הגט פסול.

גֵּט שְׁחָרָר גִּטִּין פּה, ב

שטר שחרור הניתן לעבד או לשפחה. נוסח גט שחרור הוא: "הרי אתה בן חורין, הרי אתה לעצמך", והאדון מוסר את גט השחרור לעבד בפני שני עדים. לדעת חלק מהפוסקים, אם חתומים עדים על גט השחרור, יכול האדון לתת את הגט לעבד גם בינו לבינו שלא בפני עדים. אמנם לדעת פוסקים אחרים, גם אם חתמו עדים על הגט, צריך שיהיו עדים גם בשעת מסירת הגט.

גִּטּוֹ וְיָדוּ בְּאֵין כְּאָחֵד קִידוּשִׁין כג, א

הגט ויכולת קנייתו באים באותו זמן. הרוצה לשחרר את עבדו על ידי מתן גט (=שטר) שחרור, לכאורה אינו יכול לעשות זאת, כי בשעת מתן השטר, העבד חסר כשרות משפטית לזכות בשטר עבור עצמו, ורק לאחר שחרורו יזכה לכשרות משפטית. באמצעות הקביעה שרואים את הגט המביא לכשרות משפטית, ואת ה"יד" – שהיא הכשרות המשפטית – כְּכֵאִים באותו זמן, יכול העבד לזכות בשטר ולהשתחרר.

גִּילְיֵי דְעֵת כבא בתרא ה, ב

התגלות רצונו של אדם על ידי דיבור לא מפורש או על ידי מעשה, שבאה בו לכלל ביטוי דעתו של המדבר או העושה. למשל, אם הקים אחד השותפים בחצר השותפין כותל בגבול שבין שניהם על דעת עצמו, והשתמש השני באותו כותל, בזה גילה את דעתו, שנוח לו כמה שעשה תברו. משום כך, מחייבים אותו לתת את חלקו בהוצאה שהוציא חברו על דעת עצמו.

גִּילְיֵי עֲרִיּוֹת סנהדרין עד, א

ביאה על אחת מקרובות משפחתו של אדם שאסרה התורה קשר מיני איתן. גילוי עריות הוא אחת משלוש העברות שנאמר עליהן "יהרג ועל יעבור" (ע"ע), ולכן אף על פי שלגבי כל העברות, אם אומרים לאדם לעבור עליהן, ואם לאו – ייהרג, יעבור עליהן ואל ייהרג, הרי לגבי עבודה זרה (ע"ע), גילוי עריות ושפיכות דמים (ע"ע) הדין הוא, שהאדם מצווה למסור את נפשו, ולא לעבור עליהן.

גִּילּוּי מִלְתָּא בְּעַלְמָא יבמות לט, ב

יש עניינים שהסיפור עליהם אינו בגדר עדות, ועל כן אין נררשת כשרות לעדות, כרי שאפשר יהיה לפעול על פי מה שנאמר לגבי אותם עניינים. למשל, קורם לביצוע חליצה, אפילו אישה, עבר, או קטן – שהוא מכיר ונכון – נאמנים לומר: "זה פלוני אחי פלוני, וזו היא יבמתו". הסיבה לזה היא, מפני שאמירה זו אינה אלא גילוי עובדה, שאפשר לברד את אמיתותה גם שלא מפיהם, וברכר שעתיר להתגלות, הם ידאים לשקר. לכן, מאמינים גם לפסולי עדות, וניתן לבצע חליצה על פי דבריהם.

גִּיּוּרֵי דִּילִיָּה בבא בתרא כו, א

חיצוי; כלומר כותו. מי שעשה ברשותו מעשים המזיקים את חברו בשעת עשייתם, הרי הוא כמי שמוזיק בידיו. כשם שמי שעומד ברשותו יורה חיצים לחצר חברו, נחשב כאילו הוא פוגע בחברו בידיו, שכן החיצים שהוא יורה באים מכותו, כך גם פעולות אחרות שניתן לייחס את תוצאותיהן ישירות לאדם המבצע אותן.

גִּלְגוּל שְׁבֻעָה בבא מציעא מב, א

הטלת שבועה שאין האדם חייב בה, אגב שבועה אחרת שהוא חייב בה. למשל, אדם שתבע מחברו מיטלטלין וקרקעות, ונתחייב הנתבע שבועה על המיטלטלין, מגלגלים עליו שבועה גם על הקרקעות. אף על פי שמעיקר הדין אין נשבעים על קרקעות, ניתן להשביע עליהן על ידי נגול שבועה.

גְּלִי רְיָא סנהדרין לא, א

מגלה סודות. מן הפסוק "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא יט, טז) למרו, שאסור לדיין היוצא מן הדין לומר מה היו דעות הדיינים שישבו בדין. בחלמוד מסופר על תלמיד שגילה, לאחר עשרים ושתיים שנה, דבר שהיה צדיק להסתירו. והוציאוהו מבית המדרש, משום שאמרו עליו, שהוא "גלי דזיא". ראה גם ערך: "חרתי לגריעותא; תדתי למעליותא".

גָּמִיר וְסָבִיר הוריות כ, ב

גמיר – תלמיד ששמע דינים מרבותיו; סביר – תלמיד המבין ויודע להוסיף וליישב טעמי הדינים מרעתו. דין שהוא בגדר "גמיר וסביר", אם דן וטעה, יש פוטרים אותו מלשם.

גָּמַל הַפּוֹרֵחַ בְּאֵינִיר שבועות כט, א

משל לדבר הבאי או לדברים בטלים. מי שנשבע, כגון שאמר: "ייאסרו כל

פירות העולם עלי בשכועה", ותלה את קיום האיסור כתנאי שאינו מציאותי, כגון: "אם לא ראיחי גמל שפורח באוויר" – הרי זו שכועת שווא, מתוך שניתן להכין, שלא נתכוון הנשבע לאסור על עצמו את הפירות; שאילו נתכוון לאסור אותם על עצמו, לא היה תולה את האיסור בתנאי שאינו מציאותי. משום כך, מפרשים את רביו באילו לא התכוון לאסור את הפירות, אלא רק להישבע, שראה גמל הפורח באוויר, ולכן לוקה משום שכועת שווא.

גַּמְר דִּין סנהדרין ו, ב

סיום הדין במתן פסק הדין. נחלקו תכמים בשאלה: מאימתי מתחיל "גמר הדין"? יש מי שאומר, שגמר דין הוא כבר מעת שאמר הדיינים: "איש פלוני אתה חייב, איש פלוני אתה זכאי". יש מי שאומר, שגמר דין הוא רק משוירו בית דין הוראה ביצועית, כגון: "צא תן לו". לשעת גמר הדין יש נפקות למשל לענין האיסור על הדין לעשות פשרה לאתר שנגמר הדין, והשאלה היא: מאיזו שעה מתחיל איסור זה?

גַּמְרָא גַּמְרֵי לָהּ בכא קמא ג, ב

למדו אותה במסורת. יש הלכות שאין להן מקור מפורש בתורה, אלא קיבלנו במסורת מדור לדור שההלכה כן, ואנו נוהגים על פי הקבלה שיש בידנו. יש אומרים, שההלכה "עין תחת עין – ממוון" (ע"ט) נמסרה באופן זה, וכן נמסר אופן הביצוע של ארבע מיתות בית דין (ע"ט).

גַּנְבָא, גַּנְבֵי לָמָה לָךְ? כתובות יט, א

אמרה שגורה בפיו של רב נחמן לרב התא, שהיה אוהב להגיד דעתו בהלכה בלשון סתמית, שקשה לסתרה, והיה ר' נחמן אומר לו: "למה לך לגנוב דברים ולהסתיר טעמי דבריך כגנב הבא כסתר? דָּבָר בדורות וגלויות".

גַּנְיַבַת עֵין על פי בכא מציעא ט, א

יצירת חזות חיצונית הגורמת לרואה להתרשם באופן מוטעה ממה שראה. למשל, אסור לסוחר לכוור את הפסולת רק מראש ערמת הגריסין, מפני שאדם הרואה שעל פני השטח הכול כרוור, נוטה לחשוב שכל הגריסין כרורים, ומכיוון שאינו כן, יש כזה משום גנבת עינו של אותו אדם.

גַּר צְדָק גיטין נו, ב

גוי שקיבל על עצמו את דת ישראל על כל מצוותיה מתוך הכרה ורצון, ועבר את הליכי הגיור הנדרשים (מילה וטבילה), הדיחו ככל ישראל.

גַּר שְׁנַתְּגִייר, כְּקָטָן שְׁנוֹלֵד דְּמִי יבמות צז, ב
גר שנתגייר מאבד את זיקתו למשפחתו הקודמת, והריהו כמי שנולד זה עתה, שאין לו קרובים בעולמו.

גַּר תּוֹשֵׁב עבודה זרה סד, ב
גוי שקיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה זרה, וכן את שאר המצוות שנצטוו בהן בני נוח (ע"ע: "שבע מצוות בני נוח"), אך לא התגייר (ע"ע: "גר צדק"). גוי זה אינו כישראל, אלא הוא כאחד מחסידי אומות העולם, ומותר לאפשר לו לשבת בינינו בארץ ישראל (ולכן נקרא "גר תושב").

גְּרֵי אֲרִיּוֹת סנהדרין פה, ב
גרים שהתגיירו שלא מרצונם התופשי אלא מתוך פחד. מסופר במקרא (מלכים ב, פרק יז), שלאחר גלות שומרון, הביא מלך אשור אנשים מערים שונות, והושיב אותם בערי שומרון במקום בני ישראל שהוגלו מהן, בתחילת שבתם שם לא יראו האנשים את הקב"ה, והמשיכו לעבוד את אליליהם, שילח הקדוש ברוך הוא בהם אריות, והיו הורגים בהם. לאחר מכן התגיירו אותם אנשים. נתלקו חכמים לגבי מעמדם של אותם גרים: יש מי שאומר, שהם גרי אמת, ויש מי שאומר, שהם גרי אריות, והרי הם כגויים גמורים.

גְּרִיּוֹא אֶכַל – גְּרִיּוֹא מְשַׁלֵּם; כְּזוּזָא אֶכַל – כְּזוּזָא קָא מְשַׁלֵּם פסחים לב, א

אכל סאה – ישלם סאה; אכל שווה זוז – ישלם זוז. האוכל תרומה בשוגג, משלם לגזבר ההקדש קרן וחומש. אם בשעה שאכל את התרומה הייתה שווה זוז, ובשעת עמידתו לדין היא שווה ארבעה זוזים, נסתפקו בתלמוד אם אומרים: "גריוא אכל – גריוא משלם", היינו, שמשלם לפי הכמות שאכל, גם אם עלה מחיר מה שאכל; או שאומרים: "כזוזא אכל – כזוזא משלם", היינו שמשלם לפי הדמים, ומכיוון שאכל שווה זוז, לא ישלם אלא זוז.

גְּרִים גְּרוּרִים עבודה זרה ג, ב
גויים שקיבלו עליהם את דת ישראל ומנהגיהם, אך לא נתקבלו כגרים בקהל ישראל. בתקופות שונות בתולדות ישראל ביקשו גויים להצטרף לעם ישראל, ואף קיבלו על עצמם את דת ישראל ומנהגי ישראל, ולא נתקבלו לעם ישראל, מפני שאותם גויים עשו זאת מתוך שראו את גדולתם של ישראל באותה תקופה, ולא מתוך הכרה פנימית.

גְרָמָא בְּנוֹזִיקִין – פְּטוֹר בכא קמא ס. א

פעולה הגורמת נזק בעקיפין אין חייבים עליה תשלומי נזק. אמנם אף על פי שהגורם נזק בעקיפין פטור מלשלם, אסור לעשות כן, ואם בא להעמיד דבר העלול לגרום נזק עקיף לחברו – יכול חברו לעכב בעדו. מבחנים רבים הוצעו להגדרת גרימה עקיפה, שבה פטורים מתשלומים, וגרימה ישירה, המכונה "גרמי", שנחלקו בה תנאים אם חייב או פטור.

דְּאוּל מְבִי דִינָא שְׁקִיל גְּלִימָא, לִינְמַר זְמַר וְלִינְיִל

בְּאוֹרְחָא סנהדרין ז, א

נתחייב אדם ברין, ולקחו ממנו את בגדו – ישיר שיר וילך לרכבו. הסיבה לדבר היא, שהואיל ודנו לו דין אמת, הרי אף על פי שהפסיד בדין, לא הפסיד אלא הרוויח, משום שהוציאו מידו את החפץ, שהיה ברשותו שלא כדין.

דְּבְעֵי לְמַהוּי חֲסִידָא לִיקְיִים מִיְלֵי דְנִזְיָקִין כבא קמא ל. א

הרוצה להיות חסיד, יקיים את הלכות נזיקין. כלומר, הרוצה לנהוג בדרך חסידות, יקפיד בדינים האמורים במסכת נזיקין, היינו במסכתות כבא קמא, כבא מציעא ובבא בתרא, שנקראו בעבר "מסכת נזיקין", שיש בהן עיקר הדינים, המסדירים את יחסי האדם עם זולתו.

דְּכָר הָאָבֶד כבא מציעא עה, ב

דבר שאם לא יעשו אותו בזמנו, יילך לאיבוד ויחלקל. מי ששכר פועלים לעשות פעולה שזמנה מוגדר, ולאחר שיחלוף הזמן לא ניתן יהיה לעשותה שוב, כגון מי ששכר פועלים להעלות פשחנו מן המים, שהוא שרוי בהם, ואם לא יוציאוהו בזמנו, יירקב, וחזרו בהם הפועלים, ואינם רוצים לעשות את המלאכה, הדין הוא, שאם אינו מוצא פועלים אחרים בשכר שפסק עם אלה, רשאי הוא לשכור פועלים אחרים על חשבון הפועלים שחזרו בהם, ויכול להוציא כל מה שחייב לפועלים שחזרו בהם, ולהוסיף ולתת את הממון לפועלים אחרים. אפשרות אחרת היא להטעותם, להבטיח לפועלים שחזרו בהם, שיתן להם חוספת שכר, וכשיסיימו את מלאכתם לתת להם שכר כפי מה שפסק עמם בתחילה.

דְּכָר הַגֹּרֵם לְמָמוֹן כבא קמא עו, א

דבר שהוא בעצמו אינו ממונו של אדם, אך הוא יכול לגרום לו לרווח כספי או להפסד. למשל, מי שאמר: "הרי עלי קרבן", והפריש בהמה לצורך אותו

קרוב, ונגבוה. בהמה זו כבר אינה ממון של בעליה, שכן יצאה מרשותו לרשות ההקדש, אבל היא עדיין דבר הגורם לממון, מכיוון שאם מתה או אברה, אחריותה עליו, וחייב להביא תחתייה בהמה אחרת. נחלקו חכמים בשאלה, האם דבר הגורם לממון הריהו כממון ("כממון דמי"), או לא? אחת ההשלכות של מחלוקת זו היא, שמי שסבור שניתן לראות את האחריות כממון, הרי הגנב חייב כתשלומי כפל; ומי שסבור שאין לראותה כממון, הרי אין הגנב משלם כפל.

דְּבַר הַכְּתוּב בַּהוֹנָה ככא קמא נד, ב

הכתוב הביא דוגמה מדבר מצוי ורגיל, אבל הוא הדין גם לשאר דברים הדומים לו. כך, למשל, לעניין נזקי בור. נאמר בתורה: "וכי יפתח איש בור, או כי יכרה איש בור ולא יכסנו, ונפל שמה שור או חמור. בעל הבור ישלם, כסף ישיב לבעליו..." (שמות כא, לג'ד). אף על פי שהזכירה התורה שור וחמור, אין הכוונה שרק לגביהם קיים דין זה, אלא הוא הדין לכל בהמה, חיה ועוף. והזכיר הכתוב שור וחמור רק מפני שאלה הן דוגמאות שכיחות. ביטוי דומה הוא: "דיברו חכמים בהווה" (שבת סו, ב) ומשמעותו, שנקטו חכמים דוגמה מצויה, והוא הדין לשאר דברים הדומים לה.

דְּבַר הַלְּמַד מְעַנְיֵנו סנהדרין פו, א

אחת המדות שהתורה נדרשת בהן (ע"ע) לפי ר' ישמעאל. דבר שאין ידוע כיצד לפרשו, לומדים כיצד לפרשו מתוך הפרשה והעניין שהוא מופיע בהם. כך, למשל, איסור "לא תגנוב" האמור בעשרת הדיברות (שמות כ, יד) – השאלה היא: האם כוונתו לגנות נפשות או לגנות ממון? על פי דבר ה'למד מעניינו, מכיוון שהאיסורים הסמוכים לו בעשרת הדיברות: "לא תרצח" ו"לא תנאף", הם איסורים שהעובר עליהם מתחייב מיתת בית דין, יש ללמוד שגם "לא תגנוב" האמור שם הוא איסור גנבה שהעונש עליה הוא מיתת בית דין, ומכאן שזהו איסור גנבת נפשות. לעומת זאת איסור "לא תגנוב" שבספר ויקרא (יט, יא), עניינו איסור גנבת ממון, שהרי הוא מופיע לצד "לא כחשור", "לא תשקר", "לא תעשוק את רעך", ושאר הלכות שעניינן ממון.

דְּבַר הַמְּסוּרִים בבא מציעא מז, א

דבר שהוא שלם ומוגדר לעצמו. למשל, אי אפשר לכצע קניין חליפין כאמצעות כל חפץ. אלא דווקא באמצעות דבר המסוים. על כן, למשל, אי אפשר לעשות קניין חליפין בחצי רימון או בחצי אגוז.

דְּבַר וְלֹא חֲצִי דְּבַר בכא קמא ע, ב

עדוּתם של עדים קרויה עדות רק אם היא על דבר שלם, ולא אם היא על חלק מן הדבר הנידון. לכן, אם העידו שני עדים על חלקו האחר של דבר, ושניים אחרים העידו על חלקו האחר, אין מקיימים את הדבר על פי עדותם, לפי שלא העידה כל כת אלא על חצי דבר, ואין זו "עדות". כלל זה נלמד ממה שנאמר: "על פי שנים עדים יקום דבר" (דברים יט, טו) – "דבר" דווקא, ולא חצי דבר. למשל, עדים הבאים להעיד על כת שהיא גדולה. שני עדים מעידים שבדקו וראו שעה אחת במקום פלוני בגופה, ושניים מעידים שבדקו וראו שעה אחת במקום אלמוני, הרי אף על פי ששעה אחת במקום פלוני ואחת במקום אלמוני מצטרפות יחד לעשותה גדולה, אין עדותם מצטרפת, מפני שכל כת העידה על חצי דבר, ומעדות כל כת לעצמה עדיין היא קטנה.

דְּבַר שְׂאִין בּוּ מִמֶּשׁ נדרים יג, ב

דבר שאינו גוף וממשות, אין פעולות משפטיות יכולות לתפוס בו. לכן, למשל, אין נדרים חלים על דבר שאין בו ממש, משום שאין שום ממשות שחיאסר על ידי הגדר. כמו כן, אין אדם יכול להקנות אלא דבר שיש בו ממש, אבל דבר שאין בו ממש אינו נקנה. כגון שאמר אדם לחברו: "מכור לי עמידה, מכור לי ישיבה", אין המכר מתקיים עד שיאמר לו: "מכור לי מקום עמידה, מכור לי מקום ישיבה".

דְּבַר שְׂפָמֻן – תְּנֵאוֹ קִיִּים כתובות נ, א

ה"מתנה על מה שכתוב בתורה" (ע"ע) בריני האיסורים, תנאו בטל, מפני שכתחום זה אין חופש התנאה, והדין הוא "דין כופה" (jus cogens) ולא דין מרשה (jus dispositivum). ר' יהודה סבור (וכך ההלכה) שבריני ממונות אדם יכול להתנות על מה שכתוב בתורה, ותנאו קיים. הסיבה לכך היא, שלרעתו לא קבעה התורה את ההסדרים בדיני הממונות כמכריחים, אלא בתלויים ברצונם של הצדדים בכל עניין ועניין. למשל, האומר לאישה: "הרי את מקודשת לי על מנת שלא אתחייב לכת לך מזונות ובגדים". לרעת ר' יהודה תנאו קיים, כי אין זו אלא התנאה על רכב שבמון.

דְּבַר שְׂפָמֻן עולה, פרק ג, משנה ו

דבר שמתמת חשיבותו מוכרים אותו לפי יחידות ולא באומד או במשקל. לדבר שבמנין נפקויות לעניין ביטול בתערובת.

המשיכה ולא המעות, מחשש שאם תפרוץ שריפה או שיארע אונס אחר, לאחר שקיבל המוכר את הכסף, לא יטרח המוכר להציל את החפץ שברשותו, מאחר שכבר אינו שלו, ונמצא הקונה מפסיד. ראה גם ערך: "נשרפו חטיף בעלייה".

דְּבָרָה תּוֹרָה פְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם ברכות לא, ב

התורה משתמשת באופני ביטוי המקובלים אצל בני אדם. כתוצאה מכלל זה, אין ללמוד הלכות חדשות מכל מה שנראה כייחוד לשון בחורה, שהרי כשם שכני אדם כופלים לפעמים את דכריהם, ומאריכים כלשונם גם במקום שיכלו לקצר, כך נקטה גם התורה.

דְּבָרֵי הָרֵב וְדְבָרֵי הַתְּלִמִּיד – דְּבָרֵי מִי שׁוֹמְעִין? כבא קמא נו, א תלמיד שאמר דבר נגד דברי הרב, שומעים לרב ולא לתלמיד. מכאן הסמך לכלל: "אין שליח לדבר עברה" (ע"ע), ומי שעבר עברה בשליחותו של אחר, העושה חייב ולא המשלח. הטעם לכך הוא, שהמשלח יכול לטעון, שסכוד היה שהשליח לא ישמע לו, מכיוון שבפני ה"שליח" עמדו שתי הודאות נוגדות: דברי הרב – הקב"ה (שציווהו לא לעבור את העברה), ודברי התלמיד (המשלח ששלח אותו לעבור עליה), והיה לו לשמוע לרב ולא לעבור את העברה. התוצאה היא, שבשליחות לדבר עברה אין מחילים את הכלל: "שלוחו של אדם כמותו" (ע"ע).

דְּבָרֵי חִלּוּמֹת לֹא מַעְלִין וְלֹא מוֹרִידִין סנהדרין ל, א

אין צריך לייחס לחלום משמעות, ואינו קובע לאדם כיצד עליו להתנהג (ע"ע: "לא מעלה ולא מוריד"). למשל, מעשה באדם שהצטער על שלא מצא מעות שהניח לו אביו בירושה. נאמר לו בחלום, שהמעות שהוא מחפש, שסכומן כך וכך, נמצאות במקום פלוני, אך של מעשר שני הן. כששאל את החכמים כיצד עליו לנהוג, אמרו לו שהוא יכול להשתמש כמעות, ואינו צריך לחשוש שמא של מעשר שני הן, מפני שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין.

ואף על פי שראה שיש אמת בדברי החלום, כיוון שאין חלום כלא דברים בטלים, ייתכן שפרט זה – שהספק הוא של מעשר – מן הדברים הבטלים שבחלום הוא.

דְּבָרֵי קְבֵלָה כבא קמא ב, ב

דברים שנאמרו בנביאים וככתובים. הלכות שאינן מן התורה אלא מדברי הנביאים. הכלל הוא: "דברי תורה מדברי קבלה – לא ילפינן". כלומר, אין למדים גזירה שוה (ע"ע) מן האמור בנביאים וככתובים לאמור בחורה. אף

על פי כן, בדבר שאינו אלא בגדר גילוי עובדה, ניתן להסתמך על דברי הנביאים. למשל, התלמוד למד, שנגיחה האמורה בתורה: "וכי יגח" (שמות כא, ח) משמעה נגיחה בקרן דווקא, משום שנגיחה האמורה בנביאים: "ויעש לו צדיקה בן כנענה קרני ברזל, ויאמר: כה אמר ה', באלה תנגח את ארם" (מלכים א כב, יא) אמורה בקרן.

דְּבָרֵי שְׂכִיב מְרַע כְּכַתּוּבִין וְכַמְסוּרִין גִּישׁוּן יג, א

חולה הנוטה למות (ע"ע: "שכיב מרע"), שציווה ואמר לתת לפלוני מנכסיו, עם מותו וזכה אותו אדם בנכסים, ואינו צריך לבצע מעשה קניין כדי לזכות בהם. הסיבה שתיקנו חכמים דין מיוחד זה היא, שלא תיטרף רצתו של החולה עליו, אם ידע שאין תוקף לדבריו.

דְּבָרֵי תוֹרָה עֲנִיִּים בְּמִקּוֹמָן וְעֲשִׂירִים בְּמִקּוֹם אַחֵר

ירושלמי, ראש השנה, פרק ג, הלכה ה

פעמים שהתורה עוסקת בעניין מסוים בשני מקומות, ואינה מפרטת את כל פרטיו במקום אחד, אלא במקום האחר כתורה. כך, ככיכול, עניים דברי התורה במקור הראשון, שהרי לא נאמרו שם בשלמותם, אך הם נמצאים עשירים בשעה שמצרפים לאותו מקור את המקור האחר.

דְּבָרִים הַנִּקְנָיִם בְּאֲמִירָה כְּתוּבוֹת קב, א

הכלל הוא, שכל התחייבות צריכה קניין. חריג לכלל זה הוא, שאם ישבו שני אנשים, והסכימו להשיא את ילדיהם זה לזה, וקבעו כמה יתן אבי החתן וכמה יתן אבי הכלה, ולאחר מכן עמדו הילדים ונישאו זה לזה – קנו מה שפסקו להם ההורים, אף על פי שלא נעשה קניין. הטעם לחריג זה הוא, שאנו אומרים, שבאותה הנאה שהם מתחתנים זה עם זה הם גומרים בדעתם להקנות זה לזה.

דְּבָרִים הַעֲשׂוּיִין לְהִשְׁאִיל וּלְהִשְׁפִּיר בְּכַא מְצִיעָא קטו, א

מיטלטלין שדרך בני אדם להשאילם ולהשכירם. הכלל הוא, שיש חזקה, שחפץ מיטלטל, הנמצא ביד אדם, הוא שלו, ואם יבוא מישהו ויטען, שהחפץ שלו, ויביא עדים שהדבר כן, נאמן הנתבע לומר, שהוא קנה מידו את החפץ, או קיבלו ממנו במתנה. אחד מהחדיגים לכלל זה הם דברים העשויים להשאיל ולהשכיר, שבהם אם אמר הנתבע, שקנה אותם או שקיבלם במתנה, אינו נאמן, אם יש לתובע עדים שהחפץ היה שלו, והוא טוען שהשאילו לנתבע, או השכירו לו.

דְּבָרִים פְּכֶתְבָם כתובות מו, א

יש להבין את דברי התורה כפשוטם, ואין לפרש אותם בתורת משל. כך, למשל, בפרשת מוציא שם רע, כשאדם שנשא אישה טוען, שגילה שאינה בתולה, נאמר בתורה: "ופרשו השמלה לפני זקני העיר" (דברים כב, יז). לדעת חכמים אין הכוונה לשמלה ממש, אלא הדברים אמורים בדרך משל, כלומר: מביאים עדים ומבררים באמצעותם את העניין, עד שיהיה ברור כשמלה חדשה (נ"ע: "עד שיתחווירו הדברים כשמלה"). לעומתם, טוען ר' אליעזר בן יעקב: "דברים ככתבם", היינו שהכוונה לשמלה ממש, שפורסים אותה. ר' אליעזר מסכים, שהבירור נעשה על ידי עדים, אך לדעתו אין אדם מתחייב כמוציא שם רע, עד שיעז לומר, שאשתו לא הייתה בתולה כשנשא אותה, אף על פי שיש לפנינו שמלה מלוכלכת בדם.

דְּבָרִים שְׂאִין לָהֶם שְׁיעוֹר פאה, פרק א, משנה א

מצוות שלא קבעה להן התורה מידה ושיעור. מן התורה אדם יוצא ידי חובתו במצוות הללו ככל שהוא, ואף על פי כן, כל המרבה בהן הדי זה משובח. בין הדברים שאין להם שיעור: מצוות פאה, ביכורים, וגמילות חסדים.

דְּבָרִים שְׂבִינּוֹ לְבִינָה יבמות סה, א

עניינים שבין הבעל לאשתו. בדרך כלל הכוונה לעניינים הקשורים ביחסי אישות שביניהם, שאין אחרים יודעים בהם, זולת בני הזוג עצמם. הכלל הוא, שהאישה נאמנת כשהיא מספרת על דברים שבינו לבינה. לדבר זה יש השלכות לעניין כפיית הבעל לגדש את אשתו על סמך טענות האישה, כגון שהבעל חסר כוח גברא, היינו שאינו מסוגל להוליד. ראה גם ערך: "שמים ביני לבינך".

דְּבָרִים שְׂפִלְבֵי אֵינָם דְּבָרִים קירושיין מט, ב

דברים שהיו כמחשבתו של אדם, ולא קיבלו ביטוי חיצוני, אף על פי שהם אמת, כיוון שלא הודיע אותם ולא פירש אותם, אין מתחשבים בהם. למשל, מי שמכר את קרקעותיו כדי לעלות לארץ ישראל, וכשעז המכר לא הודיע, שעל מנת כן הוא מוכר, ולבסוף נאנס ולא עלה, אינו יכול לבטל את המכר, משום שמחשבה זו נותרה רק בלבו, ועל כן המכר קיים.

דון מינה ומינה; דון מינה ואוקי באתרה שבועות לא, א

שתי שיטות לגבי אופן הלימוד מעניין אחד למשנהו. דון מינה ומינה – הסק ממנו, וחזור והסק ממנו; מאחר שלמדת פרט מסוים בעניין אחד מעניין אחר, הוסף ולמד מאותו עניין גם פרטים אחרים. דון מינה

ואוקי באתרה – הסק ממנו והעמידהו במקומו; למד פרט מסוים בעניין אחד מעניין אחר, אך אל תשווה אותם גם בשאר הפרטים.

דור לי בחיי ראשך סנהדרין כד, א

לשון של שבועה. מי שהיה חייב לחברו שבועה מדין תורה, ואמר לו חברו, שבמקום להישבע בנקיטת חפץ כדן כל השבועות (ע"ע: "שבועה בנקיטת חפץ"), ידור לו בלשון שבועה – לדעת ר' מאיר יכול לאחר מכן לחזור בו, ולומר שאינו מקבל נדר זה, ורצונו כשבועה כרינה; ולדעת חכמים, מכיוון שקיבל זאת על עצמו, שוב אינו יכול לחזור בו.

דור לשופט את שופטיו בכא בתרא טו, ב

דור שבו השופטים עצמם מקולקלים. במצב זה יש פתחון פה לגשפט להוכיח את השופט, שאם אומר לו השופט לפרוש מעברותיו, יכול הוא להשיב לשופט, שיפרוש הוא עצמו מעברותיו, שהן עכרות חמורות יותר. מובן מאליו, שבמצב זה אין ערך למערכת השיפוטית. ראה גם ערך: "טול קיסם מבין שיניך; טול קורה מבין עיניך".

דורות משעה – לא ילפינן מנחות יט, ב

אין למדים הלכה הקיימת בכל הדורות, מהלכה שהייתה מתאימה רק לזמן מסוים. ההנחה היא, שיייתכן שנאמרה אותה הלכה דווקא כתנאים המיוחדים שהיו באותה שעה ותו לא. בנוגע לשאלה אם ניתן ללמוד מהלכה שנאמרה בקשר למעמד הר סיני, התלמוד מסתפק אם למדים שעה מדורות אם לאו. ראה גם ערך: "מאי דהוה הוה".

דורש לשון הדיוט בכא מציעא קד, א

בשטר הכתוב בלשון שכני אדם רגילים בו – לשון הדיוט – ולא במטבעות לשון שקבעו חכמים לשטרות, דורשים ומפרשים את הלשון הכתובה בו. יתר על כן, אפילו אם לא נכתבה בשטר הלשון שמורגלים בה ההדיוטות של אותו מקום, מחייחים אל השטר כאילו נכתבה בו אותה לשון.

דורשי רשומות בכא קמא פכ, א

דורשי מקראות. חכמים שהתמחו בהסקת מסקנות מפסוקי המקרא, והיו דורשים גם פסוקים סתומים וחתומים.

דחיה בקש על פי חולין כז, ב

מתן תירוץ קלוש ביותר, שאין בו ממש. כשהיו שואלים את חכמי ישראל

שאלות שמטרתן קנטור, פעמים רבות לא נזקקו לעיין בשאלה כל צורכה, אלא דחו את השואל בקש, היינו השיבו לו תשובה, שבעצם אין בה ממש, אך היה בה כדי להניח את דעתו. כך מסופר, שהקשה חכם מחכמי אומות העולם לרבן גמליאל קושיות על סתירות בין פסוקי התורה, והשיב לו רבן גמליאל מה שהשיב. ראה רבן גמליאל את תלמידיו מכיטים זה בזה בתמיהה, והבין שלא נחה דעתם מן התשובה שהשיב, שאל אותם: "קשה בעיניכם, שדחית את אויבי בקש?!"
ראה גם ערך: "תשובה גנובה השיבו".

דִּיּוּ לְבָא מִן הַדִּין לְהִיּוֹת פְּנֵדוֹן בְּבֵא קְמָא כַּה, א

די לנלמד בקל וחומר להיות כמו המקור שהוא נלמד ממנו, ולא יותר. כשלומדים עניין אחד מעניין אחר בקל וחומר, לא ייתכן שיהיה דינו של הרבר שלמדנו אותו בקל וחומר (=הבא מן הדין) חמור מן המקור המפורש בחורה (=הנידון), שממנו נלמד אותו עניין. לכן, לכל היותר, יהיה דינו כדין המקור המלמד. למשל, כשור המזיק בקרנו ברשות הניזוק – חכמים סבורים שבעליו חייב לשלם חצי נזק, ואילו ר' טרפון סבור שעליו לשלם נזק שלם. הנימוק לדברי ר' טרפון הוא, ומה במקום שהקל על השן ועל הדגל ברשות הרבים שהוא פטור, החמיד עליהן ברשות הניזוק לשלם נזק שלם; מקום שהחמיד על הקרן ברשות הרבים לשלם חצי נזק, קל וחומר שנחמיד עליה ברשות הניזוק, שישלם נזק שלם. אך השיבו לו חכמים: "דיי לבא מן הדין להיות כנידון" – אתה יכול ללמוד לכל היותר, שגם ברשות הניזוק ישלמו על קרן חצי נזק, אך לא שישלמו עליה נזק שלם, ותהיה תמורה יותר מן הנידון – קרן ברשות הרבים, שהיא מקור כל הלימוד, שמשלמים עליה חצי נזק בלבד.

דִּיּוּנָא הוּא, וְנַחֲתִית לְעוֹמְקָא דְּדִינָא בְּבֵא קְמָא נַג, א

דיין הוא, ויורד לעומק הדין. נאמר על ר' נתן, שכשהוא חולק על חברו, הלכה כמותו, מפני שהשכיל לרדת לעומק הדין, משום שהיה דיין, ודן במקרים שבאו לפניו, ולא עסק רק בעיון כבעיות מופשטות.

דִּיּוּנֵי גְזִירוֹת כְּתוּבוֹת קַד, ב

דיינים שהיו גוזרים גזרות על גזלנים, וקונסים אותם. בין בתי הדין שהיו בירושלים בימי הבית השני היו בתי דין מיוחדים, שמטרתם לדון את הגזלנים ולהטיל עליהם קנסות.

דִּיּוּנֵי דְּחֻצְתָּא בְּבֵא כְּתוּרָא קְלַג, ב

דייני פשדה. דיינים שאינם בקיאים בדין, ומתוך כך מחצצים בין בעלי

הדין, מחצה לזה ומחצה לזה. מעשה היה כדין שבא לפני האמורא רב עיליש, וכששמע רבא כיצד נתכוון רב עיליש לפסוק בו, אמר לו בנימה ביקורתית, שהוא פוסק כדרכם של דייני דחצצתא.

דייני דשפילי

בבא בתרא כט, א

דיינים שפלים. כלומר, דיינים בורים, שאינם בקיאים בדין. כששמע אחד האמוראים את דעת חברו, ולא נראתה לו, אמר לו בחריפות, שלפי הדעה שהשמיע, דנים רק דיינים שפלים.

דייק לישנא יתיבא

בבא בתרא קלח, ב

מדייק מן הלשון היתרה. כך, למשל, שכיב מרע (ע"ע) שאמר: "תנו מאתיים זוז לפלגוני בעל חובי, כראוי לו" – אפשר להבין מתוך אריכות הלשון, שהתכוון לתת לו מתנה, ולא שיפרעו אח החוב.

דין ודברים אין לי בנכסיך

כתובות פג, א

נוסח הדברים שהבעל כותב או אומר לארוסתו, ומשמעותם היא, שכשתינשא לו, לא תהיה לו טענת זכויות בנכסיה. הבעל זכאי בנכסי מלוג של אשתו לשלושה דברים: לאכול פירות; לרשת אותה – אם תמות בחייו; ושאם תמכור את הנכס – מכרה כטל. אחת הדרכים לוותר על הזכויות בנכסים היא, כתיבה או אמירה של הנוסח: "דין ודברים אין לי בנכסיך". המשנה מלמדת, כיצד יש לפרש את דבריו של מי שנקט בנוסח זה, האם יש לראותו כמי שוויתר על כל הזכויות, או על חלקן בלבד? ראה ערך: "יד בעל השטר על התחתונה".

דין מרומה

סנהדרין לב, ב

דין שנראה לדיינים שיש בו רמאות מצד בעלי הדין או מצד העדים, כגון אם מכירים הדיינים כתובע שהוא רמאי, או שרואים שטענותיו נגועות ברמאות. בדרך כלל בהודאות וכהלוואות אין בית דין דורשים וחוקרים את העדויות. אף על פי כן, אם מרגישים הדיינים, שהדין מרומה, או שהם חוששים שהדין מרומה, יש להם לדרוש ולחקור.

דין פרוטה כדין מאה

על פי סנהדרין ח, א

הנחיה לדיינים, שיהיה דין סכום פעוט שווה בעיניהם לדין סכום גדול, לכל דבר. כך לעניין ההלכות הקשורות בדין ובסדריו, ולעניין שאם בא לפני דין דין של פרוטה, ולאחר מכן בא לפני דין על סכום גבוה, לא

יקדים לדון את הדין הנוגע לסכום הגבוה יותר, אלא ידון בהם כסדר שהגיעו בו לפניו.

דִּינָא דְּבֵר מְצָרָא כבא מציעא קח, א

דין בן המצר. מי ששרהו גובל בשדה חברו, יש לו זכות קדימה על פני כל אדם אחר לקנות את השדה, אם יעמוד שדה חברו למכירה, ויציע הלה סכום וזה לזה שיציע קונה אחר. דין זה מבוסס על ציווי התורה: "ועשית הישר והטוב" (ע"ע), שאומרים לקונה, שאין שדהו גובל בשדה הנמכר, שכיוון שאינו נחסר כל כך, שהרי יוכל למצוא קרקעות במקום אחר, אל לו להטריח על בן המצר, שיהיו שדותיו מרוחקים זה מזה.

דִּינָא דְּמַלְכוּתָא – דִּינָא כבא קמא קיג, ב

דין המלכות – דין. חוקי המלכות ודיניהם בענייני ממונות יש להם חוקן בדיני ישראל. לכן, למשל, אם הטילה המלכות מס שהיא מוסמכת לגבות אותו – חייבים הכול לשלמו. ראה גם ערך: "מאן דיהיב טסקא ליכול אדעא".

דִּינָא רַבָּה; דִּינָא זוּטָא קידושין מג, א

עונש גדול; עונש קטן. השולח שליח לרצוח – יש מי שאומר, שמכיוון ש"אין שליח לדבר עברה" (ע"ע), הרי השליח חייב, והמשלח פטור, ויש מי שאומר, שלעניין זה, המשלח חייב. התלמוד דן בדעות אלה ואומר, שהכול מסכימים, שהשליח הוא שחייב כרוצח, ושגם המשלח נענש על כך בדיני שמים, אלא שלדעה הראשונה נענש המשלח "בדינא זוטא" בלבד, היינו לא כהורג עצמו אלא כגורם; בעוד שלפי הדעה השנייה, נענש המשלח בדיני שמים "בדינא רבה", היינו בעונש גדול.

דְּכָאִיב לִיָּה פְּאִיבָא, אָזִיל לְבִי אָסִיָּא כבא קמא מו, ב

מי שכואב לו מכאוב, הולך אל הרופא. זהו ההיגיון המונח בבסיסו של הכלל: "המוציא מחברו עליו הראיה" (ע"ע). יש מי שניסה לטעון, שכלל זה מקורו בפסוק, והשיבו לו, שאין צורך בפסוק כדי ללמדנו זאת, שכן הדבר נובע מן ההיגיון הפשוט: כשם שמי שיש לו כאב, הולך אל הדופא, כך הרוצה להוציא דבר מה מיד חברו, הוא שצריך להביא את הראיה שהוא זכאי לכך, ורק לאחר שיוכיח את טענתו – יזכה. דאה גם ערך: "למה לי קרא? סברא הוא!".

דִּל אַנְתָּ וְדִל שְׁבוּעָתְךָ כבא מציעא לה, ב

הוצא את עצמך והוצא את שבועתך. השוכר פדה מחברו, והשאלה לאחר,

ומחה כדרכה (ע"ע) ביד השואל— לדעת חכמים הדין הוא, שנשבע השוכר למשכיר, שמתה הפרה כדרכה, וישלם השואל לשוכר דמי פרה. בדין התלמודי על דין זה, היה מי שטען, שאם קנה השוכר את הפרה כשכועה שנשבע לבעל הפרה (המשכיר), יכול המשכיר לומר לשוכר: "דל אנה ודל שכועתך", כלומר: איני רוצה לעסוק אתך בדין זה כלל, אלא אדון בו עם השואל, ואקבל ממנו את דמי הפרה.

דְּלָא אָתִי לְאַנְצוּיִי כבא מציעא י, א

שלא יבואו לידי קטטה. תכמים תיקנו תקנות שונות, כרי שלא יבואו בני אדם לידי מריבה. אחת מתקנות אלה היא קניין ארבע אמות (ע"ע: "ארבע אמות של אדם קנות לו בכל מקום"). חכמים תיקנו, שאדם קונה כל דבר הפקר הנמצא סביבו עד מרחק ארבע אמות ממנו, ואין אחר רשאי לתפסו. הסיבה לתקנה היא, שראו חכמים, שהדרישה שיגביה אדם את החפץ כדי לקנותו עלולה לגרום למריבות בין בני אדם, שירצו להקדים זה את זה בפעולת ההגבהה.

דְּלָא פְּאַסְמַכְתָּא וְדְלָא פְּטוּפְסָא דְשִׁטְרִי כבא בתרא מד, ב

בעל תוקף משפטי מחייב, שלא כאסמכתא, שהדין בה הוא: "שאסמכתא לא קניא" (ע"ע), ושלא כשטר העשוי כדוגמה, להעתיק ממנו שטרות, שהוא שטר שלא נכתב כדי לגבות באמצעותו, ואין בו ממש. מקרקעיו של הלווה משתעבדים למלווה, וגם אם מכר אותם הלווה לאחר ההלוואה, יכול המלווה לטרפם מיד הקונה; לעומת זאת, אין המלווה יכול לטרוף מיטלטלין מיד הקונה. אם בכל זאת רוצה הלווה להקנות למלווה גם מיטלטלין שלו, כדי שיוכל המלווה לטרוף אותם מן הקונים, יכול הוא לעשות כן על ידי שהוא מקנה למלווה מיטלטלין שיש לו על גבי קרקע. התנאי לחוקפה המשפטי של פעולה זו הוא, שיכתוב המקנה בשטר חובו, שהוא מקנה את המיטלטלין שיש לו על גב הקרקע שיש לו "דלא פְּאַסְמַכְתָּא ודלא כטופסא דשטרי".

דְּלָא לִימְרוּ: מְחַנְפִּי רְבָנָן אֶהְדְּרִי קידושין ע, ב

שלא יאמרו, מחנפים חכמים זה לזה. רב יהודה התרים אדם שפגע בו. תבעו אותו אדם בפני רב נחמן. למעשה רב יהודה לא היה צריך ללכת להתדיין בפני רב נחמן, מפני שרב יהודה היה גדול מרב נחמן, אך משום כבוד הנשיא, חתנו של רב נחמן, הלך רב יהודה להתדיין בפני רב נחמן. כשראה רב נחמן את רב יהודה, אמר שידון בדינו אף על פי שאינו ראוי לכך, וכל זאת כדי שלא יאמרו הבריות, שחכמים מחנפים, נותנים זכויות יתר זה לזה.

דְּמִי וְדָם זְרַעוּתְיוֹ סַהְדִּין לֵז, א

היו הדיינים מאיימים על עדים הבאים להעיד בדיני נפשות, שייזהרו בערותם. אחר הרברים שהיו אומרים להם הוא: הווי יורעים, שלא כדיני ממונות דיני נפשות; דיני ממונות – ארם יכול להחזיר את הממון, שנטל שלא כדק, ולתקן את המעוות, אבל בדיני נפשות – מי שגרם להמתת אדם, שלא כדק, דם הנדצח ודם הצאצאים שלא זכה להוליד, מפני שהמיתוהו, תלויים כמי שגדם למותו. ראה גם ערך: "כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא".

דְּמִי בֶּשֶׁר בְּזוּל בבא קמא קיב, א

שווי הכשר בניכוי שלישי, כלומר: שני שלישים מן המחיר. במקרים שונים הדין הוא, שאין משלמים מחיר מלא אלא "דמי בשר בזול". למשל, יתומים שהניח להם אביהם פרה שאולה, והם חשכו בטעות שהיא של אביהם, ולכן טבחה ואכלוה, משלמים דמי בשר בזול בלבד, כיוון שאילו ידעו שיצטרכו לשלם דמי הבשר שיאכלו, לא היו אוכלים כשר. במקום אחר מופיע הכיטוי "דמי שעורים כזול" (ככא קמא כ, א), לגבי בהמה של פלוני, שאכלה שעורים של אחר כרשות הרכים, שבעליה פטור מלשלם דמי נזק, ואף על פי כן חייב לשלם את מה שחסך לעצמו, כשאכלה הבהמה משל חברו. אין הוא משלם מחיר מלא של מה שאכלה, אלא שני שלישי המחיר, משום שהוא עצמו אולי לא היה מאכילה שעורים כאלה.

דְּמִיחֶבְרִי בִּי עֶשְׂרָה, וְגַנְבִי פְּשׁוּרָא, וְלֹא מִיפְסְפִי

מְהַרְרִי קִדּוּשֵׁין פ, ב

עשרה אנשים מתחברים וגונבים קודה, ואינם מתכיישים איש מרעהו. כלומר, באנשים שאינם כשרים, העובדה שהם נמצאים יחד, אין בה כדי למנוע מהם לעבור עברות, משום שאינם מתכיישים זה מזה. כך מספר התלמוד על מעשה שהיה, שהוציאו עשרה אנשים אשת איש במיטה, בחזקת שהיא מתה, וקלקלו עמה.

דְּמִית עֲלֵי פְּאָרְיָא אָרְכָא בכא קמא פה, א

אתה דומה עלי כאדיה אורב, המזיק את חברו חייב לשלם לו דמי ריפוי. אם המזיק מציע לניזוק, שהוא עצמו ירפא אותו, במקום לשלם לו שכר הרפוא, יכול הניזוק לסרב ולומר: "דמית עלי כאדיא ארבא", ועל כן איני סומך עליך, ואני רוצה בטיפולו של דופא.

דָּן יְחִידִי אבות, פרק ד, משנה ח

מי שנחשב "מומחה לרכיב" (ע"ע), היינו שהוסמך להוראה, ויצא לו שם של בקי בדינים, מוסמך לדון יחידי בדיני ממונות, ואינו מוגבל לדון רק בהרכב של שלושה דיינים. אמנם מידת תסידות היא, שאפילו אדם זה לא יהיה דן יחידי, אלא יצרף עמו עוד שני דיינים, שמחוץ שיהיו שלושה, יוכלו לשאת ולתת ביניהם ולהוציא את הדין לאמיתו.

דָּן לְפָנֵיהֶם בְּקֶרְעַע סנהדרין יז, ב

למד אצלם תורה. ביטוי המתאר את דרך הישיבה בשעה שלימדו החכמים החשובים את העם תורה. מי שנסמך להוראה היה יושב במקום מוגבה, ומי שלא הגיע להוראה היה יושב סמוך לחכמים החשובים על הקרקע.

דְּעָבִיד כְּמָר – עָבִיד; וְדְעָבִיד כְּמָר – עָבִיד ברכות כו, א

העושה כזה – עושה (כראוי); והעושה כזה – עושה (כראוי). כלל הקובע, שבמחלוקת כדין מדרבנן, שלא נפסקה בה הלכה, מטורה ביד כל אחד הבררה כיצד לנהוג, ובין ינהג כצד אחד למחלוקת, ובין ינהג כצד שכנגד, יעשה כראוי. לעומת זה, כשהמחלוקת היא כדין דאורייתא, ולא נפסקה בה הלכה, יש לנהוג כדעת המחמיר.

דְּעַלְף סָנִי – לְחַבְרָף לָא תַעְבִּיד שבת לא, א

מה ששנוא עליך – אל תעשה לחבדך. כשכא נכרי אל הילל, וביקש ממנו, שילמד אותו את כל התורה כשהוא עומד על רגל אחת, אמר לו הילל כלל זה, והוסיף: זו היא כל החורה כולה, וכל השאר הוא כבחינת פירוש כלבד לעיקרון זה.

דַּעַת אַחֲרַת מְקַנָּה אוֹתָן בבא מציעא יא, ב

החפץ מוקנה על ידי אדם אחר. יש קניינים שהאדם קונה מן ההפקר, ואז אין בהם מקנה, אלא קונה כלבד, הזוכה בחפץ. אך יש קניינים, כמכירה או מהנהג, שיש בהם דעת אחרת שמקנה. יש מי שסבור, שכשיש דעת אחרת מקנה, קל יותר לזכות, ועל כן ניתן, למשל, לזכות על ידי קניין חצר, אף כחצר שאינה משומרת. זאת להבדיל מן ההפקר, שקשה יותר לקנותו, ולכן אין חצר קונה, אלא אם כן היא משומרת.

דַּעַתָּא קְלִישְׁתָּא יבמות קיג, א

דעה קלושה. דעתו של חרש (מי שאינו שומע ואינו מדבר) אינה כדעת שאר בני אדם, שאינו מבין הכול, ואינו פיקח ומחודד להבין כשאר כל

האדם. אף על פי שאינו דומה לשוטה, שאין בו דעת כלל, דינו כשוטה, לפי שדעתו קלושה.

דְּפָרַע – דִּיּוּק; דְּמִפְרָע – לֹא דִיּוּק

כתובות פז, ב

הפודע מדיוק; הנפדע – אינו מדיוק. כלומד, הפודע חוב וזכר היטב אם פרע אם לאו, וזה שפרעו לו חוב אינו זוכר היטב. אישה שיש עדים שקיבלה חלק מדמי כתובתה, או שהיא מודה בכך, חייבת להישבע, שלא נפרעה גם את יתר כתובתה, ודק אז היא מקבלת את יתר הכתובה. הסיבה שהיא נפרעת בשבועה, שאנו מניחים, שהבעל הטוען שפרע כל כתובתה, מדיוק וזכר היטב, ואילו היא, שנפרעה, אינה זוכרת היטב. לכן, הטילו עליה שבועה, כדי שתדקדק, ותזכר בדבד.

דְּקָדוּקֵי סוּפְרִים

כסורות ל, ב

גזרות ותקנות שקבעו חכמים כדי לעשות "סייג לתורה" (ע"ע), וכדי להרחיק אנשים מן העברה. השם דקדוקי סופרים ניתן להם, משום שקבעו אותם חכמים כדי לדקדק אחר מעשי הבריות ולהביא לזהירות יחד של הבריות מפני העברות. דקדוקי סופרים אף הם חלק מן התורה. על כן, גר שבא להתגייד, והוא מקבל על עצמו את כל התורה חוץ מדקדוק אחד מדקדוקי סופרים, אין מקבלים אותו.

דְּקָל לְפִירוֹתָיו

בבא בתרא קלב, ב

גוף לשם הפירות שיצמחו ממנו. הכלל הוא, שאין אדם מקנה "דבר שלא בא לעולם" (ע"ע). על אף כלל זה, אדם יכול להקנות גופו של נכס לפירות שיצמחו ממנו, כגון להקנות דקל לתמרים שיצמחו עליו, וכאן אין זה בגדר הקנאת דבר שלא בא לעולם, מפני שהגוף (הדקל) כבר קיים, והוא מקנה אותו. בהקנאת דקל לפירותיו חל הקניין מיד, אף על פי שעדיין לא צמחו הפירות, ואין אחד מן הצדדים לעסקה יכול לחזור בו.

דְּרוֹשׁ אֶת אַחֶיךָ אִם רַמָּאי הוּא אִם אֵינוֹ רַמָּאי

על פי בבא מציעא כח, ב

אדם שהחזיק רמאי, אין מחזירים לו אבדה, עד שיבררו היטב אם האבדה שלו באמת, ואין סומכים על נתינת סימנים כמו בשאר בני אדם. יש מי שאומר, שאין מחזירים לו את האבדה, עד שיביא עדים שהיא שלו, ויש מי שאומר, שגם אם נתן סימנים מובהקים (ע"ע) של האבדה, כגון מידה או משקל או מניין, מחזירים לו.

דרוש וקבל שכר זכחים מה, א

הלכה שאין לה נפקות מעשית, ואף על פי כן לומדים אותה מצד עצם חובת תלמוד תורה, שיש בה שכר אף על עצם הלימוד, ולא רק על הוראת הלכה למעשה. יש מי שאומר, שכן סורר ומורה (ע"ע) ועיר הנידחת (ע"ע), הם דברים שלא היו מעולם, ואף אינם עתידים להיות אי פעם, ואף על פי כן נכתבו, ויש ללמוד את הלכותיהם, משום "דרוש וקבל שכר". כך גם לגבי דינים שאינם נוהגים בזמן הזה, כגון דיני מיתות בית דין או דיני המקרש, או דינים הנוגעים לעניינים שאירעו בעבר.

דְרָחִים לִיה לָא חֲזִי לִיה חוֹבָה; דְסָנִי לִיה לָא חֲזִי לִיה

זכותא כתיבות קה, ב

טבע האדם הוא, שלמי שהוא אוהב – אינו רואה חובה, ולמי שהוא שונא – אינו רואה זכות. כתוצאה מכך, אסור לדיין לרדן את מי שהוא אוהב או את מי שהוא שונא.

דְרִישׁ טַעְמִיה דְקָרָא יומא מב, ב

מחפש את הטעם ההגיוני לחוקי התורה, אף במקום שאינו מפורש ככתוב עצמו, ומסיק ממנו מסקנות הלכתיות. ר' שמעון בר יוחאי נקט מירה זו בירו. כך, למשל, את הפסוק "לא תחבול בגר אלמנה" (דברים כד, יז), שלפי פשוטו אינו מבחין בין אלמנה לאלמנה, פירש כך: טעמו של איסור זה הוא, שלא יצא שם רע על אותה אלמנה. ממילא הסיק, שהאיסור שייך רק באלמנה ענייה, שיש חובה להשיב לה את בגדה היחיד כדי שתוכל ללבוש ביום, ואז יש חשש ששכנותיה, שיראו את המלווה משיב את המשכון ככל בוקר, יחשדו בה, ויוציאו עליה שם רע בנוגע ליחסיה עם המלווה. באלמנה עשירה, שאין צורך להשיב לה את המשכון ככל יום, אין חשש זה, ועל כן אין איסור ליטול ממנה את בגדה כמשכון.

דְרִישׁ סְמוּכִין ברכות כא, ב

כלל פרשנות. מייחסים חשיבות לסמיכות עניינים (פסוקים ופרשיות) בתורה, ולומדים מעניין אחד לעניין הסמוך לו. למשל, נאמר: "מכשפה לא תחיה" (שמות כב, יז), וסמוך לו: "כל שוכב עם בהמה מות יומת" (שמות כב, יח). שוכב עם בהמה נאמר בו: "מוח יומח", ודינו בסקילה, והדורש סמוכין לומד מסמיכות הפרשיות זו לזו, שאף מכשפה – שנאמרה בה מיתה, אך לא פירשה התורה כאילו דרך להמיתה – מיתתה בסקילה.

דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה סנהדרין ג, א

החובה לחקור את העדים המעידים בבית דין כדי לברר אמיתות עדותם, כוללת שלושה סוגי שאלות: חקירות, דרישות ובדיקות. החקירות הן שאלות על זמן האירוע ועל מקום התרחשותו. הדרישות הן שאלות על גוף המעשה, כגון, שהעידו עדים על אדם שרצח, שואלים אותם באיזה כלי רצח וכיוצא בזה. החקירות והדרישות הן עיקרה של העדות, ולכן אם לא ביצע אותן ביח הדין – אינו יכול להסתמך על העדות שלפניו. הבדיקות הן שאלות נוספות ששואלים הדיינים את העדים. למשל, עדים שהעידו על רצח, שואלים אותם: מה לכשו הרוצח והנרצח; מה היה מזג האוויר ביום האירוע; וכיוצא באלה. הבדיקות – אף שביח דין מצווים לבצען, אין העדות חלויה בהן. לכן, אם העדים אינם יודעים להשיב על שאלה מן הבדיקות, אין עדותם בטלה (אף שבחקירות ובדרישות אם אינם יודעים להשיב – עדותם בטלה), ואף אם לא נערכו בדיקות כלל, ניתן להסתמך על העדות. אבל אמרו חכמים: "כל המדבחה בבדיקות – הרי זה משוכח" (ע"ע).

דְּרָךְ הַלּוּכָה בבא קמא ז, א

בשעת הילוך רגיל. אחר מדיני הנויקין הוא, שהבהמה נחשבת מוערת, לעניין שבירת כלים בדרך הילוכה. זאת בניגוד לבהמה ששברה שלא בדרך הילוכה, אלא שברה את הכלים מתוך כוונה להזיק, שלעניין זה אינה נחשבת מוערת בפעם הראשונה.

דְּרָךְ הַמֵּלֵךְ – אֵין לָהּ שִׁיעוּר בבא בתרא צט, ב

המלך רשאי להפקיע שדה פרטי של אדם, כדי לעשות לעצמו דרך לעבור בה (ע"ע: "מלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין ממחין בידו"). אין שיעור למירת הקרקע שהמלך רשאי להפקיע, אלא יש לו דשות להפקיע כמה שירצה.

דְּרָרָא דְּמִמוּנָא בבא מציעא ב, ב

חסרון והפסד ממון. דבר שיש בו רררא דממונא הוא דבר, שפסיקה לגביו שלא כדין עלולה לגדום הפסד ממון למישהו. דבר שאין בו דררא דממונא הוא למשל ספק לגבי מציאה, כגון שניים אוחזים בטלית, וכל אחד טוען שהוא מצא אותה, ולכן כולה שלו, שגם אם יפסקו שלא כדין, לא ייגרם חסרון והפסד ממון לאיש, משום שהמציאה באה לידיי חניס. הסבר זה הוא לדעת רש"י. התוספות (שם, ד"ה היכא) מפרשים באופן אחר.

הא בְּמִילֵי דְשָׁמַיָא וְהָא בְּמִילֵי דְעָלְמָא כבא מציעא נט, א

זה בענייני שמים, וזה בענייני העולם. יש דברים שהאדם צריך להתייעץ עם אשתו, וראוי לו לשמוע לעצתה, ויש דברים שאין לשמוע בהם לעצת האישה. יש מי שאומד, שבענייני שמים אין להיוועץ באישה, אבל בענייני העולם ראוי להיוועץ בה.

הא תַּמְרָךְ וְהָא קִנְקֵנָךְ כבא בתרא צח, א

הרי יינך והרי קנקנך. כך יכול לומר הלוקח למוכר, שמכר לו יין, בקנקנו של המוכר, והחמיץ בטדם עת, משום שיכול הקונה לומר למוכר, שהיין שהחמיץ היה מקולקל מתחילתו, וממילא היה זה מקח טעות. אמנם אם מכר המוכר את היין בכליו של הקונה, אין המוכר חייב להחזיר את דמי המקח, משום שהוא יכול לומר לקונה, שקנקניו הם שגרמו לקלקול היין.

האי בְּרָא וְהאי לָאו בְּרָא? כבא קמא ט, א

זה בן וזה אינו בן? אחים שחילקו ביניהם אח ירושת אביהם, ונטל אחד מהם קרקע, ונטל אחיו כספים, ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחר מהם. יש מי שאומר, שיכול זה שנטל ממנו בעל החוב את חלקו לחזור על אחיו וליטול ממנו את חלקו בחוב שנגבה ממנו. הטעם לרבר זה הוא, מכיוון ששניהם בני האב החייב, שניהם נושאים באחריות לפדוע את חוב אביהם.

האי דִּינָא דְשָׂאִיל שְׂאִילָתָא פְּסוּל לְמִדָּן דִּינָא כתובות קה, ב
דיין הדגיל לשאול מבני עירו בהמות או כלים, פסול לשבת בדינם של המשאילים מחשש שיש בכך שהם משאילים לו משום שוחר. מימדא הבאה לציין, עד כמה יש להיזהר מפני השוחד ולהתרחק ממנו.

האי פְּדִינְיָה וְהאי פְּדִינְיָה כבא מציעא פג, א

זה כדינו וזה כדינו, ואין דין האחד צריך להיות כדין חברו. המעביד חבית ממקום למקום תמורת שכר, ונתקל ונפל, ונשברה החבית – מדין תודה צריך לשלם, משום שאין זה מוגדר כאונס, שהרי אילו היה נוהד יותר

בהליכתו, לא הייתה החבית נשברת. אף על פי כן, יש מי שאומר – וכן הלכה – שתיקנו חכמים, שיישבע ששבר את החבית בשוגג, וייפטר מתשלום. חכמים תיקנו זאת בשל החשש, שאם יחייב לשלם בכגון זה, יימנעו בני אדם מלהעביר חביות זה לזה. יוצא לפי זה, שדין אחד למעביר חביות בחינם ולמעביר חביות בשכר. יש מי שחולק על דין זה ואומר, שאין בעניין זה תקנת חכמים מיוחדת, ומכיוון שאין כאן פשיעה שגרמה לשבירת החביות, הרי מדין תורה מי שהעביר חביות בחינם – גשבע, ופטור מתשלום, כדן שומר חינם, ומי שהעביר בשכר – חייב בתשלום, וממילא יש כאן: "האי כדנייה והאי כדנייה".

הָבָא בַּמְחֻתְרָת – נִידוֹן עַל שֵׁם סוּפוֹ סנהדרין עב, א

גנב שנמצא במחתרת – שחתר כלילה תחת בית חברו כדי לפרוץ לתוכו – מותר להרגו, וההורגו אינו נחשב שופך דמים. אף על פי שמה שעשה הגנב אינו מצדיק שיהרגוהו, מותר להרגו, כדי למנוע את מה שעתיד הגנב לעשות לבסוף. דין זה נובע מן החזקה: "אין אדם מעמיד עצמו על ממונו" (ע"ט). כלומר, אדם הרואה שאחר נוטל את ממונו, אינו מסוגל לשלוט בעצמו. לכן, הגנב יודע, שייאבק בעל הבית להצלת ממונו, ואם בכל זאת בא לגנוב, משמע שגמר בלבו, שאם יאבק בעל הבית נגדו – יהרגוהו. לאור זאת חל עליו הכלל: "הבא להרגך – השכם להרגו" (ע"ט), ויכול בעל הבית, או אדם אחר שמצא אחרו במחתרת, להרגו.

הָבָא לְהַרְגֶךָ – הַשְּׁפֵם לְהַרְגוֹ סנהדרין עב, א

הרודף אחד חבדו על מנת להרגו, או שמעשהו מעיד עליו שהוא עלול להרוג את חבדו – מותר לנרדף להקדים ולהרוג את הרודף, אם אין לו אפשרות אחרת להינצל.

הָבָא עַל אַרְוֶסְתּוֹ בְּבֵית חֲמִיו יבמות טז, ב

אין אדם רשאי לבעול את אשתו לאחר האידוסיין, אלא רק לאחר הנישואין. לפי שרק אז היא נכנסת לרשותו. הבעול ארוסתו בבית חמיו ונולד ולד כתוצאה מבעילה זו, יש מי שאומד שהולד ממזר, מחשש שמא כשם שגילתה אותה אישה מנהג פריצות כמעשה זה, כך נבעלה גם לאחר, ואפשר שנתעברה ממנו; ויש מי שאומר, שהוא ספק ממזר, שאין אנו יודעים אם מהארוס נתעברה, אם מאדם אחד. בהשאלה משמש ביטוי זה ככינוי למי שאינו מחזור בסבלנות, ומבצע פעולה קודם זמנה.

הָבוּ דְלָא לוֹסִיף עֲלֵהּ שְׁבוּעַת מַח, ב

הזמינו עצמכם שלא להוסיף עליה. רב ושמואל הודו הלכה בעניין מסוים,

הוא עשה שלא כהוגן, לפיכך עשו עמו שלא כהוגן | 111

וזו נראתה להכמים אחרים כבלתי רצויה. כשביקשו מרב נחמן לעקור אותה הלכה ולהורות אחרת, השיב להם שאינו מתכוון לעקור אותה הלכה לגמרי, והוסיף: "הבו דלא לוסיף עלה". כלומר, תנו לדין זה פרשנות מצמצמת, רק למקרה המסוים שדנו בו רב ושמואל, ואל תקישו מהמקרה ההוא על מקרים אחרים.

הַבְּלִיעַ לוֹ בְּחֻשְׁבוֹן בכא מציעא סד, א

כלל סכום כסף אחד בחוך סכום אחר, בלי שהודיע במפורש על כך. למשל, מי שגזל את חברו, ולא השיב לו את הכסף שגזל בפני עצמו, אלא צירף את סכום הגזלה לחשבון אחר שהיה ביניהם, יצא ידי חובת השבת הגזולה.

הַדְרָא קוּשְׁיָא לְדוּכְתָהּ קידושין טו, ב

תורה הקושיה למקומה. ביטוי שגור כמשא ומתן התלמודי. לאחר ניסיון כושל לתרץ קושיה שהוקשתה, אומרים שלא הועיל התירוצ, וחזרה הקושיה למקומה, ובלשון התלמוד: "הדרא קושיא לדוכתה".

הוא הדין, הוא העד, הוא הפעל דין אבות, פרק ד, משנה כב

בדיני שמים הקדוש ברוך הוא הוא הדין את בני האדם, הוא העד המעיד על מעשי בני אדם, שהרי הכול גלוי וידוע לפניו, והוא בעל הדין, התובע את החוטא לדין. זאת שלא כבדיני אדם, שם בני אדם שונים ממלאים את התפקידים הללו: דיין, עד ותובע.

הוא מוֹתִיב לָהּ וְהוּא מְפָרֵק לָהּ עירובין צא, א

הוא מקשה את הקושיה, והוא מתרץ אותה. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי, כשחכם אחד שואל שאלה, והוא עצמו משיב עליה.

הוא עֲשֵׂה שְׁלֵא פְהוּגָן, לְפִיכָךְ עֲשׂוּ עִמּוֹ שְׁלֵא פְהוּגָן

בכא בתרא מח, ב

מי שהכריח אישה לקבל כסף קידושין, וקיבלה ממנו. אמימר סבור, שקידושיה קידושין, כשם ש"תליהו וזבין – זכיניה זכינא" (ע"ע). לעומתו, סבור מד בר רב אשי, שמכיוון שנהג אותו אדם שלא כהוגן, שהכריח את האישה לקבל כסף קידושין, נוהגים אתו חכמים שלא כהוגן, שאף על פי שמדין תורה צריכה האישה להיות מקודשת, תיקנו חכמים, שלא תהיה מקודשת, על ידי שעקרו את הקידושין, ועשו את כסף הקידושין מתנה. ראה גם עדך: "אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה".

הואיל ואישתני – אישתני ראש השנה כו, א

כיוון שהשתנה – השתנה. חכמים למדו מן הכלל "אין קטיגור נעשה סניגור" (ע"ע), שאין חוקעים בשופר העשוי מקרן פרה, שהרי הפרה הייתה בכחינת קטיגור בחטא העגל, ועתה אינה יכולה ליהפך לסניגור, על ידי שתשמש קרנה לשופר. על אף עיקרון זה, מכניס כהן גדול את זים הפר ומוזה ממנו בקודש הקודשים. הסיבה לכך היא: "הואיל ואישתני – אישתני". כלומר, כיוון שהפך הפר לדם, ואין גיכר בדם מראהו של הפר, אין מניעה להשתמש בדם הפר לשמש סניגור על ישראל.

הואיל ואישתרי – אישתרי יבמות ז, ב

הואיל והותר – הותר. איסור שהותר במקרה מסוים, הותר גם כשהסיבה שהותר מחמתה אינה קיימת. למשל, אם התירה התורה לייבם אשת אח אף על פי שבלי ייבום אסור לשאת את אשת האח, כך גם אם נוסף עוד איסור, כגון שהייתה היבמה גם אחות אשתו, נאמר שמותר יהיה לייבם אותה.

הואיל ונדחה, ידחה סנהדרין מז, א

מכיוון שנדחה – יידחה. למשל, מי שעבר עברה, והפריש קרבן, ולאחר מכן השתמד, ואחר כך חזר בו, אנו אומרים, שהואיל ונדחה מהבאת קרבן בזמן שהיה משומד, משום שאין משומד דשאי להביא קרבן, יידחה הקרבן, ואינו ראוי להקרבה לעולם.

הואיל ועלית, לא תרד סנהדרין ל, ב

כיוון שנשמכת בסמיכת חבמים, אף על פי שנשמכת מחוץ שיקול מוטעה, לא תבוטל הסמיכה. ר' יוחנן התלבט בשאלה מסוימת, ושאל את תלמידיו, אם יש בהם מי שידוע להשיב לו עליה. אמרו לו, שיש אחד שידוע תשובה לשאלה, אלא שמכיוון שהכול זקוקים לו, מן הראוי שקודם שישביח את תשובתו, יסמכוהו בסמיכת חכמים. ואמנם סמך אותו ר' יוחנן, אך כששמע אח תשובתו, התברר לו שלא לחשובה שכזו ציפה, שכן היא מובנת מאליה. אף על פי כן, לא ביטל ר' יוחנן את סמיכתו, אלא אמר לו: "הואיל ועלית, לא תרד".

הודאָה שלא ממין הטענה על פי כתובות קח, ב

התובע מחברו, והודה הנתבע במקצת הטענה, תייב שבועת מודה במקצת (ע"ע: "מודה במקצת הטענה"). חכמים אומרים, שההודאה במקצת צריכה להיות דווקא הודאה באוחו המין שמדובר עליו בטענה, ואם למשל תבע

אדם מחברו כור חיטים, והודה לו הלה, שהוא חייב לו כור שעורים, אין זו הודאה במקצת, ועל כן אינו נשבע. ראה גם ערך: "טענו חיטים, והודה לו בשעורים"; "מה שטענו לא הודה לו; ומה שהודה לו לא טענו".

הוֹדָאת בְּעַל דִּין – כְּמֵאָה עֲדִים דְּמִי גִטִּין מ, ב

הודאת צד אחד לטענת הצד שכנגדו, משקלה כמה עדים שהיו מעידים כדבריו. לאמיתו של דבר, הודאת בעל דין כוחה יותר ממאה עדים, ולכן אם בעל דין מודה שהוא חייב, ומאה עדים אומרים, שהוא פטור – הרי הוא חייב.

הוֹחֵזֵק כְּפָרָן כבא מציעא ז, א

בחזקת שקרן. מי שתבע מחברו מנה, ואמר הלה: "לא היו דברים מעולם" (ע"ט), היינו מעולם לא לווייתי ממך, ובאו עדים והעידו שלוה ממנו. מכיוון שמכוח העדות, הוחזק הנתבע כפרן לאותו ממון, אינו נאמן לטעון "פרעתי", אחר זמן שנתחייב בבית דין, אף על פי שבכל מלווה על פה הלווה נאמן בטענת "פרעתי".

הוֹכִיחַ סוּפוֹ עַל תְּתַלְתּוֹ גִטִּין סו, א

מעשיו או דיבוריו של אדם לאחר זמן מוכיחים על המחשבה שהייתה בלבו קודם לכן. למשל, בריא שאמר: "כתבו גט לאשתי", ולא אמר: "תנו", ועלה לראש הגג, ונפל ומת, הוכיח סופו על תחילתו, שאמנם הייתה דעתו לעלות לגג וליפול, ומכאן שלא אמר "תנו" רק מתוך בהילותו, שגרמה שלא הספיק לומר זאת, אף שהייתה כוונתו שיכתבו ויתנו. לכן אם נתנו העדים את הגט קודם שמת הכעל, הרי זו מגורשת.

הוֹלֵךְ – פְּזָכִי דְּמִי גִטִּין יד, א

"הולך" דומה ל"זכה". ראובן שאמר לשמעון לקחת חפץ פלוני ולהוליכו אל לוי, קונה לוי את החפץ מיד כשקיבל אותו שמעון. זאת מפני שכשאמר ראובן "הולך" כאילו אמר לו "זכה", והאומר זכה עבור לוי – זוכה לוי מיד, מפני ש"זכין לאדם שלא כפניו" (ע"ט).

הוֹסִיף לָהּ נוּפֵךְ מִשְׁלוֹ קידושין מה, ב

הוסיף לה דבר מה משלו. המקדש אישה, צריך לתת לה משלו דבר "שוה פרוטה" (ע"ט). מכיוון שכך, המקדש במלווה, אינה מקודשת, כי כסף ההלוואה הוא של האישה, שהרי "מלווה להוצאה ניתנה" (ע"ט). מי שאמר

לאישה, שתתקדש לו בשכר מלאכה שיעשה עבורה, אין האישה מקודשת, הואיל ורואים את שכר העבודה שהיא חייבת לו כמלווה, והמקדש אישה כמלווה, אינה מקודשת. נחלקו חכמים מה הוא הדין, אם נתן דבר מה משלו (=נופך משלו) לצורך המלאכה, וקידש אותה באותו נופך. יש מי שאומר, שהאישה מקודשת, מפני שנתן לה דבר מה משלו, ובמקרה זה הייתה דעת האישה להתקדש באותו נופך שהוסיף, ולא במלווה שיש לו עליה. יש מי שאומר, שאינה מקודשת, מפני שמניחים, שבמקרה זה דעת האישה להתקדש במלווה ולא באותו נופך שהוסיף, והמקדש כמלווה, אינה מקודשת.

הוֹצִיא הַרְבֵּה וְאָכַל קִימְעָא ; קִימְעָא וְאָכַל הַרְבֵּה כחובות עט, ב בעל שהוציא הוצאות על נכסי מלוג (ע"ע) של אשתו להשביחם, הדין הוא, שבין הוציא הוצאות מרובות, ולא הספיק לאכול אלא מעט פירות, עד שנתגרשה האישה, ובין הוציא מעט, ואכל פירות מרובים – מה שהוציא הוציא, ומה שאכל אכל, וכשהאישה מתגרשת, אינם צריכים להחזיר זה לזה את ההפרש. אבל אם הוציא ממון על הנכסים, ולא אכל מהם כלל – יישבע הבעל כמה הוציא, ויטול את הוצאותיו.

הוֹרְאָת שְׁעָה יבמות לה, א

פסק הלכה, שלא כפי הדין הנוהג תמיד, שנקבע לצורכי זמן מסוים בלבד, בשל נסיבות מיוחדות, כגון שעת הרחק (ע"ע). מפסק כזה אי אפשר ללמוד על הדין במצב רגיל, או במצבים אחרים מאלה שניתן בהם.

הוֹרְתוּ שְׁלֹא בְּקִדּוּשָׁה, וְלִידְתוּ בְּקִדּוּשָׁה בכא בתרא קמט, א הידיונה של אמו לא היה בקדושה, משום שנחעברה מגוי, והייתה לידתו בקדושה, משום שהתגייר אביו לפני שנולד. במקרה זה הבן הנולד מתייחס אחר אמו, ואינו מתייחס אחר אביו, מפני ש"גר שנתגייר – כקטן שנולד" (ע"ע), ושוב אינו מתייחס לקרוביו.

הוֹיָא דְרַבִּים שְׁאֲנִי בכא בתרא ב, ב

היוק הנגרם על ידי רבים שונה וחמור מהיוק הנגרם על ידי יחיד. בדין החלמודי בשאלה: האם "היוק ראייה" (ע"ע) נקרא היוק או לא? נעשה ניסיון להוכיח שהיוק ראייה שמו היוק, מן המשנה האומרת, שבני החצר יכולים לכפות כל אחד מבני החצר לסייעם בבניית בית שער, כדי להושיב בו שומר, שתפקידו להדחיק את בני רשות הרבים מלהצין לחצר. הגמרא דחתה ניסיון הוכחה זה באמרה: "הוֹיָא דְרַבִּים שְׁאֲנִי". ייתכן שזהו דין

ԵՀԸԼ ըՀ ԿԱՅԸ ԹԱՄԱ ԻՎՈՒՄ՝ ԱՄԱՐՈՑ ՀԻ ՄԱՐՈՑ: «ԱՆ ՄՆԱՄՆ» – ԱՐԵՎ
ԵՏՀԻ ՄԻՋ ԱՐԽ ԱՐԽ ՏՀԵՄ՝ ԻՎՈՒ ԱՔԱՆԸՆՈՑ ՏՀԻ «ՄԱՐԿԱ»: ՕՐՈՍ ԹԱՄԱ ԵՀՁԻ
ՎՈՒՄ՝ ՄՈՐԵՆԸ ԵՎ ՇԺՀ ԿԱՅԸ ԵՐԵՎԱՆ: ՍԱՆ ԵՆԸ ԹԱՄՆԱՄ ԸՆԴ ՕՐՈՑՈՑ ՀԻ
ՍԵՆՈՒ ԹԱՎՈՒ ԲԱՆԸ ԵՐԵՎ՝ ԱՐՈՑ ԹԵՏՀԻ ԻՎՈՒՄ՝ ՄԻՋ ԱՐԽ ԸՎ՝ Լ՝ ԱՆԵՆ
ԱՀԵՆՈՑ ՔԱՄ ԵՏՀԻ ՄԱՆ ՄՀԵՎԸ ՄԱՐՈՑ՝ ՍՄԹՄ ԹԱՐԽԱՆ ՏՀԵՄ ԸՆԸՆ՝ Լ՝ ԱՆԵՆ
ՀԵՄԻՋ՝ ՍԵՆՈՒՄ ՄԱՐՈՑ՝ ԹԵՏՄԱՄ ՄԻՋԸՄ ՄՈՐՈՍ ԵՀ ԱՆ ԵՏՀԻ ՀԵՄ ՄԵՆ՝
ՍԱ ՄԱՐԽԱՄ ԵՐՈՒՄ ՀԹԱՐՄՆ՝ ՍԱՄԱՆ ԹԱՌ ՀՐԵՆԱ ՄԵՐԵՆ ԱՐԵՎՆ՝ ԸՎ՝
ԸՆՁ ԸՐԵՎՈՒՄ՝ ՕՐՈՍ Ի՝ Ք՝

ԻՎՈՒ ԻՍ ԵՆԸ: «ՍԵՐՄԱ ՀՍԵՐՄԱ ՀՁ ԱՐԵՎՆ՝»
ՀԵՄՈՍԸՆ – ՀՍՆԱՆ: ԻՀՁ ԱՐՈՍԱՆ ՀԵՄՈՍԱՆ – ԻՆԱՆ ՀՍՆԱՆ՝
ԵՆԱՆ: «ԱՐՈՍԱՆ ՔԱՄ ԱՐՈՍԱՆ» (ԸՆԸՆ ԱՎ՝ Հ՝) ԵՀԻՎ՝ ԻՆԱՆ
ԹԱՐՈՍԱՆ ԵՐԸ ԱՎ՝ ԱՎՆ ԱՎ ՏՏԱՆ ԻՆԱՆ՝ ԱՐԵՎՆԸ ԻՀԻՎՈՒՄ՝ ԱՆ ՄԵՐՈՑ
ԸՆԵՐՄԸ ՍԵՐՄԱ ԱՎ՝ ԹԱՎՈՒ ԻՆԱՆՈՒ ԻՆԱՆ՝ ԹԱՐՈՍԱՆ ԸՎ ՀՍՆԱՆ ՕՐՈՒ ԻՆԸ ԸՆ
ԱՌ ՄԻՐՈՒ (ՄԱՐՈՑ) ԻՏՄԱՄ ՕՐՈՒ ՀԵՄՈՒՄ՝ ԹԵՎՆԸ ԹԱՐՄԱՄ ՔԱՄ ՄԱՐՈՑ
ԱՌԱՍԸ ՏՏԱՆ ԱՎՈՒ ՔՀՁ ԱՐՈՍԱՆ ՕՐՈՒ (Տ՝Տ՝: «ՕՐՈՒ ՀՍՆԱՆ»)՝ ԻՀՁ ԱՐՈՍԱՆ ՏՏԱՆ:՝
ԸՆՁ ԻՎԵՐՈՒՄ՝ ԸՆԸՆ՝ ԸՎԵՎՈՒՄ՝ ԸՐԵՎՈՒՄ՝ ԸՎԵՎՈՒՄ՝ ՀՐԵՎՈՒՄ՝ ԵՐՈՍ ԵՎ՝ Ք՝

ՏՏԱՆ՝ ԱՎ ՄԱՎ ԻՍ ԵՀ ՄԻՋ ԱՆԱՆՈՒՄ ԱՎ ԵՐՈՒՄ՝
ԵՎԵՎՈՒ ՄԻՋԱՆ ԵՐՈՒՄ՝ ՔԱՄ ԱՆԱՆԱՆ ԵՀ ԵՐԸ՝ ԵՐՈՒ ՀԵՄՈՒՄ՝ ԸՎԸՆ ԸՎ ՀՐԵՎ
ԱՆԱՆ՝ ԹԱՄԱ ՏՏԱՆ ԱՐՈՒՄ ՔԱՄ ՄԱՐՈՑ՝ ԸՆ՝ ԹԱՐՈՒ ՀԻ ՄԵՏՀԻՄ ՔԱՄ ՄԱՐՈՒ՝
ԸՆԱՆ ՄԱՎԱՆ ԸՆ՝ ԱՎՈՒ ԻՎՈՒՄ՝ ՀԵՄՈՒՄ՝ ՄԵՐԻՋ ԱՎՈՒ ԵՐԵՎՈՒ ՔԱՀԻ՝ ԱՐԵՎ ԹԱՄԱ
ԱՆԱՆԱՆ ԵՀ ՏՏԱՆ ԱՐՈՍԱՆ ԵՐՈՒՄ՝ ԵՎԸՆՈՒՄ՝ ԵՎԸՆՈՒՄ՝ ԵՐՈՒՄ՝ ԵՐՈՒՄ՝ ՀԵՄՈՒՄ՝
ԸՆՈՒՄԱՆ ԵՀ ԸՆՆ՝ – ՀՁ ԸՆՆ՝ ԸՎՁ ԱՐՈՒՄ՝ ԵՐՈՍԱՆ Հ՝ Ք՝

ԱՐՈՍ ԵՐԵՎ՝ ԸՆՈՒՄՈՒՄ ԸՆՆ (ՄԱՐՈՍ Ը՝ Ը՝)
ԱՎ՝ ԹԱՐՈՍԱՆՈՒՄ՝ ԹԱՐՈՒՄ ՀԵՄՈՒՄ՝ ԵՐՈՒՄ ԹԱՐՈՒՄ ԱՎՈՒ ԵՐՈՍԱՆ՝ ՀԸՎ՝ ՀԸՎ
«ԱՆՆ ՀՁ ԱՐՈՍԱՆ ՀԸ» (ՄԱՐՈՍ Ը՝ Ք՝)՝ ԱՐՈՍԱՆ ՄԵՐԻՋ ԱՎՈՒՄ ՀԵՐԱ ՄԵՎՈՒՄ ԸՆՆ
ԸՆՆՆ ԱՎ ՀԵՐՈՒՄ ՔԱՄ ԱՐՈՍ ՀԵՄՈՒՄ՝ ՔԱՄ ԹԱՐՈՒՄ ԱՎՈՒՄ՝ ԵՐՈՍ ՀԻ ԱՐՈՍ:՝
ՀԵՄՈՒՄ ԸՎ՝ ԵՐՈՒՄ ԵՐՈՍԱՆ ԻՎԵՐՈՒՄ՝ ԱՐՈՍԱՆ ՀԸՎ՝ ԱՎ ՄԱՎԱՆ՝ ԵՐՈՍԱՆ ՄԵՎՈՒՄ
ԱՎՈՍԱՆ ԱՐԵՎ ԱՎՈՒ ԵՐՈՍԱՆ ԸՎՈՒՄ՝ ԱՎՈՒՄ՝ ԵՐՈՍ ԵՐՈՍ՝ ԹԱՎ ԱՎՈՒ ՄԻՋ
ԸՆՆՈՒՄ՝ ԸՎՈՒՄ՝ – ՀԸՎՈՒՄ՝ ԸՐԵՎՈՒՄ՝ ԹԱՄ Ք՝ Ք՝

ԸՆՈՒՄ՝ ԹՀ ԱՎՈՒՄ՝ ԱՎՈՒՄ ԱՎՈՒՄ ԹԱՐՈՒՄ՝
ԸՆՈՒՄ ԱՎՈՍԱՆ ԱՐՈՍԱՆ ՀԸՎՈՒՄ՝ ԱՎՈՒՄ ԱՎՈՒՄ ԱՎՈՒՄ ԵՐՈՍԱՆ՝ ԱՐՈՍԱՆ ԵՀ ԱՎՈՒ
ԱՎՈՍԱՆ՝ ԸՎՈՒՄ՝ ԱՎՈՒՄ ԱՎՈՒՄ ԵՀ ԱՎՈՒՄ ԱՎՈՒՄ ԱՎՈՒՄ՝ ԱՎՈՒՄ ԱՐՈՍԱՆ ԵՀ ԱՎՈՒՄ՝

זה עצמו, יוצא היפך מדבריך, מפני שהנידה חמורה לבעלה עונשה כרת, ועל כן אין חשש שיבוא עליה, ואילו סוטה, שעונשה קל יותר, יש חשש שיבוא עליה.

היאך יכול החי להכחיש את החי? ברכות כז, ב

כשאדם עומד מול מי שיוודע את האמת, אין הוא יכול לשקר. ר' יהושע חלק על רבן גמליאל בעניין מסוים. כשביקש רבן גמליאל לברר אם אמנם חולק עליו ר' יהושע באותו דבר, שאל: "האם יש בבית המדרש מי שחולק עלי באותו עניין?". השיב לו ר' יהושע בשלילה. אמר לו רבן גמליאל: "הלא אמרו לי בשמך דברים, שעולה מהם במפורש, שאתה חולק עלי?" מכיוון שכן, נבוכך ר' יהושע ואמר: "אלמלא אני חי והוא מת, יכול החי להכחיש את המת; ועכשיו שאני חי והוא חי, היאך יכול החי להכחיש את החי?". כלומר, אילו לא היה חי אותו תלמיד שאמר את הדברים משמי, יכולתי שלא לומר את האמת; עכשיו כששנינו חיים, והוא עומד מולי, על כורחי עלי להודות, שחלקתי על רבן גמליאל.

היאך מעידים על האשה שילדה, ולמחר פריסה בין

שנינה? ראש השנה כה, א

עדות שאי אפשר לקבלה בשום אופן, משום שמוכח בכיורר שאינה נכונה, כשם שאם העידו עדים על אישה פלונית שילדה, ולמחרת עדיין היא הרה, אי אפשר לקבל את העדות. כך, למשל, פעם אחת באו עדים להעיד עדות החודש, ואמרו: "ראינו את הירח החדש בליל שלושים". כלילה שאחריו, ליל שלושים ואחר, לא נראה הירח. אף על פי כן, החזיק רבן גמליאל את החודש כמקודש מיום השלושים. לעומתו, היו מי שאמרו, שנתברר למפדע, שהעדים עדי שקר הם, ועדותם בטלה, שהרי לא ייתכן שייראה הירח בליל שלושים, ובלילה שלאחריו לא ייראה. כשם שלא נאמין לעדים שהעידו על אישה שילדה ולמחרת אנו רואים אותה וקרסה בין שיניה, כך אי אפשר להאמין לעדים אלה.

היאך סומא מותר באשתו? גיטין כג, א

כיצד מותר לעיזור לחיות עם אשתו? המשנה אומרת, שסומא אינו יכול להיות שליח להולכת הגט מהבעל לאשתו. בגמרא נאמר, שהטעם לדבר הוא, מפני שהסומא אינו יודע ממי הוא מקבל את הגט, ולמי הוא נותן אותו. משום כך תמהו, היאך סומא מותר באשתו? והלא אם אתה אומר כן, יש לאסור על סומא לחיות עם אשתו, שמא יטעה ויקיים יחסי אישות עם אישה אחרת. אלא, על כורחך, אין זה הטעם, שהרי סומא מותר לחיות עם

אשתו, מכיוון שהוא מסוגל לזהות אנשים על פי הכרת קולם וע"ע: "טכיעות עינא דקלא".

הָיָה לוֹ לְלַמּוֹד וְלֹא לְלַמֵּד מַכּוּת ט, ב

היה עליו ללמוד את הדבר ולא למד. כלומר, סבר שהדבר מותר, מפני שהתירשל בלימודו, ולא למד כפי שהיה צריך ללמוד. כך, למשל, בן נוח שבעל את אשת חברו, בחשבו שאין זו אשת חברו אלא אשתו או אישה פנויה – פטור. אבל אם ידע שהיא אשת חברו, אלא שלא ידע, שאשת חברו אסורה עליו, וסבר שהיא מותרת לו, רואים אותו כקרוב למזיד, והורגין אותו. הסיבה היא, שטעות זו אינה נחשבת לשגגה, לפי שהיה לו ללמוד ולא למד.

ראה גם ערך: "שגגת תלמוד עולה זדון".

הַיִזְק דְּרֵאִיָּהּ בְּכַא כְּהָרָא ב, ב

נזק הנגרם על ידי שאדם רואה מה שנעשה ברשותו של חברו. מחלוקת בגמרא אם היזק ראייה נקרא היזק, אם לאו. לטורכים שהיזק ראייה נקרא היזק, ניתן לכוף במקרים שונים נקיטה באמצעים שמטרתם למנוע את ההיזק, כגון עשיית מחיצות.

ראה גם ערך: "היזק דרבים שאני".

הַיִזְק שְׂאִינוֹ נִיכָר מוּעַד קֶטֶן יג, א

נזק שאין להכיר ולהבחין את סימניו בנזף החפץ הניזוק, משום שאינו גורם לשינוי בחפץ, או להפסד צורתו. למשל, מי שעירב יין נסך בחוץ יינו של חברו, ואסור בכך את יין חברו בהנאה, או שטימא את תרומתו של חברו – אין כאן שינוי בנזף היין והתרומה, אך יש נזק שנגרם משינוי מעמדם הדיני: היין נאסר בשתייה ובהנאה, והתרומה אינה ראויה עוד לאכילת כהן. מדין תורה פטור מתשלומים מי שגרם להיזק, אך חכמים גזרו שעליו לשלם מה שהפחית משווי של הנכס על ידי פעולת המזיק.

ראה גם ערך: "הרי שלך לפניך".

הֵיכָא דְּאִיתְמַר – אִיתְמַר; וְהֵיכָא דְּלֹא אִיתְמַר – לֹא

אִיתְמַר בְּרִכּוּת כד, א

במקום שנאמר – נאמר; במקום שלא נאמר – לא נאמר. אין להסיק מעניין, שנאמר בו דין מסוים, לעניין שלא נאמר בו אותו דין, אלא הדין קיים רק באותו עניין, שלגביו הוא נאמר. הביטוי נאמר כתגובה לניסיון ללמוד מעניין אחד על עניין אחר, וניסוחו המלא: "אטו כולהו בחדא מחתא

מתחניהו? (ע"ע), כלומר, וכי באריגה אחת ארגת את כולם? וכי כולם שווים זה לזה? – מכיוון שלא נארגו כולם באריגה אחת, התוצאה היא: "היכא דאתמר – אתמר, היכא דלא אתמר – לא אתמר".
ראה גם ערך: "היכא דגלי – גלי; היכא דלא גלי – לא גלי".

היכא דאפשר – אפשר; היכא דלא אפשר – לא אפשר

בכא קמא פד, א

במקום שאפשר לקיים את דברי התורה כפשוטם – מקיימים אותם, ובמקום שאי אפשר לקיימם – אין מקיימים. למשל, אחת הראיות שמנסים להוכיח באמצעותן ש"עין תחת עין" משמעו תשלום ממון ולא "עין תחת עין" ממש (ע"ע: "עין תחת עין – ממון") היא, שאם נאמר שהכוונה לעין תחת עין ממש, הרי אם סימא עיוור את עין חברו, אי אפשר עוד לקיים בו דין "עין תחת עין", וכיוון שאמרה התורה "משפט אחר יהיה לכם" (ויקרא כד, כב), שמשמע ממנו הצורך במשפט השווה לכול, על כורחנו כוונתה ב"עין תחת עין" לתשלום ממון. כנגד ראייה זו נאמר: "דילמא היכא דאפשר – אפשר; היכא דלא אפשר – לא אפשר". כלומר, אף אם "עין תחת עין" היה מתפרש עין תחת עין ממש, עדיין דרישת התורה לשוויון הדין כלפי הכול היא דווקא למקרים שהדבר אפשרי בהם, אך כשאינן הדבר אפשרי, כגון בעיוור שסימא את עין חברו, אין בודה אלא לפטרו.

היכא דגלי – גלי; היכא דלא גלי – לא גלי קידושק, ב

במקום שגילה – גילה; במקום שלא גילה – לא גילה. אין להסיק מעניין המפורש בתורה לעניין שאינו מפורש, אלא רק במקום שגילה בו הכתוב את הדין, שם קיים אותו הדין, ולא יותר. למשל, עלתה השאלה אם ניתן לגאול מחציתו של בית בערי חומה, או לא. הספק היה, האם ללמוד "גידה שוה" (ע"ע) משדה אחוזה, שם לא ניתן לגאול מחצית השדה, או שמא במקום שגילה הכתוב, שאי אפשר לגאול, שם קיים אותו דין, ובמקום שלא גילה, לא קיים אותו דין, וממילא ניתן לגאול מחציתו של בית בערי חומה. ראה גם ערך: "היכא דאתמד – אתמר; היכא דלא אתמר – לא אתמר".

היכא דקיימא ארעא – תיקום; היכא דקיימי זוני –

לוקמי בכא במרא לב, ב

במקום שעומדת הקרקע – תעמוד; במקום שעומדים הזוזים – יעמדו. כשיש תביעה שהוכחתה שנויה במחלוקת חכמים, שלא התבררו טעמיהם, ויש ספק כמי מהם לפסוק, מקיימים את נשוא התביעה בידי המחזיק בו,

עד שיביא התובע הוכחה מוסכמת ומקובלת לטענתו, ורק אז יוכל לזכות כחביעתו.

היִכָּבֵד וְשָׁב בְּבִיתְךָ מועד קטן יז, א

כבודך הוא שתשכב בביתך. אחת התקנות שהתקינו באושה היא, שאב בית דין שסרח, אין מגדים אותו, אלא אומרים לו בלשון הכתוב: "היכבד ושב בביתך" (מלכים א יד, י). כלומר, כבודך הוא שתשב בביתך, ולא תשב בדין. אמנם, אם חזר וסרח, מגדים אותו מפני חילול השם.

הכֹּתֵב נִכְסָיו לְבָנָיו בְּחַיָּו, בְּקוֹנָה אֲדוֹן לְעִצְמוֹ

בכא מציעא עה, ב

מי שכתב שיינתנו נכסיו לבניו בעודו חי, הוא כמי שקנה אדון לעצמו: בניו יכולים לזכות בכל נכסיו, על סמך מה שכתב, ואין הוא יכול להוציא מהם את נכסיו. התלמוד אומר: "שלושה צועקין ואינן נענין, ואלו הן: מי שיש לו מעות ומלווה אותן שלא בעדים, והקונה אדון לעצמו, ומי שאשתו מושלת עליו". ויש שביארו בתלמוד, שהקונה אדון לעצמו הוא הכותב נכסיו לבניו בחייו. הללו, אף אם קבלו כבית הדין, לא יענו, שהרי הם גרמו את הרעה לעצמם.

הַכִּי דְאֵינְנָא לָךְ וְלְכוּלְהוּ אֱלָמֵי תַּבְרַךְ כְּחוֹבוֹת כּו, ב

כך אני דן אותך, ואת כל תברך האֱלָמִים. הכלל הוא, שנטל הראיה רובץ על המבקש להוציא מתברו (ע"ע: "המוציא מחברו עליו הראיה"), והוא צריך להביא עדים להוכחת טענתו. חריג לכלל זה הוא, אם בעל דינו הוא איש תקיף ובעל זרוע (אֱלָם), שאז מעבירים את נטל הראיה על האלם, והוא צריך להביא עדים שיעידו שאינו תייב כסף, ואם לא יביא עדים, ייאלץ לשלם. לבית הדין יש סמכות לשנות מסדרי הדין המקובלים, כשיש חשש מפני השפעה מזיקה של האלם על גיהול המשפט. ראה גם ערך: "הפקר בית דין – הפקר".

הַפֵּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה בכא מציעא פג, א

בתחומים שונים אין דין אחיד לכל, אלא הדין נקבע בכל מקום ומקום לפי מה שנהוג באותו מקום. למשל, מי ששכר פועלים – צריך לדאוג להם למזון על פי מנהג אותו מקום: אם נהגו לתת סעודה מלאה, עליו לתת סעודה מלאה; ואם נהגו לתת רק כיבוד קל, יכול להסתפק בכיבוד קל, מפני שמן הסתם נשכרו לו הפועלים מתוך ידיעת המקובל באותו מקום, וקיבלו זאת על עצמם כחלק מתנאי העבודה.

ראה גם ערך: "אינן משנין ממנהג המדינה"; "מהלכות מדינה אבל לא מן התורה".

הפּל לְפִי הַמְבִיֵּשׁ וְהַמְתְּבִיֵּשׁ

כתובות מ, א

הדרך להערכת ראש הגזק "בושת" לצורך תשלום, נקבעת על פי נסיבות כל מקרה ומקרה: הכול לפי המבייש – כשהמבייש הוא אדם פשוט וקל, כושתו של המתבייש קטנה מאשר כשהמבייש אדם גדול וחשוב; הכל לפי המתבייש – גדולה בושתו של אדם גדול וחשוב, מכושתו של אדם שאינו חשוב.

הפּל לְפִי הַמְדָּה; הַפּל לְפִי הַזְמָן

בבא מציעא מ, א

יש לחשב לפי הכמות, ולפי הזמן. המפקיד פירות אצל חברו, ועירב השומר את הפירות עם פירותיו, ובינתיים השתמש בפירות, ואינו יודע בכמה השתמש – כשהוא מחזיר את הפיקדון למפקיד, הוא רשאי לנכות מן הפירות שהופקרו אצלו את הפחת, שפוחתים הפירות עם הזמן. חכמים קבעו שיעורים שונים של פחת בשנה בסוגים שונים של פירות, והוסיפו: "הכול לפי המידה, והכול לפי הזמן", כלומר: על פי שיעורים אלה יש לחשב את הפחת בכל מקרה ומקרה, לפי כמות הפירות שהופקרו ולפי משך זמן ההפקרה.

ראה גם ערך: "וכי מה אכפת להן לעכבדין?".

הפּל מְעַלֵּין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

כתובות קי, ב

רשאי כל אדם לכוף את בני ביחו שיעלו עמו לארץ-ישראל. הנפקות לדין זה היא, שאם הבעל רוצה לעלות לארץ-ישראל, ואפילו כשיש בכך משום ירידה ברמת החיים, או כשמדובר במעבר ממקום בחוץ לארץ שרובו ישראל למקום בארץ ישראל שרובו נכרים, והאישה אינה רוצה – הוא יכול לגרשה, ופטור מלשלם לה את כתובתה; ואם האישה רוצה לעלות, ובעלה אינה רוצה, זו עלילה לחייבו לגרשה, ולשלם לה את כתובתה. דין נוסף שנאמר בהקשר זה הוא "ואין הכול מוציאין". היינו, אין אדם רשאי להוציא את אשתו ובני ביחו מארץ-ישראל לחוץ לארץ.

הַפְּרַת פְּנִים

בכורות מו, ב

ראיית הפנים. הכלל לעניין זכות הבכורה בנחלה הוא, שמי שנראו פניו ראשונה בשעת הלידה, נחשב בכור.

הַכְּשֵׁרִי בְּמִקְצַת נֶזֶקוּ חֲבָתִי בְּתִשְׁלוּמֵי נֶזֶקוּ כְּהַכְּשֵׁר כָּל

נֶזֶקוּ בבא קמא ט, ב

המכשיר מקצת הנזק, מתחייב בתשלומי כל הנזק, כאילו הכשיר את כל הנזק. למשל, אם היה בור פתוח ברשות הרבים בעומק תשעה טפחים, שאין בו כדי להמית את הנופל לתוכו, והשלימו אדם לעשרה טפחים, שהוא שיעור שיש בו כדי להמית, ונפל לבור שור או חמור ומת, חייב המעמיק לשלם תשלומי כל הנזק כאילו כרה את הבור כולו, אף על פי שלא חפר אלא טפח אחד כלכד.

הַכֶּתֵב מוֹכִיחַ יבמות קיז, א

השטר הכתוב הוא עיקר הראיה. הכול נאמנים להעיר לאישה שמת בעלה חוץ מחמותה וכת חמותה, וצרתה, וגיסתה (אשת אחי בעלה), וכת בעלה (כתה החורגת), מפני שלגבי נשים אלה חוששים, שמא הן משקרות ככוונה כדי לגרום לאישה קלקלה. לעומת זאת, לעניין גט, הכול נאמנים להביא את הגט ולהעיד שנכתב בכשרות, ואף נשים אלה כשרות לעשות זאת. הסיבה להבדל בין עדות על הגט לבין עדות על מיתת הבעל היא, שבעדות על הגט הכתב מוכיח, ועיקר הראיה הוא מן השטר הכתוב, לעומת עדות מיתה, שאין בה ראיה מסייעת.

הַלֵּךְ אַחַר בֵּית דִּין יָפֵה סנהדרין לב, ב

חפש בית דין משוכח לדון בדיןך. מן הפסוק "צדק צדק תרדוף" (דברים טז, כ) נלמד, שיש לחפש בית דין יפה, כלומר דיינים בעלי שיעור קומה, שהם שופטים טובים והגונים.

הַלֵּךְ אַחַר פְּחוֹת שֶׁבְּלִשְׁוֹנוֹת בבא בתרא קה, א

הולכים אחר הלשון המפחיתה ביותר את כוחו של הבעל להוציא. בלל פרשנות כשנאמרו שני דברים הסותרים זה את זה. למשל, המוכר לחברו בית כור עפר, ואמר לו: "מידה כחבל אני מוכר לך, הן חסר הן יתר", שהן שתי לשונות הסותרות זו את זו: שהרי "מידה כחבל" פירושו מידה מדויקת, לא פחות ולא יותר, ואילו "הן חסר הן יתר" משמעו, שאינו מקפיד על קצת פחות או יותר. במקרה זה סבורים חכמים, שהולכים אחר הלשון המפחית את כוחו של הלוקח. נסתפקו חכמים אם להעדיף את הלשון הראשון או את האחרון. על כן, לאור הכלל "יד המחזיק על העליונה", יש להעדיף את כוחו של המוכר. כתוצאה מכך, אם נתן המוכר את הקרקע והותיר – יחזור, שהולכים אחר לשון "מידה כחבל", ואם פחת כלשהו, לא ינכה מן התשלום, שהולכים אחר לשון "הן חסר הן יתר".

הַלְקָה וְאֵין מוֹרִין כֵּן שבת יב. ב

כך היא ההלכה, אך אין מלמדים אותה לציבור באופן זה. פעמים שמשיקולים שונים, כגון חשש שיזלזלו בעניינים שונים, אין מפרסמים בציבור הלכות שנפסקו להיתר, ואפילו אוסרים ברכים אף דברים המותרים מצד הדין.

הַלְקָה חֲמוּרָךְ, טְרַפּוֹן! סנהדרין לג. א

קריאה שקרא ר' טרפון על עצמו, ומשמעה שיצטדך למכור את חמורו כדי לפצות בעל פרה, שפסק לו רבי טרפון בטעות, שהיא טרפה. מעשה היה בפרה שניטל רחמה, ופסק ר' טרפון, שהיא טרפה. בעקבות פסיקתו, עשה הבעלים מעשה והאכילה לכלבים. לאחר מכן בא המעשה לפני חכמים שביבנה, והם התירו את הבהמה, וקבעו שאינה טרפה. כשעמד ר' טרפון על טעותו, אמר על עצמו: "הלכה חמורך, טרפון!", כלומר, עבשיו אני צריך למכור את חמורי, ולקנות לבעל הפרה פרה במקום זו שהטרפתי.

הַלְקָה כְּדַבְרֵי הַמְּכַרֵּעַ שבת לט. ב

הלכה כדברי מי שמטה את כף המאזניים, ומכביד את המשקל לצד אחד. לפי כלל זה, כשיש שניים החלוקים זה על זה, ויש שלישי שדעתו כדברי אחד מהם – בכולו או במקצתו – הדין כדברי השלישי. דאה גם ערך: "אין הכרעה שלישית מרעת".

הַלְקָה פְּסָתָם מְשָׁנָה יכמות מב. ב

דין המופיע במשנה בלי מחלוקת ובלי הזכרת שם אומרו, פוסקים אותו להלכה. זאת לאור ההנחה, שאם לא ציין עורך המשנה את שם האומר, הרי זה מתוך כוונה ללמד, שאין זו דעת יחיד אלא שכך ההלכה.

הַלְקָה לְמַעֲשֵׂה בבא בתרא קל. ב

כלל לגבי פסיקת הלכה. אין לאדם לפסוק הלכות על סמך העובדה שראה, שרבו עושה מעשה מסוים, מפני שהרואה את הרב עושה מעשה עלול לטעות בפירושו טעמו של אותו מעשה. רק אם שאל את רבו מהי ההלכה, והורה לו הרב כיצד לנהוג, אין לפקפק בהלכה זו, ויכול הוא לדעת בבירור שכך היא ההלכה.

הַלְקָה לְמִשְׁה מְסִינִי עדויות, פרק ח, משנה ז

דינים שנמסרו למשה בהר סיני, ששמע אותם בעל פה "מפי הגבורה" (ע"ע), ומסרם לישראל. הלכות שנאמר עליהן שהן "הלכה למשה מסיני", הן

המקובלות בידנו דור אחר דור וחכם מפי חכם עד למשה מסיני, אך אין להן רמז במקרא, ולא נלמדו בדרך מדרכי הסברא, או באחת מן המידות שהתורה נדרשת בהן. ראה גם ערך: "הלכה עוקבת ועוקרת מקרא".

הִלְכָה עֹקֶבֶת, וְעֹקֶרֶת מִקְרָא על פי סוטה טז, א
 הלכה למשה מסיני (ע"ע) מקפחת את עקבו של הכתוב, ועוקרת אותו. כלומר, הלכה למשה מסיני מלמדת דין שאינו על פי משמעות הכתוב בתורה. אחת הדוגמאות לכך היא, שאף על פי שאמרה התורה שניתן לגרש אישה דווקא באמצעות ספר, היינו על קלף, שנאמר: "וכתב לה ספר כריתות, ונתן בידה, ושלחה מביתו" (דברים כד, ג), הרי בהלכה למשה מסיני למדו, שניתן לגרש באמצעות כל דבר שכתבו עליו, ואין צורך לכתוב דווקא על קלף.

הִלְכָתָא פְּוֹתָן דְקִישִׁישְנָא מִיַּיְיָכוּ, וְלֹא הִלְכָתָא פְּוֹתֵיכוּ
דְדִרְדְקֵי אֲתוֹן בבא בתרא קמב, ב
 ההלכה כמונו, שאנו מביגרים מכם, ולא כמותכם שאתם צעירים. כך השיב אחר האמוראים לחברו, כששאל אותו הלה כמי ההלכה במחלוקת שהייתה ביניהם.

הִלְכָתָא לְמִשִּׁיחָא סנהדרין נא, ב
 הלכה שתהיה מעשית רק בימות המשיח. כלל הוא, שאין פוסקים הלכה בדברים שאינם נוהגים בזמן הזה. אף על פי שעוסקים בדברי תורה גם בדברים שאינם נוהגים בזמן הזה, אין קובעים בהם הלכה במקום שיש מחלוקת. זאת מפני שאין קביעת הלכה באה אלא להורות הלכה למעשה, במה שנוהג עכשיו. במשא ומתן התלמודי, במקום שהיה מי שפסק הלכה בדבר שאינו נוהג עכשיו, וחמהו עליו: "הלכתא למשיחא?!". למשל, רב נחמן פסק הלכה לגבי מיתות בית דין (ע"ע: "ארבע מיתות בית דין"). תמה עליו רב יוסף: "הלכתא למשיחא?". כלומר, להלכה זו נודק רק בימות המשיח, כשישובו דיני מיתות בית דין להיות נוהגים. ראה גם ערך: "מאי דהוה – הוה".

הִלְנַת דִּין סנהדרין לד, א
 בית דין שרנו דיני נפשות ביום, אם הגיעו למסקנה שיש לזכות את הנאשם, פוסקים את דינו כו ביום. אם לא ראו לו צד זכות באוחו יום, אין פוסקים

את דינו לחובה, אלא משהים את דינו עד למחרת, שמא ימצאו בלילה צד זכות לנאשם, ויצא זכאי בדינו.

הִלְעִיטְהוּ לְרָשָׁע וַיָּמוּת כבא קמא טו, א

האכל את הרשע דברים אסורים, וייענש על כך. כך, למשל, המשנה אומרת, שיש לסמן כרם רבעי ואילנות ערלה בסימני היכר מיוחדים, כדי שידעו הבריות את המגבלות הקיימות לגבי אכילת פירותיהם. רבן שמעון בן גמליאל אומר, שכל זה דווקא בשנת השמיטה, שכל הפירות הפקר, ומותר לכל אדם ללקטם; אבל בשאר השנים, שאין הפירות הפקר, אין עושים סימנים בשביל הבאים לגזול מהפירות, כדי להצילם ולהרחיקם מאכילת דבר איסור, אלא "הלעיטהו לרשע וימות".
ראה גם ערך: "אין אנו אחראין לרמאים" וכן: "אדחה אבן אחר נופל?".

הַמְכַבְּזוֹ אֶל יְבִיבּוֹ יוֹתֵר מִחֶמֶשׁ כתובות סז, ב

חכמים התקינו, שלא יוציא אדם לשם מצוות צדקה אלא עד חמישיה מכספו. הטעם הוא, שאם יתן יתר על כך, הוא עלול לרדת מנכסיו וליפול למעמסה על הציבור. אף על פי כן, לגבי מה שיעשה לאחר מותו, שאז אין חשש זה, נקבע שיכול אדם לצוות אפילו את כל רכושו לצדקה.

הַמוֹצִיא מִחִבְרֵי עָלְיוֹ הִרְאִיָּה בבא קמא לה, א

התובע דבר שהוא בחזקת הנתבע – מוטל עליו הנטל להוכיח את טענתו, ואם לא יוכיח, יישאר הדבר שתבע כרשות המחזיק בו (ע"ע: "אוקי ממונא בחזקת מריה"). למשל, שור שרדף אחרי שור אחר והזוק, זה אומר: "שורך הזיק", וזה אומר: "מדבר אחר הזוק". המוציא, בעל השור שהזוק, עליו להביא ראיה, שהזוק שורו על ידי שורו של חברו.

הַמְשַׁתְּפֵר אֶל יִשְׁתַּפֵּר יוֹתֵר עַל שְׁתּוֹת כבא מציעא מ, ב

הנחיייה לסוחר שקנה סחורה מן הסיטונאי, ומוכרה לצרכן, שלא יטול לעצמו רווח יותר משישית מן המחיר ששילם לסיטונאי. הנחיייה זו נקבעה כדי לאפשר חיי מסחר תקינים, וכדי להגן על הצרכנים מפני ניצולם על ידי הסוחרים. להלכה נפסק, שדבר זה אמור דווקא ברברים שיש בהם חיי נפש (מצרכים חיוניים), ולעומתם במצרכים אחרים יכול המשתכר להשתכר כמה שידחה.

הֵן אָמְרוּ וְהֵן אָמְרוּ עירובין סו, ב

חכמים הם שאמרו את הדין האחד, והם שאמרו את הדין השני. לכן, אם

ראו חכמים, שבעניין מסוים אין שני הדינים עומדים זה לצד זה, מכיוון שהם סותרים זה את זה, יכולים הם לבטל זה מפני זה. כלל לכיאר דבריהם של חכמים: מכיוון שהם קבעו את החקנות והגזרות, פעמים שהם משנים חקנה או גזרה ממה שמקובל באותו עניין, מפני טעמים מיוחדים שיש להם.

הן הן שלוחתיו, הן הן עֲדֵיר קירושין מג, א

שלוחה של אדם לביצוע פעולה מסוימת יכול לשמש גם עד על אותו מעשה. למשל, מי ששלח שני שלוחים לקדש לו אישה, והלכו וקידשו אותה, יכולים השלוחים לשמש כעדי הקידושין, ואינם צריכים לקדשה לו בפני שניים אחרים.

הן שלף צֶדֶק, וְלֹא שֶׁלֶף צֶדֶק בכא מציעא מט, א

דרישה מן האדם, שיעמוד כדיבורו. יש מי שסבור, שמכאן המקור למצווה המוטלת על הלווה, לפרוע את חובו למלווה (ע"ע: "פריעת בעל חוב – מצווה"). ראה גם ערך: "אחד בפה ואחד בלב"; "תוכו כברו".

הנָאָה הַבָּאָה לְאָדָם בְּעַל פְּרָחוּ פסחים כה, ב

הנאה שאדם נהנה שלא מתוך רצון ליהנות. הנאה זו יכולה לבוא לאדם, למשל, כשהנאה באה ואין הוא יכול לפרוש ממנה ולעזוב את אותו מקום. ייתכן לסווג כהנאה הבאה לאדם בעל כורחו, גם מצב בו אדם יכול לפרוש מן ההנאה, ובכל זאת הוא נשאר באותו מקום שמגיעה אליו אותה הנאה, אלא שאין הוא מעוניין ליהנות מאותו דבר.

הנֹתֵן מִמֶּנָּה לְחֵבְרֵי צָרִיף לְהוֹדִיעוּ שבח י, ב

נותן מתנה צריך להודיע למקבל, שהוא מתכוון לתת לו מתנה. הטעם לכך, שמא יתבייש לקבלה, ועל ידי שידיע לו על כוונתו, יתרצה ויסיים לקבלה. גם אם המתנה נמסרת בבית המקבל, שלא בידיעתו, צריך להודיעו מיהו נותן המתנה, זאת כדי להרבות אהבה בין חבריות.

הניזקין – שמין להן בעידית, ובעל חוב – פְּבִינוּנִית,

וּבְתוֹבַת אִשָּׁה – פְּזִיבוּרִית גיטין מח, ב

יש סוגים שונים של חיובי אדם כלפי חברו. הדין שונה לגבי כל אחד מן החיובים, כשאין לחייב מעות או מיטלטלים, כדי לפרוע מהם את חיובו: מי שחייב לחברו דמי נזק שהזיק את חברו, נותנים לניזוק מקרקעותיו המעולות ביותר של המזיק (ע"ע: "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם"); מי שלווה

כסף מחברו, ואין לו כסף או מיטלטלין לפרוע את החוב, נותנים למלווה, מקרקע כינונית שבקרקעות הלווה; לגביית דמי הכתובה של האישה, נפרעים מהקרקעות הגרועות כיותר של הבעל. ראה גם ערוך: "שלא תנעול דלת כפני לוויין".

הַנִּיחַ מְעוֹתָיו עַל קֶרֶן הַצִּבִי

כתובות קז, ב

בהשאלה: איבד את מעותיו, שהוא כמי שהניח מעות על קרנו של הצבי, שבדוע שיאבדו, כיוון שהצבי ירוץ עמן למרחקים. מי שהלך למדינת הים, ועמד אחר ופרנס את אשתו על חשבוננו מדעת עצמו, שלא בתורת הלוואה לאישה, כשישוב הבעל אינו חייב לשלם לו, וזאת מכיוון שהבעל לא ביקש ממנו לזון אותה. אשר על כן, איבד המפרנס את מעותיו, והריהו כמי שהניח מעותיו על קרן הצבי.

הַעֲמַד דָּבָר עַל חִזְקָתוֹ

נידה ב, א

כשיש ספק אם השתנה דבר מסוים ממצבו הראשוני, או מהמצב הידוע לנו לגביו, אנו מעמידים אותו בחזקת שלא השתנה. כלל זה, הבא גם בלשון הארמית: "אוקי מילתא אחזקיה" (חולין י, ב), הוא כלל שמסתעפים ממנו כללים פרטיים, כגון: "העמד אישה על חזקתה" (נדה ב, א); "העמד בהמה על חזקתה" (חולין י, א); "העמד הגוף על חזקתו" (ע"ע); "העמד ממון על חזקתו" (ע"ע).

אמנם, לדעת "קונטרס הספקות", הכלל "העמד ממון על חזקתו" לא הסתעף מהכלל "העמד דבר על חזקתו", אלא הוא כלל בפני עצמו, המכוסס על העובדה שאין מוציאים ממון מן המחזיק בו מספק, ועל העובדה שכל שהיה הממון שלו מקודם נחשב כמחזוק.

הַעֲמַד הַגּוּף עַל חִזְקָתוֹ

כתובות עה, ב

כשיש ספק אם השתנה גופו של אדם ממצבו הראשוני או מן המצב הידוע לנו לגביו, מניחים שגופו נשאר באותו מצב, ולא השתנה. וכן, אם ראינו שנשתנה, ואנו מסופקים אימתי נשתנה, מניחים שנשתנה ברגע האחרון. כלל זה נובע מן הכלל: "העמד דבר על חזקתו" (ע"ע). למשל, מי שאירס אישה, ונמצאו בה מומים בעודה בבית אביה, והוא טוען שהיו בה המומים עוד קודם שאירס אותה, וממילא היה מקחו מקח טעות (ע"ע), והיא טוענת, שנפלו בה המומים לאחר שנתארסה, וממילא ההפסד כולו שלו (ע"ע: "נסתחפה שדהו") – במקרה זה, אחד הגורמים המסייעים לטענת האישה הוא: העמד הגוף על חזקתו. בלומר, מעמידים את גופה על חזקתו הראשונה – שאין בו מומים – ומניחים שכך היה גם בשעה שנתארסה.

הַעֲמַד מְמוֹן עַל חֻזְקָתוֹ

כתובות עו, א

כשיש ספק לגבי ממון, מעמידים אותו בחזקת המחזיק בו עתה (ע"ע: "מספיקא לא מפקינן ממתא"), ועד שלא יביא התובע ראיה לטענתו, לא יוכל להוציא את הממון מידי בעליו הראשונים (ע"ע: "המוציא מחברו עליו הראיה"). זאת בשל העיקרון הכללי: "העמד דבר על חזקתו" (ע"ע). היינו, כשיש ספק אם השתנה דבר מסוים ממצבו הראשוני, או מן המצב הידוע לנו לגביו, אם לאו, מעמידים אותו בחזקת שלא נשתנה. ראה ההערה לערך "העמד דבר על חזקתו".

הַעֲרַמַת רִבִּית

כבא מציעא סב, ב

תחבולה לשם התחמקות מאיסור ריבית. למשל, מי שביקש מחברו, שילווח לו מנה (=מאה זח), והשיב לו הלה, שאין לו מנה, אך יש לו סחורה בשווי זה, ונתן לו את הסחורה, והתחייב הלוקח לשלם לו מנה, ולאחר מכן חזר המלווה וקנה את הסחורה מן הלווה כתשעים זוז – אף על פי שמן התורה אין הדבר אסור, שהרי אין זה אלא כחוזר ומוכר במחיר נמוך משער השוק, אסרו חכמים את הדבר, משום שראו בדבר הערמת ריבית – דרך לעקיפת איסור ריבית – שהרי התוצאה הסופית היא, שנתן אותו אדם תשעים זוז וקיבל מנה. יש איסורים נוספים, שאף הם נובעים מכך שיש במעשה משום הערמת ריבית.

הַפָּה שְׁאָסַר הוּא הַפָּה שֶׁהִתִּיר

כתובות כב, א

האדם שנודע לנו ממנו, שיש כאן איסור, הוא שמודיענו על ההיתר הקיים במקרה הפרטי. כיוון שכל האיסור מבוסס על דבריו, עלינו לקבל דבריו עד תומם, ולהסתמך גם על ההיתר שבהם. למשל, אישה שבאה ואמרה: "אשת איש הייתי, ועכשיו אני גרושה", נאמנת להינשא על פי דבריה. שכן, אלמלא אמרה שהייתה אשת איש, לא היה לנו כל יסוד לאסור עליה להינשא. כיוון שהיא "הפה שאסר", היא תהיה גם "הפה שהתיר".

ההסבר האמור הוא לדעת המגיד משנה (הלכות גירושין, פוק יב, הלכה א), אבל לדעת החוספות (כתובות כב, א, ד"ה מנין) והרמ"ך (הובא במגיד משנה, שם) הנאמנות היא משום "מיגז" (ע"ע). היינו יש הוכחה שהוא אומר אמת, שאלו היה משקר, לא היה אומר את האיסור, ואז היו מתירים לו.

הַפּוֹכִי מְטַרְתָּא לְמָה לִי?!

כתובות קי, א

הנושא שני משאות שמשקלם שווה (מטרתא – שם מידה), מה יתרון לו להעביר את של ימין לשמאל, ואת של שמאל לימין?! מובא בהשאלה, במקרה של שניים שהוציאו שטר חוב זה על זה, וכל אחד חייב לרעהו סכום זהה, דעת רב נחמן היא, שכל אחד גובה את חובו מן האחר. תמה

עליו רב ששת ואמר: "הפוכי מטרתא למה לי?". לשם מה לבצע פעולות מיוחדות של תשלומי החוב מזה לזה? והלא עדיף לקזז את החובות זה כנגד זה. לכסוף נתכרר, שעשויות להיות נפקויות שונות לעניין אופן ביצוע התשלומים, ועל כן אין כוונתו של רב נחמן לפעולות מיוחדות אלא לפעולות בעלות משמעות.

הַפִּיכַת שׁוֹלְחָן נדרים כ, ב

בהשאלה ובלשון נקייה: בעילת אישה שלא כדרכה. מסופר על אישה שבאה להתלונן לפני רבי יהודה הנשיא על שבעל אותה בעלה שלא כדרכה, והשיב לה, שאין בידו לעשות לבעלה דבר, שכן מן התורה מותר לבעל לבעול את אשתו גם שלא כדרכה (וכלכד שהדבר לא יגרם להרצאת זרע לבטלה).

הַפְסֵד מְרוּבָּה פסחים כ, ב

היוק ממון משמעותי, העלול להיגרם, עשוי להיות שיקול לפסוק לקולא, כדי למנוע התדחשות הנוק. למשל, אף על פי שאסור לטמא תרומה בידיים, הרי כשיש תרומה ההולכת לאיבוד, ויש חשש להפסד מדובה אם לא יטמאה, מתיר ר' יהושע לטמאה בידיים, אם ממילא היא עתידה להיטמא בעצמה, כדי למנוע אותו הפסד.

הַפְקַר בֵּית דִּין – הַפְקָר יבמות פט, ב

יש לכית רין כוח וסמכות להפוך נכסים שביד אדם להפקר. אם עשו כן יהיו הנכסים כאילו הוא עצמו הפקירם. זו גם אחת הסמכויות שניתנו לכית דין כנגד אֱלָמִים (ע"ע: "הכי דאינא לך ולכולהו אלמי חברך"), או כדי לגרור פדצות, שהדין אינו מוצא להן פתרון. מקור סמכות זו של בית דין הוא מה שנאמר בעזרא, כשקראו לכל בני הגולה להיקבץ לירושלים: "וכל אשר לא יבוא... כעצת השדים והזקנים, יחרם כל רכושו" (עזרא י, ז-ח).

הַפְרַת נְדָרִים; הַתְרַת נְדָרִים נדרים עו, ב; יבמות כה, ב

הפרת נדרים – ביטול הנדרים. לאב יש זכות להפר, כלומר לכטל את נדרי כתו כשהיא ברשותו, ולבעל יש זכות להפר את נדרי אשתו, במשך יממה מעת ששמעו על הנדר. התרת נדרים – אדם שנדר נדר ומתחרט על נדרו, יכול ללכת לחכם מומחה או לשלושה הדיוטות, שיתירו לו את הנדר. ההבדל בין הפרת נדרים להתרת נדרים, שנדר שהופר הוא נדר שהיה מקיים עד שעת ההפרה, והוא כטל רק מאותה שעה ואילך; אבל נדר שהותר – נעקר מעיקרו, וכאילו לא חל מעולם.

ԱՌՈՒՅ ԵՆՈՒ ԻՆՏՈՒՍ ԱՍՏՍ ՍՈՒՍ ԱՆ՝ «ՄԵԼԵՍ ՍԱՆԺ ՏՆՈՍ» – ՍԱՆԺ
ՀԱ՛ ԸՆ ԹՅՌ ՄՍԵՆԹ ՀԱՐԱՆՍ ԸԺԶԺԿՍՆ՝ «ԸՆՆ՝ ՄԵԼԵՍ ԱՆ ՏՆՈՍ» –
ՍՈՒՍՍԵ ՍՈՒ ԹՅ ՄԵՆԹ ԸՆԼԻ ԵՌՌ ԵՂ ՄՈՒՍ՝ ԸՆ ՄԵԼԸՍ ՍՈՒՍ ՊՈՒՆԸՍ
ՍՈՒՆԸ ԹՐՈՒՄ՝ ԻՅՌ ՄՏՈՒԼ ՀՊՍՍ ՊՍ ՄՈՒՍ ՄՈՒՆԸՍ՝ ԻՂԻՍ
ՍՈՒԹ ԸՂՈՍ ՄԵՆՍ ՍՐՈՒԼՈ՛ ԸԸՍ ՄԼԻ ԵՂԻԿ ՍՈՒ ՍՈՒՍՍՈՒՍ ԵՂԻ՛
ՌՈՒ ՀՊՍՆ ԸՐԻ՛ ՍՈՒ ԸՔԶՈ ՊՍՍ ՎԸՍ ՄԼԻ ԵՂԻԿ՛ ԹՅ ՍՐՈՒՍ ԻՄՍ՛
ՌՈՍ ՍԺՄՌ ՀՍ ԸՔԶ՛ ԻՄԵԼԸ ԸԸՍ ՄԼԻ ՄՐՈՒՍ՝ ՍՐՈՍՍ ԸՐ ՊՍՍ
ՍՆԸՍ ՊՐՈՒՍ ՍՆՆՈՒՍ ՏՆՈՍՍՈՒՍ ԸՈՍՍՍ՛ Ռ

ՍՆԸՍ ԱՆ ՏՆՈՍ՛ ՍՆԸՍ ՍՆՍԺ ՏՆՈՍ՛ ՍՆԸՍ ԻՂԻՍՍ ՏՆՈՍ՛

ԹՅՌ ԸՆԼԵՍ ՄԸԼ՛

ԱԼԸՈՒ ՍՐՈՒՍ ԱՌԱԼԸՍ ԿԻՍ ՄԺԼՈ՛ ՀՏԸՆԻ ԸՆ ՍՐՈՍՍՈՒՍ ԸՐՐՈՒ ՄԸԼԻ
ԵՂ ՄՈՒՍՍՈՒՍ ՍՐՈՒՍ ՄՍԺԼՈ՛ ՍՐՈՒՆ ՍՐԻ՛ ՀՌ ԸՆԻ ՀՂՈՆ ԻՂՍԺՈՒ
ՄԼԵՍ ԸՈՒՍՈՒՍ ԱԼԵՍ՛ ՍՍԸՍ ՄՈՒՍ ԱԼԸ ԸՔԶ ՄՍԺԼՈ՛ ՄԺԼՈՒ ԸՆԼԻ ԵՌՌ՛
ԸՂ ՍՐՈՒՍ ԸՐՐՈՒ ՄԺԼՈ՛ ԻՐ ԸՈՒՐՐՈՒԿ ՄՈՒՍՍՈՒՍ ԵՌՌ ԹՅՌ ՍՐՈՍ ՄՍԺԼՈ՛
ՍՆԺԸՍ ՊՐՈՒՍ ԸՆԼԸՍ ԸՆԼԸՍՈՒՍ ԸՆԼԸՍ ԻՂՈ՛ ԸՐՌ ՍՐՈՒՍ ԸՐ՛ Ը

ՄՈՒՍ՛ ԸՂԻՍ ԹՈՒԼ ՄԵՍ ԹՅ ՌՈՍՍ ԸՐՐՈ՛՛ ԵՌՌ ԼՈՒՌ ԿԵԼՍ՛
ՍՈՒՍ ԵՂ ԸՆ ԹՅՌ ՍՐՌ ԸՐՐՈՒ ՌՈՍՍ ԼԸԼ ԹՅ ԻՐՌ՛ ԵՂՌ ՍՐՏՌ ՌՍՍՍ ԻՄՍ
ԸՆՍ՛ ԵՌՌ ԼՈՒՌ ԿԵԼՍ՛ ԼԸՍ ԹՅՐՈՒՍ ԸՐՐՈՒՍ ԵՌՌ ԼԸՍ Լ՛ ՏՐՈՒՍ՛ ՍՐՐԸԼ
ՄԸԶ ՌՈՒՆԸՍ՛ ՍՌՏՅՂԻ ԸՂԺԶՍ ՌՍ ՄՐՈՒԶ՛ ՍՐՈՍՍ ԸՍՍԸԶՍ ԸՆՍՍ ԸՐՐՐՈՒՍ
ԸՆՍ ՍՐՌՌ ԸՐՐՈՒՍ՛ ՍՍՍՍ ԸՐԻՂ ԿԵԼՍ՛ ԼԺ ՌՈՒ ՍՐՌ ԸՆ՛ ԼԸԼ ԻՈՒՍ՛ ԸՆՍ
ԸՂԺԶՍ ՌՍ ՄՐՈՒԶ՛ ԸՈՒ ԸՍԶԻԺՍ ԸՈՒՅՍ ԸՍՍ ԼՈՒՌ ԸՆՈՒ ԿԵԼՍ ՌՍ ՍՈՍ՛
ՍՆԺԸՍՍՍ ՄՐՈՒԶՂԻ ԸՈՒՆ Ք՛ Ռ

ՄԵՆԸ՛ «ԸԼՈՒ ԹՅ ՍՍ՛» ՄՍՆԸ՛ ԵՂԻՂ ԿՐՈՒՍ ԸՆԼԸ՛ ԸՆ ՀՍՔԸԶ ՌՍ ՄԵՆԸ՛
ԵՂ ՄՍՆԸ՛» (ՏՍՍ) ՌՍՍ ՄԸԼԻ ՀՍԵՐ՛ ՌՈՒՍՍ ՄՍՆԸ՛: «ՄՔԶ ԼՈՒ ԹՅ ՍՍ՛»
ՍՆՔԶ ԻՐՈՒ ՊՐՂ ԻՍ ԸՆԸՈՒՍ ՊՐՂ ԻՍ՛ ԸՈՒՆԸՆ ՏՐ՛ Ը

ԱՌՈՒՍ ԹՅՌ ՄՐՐՈՒՍ ԸՍՆԸ՛ ԸՈՒ ՀՍՐ ՍՐՈՍՍ ԼՈՒՍ՛
ՄՈՒՍՍՍ ԵՂՍՍՐ ՍՐՈՒԶՍ ԵՂ ԸՔԶՍՍ՛՛ ՍՐՈՍ ԵՌՌ ՄՈՍՍ ԸՆԻ ՀՂՈՆ ԻՐ ԵՂ
ՄՍՆԸ ՌՍ ԸՐՂՐ՛ ՌՆ՛ ԵՌՌ ՄՈՍՍ ՍՐՍՍ ԵՌՌ՛ ՍՈՒՍՍ ԿՍՈՒՎ՛ ՍՍՆԸՍ
«ՍՐՈՍ ԸՆԺԻ՛» (ՏՍՍ) ԸՈՒ ՀՐԶ ՌՍՍ ԸՍՐՍ ՍՐՏՅՂՈՒՍ ԸՈՒՎ՛ ԻՂԸ՛ ԸՍՆԸ
ՄՐՐՐՍ ՄՐՈՒՍՆ ԿԼԸԸՍ ՍՐՈՒՍ՛: ՄԼԸԼ ՍՐՍ ՍՍՍՍ ԸՆ՛ ՀՐՈՒՂ՛ ՀՌՐՐՍ
ՍՆԸՍ ՍՆՈՒՍ՛ ԸՐՌ ՍՐՌ՛ Ը՛ Ռ

וקלות דעת מביאים לידי חטא; "הרבה ילדות עושה" – הילדות מביאה לידי קלקול; "הרבה שכנים הרעים עושים" – השפעתם של שכנים רעים עלולה לגרום לאדם, שיסטה מדרך הישר.

הְרוּגֵי מַלְכוּת סנהדרין מח, ב

אנשים שנהרגו שלא על פי בית דין אלא על פי דין המלך או על פי דיני אומות העולם. נחלקו חכמים בשאלה: מה דין רכושם של הרוגי מלכות? יש מי שאומר, שרכושם למלך; ויש מי שאומר, שרכושם ליורשים.

הַרוּצָה שֵׁיחָפִים – יְעֹסוֹק בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת בבא בתרא קעה, כ

המלצה לאדם הרוצח לקנות חכמה ודעת ולחדד את שכלו, שילמד דיני ממונות. ההמלצה מבוססת על ראיית דיני הממונות כדינים המבוססים על הכתנות שכליות ועל שיקול דעת מעמיק.

הַרִי שֶׁלֶךְ לַפְּנִיךָ בבא קמא מה, א

הנה מה ששייך לך; הרניי מחזיר לך מה שלקחתי ממך, ואף על פי שחל בו שינוי. מי שגזל חפץ מחברו, וחל בו שינוי – פעמים צריך לשלם לו את דמי החפץ כשווייו בשעת הגזלה, ופעמים יכול להחזיר לו את מה שגנב ממנו, על אף השינוי, ולומר לו: "הרי שלך לפניך". האפשרות לומר: "הרי שלך לפניך" ישנה, כשהשינוי אינו במציאות החפץ הנגזל, אלא רק שינוי בדין. למשל, מי שגזל חמץ ועבר עליו הפסח, שלא נשתנה החמץ במציאות אלא רק מהיתר לאיסור, יכול לומר לכעל החמץ: "הרי שלך לפניך".

דאה גם ערך: "היזק שאינו ניכר".

הַשְׁוֵה הַכְּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ לְכָל דְּיָנִים שְׁבִתוֹרָה קידושין לה, א

ככל העניינים השייכים לדיני הממונות אישה שווה לאיש. המקור לכך הוא פרשת משפטים, העוסקת בדיני ממונות, הפותחת בפסוק: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא, א). "לפניהם" משמע לפני כולם, אנשים ונשים.

הַשְׁוֵה הַכְּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ לְכָל מִיתוֹת שְׁבִתוֹרָה קידושין לה, א

כל מי שחייב מיתה על שרצח את חברו, או שחייב כופר על שהרג שורר את חברו, חייב על האישה כמו על האיש. המקור לכך הוא, מה שנאמר בחורה בעניין כופר: "והמית איש או אשה" (שמות כא, כט), שממנו למדו שהשוה הכתוב אישה לאיש לכל מיתות שבתורה.

הַשָּׁהָה הַפְּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ לְכָל עוֹנָשִׁין שְׁבַתְוֹרָה קידושין לה, א
 האישה חייבת בכל מצוות לא תעשה שבתורה, שנאמר: "איש או אישה כי
 יעשו מכל חטאת האדם" (במדבר ה, ו). מכאן למדו שהאישה, כמו האיש,
 חייבת בכל מצוות לא תעשה שבתורה – שלא כבמצוות עשה, שהנשים
 פטורות מ"מצוות עשה שהזמן גרמן" (ע"ע) – ונענשת כמו האיש, אם עברה
 על לאו. אמנם יש כמה לאווים שאינם שייכים בנשים: או מפני שיש לימוד
 מיוחד, שממנו נלמד הלאו; או מפני שאינם שייכים בנשים מצד מציאותן,
 כגון: "כל ערל לא יאכל" (שמות יב, מח) האמור בקרבן פסח; או מפני
 שהם תלויים במצוות שאינן נוהגות בנשים, כגון לאוים הקשורים בענייני
 עדות.
 ראה גם ערך: "מצוות עשה; מצוות לא תעשה".

הַשָּׁנִי נוּחַ לִי וְהָרֵאשׁוֹן קָשָׁה הַיְמָנִי כתובות קט, א
 התובע יכול לטעון: נוח לי שיהיה נשוא התביעה בידי נתבע זה, מפני
 שהוא אדם נוח, ולא בידי הראשון, שהוא אלים וקשה להתדיין עמו.
 הביטוי מופיע בהקשר הבא: ראוּכְן – המערער על השדה שביד שמעון,
 ואומר: "לוי, שמכרה לך, גזל אותה ממני" – חתום כעד על שטר למכירת
 השדה מלוי לשמעון. יש מי שאומר, שההוראה הנובעת מכך שראובן
 חתום על שטר המכירה אינה בהכרח עובדה היכולה לדחות את ערעורו,
 מפני שיכול ראובן לטעון: "השני נוח לי, והראשון קשה הימנו". היינו, לוי
 אדם קשה ואלם, ולא נוח לי להתדיין אתו, ועל כן העדפתי שימכור את
 השדה לשמעון, ואף סייעתי לו על ידי חתימתי, כדי שאוכל אחר המכירה
 להתדיין עם שמעון.
 ראה גם ערך: "עביד איניש דמיקרי ואמר".

הַתּוֹרָה חֲסָה עַל מְמוֹנֵם שֶׁל יִשְׂרָאֵל חולין מט, ב
 התורה אינה רוצה, שיפסידו ישראל ממון. על פי עיקרון זה אמרו חכמים,
 שבקיום מצוות מסוימות יש לנהוג בחיסכון. יש מי שהסביר על פיו גם את
 העובדה, שאף על פי שמן התורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות
 ב"דרישה וחקירה" (ע"ע) – דהיינו, שמצווה להרבות בחקירת
 העדים – תיקנו חכמים, שדיני ממונות אינם צריכים דרישה וחקירה. זאת
 כדי למנוע הפסד של המלווים מחמת החקירות, וכן כדי שלא יימנעו
 המלווים מלהלוות, מחשש שמא יכפור הלווה, ולא תהיה עדות העדים
 מכוונת, דבר שיביא להפסד הכסף שהלווה.

הַתּוֹרָה כִּי־סִתְּוּ וְאַתָּה מְגַלֶּה אוֹתוֹ?! שכת צו, ב
 התורה הסתירה את הדבר, ואתה מגלה אותו?! נאמר בתורה: "ויהיו בני

ישראל במדבר, וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת" (במדבר טו, לב). אמר ר' עקיבא, שאותו מקושש, שלא פירשה התורה את שמו, היה צלפתד בן חפר. תמה עליו ר' יהודה בן כתיבא: והלא אפילו דבריך נכונים, שהמקושש צלפתד הוא, מה טעם ראית לגלות לנו מי היה המקושש, שעה שהתורה תפצה להסתיר את זהותו?!

התראת ספק מכות טז, א

התראה היא אזהרה שמזהירים את מי שעומד לעבור עברה שתייכים עליה מיתת בית דין או מלקות, שאומרים לו שהמעשה אסור, ושדינו אם יעשה אותו יהיה כך וכך. התראת ספק היא התראה שאין בה ודאות. למשל, מי שנשבע שיאכל דבר מה ביום פלוני, ועבר אותו היום ולא אכל – אינו לוקה. יש מי שמסביר זאת בכך שההתראה שהתרו בו הייתה התראת ספק, שהרי כשהתרו בו שיאכל באותו יום, כדי שלא יעבור על השבועה, ספק אם יעבור על ההתראה אם לאו, מפני שיכול לומר: עדיין יש לי שהות ביום. וכן, מי שיש לגביו ספק מיהו אביו, כגון שהתגרשה אמו או התאלמנה ולא שהתה אחר בעלה שלושה חדשים, ונישאה וילדה לאחר שבעה חדשים, ואין ידוע של מי הולד, וכשגדל היכה את שני האנשים, שאחד מהם הוא אביו. יש מי שסובר, שמכיוון שהתראת ספק אינה התראה, מכיוון שלגבי כל אחד מן המוכים הייתה זו התראת ספק, שהרי לא ידעו המתרים בבירור, שיש כאן איסור הכאת האב, הרי כאילו לא התרה המכה, והוא פטור.

וְאֵהֶבֶתְ לְרַעַךְ כָּמוֹךָ – זֶה כָּלֵל גְּדוֹל פְּתוּרָה

ירושלמי, נדרים, פרק ט, הלכה ד

יש לראות כדברי התורה: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח) מעין עקרון על, שיש לו השפעה על האפשרות לעמוד בדרישות רבות של התורה. למשל, מי שיקפיד על עיקרון זה ייזהר מאד כמשאו ומתנו עם הבריות, ועל ידי זה יימנע מהרכה עברות, ויקיים מצוות רבות.

וּבְעֵרַת הָרַע מִקִּרְבְּךָ ספרי דברים, קנא

מצווה לבלות את עושי הרעה מישראל. פסוק זה חוזר כמה פעמים (למשל: דברים יג, ו; יז, ז), ולמדו ממנו, שיש מצווה להעניש בעונש מוות את החוטאים בעברות המצדיקות עונש זה.

וְהָיִיתֶם נְקִיִּים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל יומא לח, א

פסוק הוא בספר במדבר (לב, כב), ולמדו ממנו חכמים, שצריך אדם לצאת ידי הבריות, כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום. מכאן אמרו, למשל, שכל אדם צריך להיזהר שלא להכניס את עצמו בחשד הבריות אף במה שיודע שהוא נקי בו. כך, מסופר על המשפחה שהייתה ממונה על הכנת הקטורת במקדש, שמעולם לא יצאה כלה מבושמת מבתיהם, שלא יאמרו הבריות, שנחבשמה הבלה מן הקטורת. זאת כדי לקיים מה שנאמר: "והייתם נקיים מה' ומישראל".

וְחֵי בָהֶם, וְלֹא שְׂיִמוֹת בָּהֶם סנהדרין עד, א

נאמר בתורה: "ושמרתם את חוקתי ואח משפטי, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (ויקרא יח, ה). נמצאנו למדים מכאן, שאם יש בקיום מצווה משום סכנה לחיים, יש לעבור על אותה מצווה, ולא למות בגללה. רק בשלוש עברות: עבודה זרה (ע"ע), גילוי עריות (ע"ע) ושפיכות דמים (ע"ע), נאמר: "יזהר ואל יעבור" (ע"ע) – שצריך אדם אף למסור את נפשו, כדי שלא יעבור עליהן.

וַיִּלְחָסְרוֹן כֵּס ככא מציעא כג, א

חבל על ההפסד הכספי. הכלל לעניין ייאוש הכעלים מחפץ שאבר להם הוא, שאם אמר המאבר: "וי ליה לחסרון כיס" – חבל על ההפסד הכספי שגורם לי באברן החפץ, משמעות רבריו, שהתייאש מן האברה, ואם אחר כך מצאה ארם, הרי היא של המוצא.

וְכִי אוֹמְרִים לְאָדָם: "עֲמוֹד וְחָטָא בְּשִׁבְלֵי שְׂתוּזָה" ? !

קידושין נה, ב

וכי מיעצים לאדם לעבור עברה, בשכיל שתצמח לו תועלת מן העברה, שעל ידה יקיים מצווה? ! כך תמהו בחלמוד, על דעה שהשתמע ממנה, שניתנה עצה זו.

וְכִי אוֹמְדִים לוֹ לְאָדָם: "חָטָא כְּרִי שְׂיִזְכֶּה חֲבִירָךְ" ? !

שכת ד, א

כלום אומרים לאדם לעבור עברה בשכיל להציל את חברו מעברה? שאלה שנשאלה בחלמוד בתמיהה על מי שאמר שמותר לאדם לעבור עברה קלה כדי להציל את חברו מלעבור עברה חמורה. משאלה זו עולה, שאין היתר לאדם לעבור עברה קלה במטרה להציל את חברו מלעבור עברה חמורה.

וְכִי זֶה חוֹטָא וְזֶה מִתְחַיֵּיב ? ככא קמא עא, א

וכי ייתכן שהרין הוא, שיחטא אחר, ויישא אחר בעונש על תטאו? המשנה אומרת, שדין מי שגנב וטבח ביום הכיפורים, שהוא חייב בתשלומי ארבעה וחמישה. הגמרא שואלת: והלא הרין הוא, שאין אדם לוקה ומשלם על אותה עברה (ע"ע: "קים ליה בדרכה מיניה")? ! ומשיבה, שהרבר אפשרי אם שליחו הוא שטבח את הבהמה, שאז יתחייב השולח בתשלומי ארבעה וחמישה, על אף שהוא לוקה. על כך באה התמיהה: וכי זה חוטא וזה מתחייב? כלום ייתכן שיחטא אחר, וייענש אחר? והלא מכיוון ש"אין שליח לרבר עברה" (ע"ע), אין השליח נחשב כשלוחו של המשלח, ואם כן כיצד ייענש המשלח על מעשהו של אדם אחר? ראה גם ערך: "טוביה חטא וזיגוד מינגד? !".

וְכִי לְצוּר עַל פִּי צְלוּחִיתוֹ הוּא צָרִיךְ ? ככא בתרא עו, ב

האם כרי לפקוק פיו של בקבוק הוא מחזיק כשטר זה? רב פפא אמר, שהמוכר שטר לחברו, צריך לכתוב שטר נוסף, שייאמר בו: "קנוי לך השטר (הראשון) וכל השעבודים שבו". נמצא מי שתמה על כך, ושאל:

האם מי שלא כתב שטר אחר בנוסח זה, אלא מסר רק את השטר (הראשון), לא קנה אותו? וכי לצור על פי צלוחיתו קנה את השטר? והלא ברור מאליו שקנה את השטר כדי לגבות באמצעותו את החוב הכתוב. ואם כך, צריך הדין להיות, שקנה את השטר. כהשאלה נאמר הביטוי: "לצור על פי צלוחיתו" על שטר או על תעודה, שאינם שווים כלום, והרי הם כפיסת נייר חלק, שהשימוש היעיל היחיד שאפשר לעשות בה הוא, לפקוק באמצעותה פיו של בקבוק.

וכי מה אכפת להן לעכפריין? בבא מציעא מ, א

האם משנה לעכברים המכרסמים בתבואה מה כמות התבואה?! המפקיד פירות אצל חברו, ועירב השומר את הפירות עם פירותיו, ובינתיים השתמש בפירות, ואינו יודע בכמה השתמש – כשהוא מחזיר למפקיד את הפיקדון, רשאי לנכות מן הפירות שהופקדו אצלו את הפחת שפוחתים הפירות עם הזמן. חכמים קבעו שיעורים שונים של פחת לסוגים שונים של פירות, ואמרו שיש לחשב את הפחת ככל מקרה ומקרה על פי כמות הפירות, היינו ככל שהכמות גדולה יותר, הפחת גדול יותר, ועל פי משך זמן ההפקדה (ע"ע: "הכל לפי המדה; הכל לפי הזמן"). תמה עליהם ר' יוחנן בן נורי: כלום איכפת לעכברים מה כמות הפירות שהופקדה? והרי הם אוכלים חמיד אותה כמות. לכן, לדעתו אין לנכות פחת בכל מקרה, אלא עד השיעור שהעכברים מסוגלים לאכול ולא יותר.

וכי מה עשה לו, ומה חסרו, ומה הניקו? בבא קמא כ, ב

מי שנכנס ודר בבית חברו, שלא עמד להשכרה, שלא מדעת חברו, נסתפק בתלמוד אם צריך לשלם לו שכר דירה, אם לאו. יש מי שאומר, שאינו צריך לשלם לו שכר, שהרי נכנס לגור בבית שאינו עומד להשכרה, וממילא לא חיסר ולא הזיק את בעל הבית, כשנכנס לגור בבית.

וכי מותר לאדם להרכיב ארי בחוך שדהו, כדי שיראו עניים

ויבדחו? בבא מציעא יב, א

לפועל המלקט בשדהו של בעל הבית מותר להביא את אשתו ובניו, שילקטו את הלקט שיש בשדה. ההסבר להלכה זו הוא, שהעניים מחייאשים מלקט זה, כשהם יודעים, שכניו של הפועל מלקטים בשדה. כנגד דין זה מובעת התמיהה: וכי מותר לאדם להרכיב (=להושיב) ארי בחוך שדהו, כדי שיראו עניים ויבדחו? כלומר, כשהפועל מביא את בניו, וגורם לשאר העניים להסתלק מן השדה ולהתייאש מן הלקט שבו, הוא עושה שלא כדין, כשם שאילו היה משתמש בכל אמצעי אחד לסילוק

העניינים, שהוא שלא כדין. על כך ניתנת התשובה, שלעניינים עצמם הדבר נוח, שכאשר ישכרו אותם כפועלים, ילקטו בניהם אחריהם.

וכי מפני שאנו מרמין, נעשה מעשה? גיטין יט. א
האם מכיוון שהיסקנו מדעתנו הלכה מסוימת, שלא שמענוה מכותינו, נעשה מעשה על סמך זה? למשל, לגבי שטר חוב שכתובה בו אחריות נכסים (ע"ע), אמר ר' יוחנן, שאינו משמט, וכששאל אותו ר' אסי על שטר חוב מסוים כזה, אמר לו שהוא משמט. כשתמה ר' אסי על סתירה זו, השיבו ר' יוחנן: וכי מפני שאנו מרמין, נעשה מעשה? וכי מפני שנרמה לי שהלכה כך, נלך ונעשה מעשה, ונוציא ממון מאדם בדיינים?

וכי מפני שאַתָּה דורש בַּת וּבַת, נוציא זו לְשִׁרְיָפָה?

סנהדרין נא, ב

האם משום שאתה דורש את הוי"ו היתרה במלה "ובת" – במקום "בת" – נחמיר בדין המפורש, שהוא מיתה בחנק, ונרון כל בת כהן שזינתה כשרפה? ! לגבי בת כהן מאורסת שזינתה, מפורש בתורה שדינה כשרפה. נשאלה השאלה, מה דין בת כהן נשואה שזינתה? ר' עקיבא סבור, שאף היא דינה כשרפה, שלא כשאר אשת איש שזינתה, שדינה בחנק. המקור של ר' עקיבא לדין זה הוא הלשון שנוקטת התורה: "ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת, כאש תישרף" (ויקרא כא, ט). לדעתו, הוי"ו היתרה באה ללמד, שאותו דין אמור גם בבת כהן נשואה. אומר לו ר' ישמעאל: "וכי מפני שאתה דורש ייתור זה, נחמיר בדינה של זו, ונוציאנה לשרפה? האם זהו מקור מספיק ללמוד ממנו דין זה?"

וְלֹא תֵּהָא פְּהִינְתָּ פּוֹנְדִיקִית? יבמות קכב, א

האם לא ראוי שתהיה אישה חשובה שווה לפחות לאישה פשוטה? ר' עקיבא אומר, שאין משיאים אישה על פי עדות של אישה אחרת, שהעידה שמת בעלה של זו. בעקבות דברי ר' עקיבא הביאו חכמים מעשה בקבוצת חכמים שהלכה למקום מסוים, וחלה אחד מהם, והשאידיהו חבריו בפונדק, והמשיכו בדרך. כשחזרו ושאלו את הפונדקית הגויה, היכן חברים? השיבה להם: "מת וקברתי". על סמך דבריה, התידו לאשתו להינשא שנית. שאלו חכמים את ר' עקיבא: "ולא תהא כהנת כפונדקית?". כלומר, האם לא ראוי שתהיה אישה מיוחסת נאמנת לפחות כאותה פונדקית שהאמינו לה חכמים? האם אין להסיק ממקרה זה שהדין אינו כדבריו, אלא שיש להכשיר עדות אישה לגבי מיתת אדם?

וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב ככא מציעא טז, ב

פסוק הוא בספר דברים (ו, יח), ולמדו ממנו חכמים, שבעניינים שונים אין להחספק ב"שורת הדין" (ע"ע), אלא יש לנהוג "לפנים משורת הדין" (ע"ע). למשל, הדין הוא ש"שומא – הדר לעולם" (ע"ע), ובית דין ששמו את נכסי הלווה, והעבירו את הנכסים למלווה כפירעון החוב – אם הלווה משיב את ההלוואה, חוזרים אליו הנכסים שניתנו למלווה בכל עת, ואפילו אם חלף זמן רב. גם "דינא דבר מצרא" (ע"ע) גלמד מפסוק זה. לכן, המחזיק בחלקת קרקע בין חלקות של אחים או של שותפים, מסלקים אותו ממנה (תוך שמפצים אותו) משום "ועשית הישר והטוב".

לעם את כלל' ופזאל פזקלם אף לל וז מף ולעסו עו ולל' ואלונו:
לל ונו' וזו וללוס מוסולו עולוס את ולל ולמז'מ' למזלמוס
מולל לו ופולנו: עק לל ונו עולל לל ונו' וסאף ולל ומו עול
לל מף למז'מו' עו קלל לו ופולנו' מ עו לל ונו קללעו עו לל
עו עולל לל ונו' ונו עולל לל ונו' קלל ופמולנו מף ולעו קלו
פוללל ע' א

וַיְהִי עַד אֲשֶׁר יָבִיאוּ אֶל-יְהוָה וְיִשְׁמְעוּ אֶת-קוֹל יְהוָה (וַעֲזָרָא וַעֲזָרָא)

קללנו את ובלונו:
את ואלונו' מלל אף ג. מולל וסאס קולנו מולנו עולנו' ונו ופולל מף
מולל ונו קל לל את ובלונו' ופמול קולנו עולנו ופולנו' אף עו
אף לל מולל ופולנו' עולנו ופולנו ונו ונו ופולנו ונו קללעו אף
וללעו ופול – ופול' ונו קלל ונו קולנו את ופול מולנו ופולנו
ופול – ופולנו' ופול מף קולנו את ופול' אף ובלו עו לל ופולנו:
בלו – ופולנו: ופול – ופול' עול ופול עו ופולנו: את ובלו
וַיְהִי – וַיְהִי: וַיְהִי – וַיְהִי עס ופול עו' א

קללנו מף ונו עקו:
עקו – עולנו ופול קל קל ופול מולנו לל קולנו ופולנו' קל ופול
עול ופולנו ונו ופולנו ופולנו: עקו ונו מולנו עף קללנו
מולנו' ונו קל לל' ופול עול ופולנו קל אפ ופול' קל ופולנו עקו'
(ע'א: "ופולנו קל ופולנו ונו קל ופולנו") ופול עו את ופולנו אף ופולנו
ופולנו ופולנו ופולנו ופולנו ופולנו ופולנו ופולנו ופולנו ופולנו
ופולנו ופולנו ופולנו ופולנו ופולנו ופולנו ופולנו ופולנו ופולנו
קל ופולנו ונו ופולנו' ופולנו ונו ופולנו: ונו ופולנו מף לל ונו
ונו' ופולנו ופולנו (=ופולנו) מולנו קללנו אף ופולנו ונו אף ופולנו
את ונו מולנו ופולנו' עף קללנו' ובלו ופולנו: ופולנו ונו ופולנו
וַיְהִי וַיְהִי – וַיְהִי אַדְּבָרָא: עס ופול ע' א

"מתוך שזה בורר לו דין אחד, וזה בורר לו דין אחד, ושניהם בוררין להן עוד אחד – יצא הדין לאמיתו". ההסבר לכך הוא, שכית דין כזה יגרום להגברת מידת הציות לפסק הדין, מצד כעל הדין שייצא חייב בדינו. זאת מפני שיאמד החייב כלכו: "הרי אני עצמי בחרתי דין אחד, ואם היה יכול להפך בזכותי – היה מהפך". גם מבחינת הדיינים עצמם יש יחרון, שדעתם נוחה להפך בזכות שני הצדדים, מפני שהללו בחרו בהם.

זֶה נִהְנֶה וְזֶה לֹא חָסֵר כבא קמא כ, א

יש שאדם נהנה מנכסי חברו, וחברו אינו מפסיד מכך כלום. למשל, כשאדם גר בתצר חברו, שאינה עומדת להשכרה, הוא מדוויח כשאינו צריך לשכור לעצמו מקום מגורים אחר, וחברו אינו מפסיד מכך, כי כלאו הכי לא התכוון להשכירה. נחלקו אמוראים, אם במקרה זה חייב הדייר לשלם לכעלים שכר דירה: יש מי שאומר, שחייב לשלם, שהרי נהנה; ויש מי שאומר, שאינו חייב לשלם. הטעם הוא, או מפני שלא מצינו, שחייבה תורה תשלום על הנאה בלבו בלא חסרון כלל; או מפני ש"כופין על מידת סדום" (ע"ע) – שאם הדייר נהנה, והבעלים לא חסר כלום, תהיה זו מידת סדום לדרוש מן הדייר תשלום, ויש לבית דין סמכות לכפות אנשים שלא להתנהג באופן זה.

זו ואין צריף לומר זו קתני כחובות נח, א

כשיש שתי הלכות דומות, נשאלת השאלה: מדוע יש צורך בשתייהן? האם לא די באחת מהן, ונוכל להסיק ממנה גם על קיומה של ההלכה השנייה? בדרך כלל ניתן הסבר מדוע יש צורך בשתי ההלכות, וזוה מוסיפה הלכה אחת, שאין בחברתה. במקרים אחרים, פעמים שהתשובה היא: "לא זו אף זו" (ע"ע), ופעמים שהתשובה היא: "זו ואין צריך לומר זו קתני". כלומר, ההלכה הראשונה היא העיקר, ולאחר שנכתבה, ניתן להסיק ממנה את ההלכה השנייה כדבר מובן מאליו.

זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי כבא קמא קז, ב

לא שמעתי מה ההלכה במקרה זה, אך שמעתי מה ההלכה במקרה הדומה לו. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי. כשנשאל אחד התכמים מהי ההלכה במקרה מסוים, השיב שלא שמע במפורש מהי ההלכה, אך שמע הלכה לגבי מקרה דומה, וממנו ניתן להקיש למקרה הנדון.

זווי דאינשי אינהו עבדי ליה ספסרותיה כבא מציעא סג, ב
מעותיו של אדם הן עושה לו ספסרו. כלומר, מי שיש בידו מעות,

הסוחרים באים אליו מאליהם למכור לו סחורה, ואינו זקוק למתווך שיקנה עבורו סחורה מן הסוחרים. לקביעה כלכלית זו השלכה על דיני דיבית ביחסי מקח וממכר בין סוחרים.

זוּוֹי הוּא דְאָנְסוּהַ כְּחוּבוֹת נג, א

הצורך בכסף אנס אותה. המוכרת כתובתה – בין לאחרים בין לבעלה – לא איבדה זכותה לשאר הזכויות שיש לה מן הכתובה, כגון "כתובת בנין דכרין" (ע"ט); אין אנו אומרים, שמכרה כל זכויותיה, אלא רק את הכתובה עצמה, שאמרה בפירוש שהיא מוכרת, מפני שהייתה מכירת הכתובה רק בשל דוחק כספי, ו"זווי הוא דאנסוה". זאת בניגוד למוחלת כתובתה לבעלה, שמפסידה את שאר הזכויות. מאחר שלא פעלה מתוך דוחק כספי, אנו מניחים שמחלה על כל זכויותיה.

זוּוֹי כְּמֵאן דְפְּלִיגֵי דְמֹו בְּבֵא מְצִיעֵא טו, א

הכספים נחשבים כמחולקים. כתוצאה מכלל זה, שותפים בסכום כסף, שרצה אחד מהם לפרק את השותפות, אינו צריך לחלק את הכספים רווקא כמעמד שאר השותפים ובהסכמתם, ואף לא בפני בית דין, ובלבד שמדובר בחלוקה פשוטה, שאינה מצריכה הערכה ושיקול דעת, כגון שהיו שותפים במטבעות, שכולן ממין אחד.

זֵיל בְּתַר רוּבָא יבמות ק"ט, א

לך אחר הרוב; הספק מוכרע על פי הרוב. למשל, אמרה התורה: "מכה אביו ואמו מות יומת" (שמות כא, טו). לכאורה, ניתן להטיל ספק, שמא המוכה אינו אביו, אלא מכיוון שחזקה היא, ש"רוב בעילות אחר הבעל" (ע"ט) אנו מניחים, שאכן מדובר באביו.

זֵיל קְרִי בֵי רַב הוּא סנהדרין לג, ב

"לך קרא בכית הרב" הוא. ד"ן שטעה כד"ן בדבר המפורש בתורה, ומקור טעותו הוא חוסר ידיעת המקרא, הדין בטל מעיקרו, ודנים את הדין מחדש (ע"ט: "טעה בדבר משנה"). זאת מפני שטעות כה גסה ובסיסית – שכל מי שקרא בתורה שבכתב בכית הרב, יודע שאין הדין כפי שנפסק – עוקרת מן ההליך שהתקיים את השם "משפט", ויש לקיים הליך מתודש. ראה גם ערך: "דברי שהצדוקים מודים בו".

זֵילוּתָא דְבֵי דִינָא כבא בתרא לב, א

פחיתות כבוד לכית הדין; ולזול בכית הדין. למשל, יש חשש לזלזול בכית

הדין מצד הבריות, אם יאפשר בית הדין לסתור את הדין שפסק, כגון כשיביא הצד שהפסיד ראיות חדשות, וכיוצא בזה; עצם העובדה שפסק בית הדין אינו סופי, עלול ליצור אצל הבריות תחושה של חוכא ואטלולא. להלכה נפסק שאין חוששים לזילותא רבי דינא, ועל כן בית דין סותר את הדין בכל עת שהדבר נדרש, ואינו חושש לפחיתות הכבוד ולזלזול העולמים לכוא כתוצאה מכך.

זיקא בעלמא הוא דשקלי מינך בבא קמא לג, ב

לא לקחתי ממך אלא רוח בלבד. שור תם (ע"ע) שהזיק משלמים בעליו את דמי הנוק מגוף השור. אם עמד המזיק ושחט את השור, הניזוק גובה מבשר השור, והוא נושא בהפסד הנובע מירידת ערך השור כתוצאה מן השחיטה. הסיבה לכך היא, שיכול המזיק, ששחט את השור, לומר לניזוק: "זיקא בעלמא הוא דשקלי מינך". היינו, אם שחטתי את השור, לא נטלתי ממך אלא את נשמתו, ואני פטור מלשלם את דמי רוחו.

זכות היא לעבד, שיוצא מתחת ידי רבו לחירות גיטין יב, ב
העובדה שעבד משתחרר נחשבת עבורו כדבר רצוי וטוב. כתוצאה מסכרא זו, מי שאמר לשליח לתת שטר שחרור לעבדו, זוכה השליח עבור העבד בשטר השחרור מדין "זכין לאדם שלא בפניו" (ע"ע), והמשלח אינו יכול לחזור בו מן השחרור משעה שהגיע השטר לידי השליח. יש מי שסובר, שחוב הוא לעבד שיוצא מתחת יד רבו לחירות, משום שהוא מפסיד את מזונותיו, ולדעתו יכול המשלח לחזור בו, כל זמן שלא הגיע שטר השחרור לידי העבד.

זכין לאדם שלא בפניו, ואין חבין לו אלא בפניו גיטין יא, ב
דבר שהוא זכות לאדם, ניתן להקנות לו, או לבצע עבורו, גם שלא בידיעתו, מתוך הנחה שכיוון שהדבר לטובתו, הרי נוח לו שיעשה אדם אחר את הפעולה עבורו, והרי זה כממנה שליח בפירושו, שאז פועל השליח עבור המשלח. לעומת זאת, הברים שיש בהם משום חובה לאדם, אי אפשר לעשותם אלא מרעתו. למשל, המבקש לזכות את חברו במתנה על ידי נתינתה לאדם שלישי, כיוון שביצע האדם השלישי את פעולת הקניין, כבר זכה מי שמבקשים לזכותו, ואין הנותן יכול לחזור בו. אבל הנותן גט לשליח למסרו לאישה, יכול המשלח לחזור בו, כל עוד לא הגיע הגט ליד האישה. זאת מכיוון שהגט הוא חוב לאישה, ועל כן לא זכה השליח בגט עבור האישה שלא מדעתה.
ראה גם ערך: "הולך כזכי דמי"; "חופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים".

זְמַן בֵּית דִּין כבא מציעא קיח, א

כל אימת שבית דין מטילים על אדם לבצע פעולה, קצוב לו פרק זמן מסוים לביצוע אותה פעולה. פרק זמן זה הוא שלושים יום, אם לא נאמר במפורש פרק זמן אחר. לכלל זה נפקות, למשל, למקרה שהיה לאדם כותל רעוע, או אילן הגוטה ליפול, והורו לו בית דין לסתור את הכותל, או לקצוץ את האילן. אם נפלו בתוך שלושים יום והזיקו – פטור; אם נפלו לאחר שלושים יום – חייב, מפני שלא ביצע את מה שהורו לו בית דין לעשות בתוך הזמן שקצבו לו לשם כך.

זְמַנּוּ שֶׁל שְׁטַר מוֹכִיחַ עָלָיו בבא בתרא קלו, א

התאריך הכתוב בשטר מלמד על מועד תחולת השטר. בריא שכתב נכסיו לבניו לאחר מותו, והוא רוצה לאכול את פירות הנכסים בחייו – ר' יהודה אומר, שצריך לכתוב בשטר המתנה: "מהיום ולאחר מיתה". כלומר, גוף הנכסים קנוי לכם מהיום, ואת הפירות תאכלו לאחר מותי. לדעתו, אם לא כתב "מהיום", אין לבניו כלום במתנה זו, שהרי אין מתנה לאחר מיתה. לעומתו סבור ר' יוסי, שאינו צריך לכתוב "מהיום", מפני שהתאריך המופיע בשטר מלמד, שמאותו זמן התחילה המתנה, שהרי אם רצה האב להקנות רק לאחר מותו, למה לו לכתוב תאריך בשטר? והלא המיתה מגלה מאימתי חלה המתנה.

זְקַן וְאִינוּ לְפִי כְבוֹדוֹ בבא מציעא ל, ב

אדם מכובד, שמפאת כבודו אין דרכו להתעסק בדברים מסוימים, מפני שהעיסוק בהם משמעותו פגיעה בכבודו. דין הוא בדיני השבת אבדה, שמי שאומר בדעתו, שאילו הייתה זו אבדה שלו, לא היה נוטלה בנסיבות מסוימות, מחמת כבודו, פטור מלהשיב אבדתם של אחרים באותן נסיבות.

זְקַן מְמַדָּא סנהדרין פו, ב

חכם מחכמי ישראל שהגיע להוראה ונסמך בסנהדרין, שנחלק על בית דין הגדול של שבעים ואחד, היושב בלשכת הגזית, והורה לעשות שלא כהוראתם. עונשו של זקן ממדא מיתה כחנק. דאה גם ערך: "מופלא של בית דין".

זְרִיז וְנִשְׁכָּר כבא מציעא לח, ב

המהיר והחרוץ בא על שכרו בזכות זריזותו. למשל, מי שידר לנכסיו של

שבוי, ועיבד את שדהו, אין מוציאים אותו מידו. יתר על כן, אפילו שמע שבעל השדה עתיד לשוב, הרי אם הספיק לקטוף את הפירות של אותה שנה ולאכלם, הרי זה זריז ונשכר, שמרוויח בכך שרואים את הפירות שאכל כתמורה על העבודה שעבד בשדה.

חֵבֶר – אֵינוֹ צָרִיף הַתְּרָאָה סנהדרין ח, ב

התראה היא האזהרה שמזהירים את החוטא במעמד עדים סמוך לביצוע העברה על ידו. מטרת ההתראה לאפשר לכית הדין להכדיל בין מי שחטא במזיד, היינו שידע בעת ביצוע המעשה שהוא עובר עברה, לבין מי שחטא בשוגג, שלא ידע שהמעשה אסור. תלמיד חכם, מכיוון שחזקה עליו שהוא יודע מה אסור ומה מותר, יש מי שאומר – ואין הלכה כמותו – שגם בלא התראה, ניתן לדרון אותו כעובר עברה במזיד. חכמים חולקים עליו וסוברים, שאף החבר צריך התראה, כי על אף שהחבר יודע מה אסור ומה מותר, מכל מקום יכול הוא לומר, שבשעת מעשה שכח או טעה, וכיוצא בזה. לכן, כדי לסלק כל טעוח, יש צורך בהתראה.

חֶבֶרֶף – חֶבְרָא אֵית לִיהּ, וְחֶבְרָא דְחֶבְרֶף – חֶבְרָא אֵית

לִיהּ כבא בתרא כח, ב

לחברך יש חבר, ולחבר של חברך יש חבר. כתוצאה מהנחה זו, ניתן להניח שדברים מתפרסמים, ומגיעים לאוזני כל אדם. למשל, היושב בשדה, ובא אחר וערער על ישיבתו, וטען שהוא גזלו – היושב בשדה אינו יכול לומר, שכיוון שלא הייתה המחאה בפניו, לא ידע עליה, ולא נזהר בשמירת ראיותיו שהשדה שלו. ההנחה היא, שהמחאה עוברת מאדם לאדם, ומפה לאוזן, וממילא הגיעה גם לאוזניו.

חַד פְּרִיסָא – אֵית לֵהּ, תְּרַתִּי פְּרִיסָתָא – לֵית לֵהּ כחובות קג, א

כרס אחת – יש לה; שתי כרסים – אין לה. מי שהתחייבו שני אנשים במזונותיה, כגון: הנושא אישה והתנתה אחר בשעת הקידושין, שיזון את בתה כך וכך שנים, ואחר כך נתגרשה ממנו ונישאה לאחר, והתנתה גם עם האחר, שיזון את אותה הבת כך וכך שנים, הדין הוא שאחד מהם זן אותה, והשני נתן לה את דמי מזונותיה. אין אומרים שיתנו לה שניהם מזונות, אף על פי שלמעשה התנתה איתם האישה כן, מפני שחד כריסא – אית לה; תרתי כריסתא לית לה.

חד מיגו – אַמְרִינַן; תְּרֵי מִיגוּ – לֹא אַמְרִינַן כבא מציעא ט, ב
 "מיגו" אחד – אומרים; שני "מיגו" – אין אומרים (ע"ע: "מיגו"). למשל, אדם שאינו עני, אינו יכול לזכות עבור עני אחר במתנות עניים. לעומתו, אדם עני יכול לזכות במתנות עניים עבור עצמו, וממילא עבור חברו, משום הכלל: "מיגו דזכי לנפשיה – וזי נמי לחבריה" (ע"ע), היינו מתוך שיכול לזכות לעצמו יכול לזכות גם עבור חברו. לגבי מי שאינו עני, צריך שני "מיגו" כדי שיוכל לזכות במתנות עניים עבור עני אחר: "מיגו" אחד – מתוך שיכול להפקיר את כל נכסיו ולהיות עני באותו רגע, יכול לזכות עבור עצמו מחנות עניים; ו"מיגו" שני – מתוך שיכול לזכות לעצמו יכול לזכות גם לחברו. משום הכלל שלפנינו, אדם שאינו עני אינו יכול לזכות במתנות עניים עבור עניים.

חָדָא בְּמָקוּם תְּרֵי – לֹא אַמְרִינַן כתובות עו, א
 אין אומרים חזקה, אם היא מנוגדת לשתי חזקות. חזקה יכולה לשמש כראיה, אך כשעומדות נגדה שתי חזקות, אין לה משמעות.

חָדָא מְתַלַּת גָּאִיז, חָדָא מְתַרְתִּי לֹא גָאִיז גיטין ג, א
 אדם עלול להשמיט (לגזוז) מלה אחת מתוך שלוש מילים, אך אינו עלול להשמיט מלה אחת מתוך שתיים. יש מי שאומר, שמעיקר הדין היה צריך לדרוש מן המביא גט ממדינת הים שיאמר: "בפני נכתב לשמה, בפני נחתם לשמה", והסיבה שאין דורשים אלא שיאמר: "בפני נכתב, בפני נחתם" היא, שאם ידרש לומר שלוש מלים, יש חשש שישמיט מלה אחת מן השלוש, ולא יאמר את הנוסח המלא, אבל אם נדרוש שיאמר רק שתי מלים, אין חשש שישמיט חלק ממה שעליו לומר.

חָדָא מְתַרְתִּי טַעְמֵי קְאָמַר יבמות מה, ב
 אחד משני טעמים הוא אומר. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי, כתגובה לקושיה, מדוע אמר אחד החכמים את דבריו לגבי מקרה נדיר ולא אמרם במקרה מצוי? על כך משיבים: "חדא מתרי טעמי קאמר". כלומר, באמת יכול היה להביא דוגמה אחרת, אך העדיף להביא דוגמה זו.

חֲדוּשׁ הוּא, וּמְחַדּוּשׁ לֹא גְמַרְינַן חולין צט, א
 הדין שרצינו ללמוד ממנו, הוא חידוש מיוחד, שחידשה התורה כגדר יוצא מן הכלל, ומעניין מיוחד אי אפשר ללמוד על עניינים אחרים, משום שאפשר שלא התכוונה התורה להשמיע בהם חידוש זה.
 ראה גם ערך: "אין לך בו אלא משעת חידושו".

חוקא וְאֵטְלוּלָא עירונין סח, ב

שחוק וליצנות. אחד השיקולים שהנחו את החכמים כקביעת ההלכה היה, שלא ייראו דכריהם כשחוק וליצנות. לכן, לפעמים לא הרשו חכמים לבצע פעולות מסוימות, אף על פי שהן מותרות באופן עקרוני.

חומְרָא דְאֶתִי לִידֵי קוּלָא יבמות לא, א

חומרה הבאה לידי קולה. פעמים שפסיקה לחומרה בעניין מסוים מביאה לקולה בעניין אחר. בדרך כלל מופיע הביטוי בלשון תמיהה, שמשמעה: איזו חומרה יש כאן? והלא סופה שהיא גורמת דווקא להקל.

חֲזוּ דַאֲתַאי! חֲזוּ דַאֲתַאי! כתובות ב, ב

ראו שבאתי! ראו שבאתי! מעשה באדם, שאמר לשליחים שמסדר להם גט, שאם לא יחזור תוך שלושים יום, הגט יהא תקף. בסוף שלושים יום חזר, אלא שהגיע עד הנהר, אך לא יכול היה לעכרו, לכן אמר לאנשים שמעכרו השני של הנהר: "חזו דאתאי! חזו דאתאי!". נפסקה הלכה, שאין הגעתו הגעה, ולא נתקיים הנאו.

חֲזוּתָא – מִלְתָּא הִיא בכא קמא קא, ב

מראה – דבר הוא; מראהו של חפץ מסוים – כגון צבעו – הוא דבר ממשי ובעל חשיבות. ספק הוא כגמרא אם חזותא – מילתא היא, אם לאו. יש שהסבירו, שבשאלה זו תלויה המחלוקת הבאה: מי שהיו לו צמר וצבעים, ובא אחר וגולם, וצבע את הצמר בצבעים, ולא השביח הצמר כלום מחמת הצבע. נסתפקו אם יש שבח סימנים על גבי הצמר, וממילא כשמחזיר לו את הצמר, נחשב כאילו מחזיר לו גם את הצבעים, מפני ש"חזותא – מילתא היא"; או שמא אין שבח סימנים על גבי הצמר, וממילא לא החזיר לו את הסימנים.

חֲזוּתוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו בכא מציעא כא, ב

ממראהו ניכר של מי הוא. נאמר על זיתים שנשרו מן העץ, שהבעלים אינו מתייאש מהם, כשהוא יודע שנשרו מן העץ. זאת מפני שהוא אומר לעצמו, שמכיוון שמראהו של הזית מוכיח עליו למי הוא שייך, הואיל ולכל עץ זית יש צורת פדי אופיינית, ממילא יידעו המוצאים את הזיתים, שהם שלו, ואינם הפקר, ולא יקחו אותם לעצמם.

חֲזִי דְעֵלְךָ קָא סְמִיכְנָא בכא קמא ק, א

דאה שאני סומך עליך. עקרונית, מי שהראה לשולחני מטבע, ואמר לו

השולחני שהוא טוב, ולבסוף נמצא פסול ואינו ראוי לשימוש – אם נתן השולחני חוות דעת בשכר, הוא חייב לפצות על טעותו, אף אם מדובר בשולחני בקי. אבל אם ניתנה חוות הדעת חינם, אם השולחני בקי, הוא פטור; ואם אינו בקי, אם אמר לו: "חזי דעלך קא סמיכנא" – כלומר, ראה שאני סומך עליך, או אפילו רק אם היה על השולחני להבין, שאותו אדם סומך עליו, ואינו מתכוון להראות את המטבע למישהו אחר – השולחני חייב לפצותו, אף על פי שהראה לו את המטבע חינם. הטעם לכך הוא, שזוהי דשלנות שמי שאינו בקי נותן חוות דעת. ראה גם ערך: "עסק ביש".

חֻזְקַת שְׁאִין עִמָּה טַעְנָה כבא כחרא מא, א

חזקת מחזיק בקרקע, שבשעה שטוענים נגדו על ישיבתו בקרקע, מבסס את זכותו על העובדה שישב בקרקע שלוש שנים, ולא מחו כנגדו, אך אין הוא טוען שזכה בנכסי חברו על ידי העברה חוקית של הקרקע מרשות חברו לדשותו (כגון מכירה או מתנה). הדין הוא, שכל חזקה שאין עמה טענה – אינה חזקה. חזקת שלוש שנים (ע"ע) יכולה אך ורק להיות ראייה לטענה שעברה הקרקע באורח חוקי מאדם לרעהו, אך אין בכוחה להקנות זכויות בקרקע.

חֻזְקַת מְרָא קָמָא כבא מציעא ק, א

חזקת הבעלים הראשון. כאשר נולד ספק לגבי ממון שידוע שהוא של ראובן, אם הוא עדיין שלו, או שהוא של שמעון – מעמידים אותו בידי בעליו הקודמים (בחזקת דאובן), ועל שמעון, הבא להוציא ממנו, להביא ראיה, לפי הכלל: "המוציא מחברו – עליו הראיה" (ע"ע).

חֻזְקַת שְׁלוֹשׁ שָׁנִים כבא כחרא כח, א

ראובן המחזיק בקרקע של שמעון ומשתמש בה, וכא שמעון וטוען כנגדו: "שדה זו שתחת ירך שלי היא, ויש לי עדים על כך, והיא גזולה בידך". אם ראובן משיב לו: "אמנם שלך הייתה, אבל קנייתה ממך", או "קיבלתי ממך במתנה" – נטל ההוכחה מוטל על ראובן, להביא ראיה שמכד לו שמעון את השדה, או נתן לו אותה כמתנה. חזקת שלוש שנים היא אחת הראיות שיכול דאובן להביא, וכך היא נוצרת: אם יש לדאובן עדים, שהחזיק בשדה שלוש שנים, ואכל מפירותיה, ולא מחו כנגדו אדם מעולם, זו ראיה שהשדה שלו. החזקה עצמה אינה קניין, אלא שהחזקה מצטרפת לטענה שהיה קניין, להיות ראיה שאמנם המחזיק בקרקע הוא הבעלים (ע"ע: "חזקה שאין עמה טענה"). פרק הזמן של שלוש שנים נקבע מתוך הנחה, שעד שלוש שנים שומר הקונה על שטרו, שמא יבואו הבעלים לעדער עליו,

אבל יותר מכן אין האדם נזהר לשמור על שטרו. לכן, אם ראובן מחזיק בקרקע פתוח משלוש שנים, אנו דורשים ממנו שיראה את השטר, המעיד על העברת הבעלות; אך אם הוא מחזיק בה שלוש שנים ויותר, אומרים לשמעון: "אם דבריך נכונים, שלא מכרת את השדה לראובן, ולא נתת לו את השדה כמתנה – מדוע שתקת עד כה? היה לך למחות, באופן שתגיע המחאה אל ראובן, ואז יידע שעליו לשמור את שטרו, וכיוון שלא מחית – הפסדת".
ראה גם ערך: "עד תלת שני מיזדהר איניש בשטריה; טפי לא מיזדהר".

חֲזֵרָה שְׁבוּעָה לְסִינִי שְׁבוּעוֹת מִז, א

נחבע החייב שבועה לחובע בעניין מסוים, אך הוא חשוד שיישבע לשקר, הדין הוא שהתובע נשבע על אמיתות תביעתו, ונוטל את מה שתבע. אם גם התובע וגם הנחבע חשודים שיישבעו לשקר, אומרת המשנה: "חזרה השבועה למקומה". יש שפירשו ואמרו, שביטוי זה משמעותו, שחזרה השבועה למי שמחוייב בה, כלומר לנחבע, ומתוך שאין הנחבע יכול להישבע – עליו לשלם. ויש שפירשו, שחזרה השבועה לסיני, כלומר לאותה שבועה שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל בסיני על איסור "לא תגזול". עתיד הקדוש ברוך הוא להיפרע ממי שכופר ממון לחברו, אך בית דין אינם נזקקים להם, לא לשבועה ולא לפירעון.

חֲטָפִי – וְדִדְיָ חֲטָפִי בְּכָא בְּתָרָא לָג, ב

חטפתי, ושלי חטפתי. מעשה היה בחתיכת כסף שחטף אדם מחברו. הביא מי שחטפו ממנו עד אחד, שנחטפה ממנו חתיכת הכסף. אמר החוטף: אמנם חטפתי, אך את שלי חטפתי, לפי שהייתה החתיכה שלי. מקרה זה עורר בעיה, כיצד לפסוק בו? לחייב את החוטף לשלם אי אפשר, כי אין שני עדים. לפטור את החייב לגמרי אי אפשר, כי יש עד אחד. להשביעו אי אפשר, כי הודה שחטף, והרי הוא כגולן, ואי אפשר להשביעו. לסוף אמר ר' אבא, שהוא מחוייב שבועה, אך אינו יכול להישבע, ומתוך שאינו יכול להישבע – ישלם. מעשה זה ידוע בכינוי: "נסכא דרכי אבא" (ע"ע).

חֲזִי שְׁעָה עֲבוּדָה זְרָה כו, ב

פרק זמן החיים שנותר לאדם, שכבר נתיאשו מן האפשרות שיחיה. בתקופה שחששו מעובדי כוכבים, שיהרגו אנשים מישראל שיזדמנו להם, היה איסור להתרפא אצל רופא גוי. האיסור לא חל כשאין רופא מישראל שידפא, וידוע שאם לא ילכו אל הרופא הגוי, ודאי ימות החולה. זאת מפני שאם לא ילכו אל הגוי, ודאי ימוח החולה; ואם ילכו, ייתכן שירפאנו

הרופא הגוי. התלמוד אומר, שלכאורה היה מקום להתחשב כגורם נוסף, הוא שיש חשש שיהרוג הרופא הגוי את החולה, ואם כך אולי עדיף לא לקחת את החולה אל הרופא, אלא להניחו, שמא יחיה עוד פרק זמן קצר עד שימות. כשל הכלל, שאין חוששים לחיי שעה (כלשון התלמוד: "לחיי שעה לא חיישינן") – אין מתחשבים כגורם זה, ולוקחים את החולה אל הרופא.

חַיִּיבֵי לְאוֹיִן יבמות י, ב

שם כולל לעוברים על איסורי תורה, שחייבים עליהם מלקות, להכדיל מחייבי כריתות, שהם העוברים על איסורי תורה, שחייבים עליהם כרת, ולהכדיל מחייבי מיתות בית דין, שהם העוברים על איסורי תורה, שחייבים עליהם אחת מ"ארבע מיתות בית דין" (ע"ע). פרט לשאלת סוג העונש, יש נפקויות נוספות לסיווג האיסורים. כך, למשל, קידושי האסורים זה לזה באיסודי עריות, שהעובר עליהם חייב כרת או מיתת בית דין, אינם חופסים. לעומת זה, חופסים קידושי האסורים זה לזה כלאו בלבד, למדות העברה שכרבר.

חַיִּיבֵי קוּדְמֵינ לְחַיֵּי חֲבֵירָךְ בכא מציעא סב, א

כלל העדפה לעניין הצלת נפשות. אם נקלע אדם למצב שיש אפשרות שימות, וינצל חברו; או שימות חברו, והוא יינצל – עדיף שהוא יסיף לחיות, אף אם ימות חברו. למשל, שניים שהיו מהלכים במדבר, וכיד אחד מהם קיחון של מים, ובקיחון מעט מים, ואם ישתו שניהם, ימותו שניהם בצמא; ואם ישחה אחד מהם, יוכל להגיע למקום יישוב, וימצא שם מים. היה מי שאמר, שמוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתחו של חברו, עד שבא ר' עקיבא, ודרש את הפסוק: "וחי אחיך עמך" (ויקרא כה, לו) – חייך קודמים לחיי חברך.

חַיִּישׁ לְגוּמְלִין כתובות כד, א

חושש לאפשרות שירמה אדם לטובת חברו, כדי שיגמול לו חברו, וירמה לטובתו בהזדמנות אחרת. סותר תבואה שנכנסו לעיר, ואמר אחד מהם: "תבואתי חדשה, ושל חברי ישנה", היינו טובה ממנה; או שאמר: "מן התבואה שלי לא הפרישו חרומות ומעשרות, ומן התבואה של חברי הפרישו" – יש מי שאומר, שתוששין לגומלין, ולכן אין להאמין לדברי אותו סותר, מחשש שמא אותם סותרים מערימים, שיעיד האחד לטובת חברו במקום זה, ויעיד חברו לטובתו במקום אחר.

חייש למיעוטא יבמות קיט, א

ככל מקום שאנו מבררים את הספק על פי "רובא דליחא קמן" (ע"ע), אנו חוששים למיעוט. זוהי דעת ר' מאיר, שהרוב ברובא דליחא קמן, אינו כירור גמור, ועדיין אנו חוששים למיעוט. חכמים חולקים עליו, וסוברים שאין אנו חוששים למיעוט, אלא הרוב כירר לנו את הדבר, ושוב אין ספק בדבר. ראה גם ערך: "מיעוטא דמיעוטא".

חיישינן שפא עיניו נתן כה בבא מציעא לה, ב

חוששים שמא חמד את הדבר. שומר שהתחייב שכועה, ואמר: "הריני משלם, ואיני נשבע" – אם היה הפיקדון דבר שאינו מצוי לקנותו, יישבע (מתקנת חכמים) ואחר כך ישלם. זאת מפני שחוששים, שמא נתן עיניו בפיקדון, ורצה לקחתו לעצמו, ולכן הסכים לשלם במקום להישבע.

חילול השם יומא פו, א

פגיעה בכבוד הקדוש כרוך הוא. כל ישראל מוזהרים שלא לחלל את השם, שנאמר: "ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל" (ויקרא כב, לב). יש חילול השם בכל מקום, שאדם חייב למסור את נפשו משום "הרג ואל יעבור" (ע"ע), ועבר ולא נהרג. וכן במעשים שעושה אדם גדול, והבריות מרגנות אחריו בגללם, אף על פי שאינם בגדר עברות, כגון שקנה דבר, ואינו משלם את דמי המקח מיד, אף על פי שיש לו מעות, והרואים זאת עלולים לומר, שאין כוונתו לפרוע את חובו, וכדומה.

חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה כתובות נו, א

יש דינים שהם מדברי סופרים, והחמירו בהם חכמים יותר מברינים מן התורה. הטעם לכך הוא, שחששו חכמים פן יזלזלו הבריות כדינים מדברי סופרים. למשל, כעל שהתנה שלא יהיה חייב בחובות הממוניות שהתורה מחייבת אותה כלפי אשתו, תנאו בטל. אמנם הדין הוא, שהמתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון – תנאו קיים (ע"ע). אף על פי כן, כאן החמירו חכמים, וקבעו שתנאו בטל, מפני שהכתובה היא דין מדרבנן, ובעניין זה עשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל תורה.

חמירא ספנתא מאיסורא חולין י, א

חמורה הסכנה מן האיסור. כלומר, הלכות הנוגעות לבריאות הגוף ולקיום החיים חמורות מהלכות הנוגעות לענייני איסור. למשל, בענייני איסורים

הולכים אחר הרוב גם לקולא, ומתירים. ולעומת זאת, בענייני סכנה אין הולכים אחר הרוב להקל.

חֲמָסָן כבא קמא סכ, א

הלוקח דבר בעל כורחם של הבעלים, ונותן את דמיו. ככמה עניינים נידון התמסן כגזלן (הלוקח דבר שלא בראון ואינו נותן דמים): חמסן פסול לערות ולשבועה; החמסן חייב בהשבת החפץ שחמס. ראה גם ערך: "אקראי בעלמא".

חֲמָרָא לְמַרְיָה, טִיבוּתָא לְשִׁקְיָה כבא קמא צב, ב

היין – של בעליו; והטובה – של מי שמשקה. דרך בני אדם, שאם משקים אותם יין, הם מכירים טובה למי שמזג את היין והגישו להם, ולא לבעל היין, שהשקו אותם מיינו.

חֵן מְקַח עַל לֹקְחוֹ טוטה מו, א

טבע האדם, שהוא מייפה את מה שקנה בעיני עצמו. ולכן אף אם קנה דבר רע, נראה בעיניו כאילו קנה דבר טוב ויפה.

חֲנוּנֵי עַל פְּנִיקְסוֹ שבועות מר, ב

בעל הבית שאמר לחנווני לחת לפועל סחורה, ובא החנווני ואמר: "נחתתי", וגם רשום בפנקסו שנתן, והפועל אומר: "לא לקחתי כלום מן החנווני", הרין בזה הוא, שהחנווני נשבע שנתן מה שציווהו בעל הבית לחת, והפועל נשבע שלא קיבל מן החנווני, ובעל הבית צריך לשלם לשניהם. מקרה זה הוא אחד משמונה חריגים שהמשנה מונה בעניין "כל הנשבעים בתורה – נשבעים ולא משלמים", משום שבמקרה זה, לא באה השבועה לפטור את הנשבע מלשלם, אלא לאפשר לנשבע לקבל את מה שהוא טוען שמגיע לו.

חֲסוּרֵי מַחְסָרָא וְהֵכִי קְתַנֵּי כבא קמא טז, א

היא חסרה, וכך יש לשנות אותה. במהלך המשא ומתן התלמודי, כשרגלים בפירוש משנה או ברייתא, פעמים שמגיעים למסקנה, שהנוסח שבידינו חסר, ויש לשנותה, כאילו היה כתוב בה דבר נוסף.

חֲסִיד שׁוֹטָה טוטה נא, ב

אדם המבקש לנהוג בחסידות, אך אין בו חבונה לדעת כיצד עליו לנהוג

153 | חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו

במקרים המזדמנים לפניו. למשל, כשחסיד שוטה רואה אישה טובעת בנהר, אינו נחלץ להציל אותה, מפני שאינו רוצה להסתכל באישה.

חֲסָפָא בְּעֵלְמָא גִּיטִין י. ב

חרס בלבד הוא; כינוי לדבר חסר ערך, או משולל כל תוקף משפטי. כך, למשל, מי שבא לתבוע, ויש בידו שטר שאינו מקוים (ע"ע: "קיום שטרות"), על זה אמרו: "האי שטרא – תספא בעלמא הוא".

חֲצִיו עֶבֶד וְחֲצִיו בֶּן חוֹרִין יבמות מה, ב

אדם שמעמדו חצוי. עבד כנעני שהיה עבד לשני שותפים, ושחרר אותו אחד מהם, נעשה חציו בן חורין, וחציו האחר עבד לאדון השני. מצד הדין צריך העבד לעבוד את רבו יום אחד, ויהיה חופשי ביום שלאחריו. ואולם יש לעבד בעיה להינשא – שכן, לישא בת חורין אינו יכול, משום צד עבדות שבו, ולישא שפחה אינו יכול, משום צד חירות שבו. משום כך הורו חכמים, ש"מפני תיקון העולם" (ע"ע), ישוחרר העבד, ויתחייב בשטר לשלם את חצי דמיו לאדון השני. דאה גם ערך: "תקנתם את רבו, ואת עצמו לא תקנתם".

חֲצֵר מְהֻלְכֶת כבא קמא יב, א

חצר ניידת. אחת מדרכי הקניין היא, שחצרו של אדם קונה לו את המיטלטלין שבתוכה (ע"ע: "חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו"). כשקנה אדם עבד ויש עליו מיטלטלין, לא קנה את המיטלטלין שעל גבי העבד. זאת מפני שהעבד קרוי "חצר מהלכת", וחצר אינה קונה אלא אם כן אינה ניידת. ואמנם, אם העבד כפות, ואינו יכול ללכת, קנה הקונה אותו גם את המיטלטלין שעליו.

חֲצֵר שְׂאִין בְּהָ דִּין חֲלוּקָה כבא בתרא ג, א

חצר של שותפים, שאם יחלקו אותה יימצא השטח שביד כל אחד מן השותפים קטן מארבע אמות על ארבע אמות (ע"ע). הדין הוא, שחצר השותפים שיש בה כדי חלוקה יכול כל אחד לכוף את חבירו לחלוק עמו את החצר, וכל אחד יקבל חצי חצר; אבל אם אין בה כדי חלוקה, אין אחד יכול לכוף את השני לחלוק. ראה גם ערך: "ער שיהא בהן כדי לזה וכדי לזה".

חֲצֵרוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שְׁלֵא מְדַעְתּוֹ כבא מציעא יא, א

אחת הדרכים לקנות חפצים היא באמצעות חצר. מה שנמצא בחצרו

המשתמרת של אדם, אף אם אינו יודע זאת – אך לו ידע היה רוצה לקנותו – קונה לו החצר בעבורו. הסיבה שהחצר קונה לאדם היא, שרואים את החצר כיד האדם, או כשלוחו, לצורך זכייה בעבורו.

חַרֵשׁ שׁוֹטָה וְקָטָן – לֹא בְנֵי דִיעָה נִינְהוּ יבמות צט, ב

חרש שוטה וקטן אינם בעלי דעת. חרש הוא מי שאינו שומע ואינו מדבר, חרש־אילם; שוטה הוא מי שמאכר מה שנותנים לו (ע"ע: "איהו שוטה? זה המאכר כל מה שנותנים לו"), או שעושה מעשים משונים מתוך שטות; וקטן הוא מי שגילו פחות משלוש־עשרה שנים, או אפילו בן שלוש־עשרה שלא הביא שתי שערות, שהן סימני הבגרות. שלושת אלה נחשבים חסרי דעת, ועל כן, מדין תורה, אין להם כשרות משפטית – אין מקום מקח, ואין ממכרם ממכר.

חַרֵשׁ שׁוֹטָה וְקָטָן – לֹא בְנֵי שְׁלִיחוּתָא נִינְהוּ מעילה כא, א

חרש שוטה וקטן (להגדרתם – ע"ע: "חרש שוטה וקטן – לאו בני דיעה נינהו"). אינם בני שליחות. מאחר שחרש שוטה וקטן נחשבים כאילו אין להם דעת, הרי מדין תורה הם חסרי כשרות משפטית, וכתוצאה מכך, אי אפשר למשל למנותם להיות שלוחים, ואף הם אינם יכולים למנות שליח.

חַרֵשׁ שׁוֹטָה וְקָטָן – פְּגִיעַתָן רְעָה בכא קמא פו, א

חרש שוטה וקטן (להגדרתם – ע"ע: "חרש שוטה וקטן – לאו בני דיעה נינהו") – מגע אתם עלול לגרום להפסד: החובל בהם, חייב לשלם את הנזק; ואילו הם שחבלו באחרים, פטורים היות ואינם אחראים למעשיהם.

חַרֵשׁ שׁוֹטָה וְקָטָן – רֹב מַעֲשֵׂיהֶם מְקוּלָקְלִים חולין פו, א

חזקה שחרש שוטה וקטן (להגדרתם – ע"ע: "חרש שוטה וקטן – לאו בני דיעה נינהו") עושים את רוב מעשיהם שלא כראוי. משום חזקה זו, כל מה ששחטו חרש שוטה או קטן, כחזקת נבלה הוא, והאוכלו לוקה.

חֲשׂוֹד לְדַבֵּר אֶחָד – הָיִי חֲשׂוֹד עַל כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּה

בכורות ל, א

מי שנחשד שהוא עובד על איסור אחד, חושדים בו שהוא עובר על כל התורה, וממילא גם בעניינים שלגביהם אין ידוע עליו כלום, מתייחסים אליו כאילו גם בהם הוא עובר על מצוות התורה. למשל, יש מי שאומר, שמי שהוא חשוד, שאינו מעשר פירותיו, חשוד גם שאינו שומר שביעית, וכן להיפך.

טב לְמִיתָב טַן דוּ מְלִמִּיתָב אַרְמְלוּ כחובות עוה, א

טוב לשבת בשניים, מלשבת אלמנה. מניחים שהאישה מעדיפה להיות נשואה, ולחיות בחברת בעל, מלחיות לבדה כאלמנה. להנחה זו נפקויות כשאיננו יודעים אם הסכימה האישה להינשא, אם לאו. אנו מניחים שהסכימה האישה להינשא על אף התסרונות שיש בנישואין אלה, משום שעצם היותה נשואה הוא דבר חשוב לה כל כך, עד שהיא מוכנה למחול על דברים רבים אחרים.
ראה גם ערך: "יותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא".

טְבִיעוֹת עֵינָא חולין עו, א

תפיסת דבר על ידי העין; זיהוי על פי חפיסה חושית – אינסטינקטיבית (להבדיל מזיהוי על פי סימנים, הגעשה בדרך שכלית – חשיבתית). למשל, מחזירים אבדה לתלמיד חכם על פי טביעות עינו. היינו, אם הוא מזהה חפץ מסוים כאברתו, מאמינים לו שהוא דובר אמת, ואין דורשים ממנו לתת סימנים. זיהוי על פי טביעות עין נחשב טוב יותר מזיהוי על פי סימנים: כשהעדים מזהים רוצח על פי טביעות עין, ניתן להמיתו על סמך עדותם, אך אם הם מזהים אותו על פי סימנים, לא ניתן להמיתו.
דאה גם ערך: "טביעות עינא דקלא"

טְבִיעוֹת עֵינָא דְקָלָא חולין עו, א

הכרת אדם על פי קולו. טביעות עין היא זיהוי שלא באמצעות מתן סימנים, אלא מכוח הכרה כללית שנחרתה בזיכרון (ע"ע: "טביעות עינא"). גם זיהוי על פי שמיעת הקול – הוא כעין טביעות עין, אף על פי שאין רואים את האדם, אפשר לדעת בוודאות שמדובר בפלוני, על פי הכרת קולו.
ראה גם ערך: "היאך סומא מוחר באשתו?"

טוּבְיָה חָטָא, וְזִיגוֹר מִיַּגְד ? ! פסחים קיג, ב

זה עבר עברה, וזה נענש? ! מעשה היה בארם ושמר טוביה, שחטא. בא

זיגור, והעיד עליו יחידו לפני רב פפא. הלקה רב פפא את זיגור. שאל זיגור את רב פפא: "טוביה חטא וזיגור מינגד?!" כלומר: טוביה הוא שחטא, ואני, זיגור, לוקה?! השיב לו רב פפא: כך צריך להיות, משום שהדין הוא, שערך אחד אינו נאמן בעדות. זיגור שבא לספר על חטאו של טוביה, לא עשה כן מפני החיוב להעיד על מה שראה, אלא כהולך רכיל, ומשום שעבר על איסור "לא תלך רכיל" (ויקרא יט, טז), יש להלקותו. הביטוי הפך לפתגם עממי, המציין כל מקרה שחטא פלוני, ונענש אחר. ראה גם ערך: "וכי זה חוטא וזה מתחייב?".

טובל ושרץ בידו על פי תענית טז, א

משל למי שחוזר בתשובה, אך לא עשה זאת בלבב שלם, ונאמר עליו: "אדם שיש בידו עברה ומתוודה ואינו חוזר בו, למה הוא דומה? לאדם שתפס שרץ בידו, שאפילו טובל בכל מימות שבעולם, לא עלתה לו טבילה; וזרק מידו, כיוון שטבל בארבעים סאה, מיד עלתה לו טבילה".

טובת הנאה בבא מציעא יא, ב

תועלת כספית שולית, העשויה לצמוח מנכס. למשל, שוויה העיקרי של כתובת אישה הוא התחייבות הבעל לשלם לאישה את הסכום הכתוב בה בעת פקיעת הנישואין, אם מחמת גירושין או בגלל מותו. המוכרת את כתובתה לאחרים, מקבלת תמורת הכתובה סכום כסף הנקרא "טובת הנאה". הקונה אינו משלם לאישה את כל הסכום הכתוב בכתובה, מפני שיש סיכון בקנייה, משום האפשרות שלא תקבל האישה את דמי כתובתה כלל, כגון אם תמות לפני בעלה. בעניין אחד, קיימת "טובת הנאה" לישראל, החייב לתת תרומה וחלה לכהן, אך יכול לתת אותן לאיזה כהן שיחפץ. אפשרות בחירה זו עשויה להיות שווה ממון, כגון אם יאמר ישראל אתו לאדם: "הא לך סלע, ותן תרומתך לבן בתי, שהוא כהן". אף זו קרויה "טובת הנאה". נתלקו חכמים בשאלה אם "טובת הנאה" היא ממון, או אינה ממון – היינו, אם ניתן לראות בה דבר בעל שווי ממוני, וממילא הוא כממון, אם לאו.

טוט אסר וטוט שרי מועד קטן טז, א

שופר אסר ושופר מחיר. מעשה בטבח שכיוה תלמיד חכם. כעונש על מעשהו נידו אותו אביו ורבא. לאחר מכן הלך ופייס את אותו תלמיד חכם. התלבט אביו אם הוא יכול להתיר את הנידוי, משום שלא חלפו שלושים יום לנידוי. כששאל כיצד עליו לנהוג, נענה: "טוט אסר, וטוט שרי". כלומר, מי שנידה אותו, יכול להתיר את הנידוי, גם אם עדיין לא חלפו שלושים יום מיום הנידוי.

טול קיסם מבין שיניך; טול קורה מבין עיניך בכא בהרא טו, ב על דור השופטים נאמר, שהציבור לא קיבל את מרותם של השופטים, וכשהוכיחו הללו את הציבור, היה הציבור משיב להם, שיבדקו את עצמם, קודם שהם מוכיחים אחרים (ע"ע: "דור ששופט את שופטיו"). בדרך השאלה אמרו, שכשהשופט היה אומר לאדם "טול קיסם מבין שיניך", כלומר פרוש מעברה קטנה שבידך, היה אותו אדם משיב לשופט: "טול קורה מבין עיניך", כלומר פרוש מעברה חמורה שבידך.

טוען אחר מעשה בית דין — לא אָמר פֿלום בכא מציעא יז, א"ב מעשה בית דין הוא התחייבות המוטלת על אדם מכות תקנה קבועה, כגון לשלם כתובה לאשתו שגירש. מי שטוען שפרע את חובו, אלא שאין לו עדים בדבר, אין משגיחים בטענתו. הטעם לכך הוא, שבכל דבר שהוא בגדר מעשה בית דין, רואים את התובע כמי שמתזיק שטר בידו, וכנגד שטר חוב, אין אדם יכול להיפטר בטענה בלבד, שאין לה סמך.

טוען וחוזר וטוען בכא בהרא לא, א

בעל דין שטוען את טענותיו בבית דין, יכול לטוען אחר כך דברים אחרים, הבאים לתרץ את דבריו הראשונים, אף אם יש בהם משום הכחשה חלקית לדבריו הראשונים. למשל, אם טענו שניים לגבי שדה, ואמר כל אחד מהם: "השדה של אבותי", והביא אחד עדים שהוא של אבותיו, והביא האחר עדים שהחזיק בשדה שלוש שנים, ויש לו חזקה שהשדה שלו (ע"ע: "חזקה שלוש שנים"), הדין הוא שהשדה חוזר אל מי שהביא עדים שהוא של אבותיו, מפני שחזקתו של השני היא "חזקה שאין עמה טענה" (ע"ע). אם חזר השני ואמר: "השדה היה של אבותיך ואתה מכרת אותו לי, וזה שטענתי קודם שהוא של אבותי, התכוונתי שהשדה שלי כאילו היה של אבותי", או שאמר: "של אבותי הוא שלקחו את השדה מאבותיך" — הרי זו טענה טובה, שהרי נתן "אמתלא" (ע"ע) לדבריו הראשונים, ועל כן הוא יכול לחזור ולטוען. אמנם, אם הוא עוקר את דבריו הראשונים בטענתו החדשה לגמדי, אין שומעים לו בטענתו החדשה. ראה גם ערך: "עכיד איניש דלא מגלי טענתיה אלא לבי דינא".

טלטולי דגברא קשין מדאיתתא כתובות כח, א

טלטולו של גבר קשה מטלטולה של האישה. מי שהיה נשוי, וגירש את אשתו — אסור להם לגור באותה חצר, מחשש שיכבאו לירי זנות. כמקרה זה האישה צריכה לעבור לגור במקום אחר (אלא אם כן החצר היא שלה, ואזי

על הגבר לעבוד למקום אחר). זאת משום שמניחים, ש"טלטולי דגברא קשין מדאתא".

טְלִית שְׂפוּלָה תְּכֵלֶת ירושלמי. סנהדרין, פרק י, הלכה א

הטלית עשויה בדרך כלל רוכה לכן ויש בה פתיל תכלת. האגדה מספרת, שכשביקשו קורח ועדתו לקנטר את משה, שאלו אהו: "טלית שכולה תכלת – האם היא חייבת בציצית?". בהשאלה משמש הביטוי בלעג במשמעות של אדם או דבר המתחזים להיות טהודים כחכלית, בלא פגם בלשהו.

טְעָה בְּדִבְרֵי מִשְׁנָה סנהדרין ו, א

טעה בדבר הגלוי וידוע, והשנוי במפורש. דיין שדן דיני ממונות, וטעה בדין הכתוב במפורש במשנה או בגמרא, או במקור הלכתי אחר, אין דינו דין, ומחזירים את המצב לקדמותו, כפי שהיה לפני אותו "פסק דין", ודינים בו כהלכה. לעומת זאת, יש "טעות בשיקול הדעת", כגון: דבר שהוא מחלוקת תנאים או אמוראים, ולא נפסקה הלכה כאחד מהם בפירוש, ופסק הדין בדין שלפניו כאחד מהם, ולא ידע שכבר פשט המעשה בכל העולם כדברי האחר – כאן אי אפשר לומר, שאין דינו דין כלל, ועל כן יש מי שאומר, שאין הדין חוזר.

ראה גם ערך: "דבר שהצרוקים מודים בו"; "זיל קרי בי רב הוא".

טְעָנוּ חֲטִיין, וְהוֹדָה לוֹ בְּשַׁעוֹרָיִן כבא מציצא ה, א

"הוראה שלא ממין הטענה" (ע"ע). הכלל הוא, שאין מודה במקצת חייב שבועה, אלא כשהחלק שהוא מודה בו הוא ממין הדבר שתבע ממנו התובע. כגון, מי שתבע מחברו כור חטים, והשיבו הלה: "אין לך בירי אלא לתך (=חצי כור) חטים" – חייב שבועת מודה במקצת, שאינו חייב את מחצית הכור הנוספת; אך אם השיבו: "אין לך בירי אלא כור של שעורים" – פטור, מפני שלא הודה לו במין שטענו, והתדה לו במין אחר שלא טענו (ע"ע: "מה שטענו לא הודה לו; ומה שהודה לו לא טענו"), ועל כן אין לראות כאן הוראה במקצת הטענה שנטענה, ואין מקום לשבועת מודה במקצת. בהשאלה משמש הביטוי, למי שנשאל בעניין מוים, ומשיב שלא לעניין. אומרים עליו: "טענו חטים, והודה לו בשעורים".

טְעָנָא מַעֲלִיָּתָא הִיא קידושין כח, א

טענה מעולה היא. רבא אמר, שגדול כוחו של "גלגול שבועה" (ע"ע),

טענתא מעלייחא היא | 159

שיכול המשביע לגלגל על מי שנתחייב לו שבועה כל שבועה שירצה, ואפילו שיישבע לו, שלא נמכר לו כעבד עברי ועדיין הוא עבדו. כנגד דבריו אלה של רבא טענו בתלמוד: והרי הטענה שנמכר לו כעבד עברי ולא חמו שנות העבודה, טענה מעולה היא, ובלא גלגול שבועה יכול היה גם כן לחייב אותו אדם בשבועה, למשל אילו היה לו עד אחד על טענתו?!

יְאוּשׁ שְׁלֵא מִדַּעַת בְּכֹא מְצִיעָא כֹּא, ב

מי שאבד ממנו חפץ, ואנו משערים, שכשיירע כו שאכד, יתייאש ממנו; אך עתה עדיין אין הוא יודע שאבד ממנו אותו חפץ. ייאוש זה שעדיין לא בא לעולם, אבל עתיד לבוא, קרוי "יְאוּשׁ שְׁלֵא מִדַּעַת". יש מי שאומר, שייאוש שלא מדעת הוא כייאוש הבא לאחר ידיעה; ויש מי שאומר – וכך נפסק להלכה – שאינו ייאוש עכשיו, עד שידעו הבעלים, שאיבדו את החפץ.

יְאֻרֹד יְלָדָה, וְאַבְנֵי מֵתָא שְׂדִיאָ כְּתוּבָא מִט, ב

נקבת התן יולדת ולדוה, ומטילה את פרנסתם על בני העיר. אחת התקנות שהתקינו באושה היא, שהאדם חייב כמונוות בניו ובנותיו הקטנים עד שיגיעו לגיל שש. מגיל שש ואילך הוא חייב לזון אותם מדין צדקה עד שיגדלו. מי שאינו רוצה לזון אותם מדין צדקה, והוא אדם אמיד, ויש לו ממון מספיק לזון אותם עד שיגדלו, מוציאים ממנו בעל כורחו, וזנים אותם. אם אינו אמיד, היינו שאין יודעים אם יש לו מספיק כדי לזון אותם מדין צדקה, גוערים בו, ומכלימים אותו, ומפצירים בו בבית דין שיתן צדקה. אחד האמודאים נהג להכריז על אדם שנהג כן: "יאודוד ילדה, ואבני מתא שדיא".

ראה גם ערך: "עורכא כעי בניה, וההוא גברא לא בעי בניה".

יְבֹא בְּעַל הַכֶּרֶם וְיִכְלֶה אֶת קוֹצֵיו כְּבֹא מְצִיעָא פג, ב

יבוא הקדוש ברוך הוא, ויעניש את הרשעים שבישראל, המשולים לקוצים שבכרם. דין הוא, שאסור למסור אדם מישראל לידי הגויים, כדי שידונו אותו על מעשיו, ואפילו אם הוא רשע ועובר עבירות. מעשה באחד החכמים שתפס גנבים, ומסרם לידי הגויים, כדי שידונו אותם. אמר לו חברו: "עד מתי אתה מוסר עמו של אלוקינו להריגה?". השיב לו: "קוצים אני מכלה מן הכרם". כלומר, אני מסלק את הרשעים מתוך עם ישראל. ענה לו חברו, שאין זה תפקידו לכלות את הקוצים מן הכרם, אלא הקדוש ברוך הוא הוא שידאג לכך, מפני שהוא בעל הכרם. "יבוא בעל הכרם, ויכלה את קוציו".

יבא בעל השור, ויעמוד על שורו כבא קמא קיב, ב

כלל לפיו אין מקבלים עדות, אלא בפני בעל הדין הנוגע בדבר. הכלל נלמד מן האמור בתורה לגבי שור: "והועד בבעליו" (שמות כא, ט), שפירושו: חישמע העדות לגבי השור, בנוכחות הבעלים.

יש מי שהסביר, שטעמה של הלכה זו הוא, שכאשר העד מוסר את עדותו בנוכחותו של בעל הדין שהוא מעיד עליו "לא יוכל להעיו, וישים על ליבו אמיתת הדברים להגיד האמת" (לבוש עיר שושן, סימן כח, סעיף טו).

יבא בעל מחשבות ויפרע מכם סנהדרין יט, ב

יבוא הקדוש ברוך הוא, ויעניש אתכם. מעשה בעברו של ינאי המלך שהרג אדם. שלחו לינאי המלך הזמנה לבוא לבית הדין, ולהיות נוכח בשעה שדנים את עבדו, ולעמוד בשעה שיעידו העדים על העבר (ע"ע: "יבא בעל השור, ויעמד על שורו"), כשבא לבית הדין, ככשו הסנהדרין את פניהם בקרקע, מפני האימה שהטיל עליהם ינאי המלך, ונמנעו מלפסוק, שינאי המלך צריך לעמוד בשעת העדת העדים. אמר להם ד' שמעון בן שטח: "בעלי מחשבות אתם (כלומר: אתם מחשבים חשבונות להנאתכם), יבוא בעל מחשבות ויפרע מכם". כלומר, הקדוש ברוך הוא יעניש אתכם על התנהגותכם זו. סיומו של אותו סיפור הוא, שאירע באותה שעה דבר חדיג, ומתו הסנהדרין בעורם בבית הדין.

יבא מי שםפיר אבוס בעליו, ויפרע ממי שאינו מקיר אבוס

בעליו מכות כג, א

מלקין את החייב מלקות ברצועה של עגל, שתחובות בה שתי דצועות של חמור. שוט ההלקאה מודכב גם מרצועות של חמור, כדי שיכוא החמור, שנאמר עליו "ידע... חמור אבוס בעליו" (ישעיהו א, ג), ויפרע ממי שחטא כלפי הקדוש ברוך הוא, והוכיח שאינו מכיר אבוס בעליו.

יגיד עליו ריעו כבא מציעא לא, א

יעיד וילמד עליו חבדו. ביטוי שמקורו במקרא (איוב לו, ג), והשתמשו בו חכמים במשמעות: ילמד עניין אחד על עניין אחר הדומה לו. למשל, נאמד במשנה, שפרה הרועה בדרך אינה אבדה, משום שיש להניח שהבעלים הוציאו אותה למרעה. דין זה האמור במשנה מגיד על רעו, על פרה הרועה בין הכרמים, שאף היא אינה מוגדרת כאבדה.

יגעת ופתחת – יגע וסתום כבא כורא נט, ב

מעשה באדם שפתח חלונותיו לחצר השותפים. כשבא לפני ר' ישמעאל

בר' יוסי, אמר לו, שמכיוון שנעשה הדבר בפני השותפים, ולא מיחו, רכש בכך חזקה לאלתר (ע"ע: "כל בפניו – לאלתר הוי חזקה"). כשבא לפני ר' חייא, אמר לו: כשם שטרחת לפתוח חלונות, כך תטרח עכשיו לסתום אותם, מפני שאין רוכשים חזקה לפתיחת חלונות אלא לאחר שלוש שנים.

יְד אִשָּׁה כִּיָּד בְּעֵלָה נדרים פת, ב

רואים את כוח הקניין של האישה כחלק מכוח הקניין של בעלה. כתוצאה מכך אם קיבלה האישה מתנה, אף על פי שהקרן שייכת לה, זכאי הבעל לפירות המתנה. ראה גם ערך: "אין קנין לאשה בלא בעלה": "מה שקנתה אשה קנה בעלה".

יְד בְּעַל הַשְּׂטָר עַל הַתְּחִיבָה כתובות פג, ב

מצבו של בעל השטר נחות. כל המוציא שטר כנגד מי שמחזיק בנכס מסוים, יכול לגבות בו רק מה שמפורש בשטר. לגבי מה שסתום בשטר, וניתן להתפרש באופנים שונים, הכלל הוא שמפרשים את השטר במשמעות המזערית של מה שכתוב בו. יוצא מזה, שלעניין הפרשנות מצב בעל השטר נחות לעומת מצבו של המוחזק. למשל, הבעל זכאי בנכסיו אשתו לשלושה דברים: לאכול פירות; לרשת אותה, אם מתה האישה בחייו; שאם תמכור האישה את הנכס, מכרה בטל. בעל שכתב לארוסתו בשטר: "דין ודברים אין לי בנכסייך" (ע"ע), כלומר לכשתינשא לי, לא תהיה לי טענה לגבי זכות בנכסייך; אף על פי כן, זכאי לאכול מפירות הנכסים, ואם מתה בחייו, יורש אותה. זאת מפני שאנו נותנים לדבריו את המשמעות המצומצמת ביותר, וקובעים שמשמעות דבריו היא רק לעניין, שאם מכרה נכסיה, או נתנה אותם במתנה – מעשיה קיימים, ואין הבעל יכול להוציא מיד הלקוחות. הפרשנות שאנו מפרשים את: "דין ודברים אין לי בנכסייך" היא, שוויתר רק על הזכויות בנכסים עצמם (ולא על הפירות, ועל כן הוא אוכל מהם), ורק בחיי האישה – כל זמן שהם "נכסיה" (ולא לאחר מותה – ועל כן הוא יורש אותה).

יְד הַקֶּדֶשׁ עַל הָעֲלִיּוֹנָה שקלים, פרק ד, משנה ט

בעת ספק במשא ומתן בין אדם להקדש, מכריעים לטובת ההקדש. למשל, מי שקיבל על עצמו לספק להקדש מצרכים שונים, כגון סלתות, בשער של ארבע סאים בסלע, ואחר כך נתייקרו ועמדו שלוש סאים בסלע – עליו לספק בשער הוול, שקבעו בתחילה; ואם קיבל על עצמו לספק סלתות בשער של שלוש סאים בסלע, והוזלו הסלתות ועמדו על ארבע סאים

בסלע, יספק בשער הזול. זאת מפני שיד ההקדש על העליונה, ואין ההקדש מפסיד בגלל התייקרות מחירים ומרוויח בעת הזולתם.

יָד עֶבֶד כְּיָד רָבוּ גִיטִין עו, ב

אין לעבד כנעני כשרות משפטית לזכות לעצמו, וכל מה שהוא מבקש לקנות לעצמו, ומבצע את הפעולות הנצרכות לכך, קונה בעליו (ע"ע: "מה שקנה עבד – קנה רבו"). במהלך המשא ומתן התלמודי, נתעוררה בעיה, כיצד ניתן לשחרר עבד כנעני באמצעות שטר, והלא כשנותנים לו את השטר אינו יכול לקנותו, מפי שיד עבד כיד רבו? על כך השיבו, שהדבר אפשרי בשל הכלל "גיטו וידו באין כאחד" (ע"ע).

יָד פּוֹעֵל עַל הַבֵּית בְּבֵית מַצִּיעָא י, א

כוח הקניין של פועל אינו כוח עצמי שלו אלא חלק מכוח הקניין של מעבידו. לכן, אם שכר בעל הבית פועל, שילקט עבורו מציאות (ע"ע: "שכרו ללקט מציאות") – כל מציאה שהגביה הפועל, קנו אותה הבעלים.

יָד פּוֹעֵל עַל הָעֲלִיּוֹנָה בְּבֵית מַצִּיעָא עו, א

לגבי פועל שכיר אין לנהוג לפי הכלל "כל החוזר בו ידו על התחונה" (ע"ע). לכן, גם אם חזר בו באמצע תקופת עבודתו, והפסיק לעבוד, יש לשלם לו שכר מלא עבור העבודה שכבר עשה, ואין לגרוע משכרו, כדי לשכור פועל שיבוא במקומו.

יָדוּ כְּיָדָהּ; יָדוּ עֲדִיפָא מִיָּדָהּ כְּתוּבָה פג, א

יש מחלוקת בתלמוד עד כמה גדול כוח קניין הבעל בנכסים שהביאה אשתו. לדעת אבבי כוחו וכוחה שווים (=ידו כידה), ועל כן רואים את הבעל כאילו הוא שותף בנכסי אשתו. לדעת רבא כוחו גדול מכוחה (=ידו עדיפה מידה), ויש לבעל בנכסי אשתו זכות גדולה מלאישה עצמה.

יָדוּ עַל הָעֲלִיּוֹנָה בְּבֵית מַצִּיעָא מ, א

ביטוי ציורי שמשמעותו: הוא מנצח; מצבו נוח יותר משל חברו; הוא עמיד לזכות כדינו. למשל, במקרה של עסקה, שכבר נתן הלוקח מעות, אך עוד לא משך את הסחורה מן המוכר, יש מי שסבור: "כל שהכסף בידו – ידו על העליונה". כלומר, המוכר שהכסף בידו, יכול לחזור בו מן העסקה; אבל הלוקח אינו יכול לחזור בו. ראה גם ערך: "יד הקדש על העליונה"; "יד פועל על העליונה".

יָדוֹ עַל הַתְּחֻנָּה כְּבֹא מְצִיעָא עו, א

ביטוי ציורי שמשמעותו: מצבו נחות; הוא עתיד להפסיד בדניו. למשל, מי ששכר פועלים לעשות מלאכה מסוימת בקבלנות, וחזרו בהם לאחר שעשו חלק מן המלאכה – יש מי שסובר (ראין הלכה כמוחו), שידם על התחוננה. משמעות הדבר היא: שאם עלה שכר הפועלים בשוק, וצריך בעל הבית לשלם בעד גמר המלאכה יותר ממה שפסק עמהם, מנכה להם מהשכר המגיע להם על מה שעשו את מה שהוא צריך להוסיף לאחרים עד גמר המלאכה; ואם ירד שכר הפועלים בשוק, אינן הפועלים רשאים לדרוש מבעל הבית, שינכה להם מן הסכום שפסק להם על כל המלאכה, רק את מה שישלם עכשיו לאחרים, אלא ישלם להם על מקצת המלאכה שעשו, כמו שפסק עמהם. אבל אם בעל הבית הוא שחזר בו: אם עלה שכר הפועלים בשוק, משלם לפועלים בעד מה שעשו, כפי שפסק עמהם; ואם הוזל שכר הפועלים בשוק, משלם להם כל שכרם, בניכוי מה שיצטרך לשלם בעד גמר המלאכה.

דאה גם ערך: "יד בעל השטר על התחוננה"; "יורד ברשות; יורד שלא ברשות"; "כל החוזר בו – ידו על התחוננה"; "כל המשנה – ידו על התחוננה".

יָדוֹת נְדָרִים נְרִים ב, ב

ידו של כלי, הידית, היא חלק מן הכלי שאינו עיקר הכלי, אך האוחז בה יכול לטלטל את כל הכלי. ידות נדרים הם ביטויים שאדם נוקט בהם, שאינם מפרשים את כל הנדר, אלא מבטאים מקצתו בלבד, אך מכיוון שיש במה שאמר כל משמעות הנדר, חל הנדר בשלמותו. למשל, מי שאמר לחברו: "מודרני ממך שאני אוכל לך" – אף שלא אמר שהוא אוסר על עצמו את האכילה משל חברו כקרבן, שזהו הנוסח המלא של נדר, הרי זה כאילו אסר על עצמו בנדר גמור לאכול משל חברו. התלמוד מסתפק לגבי עניינים נוספים (כגון: פאה, צדקה, הפקר), אם גם כהם די בנוסח שהוא בגדר "יד", או שמא נדרש בהם ניסוח מלא כדי לתת תוקף משפטי לדברים.

יָדִים מוֹכִיחוֹת; יָדִים שְׁאִינָן מוֹכִיחוֹת נְרִים ה, ב

ידו של כלי, הידית, היא חלק מן הכלי שאינו עיקר הכלי, אך האוחז בה יכול לטלטל את כל הכלי. "יָדִים מוֹכִיחוֹת" הם ביטויים שעל אף שאינם מביעים את כל כוונת אומרם, יש בהם כדי לגלות באופן ברור את כוונתו. ביטויים אלה יש בהם כוח ליצור נפקדות משפטיות (ע"ע: "ידות נדרים"). "יָדִים שְׁאִינָן מוֹכִיחוֹת" הן ביטויים, שאינם מגלים באופן ברור את כוונת

אומרם. יש מי שאומר שאין בכוחם ליצור נפקויות משפטיות. למשל, האומר לאישה: "הרי את מקודשת", ולא פירש למי היא מקודשת – שלא אמר: "לי" – יש מי שסבור, שהוא כמי שלא אמר כלום, כיוון שדבריו אינם מוכיחים בבירור, שנחבון לקדש את אותה אישה.

יְדַעִי וְקֵא מְחָלִי

בכא מציעא ס, א

יודעים ומחלים. למשל, מה שנהגו הסוחרים (בזמנם) לערב יין קשה בין דך – אף באופן שברוך כלל אסור – אין בו משום אונאה, שהרי אנשים יודעים שהם עושים כן, ומחלים על כך.

יְהֵא מוֹנַח עַד שְׂיבֹא אֱלִיהוּ

בכא מציעא לו, א

יונח עד שיתברר הספק, כביכול עד שיבוא אליהו, שעתידי לברר את כל הספקות. זוהי אחת הדרכים שנוהגים בהן במקרים של ספק. למשל, שניים שהפקידו אצל אחד – זה מאה זה וזה מאתיים; וכשבאים לקחת את הפיקדון, טוען כל אחד שהוא הפקיד מאתיים וזו. יש מי שאומר, שהשומר נותן לכל אחד מהם מנה, והשאר יהא מונח עד שיבוא אליהו. ר' יוסי סבור, שאם יהיה הדין כן, לא יבוא הרמאי להודות על האמת ("ע"ע: "אם כן, מה הפסיד הרמאי?"). לכן, כדי ליצור לחץ על הרמאי שלא ירמה, וידרוש מאתיים, קבעו שיהא הכול מונח עד שיבוא אליהו.

יְהוֹדֶה וְעוֹד לְקָרָא ? !

קידושין ה, א

וכי לאחר שהובא פסוק מן המקרא כמקור לדין מסוים, צריך להביא סיוע מן העובדה שביהודה (או ככל מקום אחר) נהגו כך?! הביטוי משמש בהשאלה כלשון תמיהה כשלאחר הבאת מקור או ראייה שאין ספק לגבי מהימנותם ותוקפם, מביאים בנוסף גם דבר מפוקפק או מסופק, שחשיבותו פחותה בהרבה מחשיבות הדבר הראשון.

יְהֵרֵג וְאֵל יַעֲבֹר

סנהדרין עד, א

אל יעשה את הדבר, ואפילו אם ייהרג על כך. כל העברות שכתודה, אם אומרים לאדם: עבור ואל תיהרג – "יעבור ואל ייהרג", שנאמר: "וחי בהם" (ויקרא יח, ה), ולמדו מכאן: ולא שימות בהם ("ע"ע: "וחי בהם, ולא שימות בהם"). אמנם, לגבי שלוש עברות: עבודה זרה ("ע"ע), גילוי עדינות ("ע"ע) ושפיכות דמים ("ע"ע), חייב אדם למסור את נפשו ולא לעבור עליהן. ראה גם ערך: "אין פרהסיא פחותה מעשרה".

יודע לטהר את השרץ מן התורה סנהדרין ז, א

בהשאלה: תלמיד חכם שהכול ידוע לו, עד כדי כך שהוא מסוגל אפילו לטהר את השרץ, שגלי וירוע שהוא טמא. אחד התנאים לישיבה בסנהדרין הוא רמת ירע גבוהה, שבאמצעותה אפשר להפך בכל צדדיו וצדי צדדיו של כל רין ורין הכא לפניהם, ואפילו באפשרויות הנראות על פניהן לא סבירות. לכן נאמר בדרך הפלגה: "אין מושיבין בסנהדרין, אלא מי שידע לטהר את השרץ מן התורה".

יודע מחשבות יפרע מאותו האיש סנהדרין לו, ב

הקדוש ברוך הוא, שהוא היודע מחשבות, יעניש אח אחרו אדם. פעמים שמחמת דיני הראיות, אי אפשר להמית אדם שרצח, ובמקרים אלה, הקדוש ברוך הוא יעניש את הרוצח כראוי לו. ר' שמעון בן שטח סיפר, שראה אדם רץ אחרי חברו לחורבה, ורץ אחריו לשם, וראה תרב בירו, ודם מטפטף ממנה, וההרג מפרפר. אמר ר' שמעון בן שטח לאוחו אדם, שברור לו, שהוא הרג אותו, אלא שמפאת הצורך בשני עדים, אי אפשר להמיתו במיחת בית רין. מכיוון שכך, הקדוש ברוך הוא יפרע ממנו, ובלשונו: "היודע מחשבות יפרע מאותו האיש, שהרג את חברו". ומסיים ר' שמעון בן שטח את סיפורו, שסמוך לסיום דבריו בא נחש והכיש את הרוצח, ומח.

יוליכנו אחריו למדי בבא קמא קג, א

בהשאלה: ילך אחריו לכל מקום שהוא נמצא שם, ואפילו למקום מרוחק ביותר. מי שגזל את חברו שווה פרוטה, ונשבע לשקך שלא גזלו, ואחר כך הודה – אין לו כפרה על הגזלה, עד ששיבנה לנגזל עצמו. בדרך כלל, אפילו אם הדבר כרוך בהליכה למרחק רב, אינו יכול למסור את הגזלה ביד נציגי הנגזל או שלוחיו, אלא עליו ללכת אחר הנגזל עצמו למקומו, ולתת לו את הגזלה.

יום אחד בשנה חשוב שנה ראש השנה ב, ב

יש מחלוקת בגמרא כמה ימים בשנה נחשבים לשנה, לעניינים מסוימים. לדעת ר' מאיר, אחרי יום אחד השנה נחשבת כשנה שלמה. לכלל זה נפקות, למשל, למניין שנות המלכות של מלכים, לצורך רישום המניין בשטרות. למשל, מלך ישראל שהתחיל למלוך בכ"ט באדר, מכיון שא' בניסן הוא ראש השנה למלכים, הרי על פי שיטה זו, מתחילים למנות לו בא' בניסן שנה שנייה למלכותו. ואולם, דעת ר' אליעזר נחלקה להלכה, ושלושים יום בשנה חשובים שנה.

יורד ברשות; יורד שלא ברשות כבא מציעא קא, א

יורד ברשות הוא אדם שנכנס לשדה חברו, ונטע או זרע ברשות בעל השדה, וזכותו לקבל מהבעלים תשלום מרבי. כלומר, אם השביחה השדה יותר מההוצאות שהוציא עליה, משלמים הבעלים את השבח – היינו כשיעור שמשלמים באותו מקום לאריס – ואם היו ההוצאות יותר מהשבח, מקבל את ההוצאות. השותף, והבעל בשדותיה של אשתו, הם "יורדים ברשות". יורד שלא ברשות, הוא אדם הנכנס לשדה חברו, ונוטע אוהה שלא ברשות בעל השדה. אם השדה עומד לנטיעה, מעריכים כמה אדם מוכן לשלם לאחר שיטע את השדה, וישלם בעל השדה לאותו "יורד". אם שדה זה אינו עומד לנטיעה, הכלל הוא, לעניין תשלום שכרו, ש"ידו על התחנונה" (ע"ע). היינו, בעל השדה משלם ליורד – לנוטע – את התשלום הנמוך. כלומר, אם השביחה השדה יותר מההוצאות שהוציא עליה, משלם את ההוצאה; ואם ההוצאות היו יותר מהשבח, משלם את השבח בלבד.

יורד לאומנותו של חבירו על פי מכוח כד, א

פוגע במעמדו הכלכלי של חברו, על ידי שעוסק במלאכה שחברו עוסק בה. על שאלת המשורר: "ה, מי יגור באהלך, מי ישכון בהר קדשך" (תהלים טו, א), הוא משיב, כי מדובר באדם שאחת ממעלותיו היא: "לא עשה לדעהו רעה" (שם, ד); ופירשו חכמים, שהכוונה לאדם, שלא ירד לאומנות חברו.

ראה גם ערך: "מסיג גבול".

יורד עמו לחייו קידושין כח, א

מייסד אותו ומציק לו. המכנה את חברו בכינוי "רשע", אין לנפגע תרופה בבית דין, שכן ביח דין אינם נזקקים לתביעה זו (להבדיל ממי שקרא לחברו "עבד", שדינו נידוי, ומי שקרא לחברו "ממזר", שדינו מכת מדדות (ע"ע)). אף על פי כן, יכול הנפגע לרדת לחיי הפוגע, היינו להציק לפוגע בדרכים שונות, כגון על ידי ש"יורד לאומנותו" (ע"ע), וגורם לו קיפוח הפרנסה ומיעוט מזונותיו.

יורדים לנכסיו כתובות מח, א

תופסים נכסיו, כדי לפרוע מדמיהם את חובותיו הכספיים של בעל הנכסים. למשל, מי שהלך למקום דחוק, ואשתו חובעת מזונותיה – אם יש לו נכסים, בית הדין יורדים לנכסיו, ומוכרים מהם לצורך תשלום המזונות לאישה.

יִוְרָה יוֹרָה; יָדִין יָדִין סנהדרין ה, א

לשונות הנאמרים בעת סמיכת חכמים. "יורה יורה" היא הלשון הנאמרת בעת שסומכים אדם להורות כדיני איסור והיתר. "ידין ידין" היא הלשון הנאמרת בעת שסומכים אדם לרון כדיני ממונות. מקורו של ביטוי זה במעשה שהיה: כשירד רבה בר חנה לכבל, אמר ר' חייא לר' יהודה הנשיא: "בן אחי יורד לכבל. יורה?", והשיב לו: "יורה"; הוסיף ושאל: "ידין?", והשיב לו: "ידין" – כלומר, נתן לו רשות לרון כדיני איסור והיתר ובדיני ממונות.

יִוְרָה פְּחֵץ יבמות סה, א

מי שבשעת ביאה, זרעו נפלט בחזקה. בני זוג הנשואים זה לזה עשר שנים, ולא נולדו להם ילדים, והבעל טוען שלא נולדו להם ילדים בגלל האישה. והאישה טוענת שלא הרתה בגלל בעלה, שאינו יורה כחץ – האישה נאמנת בטענתה. זאת מפני שהאישה מרגישה אם בעלה יורה כחץ בשעת ביאה, אם לאו, והוא אינו מרגיש בכך.

יִוֶּשֶׁבֶת בְּקִתְדְרָא כתובות נט, ב

יושבת בנחת במקום מכובד. יש מלאכות שהאישה חייבת לעשות לבעלה, כגון: טוחנת, אופה, מככסת ומבשלת. אישה שהכניסה שפתות כשנישאה, יכולה לפטור את עצמה מחלק מן המלאכות, לפי מספר השפחות שהיא מכניסה. יוצא, שאם הכניסה ארבע שפתות, יכולה לישב בטלה מכל אותן מלאכות, ואז כביכול היא "יושבת בקתדרא". אמנם, עדיין היא חייבת במלאכות שכל אישה עושה אותן בעצמה לבעלה, כגון הצעת המיטה ומזיגת הכוס.

יִוְתֵר מִמָּה שֶׁהָאִישׁ רוֹצֵה לְיִשָּׂא אִשָּׁה רוֹצֵה לְהִנָּשֵׂא

כתובות פו, א

השערה לפיה האישה מעוניינת מאד להינשא, ומוכנה להינשא גם כשתנאי הנישואין פחותים. לכן, מי שיש עליו התחייבות של כתובת אישה והתחייבות לבעל חוב הנושה בו כסף, ויש לו קדקע שניתן לשלם ממנה רק את אחת מן ההתחייבויות, נותנים את חובו לבעל חוב ולא משלמים את חובו לאישה. זאת בשל ההנחה, שגם כך יוסיפו נשים להינשא, אך אם נגרום הפסד לבעל חוב, עלולים בני אדם להימנע מלהלוות. ראה גם ערך: "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו".

יָחִיד וְרַבִּים – הֶלְכָה כְּרַבִּים כרכות ט, א

כלל פסיקה. כשיש מחלוקת בין חכם יחיד לבין חכמים רבים, נקבעת ההלכה כדעת הרבים.

יָכָה יוֹסִי אֶת יוֹסִי סנהדרין נו, א

המגרף את השם אינו חייב סקילה עד שיוציא מפיו את שמו המיוחד של הקב"ה, היינו שם אדנות או שם הווייה, ויקללנו באחד משבעת השמות של הקב"ה שאסור למחקם. עדים הבאים להעיד על מגדף, כשהיה בית הדין נושא ונותן כחקירתם, היו משתמשים בשם "יוסי" במקום שמותיו של הקב"ה, כדי שלא להזכיר שם שמים בכל פעם בקללה. הסיבה שבחרו דווקא בשם יוסי היא, שאף הוא שם בן ארבע אותיות, והוא עולה לגימטריא של אלהים.

יְלַמֵּד סְתוּם מִן הַמְּפֹרָשׁ הוריות ה, ב

אין למרים רק ממה שנכתב במפורש, אלא אפשר לפעמים ללמוד דבר שלא נתפרש בדרך השוואה או היקש לדבר שנתפרש בכתוב.

יְמוֹת זָכָאִי, וְאֵל יְמוֹת חֵיִיב סנהדרין עב, א

הכלל הוא, שאין מענישים אדם, אלא על מעשים שעשה בעבר. חריג לכלל זה הוא בן סורר ומורה, שאף על פי שכל עברותיו הן רק, שאכל תרטימר בשר, ושחה חצי לוג יין, ואינן מצדיקות עונש מיתה, הרי ירדה תורה לסוף דעתו של בן סודר ומורה, שהוא עתיד לצאת לחרבות רעה, ולעבור עברות חמורות, ועדיף להמיתו כבר עכשיו, כדי שימות זכאי בלא העברות שצפוי שיעשה אותן, ואל ימות חייב ומלא עברות כדימון. ראה גם ערך: "בן סורר ומורה גרון על שם סופר".

יְנוּקָא – בְּמִילֵי דְרַבּוּהָ לָא יָדַע סנהדרין לא, א

קטן אינו בקי בכל ענייני אביו. הכלל הוא, שבעל דין יכול להביא לסחירת הדין (ע"ע), כשמצא עדים חדשים, או ראיות חדשות, שלא היו ידועים לו קודם לכן, ושיש בכוחם לשנוח את הדין. אף על פי כן, אם שאלו בית דין את בעל הדין, אם יש לו עוד עדים או ראיות, ואמר בפירוש שאין לו עדים נוספים או ראיות אחדות, סתם את טענותיו, ולא יוכל עוד לסתור את הדין (ע"ע: "ער שיסתחם טענותיו"). חריג לדינים אלה הוא יורש, שהיה קטן כשמת מורישו, ובאו עליו טענות מחמת מורישו, אחר שהגריל, גם אם אמר שאין לו עדים ואין לו ראיות – אם לאתר שיצא מבית הדין חייב, נתגלה לו שיש עדים או ראיות, שיש בכוחם להביא לסחירת הדין, יכול להביאם ולסתור את הדין. זאת מפני שאנו אומרים: "ינוקא במילי דרבוה לא ידע".

יָפָה כַּח הַבֵּן מִפֶּתַח הָאֵב

מצבו של הבן בעמין מסוים עדיף ממצבו של אביו באותו עניין. לעניין גבייה מיחומים, הדין הוא, שהאב הנפרע מן היחומים, חייב להישבע. אבל הבן, אם יש לו עדים, שאמר אביו בשעת מיחתו: "שטר זה אינו פרוע", גובה בלא שבועה.

יָפָה כַּח פְּשָׁרָה מִפֶּתַח הַדִּין

יש תוקף לפשרה יותר מאשר לדין. הכלל הוא, שהדין נעשה בשלושה דינים ופשרה בין מתריינים ניתן לעשות גם בשניים. מכיוון שכך יש תוקף לפשרה יותר מאשר לדין, שאם דנו שניים, יכולים בעלי הדין לחזור בהם ולומר שרצונם בבית דין של שלושה, ואילו שניים שעשו פשרה, והסכימו שני הצדדים שיפשרו ביניהם, אין בעלי הדין יכולים לחזור בהם.

יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כְּשִׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ

אף על פי שידוע, ששמואל גדול מפתח, הרי סמכות כל אחד בתקופת שלטונו זהה לשל חברו, ואין סמכותו של שמואל גדולה מזו של יפתח, מפני שניהם יונקים את תוקפם מכוח היותם מנהיגי הציבור, ובעניין זה שניהם שווים. ראה גם ערך: "אפילו קל שבקלים, ונתמנה פרנס על הציבור, הרי הוא כאביר שבאבירים".

יֵצֵא אִישׁ פְּלוֹנֵי נְקֵי מִנְכָסָיו

איבד את כל נכסיו. שור שהמית אדם, ונסקל, אסור באכילה ובהנאה. זאת למדים ממה שנאמר בחורה: "סקל יסקל השור ולא יאכל את בשרו, ובעל השור נקי" (שמות כא, כח). ופירשו את הביטוי "ובעל השור נקי", כאדם שאומר לחבדו: יצא איש פלוני נקי מנכסיו, ואין לו בהם הנאה.

יֵצֵא בֶּשֶׁן וְעֵינַן

על פי קידושין כד, א יצא מן העניין בנזק רב. דינו של עבד כנעני, שאם היכה אותו רבו, והפיל את שינו, או סימא את עינו, הריהו יוצא לחירות. מכיוון שהעבד יוצא לחירות, כשהוא חבול ומוכה, משמש הביטוי בהשאלה למי שנחלץ אמנם מצרה, לא לפני שנפגע קשות, והרי הוא דומה לעבד שיצא מוכה ופצוע.

יֵצִיבָא בְּאַרְעָא, וְגִיּוּרָא בְּשָׂמִי שְׂמִיָּא ? !

בכא קמא מב, א האזרח בארץ, והגר בשמי השמים ? ! כלומר, האזרח למטה והגר למעלה ? ! ביטוי המשמש לתמיהה שמשמעותה, שלא ייתכן כן, כשם שלא ייתכן

שמעמדו של הגר יהיה למעלה משל האזרח. למשל, במהלך הדין בגמרא, יש מי שאומר, שאלמלא פסוק מסוים, שגילה לנו את הדין, יכולנו לחשוב, ששור מועד שנגח אישה ופגע בוולדותיה, יהיה פטור מדמי ולדות, בעוד שור תם שגרם לאותו נזק, יהיה חייב. על כך באה התמיהה: "ציבא בארעא וגירא בשמי שמיא?". כלום היינו מעלים על דעתנו, שדינו של שור תם יהיה חמור וקשה מדינו של שור מועד, ויהיה השור התם למטה בארץ והמועד למעלה בשמים?

יקוב הדין את ההר סנהדרין ו, ב

כהשאלה: יש לקיים את הדין בלא פשרות. יש מי שסובר, שאסור לדיינים לפשר בין בעלי הדין, אלא עליהם לפסוק את הדין כמות שהוא. לצד דעה זו, יש שסוברים, שקודם שנגמר הדין, מותר לדיינים לעשות פשרה, אם רצו; ויש הסוברים שמצווה על הדיינים לנסות לפשר בין הצדדים, ורק אם לא עלה הדבר בידם, עליהם לפסוק את הדין. בתלמוד נאמר, שמירתו של משה רבנו הייתה "יקוב הדין את ההר". לעומתו, אהרן, שהיה אוהב שלום ורוףף שלום ומשים שלום בין אדם לחברו, כשהיה שומע שיש סכסוך בין אנשים, היה רוףף אחריהם, ומשתדל להגיע לפשרה קודם שיבואו לפני הדין.

ירידה צורף עלייה מכות ז, ב

ירידה הנעשית למטרת עלייה. כלל הוא, לעניין גלות בשל הריגה בשוגג, שדוקא מי שהרג בפעולות הנעשות בדרך ירידה – בכיוון מטה – יש לראותו כהורג בשוגג שחייב גלות, משום שמניחים, שהמוות נגרם בשל חוסר זהירות בשעת הירידה. לעומת זאת, מי שהרג את חברו בפעולה שביצע בדרך עלייה – בכיוון מעלה – פטור מגלות, והוא כאנוס, שכן אין זה קרוב להיות כרוב העתים, שייגרם מוות כתוצאה מפעולה כזו. פעולת ירידה שנעשתה למטרת עלייה, כגון, הרוצה להרים גרזן הנמצא בידו למעלה, ומתכופף למטה כדי להניף, מסווגת לעניין זה כעלייה, ומי שהרג תוך ביצועה, אינו חייב גלות.

יש אם למסורת; יש אם למקרא מכות ז, ב

יש אם למסורת פירושו, שבבואנו לדרוש פסוקים, עלינו להתחשב ב"כתיב". כלומר, מתחשבים במסורת המשתקפת באותיות, כפי שנמסר שיש לכתוב את המלה, ולא על פי קריאתה. יש אם למקרא פירושו, שבבואנו לדרוש פסוקים עלינו להתחשב ב"קרי", כלומר בקריאת המלה, ולא בצורת כתיבתה. למשל, לעניין דין מי שחטב עצים, וניתו קיסם מן

העץ, והרג אדם. רבי אומר: החוטב גולה לעיר מקלט, וחכמים אומרים: אינו גולה. בהסבר מחלוקתם נאמר, ששניהם מתבססים על אותו המקרא: "ואשר יבוא את רעהו כיער לחטוב עצים, ונדחה ידו בגרון לכרות העץ, ונשל הברזל מן העץ, ומצא את רעהו ומת, הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי" (דברים יט, ה). רבי סבור: יש אם למסורת, ולכן דורשים את הלשון ככתבה, ומשמעות "ונשל", שגם אם השיל הגרון חתיכה מן העץ, ונהרג אדם, החוטב צריך לגלות לעיר מקלט. לעומתו סבורים חכמים: יש אם למקרא, ומכיוון שקוראים "ונשל", המשמעות היא, שרק אם נשל הברזל עצמו מקת הגרון, והרג אדם, חייב לגלות, אך אם חתיכת עץ מן העץ המתבקע היא שהרגה, אינו חייב לגלות.

יש בכלל מאתיים מנה סנהדרין לא, א

בחוק מאתיים יש תמיד מאה (מנה כימי התלמוד הם מאה זוזים או מאה דינרים); המועט כלול במרובה והוא חלק ממנו. אם ער אחד מעיד, שהלווה ראובן לשמעון מנה, ועד אחר מעיד, שהלווה ראובן לשמעון מאתיים – אנו אומרים, שכיוון שבכלל המאתיים, שהער הראשון מעיד עליהם, מצויים גם המאה, שמעיד עליהם השני, ניתן לצרף את החלק המשותף ששניהם מעידים עליו, שהוא מנה, ולקבוע שיש לגביו עדות של שני עדים.

יש הן שהוא פלאו, ויש לאו שהוא כהן ככא קמא צג, א

אין להתחשב רק במלים היוצאות מפיו של אדם וללמוד מהן על מה שנתכוון לומר, אלא יש להסתייע בעניינים אחרים הנלווים לאותה אמירה, כגון בהקשר שנאמרו בו הדברים, או בנימה שנאמרו. רק בהתחשב ככל אלה ניתן לקבוע למה נתכוון הדובר. למשל, מי שאמר לחברו: "סמא את עיני", או: "קטע את ידי", ושאל אותו חברו: "על מנת שאהיה פטור?", והשיב לו: "הן", וסימא את עינו או קטע את ידו – חייב. זהו "הן" שהוא כלאו, מפני שידוע שאין אדם מוחל על נזק גופני מעין זה, ואף על פי שאמר לו: "הן", בצחוק אמר זאת. לעומת זה, מי שאמר לחברו: "קרע את כסותי", ושאל אותו חברו: "על מנת לפטור?", והשיב לו: "לאו", וקרע את כסותו – פטור. זה "לאו" שהוא כהן, ואין אומרים שדרך צחוק אמר לו, מפני שעשוי אדם למחול על ממונו.

ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף קירושין מה, א

בעל הבית ששכר פועל לבצע עבודה עבודה, רואים את תוכו כלפי הפועל כאילו כל פעם ופעם שעשה הפועל מלאכה השווה פרוטה, נחתיב בעל

הבית לשלם לו. לעומת זה, יש מי שסובר: "אינה לשכירות אלא בסוף", וחובו של בעל הבית כלפי הפועל חל רק עם סיום המלאכה, על כל המלאכה שעשה. ראה גם ערך: "שכירות אינה משחלמת אלא לבסוף".

יתמי דאכלי דלאו דידהו, ליזלו בפתר שבקניהו בכא מציעא ע, א יתומים האוכלים דבר שאינו שלהם, ילכו אחרי עוזבם (אביהם המת), כשנמסרה בשם שמואל ההלכה, שמוחר להלוות מעות של יתומים בריבית, מפני שהיתומים הם קטנים, ואינם בני מצוות, ולכן איסור ריבית אינו חל עליהם, תמה רב נתמך, כיצד ייתכן שמאכלים את היתומים דבר שהוא אסור (ריבית), והוסיף בלשון קשה דברי גנאי ליחומים, שמלווים ממונם בריבית: יתומים שאוכלים מה שאינו שלהם, היינו שנהנים מן הריבית, ראויים הם ללכת בעקבות אביהם המת לבית הקברות, כלומר למות.

יתמי לאו בני מחילה נינהו בכא מציעא כב, ב יתומים אינם בני מחילה. כלומר, יתומים קטנים שאין בהם דעת, אינם יכולים למחול על המגיע להם. לכן גם אינם יכולים להתייאש מנכס או להפקירו.

יתרחק אדם מן המיאון ומן הפקדונות ומן הערבונוֹת

על פי יבמות קט, א

כר קפדא המליץ שלוש המלצות: לילדה קטנה יתומה מאב, שהשיארה אמה ואחיה – שיכולה למאן לנישואין וכך לבטל את קשר הנישואין – הוא ממליץ, שחיה זהירה ושקולה, שמא תגדל וחיווכה, שרק מפני ילדותה מיאנה לבעל שהיה הגון לה; הוא מזהיר את האדם להימנע מנטילת פיקדון מבן עירו, מפני שהמפקיד עשוי להיכנס בכל עת לבית הנפקד, ועלול ליטול את הפיקדון, ואחר כך לחבוע את הנפקד להשיב לו את הפיקדון; וכן הוא מזהיר אדם להימנע מלערוך לחוב בערבות כזו, שלפיה המלווה מניח את הלווה ותובע מן הערב. ראה גם ערך: "אם ערכת – ערכת על מנת לשלם".

אמר לה: לתת לך כתובתך איני יכול, מפני דעתו של רב, שאין נותנים כתובה לאלמנה, מחשש שמא כבר קיבלה את דמי כתובתה. כשביקשה אותה אישה, שיינתנו לה מזונות, אמר לה, שגם מזונות אינו יכול לתת לה מפני דעתו של שמואל, שאישה שתבעה את כתובתה בבית דין – אין לה מזונות, מפני שהתחייבות למזונות מן העיזבון היא רק לתקופה שהאישה יושבת בביתו, אבל כשתבעה את כתובתה, גילתה את דעתה, שרצונה להינשא, ועל דעת זה לא התחייב לתת לה מזונות. משראתה האישה שכך הוא, התריסה כלפי רב הונא: "ככי תרי עבדת לי". כלומר, נהגת כי הן כחומרו של רב והן כחומרו של שמואל.

פְּכָר הוֹרָה זָקֵן יבמות קה, ב

כלל פסיקה, שמשמעותו היא, שבעניין זה כבר פסק חכם חשוב ומקובל, ועלינו לקבל את דעתו, ולנהוג לפיה.

כְּדָאֵי הוּא רַבִּי שְׁמַעוֹן לְסֻמוֹן עָלְיוּ בְּשַׁעַת הַדְּחָק גיטין יט, א
אף על פי שאין הלכה כר' שמעון, במצבים קשים ובעייתיים במיוחד (ע"ע: "שעת הדחק"), נסמוך על דעתו, וננהג כאילו הלכה כמותו. למשל, נחלקו חכמים ור' שמעון בדין גט אישה שנכתב ביום פלוני, ונחתם לאחד מכן, ואפילו בלילה שאחריו. חכמים פוסלים גט זה, ור' שמעון מכשיר. פעם אחת אמר אדם לעשרה אנשים, שיכתבו כולם גט לאשתו, וחתמו עליו שני עדים בו ביום, והשאר חתמו רק לאחר עשרה ימים. בא הדבר לפני ר' יהושע בן לוי, ואמר: "כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק", כגון כשהבעל כבר אינו לפנינו, או שכבר נישאה האישה על סמך גט זה. ביטוי דומה מופיע במקום אחר גם לגבי ר' אלעזר: "כדאי הוא ר' אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק" (עירובין מו, א).

כְּדִי נִסְבָּה כבא מציעא כז, ב

לשווא תְּפָסָה, היינו, הביא אותה. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי, ומשמעותו: דבר זה הוא מיותר, ולשווא הביאותו, ואין להסיק ממנו מסקנות מהותיות.

כְּדִי שְׁלֵא תְהֵא קָלָה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ יבמות פט, א

חכמים חיקנו, שהמגרש את אשתו, חייב לשלם לה סכום מסוים. חשלום זה מעוגן ב"כתובה", שהיא כתב ההתחייבות של הבעל כלפי אשתו. התקנה נועדה לגרום לבעל, שלא יהיה נחפז לגרש את אשתו, אלא יביא בחשבון, בין השאר, גם את ההשלכות הממוניות שיהיו לכך.

כְּדָרְךָ הַמְנַאֲפִים בכא מציעא צא, א

עדים המעידים על מעשה ניאוף, אין צורך שיראו את עצם הבעילה, אלא די שיעידו, שראו את השניים דבוקים זה לזה כדרך הבעולם. ההנחה היא, שאם דאו כן, חזקה היא שבעל האיש את האישה. ראה גם ערך: "כמכחול בשפופרת".

כְּדָרְךָ הַשׁוֹמְרִים בכא מציעא מב, א

לפיקדונות שונים נרשת שמירה באופנים שונים. השומר צריך לשמור כל פיקדון באופן המתאים לו כדי שישתמר, ואם לא שמר אותו כאופן זה, הריהו פושע וחייב, אלא אם כן התנה מתחילה עם המפקיד, שהוא מקבל את הפיקדון על מנת שלא יתחייב ככל השמירות הללו. למשל, מי שקיבל מעות לשמירה, צריך לשמורן בקרקע או בכותל – בתוך טפח הסמוך לתקרה, או בתוך טפח הסמוך לקרקע. אם שמר את המעות באופן אחר, אין זו שמירה כדרך השומרים, וגם אם נאנסו המעות – חייב (ע"ע: "כספים אין להם שמירה אלא בקרקע").

כְּדַת מִשֵּׁה וְיִשְׂרָאֵל תוספתא, כחובות, פרק ז, הלכה ו

לפי דיני היהדות. הנוסח המקובל שאומר התחן לכלה בשעה שהוא מקדש אותה הוא: "הרי את מקודשת לי... כדת משה וישראל". אדם שהדיר את אשתו, שתאמד לכל אדם "דברים שבינו לבניה" (ע"ע), דינו שצריך להוציאה ולשלם לה את כתובתה, מפני שלא נהג עמה כדת משה וישראל. אישה הנוהגת בפריצות, כגון שיוצאת לשוק בכגדים פרומים, יכול הבעל לגרשה, ואינה מקבלת את דמי כתובתה, מפני שלא נהגה עמו כדת משה וישראל.

ראה גם ערך: "אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה": "עוברת על דת משה; עוברת על דת יהודית".

כְּהָרִים הַתְּלוּיִם בְּשַׁעְרָה חגיגה י, א

כהרים גדולים התלויים בשערת הדאש. כלומר, דבר רב וגדול הבנוי על יסוד רופף. יש תחומים הלכתיים שונים, שיש בהם הלכות מרובות התלויות ונסמכות על רמז מועט במקרא, למשל: הלכות שבת, הלכות מעילה בהקדש ודיני חרת נדרים. לעומתם, יש תחומים שנאמר עליהם "יש להן על מה שיסמוכו", כלומר הלכותיהם נלמדות ממקראות מפורשים בתורה, למשל: דיני הממונות, דיני הקרבנות, דיני טומאה וטהרה ודיני העריות.

פּוֹלֵי הָאֵי לָא חִיִּישִׁינָן עבודה זרה כד, א

עד כדי כך אין חוששים. גם כשנקבעו דינים שונים מפני החטש, הרי החטש מוגבל לדברים סבירים, ולחטש רחוק ולא סביר אין חוששים.

פּוֹלֵי הָאֵי לָא קְפָדִי אִינְשֵׁי גיטין עט, ב

ההנחה היא, שאנשים מקפידים עד גבול מסוים, ולא יותר. למשל, אדם שהיו לו שני גגות סמוכים זה לזה, והשאל לאשתו מקום בגג אחד, כדי שתקבל בו את גיטה, וכשזדקק לה את הגט כדי לגרשה, נפל הגט בגג הסמוך לו; אם יכולה האישה לפשוט ידה ולקחתו, היא מגורשת. אף על פי שלא השאל לה מקום באותו הגג, אנו אומרים שאין אדם מקפיד עד כדי כך, ואם השאל לה גג אחד, לא יקפיד אם תשתמש בגג הסמוך לו, ועל כן גם אם נפל הגט לגג השני, היא מגורשת.

פּוֹלֵי עֲלָמָא לָא פְּלִיגִי בבא מציעא קיח, ב

הכול אינם חולקים. ביטוי מתורגי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי להבהרת גררי המחלוקת, שאף שנחלקו בעניין אחד, יודו שניהם בעניין אחר. למשל, במחלוקת בשאלה אם אדם עושה דין לעצמו (ע"ע: "עבד איניש דינא לנפשיה"), נאמר: "היכא דאיכא פסידא (=במקום שיש הפסד) כולי עלמא לא פליגי דעביד איניש דינא לנפשיה; כי פליגי, היכא דליכא פסידא (=אימתי נחלקו, היכן שאין הפסד)".

כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שְׂיֵאמֶר: "רוּצָה אָנִי" יבמות קו, א

כשיש הצדקה לכפות על הבעל לתת גט לאשתו, מלקים אותו בית דין, עד שיאמר: "רוצה אני", ויכתוב גט. אף על פי ש"גט מעושה" (ע"ע) – שניתן אחד כפיייה ולחץ, ולא מדצון של המגרש – פסול; גט שנכפה על הבעל על ידי בית הדין, אינו גט מעושה, והוא כשר. הרמב"ם (הלכות גירושין, פרק ב, הלכה כ) מבאר, שהטעם לכך הוא: "שאיין אומרים אנוס, אלא למי שנלחץ ונרחק לעשות דבר שאינו מחויב בו מן התורה, כגון מי שהוכה, עד שמכר או עד שנתן. אבל, מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצווה, או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו, או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו, אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך, זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישאל, ורוצה הוא לעשות כל המצוות, ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכינן שהוכה עד שתשש יצרו, ואמר: 'רוצה אני', כבר גרש לרצונו".

פּוֹפִין עַל מִידַת סְדוּם כחובות קג, א

אחת ממידות אנשי סדום הייתה להתנגד לכל מעשה העשוי להיטיב עם הזולת, אף בשלא היה בדבר שום טורח. הכלל הוא, שיש סמכות לבית דין, לכפות אנשים שלא לנהוג בדרך זו. למשל, מי שהשכיר רחיים לחברו, וקבע שבמקום דמי שכירות יטחן השוכר למשכיר מה שיצטרך; אם לאחד זמן התעשר המשכיר, וקנה לו רחיים וחמור, וחובע מהשוכר לשלם את דמי השכירות במעות, הדין הוא, שאם יש לשוכר מספיק אנשים הבאים לטחון, כופים את השוכר על מידת סדום, שישלם למשכיר את שכרו במעות, במקום הטחינה.

פֶּחַ דְּהַתִּירָא עֲדִיף כִּיצֵה ב, ב

עדיף להשמיענו את דברי המתיר, מלהשמיענו את דברי האוסר. כלל מתודולוגי, ולפיו ראוי להדגיש ולהבליט את דעת המתיר, משום שכדי להתיר נדרשת סמכות וגטילת אחריות, מה שאין כן לאסור, שהכול יכולים להחמיר אפילו בדבר המותר.

כָּחוּ; פֶּחַ כָּחוּ כבא קמא יט, א

כוחו הוא, כוח ראשון, כוח ישיר הנובע מן המבצע. כוח כוחו הוא כוח שני הבא מכוחו של כוח הראשון. למשל, פרה המהלכת, וניחזה אבן מתחת רגליה, ושיכרה כלי—פעולה זו היא מכוחה הראשון של הפרה; אבל אם ניתו שבר מן הכלי לעבר כלי אחר ושיכרו, זהו כוח שני של הפרה, והוא נקרא כוח כוחה.

כָּחוּ כְּגוֹפוֹ דְּמִי כבא קמא ז, ב

יש מי שסובר, שנוק שנגדם מכוחו של בעל חיים—כגון על ידי הרוח שעושות כנפי העוף בשעה שהוא עף—הוא כנוק הנגרם על ידי גופו של בעל החיים. לדעתו, אין להבחין לעניין התשלומים בין נגרם הנוק על ידי הגוף לבין נגרם הנוק על ידי הכוח, ויש לשלם את מלוא החיוב.

כִּי אֵית לָךְ רְשׁוּתָא לְסַגּוּיִי עָלַי, לְבַעוּטִי בִּי לִית לָךְ

רְשׁוּתָא כבא קמא כד, ב

יש לך רשות לעבור לידי, אבל אין לך רשות לבעוט בי. שתי פרות ברשות הדבים, אחת רבוצה ואחת מהלכת—יש מי שאומר, והלכה כמותו, שאם בעטה המהלכת ברבוצה, תייבת. הסיבה לכך היא, שכביכול אומרת הפרה הרבוצה למהלכת: יש לך רשות לעבוד עלי בדרך הילוכך, אבל אין לך רשות לבעוט בי.

כִּי הִיכִי דְלִמְטִיין שִׁבָּא מְכָשׁוּרָא סנהדרין ז, ב

כדי שיגיע לנו שבב מן הקורה. מימרא שעניינה האחריות הגדולה הרובצת על דיין היושב בדין. מסופר על רב הונא, שכשהיה בא דין לפניו, היה אוסף עוד עשרה חכמים, שישבו לצידו בשעת הדין. ואף על פי שלא שימשו דיינים באותו דין, אסף אותם רב הונא כדי שתהא האחריות גם עליהם, ולא רק עליו. ראה גם ערך: "קולר חלוי בצוואר כולן".

כִּי כְשׁוּרָא לְצִלְמָא בבא קמא צח, ב

קורה לצלמים. קורה חזקה מעץ טוב, שעושים אותה משקוף לפתח, ומפתחים בה פיתוחי צלמים וצורוח. ביטוי המשמש בתלמוד במשמעות של תשלום ממיטב הנכסים. כך מסופר על אדם, ששרף שטרו של חברו, ונפסק שהוא חייב לשלם את כל הסכום הנקוב בשטר ממיטב נכסיו.

כִּי נִיִּים וְשָׂכִיב, אָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא יבמות כד, ב

כשהוא מנמנם וישן, אמר הלכה זו. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי, ומשמעותו: דברים תמוהים כאלה לא היה אומר אותו חכם בשעה שהוא ער, ואם אמר דברים כגון אלה, וראי היה זה בשעה שהיה עייף ביותר.

כִּי רֹכֵלָא לִיחְשִׁיב וְלִיזִיל ? גיטין לג, א

כרוכל יחשוב וילך? כלומר, כלום צריך התנא לפרט את כל הפרטים כאילו היה רוכל המכריז על סחורתו, ומפרט כל מה שיש לו למכור? ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי, ומשמעותו היא, שמתוך שלא הביא התנא דבר מסוים, אין להסיק שאינו מסכים לו, שהרי התנא אינו נוהג כדוכל, ואינו מפרט את כל הפרטים בכל עניין.

כִּינָן דְאִפְלִיג – אִיפְלִיג גיטין כח, א

כיוון שהרחיק – הרחיק. אדם שהאריך ימים יותר מן המקובל, והגיע לגיל מבוגר ביותר (כשאלה מהו גיל זה יש שיטות שונות), אין חוששים שמא מת, אלא מתייחסים אליו גם לאחר זמן רב כאילו הוא עדיין חי. כתוצאה מעיקרון זה: שלח שהביא גט, וכשיצא לשליחותו כבר היה הבעל זקן, אפילו אם נמשכה השליחות זמן רב ביותר, אין חוששים שמא מת הבעל בינתיים, ומכיוון שאין גט לאחר מיחה, הרי אישה זו אלמנה וזקוקה לייבום, אלא השליח נותן לאישה את הגט מתוך חזקה שבעלה חי, והרי

האישה בחזקת גרושה, עד שיחבר, שמת הבעל קודם שהגיע הגט לידה. ראה גם ערך: "שמא מת – לא חיישינן; שמא ימות – חיישינן".

פִּינְן דְּדָק – דָּק ככא כתר א קסא, א

כיוון שדייק – דייק. תלמיד חכם צעיר (ע"ע: "צורבא מרבנן") אין דרכו לדייק בנשים ולהכירן יפה. למרות זאת, מעשה בשובר של כתובה, שהיה חתום עליו צורבא מרבנן, ובאה אישה ואמרה: "איני האישה שחתמת על שוברי, אלא שובר זה הוא של אישה אחרת, ששמה כשמי ושם בעלה כשם בעלי, ואילו אני לא קיבלתי את כתובתי". אמר לה הצורבא מרבנן: "את היא האישה שחתמתי על שוברי". במקרה זה נפסק, שאף על פי שבדרך כלל צורבא מרבנן אינו מדייק בנשים להכירן יפה, כיוון דק – דק – כלומר, כאן שדייק והכיר את האישה, זיהויו מתקבל.

פִּינְן דְּלִגְבֵינָא קְיִמָּא, פְּמָאן דְּגַבְיָא דְּמִיָּא ככא מציעא קי, ב

כיוון שהיא עומדת לגבייה, כגבויה נחשבת. על כן, שדה שהייתה משועבדת להלוואה, ומת הלווה, ועברה השרה בירושה לבניו, והם אומרים: "אנו השבתנו את הקרקע, ולכן מגיע לנו חלק ממנה, לפני שהמלווה יטול אותה בחובו". והמלווה טוען כנגדם: "אביכם השביח את הקרקע, ולכן הקרקע שייכת לי כמות שהיא", יש מי שאומר, שנטל הראיה רובץ על היתומים להוכיח שהם השביחו את השרה, מפני שהמלווה נחשב מוחזק בשדה, מכוח הכלל שהעומד להיגבות נחשב כגבוי, וכאילו כבר הקדקע ברשות המלווה, ו"המוציא מחברו – עליו הראייה" (ע"ע).

פִּינְן שְׁהֲגִיד, שׁוֹב אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְגִיד סנהדרין מד, ב

עד שמסד עדות בבית דין – בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות – ונחקרה עדותו, ולאחד מכן הוא מבקש לתזור בו ולהעיד דברים אחרים ממה שהעיד בדאשונה, אין מקבלים את דבריו האחרונים. ראה גם ערך: "לא מייתי איניש חובתא לנפשיה"; "תוך כדי דיבור כדיבור דמי".

כִּיצַד הִלָּה עוֹשֶׂה סְחוּרָה בְּפִרְתוֹ שֶׁל תְּבִירוֹ? ככא מציעא לה, ב

כיצד ייתכן שידוויח אדם מנכסי חברו? השוכר פרה מחברו, ועמד והשאילה לאחר לימי השכירות, ומתה כדרכה (ע"ע) – יש מי שאומר, שהדין הוא, שיישבע השוכר שמתה כדרכה (מקרה המוגדר כ"אונסין"), ויפטד מחשלומו, וישלם השואל לשוכר. תמה ר' יוסי: "כיצד הלה (השוכר)

עושה סחורה בפרתו של חברו (המשכיר)?". על כן, לדעתו, ישלם השואל את דמי הפרה לבעליה.

פָּל אַגְרֵי נְטֵר לִיָּה אָסוּר ככא מציעא סג, ב

כלל הוא שפָּלֵל רב נחמן בריבית, ששכר הַמְתָּנָה הוא כריבית, ואסור. כלומר, כל תשלום נוסף, שמשלמים בגלל עיכוב מתן המעות, הוא ריבית. למשל, המוכר לחברו קרקע או מיטלטלין, ואמר לו: "אם תשלם לי עכשיו, הרי הן שלך במאה, ואם עד זמן פלוני, הרי הם שלך במאה ועשרים", הרי זה בגור ריבית, מפני שזה דומה למי שנטל עשרים בשביל שנתן לו מאה להשתמש בהם באותו פרק זמן.

פָּל בְּסַתְמָא — לֹא קָבִיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא ככא קמא מז, ב

אין אדם מתחייב לשמור על נכסים, אלא כשאמר במפורש, שהוא מתחייב לכך; ואין להסיק מכלל דבריו של אדם, התחייבות לשמירה על נכסים. למשל, קדר שנתן לו בעל הבית רשות להכניס את קדרותיו לחצרו, והזקן הקדרות, לא נתחייב בעל החצר, מפני שעצם הסכמתו להכנסת הקדרות אינה כוללת התחייבות לשמרון, עד שלא ייאמר הדבר במפורש.

פָּל בְּפָנָיו — לְאַתְרֵי הָוֵי חֲזָקָה ככא בתרא מא, א

יש דעה האומרת, שחזקה בנכסים, היינו שימוש בהם בפני מי שטוען לבעלות עליהם, כשאין הוא מוחה על כך, הוא ראייה לבעלותו של המשחמש. יסוד הדברים הוא, שאילו היה הנכס הזה של המערער, לא היה שוחק, ותיכף כשהיה רואה, שאחר משחמש בנכס שלו, היה מוחה על כך. להלכה נקבע, שגם בפניו אין חזקה לאתרו, אלא לאחד שלוש שנים. ראה גם ערך: "חזקת שלוש שנים"; "יגעת ופתחת – יגע וסתתם".

פָּל דְּאֵלִים גָּבַר ככא בתרא לד, ב

כל מי שהוא חזק גבור. כשיש שניים הטוענים לגבי נכס שאינם מוחזקים בו, וכל אחר טוען שהוא שלו, ואין לאחד מהם ראייה, או שראיותיהם שקולות, בית הדין מסתלק מלהכריע. התוצאה היא, שמשאירים את הנכס ביניהם, ומי שיגבר על חברו בכוח, יזכה בנכס, ויעבור נטל ההוכחה לשני, מפני שיהיה אז כמי שמבקש להוציא את הנכס מיד חברו, המוחזק בו.

הרא"ש (ככא בתרא, פרק ג, סימן כב) מכאר, שהקביעה "כל דאלים גבר" מתייחסת רק לחפיטה הראשונה של הנכס, שהחופס ראשון את הנכס זוכה בו עד שיביא חברו ראייה, וכל זמן שלא יביא ראייה, לא יוכל לתפוס את הנכס מיד המחזיק בו, שהרי לא מסתבר שיתקנו חכמים שיהיו כמריבה וכמחלוקת כל ימיהם, ויגבר זה היום ומחר חבירו. לדעתו, ההיגיון העומד בבסיס הפסיקה "כל דאלים גבר" הוא שסמכו חכמים, שמי שהדין עמו יוכל להביא

ראיות, וגם ישתדל לתפוס את הנכס שלו יותר ממה שישתדל חברו; ומי שהנכס אינו שלו לא יתאמץ ביותר לתפוס את הנכס, משום שאין טעם רב שיחאמץ, שהרי יוכל בעל הנכס האמיתי להביא ראיות ולהוציא את הנכס מידיו.

פָּל דִּינָא דְּמִתְקַרֵּי לְדִין, וּמִפְקִין מִיַּיְהוּא מְמוֹנָא בְּדִין – לָאוּ שְׁמִיָּה דִּינָא כְּבֵא כְּתוּרָא נָת, ב

דיין הממונה לדון דיני העיר, שעמד לדין כנגד חברו, וכפר, והוציא ממנו ממון בעדים, פסול לדון. מפני שנחבד באותו דין, שהחזיק ממון שלא כדין, הריהו גזלן, וגולן פסול לדון, מחשש שיעוות את הדין תמורת שוחד.

פָּל דִּינָא דְּלֵא דְּאִין כִּי הָאֵי דִּינָא – לָאוּ דִּינָא הוּא

כבא מציעא לו, ב

כל דיין שאינו דן כדף זה – אינו דאר ל היקרא דיין. ביטוי הנאמר במהלך המשא ומתן החלמורי. נחלקו אמוראים לגבי דין מסוים, וכל אחד היה משוכנע בנכונות ההלכה שפסק, ואמר כל אחד על דברי עצמו, שכל דיין שלא ידון כדף זה – אינו דאר להיקרא דיין.

פָּל דְּמִזְבִּין אִינִישׁ – אֵי לָאוּ דְּאָנִיס, לָא הָוֵה מְזַבִּין

כבא כתרא מו, ב

כל החפצים שאדם מוכר – אם לא היה אנוס, שהיה דחוק כמעט, לא היה מוכר. אבל אונס כזה אינו פגם כגמירת דעתו של המוכר, שיש בו כדי לשלול את חוקף המכירה. ולכן היה מי שאמר, שאף מי שייסרוהו בייסורים, ואפילו תלהו, עד שמכר חפץ, וקיבל את דמי המקח – מכרו מכר, ואינו יכול לחזור בו. כיוון שכל המכירות שאדם מוכר, יש בהן מידה מסוימת של אונס, שהרי הוא מוכר משום שהוא זקוק למעות, אף על פי שאינו מעוניין למכור; אף כאן, כשמוכר מחמת שאנסוהו, ולא מרצותו החופשי – המכר מכר, וקנה הלוקח. דאה גם ערך: "אגב אונסיה גמר ומקנה"; "תליוהו וזכין – זכיניה זכיני".

פָּל דְּמִקְדֵּשׁ – אֲדַעְתָּא דְּרַבְּנָן מְקַדֵּשׁ כתובת ג, א

כל המקדש – מקדש "כדת משה וישראל" (ע"ע), וחולה קידושו כדעת חכמים, והריהו כמקדש על תנאי, שיחולו הקידושים, אם ירצו חכמים. לכן, יש לחכמים כוח לעקור קידושים למפרע (ע"ע: "אפקעינהו רבנן לקידושים מיניה"), כי כיוון שלא רצו, לא נתקיים התנאי, ונתבטלו הקידושים למפרע. במקום אחר מצאנו נוסח זה: "מאן דמקדש – אדעתא דרבנן מקדש" (יבמות ז, ב).

פֶּל דְּפָרִישׁ – מְרוּבָא פְּרִישׁ כתובות טו, א

כל הפורש ממקומו – מן הרוב הוא פורש. למשל, פנויה שנבעלה לאדם על פרשת דרכים, והיו רוב העוברים שם אנשים כשרים, ורוב אנשי העיר שיצאו ממנה העוברים שם הם אנשים כשרים, מניחים שזה שיצא מן העיר ובעל אותה, הוא אחד מן הרוב, ועל כן היא מותרת לכהן, ואינה נפסלת לכהונה מחמת ביאה זו.
ראה גם ערך: "כל קבוע – כמחצה על מחצה דמי".

פֶּל הָאוֹמֵר לֹא לְוִיתִי – כְּאוֹמֵר לֹא פְּרַעְתִּי דְּמִי שבועות מא, ב

מי שתבע ממנו חברו כסף, בטענה שהוא חייב לו, והשיב: "לא היו דברים מעולם" (ע"ע), היינו לא לויתיי ממך כלל, הרי אף שלא אמר זאת במפורש, ניתן להסיק מכלל דבריו, שהוא מודה שלא פרע את החוב לחברו. לכן, אם יהיו עדים שהייתה הלוואה, ואפילו אם יעידו שלווח ופרע – יצטרך לשלם, מפני שהוא עצמו הודה שלא פרע, ו"הודאת בעל דין כמאה עדים דמי" (ע"ע), וממילא הוא חייב לשלם.

פֶּל הָאוֹמֵר עַל מַנְת – כְּאוֹמֵר מַעֲכָשִׁי דְּמִי גיטין עד, א

מי שהתנה תנאי, ונקט בו לשון "על מנת" (שמשמעו בתנאי ש...), כגון שאמר לאישה: "הרי את מקודשת לי, על מנת שתתני לי מאתיים זוז", מפרשים את תנאו כאילו נחננון לומר, שהמעשה המותנה בתנאי, יתקיים כבר מעכשיו, אם יתקיים התנאי לבסוף, ואין צורך להמתין לשם תחולת המעשה עד שיתקיים התנאי בפועל.

פֶּל הַגּוֹזֵל אֶת חֵבְרוֹ שְׁנֵה פְּרוּטָה, כְּאֵלּוֹ נוֹטֵל אֶת נִשְׁמָתוֹ

מִמֶּנּוּ בכא קמא קיט, א

מימרה הבאה להצביע על חומרתו הרבה של איסור גזל. לפיה לא ניתן להאות את מי שגזל, כאילו גטל אך ורק מממונו של הגוזל, אלא יש בגזל גם משום פגיעה בנפשו של הגוזל.

פֶּל הַגּוֹזֵלֵינִי מִשְׁלָמִין כְּשַׁעַת הַגּוֹזֵלָה בכא קמא צג, ב

הגוזל את חברו, וקנה את הגזלה בשינוי (ע"ע: "שינוי קונה"), משלם לנגזל את דמי הגזלה כשוויה בשעת הגזלה. דין זה אמור כין אם משעת הגזלה ועד שעת העמידה לדין ירד ערכה של הגזלה, ובין אם עלה ערכה בינתיים, כגון שהשביחה ביד הגולן.

פַּל הַחֹזֵר בּוֹ – יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוּנָה כּבּא מְצִיעָא עו, א

מי שחוזר בו, לאחר ששולם חלק מתמורת העסקה – מצבו נחות לעומת הצד השני (ע"ע: "ידו על התחתונה"). למשל, המוכר שדה לחברו באלף זוז, ונתן לו חברו מאתיים זוז, וחזר בו המוכר – יד הקונה על העליונה (ע"ע: ידו על העליונה). משום שיש זכות לקונה לדרוש בחזרה את המעות ששילם או לכופף על המוכר שיתן לו קרקע כנגד מעותיו, (ויד המוכר, שחזר בו, על התחתונה, לפי שהוא תלוי לגמרי ברצון הקונה); ואם חזר בו הקונה – יד המוכר על העליונה: אם רצה, מחזיר לקונה את מעותיו; ואם רצה, נותן לו קרקע כנגד מעותיו (ממילא יד הקונה, שחזר בו, על התחתונה, לפי שהוא תלוי לגמרי ברצון המוכר).

פַּל הַפּוֹכֵשׁ שְׂכָר שְׂכִיר כְּאִילוֹ נוֹטֵל נַפְשׁוֹ מִמֶּנּוּ כּבּא מְצִיעָא קיב, א

מימדה הבאה לציין את החומרה הרבה, שרואים בה את האיסור לעכב תשלום שכרו של עובד. מכיוון שהעובד זקוק לשכר לצורך קיומו וקיום משפחתו, ולכן השכיר את עצמו למלאכה, הרי מי שמעכב את מתן שכרו, כאילו ממית את השכיר.

פַּל הַמוֹסִיף – גּוֹרֵעַ סְנֵהרִין כט, א

המוסיף יותר על מה שצריך – אין זו תוספת אלא חסרון. המקור לכך הוא מעשה הנחש וחווה כגן עדן. במהלך שיחת תווה עם הנחש, כשניסה לפתותה, אמרה לו, שהקדוש ברוך הוא ציווה אותה ואת אדם: "ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו, ולא תגעו בו, פן תמותו" (בראשית ג, ג). ניצל הנחש את העובדה שהוסיפה חווה גם את איסור הנגיעה, דחף אותה על האילן, ואמר לה: "כשם שאין עונש מיתה על הנגיעה, כך אין עונש גם על האכילה". סופה של חווה שאכלה מפרי עץ הגן. מתוך שהוסיפה חווה איסור שלא נאסר, באה לעבור על האיסור שנאסר.

פַּל הַמְעַבֵּיר עַל דְּעַתּוֹ שֶׁל בֶּעַל הַבַּיִת – נִקְרָא גּוֹלָן כּבּא מְצִיעָא עח, א

כל המשנה מרעתו של בעל הבית, נחשב גולן. תוצאתו של כלל זה היא, שמי ששכד חמור להוליכו בהד והוליכו בבקעה, אפילו אידעו אונס – השוכר חייב, מפני ששינה מרעתו של בעל הבית, ומשום כך דיניו כדיני גולן. לכן, כשם שגולן קונה גולה להתחייב עליה אפילו באונסין, כך

שוכר זה ששינה מדעת בעל הבית – ואפילו אם שינה לטובה – הדינה כגזלן, ומתחייב אף באונסין.

כָּל הַמַּעְמִיד דִּיין שְׁאִינוּ הַגּוֹן, כְּאִילוּ נָטַע אֲשֶׁרָה מנהדרין ז, ב
מימרה ברבר החשיכות להעמיד ריינים בעלי חכונות וכישורים המתאימים לתפקיד. מימרה זו מבוססת על סמיכות העניינים בתורה: נאמר "שופטים ושוטרים תתן לך" (דברים טז, יח), וסמוך לו האיסור: "לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלוהיך אשר תעשה לך" (שם שם, בא). ורשו חכמים, שכל הממנה דיין שאינו הגון, כאילו נטע אילן של עבודה זרה, שהוא איסור חמור ביותר.

כָּל הַמַּפְקִיד – עַל דַּעַת אֲשֶׁתּוֹ וּבְנָיו הוּא מַפְקִיד

בכא מציעא מב, ב

המפקיד פיקדון אצל חברו, מפקידו על דעת שיוכל הנפקד למסרו לשמירה ביר אשתו ובניו הגדולים, והמפקיד אינו יכול לטעון: "אינ רצוני שיהיה פקדוני ביד אחר" (ע"פ). כתוצאה מכך, השומר שמסר להם את הפיקדון אינו נחשב פושע, ואינו חייב לשלם, אם אברו המעות.

כָּל הַמְּקִיִּים נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל – כְּאִילוּ קִיִּים עוֹלָם

מלא מנהדרין לו, א

המסייע לאדם מישראל לחיות, נחשב לו כאילו עשה לקימו של כל העולם כולו. הדיינים היו מאיימים על ערים הבאים להעיד כריני נפשות, שייזהרו בערוחם. אחר הדברים שהיו אומרים להם הוא, שאתריותם אם ימחו בגללם אדם חף מפשע, אינה רק לאותו נאשם, אלא גם לצאצאים שעתידים לעמוד ממנו עד סוף כל הדורות (ע"פ: "דמו רום ודעותיו"). להמחשת רעיון זה היו אומרים לעדים, שהסיבה שנכרא האדם יחידי היא, ללמדנו ש"כל המאכד נפש אחת מישראל כאילו איכד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא".

כָּל הַמְּרַבֵּה בְּבִדְיָקוֹת – הֵרִי זֶה מְשׁוּבָח

מנהדרין ח, א

עדים המעידים עדות בפני כיה דיין – שואלים אותם כמה סוגי שאלות. הסוג הראשון הן שאלות שעיקר הערות תלויה בהן, ועניינן זמן העדות ומקום העדות, ועצם המעשה שהם מעידים עליו; כגון, אם העידו שהרג פלוני את הנפש, שואלים אותם, כמה השתמש כדי להרוג? (ע"פ: "דרישה וחקירה"). סוג נוסף הן שאלות שאין העדות תלויה בהן, שמטרתן לברר טוב ורע, ותר את כשרות העדות. למשל, מה לכש הנהרג או מה לבש ההורג,

ובדומה. שאלות אלה קרויות "בריקות", ועליהן נאמר: "כל המרבה בבריקות – הרי זה משובח".

פֶּל הַמְשֵׁנָה, וּבֵא אַחַר וְשִׁינָה בּוֹ – פֶּטוּר כבא קמא כד, ב
בלל הוא, שמי שמשנה מן הדרך המקובלת בין בני אדם, חייב על נזקים שנגדמו כתוצאה מכך. אף על פי כן, אם לאחר ששינה פלוני מן הדרך המקובלת, בא אחר ושינה גם הוא באותו עניין, המשנה הראשון פטור. למשל, אם שיסה ראובן את כלבו של שמעון בלוי, ונשך הכלב את לוי, חייב שמעון, בעל הכלב, לשלם חצי נזק. אם היה הכלב מועד, חייב שמעון לשלם נזק שלם, כי מאחד שהוא יודע שכלבו מועד, צריך היה למנוע את ראובן ממעשה השיסוי. רואים את שמעון, שהתיר את שיסוי הכלב, כמשנה מִקְּוֹן התנהגות מקובל – ועל כן הוא חייב. לעומת זאת, אם שיסה ראובן את כלבו של שמעון, ונשך הכלב את ראובן עצמו, פטור שמעון מחשלומו, משום שאף על פי ששינה שמעון בתחילה, מכיוון ששינה ראובן אחריו, חל הכלל: "כל המשנה, ובא אחר ושינה בו – פטור".

פֶּל הַמְשֵׁנָה – יָדוּ עַל הַתַּחְתוּנָה כבא מציעא עו, א
כשעשו שני בני אדם הסכם, ושינה אחד ממה שסוכם – כשבאים לשקול את חיובי הצד השני כלפיו, יד המשנה על התחונה. למשל, מי שנחן צמר לצבע לצבעו באדום, וצבעו כשחור – אם השבח שהשיבח הצמר גבוה מן ההוצאות שהיו לצבע, הצבע מקבל דק את דמי ההוצאות; ואם ההוצאות היו גבוהות מן השבח, הצבע מקבל רק את דמי השבח, וזה מפני ששינה ממה שסוכם, וכל המשנה – ידו על התחונה.

פֶּל הַנָּאָה שְׁלוֹ כבא מציעא לר, א
שואל עושה מלאכה בבהמת חבדו בלא חשלומו. מחוך כך סברו חכמים, שדינו שונה מדין שאר שומרים. שאר שומרים, אם הסכימו לשלם במקום להיפטור על ידי שבועה, הבעלים מקנים להם את הכפל שישולמו, אם ימצא הגנב. שואל שאמר שישלם, כשיכול היה לפטור עצמו בשבועה, אין הבעלים מקנים לו את הכפל, מפני שהבעלים אינם חשים שעשה להם השואל טובה כששילם, אלא שהיה חייב לנהוג כך, כדי להניח את דעתם על הטובה שעשו לו, כשהשאלו לו את הבהמה בחינם.

פֶּל הָעוֹמֵד לְגִזּוֹז – כְּגִזּוֹז דְּמִי כתובות נא, א
כל דבר העתיד להיחלש נחשב כאילו הוא כבר תלוש. לכן, פרי העומד להיקטף מן העץ נחשב כקטוף, ונידון כמיטלטלין ולא כמקרקעין. מעשה,

שהורה רב יוסף ליתומים לתת לאחותם את מזונותיה מתמרים המונחים לייבוש על המחצלת, שהם מיטלטלין גמורים. תמה עליו אב"י: "כיצד אתה פוסק מזונות לבת ממיטלטלין השייכים ליתומים?" השיב לו רב יוסף: "לא התכוונתי לתמרים המונחים על המחצלות, אלא לתמרים שעדיין הן על העץ". הקשה אב"י: "והלא סוף סוף כל העומד ליגזז – כגוזז דמי? ולכן כבר עכשיו יש לדון תמרים אלה כמיטלטלין, ואין גוברים מן המיטלטלין!". ראה גם ערך: "שטר העומד לגכות – כגבוי דמי".

פֶּלַע הָעוֹשֶׂה – עַל דְּעַת רְאִשׁוֹנָה הוּא עוֹשֶׂה שֶׁכַּח צ, א

אדם שעשה תחילת מעשה במחשבה אחת, אנו תולים ואומרים, שאף את סוף המעשה עשה על פי אותה מחשבה, אלא אם כן פירש, שהוא עושה שלא על פי מחשבתו הראשונה.

פֶּלַע הַפּוֹסֵל – בְּמוֹמוֹ פּוֹסֵל קִירוּשֵׁין ע, א

מי שמבקש להטיל פסול באחרים, חוששים שמא הוא עצמו נגוע באותו פסול. כלל הוא, שכל המשפחות בחזקת כשרות הן, ומותרים הכול להינשא זה לזה, כל זמן שלא הורעה החזקה. אף על פי כן, יש חריגים לכלל זה. אחד החריגים הוא, שמי שדרכו להטיל פסול באחרים – במשפחות או ביחידים – ואומר עליהם למשל, שהם ממזרים, חוששים שמא הוא עצמו ממזר. ואם אמר לאחדים שהם עכרים, חוששים לו שמא עכר הוא, מפני ש"כל הפוסל – כמומו פוסל". ההסבר שניתן לכך הוא, שאין דרכו של פסול לדבר בשבח הכריות, אלא לחפש בהם פסול. מכאן, שמי שטבעו כן, יש לחשוש שמא הוא עצמו פסול.

פֶּלַע הַקּוֹרֵם – זָכָה בְּבֵא קמא ל, א

הראשון שנטל – זכה. מי שמוציא תקלה לרשות הרבים, כגון המוציא תבן וקש לרשות הרבים, כדי שירקיבו ויחבל בהם את שדותיו, קנסו אותו חכמים, והפקירו את התבן והקש, כדי למנוע אנשים מלהוציא תקלות לרשות הרבים. מכיוון שהתבן והקש הם הפקר, כל הקורם – זכה בהן. על אף שהתבן והקש נעשים הפקר, אם הוזק כהם אדם, כעל התבן והקש חייב כנוקיו.

פֶּלַע הַקּוֹרֵם לְהַרְגֵן – זָכָה סנהדרין ב, א

בעלי חיים שהזיקו והמיתו אדם, דינם סקילה, כשם שדינו של שור שהמית אדם הוא סקילה. מכיוון שמדובר בהריגה, הרי יש לדון את בעלי החיים בפני בית דין של עשרים ושלושה כבדיני נפשות. יש דעה האומרת, שאין

צריך לדון אותם בכית דין, אלא אפשרית עשיית דין עצמית (ע"ע: "עבד איניש דינא לנפשיה"), והיא אף רצויה, ומי שהרג אחד מבעלי חיים אלה, שהמית אדם, זכות היא לו, וצדקה עשה כשהמיתו.

כָּל הַקּוֹנֵה עֶבֶד עֲבָרִי – כְּקוֹנֵה אָרוֹן לְעֶצְמוֹ קִדּוּשֵׁין כ. א

הקונה עבד עברי – אסור לו לנהוג בו כמנהג העבדים. יותר מכן, הוא חייב להשוות את תנאי חייו של העבד לתנאי החיים שלו, כגון: שלא יהיה הארון אוכל פת נקייה, והעבד אוכל פת קיבר; או הארון ישן על גבי כרים ובסתות, והעבד ישן על גבי תכן, וכדומה. ועוד יותר מזה, כשיש לארון, למשל, רק כר אחד, עליו לתת אותו לעבד, כי אם יקח הארון את הכר לעצמו, יעבור על הפסוק: "כי טוב לו עמך" (דברים טו, טז). משום כך, אמרו חכמים: "הקונה עבד עברי – כקונה ארון לעצמו".

כָּל הָרְאוּי לְבִילָה – אֵין בִּילָה מְעַפְפֶת בוּ מנחת קג, ב

מנחה בכמות שניתן לבלול אותה, כגון שיש בכלי פחות משישים עשרונים, אף אם לא בללו אותה לבסוף, אין הבלילה מעכבת מלהקריב את המנחה. אך אם אינה ראויה להיבלל, כגון שיש בכלי יותר משישים עשרונים, הבלילה מעכבת את המנחה. מכאן נוצר הביטוי שמשמעותו: דבר שראוי שתיעשה בו פעולה, או שיעשה בו מעשה מסוים, אין אותו מעשה מעכב.

כָּל הַשְּׁעָרִים נִנְעָלִים חוּץ מִשְׁעָרֵי אוֹנָאָה בכא מציעא נט, א

כל שערי השמים עשויים להינעל בפני קבלת תפילות וצעקות חוץ משערי אונאה, שהצועק על שציערוהו ב"אונאת דברים" (ע"ע), לעולם אין השער ננעל בפניו, והוא נענה תמיד. מימרה הבאה להצביע על חומרתה הרבה של אונאת דברים.

כָּל יָמֵינוּ בְּעֶמּוּד וְהַחֲזֵר גיטין ז, א

כל ימיו מוטלת עליו חובת החזרה. מי שאנס נערה בתולה – חייב לשלם קנס וגם לשאת אותה לאישה, ומוסיף הפסוק: "לא יוכל שלחה כל ימיו" (דברים כב, כט). ולמדו חכמים, שהפסוק בא ללמד שאסור לו לגרשה, ואם גידשה, בית דין כופים אותו להחזירה. היינו, כל ימיו מוטל עליו החיוב להחזיר את הנערה שגירש.

כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרִבִים זֶה בְּזֶה שכועות לט, א

קיימת אחריות הדדית בעם ישראל לקיום המצוות. כלומר, על כל אחד מיישדאל מוטל לפעול כדי שיקיימו אחרים מצוות, ושלא ייכשלו בעברות, ואם אינו עושה כן, הוא עלול להיענש בחטאם של אחרים.

כָּל יֵתֵר – כְּנֻטוֹל דָּמֵי חולין נח, ב

דבר שנוסף על מה שרגיל להיות, רואים אותו כאילו הוא חסרון. אחד מדיני טרפות הוא, שבהמה שיש לה שלוש רגליים אחוריות במקום שתיים, רואים אותה כאילו היא בעלת רגל אחת בלבד, והיא טרפה.

כָּל לֹא יִדְעָנָא – פְּשִׁיעוּתָא הִיא ככא מציעא לה, א

כששומר, שהמפקיד מבקש ממנו את הפיקדון, משיב: "איני יודע היכן הנחתיו" הריהו פושע בשמירתו, כיוון שעל השומר לדעת היכן הניח את הפיקדון. לכן, אף אם השומר אומר לבעלים להמתין עד שימצא את פיקדונו, השומר חייב לשלם מיד, משום שכבר התחייב כפושע בשמירה.

כָּל לְשׁוֹן הִרְעָ שְׂאִין בּוֹ דְּבַר אִמַּת בְּתַחֲלָתוֹ אִין מְתַקֵּי

בסופו סוטה לה, א

מי שאומר דבר שכולו שקר, אין השומעים מאמינים לו; אך אם הוא מתחיל בדברי אמת, ואחר כך מספר את שקריו, מאמינים לו. כך נהגו המרגלים ששלח משה לחור את הארץ. בתחילה סיפרו דברי אמת: "באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא" (במדבר יג, כז), ולאחר מכן הוציאו את דיבת הארץ רעה: "אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו שם..." (שם שם, כח).

כָּל מִילֵי דְכָדִי – לֹא דְכִירֵי אִינְשֵׁי סנהדרין כט, ב

דברים שבסתם, אין בני אדם זוכרים. הורה אדם שלא בפני עדים, שהוא חייב לחברו מנה, וכשתבעו חברו בדין, אמר: "לא היו דברים מעולם" (ע"ע) – אינו מוחזק כפרן (ע"ע: "החזק כפרן"), ולכן יהיה נאמן להישבע שבועת היסט ולהיפטר. אין הוא מוחזק כפרן, על אף שהוא אומר היפך ממה שאמר קודם משום ש"כל מילי דכדי – לא דכירי אינשי". כלומר, דבר שהוא חסר חשיבות, האדם אינו זוכרו. דאה גם ערך: "כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש – לאו ארעתיה".

כָּל מִילְתָּא דְאָמַר רַחֲמָנָא: לֹא תַעֲבִיד – אִם עֲבִיד,

מְהֵינִי תמורה ד, ב

אבי סבור, שכל דבר שאמרה התורה: "לא תעשה", אם עשהו – הרי הוא בעל חוקף, ויש לו תוצאות הלכתיות, ועל כן האדם לוקה על מעשהו האסור. לדעת רבא "אם עבד – לא מהני", אין תוקף למעשה שעשה, שכן כשאסרה התורה, שללה מן העושה את הכוח ליצור מציאות הלכתית אסורה, והוא לוקה על שעבר על מה שאסרה התורה.

כָּל מִלְתָּא דְלֹא רְמִיָא עֲלֶיהָ דְאִינִישׁ – לֹא אֲדַעְתִּיהּ

שבתות מא, כ

דבר שאינו מוטל על אדם לעשותו, גם אם הוא עושה אותו, אינו נותן עליו דעתו, ואינו זוכרו. האומד לחברו: "החזר לי את הכסף שהלוויתך", והלה אומר: "החזרתי לך בפני פלוני ופלוני עדים", ובאו הללו ואמרו: "לא היו דברים מעולם" (ע"ע), עריין אין הנחבע מוחזק כפרן (ע"ע: "החזק כפרן"), מכיוון שלא היה חייב לפרוע בפני עדים דווקא, ועל כן העובדה שהוכחש בעניין העדים אין בה ראייה שהוא שקרן, שהרי "כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש – לאו אדעתיה".
ראה גם ערך: "כל מילי דכרי – לא דכירי אינשי".

כָּל מְקוּם שֵׁישׁ מְשַׁפֵּט – אֵין צְדָקָה, וְצְדָקָה – אֵין מְשַׁפֵּט

מְשַׁפֵּט סנהדרין ו, ב

התפיסה הראשונית, נוטה להחייס אל המשפט ואל הצדקה, כאל שני מונחים הסותרים זה את זה: המשפט מזוהה כרין, והצדקה מזוהה כעשיית חסד "לפנים משורת הדין" (ע"ע). אף על פי כן, יש משפט שיש בו צדקה – כגון כשהדיין מביא לפשרה בין בעלי הרין. למעשה, אמרו חכמים, שגם כשנפסק המשפט לאמיתו, ניתן לדאות ככך משפט וצדקה: משפט לזה – שזכה, וקיבל את הממון שהגיע לו; וצדקה לזה – שבוכות הפסק במשפט, הוציא את הגזלה מתחת ידו.

כָּל פְּסִידָא דְלֹא הֵדֵר – מוֹתְרָה וְעוֹמֵד הוּא

בבא בתרא כא, ב

כל הפסד שאינו חוזר – כמותרה ועומד הוא. אחד מדיני העבודה הוא, שאין מפטרים אדם קודם שהתרו בו שיעבוד כראוי. לכלל זה יש כמה חריגים והם: מלמדי תינוקות, נוטע אילנות לבני המדינה, שוחט העיר, מקיז הדם, וסופר השטרות העירוני. כל אלו, אם טעו במלאכתם, מותר לפטרם בלא התראה, מפני שאי אפשר לתקן את הנוקים, שהם גורמים בטעויותיהם. משום כך, הם נחשבים כאילו קבלתם לחפקיד כוללת בתוכה גם התראה.

כָּל פְּרָשָׁה שֶׁנֶּאֱמְרָה וְנִשְׁנֵית, לֹא נִשְׁנֵית אֶלָּא לְדַבְּרֵי שְׁנַתְחַדֵּשׁ

בבא קמא טז, ב

אם התורה חוזרת על עניין מסוים פעמיים, הרבר נעשה כדי לחדש פרט שאיננו מופיע בפעם הראשונה. למשל, בקשר לתשלומי כפל של גבב נזכרו במקרא פעמיים "שור, חמור ושה", כדוגמאות לנכסים שהגונב אותם

מתחייב לשלם תשלומי כפל (שמות כב, ג; שם כב, ח). מכפילות זו לומדים, שהם באו פעם אחת למעט קרקעות, עבדים ושטרות, שהגנוב אותם אינו משלם תשלומי כפל. והם נזכרו פעם שנייה כדי לחדש דבר מיוחד והוא, שרק אם העידו עדים על הגנבה, מתחייב הגנב ככפל; אך אם הודה הגנב עצמו בגנבה, הוא פטור מן הכפל, משום שהמודה בקנס – פטור (ע"ע).

כָּל קְבוּעַ – כְּמִחְצָה עַל מִחְצָה דְּמִי

כתובות טו, א

דבר שנעקר ממקומו הקבוע, והגיע למקום אחד, ואין אנו יודעים אם הוא בא מן הרוב או מן המיעוט, אנו אומרים, שהולכים אחר הרוב, וכדודאי בא מן הרוב, שהרי "כל דפריש – מרובא פריש" (ע"ע). אבל דבר שלא נעקר ממקומו הקבוע, אין בו דין "רוב", אלא הריהו כ"מחצה על מחצה". לכן, אישה שראוה שנבעלה בעיד מסוימת, והלכה האישה לבית הבעול, אפילו אם יש באותה עיד גוי אחד בלבד, האישה פסולה מלהינשא לכהן, מפני שאנו חוששים, שמא נבעלה לאותו גוי.

כָּל שְׂאִינֵנוּ יוֹדֵעַ בְּטִיב גִּיטִין וְקִידוּשִׁין, לֹא יֵהָא לֹו עֶסְק

עמ"ק קידושין ג, א

כל שאינו יודע הלכות גיטין וקידושין, אל יהא דיין בענייני גיטין וקידושין, שמא יחיד איסור ערווה, שהוא מעוות שלא יוכל לתקן.

כָּל שְׁחִבְתִּי בְּשִׁמְרָתוֹ – הִכְשַׁרְתִּי אֶת נִזְקוֹ

ככא קמא ט, ב

כל דבר שאדם חייב לשמרו, כגון בור שחפר ברשות הרבים (ע"ע: "בור ברשות הרבים"), או אש שהדליק בחצרו, והוא מתרשל בשמירתם, ונגרם נזק לחצרו, רואים אותו כאילו הוא זימן את הנזק, וחייב לשלם לו את מה שהזיק.

כָּל שְׁלוּשָה וְשְׁלוּשָה שְׁעֲמָדוֹ בֵּית דִּין עַל יִשְׂרָאֵל, הָרִי הוּא

כְּבֵית דִּינֵנוּ שֶׁל מֹשֶׁה

ראש השנה כה, א

כלל הוא, שאין מהרהרים אחר בית דין, שמא הוא טועה, אלא מניחים שפסקי בית דין נכונים, כשם שאין מהרהרים אחר בית דינו של משה רבנו – מתוך ודאות שפסקיו נכונים (ראה גם ערכים: "אפילו קל שבקלים ותמנה פדנס על הציבור, הרי הוא כאביר שבאבירים"; "יפתח כדורו כשמואל כדורו"). מעשה שבאו עדים, והעידו עדות החודש בפני בית דינו של רבן גמליאל הנשיא, ונתקבלה עדותם. ר' יהושע וד' רוסא סברו, שהם עדי שקר, מתוך שהייתה עדותם תמוהה ביותר, ולא הבינו כיצד קיבל רבן גמליאל את עדותם של

הללו. כששמע רבן גמליאל, שר' יהושע תולק עליו בעניין זה, גזר עליו לבוא לפניו במקלו וכמעותיו ביום הכיפורים שחל להיות לפי חשבונו של ר' יהושע, כדי להוכיח שהוא מקבל עליו את מרותו של בית דינו של רבן גמליאל, שהיה הנשיא. כששמע ר' דוסא מה שגזר רבן גמליאל על ר' יהושע, אמר לר' יהושע: אם באים אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל, ולומר שטעה בדינו, ופסק שלא כהלכה, צריכים אנו לדון אחר כל בתי הדין שעמדו לישראל מימות משה ועד עכשיו. כשם שאין אנו דנים אחריהם, אלא הולכים על פי הכלל: "כל שלושה ושלושה שעמדו בית דין על ישראל, הדי הוא כבית דינו של משה", כך לא נדון אחר בית דינו של רבן גמליאל, ועלינו לקבל את קביעתו, שהיא זו המחייבת אותנו.

פְּלִים – שְׂבִירְתָן זוּ הִיא מִיתָתָן בכא קמא נד, א

נאמר על כלים, שכביכול אף בהם שייכת "מיתה", בשעה שהם נשברים, שאז אין בהם עוד תועלת. הדין הוא שבעל בור חייב בתשלום על מיתה שאירעה בבורו. לכן, כיוון שיש מיחה בכלים, ניתן היה לחשוב, שיחתייב בעל הבור בתשלום על כלים שנשברו בבורו, ולכן בא לימוד מיוחד מן הפסוק, הפוטר את בעל הבור מתשלום דמי נזק, למי שנפלו כליו לבור, ונשכרו בו.

פְּלֵךְ אֶצֶל שְׂכֵמוֹתָךְ יבמות מד, א

לך אצל הדומים לך. כשהתחייב אדם צעיר מאד ליכם את אשת אחיו, שהיא מבוגרת ממנו; או להפך, כשהתחייב אדם זקן ליכם את אשת אחיו, שהיא אישה צעירה מאד – אף שמצד הדין הוא רשאי ליבמה, קוראים בית דין לאותו אדם, ואומרים לו: "כלך אצל שכמותך, ואל תשים קטטה בביתך!". כלומר, אל תכניס עצמך מראש למצב בעייתי כגון זה.

כְּמָדוּמִין אַתֶּם שְׂשֻׁרְרָה אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם, עֲבֹדוֹת אֲנִי נוֹתֵן

לָכֶם הוריות י, א"ב

כלל לגבי מעמדו של פרנס שנתמנה על הציבור, ולפיו על בעל תפקיד ציבורי לדאות את עצמו כעובד הציבור, ואפילו כעבד של הציבור, ולא לדאות ולחוש עצמו כמי שקיבל שלטון ויכולת להטיל מרוח על הציבור. מקודו של כלל זה הוא כמעשה, שהוכיח ר' יהושע את רבן גמליאל, על ששניים מגדולי תלמידיו שרויים בעוני רב. בעקבות דברי ר' יהושע, נתן רבן גמליאל דעתו לתת להם תפקיד ציבורי כדי שיתפרנסו ממנו, אך כשהודיע להם לבוא ולהתמנות לתפקיד, לא באו. כששלח להם הודעה שנייה ובאו, אמר להם: "סבורים הייתם ששררה ביקשתי לתת לכם, ולכן

לא כאתם כפעם הראשונה, מתוך שברחתם מן הגדולה; לא שררה אני מכשק לתת לכם, אלא עבדות אני רוצה להטיל עליכם, משום שאני מטיל עליכם על הרבים, והופך אתכם למשרתי הציבור". כסיוע לתפיסה זו של אופיו של התפקיד הציבורי, הביא רבן גמליאל לחלמידיז את דברי הזקנים, שאמרו לרחבעם, כשביקש להתמנות למלך, שתוכל מלכותו להתקיים רק "אם היום תהיה עבד לעם הזה" (מלכים א יב, ז).

כְּמִכְחֹל בְּשִׁפּוּפֶרֶת מִכּוּחַ ז, א

כמכחול שמכניסים בשפופרת חלולה. ביטוי זה מופיע בקשר לדיני עדות. ר' עקיבא ור' טרפון העירו על עצמם, שאילו היו בסנהדרין, לא היה נהרג אדם מעולם, מפני שהיו חוקרים את העדים לפרטי פרטים, עד שהייתה עדותם נמצאת בלתי מכוונת. למשל, בעניין עדות על בעילת ערווה לא היו מסתפקים בעדות שראו העדים את השניים נוהגים "כדרך המגנאפים" (ע"ע), היינו שיעירו שראו את השניים שוכבים בקירוב בשר, ונסיק מכך שהייתה שם בעילה, אלא דרשו עדות על מעשה הכעילה עצמו, שראו העדים, שהחריר הגבר את אבר מינו לתוך אבר המין של האישה, כמכחול המוכנס לתוך שפופרת.

כֶּסֶף מְטָהָר מְמוּזָרִים קידושין עא, א

הכלל הוא, שמשפחה שנחשב כה פסול, כגון ממזר או גתין, ואין הרב ידוע לרבים, מי שיודע פסול זה, אינו רשאי לגלותו כרבים, אלא מניחים אותה משפחה כחזקת כשרות. הסיבה לכלל זה היא, שכל המשפחות שנטמעו בישראל כשרות לעתיד לכוא (ע"ע: "משפחה שנטמעה – נטמעה"). מכאן יש מי שהסיק, שייחבן שיסייע הכסף לטהר ממזדים: ממונם של פסולי ייחוס עשירים עשוי לגרום לכך שאנשים לא ידקדקו בייחוסם, ויבואו להתחתן בהם. מתוך כך ייטמעו פסולי ייחוס אלה בישראל, וייטהרו לעתיד לכוא, מתוך שכל המשפחות כשרות לעתיד לבוא.

כֶּסֶף מְכַנֵּס, כֶּסֶף מוֹצִיא! ? קידושין ה, א

הייחבן שהכסף, המכניס אישה לבעלה, על ידי קידושין בכסף, יוציא אישה מבעלה? התלמוד מעלה את האפשרות, שניתן יהיה לגרש אישה באמצעות כסף, מכוח היקש לקידושי אישה באמצעות כסף. על כך נשאלת השאלה: "כסף מכניס, כסף מוציא?!", הייתכן שאותו כסף יפעל שתי פעולות הפוכות: גם יכניס אישה לבעלה, וגם יוציא אישה מבעלה? מכוח השאלה הוסרה האפשרות הזאת. דאח גם ערך: "אין סניגור נעשה קטיגור"; "שטר מוציא, שטר מכניס?!"

כְּסָפִים אֵין לָהֶם שְׁמִירָה אֶלָּא בְּקָרְעַ בבא מציעא מב, א
 שמירה ראויה על מטבעות של כסף מחייבת הטמנתם בקרקע, כשהם מכוסים בטפח עפר, כדי למנוע אפשרות שיגלו הגנבים את הכסף ויגנבוהו. מי שלא שמר מטבעות כסף באופן זה (או באופנים המקבילים לו, כגון בהטמנת הכסף בכותל בטפח הסמוך לרצפה או לתקרה), אפילו אם נעל אותן כדאוי בתיבה, או החביא אותן במקום שאין אדם מכיר, ואינו מרגיש בו, ונגנבו, הריהו פושע, וגם אם נאנסו המעות – חייב לשלם. ראה גם ערך: "כדרך השומרים".

כֶּף זְכוּת אבות, פרק א, משנה ו
 צר זכות. אדם שאין ידוע ממעשיו אם הוא צדיק אם רשע, ועשה מעשה שאפשר לדונו לזכות ואפשר לדונו לחובה, יש לדונו לכף זכות.

כְּדָגָא – אֶקְרַקְף דְּגַבְרֵי מַנְחָ בבא בתרא נה, א
 מס המלך – הנקרא "כרגא" – מס גולגולת הוא. כל דין שקובע המלך, ואין בו אפליה בין נתיני המלך, יש לו תוקף (ע"ע: "דינא דמלכותא – דינא"). כתוצאה מכך, אם הוטל מס קצוב על השדות, ולא שילם בעל שדה מסוים את המס, רשאים גבאי המלך ושוטריו למכור את השדה, כי זהו חוק המלך למכור את השדות, שלא שילמו בעליהם את המס. אבל, אם הוטל כרגא, מס גולגולת, המוטל על כל אדם ואדם, אין נכסי הנתינים משועבדים למס זה, ועל כן, אם מכרו גבאי המלך את שדהו של מי שלא שילם מס זה, אין ממכרם ממכר, כי המכירה אינה חוקית.

כְּשִׁלְקָה – הָרִי הוּא כְּאַחִיךָ מכות כג, א
 מי שהיה חייב עונש כרת על עברה שעבר, והלקו אותו בית דין על אותה עברה, נפטד מחיוב הכרת. מן הפסוק: "ונקלה אחיך לעיניך" (דברים כה, ג), למדו: "כשלקה – הרי הוא כאחריך", היינו פטור מחיוב כרת. הלכה נוספת המבוססת על כלל זה היא, שכל חייבי מלקות שלקו, חזרו לכשרותן, כלומר להיות כשרים לעדות, מכיוון שהכלל הוא: "כשלקה – הרי הוא כאחריך", וכבר אינו רשע, שפסול לעדות.

כְּשֵׁם שְׂאָדָם חָס עַל כְּבוֹד אֶלְמָנְתוֹ, כֶּף הוּא חָס עַל כְּבוֹד גְּרוּשְׁתּוֹ ירושלמי, כתובות, פרק יא, הלכה ג
 חובה מוסרית מוטלת על האדם לדאוג לכבודה של גרושתו. להדגשת גודל החובה, נקטו בלשון מפליגה המשווה את מידת הכבוד שיש לנהוג בגרושתו למידת הכבוד שאדם רוצה שינהגו באלמנתו, שהיא ודאי רכה.

מסופר על ר' יוסי הגלילי, שנישאה גרושתו לאדם שירד מנכסיו וגם נתעוור, ונוקקה אותה אישה לחזר על הפתחים עם בעלה העיוור. פעם אחת חזרו על כל העיר ולא קיבלו כלום. שאל אותה בעלה אם אין עוד מקום שיוכלו לנסות את מזלם בו, והשיבה לו שיש עוד רחוב שבעלה הראשון גר בו, והיא מתביישת להיכנס לשם. החל בעלה להכותה כדי שתיכנס לאותו רחוב. כששמע בעלה הראשון, ר' יוסי הגלילי, את הדברים שביניהם, קיבל על עצמו להעלות מזונות לגרושתו ולבעלה כל ימי חייהם.

כְּשֵׁם שֶׁמִצְוָה עַל אָדָם לֹמֵר דְּבַר הַנְּשָׁמָע, כִּפְּךָ מִצְוָה עַל אָדָם

שֶׁלֹּא לֹמֵר דְּבַר שְׂאִינוֹ נִשְׁמָע יבמות סה, ב

מצווה על אדם להוכיח את חברו, אם הוא רואה, שאינו נוהג כראוי. מקורה של מצווה זו במה שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך" (ויקרא יט, יז). מן האמור במקרא: "אל תוכח ל' פן ישנאך, הוכח לחכם ויאבהך" (משלי ט, ח), יש מי שלומד, שמצווה להוכיח רק כשיש סיכוי שישמעו למוכיח, ויקבלו את דבריו, ואילו כשלא ישמעו למוכיח, עדיף שלא להוכיח כלל.

כְּשֵׁם שֶׁקִּבְּלָתִי שְׂכָר עַל הַדְּרִיֶּשָׁה, כִּפְּךָ אֲנִי מִקְּבָל שְׂכָר עַל

הַפְּרִיֶּשָׁה בבא קמא מא, ב

כשם שקיבלתי שכר על הדרשות שדרשתי מן המקרא, כך אני מקבל שכר על שאני נמנע מלדרוש שלא לצורך. שמעון העמסוני היה דורש כל מקום שנכתב בתורה "את" במשמעות של תוספת וריבוי (ע"ע: "אתח וגמין"). כיוון שהגיע לפסוק: "את ה' אלהיך תירא" (דברים י, כ) פָּרַשׁ, ואמר שהוא חוזר בו מכל הדרשות שדרש, שהרי מפסוק זה מוכח שלא כל "את" בא לרבות. כששאלו אותו תלמידיו, מה יהא על כל הדרשות שדרש כהן את המלה "את" כתוספת? השיב להם: "כשם שקיבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה".

כְּשֵׁר, וְלֹא תַעֲשֶׂה כֵן בְּיִשְׂרָאֵל גיטין סז, א

כשר מן התורה, אך חכמים הורו שאין לעשות כן. למשל, מי שאמר לשני אנשים, שיאמרו לסופר לכתוב גט, ויאמרו לשני אנשים אחרים, שיחתמו על הגט כעדים, ואמרו לסופר וכתב, ולעדים וחתמו – הגט כשר מן התורה, אלא שפסלוהו חכמים, מחשש שתשכור האישה אנשים שיאמרו בשם בעלה לסופר לכתוב ולעדים לחתום, והם יסברו, שציווה הבעל לעשות כן. ראה גם ערך: "מעשה לא עברי, דיכורא קאמרי".

קְתוּבַת בְּנֵי דְכָרִין כתובות נג, א

כתובת בניס זכרים. ארם צריך לכתוב ככתובת אשתו, שהכנים הזכרים שיהיו לה ממנו, יירשו את כסף כתובתה מלבד החלק שיש להם עם שאר אחיהם. היינו, שאם תמות האישה בחיי בעלה, ויירשנה בעלה, ויש לו בניס זכרים ממנה ומאישה נוספת, יטלו בניה את כתובתה, ולא בני האישה האחרת. כתובת בנין דכרין, אף אם לא כתבה הבעל כמפורש בכתובת אשתו, תנאי בית דין (ע"ע) הוא שתחול.

«Թագաւ Եւն» (ԼԵԼԻՑ Գ՝ Ե):

ԵԹԱՑ՝ ԹԻՊ ԱՐՈՒ ԼՈՒՍ ՄԱԶԵՍ ԸՅԱՆ՝ ԻՈՍ ԱԳԵՆ ՄԻՃԱԸ ԸԹՃԼԱՆ: «ՀՅՆ
ԵՍՑ՝ ՄԱԶԵՍ ԸՅԱՆ՝ ԵԹԹԻՑ՝ ԿԱՐՑ ԵՍՍԵՄԻ՝ ԻՆԵ ՔԳ Գ. ԸՆ ՀՅ ԵԹՑՐԱ
ՔԳՃԱՆ ԸԹՃԱՆ ԵՍՍԻ ՄԳ ՔՐՏՈՒ՝ ԸԹՃԻ Լ, ՔԳՃԱՆ ՀԱՐԸՍ ԸՄԱՔՔԱՆ ԱՐՃԻ
ԵԹԵՄԵՍ ԸԵՐԸԳ ԸՃԼ ԿՊ ՀԳՅՈՒՃ ՔՄ ԵՍԶԵՍ՝ ԸԹՄԳՂԻՍ ԵԹՑ՝ ԵՆ
ՃԵՄՍ ԵՍԶԵՍ ԸԸՍ ՃԻԳ ՈՒ ԵԹՑՑ՝ ՔՆ ԸՅԱՆՑ՝ ՄԱՃՑ՝ ԹԸՃԵՍ՝
ՀԱՐԸՍ ԸՍ ՔԳ Գ. ՔԱՆՍ ԱՆԵ ԽՐԹԱՆ՝ ԻՔԳ ԸՆ ՔՆ՝ ԱՍՄԹԵՑ ԳՔԱՆԼ
ՔԱՐՑ ԸՅԱՆ ԵՍՍԵՍ ԱԹՑ՝ ՔՆ ԱՐՍ ՄԵՍԵՍ՝ ՅՈՒՆՍ ԵՍԶԵՍ ԸՆ ԵԹՑ՝
ՀՅՆ ԸՊՃՈՒՑ ԵՆՆ ԸԸՄ ԱՐՃԱՆ ԻՐ՝ Ը

ԻՈՍ ԻՑ ՔԼԼ: «ՔՄՆ ԼԵԸԸ ԻՐԸՑԳ ԼԵԸԸ»:

ՀԸՑԳ ՔՄ ԵԹՐԹ՝ ԻՈՍՍ ԸԳ՝ ԱՐՃԱՆ ՀԱՄԹԸ «ԸԳ՝» ԻԳՃԸԳ ՈՒՅՈՒՍ՝
ՄԻՃՈՒՃ ԱԳՄՄԱՐՃ ԸՆ ԸՍՍԸ ԸԳ՝ ՔՆ՝ ՔԱՆՍՍ (ԻՐԳ ՄԸՆ ԱՍՄԹԸՍ) ԱՐՃԱԳՄ
ՀՆ՝ ՀԸՓՃ՝ ՔՑ ՔՃՄ ՔՐՑ ԸԳ՝ ԻԳՔՍՆ ԱՐՆ ԵՄԸ ԸԳՐ՝ ՔՆ ՔԱՆ ԸԳՆ
ՔՆ՝ ԼԵԸԸ ԸՄ ԻՐԸՑԳ ԱՐՃՄ՝ ԸԳՐԱՆ՝ ՔՆ՝ ԵՆԸԸՍ ԸՐԸԳ ՀԸՑԳ ԱՐՃՄ ՄՃԸՑ
ՀՅՆ ՔՆ՝ ԼԵԸԸ ԻՐՃԸՑԳ ԸՊՃՈՒՑ ԸՍՍՄՈՒ ԻՐ՝ Ք

ՄԱՆ ՀԱՅՈՒՃ ԱՍՑ ՅՈՒՃՍ ԵԶԸՍ ՀԱՐՃՄ՝

ԵՍՍԼՊ ԱԹՃԱԳՑ՝ ԱՍՍԸՍ՝ ՀԱՐԸՍ ԵՆԸՍՑՍՑ ՄԳ ԵՍԶԱՆՑ՝ ԻՐՃՈՒ
ԵՆԸԸՑ ՄԱՐԸ – ՀՅՆ ԻՍԸՍՆ ՀԳՅՈՒՃ ԵԶԸՍ ԸՅԱՆՍ՝ ՔԳՆ ՔԱՆ ՔՍՑ ԸՅԱՆ
ՀՅՆ ՔՐԸՆ ՔՃՆ ՀՊՆԸՆ ԸՍՆ ՔՆՍ ԸՍՅՂՐԱՆՑ՝ ԻՐ՝ ԻՐ՝ Ը

ԵՄԹՄ ՅՃԸՍՄ՝

ՔԱՐՑ՝ ԿՊ ՔՐՃՑՑ ՄԸՍՑ ԵՐԸՑ ԵՑ «ՔՆՆ ԸՍՑ»՝ ԸՅՆՆ ԸՃԱՆՊ. ՔՄՍ՝ ՄԸՃՔ ՔՐՑ ՔՆ՝
ԻՃՃՑՑ ԼՃ ԸՐԸՆ ՄՃԸՐՑ՝ ԵԹՐՃԹՑՑ ՀԸԳՍ ԸԳՐԱԳՍ ՄԻՃՈՒ՝
ԸԳՆ՝ ՔՐՑ՝ ԻՐՃՈՒՃ ՄԻՃՈՒՑ ԸՆՆ ՔՐՑ ՀԱՐԸՍ ԸԳՆ ՔՐՑ՝ ԱՐՃԱԳ՝ ՀՃԸՑ
ԸՐՈՒ՝ ՔՐՑ՝ ԵՍՍԸՍ ԵՄՍՍ ՔԳ Գ. ՔՐՍՍՑ՝ ՔՆ՝ ՔՍՆԸ ՀԸՓՃ՝ ՀԸՐՃՃ ԸՐՃԱՐՑ
ՀՅՆ ԸՐԸՈՒ՝ ՔՐՑ ՔՆՆ ԸՐԸՆ ՄՃԸՐՑ՝ – ՄՈՒՑ ԸՐՃԹ ՄՃԸՆ ՀԸԳՍ ԸՅԱՆ ՄԵՍ՝
ՀՅՆ ՔՆ՝ ԸՐՃՆ ԸՊՆՆ՝ ՔՃՆ ՀՊՃՃՆ՝ ԸՍՍՄՈՒ ՅՍ՝ Ը

Հ

לא דומה נבעלת באשפה לנבעלת בחופה

ירושלמי, כתובות, פרק ג, הלכה ה

נחלקו חכמים ור' שמעון בשאלה, אם האונס חייב לשלם דמי צער לנאנסת, אם לא. לרעת ר' שמעון, האונס פטור מדמי צער, משום שאלמלא אנס את האישה, הייתה מצטערת לבסוף באותו צער תחח בעלה. ר' שמעון משווה זאת למי שחתך יבלת לחברו, שממילא היה חברו עתיד לחתוך אותה; או למי שקצץ נטיעות של חברו, שממילא תכנן חברו לקצוץ אותן. השיבו לו חכמים, שאינו דומה נבעלת באונס לנבעלת ברצון. כלומר, הנבעלת מצדו, מחמת תאוותה אינה מרגישה צער. לעומתה, הנבעלת באונס יש לה צער. כך גם הנבעלת בחופה תאוותה גדולה, ואינה מרגישה בצער, ולעומתה הנבעלת באשפה, או נאנסת, ודאי מרגישה בצער, ויש לשלם לה דמי צער.

לא דייק מה שאסרה התורה? ירושלמי, נדרים, פרק ט, הלכה א

ביטוי שנאמר בגנות נודרי נדרים. כביכול הנודר נרר אינו מסתפק במה שאסרה עליו התורה, והוא מבקש לאסור על עצמו דברים נוספים. אומרים לו לנודר: "לא דייק מה שאסרה לך התורה, אלא שאתה מבקש לאסור עליך דברים אחרים?!"

לא הנה ולא עתיד להיות סנהדרין עא, א

לא ייתכן שיחממש דין זה, ויקיימוהו הלכה למעשה. היה מי שאמר: "בן סורר ומורה לא היה, ולא עתיד להיות", וכוונתו, שמביון שהדרישות הנחוצות כדי שיתקיים בארם דין "בן סורר ומורה" (ע"ע) הן כה רבות ומיוחדות (למשל, שתהיה אמו שווה לאביו בקול, במראה ובקומה, ועוד), לא ייתכן שיתקיים דין זה הלכה למעשה. דין זה נכתב בתורה, רק כדי לדרוש ולקבל שכר על לימודו (ע"ע: "דרוש וקבל שכר"). גם על "עיר הנידחת" (ע"ע) ועל בית המנוגע היה מי שאמר, שלא היו ולא עתידים להיות. אף על פי כן היו מי שסיפרו על עצמם, שראו כמו עיניהם שהיה יישום הלכה למעשה של פרשת בן סורר ומורה, של פרשת עיר הנידחת ושל פרשת בית המנוגע.

לא היו דברים מעולם שבועות לה, ב

אין קוטוב של אמת ברבר; הדבר ברזי מראשיתו ועד סופו. לשון של בפירה מוחלטת בכל התביעה מיסודה, ובראשי תיבות: להר"ם. ראה גם ערך: "איני יודע מה אתה סח".

לא הנחתי בת לאברהם אבינו, שישבת תחת בעלה

כתובות עכ, ב

הדין הוא שאישה העוברת על דת משה, היינו שמכשילה את בעלה באיסורים, או שעוברת על דת יהודית, היינו שאינה נוהגת על פי מנהגי הצניעות שנהגו בהן בנות ישראל, רשאי בעלה לגרשה בלא כתובה (ע"ע: "עוברת על דת משה; עוברת על דת יהודית"). אחד מתכמי התלמוד דן בשאלה, מתי נחשבת אישה כעוברת על דת יהודית? ואומר שאם אישה ההולכת בתוך חצרה בלי לכסות את ראשה כראוי נחשבת כעוברת על דת יהודית, הרי לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה, שהרי רוב הנשים אינן מקפידות לכסות את ראשן כראוי בתוך חצרן.

לא זו אף זו קתני ככא מציעא לח, א

לא הלכה זו בלבד שנו, אלא גם הלכה זו שנו. כשמשנה אחת משמיעה שתי הלכות, מנסה הגמרא לברר: מדוע נשנו שתי ההלכות, ומה מוסיפה האחת על חברתה? ההנחה היא, שאילו ניתן להסיק בפשטות אח ההלכה האחת מתוך ההלכה האחרת, מיותר היה לכתוב אותה. אף על פי כן, יש משניות שנכתבו בתבנית של "לא זו אף זו קתני". כלומר, דין פלוני חל בשני המקרים. ואף על פי שההלכה הראשונה כלולה בשנייה, נכתבו שתיהן כדי להראות את החידוש שיש בדבר. למשל, המשנה אומרת, ששניים שהפקידו אצל אחד, זה מאה וזו וזה מאתיים, הדין הוא שנותן לזה מאה וזו ולזה מאה וזו, והשאר "יהא מונח עד שיבוא אליהו" (ע"ע). והמשנה מוסיפה: וכן שני כלים – אחד שווה מאה וזו, והשני שווה אלף וזו, וכל אחד טוען שהוא הפקיד את הכלי היקר, הדין הוא שנותן את הקטן לאחר מהם, ומדמי הגדול נותן לחברו את דמי הקטן (על ידי מכירת הכלי הגדול, או שבירתו) והשאר "יהא מונח עד שיבוא אליהו". הגמרא, הדנה במבנה המשנה, אומרת שאף על פי שיכלו לכתוב רק את הדין לגבי כלים, וממנו נלמד את הדין לגבי מעות, נכתבו שני הדינים כדי להשמיע את החידוש, שזוהו הדין לא רק במקרה הפשוט של מעות, שלאחר שיתברר הדבר לא יהיה הפסד לבעל המאתיים; אלא אפילו בשניים שהפקידו שני כלים, שעל ידי שנותן לאחד מהם דמי הקטן מתוך הגדול, גם כשיתברר הדבר לא יחזור הכלי בעינו לבעליו, גם כאן הדין כן.

לא זזה ידה מתוך ידי כתובות כז, ב

מעשה שנשבע אחד החכמים, שהיה כהן, שכל זמן ששהו נכרים בירושלים, משעה שנכנסו עד שעה שיצאו, אחז בידה של אשתו, ועל כן

הוא בטוח, שהיא טהורה, ולא נבעלה להם. אף על פי כן, לא סמכו על דבריו, מפני ש"אין אדם נאמן על ידי עצמו" (ע"ע), ולכן אסרו את אשתו עליו.

לֹא חִיְשִׁינָן לְבֵית דִּין טוֹעִין יבמות קו, א

אין חוששים שפעל בית דין מתוך טעות. יש מי שאומר, שבית דין מורה על חליצה רק אם יש לפניו עדות גמורה, שאכן אלה הם היבם והיבמה. כתוצאה מכך, יכול בית דין אחר לכתוב שטר חליצה, מפני שאם ראו העדים את מעשה החליצה, ההנחה היא שבית הדין שבוצעה החליצה בפניו כבר בדק את הדבר כראוי, ואין חוששים שמא טעה בית הדין הראשון, והורה לחלוץ בלא להכיר את היבם והיבמה.

לֹא חֲצִיף אִינִישׁ לְשׁוּוֵי לְאָבוֹה שְׁלִיחַ קידושין מה, ב

אדם אינו חצוף לעשות את אביו שליח. מעשה בשני אנשים שישבר תחת עץ, ושמו יין. לקח אחד מהם כוס יין, ונתן לחברו, ואמר לו: "בתך מקודשת לכני". כשבא המקרה לפני רבינא, אמר שאין אותה בת מקודשת לאותו בן, כי אין אומרים: "שמא נתרצה הבן בקידושין שקירש לו האב שלא מדעתו". גם החשש שמא מינה הבן את אביו כשליח לקדש את בת חברו, אינו קיים, בגלל ההנחה שאדם אינו חצוף לעשות את אביו שליח.

לֹא חֲרָבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא עַל שְׁהַעֲמִידוֹ דִּינִיקָהּ עַל דִּין

תורה בבא מציעא ל, ב

ירושלים חרבה, מפני שהלכו בה על פי "שורת הדין" (ע"ע), ולא נהגו בה לפנים משורת הדין. מימרה זו מדברת על החשיבות שיש בהליכה "לפנים משורת הדין" (ע"ע). אף על פי שמצווים ללכת על פי דיני התורה, אין להיות דבקים יתר על המידה בדין הרשמי, ופעמים שיש לסטות ממנו ולנהוג לפנים משורת הדין.

לֹא יְהִיב אִינִישׁ זִוְיָ בְּכַדֵּי בבא מציעא יד, א

אדם אינו נותן כסף בחינם. כלומר, אין אדם נותן מעותיו בלא לקבל תמורה, או בלא ביטחון שיקבל אותן כחזרה. מכוח חזקה זו מסיקים, לעניין הלואה, ש"אחריות – טעות סופר" (ע"ע). היינו, שגם אם לא נכתבה אחריות נכסים בשטר ההלוואה, אומרים שרק מתמת טעות סופר בלבד לא נכתבה האחריות; שהרי אין אדם נותן מעותיו בחינם, ואינו מסתכן להלוות את כספו בלי אחריות. ראה גם ערך: "לא שדי איניש זווי בכדי".

לא פל האדם, ולא פל המקום, ולא פל השעות שוין

יבמות קב, א

אי אפשר לקבוע מראש מידה אחת שתחול לגבי כל האנשים, ולגבי כל המקומות, ובכל זמן; אלא, יש להתייחס אל כל מקרה ומקרה לגופו, על פי נסיבותיו. לגבי עדות על זיהוי אדם שמת, אחד התנאים הוא, שזיהו העדים את האדם בתוך שלושה ימים למיחתו, ולא אחר כך. התנאי נקבע, מפני שמראה פניו של המת משתנה לאחר שלושה ימים. זוהי דעה אחת במשנה. ר' יהורה בן בבא חולק על קביעת שיעור זה, ואומר: "לא כל האדם, ולא כל המקום, ולא כל השעות שווין". יש אדם שמשנתה מיד לאחר מותו, כגון אדם שמן, ויש מקום שהמת משתנה מהר, כגון במקום חם, ויש שעה שהמת ממחר להשתנות, כגון כזהרי יום קיץ.

לא מחית איניש נפשיה לספיקא קידושין סד, ב

אין אדם מכניס את עצמו לספק. האדם מתכוון רק למה שכרוך מתוך דבריו ולא מעבר לזה, מפני שאין דרכו של אדם להכניס עצמו לספק. למשל, מי שיש לו כמה בנות מאישה אחת, ונשא לאחר מכן אישה אחרת, ויש לו גם ממנה כמה בנות – אחר שמתה אשתו הראשונה, ואמר שהוא מקבל כסף קידושין בשביל בתו הגדולה, ועכשיו אינו זוכר, אם התכוון לבתו הגדולה מהאישה הראשונה או לבתו הגדולה מן האישה השנייה, או שהתכוון לקטנה שבבנותיו מאשתו הראשונה, שהיא גדולה מן הבת הגדולה מאשתו השנייה. לרעת ר' יוסי, מכיון ש"לא מחית איניש נפשיה לספיקא", הרי כשאמר "הגדולה", התכוון בוודאי לאותה בת גדולה, שאין לגביה ספק, וממילא הכוונה לבתו הגדולה מאשתו הראשונה (ר' מאיר חולק על ר' יוסי, ולרעתו: "מחית איניש נפשיה לספיקא"). במקום אחד בחלמוד מופיע הביטוי בלשון אחרת: "לא מעייל איניש נפשיה לספיקא" (נדרים יא, א).

לא מייתי איניש חובתא לנפשיה כבא מציעא כח, ב

אין אדם מביא חובה לעצמו. הכלל הוא, שלאחר שהעיד העד את עדותו בבית דין, וחלף פרק זמן של "תוך כדי דיבור" (ע"ע), אינו יכול לחזור בו ולומר: "מוטעה הייתי", או: "שוגג הייתי, ונזכרתי שאין הדבר כן", או: "מפני פחד העדתי", וכדומה. ואפילו אם העד נותן טעם לדבריו, אין שומעים לו (ע"ע: "כיוון שהגיד – שוב אינו חוזר ומגיד"). אחר התריגים לעיקרון זה הוא, כשהעד מוכיח שטעה בעדותו. למשל, כשדרשו מאדם שיביא עדים שאינו רמאי, הלך והביא עדים, שאלו אותם הדיינים: "יודעים אתם בו שהוא דמאי?" ואמרו העדים: "כן"; אמר אותו אדם לעדים: "וכי אני דמאי?", והשיבו העדים ואמרו: "לא אמרנו, אלא שאינך רמאי". בזה

שומעים לדבריהם האחרונים של העדים, משום שאנו מניחים, שאין אדם מביא עד להעיד לחובתו, ועל כן דעת העדים הייתה לכתחילה להעיד שאינו רמאי, ורק ניסוח השאלה גרם להם להיכשל בלשונם, ואין כאן שאלה של מגיד ותוזר ומגיד.

לֹא מִינָה וְלֹא מְקַצֶּתָּה

לֹא מִינָה וְלֹא מְקַצֶּתָּה טוטה ה, א
לא ממנה ולא מעט ממנה. אמרו תכמים, שמי שיש בו גסות הרוח וגאווה, ראוי לו שיהיה בחרם, ואפילו מקצת גאווה ראוי לו לאדם שירחק ממנה.

לֹא מִן הַשֵּׁם הוּא זֶה

לֹא מִן הַשֵּׁם הוּא זֶה סנהדרין סג, ב
טעם זה אינו נכון. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי. כשנתן אחד החכמים טעם להלכה מסוימת, ולא נראה טעם זה לחכם אחר, יש ואמר על הטעם שנתן חברו: לא מן השם הוא זה. למשל, בקרבן פסח נאמר: "ולא תותירו ממנו עד בוקר, והנותר ממנו עד בוקר כאש תשרופו" (שמות יב, ב). היה מי שאמר, שהטעם להלכה, שמי שהותיר מקרבן פסח עד הבוקר אינו לוקה, הוא משום שנאמרה מצוות עשה ("באש תשרופו") לאחד הלאו ("לא תותירו ממנו עד בוקר"), ו"לאו שניתן לעשה" (ע"פ) – אין לוקים עליו. כנגד טעם זה, היה מי שאמר: לא מן השם הוא זה; והטעם הנכון לכך שאין לוקים על לאו זה הוא משום שמדובר ב"לאו שאין בו מעשה" (ע"פ), וכל לאו שאין בו מעשה – אין לוקים עליו.

לֹא מַעֲלָה וְלֹא מוֹרִיד

לֹא מַעֲלָה וְלֹא מוֹרִיד סנהדרין ל, א
אין לדבר ערך ממשי, ועל כן אין לייחס לו שום השלכות הלכה למעשה. למשל, נאמר ש"דברי תלומות – לא מעלין ולא מורידין" (ע"פ) ומשמעות הדבר היא, שאין בדברים שראה אדם בתלומו לקבוע לו כיצד להתנהג.

לֹא מְפִיחַ אֲנִי חַיִּים

לֹא מְפִיחַ אֲנִי חַיִּים כחובות יב, ב
לא מכוח הדברים שהיא אומרת אנו חיים, ועל כן, אין אנו מכריעים על פי דבריה. הנושא אישה, ולא מצא לה בתולים: היא טוענת, שנאנסה אחרי שנאנסה, וההפסד כולו שלו; והוא טוען, שנאנסה קודם שנאנסה, והיה מקחו מקח טעות (ע"פ). יש מי שאומר, שהאישה נאמנת בדבריה. לעומתו, יש מי שאומר: "לא מפיה אנו חיים", ואין סיבה להעדיף את גרסתה, וכיוון שכן, הרי היא בחזקת בעולה קודם שנאנסה, וצריכה להביא ראיה, שנאנסה אחר האירוסין.

לֹא מְפִיחַ שְׂרָאוֵי לְכָךְ, אֲלֵא שֶׁהַשְּׂעָה צְרִיכָה לְכָךְ סנהדרין מו, א
יש לבית הדין סמכות להכות או להעניש, יוחר ממה שקובע הדין הקצוב

המפורש (ע"ע: "בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה"). המטרה שלשמה הוענקה לבית דין סמכות זו היא, שיוכלו להשתמש בה בתנאים מיוחדים, כגון בזמן שהרוד פרוץ בעבדות, ויש צורך להחמיד בעונשים כדי להשיב את הציבור לדרך הישר. ר' אליעזר בן יעקב מוסר, ששמע מעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי היוונים, והענישוהו בסקילה, אף שעבר רק על איסור דרבנן, ודינו רק מכת מדרות (ע"ע). בית הדין עשה כן, משום שהייתה אותה שעה צריכה לכך.

לא מצינו בכל התורה כוּלָּהּ, זֶה נְהַנֶּה וְזֶה מְתַחֵיב

קידושין מג, א

אין בכל התורה דין, שלפיו ייחנה אדם אחד ממעשה עברה, ויענש אחר. כלל זה בא ללמד, שגם למי שסובר, שיש שליח לדבר עברה, ועל כן יכול השליח לגרום למשלחו לשאת בעונש על עברה שהוא עצמו עבד, כל זה לא נאמר כעברות שיש בהן הנאה. כגון מאכלוח אסורות או איסור עריות. בעברות אלה, אם ציווה לשליח לעבור עליהן, "אין שליח לדבר עברה" (ע"ע). מפני שלא מצינו בכל התורה, זה נהנה וזה מתחייב.

לא מקדים איניש פורענותא לנפשיה גיטין יח, א

אין אדם מקדים פורענות לעצמו. הזמנים הכתובים בגט מועילים לעניין זה, שאם זינתה האישה בתאריך הקודם לתאריך שבגט, כי אז זינתה כשהייתה אשת איש, ותיענש על כך. היה מי ששאל מה תועלת בזה שתיקנו חכמים לכתוב זמן בגט, והדי ייחכן שכתב גט והניחו בכיסו כדי להחליט אם להשתמש בו אם לאו על פי הנתונים: אם יריב עם אשתו ותתפייס – לא יגרשנה, ואם לא תתפייס – יגרשנה, ותתגרש האישה מעת שהגיע הגט לידה. אמרו לו, שאין לחוש לכך, משום ש"לא מקדים איניש פורענותא לנפשיה": מכיוון שהגט פורענות הוא לאדם, הוא לא יכתוב גט קודם השעה שהוא נאלץ לתת גט לאשתו.

לא ניתנה תורה למלאכי השרת קידושין נד, א

התורה ניתנה לבני אדם ולא למלאכים, ודרישותיה מותאמות לתכונות האדם ולמגבלותיו. כתוצאה מכלל זה, נקבעה ההלכה, שבגדי כהונה שעדיין הם כשימוש, אין בהם מעילה בשגגה, אלא רק אם הנהנה מהם מתכוון לחללם. ההנהגה היא, שבגדי הכהונה הוקדשו מתחילה, שייחנה מהם בשגגה, ולא הייתה כוונה שיהיו הכהנים זריזים כמלאכים לפשוט את הבגדים מיד כגמר העבודה, כי "לא ניתנה תורה למלאכי השרת".

לָא עֲבָדֵי נְשֵׁי דְחֻנְקָן פְּנִייהוּ כְּתוּבוֹת ס, ב

אין נשים עשויות לחנוק את בניהן. כל אישה שנתגרשה או נתאלמנה, אסודה להינשא או להתארס, עד שתמתין תשעים יום, כדי שייורדע אם היא מעוברת אם לאו. אבל אישה שמת כנה לאחר מות בעלה או לאחר גירושיה, מותרת להינשא מיד. התלמוד מבאר, שאף על פי שהיה מעשה באישה, שחנקה את כנה, כדי שתוכל להינשא מיד, אותה אישה הייתה שוטה, ובררך כלל אין לחשוש לכך, כי אין הנשים עשויות לחנוק את בניהן כדי להינשא.

לָא עֲבִיד אֵינִישׁ דְּפָרַע בְּגוֹ זִמְנִיהַּ כְּכֹא כְּתוּבָא ה, ב

אין אדם עשוי לפרוע בתוך זמנו. השערה משפטית, ולפיה טבע האדם שאינו פורע את חובותיו לפני שמגיע מועד הפירעון. כתוצאה מחזקה זו, מי שתבע את חברו לפני מועד הפירעון לשלם לו את חובו, והשיב הלה: "פרעתין בתוך זמני", אין הנחבע נאמן בטענה זו. ראה גם ערך: "עבדי איניש דפרע בתוך זמניה".

לָא עֲדִיף אַף מַגְבְּרָא דְאַתִּית מִיְגִיָּה כְּבֹא מִצֵּעָא לֵה, א

אינך עדיף מן האדם שמכוחו באת. הלכה היא, שבית דין ששמו לבעל חוב את נכס הלווה, ולאחר זמן השיגה ידו של הלווה, והחזיר לבעל החוב את מעותיו, מסלקים את בעל החוב מן הקרקע, מפני שהשומא חוזרת לבעלים לעולם (ע"ע: "שומא – הדר לעולם"). אם שמו קרקע לבעל חוב, ואחר כך שמו אותה בית דין לבעל חוב של אותו מלווה, ובא הבעלים הראשון והשיב את המעות לבעל החוב השני כדי לקבל את הקרקע שלו חזרה, הדין הוא שהקרקע חוזרת אליו. הכלל הוא, שאומרים לאותו בעל חוב: "לא עדיף את מגברא דאתיה אליו. כשם שבעל החוב הראשון היה צדיק להחזיר את הקרקע ולקבל את מעותיו, אף אתה שכאת מכוחו – עליך לנהוג כך.

לָא רְאִי זֶה פְּרָאִי זֶה קִידוּשֵׁין ה, ב

אין מראה זה כמראה זה. סגנון של דחיית ניסיון ללימוד דינים בדרך של "בנך אב" (ע"ע). מכיוון שמידת הלימוד ב"בניין אב" מבוססת על דמיון בין העניין שיש בו דין מפורש בתורה, לעניין שאנו דועים ללמוד בו את הדין, הרי אם מוצאים הברל מהותי, נשללת האפשרות ללמוד בדרך של בניין אב, משום שאומרים: "לא ראי זה כראי זה", אין השניים דומים, שהרי מצאנו כיניהם הברל מהותי, ומכאן שאי אפשר להסיק, שהדין הקיים כעניין האחר, צריך להתקיים גם כעניין האחר.

לא ראינוה, אינה ראייה כתובות כג, א

כלל בדיני הראיות, שעדים המעידים שלא ראו דבר מה, אין מחשבים בעדותם, כי אין בה לשלול את האפשרות, שמה שהם מעידים שלא ראו – החרחש, שהרי ייתכן שהדבר התרחש, אלא שהם לא ראו אותו. למשל, אם שני עדים מעידים, שראו את האישה שנתקדשה, ושניים אומרים: "לא דאינוה שנתקדשה" – הדין הוא, שלא תינשא האישה לאחד, ואם נישאת תצא, משום שאין נותנים חשיבות לעדותם של העדים שאמרו: "לא דאינוה שנתקדשה".

לא שביק איניש היתרא, ועביד איסורא תמורה כז, א

אין אדם מניח היתר, ועושה איסור. חזקה על האדם, שבמקום שיכול להשיג דבר בהיתר או באיסור, שיבחר בדרך ההיתר. כך נאמר, שנאמן אדם לומר: "פרחכול (ע"ע) היה בירי, ואבד ממני", משום החזקה שכיוון שתיקנו חכמים פרחכול, ריכול אדם לגבות את חובו בהיתר, אנו מניחים, שנקט המלווה בדרך זו, ולא בחר בדרך של איסור, והלווה כלא פרוזכול.

לא שביק איניש מידי דקין, ותבע מידי דלא קין כתובות מג, א

אין אדם מניח דבר קצוב, ותובע רכד שאינו קצוב. השערה המסייעת בפרשנות, כשירוע לנו, שתבע אדם, ואין ידוע, אם התכוון לדבר קצוב (כגון תביעת קנס) או לדבר שאינו קצוב (כגון תביעת כושח), אנו מניחים שהתכוון לתבוע את הדבר הקצוב.

לא שביק איניש נפשיה, ויהיב לאתריני כתובות עט, א

אין אדם מניח את עצמו, ונותן מתנה לאחרים. משום כך, אישה שכתבה כל נכסיה לאחר, קודם שנישאה ונתגרשה או נתאלמנה, בטלה המתנה, מפני שמניחים, שאין זו נתינה גמורה, והסיבה שכתבה האישה את כל נכסיה לאותו אדם הייתה רצונה להכריח את הנכסים מבעלה, שלא יירשנה, והתכוונה שאם תצטרך את הנכסים, יחזרו אליה.

לא שבקת חיי לברייתא בבא קמא צא, ב

אינך מניח חיים לבריות. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי לחמיהה על דברים שנאמרו. למשל, כשנאמר הדין, שאם החובע טוען כנגד הנתבע, שהרג הלה את שורו, או קצץ את נטיעותיו, והנתבע משיב: אתה אמרת לי להרגו, או: אתה אמרת לי לקצצן – הנתבע פטור, היה מי שחמה ואמר: "אם כן, לא שבקת חיי לברייתא". כלומר, אי אפשר לחיות עם דין כגון זה, שהרי כל נתבע יוכל לטעון כך כלפי החובע.

לָא שְׂדֵי אִינִישׁ זױי בְּכַדֵּי כְּתוּבוֹת לו, ב

אין אדם זורק כסף בחינם. כלומר, אין אדם נותן את כספו בלא לקבל תמורה. מכוח כלל זה נקבעה ההלכה, שאף על פי שאם העיד כהן על השבויה, שהיא טהורה, אסור לו לשאתה לאישה – שמא העיד עדות שקר, מפני שנתן עיניו בה – הרי אם פדה אותה מן השבי, והעיד שהיא טהורה, יכול לשאתה לאישה, שאילו לא ידע שהיא טהורה, לא היה נותן את מעותיו בעבורה לחינם.
ראה גם ערך: "לא יהיב איניש זווי בכדי".

לָא שָׁל יִלְדָה לְזַקִּינָה, וְלֹא שָׁל זַקִּינָה לְיִלְדָה כְּתוּבוֹת מו, א
הבעל חייב לתת לאשתו בגדים לפי מה שאישה בת גילה נוהגת ללבוש (ע"ע: "שאר כסות ועונה"). למשל, נאמר שלא יתן לאישה צעירה בגדים שנשים זקנות נוהגות ללבוש, ולא יתן לאישה זקנה בגדי צעירות.

לָא שְׁמִיעַ לִי; כְּלוּמַר, לָא סְבִירָא לִי סְנֵהדְרִין כח, ב
לא שמעתי. כלומר, אף על פי ששמעתי, איני סבור כך. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי. למשל, רב חסדא הכשיר עדותו של אחי האח. שאלו אותו: וכי לא שמעת את ההלכה שהורה רב ירמיה, שאחי האח פסול?! השיב להם: לא שמיע לי; כלומר, לא סבירא לי. באמרו זאת התכוון לומר, שאמנם שמע הלכה זו, אך אין הוא מסכים לה.

לָא תְהָא סְנֵהדְרֵי שׁוּמְעַת מְפִי הַמְתוּרְגְּמָן סְנֵהדְרִין יו, א
בית דין חייב לשמוע את העדות מפי העדים עצמם, ולא מפי מתורגמן שיתרגם לו את דברי העדים, אם העדים מעידים בלשון זרה. הסיבה לכך היא, ששמיעה מפי המתורגמן דומה כשמיעת "ער מפי עד" (ע"ע), שהיא פסולה. מתמת דין זה, יש להשתדל שיידעו הדיינים כמה שפות, כדי שיוכלו לקבל מספר רב יותר של עדויות מפי העדים עצמם.

לָא תְהָא שְׁמִיעָה גְדוּלָה מְרֵאָיָה רֵאשׁ הַשָּׁנָה כח, ב
ראייה עדיפה משמיעה; אין כוח השמיעה ששומעים מפי העדים גדול יותר מהראייה, שראו הדיינים עצמם את נשוא העניין. הביטוי נאמר בקשר לעדות החודש, שאם ראו בית דין את הירח ביום עשרים ותשעה לחודש קודם חשיכה, ולא היו עדים אחרים, יכולים בית הדין לומר, שיום השלושים מקודש כראש חודש, מפני שאם בית דין מקדשים את החודש, לאחר ששמעו מפי עדים שראו את הירח, אין מסתבר שלא יוכלו לקדש את החודש על פי ראייתם הם, שהרי הראייה עדיפה משמיעה.

לֹא תְהֵא תוֹרָה שְׁלֵמָה שְׁלָנוּ כְּשִׁיחָה בְּטֵלָה שְׁלָכֶם ? !

מנחות סה, ב

ביטוי שנזכר במהלך ויכוח עם הצדוקים, ומשמעותו, שיש לנו ראייה לעניין, ולכם אין, ולפיכך דבריכם אינם אלא כשיחה בטלה, ודכרינו עדיפים על דבריכם.

לֹא תִיזְלוּ בְּתַר אִיפְפָא

כחובות מח, ב

אל תלכו אחר ההפך. כלומר, אל תדחו דברים על סמך ראייה ממקור שאין משמעותו ברורה, ואפשר להבינה ולהפכה לכמה צדדים. כך אמר רב בעת המשא ומתן התלמודי כתגובה לקושיה שהסתמכה על מקור, שניתן לפרשו בנקל כאופן אחר מזה שהתכוון לו המקשה.

לֹא תִפִּיק נִפְשֶׁךָ לְבַר מְהֻלְכָתָא

ראש השנה יג, א

אל תוציא את עצמך מחוץ להלכה. כלומר, אל תהרהר אחר כל המידות והשיעורים שקבעו חכמים. ר' ירמיה ניסה לפקפק, לגבי השיעורים השונים שקבעו חכמים, מניין היו חכמים בקיאים בכל אותם תחומים, עד כדי כך שקבעו שיעורים מרויקים ומכוונים – שבמשהו פחות מהם הדין הוא כך, ובמשהו יותר מהם הדין הוא אחר. על כך השיב לו ר' זירא בתקיפות, שיש כפקפוק מעין זה משום הוצאת עצמו מחוץ להלכה, שהיא מושחתת על קביעת שיעורים אלה.

לֹאוּ בְּעַל דְּבָרִים דִּי דִּי אַתְּ

בבא קמא ע, א

איני בעל דין שלך; לא עלי טענתך; אין לי קשר לעניין שאתה טוען בו; אינך יכול לתבוע אותי, כי אין בינינו יחסים משפטיים. למשל, מי שהייתה לו קרקע תחת ירו של אחר, ורצה לעשות שליח לרדון אתה ולהוציא את הקרקע מתחת ידו, צריך לכתוב לשליח הרשאה, וצריך לכתוב לו בהרשאה זו: "רדון, וזכה לעצמך". הסיבה לצורך זה היא, שאם לא יכתוב נוסח זה, לא יוכל השליח לרדון עם המחזיק בקרקע, כי יוכל האחרון לומר לו: "לאו בעל דברים דידי את".

לֹאוּ כְּפִירוּשׁ אִיתְמַר, אֱלָא מְכַלְלָא

בבא מציעא לו, א

לא כפירוש נאמד הדבר, אך מכלל הדברים שנאמרו, ניתן להסיק שאף הוא נאמר. למשל, רעת האמורא דב, האומד, ששומד שמסר לשומר – פטור, לא נאמדה בפירוש, אך היא משתמעת ממעשה שהיה, ומתפסק שפסק בו האמורא דב. דבר שנלמד מכללא, אינו מוכח הוכחה ברורה, מפני שיש לפעמים אפשרות לרחות את ההוכחה.

לְאוּ הִלְכְתָא אֵיתְמַר, אֶלָּא שֵׁיטָה אֵיתְמַר כבא מציעא סט, א
 לא נאמר שהלכה כחכמים שנוכרו, אלא שיש להם שיטה עקרונית אחת.
 לפי כללי הפסיקה המקובלים בידינו, כשחרזו כמה וכמה שמות חכמים,
 ומצאו שיש לכלם שיטה משותפת, בא הדבר ללמדנו, שאין הלכה כאותה
 שיטה. טעם הרבר הוא, שאם מונים את החכמים ההולכים בשיטה זו, יש
 מכאן הוכחה שהחולקים עליהם הם רבים, ומנו את המיעוט לשם הקיצור,
 ו"יחיד ורבים – הלכה כרבים" (ע"ע).

לְאוּ כָּל הַיְמָנֵנוּ שְׂעֵשִׁיר אֶת בְּנֵינוּ, וַיִּפֵּיל עֲצָמוּ עַל

הַצִּיבּוֹר כתובות מח, א

לא הכול כמותו, שיוורה לחוס על ממון בניו, ויגרום נטל כספי לציבור. מי
 שציווה, שאם ימות, לא יוציאו הוצאות קבורה מתוך עיזבונו אלא מן
 הצרקה, אין שומעים לו, אלא כופים את היורשים לקברו מכספי עיזבונו.

לְאוּ כָּל כְּמִינָן שבועות מא, א

לא הכול כמותך. כלומר, לא ייקבע הכול כפי מה שאתה אומר. למשל, מי
 שהוציא שטר חוב על חברו, והשיבו הלה: "שטר פרוע הוא", אומרים לו:
 "לאו כל כמינך, לך ושלם לו".

לְאוּ עֲכָפְרָא גִנְבָּהּ, אֶלָּא חוֹרָא גִנְבָּהּ גיטין מה, א

לא העכבר הוא הגנב, אלא החור, שהוא מצניע בו את גנבתו. כלומר,
 המסתיר את הגנבה שגנב אחר, או הקונה אותה ממנו, אחראי לגנבה, מפני
 שאלמלא היה קיים, לא היה הגנב גונב. כיוון שכך, יש שקונסין את הקונה
 מן הגנב יותר מן הגנב עצמו.

לְאוּ שְׂאִין בּוֹ מַעֲשֵׂה סנהדרין סג, א

איסור שאין בו פעולה של ממש, אין עליו עונשים גופניים. רק על איסור
 שיש בו מעשה מענישים עונש גופני.
 ראה גם ערך: "עקימת פיו הויא מעשה"; "קלא לא הוי מעשה".

לְאוּ שְׁנִיתָק לַעֲשֵׂה מכות יג, ב

מצוות לא תעשה שנצמרה למצוות עשה, הדין הוא, שלא הניתק
 לעשה – היינו מצוות לא תעשה, שאם עבר אדם עליה, הוא יכול לחקן את
 העברה על ידי קיום מצוות עשה – אין לוקים עליו. למשל: איסור גנבה
 וגולה הם בגדר לאו הניתן לעשה, שכן נאמר בתורה: "לא תגזול" ויקרא

ט, יג), ונאמר גם: "והשיב את הגזלה אשר גזל (שם ה, כג), ועל כן, העובר על איסורים אלה, אינו לוקה.

לֵב בַּיִת דִּין כְּתוּבוֹת קו, ב

מחשבת בית דין; "תנאי בית דין" (ע"ע). למשל, מעות שנגבו לצורך בדק הבית, ולא היה בהן צורך, ניתן לעשות מן המותר כלי שרת. אף על פי שמתחילה נגבה הכסף לצורך בדק הבית, הרי "לב בית דין מתנה עליהן: אם הוצרכו – הוצרכו; ואם לאו – יהו לכלי שרת".

לֶבֶן שֶׁל רֵאשׁוּנִים פִּתְחוּ שֶׁל אוֹלָם, וְשֶׁל אֲחֵרוֹנִים פִּתְחוּ שֶׁל הֵיכָל – וְאָנוּ כְּמֵלֵא נִקְבַּ מַחֲט סִדְקִית עִירוּבִין נג, א

ביטוי של הערכה והערצה לחכמתם של בני הדורות הקודמים. כביכול רוחב דעתם של הדורות הראשונים מגיע עד כדי רוחבו של האולם בבית המקדש, שהיה ארבעים על עשרים אמה; רוחב דעת הדרור שאחריהם מגיע כדי רוחבו של היכל בית המקדש, שהיה עשרה על עשרים אמה, ואנו אין דעתנו אלא כרוחב מחט שתופדים בה סדקי בגדים, שהיא דקה ביותר, ועל כן אין אנו מסוגלים לדרת לסוף דעתם של החכמים בני הדורות הקודמים. ראה גם ערך: "אם ראשונים בני מלאכים – אנו בני אנשים; ואם ראשונים בני אנשים – אנו כחמורים".

לְדִידֵי סָגִי לִי בְּנִטְיָא בְּרֵ זוּזָא בְּבֵא קמא כ, ב

די לי בשמירה שמחירה זוו אחד בלבד. מי שגדר את שדהו, ועל ידי כך נמצא שדהו של שכנו מגודר מארבע רוחותיו, יש מי שאומר, שהשכן פטור מלהשתתף בהוצאות הגידור, מפני שיכול הוא לומד למגדר: "לדידי סגי לי בנטירא בר זוזא". היינו, אין לי צורך בגדר היקרה שהקמת, ודי לי בגדר זולה להפרדה בין השדות.

לְהוֹדִיעַךָ כּוֹחוֹ קידושין ס, ב

להרגיש עד היכן מגיע כוח סבדתו של פלוני. פעמים שמובאת מתלוקת חכמים בעניין כלשהו; כשנשאלת במהלך המשא ומתן התלמודי השאלה: מדוע לא הוצגה המחלוקת בעניין אחר, שעולה ממנו חידוש גדול יותר? יש והשיבו: להודיעך כוחו של פלוני. משמעות החשובה היא, שהוצגה המחלוקת כפי שהוצגה, מתוך כוונה להבליט את העובדה שדעתו של אחד הצדדים למחלוקת היא מרחיקת לכת, וגם במקרה קיצוני עדיין הוא דבק בעמדו.

לְהִפְסֵד מְרֻבָּה חֲשָׁשׁוֹ; לְהִפְסֵד מוּעָט לֹא חֲשָׁשׁוֹ

בבא מציעא לח, ב

חכמים קבעו הסדרים מיוחדים כדי למנוע הפסד גדול, אך לא עשו כן כדי למנוע הפסד קטן. כשהפקיד אדם אצל חברו יין או שמן בקנקנים, והתקלקלו באופן שאם ישהה אותם השומר אצלו, יתקלקלו הקנקנים מחמת היין והשמן – לדעת ר' מאיר, אסור לשומר למכור את מה שהתקלקל, כי להפסד הקנקנים, שהוא הפסד מועט, לא חששו חכמים, ולכן לא התירו למכור כדי למנועו. לדעתו, השומר יכול למכור רק מחשש להפסד מרובה, כגון הפסד היין או השמן עצמם. אמנם, חכמים חולקים וסוברים, שגם להפסד מועט של הקנקנים חששו, ולכן רשאי השומר למכור כדי למנוע נזק לקנקנים.

לְחַיִּים נִיתְּנָה וְלֹא לְצַעַר כְּתוּבוֹת סא, א

הדין הוא, שאישה שנישאה לכעלה, "עולה עמו ואינה יורדת עמו" (ע"ע). היינו, שאם מעמד משפחת הכעל גבוה ממעמד האישה, צריך הבעל לנהוג באישה לפי מעמדו. ואם מעמד משפחת האישה גבוה ממעמד הבעל, צריך לנהוג באישה לפי מעמדה. יש מי שאומר, שהמקור לדין זה הוא מה שנאמר על חוה: "כי היא היתה אם כל חיי" (בראשית ג, כ). כלומר, לחיים ניתנה, ולא לצער ניתנה.

לֵיכָא כְּתוּבָה דְּלֵא רְמוּ בַּהּ תִּיגְרָא שְׁבַח קל, א

אין כתובה שאין בה קטטה. כשמשפחות מתחתנות זו כזו, כרוך הדבר, במידה זו או אחרת, במריבה בין המשפחות. הנושא העיקרי למריבות הוא ענייני הכתובה והגדוניה.

לִישָׁנָא רְעֻלְמָא נְקֻט סנהדרין ג, ב

תפס לשון העולם. פעמים שהתורה או המשנה משתמשות בלשון המקובלת בין הבריות, ועל כן אין ללמוד הלכות מיוחדות מכל מה שאמור בהן. למשל, נאמר בתורה: "ונקרב בעל הבית אל האלהים" (שמות כב, ז). יש מי שלומד מדברי התורה "ונקרב... אל האלהים", כשיכולה הייתה התורה לומר: "ונקרב אל השופט", ששינוי לשון זה בא ללמד דבר מה. לעומתו סבור אמורא אחר, שהשתמשה התורה בלשון העולם, ועל כן אין ללמוד מהשימוש במלה אלוהים, שפירושה העממי שופט, שום הלכה מיוחדת.

לֵית דִּין וְלֵית דִּינִין בראשית רבה כו, יד

אין דין ואין דיין. מצב של הפקרות, שבו איש הישר בעיניו יעשה. מצב של

היעדר מערכת משפטית מתוקנת מנוצל בדרך כלל על ידי הרשעים, היודעים שלא יצטרכו לחת את הדין על מעשי רשעם.

לית נגר ולא בר נגר דיפרקינה עבודה זרה ג, ב
אין נגר ולא כן נגד, שיוכל לתרצה. בהשאלה: אין חכם ולא בן חכם, שיוכל ליישב קושיה זו. כמהלך המשא ומתן התלמודי נודמנה לאחד האמוראים קושיה שנראתה לו חמורה, ואמר עליה ביטוי זה.

לף ושוב, לף ושוב – זהו עושק בכא מציעא קיא, א
כמהלך הדין התלמודי, בעניין הלנת שכר שכיר, גירונה השאלה: אימתי נחשב המעביד כגזול את השכיר ואימתי הוא כעושק אותו? אחת ההצעות שהוצעו (שלא נחקבלה במסקנת הסוגיה) הייתה, שגזול הוא כשאמר המעביד לעובד: "יש לך בירי, ואיני נותן לך"; ואילו עושק הוא, כשהמעביד מודה, שהוא חייב לעובד שכר, אך רוחהו, ומעכב את מתן השכר.

למד מן הלמד תמורה כא, ב
הלכה אחת נלמרת מהלכה אחרת, אף על פי שגם ההלכה הראשונה אינה מקורית, אלא היא עצמה נלמרה מהלכה אחרת. זהו אחר הכללים ללימוד דינים מן המקראות. ר' יוחנן ניסח את הכלל: "כל התורה כולה למרין למר מן הלמד, חוץ מן הקודשים, שאין למרין למר מן הלמד".

למה לי קרא? סבא הוא! בכא קמא מו, ב
ההיגיון נותן, והשכל מחייב, שכך הוא עניין זה, ועל כן לשם מה יש צורך בכתוב? ביטוי הנאמר כתמיהה, תוך כרי משא ומתן בתלמוד, לגבי מקורו של רין מסוים. למשל, היה מי שאמר, שהמקור לכלל: "המוציא מחבור – עליו הראיה" (ע"ע) הוא הפסוק "מי בעל רברים יגש אליהם" (שמות כד, יד). כלומר, על בעל הדברים, החובע, להביא ראיות לבית הדין כדי לזכות ברינו. נמצא מי שתמה עליו: "למה לי קרא? סברא הוא!", כלומר, דין זה ניתן ללמדו בדרך הגיונית: כשם שמי שכואב לו מכאוב, הולך אל הרופא, כך הרוצה להוציא רבר מה מיד חברו, הוא שצריך להביא את הראיה שהוא זכאי לכך, ורק לאחר שיוכיח את טענתו – יזכה. ראה גם ערך: "דכאיב ליה כאיבא, אזיל לבו אטיא"; "מילחא ראחיא בקל וחומר, טרת וכתב לה קרא".

למען חלך בדרך טובים בכא מציעא פג, א
פסוק במקרא (משלי ב, כ), וממנו למרו חכמים, שפעמים נרדש הארם, ואף

אפשר לכפותו, לנהוג לפניו משורת הדין (ע"ע). כתלמוד מובא מעשה באחד החכמים, שהסבילים ששכר שכרו לו חבית של יין; נטל את גלימותיהם כערוכה שיפצוהו על הנזק. כמו הסבילים וסיפרו את המעשה לרב. אמר רב לאותו חכם: "תן להם גלימותיהם!". כששאל אותו: האם הדין כן, שהסבילים אינם חייבים לפצותו, גם מבלי שהוכיחו שלא נתרשלו בעבודתם? השיב לו רב, שהדין כן, שנאמר: "למען תלך בדרך טובים" (משלי ב, כ). החזיר להם אותו חכם את הגלימות, בלי שקיבל את דמי הנזק. אחר כך תבעו הסבילים גם את שכר עבודתם, ואף כאן פסק רב, שיש לשלמו להם, בהתבססו על המשך הפסוק, האומר: "וארחות צדיקים תשמור", שהוא מלמד, שבנסיבות מסוימות, נדרש האדם, להרחיק לכת עוד יותר בהליכה "לפנים משורת הדין".

לְנַקְטִיָּה כְּכּוּכְסִיָּה דְלְשַׁכְּקִיָּה לְגַלִּימָא כבא מציעא קא, ב

יֵאָחֳזוּ בְּאִשְׁכֵּי עַד שֵׁינִיחַ אֶת טְלִיתוֹ, כְּלוּמַר יִכְאִיב לְחַבְרוּ עַד שֵׁיִסְכִּים לְכָל מַה שִׁדְרוּשׁ מִמֶּנּוּ. לְמַשָּׁל, הַמְשַׁכֵּיר כִּית לְחַבְרוּ כְּלֵא לְקַבּוֹעַ זְמַן מְסוּיִם לְשִׁכְרִית, אֵינּוּ יִכּוֹל לְהוֹצִיא, אֲלֵא אִם כֵּן הוֹדִיעוּ שְׁלוֹשִׁים יוֹם מֵרֵאשׁ. אִם הוֹדִיעוּ פָחוֹת מִשְׁלוֹשִׁים יוֹם קוֹדֵם חֵג הַסּוּכוֹת, שֶׁהוּא תְחִילַת יְמוֹת הַגְּשָׁמִים, אֵינּוּ יִכּוֹל לְהוֹצִיא מִן הַבַּיִת עַד מוֹצָאֵי הַפֶּסַח, שֶׁהוּא סוֹף יְמוֹת הַגְּשָׁמִים. הִיָּה מִי שֶׁבִּיקֵשׁ לְסַיֵּג דִּין זֶה וְלוֹמַר, שֶׁאִם כַּעַל הַבַּיִת רוֹצֵה לְהַעֲלוֹת אֶת שִׁכְר הַדִּירָה לְאוֹתָהּ תְּקוּפָה – הַרְשׁוֹת בִּידוֹ. טַעְנוּ כִּנְגּוֹד, שֶׁזֶה דוּמָה לְמִי שֶׁמְחַזֵּק אֶת חֲבֵרוֹ בְּאִשְׁכּוֹ, כְּדֵי שִׁיעֲזוֹב אֶת בְּגָדוֹ בִּידוֹ, שֶׁהִי אִם אֲתָה אֹמֵר, שִׁיכּוֹל כַּעַל הַבַּיִת לְהַעֲלוֹת אֶת שִׁכְר הַדִּירָה, אֲמַצְעֵי לַחֵץ זֶה הוּא כְּהוֹצָאת הַשׁוֹכֵר מִן הַדִּירָה.

לְסַטְאָה בְּלִסְטִיּוֹתִיָּה יְדַע כבא מציעא פד, א

הַשׁוֹרֵד בְּקֵי בְּעֵינָיו הַשׁוֹר. כְּשֶׁנַּחֲלָקוּ ר' יוֹחָנָן וְרִישׁ לְקִישׁ בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ לְגַבֵּי שַׁעַת גָּמַר מֵלֹאכְתָּם שֶׁל סִיף, סִכִּין, פְּגִיּוֹן וְשֶׁאֵר כְּלֵי מַתְכוּת, סָנַט ר' יוֹחָנָן בְּרִישׁ לְקִישׁ: אֲתָה, שֶׁהֵיית שוֹרֵד בְּצַעֲרִיתְךָ, בְּקֵי בְּעֵינָיִם הַקְּשׁוּרִים לְשׁוֹר. רִישׁ לְקִישׁ נִפְגַּע מֵהַעֲרַת ר' יוֹחָנָן.

לְעוֹלָם יִרְאָה דִּינֵין עֲצָמוֹ, כְּאֵלּוֹ חֶרֶב מוֹנַחַת לוֹ בֵּין

יְרַכּוּתִיו סנהדרין ז, א

הַמְּלַצָּה לְרִינֵין כִּיצַד לְנַהוּג, כְּדֵי שִׁיְהִי הַדִּין שֶׁהוּא דֵן דִּין אֲמַת. הַרְעִינֵן בַּהוֹרָאָה לְדִינֵין שִׁירָאָה עֲצָמוֹ דּוּוֹקָא כְּאֵילוֹ חֶרֶב מוֹנַחַת לוֹ בֵּין יְרַכּוּתִיו, הוּא הַמַּחֲשֵׁת הַעוֹבְדָה שְׁכַל סְטִיָּה מִן הָאֲמַת בְּפִסְקַת הַדִּין, וְאִפְּלוֹ סְטִיָּה קְלָה.

עולה להביא לתוצאות הרסניות, ממש כשם שמי שחרב חדה מונחת לו בין ידכותיו, צריך להיזהר מתנועה חפוזה.

לפנים גמלא שִׁחְנָא כחובות סז, א

המטען – לפי כוח הגמל. נאמר כמשל המלמד, שאדם חייב בצרקה לפי מידת עושרו. פעמים שארם עשיר נותן הרבה כסף לצדקה, ואף על פי כן, לפי עושרו, צריך שיתן יותר ממה שנתן.

לפנים חורפא שְׁבִשְׁתָּא כבא מציעא צו, ב

לפי כוח החריפות, גודל סכנת השיבוש. כלומר, מי שהוא חריף ומפולפל במיוחד, גדולה אצלו הסכנה שישתבש מרוב חריפותו, ולא יעמוד על האמת הפשוטה. ביטוי עוקצני שאמרו חכמים זה לזה במסגרת המשא ומתן התלמודי.

לפלוג וליחני בְּדִיְדָה! כבא קמא לא, א

יחלק וישנה באותו דבר! שאלה מתודית המופיעה במהלך המשא ומתן התלמודי. כשהתלמוד מבאר משנה מסוימת באופן כלשהו, פעמים שמופיעה הקושיה: "לפלוג וליחני ברידה!", שמשמעה: אם אמנם, הביאור הוא כדברך, מדוע הבחינה המשנה בין שני עניינים הרחוקים זה מזה, בעור שהייתה יכולה למצוא הבחנה באותו העניין עצמו.

לפני עור לא תתן מכשול כבא מציעא עה, ב

פסוק הוא במקרא (ויקרא יט, יד). חבמים למדו ממנו, שבנוסף לאיסור לשים מכשול לפני מי שאינו רואה, יש גם איסור להכשיל באותו עניין אדם שהוא כעיוור, היינו שאינו מבין או מתמצא בו, על ידי מתן עצה רעה (ע"ע: "סומא בדבר"), ואסור גם להכשיל אדם בדבר עברה. למשל, נאמר שהמלווה בדיבית והלווה, עוברים נוסף לאיסורי ריבית גם על "לפני עיור לא תתן מכשול", משום שהם מכשילים זה את זה באיסור ריבית.

לפנים משורת הדין כבא קמא צט, ב

עשייה מעבר למה שדורש הדין המנוסח והקצוב. למשל, מסופר על ר' חייא, שבאה אליו אישה אחת, והראתה לו מטבע, וביקשה שיבחן את טיבו, והשיב לה שהוא טוב, ופעלה על פי עצתו. למחרת באה לפניו, ואמרה לו, שהראתה אותו לאחרים, ואמדו לה שהוא רע, ואינה יכולה להשתמש בו. כיוון שראה ר' חייא שכך הוא, נחן לה מטבע טוב משלו. התלמוד דן במקרה זה ומסיק, שאף על פי שמצד שורת הדין לא היה צריך

ר' חייא לפצות את האישה (מפני שהיה ר' חייא מומחה למטבעות, ומומחה שטעה נחשב כאנוס, והמזיק כאנוס פטור מלשלם), הרי נהג "לפנים משורת הדין".
ואה גם ערך: "שורח הדין".

לְצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם

בבא מציעא לו, א

גם כשלא היה בית דין מחייב אדם, אילו היה המקרה נידון לפניו, האדם חייב לצאת ידי שמים, ולהשתדל שיהיה נקי מכל רכב. למשל, אדם שבא מעצמו אל שני אנשים, ואמר להם: "גולתי אחד מכם, ואיני יודע את מי גולתי", אם רצונו לצאח ידי שמים, חייב לשלם את ערך הגולה לכל אחד ואחד. במקרה זה, אלמלא החובה לצאת ידי שמים, די היה שיתן גולה אחת, והם יחלקו אותה ביניהם, אך החיוב הנוסף גורם, שיצטרך לשלם גולה לכל אחד ואחד.

לְשׁוֹן תּוֹרָה לְעֵצְמָה; לְשׁוֹן חֻכְמִים לְעֵצְמָן

הולין קלו, ב

יש הבדלים בין הלשון שהחורה נוקטת בה, לבין הלשון שהשתמשו בה חכמים. מעשה בר' יוחנן, שראה את איסי לומד משנה עם בנו, ומקרהו: "רחלים", כצורח הריבוי של רחל. תיקן ר' יוחנן את איסי, ואמר לו, שיש לומר: "רחלות". השיב לו איסי, שנאמר בפסוק: "רחלים מאחים" (בראשית לב, יד). אמר לו ר' יוחנן: "לשון תורה לעצמה; לשון חכמים לעצמן", וכשלומדים משנה יש לנקוט בלשון חכמים.

לְשׁוֹן תְּלִיתָא קָטִיל תְּלִיתָא

ערכין טו, ב

לשון שלישית הורגת שלושה. מימרה כרכר חומרתה של הרכילות, ועל הסכנה הטמונה בה. לשונו של המרכל היא שלישית, שכן היא נוספת כביכול על לשונותיהם של השניים, שהוא מרכל עליהם, כשהוא מגלה את סודו של האחד לרעהו. לשון זו יש בכוחה להרוג שלושה אנשים: את השניים שהם נשוא הרכילות – העלולים להרוג זה את זה, מתוך שתפול מריבה ביניהם בעקבות דברי הרכילות, ואת מקספר הרכילות עצמו, שגואלי הדם עלולים להרגו, משום שיראוהו אחראי למות קרוביהם.

לְתַקוּנֵי שְׂדֵרְתֵיךְ; וְלֹא לְעוֹתֵי קִירוּשֵׁין מִב, ב

אף על פי שבדרך כלל "שלוחו של אדם כמותו" (ע"ט), שליח שטעה בשליחותו – בטל מעשה השליח. למשל, מי שמינה שליח, שיקנה לו דבר מסוים, וקנה השליח ביוקר, יכול המשלח לבטל את המקח בטענה: שלחתי אותך לחקן, ולא לקלקל, וכשקלקלת לא פעלת כשלוחי כלל.

מָאָה פְּנָדִי בְּפִנְדָּא לְמַחֲיִיה בבא קמא כו, ב
 מאה קתות בקת יכהו. כלומר, יתן לו מאה מכות. מעשה בבור של שני אנשים, שכל יום היה אחד מהם דולה מים מן הבור. יום אחד דלה אחד מהם, אף על פי שהיה זה תורו של חברו לדלות. אמר לו חברו: "היום תורי לדלות", ולא השגיח בו. נטל את קת המעדר והכהו, ואמר לו שיכהו מאה מכות בקת המעדר, מפני שבמקרה זה, שנגרם לו הפסד, לכל הדעות הוא יכול לעשות דין לעצמו (ע"ע: "עבד איניש דינא לנפשיה").

מַאי דְהָהָה – הָהָה יומא לז, א
 מה שהיה – היה, ואין עוד טעם לעסוק בו. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי, ומשמעותו שאנו עוסקים בעניינים שיש להם נפקות ולא כדברים שכל עניינם אירוע שהיה בעבר, ושוב לא יהיה. לכן גם לא מסיקים הלכות מאירועים חד פעמיים שהיו בעבר, כגון ממעמד הר סיני, אלא דווקא מעניינים הנוהגים לדורות (ע"ע: "דווח משעה לא ילפינו").
 ראה גם ערך: "הלכתא למשיחא".

מַאי תְּזִית דְּדָמָא דִּיךְ סוּמְק טְפִי, דִּילְמָא דְּהָהוּא גְּבָרָא
סוּמְק טְפִי ? פסחים כה, ב
 מה ראית לחשוב, שהדם שלך אדום יותר, אולי דמו של אותו אדם אדום יותר? זוהי הסְבָרָה האומרת, שאם אמרו לאדם להרוג אדם אחר, ואם לאו יהרגו אותו, אסור לו להרוג, אף אם ישלם על כך בחייו, שכן אף אחד לא אמר לו, שדמו אדום יותר, כלומר חשוב יותר, מדמו של זה שהורו לו להרוג. מכיוון שכך אין מוצדק, שיציל את חייו במחיר חיי אוהו אדם.

מַאי תְּזִית דְּסַמְכָתָּ אַהֲנִי ? סְמוּךְ אַהֲנִי ! יבמות צג, ב
 מה ראית לסמוך על אלה? סמוך על אלה! כשיש שני עדים המוסדים עדות אחת, ושני עדים אחרים מעידים היפך עדותם, אין סיבה להאמין לכת עדים אחת על פני חברתה. על מי שניסה לבסס דינו על רבדי כת עדים אחת,

הקשו: אם זו המציאות, ששניים מעידים כך, ושניים היפך מהם, מה ראית לסמוך על אלה? והלא באותה מידה יכולת לסמוך על האחרים?

מאי קא משמע לן? קידושין ה, ב

מה הוא משמיע לנו? ביטוי של תמיהה, המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי, ומשמעותו: מה הוא בא להשמיענו? הרי הרבר מוכן מאליו.

מאן דאית ליה דינא, לקרב לגבי דינא סנהדרין ג, ב

מי שיש לו עניין הטעון הכרעה שיפוטית, יבוא אל הדיין. יש מי שאומר, שמה שנאמר בפסוק: "ונקרב בעל הבית אל האלהים" (שמות כב, ז), אינו פסוק שניתן להירדש, ואין לדייק ממלותיו, אלא הוא נאמר כלשון העולם (ע"ע: "לישנא דעלמא נקט"), ומשמעו שמי שיש לו בעיה הצריכה שיפוט, יבוא אל הדיין.

מאן דיהיב טסקא – ליכול ארעא בבא בתרא נה, ב

המשלם מסים כרין, ייהנה מן הקרקע. דוגמה לכלל "דינא המלכותא דינא" (ע"ע). מעשה בישראל שקנה שדה מגוי, ובא ישראל אחר וחפר מעט באותו שדה. כשבאו לפני רב יהודה פסק, שזכה השני בשדה. התלמוד מסיק, שהרבר היה בעת שהודיעה המלכות, שמי שמשלם מסים – ייהנה מן השדה. מכיוון שבשדה זה העלימו הבעלים את מסיו מן המלכות, גרם הדבר שהשדה לא נחשב בידם, וממילא גם לא היה להם כוח למכרו, בעוד אותו ישראל שני שעשה חזקה בשדה על מנת לשלם את המסים למלך, קנה את השדה על פי אותו דין מלכות.

מאן דמוקי אזווי בבא מציעא נב, ב

העומד על המטבעות. אדם שנתחייבו לשלם לו טכוס כסף, והוא מקפיד, שיהיו המטבעות שישולמו לו שלמים, בלא פגם, אף שגם מטבעות פגומים יוצאים בשוק על ידי הדחק, שקשה יותר להשתמש בהן, מכונה "נפש רעה", היינו קמצן וצר עין, שהרי אין לו תועלת ממשית במה שהוא מקפיד.

מאן דעקיץ – ליעקציה עקרבא בכורות לא, ב

הנושך – ישכנו עקרב. לשון של חרם וגידוי. כשמע רב ששת, ששמשו תידץ קושיה בבית המדרש על פי דברים ששמע ממנו, ולא אמר את הדברים בשמו, הקפיד ואמר: "מאן דעקיץ – ליעקציה עקרבא".

מַאֲנֵי תְּנוּתָאֵי סנהדרין ז, א

כלי חנותי. כלומר, כלי הרמינים. מסופר על רב הונא, שכשהיה הולך לדון, היה מצטייר בכלים שונים המשמשים לעשיית דין: מקל – לצורך מכת מדרות (ע"ע); רצועה – למלקות; שופר – אם יצטרכו להשתמש בו להחרים מישהו; וסנרל – לצורך חליצה.

מְבָרִית אָרִי מְנַכְסֵי תְּבִירוּ בבא קמא נח, א

מציל את נכסי חברו מנוק העלול לבוא עליהם. אדם שחברו נהנה ממנו הנאה חיובית, חייב הנהנה לשלם לו תמורת אותה הנאה. למשל, אם אכלה בהמתו של ראובן מספוא של שמעון, ראובן חייב לשלם לשמעון. אבל, אם הייתה ההנאה רק בדרך של מניעת הפסד שהיה עלול לקרות, הנהנה אינו משלם למתנה תמורת מה שהנהנה, כגון: מי שפרע חוב של חברו, אינו יכול לדרוש מהלווה שישלם לו תמורת הנאתו; וכן מי שפרנס את אשת חברו, אינו יכול לדרוש מהבעל תשלום, מפני שהלווה והבעל לא קיבלו ממנו משהו בעין, אלא רק נהנו הנאה עקיפה, שלא נגרם להם הפסד.

מְדָה כְּנָגֵד מְדָה סנהדרין ז, א

גמול לפי המעשה; תשלום לאדם לפי מה שמגיע לו. על מידותיו של הקדוש ברוך הוא נאמר, שהן מידה כנגד מידה, שהוא יכול לרעת בדיוק, מהו הגמול המגיע על כל מעשה ומעשה.

מְדָה כְּפֹשֶׁה יבמות קז, ב

מידה גרועה; מידת אונאה וחרמית. חיקנו חכמים, שילדה קטנה יתומה מאב, אמה ואחיה רשאים להשיאה, אלא שהיא רשאית למאן להינשא, ובכך היא מבטלת את קשר הנישואין. בית שמאי אומרים, שהמאן צריך להיות דווקא בפני הבעל, ובית הלל סבורים, שיכול הוא להיעשות גם שלא בפני הבעל. במהלך הדיון בנושא זה, תמהו בית הלל על בית שמאי ממעשה ידוע, שמיאנה האישה שלא בפני הבעל, וממקרה זה ביקשו להסיק, שניתן למאן שלא בפני הבעל. השיבו להם בית שמאי: אוחו אדם נהג במידה כפושה, שהיה אוכל מפירות נכסי אשתו יתר על המידה, ולא נהג בה כראוי. לפיכך, מדדו לו חכמים מידה כפושה, והתידו לה למאן שלא בפניו, ועל כן איך להסיק ממקרה מיוחד זה על ההלכה במקרים רגילים.

מְדוֹת קְטָנוֹת – בְּקִיָּאֵי בְּהוּ אִינְשֵׁי בבא כהרא ז, א

מידות קטנות – בקיאים בהן בני אדם. אסור למוכר שיש לו מידות

המשמשות למכירת סחורה, שיהיו לו מידה של שני קבים, ומידה של רבע סאה, מפני שההפרש בין המידות האלה קטן, והוא עלול לטעות או לרמות, ולמכור כמידה אחת במקום באחרת. מגבלה זו אינה חלה על מידות קטנות, משום שההנחה לגביהן היא, שמתוך שהן קטנות, הקונים יודעים לשער בהן כמה היא מידתן, ולכן אין חשש לטעות או לרמאות.

מדות שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרָשֶׁת בָּהֶן ויש ספרא

כללים ועקרונות ללימוד דינים מן התורה. הילל הזקן השתמש בשבע מידות כדי לבסס על פיהן הלכה מסוימת, והן: קל וחומר, גזירה שוה (ע"ע), בנין אב (ע"ע), כלל ופרט, פרט וכלל, כיוצא בו במקום אחר, דבר הלמד מעניינו (אבות דרבי נתן טז, י). ר' ישמעאל אומר שהתורה נדרשת בשלוש עשרה מידות, ור' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי מעמיד את מספר המידות שהתורה נדרשת בהן על שלושים ושתיים, ואלה הן בעיקר לצורך מדרש האגדה.

מִדְּמֵי מִלְּתָא לְמִלְתָּא יבמות קט, ב

מדמה דבר לדבר. דיין שבא לפניו מקרה לדין, והוא יודע הלכה בעניין דומה למקרה הנידון בפניו, והוא מדמה ממנו למקרה הנידון בפניו, אף שיש חכם הנמצא באותו מקום, והיה יכול לשאול אותו מהי ההלכה, קרוי "תוקע עצמו לדבר הלכה" (ע"ע).

מִדַּת חֲסִידוֹת בבא מציעא נב, ב

דרך שנוהג בה חסיד, היינו מי שהולך "לפנים משורת הדין" (ע"ע). למשל, נזכר במשנה משך הזמן, שיכול מי שקנה מקח לחזור ולתבוע את שיעור האונאה, או לבטל את המקח (ע"ע: "עד שיראה לתגר או לקרוכני"). כמו כן, נזכר משך הזמן, שיכול מי שקנה מטבע כמטבע שלמה, ונמצא המטבע חסר ממשקלו, לתבוע את שיעור האונאה, או לבטל את המקח. אך נאמר, שאם מי שנתן את המטבע החסר לחברו מכיר את המטבע, דאוי לו, ממידת חסידות, שיקבלנו מיד הלוקח, אף אם חלף פרק הזמן שנקצב לאונאה כמטבע.

דאה גם ערך: "משנת חסידים".

מה הוֹעִילוֹ חֲכָמִים בְּתַקְנָתָם? בבא מציעא ה, ב

מה התועלת בתקנת חכמים? ביטוי של תמיהה, הבא לשלול גישה שאין מסכימים לה, על ידי הצגתה כלא מתקבלת על הדעת: "אם כן (אם כרבדיך), מה הועילו חכמים בתקנתם?". כלומר, מכיוון שברור שלא תיקנו

כחמים תקנות לחינם, על כורחנו נתכוונו להשיג מטרה מסוימת, ומכאן שהמפרש דבריהם באופן שלא חושג אותה מטרה, אינו מפרש את דבריהם כהלכה.

מה טיבו של עוֹבֵר זָה? כתובות יג, א

מה טיבו של הוולר שבכרסך? רווקה מעוברת, ששאלו אותה: "מה טיבו של עובר זה?", והשיבה: "מארם כשר נתעברתי", אם רוב האנשים העוברים במקום שנבעלה בו כשרים, ורוב אנשי העיר שיצאו ממנה העוברים באותו מקום אנשים כשרים, נאמנת ומותרת להינשא לכהן.

מה לי הן, מה לי דמיהן? כבא מציעא סג, א

מה ההבדל בין הפירות לבין שווי הפירות? יש מי שאומר, שמוחר לתת את מחירים הנוכחי של פירות, על מנת לקבל פירות בעתיד, ואפילו אם יתייקרו הפירות, ואין בכך חשש ריבית. לעומת זאת, אסור לתת עכשיו דמי פירות, כדי לקבל דמיהם כפי שיהיו שווים לכשיתייקרו, מכיוון שכשהוא נותן מעות ומקבל מעות, הדבר נראה כריבית. אך יש מי שחולק ואומר, שאין סיבה שיהיה הבדל בין קבלת הפירות בעתיד לבין קבלת שווים, ואם בקבלת פירות אין בעיה של ריבית, גם בקבלת מעות לא צדיכה להיות בעיה, שהרי סוף סוף "מה לי הן, מה לי דמיהן?".

מה לי לשקר? קידושין סה, ב

מתוך שבעל דין, הטוען טענה מסוימת, יכול לטעון טענה חזקה ממנה, ולא טען אותה טענה, אנו מניחים שהטענה שהוא טוען היא אמת, כי אמר בלבו: "למה לי לשקר? מוטב שאדבר אמת". למשל, אדם המוחזק אצלנו כמי שיש לו אחים, ובשעה שקידש אישה, אמר לה שאין לו אחים, אנו מאמינים לו שאין לו אחים, מפני שאנו אומרים: אם כשאמר שאין לו אחים, מגמתו לומר לאישה שתהיה פטורה מן הצורך בייבום, יכול להשיג אותה, על ידי שיאמר לאישה, שהוא נותן לה גט, שיחול סמוך למיתתו. מכיוון שעמדה לפניו אפשרות זו, ואף על פי כן טען שאין לו אחים, אנו מאמינים לו, כי אנו אומרים: "מה לי לשקר?".

מה לי עיולי, מה לי אפוקי? סנהדרין טו, א

הדעת נותנת, שלא יהיה הבדל בדין בין הכנסה לבין הוצאה. למשל, אדם שנדר להקדש דמי ערכו, ואינו פורע, ובא כהן לְמִשְׁקְנוֹ. אם בא לתת מיטלטלין כנגד מה שהחייב, יש צורך בשלושה שמאים, שישומו את ערך הנכסים שהוא נותן. הוא הדין במי שהקדיש חפצים ומסרם להקדש, והוא

מעוניין לפדותם, שלושה שמאים שמים את ערכם. היה מקום לחשוב שמא רק במקרה האחרון נצריך שלושה שמאים, שמא יפרה בפחות מן השווי האמיתי, ונמצא מועל; ואילו כמשפון נכסים נסתפק בשמאי אחד, שכן אפילו אם יטעה, ויעריך את הנכסים בפחות משווים, אין הסיכון גדול כל כך. רעיון זה נדחה מכוח הסברה: "מה לי עיולי, מה לי אפוקי?". כשם שבדין הפיריון מן ההקדש, היינו הוצאת נכסים מן ההקדש, נדרשים שלושה שמאים להקטין את ההסתברות לטעות בשוימה, כך במשכון הנכסים, הכנסתם להקדש, אנו חוששים לטעות, וכדי להגדיל את הסיכוי למנוע את הטעות, נדרשים גם כן שלושה שמאים.

מה לי קטלה כולה, מה לי קטלה פלגא?! בבא קמא סה, א

מה ההבדל בין אם הוג אב, לבין אם "הרג" את חצייה? מי שגנב בהמה שמנה, וגרם שתכחיש, משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמישה, כשוויה של הבהמה בשעת הגנבה, מפני שאף על פעולת ההכחשה מסתכלים כעל התחלת הטביחה. הסיבה לכך היא: מדוע יהיה הבדל בין הריגת כל הבהמה להכחשתה, שכמוה כהריגת חצייה? "מה לי קטלה כולה, מה לי קטלה פלגא"!

מה לנו ולצרה הזאת? סנהדרין לו, א"ב

עדים שכאו לבית דין, להעיד שעשה אדם עברה שיש בה מיתת בית דין, היו מכניסים אותם לבית דין, ומאיימים עליהם שלא יעידו שקר, על ידי שהעמידו אותם על המשמעות הרבה הנודעת לעדותם. לאחר האיומים האלה היו בית דין אומרים לעדים: "ושמא תאמרו: 'מה לנו ולצרה הזאת?', והלא כבר נאמר: 'והוא עד או ראה או ידע, אם לא יגיד, ונשא עונו' (ויקרא ה, א)". כלומר, שמא תחשבו בלבכם: הואיל והעניין חמור, למה לנו להעיד, ולהכניס ראשנו לדאגה? – הרי כבר הוטלה עליכם בתורה החובה להעיד על מה שראיתם, ואינכם יכולים להימנע מחובה זו. ראה גם ערך: "מה לנו לחוב כדמו של זה?".

מה לנו לחוב פדמו של זה? סנהדרין לו, ב

מדוע נהיה אחראים להריגת אדם? עדים שכאו להעיד בדיני נפשות היה בית הדין מקדים להם דברים על חומרת העדות ועל מהותה. אחד הדברים שהיו אומרים להם הוא, שאם יש בלבם ספק, שמא כשהם מעידים הם ממתים מכוח עדותם, והם מתחייבים כדמו של אותו אדם, אין להם לחוש לכך, שנאמר: "באכוד רשעים רינה" (משלי יא, י). ראה גם ערך: "מה לנו ולצרה הזאת?".

מה ענין שמיטה אצל הר סיני? ספרא, ראש פרשת בהר עניינה של פרשת שמיטה מתחיל בפסוק: "וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר" (ויקרא כה, א). על זה נשאלת השאלה: מה ענין שמיטה אצל הר סיני? מדוע דווקא לגביה נקטו בלשון זאת, והלא כל המצוות נאמרו בסיני? דיבור תמיהה מקובל במשמעות של: איזה קשר, או איזו שייכות, יש בין שני העניינים?

מה שטענו – לא הודה לו, ומה שהודה לו – לא טענו

בכא מציעא צח, ב

התנאי לחייב אדם שבועת מודה במקצת (ע"ע: "מודה במקצת הטענה") הוא, שהדבר שהוא מודה בו יהיה ממין הדבר שהוא נתבע בו (ע"ע: "הודאה שלא ממין הטענה"). לכן, מי שתבע את חברו לתת לו חטים שהוא חייב לו, ואמד הנתבע שאינו חייב לו אלא שעורים, אין הנתבע מתחייב שבועת מודה במקצת, שהרי: "מה שטענו – לא הודה לו, ומה שהודה לו – לא טענו". ראה גם ערך: "טענו חטים, והודה לו בשעורים".

מה שקנה עבד – קנה רבו

פסחים פח, ב

אין לעבד כנעני כשרות משפטית לזכות לעצמו, וכל מה שהוא מבקש לקנות לעצמו, ומבצע את הפעולות הנצרכות לכך, קונה בעליו. ראה גם ערך: "יד עבד כיד רבו".

מה שקנתה אשה – קנה בעלה

נזיר כד, ב

פירות נכס שקנתה אישה קנויים לבעלה. היינו, אף שהקרן שייכת לאישה, זכאי הבעל לכל הכנסה הבאה מן הקרן. ראה גם ערך: "יד אשה כיד בעלה".

מהלכות מדינה, אבל לא מן התורה

בכא מציעא צג, א

על פי מנהג המדינה, מפני שכך נהגו, אך לא על פי דין התורה. מן התורה רשאי פועל לאכול מן הפירות שהוא עובד בהם. שומרי פירות תלושים, שלא נגמרה מלאכתם למעשר (שהפועל רשאי לאכול מהם מדין תורה), מכיוון שאינם מבצעים כל פעולה בפירות, מדין תורה אינם זכאים לאכול מהם, ואף על פי כן, מכיוון שמנהג המדינה הוא, ששומרי פירות אובלים מן הפירות שהם שומרים עליהם, הדי מכוח זה, אם בשעה ששכד אותם בעל הבית לא התנה אתם כלום, הם רשאים לאכול.

מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא

בכא מציעא מא, א

אוליך את כליו אחריו לבית המרחץ. ביטוי שהשתמש בו ר' יוחנן, כשנתקל

בבעייה קשה במהלך לימודו, ולא מצא לה פתרון בעצמו, ואמר, שמרוב הערכה למי שיצליח לפתור לו את הבעיה, יסכים להיות משרתו, ולבצע עבורו מלאכה הנחשבת לבזויה, היינו להוליך את בגדיו אחריו לבית המרחץ.

מוֹדָה בְּמִקְצַת הַטְּעָנָה כבא קמא קז, א

מי שתבעו ממנו סכום מטרים, והוא מודה שהוא חייב חלק מסכום זה, וממילא כופר בחלק האחר, דין התורה הוא, שכשהוא "מודה במקצת הטענה", עליי לשלם את החלק שהוא מודה בו, ולהישבע שאינו חייב את החלק שהוא כופר בו.

מוֹדָה בְּקֶנֶס – פְּטוּר על פי כבא קמא סד, ב

המודה בפני בית דין, ואומר שהוא חייב קנס (שהוא תשלום שלא נקבע על פי שווי ההפסד או הנוק אלא יותר מכך, או סכום קצוב) – פטור מתשלום אותו קנס (אף אם אחר כך באו עדים, והעידו כדבריו). על תשלומי קנס כתבה התורה: "אשר ירשיעון אלהים" (שמות כב, ח), דהיינו אדם משלם קנס רק אם בית דין מחייבים אותו, ולא אם הוא מחייב את עצמו.

מוֹדֵר הַנָּאָה מִתְּכִירוֹ נדרים לב, ב

מי שאסר על עצמו את נכסיו חברו בהנאה, או שאסר חברו את נכסיו עליו, שלא ייהנה ממנו. במצב זה אסורה על המודר כל פעולה שתוצאתה הנאה משל חברו.

מוֹחֶזֶק; רְאוּי ככא כתרא קיג, א

מוחזק – זכות או נכסים שנעשו קניינו של אדם. ראוי – נכסים שעתידיים להיות קניינו של אדם, אך עדיין אינם שלו. הלכה היא ש"אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק". כלומר, הבעל יורש בירושת אשתו רק נכסים שאשתו מוחזקת בהם בחייה, ואינו יורש נכסים הראויים להגיע לרשותה לאחר מותה. לכן, בעל שמתה אשתו, ואחר כך מת אביה או אחיה, או אחר מאלה שהאישה יורשת אותם, אין הבעל יורש אותם.

מוֹטָב שְׂפִיָּהּוּ שׁוֹגְגִין, וְאֵל יָהּוּ מְזִידִין ביצה ל, א

כשאנו יודעים שאנשים עומדים לעשות מעשה אסור, יש לשקול אם להעיר להם אם לאו, משום שלפעמים עדיף שיעשו את המעשה האסור בשגגה, משירעו שהוא אסור, ויעשו אותו במזיד. כלל זה מיושם למשל לגבי

כרים אסורים, שהורגלו כהם הכריות, ואין להניח שאם יעירו להם, יתורו כהם ממנהגם.

מוֹטָב שְׂיִטְלָנָה מִי שְׁנַתְנָה, וְאֵל יַחְבֵּל הוּא בְּעֶצְמוֹ

עבודה זרה יח, א

מוטב שיטול את הנשמה, מי שנתנה, היינו הקרוש ברוך הוא, ואל יטול האדם עצמו את נשמתו. כך אמר ר' חנינא בן תרדיון לתלמידיו, שראוהו בעת שהוצא להורג. הרומיים שהוציאוהו להורג, כרכוהו בספר תורה, והקיפוהו בחבילי זמורות, והציתו בהן אש, והביאו ספוגים של צמר שרויים במים, והניתו אותם על לבו, כדי שלא תצא נשמתו מהרה. תלמידיו, שראו את סבלו הרב, הציעו לו שיפתת את פיר, ויחיש את מותו, על ידי שתיכנס האש לתוך גופו; אך הוא לא שעה לעצתם, והשיב להם, שמוטב שהקרוש ברוך הוא, שנתן את הנשמה, הוא שיטול אותה.

מוֹכֵס הָעוֹמֵד מֵאֱלִיּוֹ כַּכָּא קַמָּא קִיג, א

מי שלא נתמנה מטעם השלטונות לגבות מס, אלא נוטל כספים מן הבריות, על דעת עצמו, במסווה של גביית מס. מוכס העומד מאליו הוא בחזקת גזלן, וכל ממונו הוא בחזקת גזל, ועל כן אסור ליהנות מממונו בשום דרך. ראה גם ערך: "מוכס שאין לו קצבה".

מוֹכֵס שְׂאִין לוֹ קְצָבָה כַּכָּא קַמָּא קִיג, א

מי שהשלטונות מינו אותו לגבות מס, אך לא קבעו מראש את שיעור המכס ואת אופן הגבייה, אלא הוא עצמו לוקח כל מה שהוא רוצה לפי ראות עיניו. מוכס שאין לו קצבה הוא בחזקת גזלן, וכל ממונו הוא בחזקת גזל, ועל כן אסור ליהנות מממונו בשום דרך. ראה גם ערך: "מוכס העומד מאליו".

מוֹכֵת עֵץ כַּחֲבוּת יא, א

מי שאיבדה את בחוליה שלא מתמח בעילה, אלא מתמתת תבטה באותו מקום. נחלקו תנאים לגבי סכום כתובתה של מוכת עץ: ר' מאיר סבור שדינה כבתולה, וכתובתה מאתיים, מאחר שעדיין לא נבעלה לאיש; וחכמים סבורים שהיא כבעולה, וכתובתה מנה, שהרי סוף סוף אין לה בתולים. אדם שנשא אישה בחזקת בחולה, ולא מצא לה בתולים, והיא טוענת: "מוכת עץ אני", ועל כן היא זכאית לכתובה, והוא טוען: "לא כי, אלא דרוסת איש את", כלומר נבעלת לאיש קודם ארוסייך והיה מקחי "מקח טעות" (ע"ע) – יש מי שאומר, שהאישה נאמנת בטענתה, חכאית

לכתובה; ויש מי שאומר, שאין סומכים על דבריה, אלא הרי היא בחזקת שנבעלה לאיש, עד שתביא ראיה לדבריה, שאינה כעולה, אלא מוכת עץ.

מום שֶׁבָּךְ – אֵל תֹּאמֶר לְחִבְרְךָ ככא מציעא נט, ב

אחד הטעמים לאיסור הונאת הגר ולחיצתו הוא כמאמר הכתוב: "כי גרים הייתם בארץ מצרים" (שמות ככ, ב), שאף ישראל היו גרים בעבר, ואם הם מגנים את הגר על עברו, נמצאים הם מגנים על מום הקיים בהם עצמם.

מומְמָה לְרִבִּים סנהדרין ה, א

אדם המפורסם כרבים ככקי בהלכות וכבעל סברה ושיקול דעת. יש חתומים כדיני ממונות, שיש בהם סמכות לרדן רק בשלושה דיינים מומחים, כגון: דיני גולות, חבלות, תשלומי כפל, דיני אונס ומפתה. כדיני הלוואות מוסמכים לרדן גם שלושה הדיוטות, וגם דיין אחד אם הוא מומתה לרבים.

מומִין שֶׁבְּגֵלוֹי; מוּמִין שֶׁפִּסְתֹּר קידושין יא, א

מומין שבגלוי הם מומים הניכרים כלפי חוץ, שניתן להבחין בהם. מומין שבסתור הם מומים שאינם ניכרים כלפי חוץ. הקונה עבד ונמצא בו מום גלוי, יכול המוכר לומר לקונה, שמכיוון שראה את המום, ואף על פי כן קנה את העבד, כאילו הסכים לקנות את העבד על אף המום. ואילו במום נסתר, רשאי הקונה לבטל את המקח, אם המום גורע מיכלתו של העבד לעבד.

מומֵר אוֹכֵל נְבִלוֹת לְהַכְעִיס סנהדרין כו, א

ישראל האוכל נבלות ומאכלות אסורים, מתוך תאוות האכילה, גם כשיכול לאכול בשר כשד, ועושה כן כדי להכעיס את כוראו. אביי אומר – וכן ההלכה – שמומר אוכל נבלות להכעיס פסול לעדות, משום שהוא בגדר "רשע", שהוא פסול לעדות. רבא אומר, שהוא כשד לעדות, משום ש"רשע" הפסול לעדות, הוא דווקא עבריין בעברות ממוניות, שיש לחשוך בו שמא יקח שוחד ויעיד עדות שקר, ולא כל עבריין. דאה גם ערך: "מומר אוכל נבלות לתיאבון".

מומֵר אוֹכֵל נְבִלוֹת לְתִיאָבוֹן סנהדרין כו, א

מי שאוכל נבלות ודכרים האסורים באכילה, מתוך תאוות האכילה, כשאין לפניו בשר המותר באכילה, אך כשיש לפניו דבר האסור ודבר המותר, אוכל מן המותר. מומר אוכל נבלות לתיאבון פסול לעדות, משום שהוא

עובר עברות בגלל שיקולים כספיים, ויש לתשוד בו שמא יקח שוחד, ויעיד עדות שקר. ראה גם ערך: "מומר אוכל נבלות להכעיס".

מופלא הסמוך לאיש נדה מו, ב

מופלא הוא מי שיודע להפלות, לפרש, לשם מי נדר. סמוך לאיש משמעו, שהוא בשנה השלוש-עשרה לחייו, שהוא סמוך לגיל שהוא נחשב "איש", היינו סמוך לבגרות. מי שנדר, והוא בשנה השלוש-עשרה לחייו (מגיל שתיים-עשרה ויום עד גיל שלוש-עשרה), כורקים אותו, ואם רואים שהוא מבין את משמעות נדרו, שהוא יודע לשם מי נדר, נדרו נדר; אבל אם אינו יודע לשם מי נדר, אין נדרו נדר. לאחר שהגיע לגיל שלוש-עשרה שנה, ונהיה גדול, אף אם אינו מבין לשם מי נדר, נדרו נדר.

מופלא של בית דין הוריות ד, ב

דין מומחה לענייני דת ודין, שמביאים לפניו את העניינים המסובכים ביותר. בית דין חייבים להביא פד העלם דבר על הוראה מוטעית שהורו, ונהגו רוב הציבור על פיה. כמה תנאים נדרשים כדי שתחייב אותם הוראתם בקרבן. אחד התנאים הוא, שמופלא של בית הדין יהיה נוכח בישיבת בית הדין בשעת ההוראה, אף אם אינו חבר בית הדין. בסנהדרין (פו, ב – פז, א) בא הביטוי "מופלא שכבית דין", ומשמעותו: מי שהוא דין מומחה, שהוסמך להוראה על ידי הסנהדרין, בניגוד לתלמיד שלא הגיע להוראה, שאין הוראתו הוראה. נאמר שם, שדין זקן ממרא (ע"ע) מתקיים רק אם חלק על בית הדין מופלא שבבית דין, ולא אם חלק על הוראת בית הדין תלמיד שלא הגיע להוראה.

מוציא שם רע כתובות מה, ב

מספר דברי שקר בגנות אדם אחר. למשל, מי שהוציא שם רע על בת ישראל, וטען שזינתה לאחר שנחארסה לו, ונמצא ששיקר, לוקה ומשלם לאביה (ואם היא יתומה – נותן לה) מאה סלעים כסף, וחייב לשאת אותה לאישה – אם היא מסכימה להינשא לו, ואם אין הדבר אסור מפאת איסורי הקידושין – ואסור לו לגרשה כל חייו.

מורד במלכות קידושין מג, א

מתקומם נגד השלטון. דינו של מורד במלכות הוא, שהמלך רשאי להדגו.

מורד על אשתו כתובות טג, א

מי שמסרב למלא חובותיו כלפי אשתו, שאינו מקיים אתה יחסי אישות, או

שאינו נותן לה מזונותיה. דינו של המורד הוא, שקונסים אותו, ומוסיפים על סכום כתובת אשתו שלושה דינרים בכל שבוע שהוא מורד.

מורדת כתובת טג, א

אישה המונעת את בעלה מתשמיש המיטה, כדי לצערו (ע"ע: "בעיטא ליה ומצענא ליה"). דינה של מורדת, שפוחתים לה מכתובתה, ואם היא עומדת במרדה – אינה זכאית למזונות, ולאחר שנים־עשר חודש ראשי בעלה לגרשה, ואינו חייב לשלם לה כתובתה. ראה גם ערך: "אגרת מרד".

מורה היתר ככא מציעא ב, ב

אחד הנימוקים לתקנת חכמים הוא החשש, שמא במקרים מסוימים יורה אדם היתר לעצמו לפעול בלא משפט מנימוקים שונים. למשל, חששו חכמים, שאדם יראה את חברו מוצא מציאה, וינסה לתפוס אותה, במתשבה שאין חברו מפסיד כלום, שהרי בחינם באה לו המציאה ובלא טורח. לכן, הטילו חכמים שבועה בשניים האוחזין בטליה שנמצאה. ראה גם ערך: "חורא מרישיה קאכיל".

מורה הלכה בפני רבו ברכות לא, ב

פוסק הלכה, כשרבו נמצא באותו מקום. אסור לתלמיד לפסוק הלכה כשרבו נמצא באותו מקום, מפני שרבו הוא המוסמך לפסוק. דברים חמורים נאמרו על המורה הלכה בפני רבו, וכיניהם שהוא חייב מיתה בידי שמים. ראה גם ערך: "ביעתא בכותחא".

מורדין ולא מעלין עבודה זרה כו, ב

מורדים אותם לבאר או לכור כדי לגרום למותם; ואם נפלו לבאר או לכור, אין מעלים אותם משם, כדי להביא למותם. על המסורות, היינו מלשינים לשקר, שהיו מוסרים ממון חבריהם לידי הגויים, ומסכנים אותם, נאמר, שדינם "מורדין ולא מעלין". כלומר, מצווה להרגם בידיים, אם הדבר אפשרי; ואם לאו, מצווה להביא להריגתם בדרך כלשהי, כגון שאם נפלו לבאר, אין להשתדל בהצלחם, אלא אדרבא, אם יכולים לסלק את הסולם מפי הכאר – מסלקים אותו בחוואנה כלשהי, כדי להביא למות הנופל.

מושבע ועומד מהר סיני יומא עג, ב

כל אדם מישראל נשבע בהר סיני לקיים את מצוות התורה (דברים כט, יג-

יד). כתוצאה מכך, מי שנשבע לבטל מצווה, כגון שנשבע שלא יעיד, על אף שהוא מצווה מן התורה להעיד, חייב משום שבועת שווא. מאחר שכל אדם "מושבע ועומד מהר סיני" לקיים את כל המצוות, לכן, הנשבע לבטל מצווה, הרי הוא כמי שנשבע לעשות דבר שאין בכוחו לעשותו, והוא חייב משום שבועת שווא.

מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום ^ב יבמות סה,

מעלת השלום גדולה כל כך, עד שמותר לאדם לומר דבר שאינו נכון, למען השלום. אסמכתה לקביעה זו, יש מדברי אחי יוסף אליו, לאחר מיתתו של יעקב: "אביך צוה לפני מותו לאמר: כה תאמר ליוסף, אנה שא נא פשע אחיך וחתטאתם" (בראשית נ, יז). אף על פי שלא אמר להם יעקב דברים אלה, שינו ואמרו אותם למען השלום. יש מי שאומר, שלא רק שניתנה רשות לשנות למען השלום, אלא מצווה לעשות כן. אסמכתה לדבריו הוא מוצא מן המעשה בשמואל, שבשעה ששלח הקדוש ברוך הוא את שמואל למשוח את דוד למלך במקום שאול, חשש שמואל ואמר: "איך אלך? ושמע שאול והרגני". והקדוש ברוך הוא מצווהו לשנות, ואומר לו: "עגלת בקר תקח בידך, ואמרת: לזבח לה' באתי" (שמואל א טז, ב). ראה גם ערך: "גדול השלום, שאפילו הקדוש ברוך הוא שינה בו".

מזויף מתוכו גיטין י, ב

שטר שהזויף מצוי בו עצמו, כגון שטר שחתומים עליו עדים פסולים. אף על פי שר' אליעזר מכשיר גט שאין חתומים עליו עדים, הוא פוסל גט שחתומים עליו עדים פסולים, משום שהוא כמזויף מתוכו.

מחמץ את דינו סנהדרין לה, א

משהה את הדין כדי לבררו היטב ולהוציא את הדין לאמתו. יש מי שאומר, שדברי הנביא ישעיה: "אשרו חמוץ" (ישעיה א, יז) הם אסמכתא להלכה, שבדיני נפשות אין גומרים את הדין בו ביום, אלא מלינים את הדין, כדי לנסות ולחפש צד זכות לנאשם. ומכאן הוראה כללית לדיינים, שיעיינו היטב בדין, עד שיתברר להם כל צורכו. חכמים ראו חשיבות רבה בחימוץ הדין, ואמרו: "אשרו דין שמחמץ את דינו". כלומר, תנו שכח לדיין המחמץ את הדין. לעומת זאת, גנאי הוא לשופט היודע את פסק הדין, ומשהה את הדין, ואינו פוסקו, והוא נקרא מענה את הדין (ע"ע: "עיני הדין"). הינו גורם סכל לבעלי הדין.

מטהר את השרץ בק"ן טעמים עירובין יג, ב

בקי ומפולפל במידה רבה, עד שיכול למצוא מאה וחמישים נימוקים לטהר

את השרץ, שהכול יודעים שהוא טמא. מסורת יש לחכמים, שהיה ביבנה תלמיד ותיק, שהיה מטהר את השרץ בק"ץ טעמים.

מטעים דבריו לדיין, קודם שיבא בעל דין חכירו טוטה כא, ב
 משמיע טענותיו לדיין שלא כנוכחות בעל הדין השני. בעל דין מוזהר, שלא ישמיע טענותיו לדיין, קודם שיתייצב חברו לדין. הסיבה היא, שאם תיקבע בלב הדיין נטייה לצדו בזכות טענות אלה, יהיה קשה לדיין לשפוט לאחר מכן באורח אובייקטיבי. את המטעים דבריו קודם שיבא בעל דין חכרו, כינו חכמים בתואר הגנאי "רשע ערום" (ע"ע).

מי שפרע מאנשי דוד המבול ומדוד הפלגה, הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו בכא מציעא מד, א

הקדוש ברוך הוא, שנפרע מחוטאים רבים, עתיד להיפרע ממי שאינו עומד בדיבורו, היינו ממי שהבטיח ואינו מקיים. למשל, מי שנתן מעות לחברו, ועדיין לא קיבל את הסחורה, המוכר יכול לחזור בו, שכן לא נעשתה פעולת קניין, הנותנת תוקף למכירה, שאז אי אפשר עוד לחזור ממנה. אף על פי כן, מקללים את החוזר בו בבית דין בלשון זו, שעתיד הקדוש ברוך הוא להיפרע ממנו, על שלא עמד בדיבורו.

מיגו שבועות מב, א

מורכב מהמלים הארמיות: מן גו, שתדגומן מתוך. מונח משפטי שמשמעותו: אם ידוע לדיינים, שיש לבעל הדין טענה חזקה, שאילו טען אותה היה נאמן עליה, הוא נאמן גם אם טען טענה אחרת חלשה ממנה, מיגו (מתוך) שהיה יכול לטעון את הטענה החזקה.

מיגו דזכי לנפשיה, זכי נמי לחבריה בכא מציעא ט, ב

מתוך שיכול לזכות לעצמו, יכול גם לזכות לחברו. למשל, עני יכול לזכות בפאה לעצמו, ואם הגביה פאה ונתכוון לזכות בה עבור חברו, זכה בה חברו. שכן, מתוך שהעני יכול לזכות כפאה לעצמו, יכול גם הוא לזכות בה לחברו.

דאה גם עדך: "חד מיגו אמרינן; תרי מיגו לא אמרינן".

מיגו דחשיד אמונא, חשיד נמי אשבועתא בכא מציעא ה, ב
 מתוך שחשוד על הממון, חשוד גם על השבועה. נתבע הופר בתביעה, חייב להישבע, ופטור מלשלם. הרבר אמור רק בנתבע שאינו חשוד בהכחשת התביעה מתוך כוונה לזכות בכסף חברו, אלא שהוא כופר

בתביעה כדי לדחות את מועד הפירעון, או שהוא סבור שאולי חברו חייב לו כסף. אבל, כשיש חשד, שהוא כופר מתוך כוונה לזכות בממון חברו שלא כדין, אין מתירים לנחבע להישבע, מפני שמחוך שהוא חשוד על ממון חברו, הוא חשוד גם, שיישבע לשקר.

מִיחֲזִי פְּשִׁיקָא סנהרין ל, א

דיבור, או מעשה, הנראה כשקר. גם אם הדבר נכון, לפעמים הוא עלול להיראות כשקר, ויש בזה להשפיע על פסיקת ההלכה. נחלקו חכמים כיצד כותבים את פסק הדין, כששני דיינים אומרים: "זכאי", ואחד אומר: "חייב". ר' יוחנן סובר, שכותבים: "זכאי", ואין מפרשים שנחלקו הדיינים. ריש לקיש סובר, שיש לכתוב: "פלוגי ופלוגי מזבין, ופלוגי ופלוגי מחייבין". טעמו של ריש לקיש הוא, שאם יכתבו רק את הפסק, ולא יפרטו שנחלקו הדיינים, הרי אף על פי שהפסק נכון, עלול הדבר להיראות כשקר, שהרי לא כל הדיינים אמרו, שהוא זכאי.

מֵיטֵב שְׁדָהוּ וּמֵיטֵב פְּרָמוּ יְשָׁלֵם גיטין מח, ב

פסוק הוא בחורה (שמות כב, ד), ולמדו ממנו חכמים, שהמזיק את חברו, משלם לו מעידית נכסיו. ראה גם ערך: "הניזוקין – שמין להן בעידית, ובעל חוב בבינונית, וכתובת אישה ביבורית".

מִילִי לָא מִימְסָרֵן לְשְׁלִיחַ גיטין סו, ב

דברים אינם דבר ממשי, שהשליח יכול למסרו לשליח אחר, ולעשותו שליח. משום כך, מי שאמר לשניים: "כתבו ותנו גט לאשתי", והם אמרו לסופר, וכתב הסופר גט, וחתמו עליו – הגט פסול, משום שלא יכלו להעביד לסופר את הדברים שאמר להם הבעל, ולעשותו שליח. לעומת זאת, מי שמסר לשלוחו גט למסרו לאשתו, יכול לחזור ולמנות שליח אחר, כיוון שאינו מוסר לו דברים בעלמא, אלא את הגט, שהוא דבר ממשי.

מִילִי לָא מְשַׁתְּעֲבָדִי בבא קמא פט, א

דברים (שאינם מוחשיים) אינם משתעבדים. אישה נשואה שהזיקה, פגיעתה רעה, שכן אין לה נכסים משלה לשלם לניזוק את נזקו (ע"ע: "פגיעתן רעה"). יש בתלמוד דעה – שלא נתקבלה במסקנת החלמוד – שגם "טובת ההנאה" (ע"ע) שיש לה בכתובתה אינה אלא בגדר "מילי", ואלה אינם משתעבדים לניזוק, מפני שבעל חוב גובה רק מנכסים שיש לחייב, אבל טובת הנאה אינה נכס מוחשי, אלא האישה מוכרת דבר ספק – או דבר שאינו נכס בעין – ואין זה דבר שמשחעבד למלוה.

לדעת הרשב"א בסוף מסכת קידושין (עד, א, ד"ה כתבינן) ייתכן שכל שעבוד שיש ללווה על אחרים, אינו משתעבר למלווה, גם שעבוד ודאי, משום שרק נכסים בעין משתעבדים.

מִלְתָּא דְּאֶתְיָא בְּקַל וְחֹמֶר, טָרַח וְכָתַב לָהּ קָרָא יבמות כב, ב
 דבר הבא בקל וחומר, טרח וכתב לו פסוק. אף שאין התורה טורחת לכתוב בפסוק הלכה שאפשר ללמדה בדרך הגיונית של קל וחומר, לפעמים נכתב בפסוק מפורש בתורה דין שאפשר ללמדו בקל וחומר. לכן, אף שאפשר ללמוד דין בדרך של קל וחומר, אין להסיק מכך, שהפסוק האומר אותו דין הוא מיותר לאותו עניין, ושיש ללמוד מאותו פסוק דין אחר.
 ראה גם ערך: "למה לי קרא? סברא הוא!".

מִלְתָּא דְּכִי דִינָא – אֶגְדֹּל רְמִיא סנהדרין מב, א

האחריות לכיצוע תפקידי בית הדין מוטלת על גדול הדיינים. גדול הדיינים הוא המודיע לנידון את הכרעת הדין, אם הוא זכאי או חייב. הוא עוקב אחר התפלגות הדעות בכית הדין, ואם הוסיפו דיינים, עד שהגיעו לשבעים ואתר דיינים, ונתברר שהדעות חלוקות: שלושים וחמישה אומרים שהוא זכאי, ושלושים ושישה אומרים שהוא חייב, והוסיפו דודן אלו כנגד אלו, ולא השתכנע אף אחד מהם לשנות את דעתו, מודיע הגדול שבדיינים: "נזדקן הדין" (ע"ע), ופוטרם את הנאשם.

מִלְתָּא דְּלָא שְׂכִיחָא – לָא גְזָרוּ בֵּהּ רַבָּנִין בבא מציעא מ, ב

דבר שאינו מצוי – לא גזרו בו חכמים. עיקרון בהתקנת תקנות על ידי חכמים, ולפיו אין הם מתקינים תקנות בדברים שאינם מצויים. למשל, יש מי שאומר, שמן התורה מעות קונות (ע"ע: "דבר תורה מעות קונות"), אלא שתיקנו חכמים שהמשיכה קונה, ולא המעות, גזרה שמה יאמר לו: "נשרפו חטיף בעלייה" (ע"ע). אף על פי כן, יש והמעות קונות במקרים לא שכיחים, שלא תיקנו בהם חכמים את תקנתם, כגון: שמכר ראובן לשמעון מיטלטלין בסכום מסוים, וקנה שמעון את המיטלטלין, ונתחייב בדמים, ואחר שנתחייב באותם דמים, היו לו עצמו מיטלטלין רציה למכרם, ואמר לו ראובן: "מכוד לי אותם בסכום שיש לי בידך", והסכים שמעון, קנה ראובן אותם מיטלטלין ככל מקום שהם, אף על פי שלא משך, שכן דבר זה אינו מצוי, ולא הצריכו בו חכמים משיכה לשם קניין.

מִלְתָּא דְּמִתְאַמְרָא בְּאִפִּי מְרֵה – לִית בֵּהּ מְשֻׁם לִישְׁנָא

בִּישָׂא ערכין טו, ב

דבר הנאמר בפני בעל הדבר אין בו משום לשון הרע. יש מי שסובר,

שהמספר דברים שהם בגדר לשון הרע בפני האדם שהוא מספר עליו, אין בזה איסור לשון הרע. אמנם נפסק להלכה, שיש כאן לשון הרע וגם עזות מצח, והמספר בגנותו של חברו בפניו, עוונו חמור משל המספר שלא בפניו.

מִלְתָּא דְּמִתְאַמְרָא בְּאַפֵּי תַלְתָּא – לִית בֵּיהּ מְשׁוּם לִישָׁנָא

בִּישָׂא עֲרִכִין טו, א

כל דבר שנאמר על ידי הנוגע בדבר בפני שלושה אנשים, אין בו משום לשון הרע. ההנחה היא, שאם סיפר הנוגע בדבר את הדבר בפני שלושה אנשים, גילה דעתו שלא איכפת לו הדבר, ושאינו חושש מפני פרסומו. אמנם אף על פי כן, אין זו לשון הרע אלא אם המספר מספר זאת במקרה, אך אם הוא מספר מתוך כוונה לפרסם את הדבר, דבריו הם לשון הרע.

מִלְתָּא דְּעֵבִידָא לְאִיגְלוּיֵי – לָא מְשַׁקֵּר יבמות קטו, א

דבר העשוי להתגלות – אינו משקר בו. אדם היודע, שלאחר זמן מה תצא האמת לאור, לא ישקר, מחשש שיחברד שהוא שקרן. מכלל זה עולה, שאם בא עד אחד, ואמר לאישה, שמת בעלה, הער נאמץ, ויכולה האישה להנישא לאחר על פי עדותו, מפני שלא יסתכן הער באמירת שקר, כשעתידה האמת להתגלות.

מִלְתָּא דְּתַמְיָהָא – מְדַבֵּר דְּכִירֵי לֵהּ אִינְשֵׁי תולין עה, ב

דברים תמוהים ומזורים – זוכרים אותם בני אדם. מכלל זה נובע הרין הבא: אם נשחטה בהמה, ויצא ממעה עובר בן תשעה חדשים, קבעו חכמים שיש לשחוט אותו, אם רוצים לאכלו, ואינו נפטר בשחיטת אמו, מחשש שמא אם לא ישחטנו, אנשים שיראו שנאכל בלי שחיטה, ולא ידעו כיצד נולד, יבואו להתיר גם אכילת שאר בהמות כלי שחיטה. אמנם אם היה בעובר זה דבר מה מיוחד במינו, המעורר תמיהה אצל הבריות, יכול לאכלו גם בלי שחיטה, כי מתוך שאנשים תמהים על אותו דבר תמוה שבו, ידעו גם את שאר ענייניו, ובתוכם את העובדה שהעובר הוא בן פקועה, ולא יבואו להתיר שאר בהמות כלי שחיטה.

מִים שְׁאִין לָהֶם סוּף יבמות קטו, א

מקוה מים גדול, שאין העומד בתוכו יכול לראות לכל ארבע הרוחות את המקום שהמים מסתיימים בו. מי שראו אדם שטבע במים שאין להם סוף, כגון בים הגדול, אינם יכולים להעיד שמת, כדי שתוכל אשתו להנישא לאחר, על סמך עדותם. זאת, מחשש שמא הוא חי, שעלה ליבשה במקום

אחר, שאינו בתחום הראייה של הרואה. לעומת זאת, מי שנפל למים שיש להם סוף, כגון לבור או למערה, שהעומד בהם יכול לראות לכל הכיוונים, ושהה שם פרק זמן שדי בו כדי שתצא נפשו, ולא עלה, מעידים לאשתו שמת, והיא מותרת להינשא על סמך עדות זו.

מיעוטא דמיעוטא יבמות קיט, ב

מיעוט שבמיעוט. ר' מאיר החושש למיעוט – ואינו סבור שאחר שפטרנו ספק על פי הרוב, ממילא אין לייחס חשיבות למיעוט, אלא אין המיעוט קיים כלל (ע"ע: "חייש למיעוטא") – סבור שלמיעוט שבמיעוט, שהוא מיעוט קטן ביותר, אין ערך והשפעה.

מִיִּפֶּה אֶת פָּחוּ בבא בתרא קנב, א

תוספת או ייתור, הבאים לתת תוקף. למשל, "מתנת שכיב מרע" (ע"ע) שכתוב בה קניין, בין שהייתה במקצת נכסיו, בין שהייתה בכל נכסיו – חוששים שמא לא התכוון להקנותה אלא בשטר, ומכיוון שמתנה זו נקנית דק לאחר מיתה, ואין שטר לאחר מיתה, המתנה בטלה. אמנם, אם קנו ממנו כדי ליפות את כוחו של המקבל, כגון אם כתוב: "וקנינו ממנו מוסיף על מתנה זו", מתנחו מתנה.

מְכוּזֵר הַדִּיין שְׁנוּטֵל שְׂכָר לְדוֹן כתובות פו, א

דין הלוקח שכר על שהוא דן – דיניו בטלים, אלא שמותר לדיין ליטול שכר על ביטול מלאכתו בשעה שהוא דן (ע"ע: "אגר בטילא"). לגבי שכר הבטלה נאמר, שאם יש לו מלאכה ידועה לעשות, בשעה שמבקשים ממנו לדון, מותר לו ליטול שכר על הכטלה מאותה מלאכה. אבל אם מדובר בכטלה שאינה ניכרת, היינו שאינו עסוק ממש במלאכה באותה שעה, אלא שנוטל שכר על שהוא מכוזב את זמנו, והייתה לו אפשרות לעשות דברים אחרים באותו זמן – הרי זה מכוזב ואסור.

מִפִּין אוֹתוֹ עַד שְׁתַּצֵּא נַפְשׁוֹ כתובות פו, א"ב

יש לבית הדין סמכות לכפות אנשים, המטורבים לקיים מצוות עשה, אף על ידי הכאה. כל עוד מטורב האדם לקיים מצווה, יכולים בית דין להכותו עד שיסכים לקיימה, אפילו אם תצא נפשו ממכות אלה, אם יעמוד בסידוכו. מסברה נראה, ש"עד שתצא נפשו", הכוונה ער ולא עד בכלל, וכך עולה גם מדברי "אור שמח", (הלכות גירושין, פרק ב, הלכה כ, ד"ה לכן). אמנם מדברי "משו"ב נחיצות" (סימן ג, ס"ק א, ד"ה עוד), נראה שער וער בכלל.

מְפַלֵּל לָאוּ אֶתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן נדרים יא, א

כלל פרשנות. מתוך המשפט המנוסח באופן שלילי, ניתן להסיק את המשפט החיובי. לדעת מי שנוקט בכלל פרשנות זה, לשם תקפותו של תנאי, אין צורך שיהיה מנוסח כ"תנאי כפול" (ע"ע), היינו שיהיה מנוסח הן באופן חיובי והן באופן שלילי, אלא די באחד מהם, כרי שנסיק ממנו גם את השני. כלל פרשנות מקביל הוא "מכלל הן אתה שומע לאו". לכן, המקריש אישה, ואומר לה: "אם תתני לי מאתיים זון, הרי את מקודשת לי בפרוטה זו", אף על פי שלא כפל את תנאו, התנאי קיים. לכן, אם נתנה לו מאתיים זון – מקודשת; ואם לאו – אינה מקודשת.

מְכַמֵּינִין לוֹ עֲדִים אַחֲרֵי הַגֵּר סנהדרין טו, א

מסתירים לו עדים במארב. לגבי כל העברות, אם אדם חוטא בצנעה, אין מסתירים עדים לארוב לו, ולראותו כשהוא חוטא, כדי להעיד עליו בבית הדין. חריג לכלל זה הוא המסית את חברו כסתר לעבוד עבודה זרה. הבא להסית את חברו לעבוד עבודה זרה, אי אפשר לחייבו בבית הדין על פי עדות הניסת, מפני שאין די בעד אחד. על כן, מכמינים עדים במארב, והניסת מבקש מהמסית, לחזור על דברי ההסתה שהשמיע קודם. אם המסית מוסיף לשכנעו לעבוד עבודה זרה, באים העדים שהסתירו, ושמצו את דברי ההסתה, ומעידים בבית הדין, ומרשיעים את המסית על פי עדותם.

מְכַנְיִין אוֹתוֹ לְכִיפָה סנהדרין פא, ב

הכלל הוא, שאין מענישים במיתח ביח רין, אלא אם כן היו עדים כראוי, והייתה התראה על המעשה. ברם, מי שהרג נפש, ולא היו שם עדים כראוי, או שהרג בפני עדים בלא התראה, אי אפשר אמנם לענושו במיתח בית דין הראויה לו, אך במקום זה מכניסים (בחוספתא סנהדרין יב, ד, הלשון: "כונסין") אותו למקום סגור, ומאכילים אותו לחם צר ומים לחץ, עד שיצרו מעיו, ולאחר מכן מאכילים אותו שעורים עד שחיבקע כרסו. הסדר מיוחד זה נוצר בשל חומרתה המיוחדת של שפיכות דמים (ע"ע), הגורמת להשחתת יישובו של עולם.

מִפֶּת מְרִינָה בכא מציעא קה, ב

צרת דבים; אסון או פגע שפגע בכלל. למשל, מי שהשכיר שדה לחברו, ואָכְלוּ ארבה, או הוכה כשידפון: אם הייתה זו מכת מדינה, שהוכו כל השדות באותו אזור, מנכה לו את הנוק מן הסכום. לעומת זאת, אם הייתה המכה מצומצמת, אינו מנכה, כיוון שהמשכיר יכול לומר לו, שמזלו גרם לו שייפגע (ע"ע: "נטחפה שדהו").

מַכַּת מְרֻדוֹת יבמות נב, א

מלקות שמלקים את העובר על איסור מדברי סופרים. המלקות הללו נקראו "מכת מרדות", משום שרואים את הלוקה בהן, כגוי שמרד בדברי סופרים. נחלקו חכמים בדבר היחס בין מלקות ארבעים שלוקה העובר על איסור תורה (ע"ע: "ארבעים חסר אחת") לבין מכת מרדות. יש אומרים, שבמכת מרדות התמירו בממלקות של תורה, שמכים את העבריין בלא אומד ובלא מספר, ופעמים ש"מכין אותו עד שתצא נפשו" (ע"ע), או עד שיקבל עליו את דברי חכמים. ויש אומרים, שבמכת מרדות הקלו בממלקות של תורה, שהמלקות פחות חזקות, ואין מדקדקים בהן ברצועה. יש גם דעה, שבמכת מרדות מלקים את החוטא רק שליש ממספר המלקות שמלקים את העובר על איסור תורה.

מְלֶאֶךְ הַמּוֹת – מַה לִּי הַקָּא, מַה לִּי הַתָּם בבא מציעא לו, ב

מי שהגיעה שעתו למות, ימות בכל מקום שיימצא בו, שכן מלאך המוות ימלא את תפקידו וימיתנו, בין אם הוא פה בין אם הוא שם. כיוון שכך, מי שפשע בשמירת בהמה, וכתוצאה מכך יצאה הבהמה לְאָחוּ, ומתה כדרכה (ע"ע) באתו – פטור, מפני שאין רואים את יציאתה לשם, מחמת היעדר השמירה, כגורם למוות, שהרי כשם שהתרחש המוות באתו, היה מתרחש בבית השומר.

מְלוּהָ לְהוֹצֵאָה נִיתְנָה קידושין מז, א

הלווה רשאי להשתמש ככסף שניתן לו בהלוואה כרצונו, ואינו צריך להשאיר אותו בעינו, כדי שיהיה מצוי בכל עת שיתבענו המלווה. מכיוון שכך, מי שקידש אישה במלווה שהלווה לה – אין האישה מקודשת, כי רואים את כסף ההלוואה ככספה של האישה, מפני שהיא רשאית להוציא כרצונה, ונמצא שלא נתן לה כסף קידושין.

מְלַח מְמוֹן חָסֵר כתובות טו, ב

הממון נשמר כשמחסרים ממנו למעשים טובים. כשדאה רבן יוחנן בן זכאי את בתו של נקדימון בן גוריון, שהיה מעשירי ירושלים, כשהיא ענייה ומנוולת, שאל אותה: "ממון של בית אביך להיכן הלך?". כלומר, כיצד נעשית ענייה כל כך? השיבה לו: "מלח ממון חסר". כלומר, בית אבי לא עשו צדקה כדאוי, ולכן כלה ממוגם.

מְלַחֶמֶת מְצוּהָ; מְלַחֶמֶת רְשׁוּת סוטה מד, ב

מלחמת מצווה – היא מלחמת כיבוש הארץ מידי שבעת העממים שישבו

בה, מלחמת עמלק, וכן עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם. מלחמת רשות – היא מלחמה שמטרתה להרחיב את גבול ישראל ולהרבות בגדולתם של ישראל ובכבודם בין האומות. יש הבדל בין שתי הקטיגוריות האלה לעניין סמכותו של המלך לצאת למלחמה ולעניין יכלתו לכפות את העם לצאת עמו למלחמה. במלחמת מצווה המלך יכול לצאת כרצונו ולכפות את העם לצאת, ואינו צריך לקבל רשות מן הסנהדרין; במלחמת רשות המלך זקוק לאישור הסנהדרין הגדולה, כדי להוציא את העם למלחמה. הבדל נוסף הוא, שבמלחמת מצווה הכול מגויסים, ואפילו חתן מתדרו וכלה מחופפת; במלחמת רשות יש עילות שונות הפוטרות מן הצורך להתגייס.

מֶלֶךְ – לֹא דָן, וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ סנהדרין יח, א

להבדיל ממלכי יהודה, שהם מזרע בית דוד, שהיו מוסמכים לדון, וממילא גם כפופים בעצמם לסמכות שיפוט, ונידונים בפני כתי דין בעת הצורך, מלכי ישראל אינם דנים ואין דנים אותם. הסיבה לכך אינה משום שיש למלכי ישראל חסינות, אלא משום שאינם נכנעים לדברי תורה, ועלולה לבוא תקלה על ידם, כשיפקירו בידם סמכויות שיפוט, או כשיעמידו אותם לדין. הרקע לדין זה הוא, שכאשר דנו הסנהדרין את עבדו של ינאי המלך, שהרג את הנפש, הטיל ינאי – שנכח בעת קיום המשפט – אימה על הסנהדרין, ועל כן נמנעו מלפסוק נגדו. באותה שעה גזרו חכמים על המלכים שאינם מזרע בית דוד: "מלך – לא דן, ולא דנין אותו". ראה גם ערך: "יבא בעל השור ויעמוד על שורו"; "יבא בעל מחשבות ופרע מכס".

מֶלֶךְ פּוֹרֵץ גְּדֵר לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ, וְאֵין מִמְחִין בְּיָדוֹ

בבא בתרא ק, ב

אחת הזכויות המיוחדות שיש למלך היא, שהוא רשאי שלא להתחשב בשדה ורכוש של אחרים, והוא יכול לעבור בתוכם, הוא וגייסותיו. אין המלך צדיק לעקם ולעקל את דרכו מפני רכושם של אחרים. ראה גם ערך: "דרך המלך – אין לה שיעור".

מֶלֶךְ שֶׁמַּחֵל עַל כְּבוֹדוֹ – אֵין כְּבוֹדוֹ מְחוּל קידושין לב, ב

כבוד גדול נוהגים במלך, ודואגים שייקאו בני אדם מפניו. משום כך אין דוכבים על סוסו, ואין יושבים על כסאו, ואין משחמשים בכל כלי תשמישיו, ואסור לראותו כשהוא ערום, או בכל מצב אחר, שהוא עלול להתכוות בו. כמו כן, מלך אינו חולץ ליבמתו, היות והדבר כרוך בכיריקת היבמה, שיש בה כזיון. גם אם דעה המלך לוותר על משהו מגיבוני

המלכות, או מהביכודים הכרוכים בה, אין שומעים לו, מפני שמעמדו כמלך מחייב, שחיה אימתו ויראתו על העם.

מְלֻכּוּתָא דְאַרְעָא כְּעִין מְלֻכּוּתָא דְרְקִיעָא כרכות נח, א

מלכות הארץ היא כעין מלכות השמים. האמורא רב ששת היה עיור. והלכו הציבור לקבל את פני המלך, והלך איתם רב ששת. פגש אותו כופר אחד, ותמה מה לאדם שאינו רואה בטכס זה. השיב לו רב ששת: "כוא וראה, שיודע אני יותר ממך". כשעבר הגדוד הראשון מגדודי המלך ונשמע רעש, אמר אותו כופר, שהמלך בא, והשיב לו רב ששת, שעדיין לא בא; הדבר חוזר על עצמו גם כשעבר הגדוד השני; כשעבר הגדוד השלישי ונשתתקו כולם, אמר רב ששת: "עכשיו ודאי בא המלך". כשתמה איתו כופר, מניין ידע זאת רב ששת, השיב לו: "מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא". ולכן, כשם שבהתגלות ה' לאליהו הנביא היה הגילוי דווקא בזמן השתיקה (מלכים א יט, יג), כך ודאי גם בהתגלות כבודו של המלך. כך ידע רב ששת אימתי הגיע המלך.

מְלָקוּת בְּמָקוֹם מִיתָה עוֹמֶדֶת סנהדרין י, א

עונש מלקות בא במקום עונש מוות. מי שנגזר עליו להלקותו, ראוי למעשה לעונש מוות, משום שעבר על מצוות בוראו, ועונש המלקות הוא כאחת מן המיתות. לכן, יש מי שסבור, שיש לדון בעברה שהעונש עליה הוא עונש מלקות בכית דין של עשרים ושלשה, כשם שבעברות שהעונש עליהן הוא עונש מיתה דנים בפני בית דין של עשרים ושלשה.

מְמוֹן אִיתִיהּ בְּחֻזְרָה; שְׁבוּעָה לִיתִיהּ בְּחֻזְרָה כבא מציעא ז, א

ממון ניתן להחזרה; שבועה אינה ניתנת להחזרה. כלומר, טעות ממוניה ניתנת לחיקון – בהשבה, ולכן אדם מוכן להסתכן בטעות, ויש חשש שיחבט את חברו גם אם יש לו ספק אם חברו חייב לו, אם לאו. לעומת זאת, בספק יש להניח שלא יסתכן אדם להישבע לשקר, ואם נטיל עליו שבועה, ימשוך ידו מתביעתו. על כן, הטלת שבועה יכולה למנוע אנשים מלחבוע מספק.

מְמוֹן הַמוֹטָל בְּסַפֵּק – חוֹלְקִין כבא קמא מו, א

בספק שבא מכוח המציאות, ואין יודעים כיצד להכריע בו, יש מי שאומר, שהפתרון הוא שיחלוקו. למשל, הדין הוא, ששור חם – שנגח רק פעם אחת או פעמיים – שהזיק על ידי נגיחה, משלם רק מחצית הנוק; לעומתו, שור מועד (ע"ע: "שור חם; שור מועד") משלם נזק שלם. שור שנגח את הפרה,

ה' אלוקיך... ככל נפשך ובכל מאורך" (דברים ו, ה) בשתי דרכים: לגבי אנשים שגופם חביב עליהם מממונם נאמר: "בכל נפשך", שעליהם לאהוב את ה', ככל גופם, שהוא הדבר החביב עליהם יותר מכל; ולאנשים שממונם חביב עליהם מגופם נאמר: "בכל מאורך", שעליהם לאהוב את ה' ככל ממנום, שהוא הדבר החביב עליהם ביותר.

מְמַזֵּר תִּלְמִיד חָכֵם קֹדֵם לְכַהֵן גָּדוֹל עִם הָאָרֶץ הוריות יג, א
כהן גדול הוא המייתוס שבישראל, וממזר הוא מפחותי הייחוס. לעניין סדר קדימה, לכל דבר של רווח או של כבוד, כהן גדול קודם לממזר. אף על פי כן, אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ (כימי בית שני, היו ממנים לפעמים כהן גדול עם הארץ, משום שנתן ממון למלכות).

מְפָרֵי רְשׁוּתָהּ פְּאֵרֵי אֵיפְרַע בכא קמא מו, ב
מבעל חובך – סובין היפרע. משפט השגור כפי הבריות, ומשמעותו: היפרע מבעל חובך מכל מה שאתה יכול להיפרע, ואפילו מדברים פחותי ערך, כדי להכטיח לעצמך שיינתן לך המגיע לך.

מְנָא תְּבִירָא תְּבָר בכא קמא יז, ב
כלי שבור שבר. מי שזרק כלי מראש הגג, ובא אחר ושבר אותו במקל, קודם שנת על הארץ, המשבר פטור מן התשלומים, והזורק חייב, מכיוון שהכלי היה בדרךכו להישבר, וממילא זה שהיכה בו במקל, שבר כלי שבור.

מְנַהֵג מְבַטֵּל הֶלְכָה בכא מציעא פג, ב
בדיני ממונות, פעמים שהמנהג מבטל את הדין. למשל, זמן עבודתו של שכיר יום מן התורה הוא מזירתת השמש ועד שקיעתה. אם נהגו במקום מסוים, שיום העבודה קצר יותר, בעל הבית אינו יכול לכופף את הפועל לעבוד כזמן העבודה מן התורה, אלא המנהג מבטל את ההלכה. ראה גם ערך: "אם יבא אליהו ויאמר אין שומעין לו".

מְסָאנָא דְרַב מְפָרְעָאֵי – לָא בְּעִינָא קידושין מט, א
איני חפצה כנעל הגדולה ממידת רגלי. מי שאמר לאישה: "התקדשי לי, על מנת שאני לוי", ונמצא שהוא כהן – אין האישה מקודשת, משום שאף על פי שזכתה לבעל יותר מיוחס ממה שנאמר לה, אינה חפצה במישהו שייחוסו גבוה מדי עבורה, מחשש שיתגאה עליה, והתרצתה האישה להתקדש ללוי, אך לא לכהן.

מסְרִיךְ כְּבַעַל חוֹב ככא מציעא קיג, ב

כשהמלווה בא להיפרע מן הלווה את חובו, אין גובה מכל נכסי הלווה, אלא הלווה מביא את כל נכסיו, ומחובם משאירים לו את צורכי חייו החיוניים: מזון, לבוש וכלי עבודה, ורק משאר הנכסים גובה המלווה את חובו.

מְסִיג גְּבוּל ספרי דברים, קפח

משנה סימני תחומי הקרקעות שבינו לבין חברו, כדי שתיכנס קרקע חברו לתוך שלו. נוסף לאיסור גזל הרגיל, יש לגבי הקרקעות בארץ ישראל איסור לשנות את סימני הגבול שבין קרקעותיו של אדם לאלה של חברו, כדי להרחיב את גבול שדהו על חשבון שדה חברו. איסור זה נלמד מן האמור בתורה: "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך אשר תנחל בארץ אשר ה' אלהיך נותן לך לרשתה" (דברים יט, יד), וממה שנאמר בקללות שבהר עיבל: "ארור מסיג גבול רעהו" (דברים כז, יד). כן אמרו: "מנין למחליף דברי ר' אליעזר בדברי ר' יהושע ודברי ר' יהושע בדברי ר' אליעזר... שהוא עובר בלא תעשה? תלמוד לומר: 'לא תסיג גבול רעך'" (ספרי, שם). לאיסור זה הסמיכו גם את איסור הסגת גבול חברו כקיפוח פרנסת חברו (ע"ע: "יורד לאומנותו של חברו").

מְסִיחַ לְפִי תוֹמוּ יבמות קכא, ב

מי שמספר בתמימות על מה שראו עיניו, ואינו מתכוון למסור עדות, ולא ליצור נפקויות משפטיות, אין סיבה לחשוש בו שהוא משקר, ומאמינים לדבריו. למשל, אף על פי שהגוי פסול לעדות, הוא נאמן בדברים מסוימים, כגון להעיד שמת הבעל, ולהתיר לאשתו להינשא, או להעיד באיסורים דרכנו, אם הוא "מסית לפי תומו".

מְסַפֵּיקָא — לָא מְפָקִינַן מְמוֹנָא ככא מציעא לו, א

אין מוציאים ממון מספק. כשאדם תוכע ממון מחברו, ותביעתו אינה ודאית, אלא מוטלת בספק, אין אומרים שיתן הנתבע את הממון לחובע, אלא מעמידים את הממון בחזקת המחזיק בו. למשל, מי שגול ממון מאחד מחמישה אנשים, ואינו יודע ממי גזל, וכל אחד טוען שהוא הגנול, הדין הוא שמניח הגולן את הגולה כיניהם ומסתלק, מכיוון שאין מוציאים ממון מספק.

ראה גם ערך: "העמד ממון על חזקתו".

מְסַקַל מְרֻשּׁוֹת שְׁאִינְהָ שְׁלָךְ לְרֻשּׁוֹת שְׁלָךְ ככא קמא ג, ב

אדם המסקל אבנים מרשותו לרשות הרכים, נחשב כמסקל מרשות שאינה

שלו לרשות שלו. אף על פי שניתן לחשוב להיפך, הרי "רשות שאינה שלך" היא דווקא הרשות שעכשיו היא שלך, אך ייתכן שתמכור אותה; ו"רשות שלך" זו רשות הרבים, שתעמוד לרשותך לעולם. אחד הדינים שנועדו לשמירה על איכות הסביבה הוא האיסור לפנות אבנים מרשות היחיד לרשות הרבים. כדי להמחיש את העובדה שהדבר נועד לטובת הכלל, שכן רשות הרבים היא נחלת הכלל, מובא סיפור על אדם שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים. מִצְאוֹ חסיד אחד, ואמר לו: "מדוע אתה מסקל מרשות שאינה שלך (רשות היחיד) לרשות שלך (רשות הרבים)?".

אתה סבור שבפעולתך אתה מפנה אבנים מן השטח שלך לשטח של אחרים, אך בעצם אתה עושה בדיוק להפך, שכן רשות היחיד אינה שלך באופן מוחלט, שכן אפשר שתמכור אותה, אבל רשות הרבים היא שלך לעולם. תגובת אותו אדם הייתה לגלוג על הדברים, אך סופו שנצרך למכור את שדהו, והיה מהלך באותה רשות הרבים, ונכשל באותן אבנים, ואז אמר: "יפה אמר לי אותו חסיד: 'מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך?'".

מִסֵּר מוֹדְעָא עֵרֵכִין כֵּא, ב

הודיע לפני עדים שעשה מעשה מסוים (כגון: מכר את רכשו, או נתן גט, וכדומה) מתוך אונס והכרח, ולפיכך הוא מבקש לבטל את המעשה. כשמסר אדם מודעא קודם כתיבת שטר המכר, בטל המכר, ואפילו החזיק הלווקח במכר כמה שנים, מוציאים את המכר מידו, ומקבל חזרה את הדמים.

מודעא על גט או על מתנה ניתן למסור גם אם אין הערים מכירים באונס, אך מודעא על מכר אין כוחבים עד שמכירים העדים באונס (ראה: שולחן ערוך, חושן משפט, סימן רה, תתיבות שם).

מְעִילִין פִּילָא בְּקוּפָא דְּמַחְטָא בְּבֵא מְצִיעָא לֵה, ב

מכניסים פיל בחוד המחט. ביטוי לחריפות מוגזמת ולהעלאת פלפולים וסברות שאין להם כל יסוד. כשם שאי אפשר להכניס פיל לחור המחט, כך אין כל בסיס לסברות ולפלפולים האמורים. אמדו על אנשי פומבדיתא שהיו "מעילין פילא בקופא דמחטא".

מְעִיקְדָא מְאִי סְבֵר, וְלְבִסוּף מְאִי סְבֵר? כְּחוּבוֹת נב, ב

בתחילה מה חשב, ולבסוף מה חשב? ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי, כשאמד חכם מסוים דבר מה, ואחר כך חזר בו ואמר דבר אחר, ומבקשים לברר, מה סבר בתחילה ומה סבר לבסוף.

מעלה עשו בְּיִחוּסֵי קִדּוּשֵׁי עַג. א

בענייני ייחוס ומשפחה, החמירו חכמים יותר ממה שדין תורה דורש. למשל, מדין תורה ספק ממזר מותר לבוא בקהל, אבל עשו חכמים מעלה בייחוס, ואסרו גם את הספקות לבוא בקהל. מכיוון שכן, גם מי שבא מספק ערוה, כגון הכא על אישה שקירושה היו ספק קידושין, או שגירושה היו ספק גירושין, או שהוא "שחוקי" (ע"ע) או "אסופי" (ע"ע), אסורים לשאת בת ישראל. ראה גם ערך: "הרי רובי בעינן".

מעלין בקודש, ולא מורידין יומא יב, ב

ניתן להעלות חפץ או אדם לדרגת קדושה גבוהה מזו שהוא נמצא בה עכשיו, אבל אסור להוריד חפץ או אדם לדרגת קדושה נמוכה מזו שהוא נמצא בה עכשיו. למשל, אם אירע פסול ככהן גדול, ומינו כהן גדול אחר תחתיו, לאחר שעובר פסולו של הראשון, הוא שב לעבודתו. יש מי שאומר, שהכהן השני שוב אינו ראוי לא להיות כהן גדול, כרי לא ליצור מתח ואיכה בין שני הכהנים, ולא כהן הדיוט, משום "מעלין בקודש ולא מורידין", שאחרי שהיה כהן גדול, אין ראוי שירד בדרגה, וישמש ככהן הדיוט.

מעלינן ליה עילוויא פי נכסי דבר מריון כבא בתרא יב, ב

לנו היא משוכחת ומעולה כנכסיו של בר מריון (שהיה אדם עשיר ונכסיו משוכחים ביותר). כששניים באים לחלוק שרה שירשו, והאחד מבקש לקבל את חלקו בסמוך לשרה אחר שלו, יש מי שאומר, שאם שני החלקים שווים, כופים על השני להסכים לחלוקה זו. לעומתו, יש מי שאומר, שיכול השני להשיב לו בטענה, שעבורו אותו חלק שווה הרבה כנכסיו של בר מריון, בשל האפשרות שיתברך יותר משאר שדות, ועל כן אין לכפות עליו להסכים לחלוקה זו.

מעמד שלשתן גיטין יג, ב

נוכחות בעל החוב, החייב ואדם שלישי שאליו ממחים את החיוב. לוי היה חייב סכום כסף לדאובן, ואמר ראובן ללוי בנוכחות שמעון: "מנה יש לי בידך, תנהו לשמעון", קנה שמעון את אותו סכום כסף מיד. קניין זה קרוי "מעמר שלושתן", משום שעצם נוכחות שלושת האנשים מאפשרת את הקניין בלי צורך בפעולת קניין פיזית.

מענין לענין באותו ענין קידושין ו, א

מי שריכר עם אישה על עסקי קירושה, ונתן לה דמי קירושה, ולא פירש

שהוא נותנם לה לשם קידושין: יש מי שאומר, שהואיל והם "עסוקין באותו ענין" (ע"ע) די בכך, ואין צורך שיפרש. יש מי שמרחיק לכת ואומר, שאף אם אינם עסוקים באותו ענין ממש, אלא שמדברים מעניין לעניין באותו ענין, היינו שדיברו קודם שיתקדשו זה לזה, ואחר כך דיברו כשאר צורכי זיווגם, כגון בנושאי נדוניה ופדנסה, ואז נתן לה את דמי קידושה, וראים את מה שנתן לה כנתינה לשם קידושין.

מעשה חידודים סנהדרין 10, ב

מעשה שבו הגבר אינו בועל את האישה, לא כדרכה ולא שלא כדרכה, אלא מחדר ומקשה את אבר מינו, על ידי חיכוכו בבשרה של האישה מבחוץ. בכל דיני העריות הדין הוא, שאם בעל את האישה כדרכה או שלא כדרכה, חייבים שניהם בעונש הנקוב; אך אם עשה מעשה חידודין, הם פטורים.

מעשה ידיה כחוכות 10, ב

הכנסות האישה ממלאכיה שהיא עושה. אחד הדברים שהבעל זוכה בהם בנישואין הוא מעשה אשתו, היינו ההכנסה הבאה לאשתו ממלאכות שהיא עושה. תיקנו חכמים, שהכנסות האישה ממעשה ידיה, יהיו לבעל, כנגד המזונות שהוא חייב לזון אותה בהם. לפיכך, יכולה אישה לומר לבעלה שלא יזון אותה, ושלא תתן לו את הכנסותיה ממלאכותיה, אלא תתפרנס ותזון מהן (ע"ע: "איני ניוונית ואיני עושה").

מעשה לא עבדי, דיבורא קאמרי גיטין 10, א

מעשה אינם עושים, דיבור אומרים. כלומר, אף על פי שאין אנו חוששים שיעשו מעשה פסול, אנו חוששים שיאמרו משהו שיביא לתוצאות פסולות. אדם שאמר לשניים, שיאמרו לסופר לכתוב גט לאשתו, ויאמרו לפלוני ופלוני שיחתמו על אותו גט – יש מי שאומר, שהגט כשר, ואף על פי כן "לא תיעשה כן בישראל" (ע"ע: "כשר, ולא תעשה כן בישראל"). טענו כנגדו, שאם הגט כשר, מדוע אין לעשות כן? והוא השיב, שחוששים שמא השכור האישה עדי שקר, שיאמרו לסופר בשם בעלה לכתוב גט, ולעדים לחתום עליו. ואף על פי שאין אנו חוששים, שיעשו מעשה שקר, כשיעירו עדות שקר, או שיחתמו על גט שקר, אנו חוששים שמא יעשו שקר על ידי דיבור, כגון על ידי אמירה לסופר ולעדים לכתוב גט ולחחות עליו, תוך שהסופר והעדים סבורים שהבעל הוא שציווה לעשות כן.

מעשה – לסתור?! ביצה כד, א

דבר או מקרה שיש בו לסתור ולכטל את הדברים שנאמרו קודם. פעמים

שנאמר דין, וכרי לחזקו ולתמכו, מסופר אחריו שנהגו כך אנשים מסוימים, או שנהגו כן במקומות מסוימים. אם מובא מקרה זה, ורואים שאין בו משום חזוק לדין שהובא, אלא להפך, שהוא מנוגד להלכה שנשנתה לפניו, מובעת התמיהה: "מעשה – לסתור?!"

מעשה רב שכת כא, א

מעשהו של חכם וגדול. אחר המקורות המשפטיים ליצירת דינים והלכות, הוא מעשהו של חכם וגדול. עדות על כך, שפלוני שהוא חכם וגדול נהג כך, עשויה ללמד שכך היא ההלכה. במקור זה משתמשים בעיקר כאמצעי לפתרון ספקות הלכתיים. כשאין ידוע כיצד יש לנהוג, ומסופר "מעשה רב", יש במעשה ללמד מהי ההלכה. יתרונו שאין הוא מוסר כלל משפטי מופשט, אלא יישומם של דינים באורח מוחשי, בחיי המעשה.

מעשיהם כמעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס סוטה כב, ב

אנשים צבועים, העושים כמעשי הרשעים, ומראים עצמם כלפי חוץ כאילו הם צדיקים הראויים לשכר ולכבוד. מקורו של הביטוי במעשה המקראי, שמסופר בו שהרג פנחס בן אלעזר הכהן את זמרי בן סלוא, נשיא שבט שמעון, שבעל את המדיינית כזבי בת צור. על אנשים צבועים אומרים, שעושים מעשה זמרי (שחטא), ומבקשים שכר כפנחס (שנטל שכר על שקינא לה, והרג את זמרי).

מפי הגבורה הורית ח, א

מפי הקדוש ברוך הוא עצמו. ישראל שמעו את כל המצוות מפי משה רבנו, חוץ ממצוות: "אנכי ה' אלקיך" ו"לא יהיה לך", ששמעו אותן מפי הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו. נאמר בהשאלה על רברים שאין עליהם עוררין.

מפיהם ולא מפי כתבם גיטין עא, א

כלל בדיני הראיות. עדות קבילה בבית דין, רק כשהיא מושמעת מפיו של העד, ולא כשהיא נקראת מן הכתב. יש שהטעימו הלכה זאת בצורך שיתרשם בית הדין ישירות מדברי העדות וממידת מהימנותה.

מפיקנא מאוניך על פי יבמות ס, ב

אוציא מאחוניך. בהשאלה, אנקוט נגדך אמצעים חמורים. מעשה ככהן שנשא גיורת בת פחות משלוש שנים ויום אחד. כששאל אותו רב נחמן בר יצחק מדוע עשה כן? השיב שר' יעקב בר אידי פסק, שהדבר מותר. אמר לו, שילך ויגרש אותה, ואם לא יעשה כן "מפיקנא לך ר' יעקב בר אידי

מאוניץ". כלומר, ינקוט נגדו אמצעים חמורים, כדי שלא ינהג כרעת ר' יעקב בר אידי, אלא יגרשנה.

מפני דרכי שלום גיטין סא, א

אחר המניעים שהדריך את חכמים בהתקנת תקנותיהם הוא המטרה לשמור על השלום, לקיים יחסים טובים בין הבריות, ולמנוע סכסוכים וחיכוכים. למשל, תיקנו בדיני צדקה, שנותנים צדקה גם לעניי הגויים מפני דרכי שלום.

מפני הרגל עבירה פסחים ל, א

יש מעשים שמצד עצמם אינם אסורים, ונאסרו רק מכיוון שהם עלולים להרגיל את האדם לעבור עברה. למשל, לא יאכל עם אשתו נידה על שולחן אחד, שלא יבוא לידי עברה.

מפני תיקון העולם גיטין מ, ב

לשם שמירה על סדרי חיים תקינים בעולם; למען טובת הציבור. אחד המניעים לתקנות חכמים הוא שאיפתם לשמירה על סדרי החיים. למשל, התקין הילל את הפרוזבול (ע"ז), מפני תיקון העולם – כדי שלא יפסיקו עשירים להלוות לעניים, מחשש שתשמיט שנת השמיטה את חובם. או למשל, תיקנו שאין פודים את השבויים במחיר גבוה במיוחד, אף על פי שמצוות פדיון שבויים היא מצווה גדולה, וזה מחשש שאם יראו הגויים, שישראל פודים את השבויים במחיר גבוה, ירכו לשבות שבויים, וישתבש הסדר הטוב והתיקן שבעולם.

ראה גם ערך: "חציו עבד וחציו בן חורין"; "נכסים משועבדים; נכסים כני חורין"; "תקנת השבויים".

מפני תקנת בנות ישראל, שלא יהיו מצויות

להתגרש ירושלמי, גיטין, פרק ג, הלכה ב

חכמים קבעו כמה מדיני הגט במגמה להכביד על תהליך הגירושין. הם עשו כן מפני תקנת בנות ישראל, שלא יהיה קל לגדשן. למשל, הכותב טפסים של גיטין כדי שיהיו מוכנים בידו למכירה, צריך להניח חֶלֶק אח מקום התורף (החלק העיקרי של הגט, שגורשמים בו השמות של האיש והאישה וחאריך הגט), כדי שלא יהיה בירי הבעל גט מושלם, שיוכל לחיתו לאשתו בעקבות כל קטטה שתפרוץ ביניהם. מכיוון שמקום התורף של הגט נותר חלק, ועדיין יש צורך לכתבו, יש סיכוי שבזמן שיחלוף ביתיים, יתפייס הבעל, ויחזור בו מכוונתו לגרש את אשתו.

מְפַקְעֵי שְׁעָרִים כבא בהרא צ, ב

פורצים את מחירי השוק; מעלים את המחירים. חכמים ראו כתופעת הפקעת השערים דבר חמור, עד שהשוו את מפקיעי השערים למלווים בדיבת ולמרמים במידות ובמשקלות. ראה גם ערך: "שלא להפקיע את השערים".

מְפָרִיחֵי יוֹנִים סנהדרין כד, ב

אנשים המפריחים יונים לשם תחרות, ומי שקדמה יונתו ליונת חברו, זוכה בכסף שהתערבו עליו. לפי פירוש אחר, אנשים המצפצים ליונים של אחרים במטרה למשוך את היונים אליהם. מפריחי יונים פסולים לדון ולהעיד. סיבת הפסול היא, לפי הפירוש הראשון, משום ש"אין עסקין ביישובו של עולם" (ע"ט), ולפי הפירוש השני, משום שיש כמעשה זה משום "גזל מדרבנן". ראה גם ערך: "משחק בקוביא".

מְצוּה בּו יוֹתֵר מִבְּשִׁלוּחוּ קידושין מא, א

יש עדיפות לעשייה עצמית של מצווה, מעשייה באמצעות אחר. אף על פי שלפעמים יכול שליח לעשות מעשה מצווה עבור האדם, עדיף שיעשה אותה האדם בעצמו, ואז שכרו רב יותר. כלל זה אמור למשל, לגבי קידושי אישה. אף על פי שיכול אדם לקדש אישה על ידי שליח, מצווה שיקדשנה בעצמו.

מְצוּה דְרַבִּים ברכות מז, ב

מסופר על התנא ר' אליעזר, שנכנס לבית הכנסת, ולא מצא בו מניין לתפילה, ושיחרר את עבדו, כדי שישלים מניין. נשאלה השאלה: מדוע נהג ר' אליעזר כך? והלא אסור לשחרר עבד כנעני, שנאמר: "לעולם בהם תעבדו" (ויקרא כה, מו). התלמוד משיב תחלילה, שהשתרר נעשה לצורך קיום מצוות תפילה כציבור. הקשו על כך: והלא זו "מצוה הבאה בעבירה" (ע"ט), והשיבו: "מצוה דרבים שאני". כלומר, מצווה של רבים יש לה מעמד מיוחד, וכדי להוציא את הרבים ידי חובתם במצווה מותר היה לו לשחרר את עבדו, ואין זו מצוה הבאה בעבירה.

מְצוּה הַבָּאָה בְּעֵבֶרָה סוכה ל, א

מצווה הנעשית על ידי שעבר העושה אותה עברה. הגזול לולב אינו יכול לקיים בו מצוות נטילת לולב, מפני שהיא מצווה הבאה בעברה.

מצוה לבצוע סנהדרין ה, כ

מצווה לפשר בין בעלי דין. פשרה בין בעלי דינים עדיפה על פסיקה של בית דין, ולכן מצווה על בית דין לנטות לפשרה ולשאול את בעלי הדין בתחילת הדין, אם הם רוצים דין או פשרה, ואם רצו פשרה, צריך בית הדין לפשר ביניהם.

בתלמוד מובאת גם דעה, לפיה משכאו אנשים לדין, אסור להציע להם פשרה. להלכה נפסק: "מצווה לומר לבעלי דינים בתחילה: הדין אתם רוצים או הפשרה? – אם רצו כפשרה, עושים ביניהם פשרה... וכל בית דין שעושה פשרה תמיד, הרי זה משוכח" (שולחן ערוך, חושן משפט, סימן יב, סעיף ב).

מצוה לקיים דברי המת גיטין מ, א

מצווה לקיים ולמלא את הדברים, שציווה המת בשעת מיתתו. למשל, מי שציווה את יורשיו בשעת מיתתו, שלא ישעבדו שפחה פלונית, הרי היא נשארת במעמד של שפחה, אך אסור ליורשים להטריח אותה במלאכות קשות, מפני שמצווה לקיים את דברי המת.

מצוה רבה כבא בתרא ח, א

מצווה גדולה. אמרו חכמים על מצוות פדיון שבויים, שהיא "מצווה רבה", היינו מצווה חשובה במיוחד. הסיבה לכך היא, שייסורי השבי והסכנות, שהשבוי מצוי בהן, גדולים במיוחד, ויש לעשות כל מאמץ לשחרר את השבוי משביו. מכיוון שכך, מצוות פדיון שבויים קודמת לפרנסת עניים ולדאגה למלבושיהם. וכך כותב הרמב"ם על מצווה זו: "אין לך מצווה גדולה כפדיון שבויים; שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והעדרמים, ועומד בסכנת נפשות... ואין לך מצווה רבה כפדיון שבויים" (הלכות מתנות עניים, פרק ח, הלכה י). בתלמוד מסופר על אישה חשובה ששלחה אונק דנירים לאמורא רב יוסף, וציוותה שישמשו הדינרים למצווה רבה. הסיק רב יוסף שיש להשתמש בדינרים לפדיון שבויים, שאין לך מצווה גדולה ממצווה זו.

מצוות לאו ליהנות ניתנו ראש השנה כח, א

המצוות לא ניתנו לישראל כדי שיהנו מהן, אלא הן עול על צווארם. כתוצאה מעיקרון זה: המודר הנאה מחברו – יכול חברו לתקוע עבורו כשופר, כדי להוציאו ידי חובה. היות ואין קיום המצווה מוגדר כהנאה, אין הדבר כלול בגדר הנדר.

מצוות עשה; מצוות לא תעשה יבמות ר, א

שש מאות ושלוש עשרה מצוות שבתורה (ע"ע: "חרי"ג מצוות"), יש בכללן

רמ"ח (248) מצוות עשה ושס"ה (365) מצוות לא תעשה. מצוות עשה הן ציוויים לעשות מעשה מסוימים. מצוות לא תעשה, המכונות גם "לאויז", הן ציוויים לאדם להימנע מעשיית מעשה מסוימים. כללים שונים נאמר, כשיש סתירה בין מצוות עשה למצוות לא תעשה. למשל: "אתי עשה ודחי לא תעשה" (יבמות ג, ב).

מְצוֹת עֲשֵׂה שֶׁהִזְמַן גְּרַמֵּן קִידוּשֵׁין כּט, א

מצוות עֲשֵׂה (ע"ע) שהזמן גורם אותן, למשל: סוכה, לולב, ושופר, הנוהגות במועדים מסוימים, תפילין – הנוהגים ביום ולא בלילה, וכן אינם נוהגים בשבתות ובימים טובים. הכלל הוא, שהנשים פטורות מכל מצוות עשה שהזמן גרמן. חריג לכלל זה, הוא, למשל, מצוות אכילת מצה שהנשים חייבות בה, מכיוון שהן אסורות באכילת חמץ, וכל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה. כמו כן הנשים חייבות לקדש על היין בכניסת השבת, מכיוון שהן מוזהרות על איסור מלאכה בשבת, והוקשה זכירת השבת לשמירת השבת, ללמדנו שכל המצוה בשמירת שבת מצווה גם בזכירתה.

מְצִיאָה – הַלֵּל עֲנִיִּים אֶצְלָה כבא מציעא ט, ב

הכול כשרים לזכות במצויה, בלא הגבלה. בניגוד לפאה, למשל, שרק עניים רשאים לזכות בה.

מְצִיל עֲצָמוּ בְּמִמּוֹן חֲבִירוֹ כבא קמא ק"ז, ב

מי שהפקירו אצלו ממון, או כלים חשובים, וכאו עליו גנבים, ונתן להם את הפיקדון כדי להציל את עצמו: אם היה ידוע שהוא בעל ממון, חייב לשלם למפקיד, שחזקתו שבגלל עושרו באו עליו הגנבים, וכשמסר להם את הפיקדון, נמצא שהציל את עצמו בממון חברו.

מְקַח טְעוֹת כחובות י"א, ב

קנייה שטעה בה אחד הצדדים במחיר הסחורה או בטיבה, ולפיכך יש רשות לצד המפסיד לחזור בו מן הקנייה. ההנחה היא, שלא הייתה גמירת דעה מצד הטועה לבצע את העסקה בתנאים אלה, והוא עשאה מתוך מחשבה (מוטעיה), שהתנאים שונים. בהיעדר גמירת דעת – אין הפעולה חופסת, ועל כן אפשר לחזור ממנה.

מְקַנְסָא לָא יִלְפִינָן גִּיטִין נג, א

אין לומדים מן הקנס. אין לומר שאם קנסו חכמים בעניין אחד, הם קונסים גם בעניין אחד הדומה לעניין הראשון. אף שהיקש הוא דרך לימוד

מקובלת, קנס אינו דין שאפשר ללמוד ממנו. לכן, כשנאמר במפורש, שקנסו חכמים, יש קנס; וכשלא נאמר במפורש שקנסו, אין קנס.

מקצץ בנטיעות חגיגה יד, ב

סוטה מיסודות האמונה; כופר בעיקר. מסופר בתלמוד על ארבעה מתכמי ישראל – בן עזאי, בן זומא, אלישע בן אבויה ורבי עקיבא – ש"נכנסו לפרדס", היינו שעסקו ביסודות האמונה ובחכמת הגוסתר: על בן עזאי מסופר, כי "הציץ ומח", כלומר הצצתו לתתום זה גרמה למותו; בן זומא "הציץ ונפגע", כלומר נטרפה דעתו; רבי עקיבא "יצא בשלום"; ואלישע בן אבויה "קיץץ בנטיעות", כלומר סטה מיסודות האמונה. מביוון שנקט התלמוד בדומיו של כניסה לפרדס, נקט כאן לשון של קיצוץ בנטיעות, ודימה את אלישע בן אבויה, שפגע ביסודות האמונה, למי שפגע ופגם בנטיעות שבפרדס.

מקצת היום ככולו נזיר ה, ב

חלק מן היום נחשב כיום שלם. לכלל זה יש השלכות בעניינים שונים, כגון: מניין ימי אבלות, מניין ימי נזירות, ועוד.

מקרא נדרש בין לפניו ובין לאחוריו קידושין טו, ב

כלל לעניין לימוד הלכות מן המקראות. כשלומדים הלכה מפסוק, יש לראותו כאילו הוא מוסב הן על הפסוק הסמוך לו לפניו והן על הפסוק הסמוך לו לאחוריו.

מר אמר חדא, ומר אמר חדא – ולא פליגי בבא מציעא יא, א

זה אמר דבר אחד, וזה אמר דבר אחד, ואין מחלוקת ביניהם. ביטוי שמופיע במהלך המשא ומתן התלמודי, ופירושו: לא כפי שאתה סבור, שאמרו שני החכמים דברים שונים זה מזה בנושא אחד, אלא דיברו בשני נושאים שונים.

מר כדאית ליה, ומר כדאית ליה טנהרין ז, א

חכם זה כפי מה שיש לו, וחכם זה כפי מה שיש לו. כלומר, מקור זה שהבאת כסיוע לאחד הצדדים למחלוקת אין ממנו ראיה, משום שכל אחד מן החולקים יוכל להסביר אותו לפי שיטתו.

מר פי אתריה, ומר פי אתריה בבא בתרא יב, א

זה על פי מקומו, וזה על פי מקומו. שותף הרוצה לחלוק עם שותפו קרקע

מֵרֶפֶסָן אֵיגְרִי קידושין טג, ב

שוכרות את הגגות. ביטוי זה משמש כחגיגה לדברים שאינם מוכנים להלוטין, ולא נראה להם טעם. המימרות שלך "מרפסן איגרי".

מְשׁוּם אֵיכָה כתובות מז, א

מחשש לשנאה וטינה. חכמים תיקנו תקנות שונות כדי למנוע איבה. למשל, הם תיקנו שהבעל זכאי במציאת אשתו. זאת מפני שהבעל חייב במזונות אשתו, ואם נאמר שמציאת האישה תהיה שלה, יגרום הדבר לאיבה ביניהם, מפני שהבעל ירגיש שיש לו הוצאות על אשתו שאין לו תמורה כנגדן. ראה גם ערך: "גדול וסמוך על שלחן אביו – זהו קטן; קטן ואינו סמוך על שלחן אביו – זהו גדול"; "סמוכין על שלחנו".

מְשׁוּם מְרָאִית הָעַיִן ביצה ט, א

משום צדם החיצוני של הרברים; מפני מה שעין הבריות רואה. אחד הנימוקים לאיסורים שאסרו חכמים על מעשה מסוים, אף שאין הוא אסור כשלעצמו, הוא החשש שמא יחשבו הבריות, כראותן את המעשה, שהאדם עובר עברה. למשל, יש איסור כלאי בגדים רק בצמר ופשתים יחידים. יש מין הדומה לצמר, הגדל על אבנים שבים, שמתר ללכשו עם הפשתן, ואף על פי כן אסרוהו חכמים, משום מראית עין, שמא יחשבו הבריות שהוא לוכש צמר ופשתן. ראה גם ערך: "בתדרי חדרים".

מְשׁוּם עֵיגוּנָא אֶקִילוּ בֵּיה רַבָּנִין יבמות פח, א

משום העיגון הקלו בה חכמים. בשל הצורך הגדול שראו חכמים במניעת עגינות מבנות ישראל (ע"ע: "מפני תקנת בנות ישראל, שלא יהיו בנות ישראל עגונות"), הקלו חכמים בדיני הראיות בכל הקשור לקבלת עדות על מות הבעל, אף על פי שמדובר באיסור עריות חמור. למשל, עדותם של עד אחד או אישה, או עבר, או שפחה, או גוי ה"מסיח לפי תומו" (ע"ע), או עדות "עד מפי עד" (ע"ע), או עדות מפי הכתב (ע"ע: "מפיהם ולא מפי כתבם"), קבילה לעניין זה. מאותה סיבה, אין בית דין מקיימים "דרישה וחקירה" (ע"ע) בעדויות אלה.

מְשַׁחַק בְּקוּבֵיא סנהדרין כד, ב

מי שמשחק במשחקי מזל כדי לזכות בכסף. משחקים בקוביא פסולים לדון ולהעיד. הסיבה לפסול היא: לפי ש"אינן עסוקין ביישובו של עולם" (ע"ע), כלומר שאינם עוסקים בדברים המביאים חועלת ליישוב העולם, ועל כן

אינם מכירים בטורחם ובצרותיהם של בני אדם, אינם חסים על חבריהם להפסיד ממונם, ואינם מהביישים להעיד עדות שקר. יש המבארים, שאנשים כאלה רגילים להשתמש בדרכי הונאה, ועל כן אינם בושים גם להעיד עדות שקר.
ראה גם ערך: "מפריחי יונים".

מְשֵׁטָה אֲנִי בְךָ בבא קמא קטז, א

מהתל אני בך. לפעמים אדם נוקט לשון, שמשמעת ממנה התחייבות לחברו, ואף על פי כן אין דורשים ממנו למלא אחר דבריו, היות והוא יכול לפרש את דבריו ולומר לחברו: "משטה אני בך", ולא התכוונתי להתחייב לך. למשל, מי שברח מבית האסורים, והייתה מעבורת לפניו, ואמר לבעל המעבורת: "העבירני, ואני נותן לך דינר", והעבירו – אינו חייב לשלם לו יותר מן השכר הרגיל המקובל לפעולת ההעברה, משום שהוא יכול לומר לבעל המעבורת, ששיטה בו.

מְשַׁלְמִין מִן הָעֲלִיָּה בבא קמא מ, א

משלמים מן הנכסים המונחים בעלייה. שור תם (ע"ע) שהזיק – משלמים בעליו דמי הנזק רק מתוך דמי שוויו של השור. לעומת זאת, שור מועד שהזיק, משלמים בעליו גם משאר נכסיהם, היינו גם מנכסים המונחים בעלייה. שור של חרש שוטה וקטן, או של מי שנמצא מחוץ למדינה, שנגחו, פטורים מתשלומים, אך בית דין מעמידים אפוטרופוס במקום הבעלים, ומתרים באפוטרופוס, שישמור על השור כראוי. אם הזיק השור, ונעשה מועד בהיותו אצל האפוטרופוס – משלם האפוטרופוס נזק שלם מן העלייה, היינו מנכסיו של האפוטרופוס עצמו, מפני שלא שמר על השור כראוי. אמנם, לאחר מכן האפוטרופוס רשאי לעשות דין עם בעל השור ולתבוע ממנו מה ששילם, מפני שאחרת איש לא יסכים להיות אפוטרופוס.

מְשַׁלְשִׁין בְּמִמּוֹן, וְאֵין מְשַׁלְשִׁין בְּמִכּוֹת מכות ה, א

עדים זוממין (ע"ע) שנתחייבו בתשלומים, מחלקים ביניהם את התשלומים; עדים זוממין שנתחייבו מלקות – כל אחד ואחד מהם לוקה שלושים ותשע מלקות, ואין אומרים שילקה כל אחד חלק מן המלקות, על פי מספר העדים שהוזמו. הטעם להבדל הוא, שאם ביקשו העדים לגרום לאדם חיוב ממוני, והוזמו, אם האדם שהעידו עליו מקבל מכולם יחד את מלוא הסכום שרצו להפסידו, מתקיים בזה דין "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (דברים יט, יט), כמצוות התורה. לעומת זאת, במלקות אין מתקיים בהם

דין "כאשר זמם", אלא אם כן ילקה כל עד כמניין המלקות שרצו לחייב בו את האדם שהעידו נגדו.
ראה גם ערך: "אין מלקות למחצה"; "ממון מצטרף; מלקות לא מצטרף".

מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמֶרֶת יבמות כא, א

שמירה נוספת. ממה שנאמר בתורה בדיני העריות: "ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחוקות התועבות" (ויקרא יח, ל), למדו חכמים, שבנוסף לדברים שנאסרו כמפורש בתורה, יש להוסיף שמירה נוספת על האדם שלא יחטא, ועל כן הוסיפו איסורי עריות אחרים.

מִשְׁנָה לֹא זָזָה מִמְקוֹמָהּ יבמות ל, א

משנה אינה נעקרת ואינה נמחקת. פעמים שאין צורך במשנה פלונית, הואיל וההלכה שבה כלולה במשנה אחרת. אף על פי כן, מכיוון שכבר נשנתה אותה משנה, לא עקרו אותה ממקומה.

מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה; מִשְׁנָה אַחֲרֹנָה נדרים צא, א

משנה ראשונה היא משנה שהורו ראשוני התנאים. משנה אחרונה הן ההלכות שהורו התנאים האחרונים. כלשון "משנה ראשונה" ו"משנה אחרונה" נוקטים כשאמרו חכמים דין פלוני בעניין מסוים, ואחר כך, מנימוקים שונים, שינו את הדין שנקבע בעבר. למשל, על פי משנה ראשונה – אשת כהן שאמרה לבעלה שנאנסה והיא אסורה עליו, או שבאה אליו בטענות בענייני אישות, שאין לו כוח גברא, ואינו מסוגל להוליד (ע"ע: "דברים שבינו לבניה"; "שמים ביני לביני"), או שאסרה עצמה בהנאת תשמיש מכל היהודים ואף מבעלה בכלל – האמינו לה חכמים, מאחר שזלזלה בעצמה כשאמרה דברים אלה בבית הדין, ופסקו שהבעל חייב לגרשה ולשלם לה כסף כתובהה. מאוחר יותר, חששו חכמים שמא אישה שתרצה להינשא לאחר, תבקש להפקיע עצמה מרשות בעלה באחת מן העילות המנויות לעיל (ע"ע: "שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר, ומקלקלת על בעלה"). על כן, על פי משנה אחרונה, אין מאמינים לאישה כשהיא טוענת טענות אלה.

מִשְׁנַת חֲסִידִים ירושלמי, תרומות, פרק ת, הלכה ד

הנהגותיהם של המחמירים על עצמם, ונוהגים "לפנים משורת הדין" (ע"ע). מעשה באדם, שהיה מבוקש על ידי המלכות, כדי להעמידו למשפט ולחייבו מיתה. ברח אותו אדם ללוד, אל ר' יהושע בן לוי. באו חילות המלך, הקיפו את העיר, ואיימו, שאם לא יוציאו אליהם את המבוקש, יחריבו את כל העיר. הלך ר' יהושע בן לוי ושכנע את הבורח, שיסגיר את

עצמו, וכיוון שהסגיר את עצמו, מְסֵרוּ ר' יהושע לחיילות המלך. התלמוד מוסיף ומספר, שער אותה שעה היה ר' יהושע בן לוי זוכה לגילוי אליהו, ומאותה שעה ואילך לא התגלה אליו עוד. התענה ר' יהושע בן לוי כמה תעניות, ולכסוף, כשנתגלה אליו אליהו, שאל אותו ר' יהושע, מדוע פסק להתגלות אליו. השיב לו אליהו: "וכי למסורות אני נגלה?!", כלומר: האם אני נגלה למי שמסגיר יהודי לגויים? שאל ר' יהושע בן לוי לתומו: "ולא משנה עשיתי?!", כלומר: וכי לא נהגתי כדין? והלא שנינו, שאם הגויים מבקשים אדם מסוים, מותר להסגירו, כדי להציל את כלל חושבי העיר?! על כך השיב לו אליהו, שאף שמן הדין מותר לעשות כן, הרי אין דרך חסידים לנהוג כך. ראה גם ערך: "מדת חסידות".

מְשַׁפְּחָה שְׁנַטְמַעָה — נְטַמְעָה קְיוּשִׁין ע.א. א

משפחה שנתערבה – נתערבה. משפחה שנתערב בה פסול, כגון ממזר או נתין, ואין הדבר ידוע לרבים, מי שיודע פסול זה, אינו רשאי לגלותו ברבים, אלא מניחים אותה משפחה בחזקת כשרות, מפני שאנו אומרים: "משפחה שנטמעה – נטמעה", היינו מכיוון שכבר נתערבו בישראל, הפכו להיות כחלק מישראל הכשרים. גם לעתיד לבוא, בעת שייחסו את ישראל לשבטיהם, לא יאמרו מי פסול ומי אינו פסול, אלא יהיו כל המשפחות כשרות, מתוך ש"משפחה שנטמעה – נטמעה". ראה גם ערך: "כסף מטהר ממזרים".

מְתָה כְּדָרְכָה; מְתָה מְחַמַּת מְלֵאכָה בכא מציעא צג, ב; שם לד, א

מתה כדרכה – מתה הבהמה מיתה טבעית. כלומר, מתה שלא מחמת המלאכה שנעשתה בה, אלא מתה כדרך שכל הבהמות מתות. מתה מחמת מלאכה – מתה הבהמה בגלל המלאכה שעשו בה. מונחים המשמשים בדיני פיקדון. כששמר אדם בהמה ומתה כדרכה – כלומר מיתה טבעית, המיתה נחשבת כאונס, ושומר חינוס, שומד שכר ושוכר – פטורים, והשוואל – החייב גם באונסין – חייב. כששאל אדם בהמה לעשיית מלאכה מסוימת, ועשה בה אותה מלאכה, ומחמת אותה מלאכה מתה הבהמה – השואל פטור. טעם הדבר הוא, שכיוון שהסכים המשאיל שיעשה בהמה את אותה המלאכה, הרי זה כהסכים למיתת הבהמה, שהרי מתה מחמת המלאכה.

מְתָהוּם אַרְעָא עַד רוּם רְקִיעָא בכא כתר א טג, ב

מתחתית הארץ עד פסגת הרקיע – מהמקום הנמוך ביותר עד הגבוה ביותר.

המוכר בית לחברו, ורוצה שיקנה גם כל מה שמתחת לבית וכל מה שמעליו, צריך לכתוב במפורש בשטר המכירה: "והקניתי לך מתהום ארעא עד רום רקיעא". זאת מכיוון שאין מסיקים מסתם מכירה של בית, שנתכוונו גם למעמקי הארץ שתחתיו, ולאוויר שמעליו.

מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה הקלת עליה בתחלתה

יבמות פח, א

מתוך שקבעת שתוצאתו של דבר מסוים חמורה ביותר, יכול אתה להקל באפשרות להיכנס לגדרי אותו עניין. למשל, לגבי אישה שאין ידוע אם בעלה חי או מת – די בעד אחר שמת בעלה, ואין דורשים שיעידו שני עדים שמת הבעל. הסיבה להקלה זו היא, שבשל החומרה הגדולה שתהיה לאישה, אם יתברר שהעדות אינה נכונה, הבעל עודנו חי, שאז תצטרך להתגרש משני הבעלים ויהיו בניה ממזרים, ניתן לסמוך על האישה שתיזהר, ולא תסמוך על ערות שאינה מהימנה.

דאה גם ערך: "אשה דייקא ומינסבא"; "נמצא חומר קלוו".

מתחילין מן הגדול; מתחילין מן הצד סנהדרין לב, א

מתחילין מן הגדול – הגדול שבדיינים אומר תחילה את דעתו. מתחילין מן הצד – הדיינים האחרים, היושבים בצד, אומרים תחילה את דעתם. הכלל הוא, שבדיני ממונות ובדיני טומאות וטהרות, מתחילין מן הגדול, היינו הגדול שבדיינים אומר תחילה את דעתו, ושאר הדיינים אחריו, מפני כבודו של הגדול. לעומת זאת, בדיני נפשות מתחילין מן הצד, היינו תחילה הדיינים האחרים מביעים את דעתם, והגדול שבדיינים, היושב באמצע, אינו מחווה את דעתו אלא לבסוף. הטעם לכך הוא, שאם יאמר הגדול את דעתו תחילה, יש חשש שלא יעזו האחרים לחלוק עליו, ויסמכו על דעתו.

מתנה על מה שכתוב בתורה כתובות נו, א

מתנה תנאי שהוא בניגוד לנאמר בתורה. למשל, האומר לאישה: "הרי את מקודשת לי, על מנת שאם אמות, לא תהיי זקוקה ליבם" – תנאו בטל, והקידושין תופסים, כאילו לא היה בהם תנאי כלל. כל זה אמור לגבי התנאה על דיני האיסורים שבתורה. לעומת זאת, בהתנאה על דיני הממונות, יש מי שסבור שהתנאי קיים. למשל, האומר לאישה: "הרי את מקודשת לי, על מנת שלא אתן לך שאר וכסות" – האישה מקודשת, ואין עליו לתת לה שאר וכסות. הסוכר ש"המתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון – תנאו קיים" (ע"ע: "בדבר שבממון תנאו קיים") מבסס דינו על ההנחה

מתנה על מנת להחזיר | 257

שבענייני ממון אין דיני התורה כאים לכפות על האדם את ההסדרים שהם מציעים, ואין מניעה שיִתְּנָה עליהם כל אחד כרצונו.

מִתְּנָה עַל מְנַת לְהַחְזִיר סוכה מא, ב

מתנה שאדם נותן לחברו לעולם, על תנאי שרק אם יחזירנה לו לאחר מכן, יחברר שקיבל מתנה; ואם לא יחזיר, נתכרר שלא קיבל מתנה כלל. כיוון שכך, מי שאין לו אתרוג ביום טוב ראשון של סוכות, אף כי אינו יכול לצאת ידי חובת המצווה באתרוגו של חברו, אם חברו נותן לו את האתרוג במתנה על מנת להחזיר, ולכסוף החזיר לו את האתרוג, יצא ידי חובת נטילה, כי בשעת הנטילה היה האתרוג שלו; ואם לא החזירו לאחר מכן, נתכרר שלא יצא.

המובא כאן הוא על פי שיטת הרא"ש, (סוכה, פרק ג, סימן ל). אמנם, לדעת "קצות החושן" (סימן דמא, סעיף קטן ד), מתנה על מנת להחזיר היא מתנה לזמן, היינו מתנה שבתוך אותו זמן היא של המקבל, ולאחר זמן נעשית של הנותן.

נֶאֱמַן אֶתָּהּ לִפְסוֹל אֶת עֲצָמְךָ, וְאִי אֶתָּה נֶאֱמַן לִפְסוֹל אֶת

בְּנֵיךָ יבמות מז, א

מי שהיה נשוי לישראלית, ובא ואמר שהתגייר בינו לבין עצמו ולא בפני בית דין, נאמן לפסול את גיורו שלו, אף שהוחזק בכשרות, ועל כן הוא צריך לטבול בבית דין, מדין: "שוויה אנפשיה חתיכה דאיסורא" (ע"ע: "שויה לנפשה חתיכה דאיסורא"). לעומת זאת, בניו שהוחזקו בכשרות, אין הוא נאמן לפסלם, ועל כן הם בחזקת ישראלים.

נֶאֱמַן הוּא עַל שֶׁל חֲבִירוֹ, וְאִינוֹ נֶאֱמַן עַל שֶׁל עֲצָמוֹ יומא עח, א

מי שחשוד בעניין מסוים, ומעיד באותו עניין, עדותו נאמנת לצורך חברו, כי חזקה שאין אדם חוטא עבור חברו (ע"ע: "אין אדם חוטא ולא לוי"), אך לגבי עצמו, אינו נאמן. למשל, כהן שהעיד לכהן אחר, שמום מסוים נפל בכבוד מאליו – נאמן לגבי חברו, אך לגבי עצמו אינו נאמן, משום שכל הכהנים חשודים להטיל מום בכבוד כדי לאכלו בחוץ.

נֶאֱמַן הַתֵּינוֹק לֹמֵר: "כֶּךָ אָמַר לִי אָבִיא" כתובות כה, ב

יש עניינים מסוימים שהתינוק נאמן להעיד בהם משהגדיל, שראה או שמע אותם בהיותו קטן. המשותף לעניינים הללו הוא, שמדובר בעובדות מפורסמות, העתידות להתגלות, ועל כן אין חשש שישקרו בהן. למשל, נאמן תינוק לספר, שאמד לו אביו על משפחה מסוימת, שהיא כשרה או פסולה.

נְהוּם כְּרִיסְיָה – לֹא שְׁוִי כבא קמא צז, א

הרווח מעבודתו אינו שווה את הלחם שהוא אוכל. מסופר על רב יוסף בר חמא, שהיה מחזיק בעבדיהם של בעלי החוב שלו, וכופה אותם לעשות את מלאכתו. כשנשאל, מדוע נהג כך? השיב, שאותו עבד אינו שווה את הלחם שהוא אוכל, וכיוון שהוא זן אותו ביום שעבד אצלו אין בזה איסור ריבית. אמנם, כשאמרו לו שהדבר עלול להיראות כדיבית, אמר שהוא חוזר בו.

נְהִי דְאִית לְךָ רְשׁוּתָא לְאַפּוּקִי; לְאִזְוִקִי לִית לְךָ רְשׁוּתָא

בכא קמא מח, א

יש לך רשות להוציאני, אבל אין לך רשות להזיקני. שור של אדם שנכנס לחצר חברו והזיק בעל החצר את השור, אם לא ידע בעל החצר על כניסת השור לחצרו – פטור מתשלומים; אבל אם ידע בעל החצר על כניסת השור, והזיקו – חייב, מפני שיכול בעל השור לטעון: יש לך רשות להוציא את השור מחצרך, אך אין לך רשות להזיק לשור.

נְהָרָא נְהָרָא וּפְשָׁטִיה חוּלִין יח, ב

כל נהר מתפשט והולך באופן המיוחד לו, ובהשאלה: מקום מקום ומנהגו. יש עניינים שלא נפסקה בהם הלכה המחייבת את הכול, בכל מקום שהם, אלא בכל מקום נוהגים כפי מסורתם, וכפי מה שנתקבל אצלם.

נְהַרְגַּ עַל פְּחוֹת מְשׁוּה פְּרוּטָה יבמות מז, ב

בני נדה דינם, שהם חייבים עונש מיתה על עברת גזל, ואפילו גזלו דבר ששוויו "פחות משוה פרוטה" (ע"ע). לעומת זאת, ישראל שגזל, חייב עונש רק על גזל בשיעור "שוה פרוטה" (ע"ע) ויותר.

נוֹגֵעַ בְּעֵדוּת סנהדרין כג, ב

אחד הנימוקים לפסול אדם מלהעיד הוא, שלעדות עשויות להיות השלכות אישיות כלפי אותו עד, היינו שהעדות עוסקת בעניינים שיש גם לער עצמו עניין בהם. ההנחה היא, שבשל "נגיעתו" האישית של העד בעניין, אין עדותו אובייקטיבית, ומחמת כן אין מקבלים אותה.

נוֹה הִיפָּה – בּוֹדֵק כתובות קי, ב

מקום דיור יפה יותר עלול לגרום למחלות הנובעות מעצם השינוי והמעבר. כתוצאה מכך, יש מי שאומר, שאין הכעל והאישה יכולים לכפות זה את זה לעבור ממקום אחד למקום יפה ממנו, אף על פי שלכאורה יש במעבר זה משום שיפור תנאי המגורים.

נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שִׁפִּיל עֲצָמוֹ לְכַבְּשָׁן הָאֵשׁ, וְאֵל יִלְבִּין פְּנֵי

חֲבִירוֹ בְּרִבִּים ברכות מג, ב

עוון גדול הוא להלבין פניו של אדם ברבים, ועל כן על אדם לעשות כל שביכולתו להימנע מכך, ואפילו הוא נדרש למסור עצמו למיתה לשם כך. יש שפירשו מימדה זו כפשוטה – שאיסור הלבנת פני חברו שקול כנגד

העברות שנאמר עליהן: "הרג ואל יעבור" (ע"ע), ועל כן, האדם צריך למסור את נפשו, ואל ילבין את פני חברו כרבים. לעומתם, יש שראו במימרה זו דבר אגדה, הבא להצביע, בדרך הפלגה, על חומרת העברה. מקור הלימוד הוא ממעשה תמר, כלת יהודה, שבשעה שעמדו לשרפה על שזינתה, העדיפה להישרף, ולא להלבין את פני יהודה, כאמרה במפורש שזינתה עמו. לכן אמרה רק בדרך רמז: "לאיש אשר אלה לו אנוכי הרה" (כראשית לת, כה), תוך שהיא מסתכנת, שאם יודה יהודה – תינצל, ואם לאו – תישרף.

נוטל חלק בראש סנהדרין כ, ב

אחת הזכויות המיוחדות שיש למלך ישראל היא, שהוא בורר לעצמו ראשון משלל המלחמה. המלך נוטל מחצית מן השלל, והעם נוטלים את המחצית השנייה.

נותן לו שכרו כפועל בטל כבא מציעא לא, ב

פועל שאינו עובד אצל בעל הבית, משום שלא מילא כעל הבית את התנאים הנדרשים לאפשר את העבודה, חייב בעל הבית ליתן לו שכר, אך לא את מלוא השכר שהיה מקבל אילו עבד בפועל, אלא כפועל בטל. שיעור השכר כפועל בטל הוא כמו שכר פועל המסכים להפחית את שכרו במקצת ולא לעבוד באותו יום. גם על מוצא אבדה נאמר, שמקבל שכר על הזמן שהשקיע במציאה, כשכר פועל בטל, אך נחלקו אם הכוונה שמשלם לו כבטל לגמרי, או כפועל העוסק כמלאכה קלה כהשבת אבדה, ואינו עוסק במלאכה כזו שהיה עסוק בה. ראה גם ערך: "אגר בטילא".

נותן לו שכרו משלם כבא קמא קטז, ב

משלם לו שכר מלא. למשל, מי ששכר פועל להכיא דבר לחולה, והבטיח לו שכר רב מהרגיל, והלך הפועל ומצא שמת החולה, או שהכריא, משלם לו את כל השכר שהבטיח לו, שהרי כבר עשה את מלאכתו, כשהלך לאותו מקום, וחזר משם. לעומת זאת, אם שלח שליח להציל, ולא הצליח להציל, אינו משלם לו אלא שכר הדגיל עבור פעולה זו, ולא כל מה שהבטיח, שהרי המשימה, שעבודה הובטח השכר, לא הושלמה.

נותן מתנה – בעיני יפה נותן כבא בתרא סה, א

חזקה על מי שנתן מתנה, שנתן בעיני יפה. אשר על כן, אם יש לנו ספק אם מתפרש מנחינת מתנה מסוימת, שנתן הנותן גם דבר מה נוסף, העשוי

להיות נלווה לאותה מתנה – אנו מניחים, שנתן גם את אותו דבר נוסף. למשל, מי שנתן לחברו כור כמתנה, אנו יכולים להניח מכוח תזקה זו, שנתן לו גם את הדרך המוליכה לאותו כור, שכשל חיכת מתן המתנה, ודאי נתן בעין יפה וביד רחבה.

נְזָדְקָן הַדִּין סנהדרין מב, א

סנהדרין שדנו בדיני נפשות והיו שלושים ושישה מחייבים ושלושים וחמישה מזכים – ואי אפשר להרשיע אה הנאשם, מפני שלצורך הרשעה נדרש רוב של שניים – הגדול שבדיינים מכריז: "נזדקן הדין", כלומר דין זה קשה, ואי אפשר לבררו ולמצות אותו, ואין טעם להוסיף ולדון בו, ופוטרים את הנאשם. ראה גם ערך: "מילתא רבי דינא – אגדול רמיא".

נְחִזִי אֶנָּן ברכות נו, א

נראה אנחנו; נבחן את הדברים בעצמנו. כשאין הלכה מסורה ביד האמודאים, והם מבקשים לברר בעצמם את הדין, פעמים שהם נוקטים בלשון זו. לפעמים הביטוי נאמר, כשיש ספק לגבי מצב עובדתי, ואז אומרים חכמים, שאפשר לברוק את המצב ולבררו, והם נוטלים על עצמם את מלאכת הביור.

נְחִלָּה הַפָּאָה לֹו לְאָדָם מִמְּקוֹם אַחֵר כחובות פג, א

נחלה שלא באה אדם בירושה ממשפחתו אלא מכוח אשתו. על נחלה כזו יכול אדם להתנות, שלא יירשנה, ותנאו קיים. זאת בניגוד לירושה סתם, שעליה אין אדם יכול להתנות, שלא יירשנה.

נְחִלָּה מִמְּשֻׁמֶשֶׁת וְהוֹלֶכֶת בכא בחרא קטו, ב

הנחלה כביכול מחפשת את הרצוי לה. מי שמת, והניח בן, בנו יורש את כל רכושו. אם היה לו בן, ומת בחיי אכיו, צאצאי הבן יורשים את הנפטר. אם לא נמצאו צאצאים לבן, בורקים אם הייתה בת לנפטר, ואחר כך מחפשים אחר צאצאי הבת, ואחר כך בסדר זה: אחר אביו של הנפטר; אחר זרעו של האב, שהם אחי המת או צאצאיהם; אחד אחות המת וצאצאיה; אחר אבי האב; אחר זרעו של אבי האב; אם גם כאן לא נמצאו קרובים למת – חוזרים דוד נוסף לאחור אל אבי אבי האב וצאצאיו. וכך, אם יש צורך, "נחלה ממשמשת והולכת עד ראובן", כלומר עד אבי כל השושלת, שהוא אחד השבטים, שמשתייך אליו אותו אדם. התוצאה היא, שאין אדם מישראל שאין לו יורשים.

נְחִלְקָה הָעֲדוּת מִיֵּד כ, א

יש מחלוקת בין שתי כתות העדים. אדם שהיו שתי כתות עדים מעידות עליו, שנדר להיות נזיר. עדי כת אחת מעידים, שקיבל עליו שתי נזירויות, היינו שתי תקופות נזירות של שלושים יום כל אחת, ועדי הכת האחרת מעידים, שקיבל עליו חמש נזירויות, והוא שותק, או שהוא אומר שאינו זוכר כמה נדר, או שמכחיש אותם, ואומר שלא נדר כלל. לדעת בית שמאי נחלקה העדות, כלומר יש כאן מחלוקת בין שתי הכיתות, שהרי הן מכחישות זו את זו (ע"ע: "עדות מוכחשת"). החוצאה היא, שעדותם בטלה, ואין מאמינים לא לכת זו ולא לכת זו. אמנם לדעת בית הילל, מכיוון ששתי כתות העדים מודות, שקיבל עליו שתי נזירויות, שהרי יש בכלל חמש שתיים, חייב אותו אדם לנהוג שתי נזירויות.

נָחַשׁ – מוֹעֵד לְעוֹלָם בְּכֹא קמא טו, ב

כדיני הנזיקין נזכרו בעלי חיים שונים, הנחשכים מועדים לפעולות מסוימות, ועל כן אם הזיקו כאותן פעולות – משלמים בעליהם נזק שלם. על הנחש נאמר, שהוא מועד לעולם, ובכל אופן שהזיק, חייבים בעליו לשלם את מלוא הנזק.

נַחַת רוּחַ עֲשִׂיתִי לְבַעְלִי כְּתוּבוֹת צה, א

אישה שאישרה מעשה קָכָר של בעלה, אין בזה חוקף למעשה המכירה מבחינתה, ועל כן היא יכולה לאחר מכן לטרוף את הנכס מיד הקונה, בטענה שלא כתבה לו שהיא מסכימה למכירה, אלא כדי לעשות נחת רוח לבעלה, כלומר כדי שלא תהיה קטטה בינה לבין בעלה, ולא מפני שנתכוונה לתח חוקף למכירה.

נְטִירוֹתָא דְדִהָבָא לֹא קַבִּילִי עָלַי בְּכֹא קמא סב, א

שמירה על זהב לא קיבלתי על עצמי. היינו, אדם נזהר בשמירתו במידה הדרושה לשמירת מה שידע שהוא מקבל לשמור עליו. לכן, כשנתן אדם דינר זהב לאישה, ואמר לה: "היזהרי בו, של כסף הוא" – אם פשעה בו, משלמת לו דינר של כסף, כיוון שהיא יכולה לומר, שקיבלה על עצמה שמירה על כסף אבל לא קיבלה על עצמה שמירה על זהב.

נִיזְבִין אִינִישׁ בְּרִיתִיה, וְלֹא לִיזוּף בְּרִיבִיתָא קידושין כ, א

אדם שידר מנכסיו, ויש לו אפשרות לשפר את מצבו על ידי מכירת בתו לאמה, או על ידי נטילת הלואה בריבית – מבחינה מסוימת, עדיף לו למכור את בתו לאמה, מללוות בריבית. הסיבה לכך היא, שבתו

האמה – אם רוצה לפדותה, מנכים מהסכום שמכר בו אותה את פרק הזמן שעבדה, והאב מרוויח רווח כלשהו מן המכירה, ואילו כשלוה בריבית, ככל שחולף הזמן, גדל הסכום שהוא נדרש להחזיר.

נִיחָא לִיָּה דְּלֵא לִיסְתְּרֵי עֲבָדֵיהּ כבא קמא צו, א

נוח לו לאדם שלא ירגיל עבדו את עצמו להתבטל ולהתעצל. התוקף עבדו של חברו, ועשה בו מלאכה, ולא ביטלו ממלאכה אחרת, פטור מלשלם לבעל העבד, מפני שאנו מניחים, שנוח לו לאותו אדם, שיעשה עבדו מלאכה עבור אחרים, ובלבד שלא ירגיל עצמו להתבטל.

נִיחָא לִיָּה דְּלֵא לְקָרְיֹוּהוּ גְזֻלָּא כבא מציעא טז, א

נוח לו לאדם, שלא יקראוהו גזולן. ההנחה היא, שאדם עשוי לעשות פעולות שונות, כדי שלא יחרפוהו, כשיקראוהו גזולן. למשל, גזולן שמכר שדה שאינה שלו, אין ממכרו ממכר, ולא קנה הלוקח כלום. אם לאחר שמכר הגזולן את השדה, קנה אותה מן הנגזל, הרי השדה של מי שקנה אותה קודם לכן מיד הגזולן, מפני שאנו אומרים, שלשם כך טרח הגזולן וקנה את השדה, כדי למנוע שיחרפנו הלוקח, כשיוציא הנגזל את השדה מידו, ויקראנו גזולן. ראה גם ערך: "ניחא ליה דליקום בהימנותיה".

נִיחָא לִיָּה דְּלִיקוּם בְּהִימְנוּתֵיהּ כבא מציעא טז, א

נוח לו לאדם שיעמוד בנאמנותו. הנחה היא, שאדם עשוי לעשות פעולות שונות כדי לעמוד בנאמנותו. למשל, גזולן שמכר שדה שאינה שלו, אין ממכרו ממכר, ולא קנה הלוקח כלום. אם לאחר שמכר הגזולן את השדה קנה אותו מן הנגזל, הרי השדה של מי שקנה אותו קודם לכן מיד הגזולן, מפני שאנו אומרים, שלשם כך טרח הגזולן וקנה את השדה, כדי לעמוד בנאמנותו כלפי מי שקנה ממנו את השדה, ולמכור לו שדה, כפי שהאמין הלה שיעשה. ראה גם ערך: "ניחא ליה דלא לקרייה גזלנא".

נִיכְרִין דְּכָרֵי אָמֵת סוטה ט, ב

ניתן להבחין ולהרגיש בדברים שהם דברי אמת על פי אמירתם ועל פי נסיבות האמירה. כשביקשה דלילה משמשון שיגלה לה מהו סוד כוחו, שיקד לה שלוש פעמים. בפעם הרביעית, כששאלה אותו במה כוחו גדול, גילה לה, שהוא נזיר אלוהים, ואם יגולת שער ראשו, ישוב ויהיה ככל האדם. המקרא מספר בי לאחד שקיבלה תשובה זו: "ותרא דלילה כי הגיד

לה את כל לבו" (שופטים טז, יח). בתלמוד נשאלה השאלה: מניין ידעה דלילה, שבפעם הזאת אמר לה שמשון את האמת, ולא שיקר לה, כפי שעשה בפעמים הקודמות? יש מי שהשיב על כך: "ניכרין דברי אמת", כלומר, כשאמר לה שמשון שכוחו בשער ראשו, והיא ראתה ששערו מגודל, וידעה שלא היה שזתה יין, הבינה שהדברים האחרונים שאמר לה אמת הם.

נְכָסוֹ תַתַּת הַבְּעָלִים בבא קמא מה, א

באז במקום הבעלים. הדין הוא, שארבעת השומרים באים במקום הבעלים לעניין חיובי נזיקין, כשלא שמרו על הפיקודן ויצא והזיק. כשם שהבעלים חייבים בנוזק בהמתם או ממונם שהזיקו, כך חייב השומר בתקופת שמירתו.

נְכֹסֵהּ דְּבַר אֵינִישׁ – אֵינוֹן עֲדָבִין בֵּיהּ בכורות מה, ב

נכסיו של אדם ערכים לפירעון חובו, שאם לא יהיו ללווה מעות לפרוע את חובו, ירד המלווה לנכסיו, ויגבה מהם את חובו. מכיוון שהנכסים ערכים, גובים מנכסיו הלווה גם אחר מותו, כשיירשו היורשים את נכסיו.

נְכֵסֵי יְתוּמִים, הָרִי הֵן כְּהֶקְדֵשׁ גיטין נב, א

התחשבות מיוחדת של תכמים ביתומים הביאה לכך, שיקבלו נכסיהם לפעמים דין של הקדש, אם הרבר עשוי להיות לטובת היתומים. למשל, יתומים שמכרו פירות, ומשך הקונה את הפירות, ועדיין לא שלם את הדמים, והתייקרו הפירות – היתומים יכולים לחזור בהם, מפני שלעניין זה נכסיהם כהקדש, שאינו נקנה אלא בכסף. לעומת זה, אם הוזלו הפירות – דנים אותם כדין נכסי הדיוט, ומכיוון שנקנו פירות ההדיוט במשיכה, היתומים אינם מפסידים מן ההוזלה.

נְכֵסֵי מְלוּג בבא קמא צ, א

נכסים שהאישה מכניסה לבעלה עם נישואיה מתוך כוונה שתישאר הקרן שלה, ואז הבעל זכאי ליהנות מן הפירות. נכסים אלה הם נכסי האישה, ועם פקיעת הנישואין כתוצאה מגירושין או מיתת הבעל, האישה מקבלת את הנכסים בעינם, כך שאם עלה ערכם – הרוויחה; ואם ירד ערכם, או שאבדו מן העולם – הפסידה. מבחינה לשונית יש שפרשו מלוג מלשון מליגה, שמשמעותה תלישה. כשתולשים שער מן הראש, הראש נשאר והשעדות אינן; וכך גם בנכסי מלוג: הקרן נשארת בבעלות האישה, אך הפירות "נתלשים" מן הקרן, ומועברים לבעל. ראה גם ערך: "נכסי צאן בדול".

נְכָסֵי נְטוּשִׁים; נְכָסֵי רְטוּשִׁים בבא מציעא לה, כ

נכסי נטושים הם נכסים שעזבו אותם בעליהם בעל כורחם. נכסי רטושים הם נכסים שעזבו אותם בעליהם מרצונם החופשי. כנכסי נטושים הדין הוא, שמוטל על בית דין חובה לדאוג לנכסים. דאגה זו פירושה מינוי נאמן שיטפל במיטלטלין, והורדת קרובי הבורח לקרקעות, כדי שיטפלו בהן עד שיתזור הבורח או עד שייודע שמת. בנכסי רטושים אין בית דין צריכים לדאוג לנכסים, שהרי הלך מדעתו, והזניח את נכסיו.

נְכָסֵי צֵאן בְּרִזְל בבא קמא פט, א

נכסים שהאישה מכניסה לבעלה עם נישואיה, מחוץ כוונה שיהיו כרשותו וקניינו. נכסים אלה נידונים כנכסי הבעל, והוא יכול לעשות בהם כרצונו. עם פקיעת הנישואין, כתוצאה מגירושין או ממיחת הבעל, מקבלת האישה את שווי הנכסים לפי מה שנקבע בשטר הכתובה. היינו, עליית המחיר או ירידתו משמעותיים כלפי הכעל, ואילו כלפי האישה נכסים אלה כמוהם כברזל הנוטר תמיד כמות שהוא בלא שינוי. בהשאלה: דבר של ממש, דבר קיים וקבוע. ראה גם ערך: "נכסי מלוג".

נְכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים; נְכָסִים בְּנֵי חוּרִין גיטין מט, ב

נכסים משועבדים – מי שנחתייב בתשלום לחברו, כגון מי שלקח הלוואה, או מי שהזיק את חברו, נכסיו משתעבדים לחוב זה, ואם מכר את הנכסים הללו, לאחר שנשתעבדו כחובו, יכולים המלווה והניזוק לגבות את החוב ואת הנזק מהנכסים שביד הלקוחות. נכסים בני חורין – נכסים שכיר החייב. הכלל הוא: "אין נפרעים מנכסים משועבדים, כמקום שיש נכסים בני חורין, ואפילו הן זיבורית". כלומר, המלווה או הניזוק אינם יכולים לגבות את דמי החוב או הנזק מנכסים שביד הלקוחות, אם נשתירו כ ידי הלווה או המזיק נכסים בני חורין. ואף על פי שהנכסים בני חורין הם זיבורית, אין המלווה והניזוק יכולים לומר, שכבר נשתעבדו להם קרקעות הכינוניות או העידית שמכר החייב, אלא גובים מהנכסים בני החורין כפי שהם. הטעם לכך הוא "מפני תיקון העולם" (ע"ט), כדי לאפשר חיי מסחר תקינים ולמנוע הפסד מן הלקוחות.

נְכָסִים שְׂיֵשׁ לָהֶם אַחֲרֵיכֶם; נְכָסִים שְׂאִין לָהֶם אַחֲרֵיכֶם

קידושין כו, א

נכסים שיש להם אחריות – קרקעות ובתים, שהמלווה כסף לחברו סומך עליהם, שייפרע מהם, אם לא יהיה ללווה כסף לפירעון, לפי שהם קיימים

ועומדים. ועל כן אף אם מכרם הלווה לצד שלישי – טורף אותם המלווה מן הקונים, אם אין ביד הלווה לפרוע את חובו. נכסים שאין להם אחריות – מיטלטלין, שהמלווה כסף לחברו אינו סומך עליהם בשעת ההלוואה שייפרע מהם, אם לא יהיה ללווה כסף לפירעון, לפי שאינם קיימים ועומדים, ועל כן אם נמכרו ללקוחות, אין המלווה יכול לטרוף מידם, ואפילו היו המיטלטלין ביד הלווה בשעת ההלוואה, ומכרם לאחר מכן.

נְמוּקוֹ עֲמוֹ גִיטִין סו, א

יש לאומר טעם ופירוש לדבריו. על ר' יוסי נאמר: "נימוקו עימו". כיוון שכן, נקבע כלל פסיקה, שהלכה כמותו, כשהוא חלוק על תנא אחר.

נְמִנּוּ וְנִמְרוּ סנהדרין ער, א

נחלקו בנושא מסוים, נמנו הרעות, והחליטו לפי דעת הרוב. למשל: "אמר ד' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק: נימנו וגמרו בעליית בית ניתוח בלוד: כל עבדות שבתודה – אם אומרים לאדם עבוד ואל תיהרג, יעבור ואל ייהרג, חוץ מעבודה זרה (ע"ט) וגילוי עדיוח (ע"ט) ושפיכות דמים".

נִמְצָא אֶתָּה מוֹצִיא לְעוֹ עַל הָרְאִשׁוֹנִים על פי גיטין ה, ב

שיקול המשפיע על הפסיקה. פעמים שמורים לאדם, שלא לנהוג בחומרה בעניין מסוים, מפני שהרואים אותו נוהג כך עלולים לחשוב בטעות, שזה הוא עיקר הדין, ושקודם נהגו שלא כדיון. למשל, אם נכתב מקצת תחילת הגט בפני פלוני, ונחתם כולו בפניו, ואפילו נכתבה בפניו רק שורה אחת, יכול לומר: "כפני נכתב, בפני נחתם", בהנחה שאם התחילו לכתוב את הגט לשמה, גם סיימיהו לשמה. אם בא ההחמיר ולדרוש שתיעשה כתיבת הגט כולו בפניו, אין מאפשרים לו לנהוג כך, כי עלול לצאת מכך לעו על הגיטים הראשונים, שכביכול לא נהגו בהם כדיון.

נִמְצָא חוּמְרוֹ קוּלוֹ סנהדרין פו, ב

חומרה שהחמרת עליו בעניין מסוים, מקלה עליו בעניין אחר. יישום לעיקרון זה יש לגבי תלמיד שלא הגיע להוראה. החומרה שמחמירים בדינו של תלמיד, שלא יודה לפני שהגיע להוראה, גורמת לקולה לגביו, שאינו נידון כ"זקן ממרא" (ע"ט), והוא פטור ממיתה, אם הורה לעשות בניגוד לפסק דינם של בית הדין הגדול. ראה גם ערך: "מתוך חומר שהחמרת עליה בטופה הקלת עליה כתחלתה".

נִמְצָא קֶרַח מִכָּאן וּמִכָּאן בבא קמא ס, ב

מפסיד מכל מקום, וסופו שנתור בחוסר כול. מעשה וישבו ר' אמי ור' אסי לפני ר' יצחק נפחא. ביקש ממנו אחד מהם, שיאמר דבר הלכה, וביקש השני, שיאמר דבר אגדה. פתח לומר דברי אגדה, הפסיק אוחו זה שביקש לשמוע הלכה. פתח לומר דבר הלכה, הפסיק אותו זה שביקש לשמוע דברי אגדה. אמר להם: אמשול לכם משל, למה הדבר דומה? לאדם שיש לו שתי נשים – אחת צעירה ואחת זקנה. הצעירה מלקטת מראשו את השערות הלבנות, כדי שייראה צעיר כמותה; והזקנה מלקטת מראשו את השערות השחורות, כדי שייראה זקן כמותה. סופו של אותו אדם: "נמצא קרח מכאן ומכאן".

נִסְכָּא דְרַבִּי אָבָא בבא בתרא לג, ב

גוש כסף שדן בו ר' אבא. מוכא בתלמוד, מעשה באדם שחטף חתיכת כסף מחברו. בא זה שנחטפה ממנו החתיכה לפני ר' אמי שעה שישב ר' אבא לפניו, והביא עד אחד, שהעיד שחברו חטף ממנו. אמר התוטף: "נכון, חטפתי, אך שלי חטפתי" (ע"ע: "חטפי – ודידי חטפתי"). התלבט ר' אמי: כיצד לפסוק במקרה זה? לפסוק שישלם החוטף אינו יכול, שהרי אין כאן שני עדים (ולכן נאמן החוטף לומר: "שלי חטפתי", במיגו שהיה יכול לטעון "לא חטפתי"); לפטור את החוטף לגמרי אי אפשר, שהרי יש עד אחד; להשביע את החוטף אי אפשר, שהרי אמר שחטף, וכיוון שאמר שחטף, הרי הוא כגזול, ואינו יכול להישבע. אמר ר' אבא: הרי זה מחויב שבועה ואינו יכול להישבע, וכל המחויב שבועה, ואינו יכול להישבע – משלם. פסק ההלכה במקרה זה נקרא על שם ר' אבא, שפסק את הדין.

נִטְמַחְפָּה שְׂדֵהוּ כתובות יב, ב

גשמים שטפו את שדהו, וכהשאלה: מזלו גרם לו שיפסיד. הנושא את האישה, ולא מצא לה בתולים: הוא אומר שעוד לפני שאירס אותה, לא הייתה בתולה, וממילא היה מקחו מקת טעות (ע"ע); והיא אומרת, שנאנסה לאחר שאירס אותה, ומזלו גרם לו שיפסיד, וכאילו שטפו גשמים את שדהו. נחלקו חכמים לגבי מהימנות דברי האישה. ראה גם ערך: "מכת מדינה".

נָעַל, גָּדַר וּפְרָץ בבא בתרא מב, א

אחח הדרכים שהקרקע נקנית בהן (נוסף לכסף ולשטר) היא חזקה. אופן קניין החזקה יכול להיות על ידי שנעל דלת באותה חלקה, או גדר פרעה, או פרץ גדר. אם עשה אחד מן המעשים האלה בפני המוכר, לאחר שנתרצה

המוכר למכור – קנה את הקרקע; ואילו אם עשה חזקה שלא בפני המוכר – לא קנה, עד שיאמר לו המוכר: "לך חזק וקני".

נְעִשָׂה כְּאוֹמֵר לוֹ כבא מציעא לד, א

הרי זה כאילו אמר לו, אף על פי שלמעשה לא אמר. פעמים שאנו יודעים שאדם מתכוון לדבר מטוים באמרו דבר מה או בעשותו מעשה כלשהו. כשאנו יודעים בוודאי, שהתכוון לאותו דבר, אנו יכולים להתייחס למעשהו או לדבריו, כאילו כלול בהם גם מה שלא הכליל בהם במפורש. למשל, מי שמסר חפץ לשומר חינוס, אנו מתייחסים לשמירה, כאילו הוסכם לגביה, שאם ייגנב החפץ, ויסכים השומר לשלם את הקרן, הבעלים מקנים לו את החפץ משעת ההפקרה. כיוון שברור לחכמים, שנוח לו לאדם, שיהא בטוח בקרן, אף על פי שיתכן שספק כפל העתיד לבוא יהיה של השומר, הם מתייחסים לכל שמירה, כאילו זה הוא אחר מתנאייה, אף אם לא סוכס הדבר בין המפקיד לשומר כלל (אלא אם כן הותנה במפורש להפך).

נְעִשָׂה כְּצוּחָה עַל בֵּיתוֹ שְׁנַפְל, וְעַל סְפִינְתּוֹ שְׁטַבְעָה בֵּימֵי

כבא מציעא כד, ב

כל צווחותיו לא יועילו לו, והוא צווח לשווא; כשם שמי שנפל ביהו, או שטבעה ספינתו ביים – לא יועילו צווחותיו למנוע את הרעה המתרגשת וקאה עליו. מי שמצא אבדה בעיר שרובה גויים, המציאה שלו, ואינו חייב להכריז עליה, מפני שאנו מניחים, שהתיימש המאבד מאבדתו כבר בשעה שנפלה, משום שרוב תושבי העיר הם גויים, ולכן הגיעה לירי המוצא לאחר ייאוש. מכיון שכך, אף אם בא המאבד ונתן את סימני האבדה, אין מחזירים אותה לו, אף על פי שהוא צווח שהיא שלו, ואומרים עליו: "נעשה כצווח על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה ביים".

נְעִשִׂית תוֹרָה כְּשִׁתִּי תוֹרוֹת סנהדרין פח, ב

נחלקו החכמים בעניינים שונים, משום שלא הייתה הלכה מקובלת על הכול, עד שנראה כביכול, שיש שתי תורות לישראל. תיאור השתלשלות ההלכה בישראל כך הוא: ברורות הראשונים, כשהיה ספק לגבי דין מסוים, היו אנשי העיר שואלים את חכמי בית הדין שבעירם מהי ההלכה. אם שמעו הללו מהי ההלכה – היו משיכים להם, ואם לאו היה בית הדין מפנה את השאלה לבית דין של עיר סמוכה; אם גם אלה לא שמעו – היו פונים לסנהדרין הגדולה שהייתה יושבת בלשכת הגזית שבמקדש. אם שמעו הללו מהי ההלכה – היו אומרים להם, ואם לאו – היו דנים בעניין, עד שיגיעו לדעה מוסכמת, או עד שיעמדו למניין, ויכדיעו כדעת הרוב. אבל,

כשרבו תלמידי הלל ושמאי, שלא שימשו את רבותיהם, ולא למדו כל צורכם, רבו המחלוקות בישראל, עד שהגיעו למצב, שכביכול נעשית החורה כשתי תורות.

נְקִי הַדַּעַת שֶׁבִירוּשָׁלַיִם סנהדרין כג, א

נקיי דעת הם אנשים בעלי מידות טובות, ומיושבים ברעחם. על נקיי הדעת שבירושלים מסופר, שהקפידו במיוחד בעניינים שונים, ואחד מהם הוא, שלא היו חותמים על שטר, אלא אם כן ידעו מי חותם עמהם, שמא יחתום אתם מי שהוא פסול, ויגרום שתתכטל העדות כולה, ויגרום להם כושה. כמו כן, לא היו נקיי הדעת יושבים בדין, אלא אם כן ידעו מי יושב עמהם לדין, חזק כדי להימנע מלשבת לרון עם מי שפסול לרון.

נְשֵׂא וְנָתַן בְּיָד בְּבֵא קמא קיז, א

עשה מעשה בידים. דין, ואפילו מומחה (ע"ע: "מומחה לרבים"), שלא קיבלו אותו בעלי הדין עליהם, או דין שאינו מומחה, אף אם קיבלוהו בעלי הדין עליהם, שידון להם כדין, וטעה בשיקול הדעת (ע"ע: "טעה בדבר משנה")— אם נתן את פסק הדין, אבל עדיין לא ביצעו אותו, יחזור הדין, וידונו בו כראוי; אם נשא ונתן ביד, כלומר עשה מעשה בידים לביצוע פסק הדין, כגון שנטל ממנו מן הנתבע ושלם לתובע, מה שעשה עשוי, הדין צריך לשלם מכחו לצד שהתחייב שלא כדין, מפני שרואים דין זה כמזיק.

נְשֵׂאתָ וְנָתַתָּ בְּאִמּוֹנָה? שבת לא, א

ניהלת משא ומתן ביושר? יש מי שאומר, שבדין שמים, לאחר מותו של אדם, השאלה הראשונה ששואלים אותו היא: "נשאת ונתת באמונה?". עולה מכאן החשיבות הרבה שיש לייחס לניהול משא ומתן ביושר.

נְשׂוּרְפוּ חֵיטִיף בְּעֵלְיָהּ בְּבֵא מציעא מו, ב

נשרפה סחורתך, במקום שהייתה מונחת בו. לדעת ר' יוחנן, מדין תורה מתן מעות היה צריך להיות קניין (ע"ע: "רבו תורה – מעות קנות"), ומשעה שניתנו המעות, היה הנכס נקנה לקונה. אלא שחיקנו חכמים, שחקנה המשיכה, ולא יקנו המעות, מתשש שאם יקנו המעות, ותימצא הסחורה בכית המוכר, הרי אם תפול רלקה, לא יחוש לטרוח ולהציל את הסחורה עבור הקונה, בדיעה שיוכל לומר לקונה לאחר מכן: "נשרפו חיטף בעלייה".

נְשַׁמְקַע הַדְּבָר וְלֹא נֹאמֵר עבודה זרה ז, כ
 דבר זה שקע ונעלם, ולא יצא מפי אדם לעולם. נאמר על כמה הלכות שנמסרו בבית המדרש משמו של נחום המדי: "נשתקע הדבר ולא נאמר", כלומר אין דבריו מקובלים.

נְתַנָּה אֶצְבַּע בֵּין שֵׁינֵיהָ כתובות נב, א
 נשכה את אצבעה. בהשאלה: גרמה נזק לעצמה. אישה שנדרה נדר, וקיים אותו בעלה, או ששמע עליו, ולא הפר אותו ביום שמעו (ע"ע: "הפרת נדרים; התרת נדרים"). יש מי שאומר, שהיא נתנה אצבע בין שיניה, היינו שהאחריות עליה, משום שהיא גרמה שתיקרא אישה נרנית, וממילא אם בעלה רוצה לגרשה, אינו חייב לתת לה כתובתה. הדעה השנייה היא: "הוא נתן אצבע בין שיניה", היינו האחריות מוטלת עליו, שיכול היה להפר ולא הפר, ואם לא הפר, הוא כמי שהכניס אצבעו לתוך פיה להיגשך ולהזיק לעצמו, ואם גירש אותה, חייב לתת לה כתובתה. יש הסוברים, שגם כופים אותו להוציאה בגט וליתן לה את כתובתה.

נְתַפֵּס עָלָיו כְּגַנֵּב עבודה זרה ע, א
 נבהל ונרתע, ככהלת גנב בשעה שהוא מופתע, כשהוא מתגלה ונתפס. בעניין יין נסך יש לקבוע בחגים לכירור השאלה: מתי הימצאות גוי לצד יין צריכה לעורר חשש, שמא ניסך את היין, ומתי לא? כך נקבע, שבשנמצא עובד כוכבים בין חביות יין של ישראל, אם הגוי פחדן, שאימת שופטי העיר עליו, ואם ימצאוהו נוגע יהיה "נתפס כגנב", יש להניח שלא ניסך את היין, שמפני פחדו ודאחו, אין לו פנאי לנסך; אך אם אין הגוי חדר מפניהם, יש חשש שמא ניסך.

נְתַתְּ דְבָרֶיךָ לְשִׁיעוּרִין?! בבא בתרא כט, א
 במקום לקבוע מידה אחידה וקבועה, קבעת מידות רבות. בקביעת שיעורים ראוי ליצור מידה קבועה ואחידה, שתאפשר אחידות ההלכה וודאותה. כיוון שעיקרון זה מקובל, תמהים לפעמים: "נתת דבריך לשיעורין?!" היינו, אתה חורג מהעיקרון המנחה, ויוצר חוסר אחידות ואי ודאות. למשל: המחזיק בשדה חברו שלוש שנים, ובעל השדה ידע על כך ולא מיחה בידו – יש ראייה למחזיק בשדה שקנה את השדה או קיבל אותו במתנה (ע"ע: "חזקת שלש שנים"). חכמי התלמוד דנו בשאלה, מדוע נקבע פרק זמן של שלוש שנים דווקא. דבא העלה סברה לפיה שנה ראשונה אין אדם מקפיד, שנתים – אינו מקפיד, שלוש – מקפיד, והואיל ולא מיחה כנגדו – מכאן ראייה שהקנה לו. אמר לו אביי: אם כך הוא, הרי אצל בני

אלישיב, שמקפידים אפילו על מי שעובד ליד גבול שדוחיהם, אם לא מיחו, צריכה להיווצר חזקה לאתרו, ואם כך – "נתת דבריך לשיעורין?!".
ראה גם ערך: "נתת תורת כל אחד ואחד בידו".

נָתַתָּ תוֹרַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּיָדוֹ שביעית, פרק ב, משנה א
על פי דבריך, כל אדם יכול לקבוע לעצמו מה הדין שיחול עליו. למשל, היה מי שקבע, שמותר לחרוש בשדה תבואה בשנה השישית לשמיטה כל זמן שיש בקרקע הלחלוחית הבאה מחמת הגשמים, ומכאן ואילך אסור, משום שנראה כמתקן שדהו לצורך שביעית. טען כנגדו ר' שמעון: "נתת תורת כל אחד ואחד בידו", כלומר מכיוון שאין לחלוחית הקרקע כלה בכל השדות באותו זמן, נמצא שלכל אדם דין שונה על פי המצב בשדהו, ולא רצוי שיוכל כל אדם לקבוע לעצמו, מהו הדין שיחול עליו. מכיוון שכך, קבע ר' שמעון שיעור אחיד לכל שדות התבואה, ואמר שמותר לחרוש בהם ערב שביעית עד הפסח.
ראה גם ערך: "נתת דבריך לשיעורין".

סָבָא בְּבֵיתָא – פְּאָחָא בְּבֵיתָא; סְבֵתָא בְּבֵיתָא – סִימָא

בְּבֵיתָא עֲרִכִין יִט, א

איש זקן בבית – שבר בבית; אישה זקנה בבית – מטמון בבית. פתגם שהיה שגור בפי הבריות, ומשמעותו, אדם זקן בבית אינו אלא נטל על הבית, אבל אישה זקנה בבית, יש ממנה תועלת, שגם בזקנותה יכולה לעשות מלאכות שונות. על יסוד פתגם זה מבואר ההיגיון שכדיני ערכין: נקבה מגיל עשרים עד שישים שנדרה לתת דמי ערכה, נוחנת שלושים שקלים, ונקבה בת למעלה משישים – נוחנת עשרה שקלים; לעומתה, איש מגיל עשרים עד שישים – ערכו חמישים שקלים, ומעל גיל שישים – חמישה עשר שקלים. הסיבה לעובדה שגבר זקן פוחת ערכו בשלושים וחמישה שקלים, בעור שאישה זקנה, פוחת ערכה רק בעשרים שקלים היא, ש"סבא בביחא – פאחא בביחא; סבתא בביחא – סימא בביחא".

סְבוּר וְקָפִיל

בכא מציעא עו, א

כך הבין את הדבר, וכך הסכים שיהיה, ועל כן אין לו על מה להתרעם. למשל, בעל הבית ששלח שליח לשכור פועלים בארבעה זווים ליום, והלך השליח ושכרם בשלושה, אף על פי שמלאכתם שווה ארבעה זווים, כיוון שידעו הפועלים בכמה הם נשכרים, והסכימו לכך, אין מקום לתרעומתם. אמנם, לא נתקבלה דעה זו במסקנת הדיון בתלמוד, ומותר לפועלים להתרעם על השליח ששכרם בשלושה זווים ולא בארבעה, כמו שאמר בעל הבית.

ראה גם ערך: "אין לו עליו אלא תרעומת".

סְגִי נְהוּר

ברכות נח, א

דב האוד. כינוי בלשון נקייה לעיוור. האמורא רב ששת היה עיוור, ואמר עליו, שהיה "סגי נהור". בעקבות ביטוי זה נולד גם הביטוי "בלשון סגי נהור", שמשמעו בהוראה הפוכה, כלומר: שימוש בדברים באופן שהאומר אותם מתכוון למשמעם ההפוך. למשל, הקורא לחברו בלשון סגי נהור "חכם גדול" מתכוון לומר שהוא שוטה שבעולם.

סְדָנָא דְאַרְעָא חַד הוּא קידושין כז, ב

סדן הארץ אחד הוא; בסיס וחיבור כל הקרקעות שבעולם אחד הוא. מי שמסד לחברו עשר בהמות באפסר אחד, ואמר לו על אחת מהן: "קנה זו!", לא קנה את השאר. לעומתו, מי שמכר לחברו עשרה שדות בעשר מדינות, כיוון שהחזיק באחד מהם – קנה את כולם. הסיבה להבדל בהלכה היא, שאת עשר הבהמות רואים כגופים החלוקים זה מזה, ועל כן אם אמר שיקנה בהמה אחת מן העשר, אין לומר שקנה גם את השאר; מה שאינו כן בקרקע, כיוון שכל קרקעות העולם מחוברות זו לזו, הרי גם אם החזיק בשדה אחד, יכול לקנות את האתרים המחוברים לו ביסודם. בהשאלה משמש ביטוי זה לומר, שמנהגי בני האדם דומים בכל מקום.

סְהַדוּתָא – עַד שִׁיתִין שְׁנַיִן מִדְּבָר, טְפִי לָא מִדְּבָר כתובות כז, ב
אדם זוכר עדות עד שישים שנה ולא יותר. היה מי שניסה להסיק כן מדברי ר' מאיר. למסקנת התלמוד, כשמזמינים אדם להעיד, כיוון שהעדויות מוטלת עליו, הרי הוא זוכר אותה גם אחרי שישים שנה.

סְהַרֵי בְּשָׂקֵי – לָא מְחַזְקִינַן בבא בתרא ז, ב

אין אנו מניחים, שהעדים הם עדי שקר. יש הנחה בסיסית לגבי עדים, שהם עדי אמת, ואין אנו מטילים ספק בהנחה זו. למשל, שטד חוב של יתומים שיצא שוברו שהוא פרוע לאביהם, אין גובים באמצעותו, שכן יצא השובר, שהוא פרוע. יש מי שאומר, שגם אין קורעים אותו, שמא משיגדלו היתומים, יביאו ראיה, שעדי השובר הם עדי שקר, ויגבו באמצעות השטר. אך יש מי שאומר שאפשר לקרעו, כי אין אנו מחזיקים עדים כשקרנים, ועל כן אין משמעות לאפשרות של היתומים להוכיח בעתיד, שעדי השובר הם עדי שקר.

סְהַרֵי שְׂקָרֵי – אַאוּגְרִייהוּ זִילִי סנהדרין כט, א

עדי השקר בזויים בעיני השוכדים אותם. כדי להרתיע את העדים מלהעיד עדות שקר, היו מכניסים אותם לתדר, ומוזהרים אותם בדברים, על כוח עדות שקר ועל חומרתה. גם היו אומרים להם, שהבושה להעיד שקר היא גדולה, עד כי עדי השקר קלים ובזויים אפילו בעיני השוכדים אותם. המקור לכך הוא סיפור כרס נבות, שם המליצו יועצי אחאב לשכור עדי שקר למשפט נבות, והעדים הללו מכונים בפי יועצי אחאב עצמם: "בני בליעל" (מלכים א כא, י).

סוּמָא בְּרַבְרָא ספרא קדושים ב, יג

מי שאינו מתמצא בעניין מסוים. איסור "לפני עוור לא תתן מכשול" (פי"ג)

אינו כולל רק שימת מכשול פיזי בפני מי שניטל ממנו מאור עיניו, אלא גם איסור לחת עצה שאינה הוגנת למי שאינו מצוי באוחו דבר. למשל, אל יאמר אדם לחברו: "מכור שדך, וקח לך חמור", כשהוא מתכוון להעדים עליו, משום שהוא מעוניין לקנות את השדה.

סופו מוכיח על תחלתו גדרים מה, א

סוף דבריו של אדם, עשוי להוכיח מה הייתה כוונתו בתחילת דבריו. למשל, מעשה באדם שהיה אביו מודר הנאה ממנו. כשהשיא את בנו, ורצה שיוכל אביו להשתתף בשמחה, אמר לחברו: "תצרי וסעודתי נתונת לך, כדי שיוכל אבי לאכול עמנו בסעודה". אמר לו חברו: "אם שלי הן, הרי הן מוקדשות לשמים". השיב לו: "כלום לשם כך נתתי לך את חצרי וסעודתי?" ענה לו: "וכי נתת לי אוהן, על מנת שחוכלו אתה ואביך לסעוד, וקולך מעוזן יהיה תלוי בי?". סוף דבריו, התנגדותו להקדשה, הוכיח שתחילת כוונתו לא הייתה אלא להערים, ולא לחת אח חצרו לשכנו כמחנה לכל דבר.

סוקלין וְשׁוֹרְפִין עַל הַחֲזָקוֹת קידושין פ, א

דבר שחזקתו שכך הוא, אף שאין לנו עדות בדבר, אפשר להעניש בגללו גם עונש מיתה. למשל, מי שהחזיק, שאישה פלונית היא אחותו או אמו, ורא עליה בפני עדים, נענש בעונש מיתה, אף על פי שאין ראייה ברורה שהיא אחותו או אמו, אלא רק חזקה. מסופר על אישה שבאה לירושלים, ותינוק מורכב על כתפה, וגידלה אותו בחזקת שהוא בנה, ואחר כך בא עליה, והביאזה לבית דין וסקלה.

סיג לתורה אבות, פרק א, משנה א

גדר לתורה. מן ההוראות שהורו אנשי כנסת הגדולה לבתי הדין ולחכמי הדרות הבאים, שידאגו לתקן תקנות, ולגזור גזרות, כדי להרחיק את האדם מלעבור על דיני התורה. בעקבות הוראה זו אסרו חכמים גם דברים, שאינם אסורים מדין תורה, כדי לעשות סיג לתורה, לגרור שלא יעברו בני אדם על דברי התורה.

סיטומתא בבא מציעא עד, א

חותם שרושמים התנוונים על חביות של יין. סיטומתא היא רוגמה למשמעות המנהג בריני המסחר. קמעונאי למכירת יין היה קונה אצל הסיטונאי כמה חביות של יין. בגלל חוסר מקום בחנותו של הקמעונאי לאחסון החביות שקנה, היה מוכיל לחנותו חבית אחת בכל פעם, ואת

השאר משאיר אצל הסיטונאי. כשאול היין מן החבית שלקח, היה חוזר ולוקח חבית נוספת מן החביות שקנה. מאחר שנשארו החביות בינתיים אצל הסיטונאי, היה הקמעונאי מטביע חותם על החביות שקנה, ומשלים בזה את המקח. אף על פי שמצד הרין אין החביות קנויות לקונה, מאחר שלא משך אותן, אלא השאיר אותן ברשות המוכר, אם במקום מסוים מנהג הסוחרים הוא, שרישום החביות הוא קניין גמור, הרי הסיטונמא קונה, כאילו הייתה באן משיבה.

בספר "דבר אברהם" (סימן א), מכואר, שכיוון שיסוד הקניינים הוא גמירת דעת של המוכר ושל הקונה, שיעבור החפץ לקונה, משום כך כל שעושה מעשה שמנהג הסוחרים לקנות באותה דרך, יש כאן רצון וגמירת דעת שיעבור החפץ לקונה, ולכן קונה.

סימן מובהק יבמות קכ, ב

סימן ברור; אות שניכר בו בעליל דבר אחד מדברים אחרים. לעניין התרת אישה להינשא, כיוון שמח בעלה, צריך שזוהה המת כבעלה, רווקא על ידי סימן שנתייחד בו הבעל משאר כל אדם, ואין די בסימן, שאפשר שהוא אופייני גם לאנשים נוספים. לסימן מובהק נודעת משמעות גם לעניין השבת אברה.

סיני ועוקר הרים הוריות יד, א

כינויים הבאים לאפיין תלמידי חכמים. לכינויים הללו יש חשיבות בפסיקת ההלכה. סיני, הוא אדם הבקי בכל התורה, מי שהמשנה והברייתא סודות לו כנתינתן בסיני; ועוקר הרים, הוא תלמיד חכם חריף מאד, שכביכול עוקר הרים בפלפולו, אף על פי שאין המשנה והברייתא סודות לו כל כך. הכלל הוא, שסיני עדיף על עוקר הרים, כי המקורות התנאיים (משנה וברייתא) הם הבסיס לפסיקת ההלכה. ואף עוקר הרים צריך את הסיני, שהרי בלעדינו אינו יכול להסיק את ההלכה כראוי. ראה גם ערך: "מרי חטיא".

סיף בידו ודמו מטפוף סנהדרין לו, ב

במסגרת דיני הראיות הקפדניים שבדיני נפשות, היו מאיימים על העדים, שיעידו דק על מה שראו, ושלא יעידו על פי הערכות, או מסקנות העולות מן העובדות שראו. המחשה קיצונית לכלל זה היא, שאף כשראו עדים פלוני דין אחד חברו לחורבה, ורצו אחריו, ומצאו חרב בידו ודם נוטף ממנה, וראו הרוג מפרפר, אף על פי שהמסקנה היחידה המתקבלת על הדעת מכל הנסיבות היא, שרצח פלוני את חברו, אין מקבלים עדות זו, המבוססת על ראיות נסיבתיות ועל הערכה, ועד שלא יראו העדים את מעשה הרצח עצמו, אין עדותם קבילה.

סמוך מיעוּטא לַחֲזָקָה קידושין פ, א

לדעת ר' מאיר, כשיש רוב ומיעוט, אין רואים את המיעוט כבטל על ידי הרוב. כיוון שכך, אם ניתן לצרף לאותו מיעוט גם חזקה, הדי צירופם זה לזה מסייע להם לגבור על הרוב. למשל, תינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו, שידוע שנטל אותו מן העיסה, לדעת ר' מאיר אותו בצק טהור, משום שאף על פי שרוב התינוקות דרכם להפך כשרצים וכנבלות שבאשפה, יש מיעוט תינוקות שאין דרכם בכך, ואם נצרף לאותו מיעוט את חזקת העיסה, שהיא טהורה, בטל עניין הרוב, והעיסה טהורה.

סמוכין על שְלַחֲנוּ בכא קמא פז, ב

הוא מפרנס אותם. יש דינים שונים הנוגעים לבניו ובנותיו של אדם בעניינים מסוימים כשל העובדה שהם סמוכים על שולחן אביהם, והוא מפרנס אותם. למשל, אם שחבל בבניו ובבנותיו הגדולים, אם הם עומרים בדרשות עצמם, חייב לשלם להם; אך אם הוא דואג לצורכיהם ומפרנסם, הוא פטור מלשלם להם. כמו כן כמציאת בנו ובתו הגדולים, אם הם עומדים ברשות עצמם, הדי היא שלהם; אך אם הם סמוכים על שולחן אביהם, המציאה של האב. הטעם לכך הוא, שאנו מבקשים למנוע איבה בין האב לילדיו, כחוצאה מכך שהוא מוציא עליהם הוצאות, ואינו נהנה, כשאפשר שייהנה ממה שיש לבניו (ע"ע: "משום איבה").
ראה גם ערך: "גדול וסמוך על שלחן אביו – זהו קטן; קטן ואינו סמוך על שלחן אביו – זהו גדול".

סְנֵהֲדָרִין הַהוֹרְגַת אֶחָד בְּשָׁבוּעַ – נְקֵרַת חוֹבְלָנִית מכות ז, א

בית דין ההורג אדם אפילו פעם אחת בשבע שנים, נחשב בית דין החובל בכריות. זוהי הצגה קיצונית ומוגזמת של העובדה, שבת דין צריכים להימנע מאד מלרדן אנשים לעונש מוות, על ידי הקפדה חמורה על דיני הראיות ועל סדרי הדין בדיני נפשות, ועל ידי חיפוש צד זכות לכל נאשם. במשנה מתצגות דעות קיצוניות יותר: ר' אלעזר בן עזדיה אומר, שסנהדרין ההורגת אחת לשבעים שנה, נקראת חובלנית; ור' טרפון ור' עקיבא אומרים: "אילו היינו בסנהדרין, לא נהרג אדם מעולם".
ראה גם ערך: "אף הן מרבין שופכי דמים בישדאל".

סְפֵק אִיסוּרָא – לַחֲוּמָרָא; סְפֵק מְמוּנָא – לְקוּלָא גיטין סג, ב

אם נולד ספק בעניין של איסור, יש להחמיר; אם נולד ספק בעניין של ממון, יש להקל. למשל, אדם שקירש אישה, ולאחד מכן נתגלה שנדרה נדרים קודם נישואיה, הדין הוא, שהוא יכול להוציאה, אך צריך לתת לה

גט, ואינה מקבלת את רמי כתובתה. הסיכה להברל בין הגט, שדורשים שינתן, לכתובה, שאין האישה מקבלת אותה, הוא הספק שמא תפסו הקידושין, כי אין אנו יודעים אם אדם רוצה באישה נדרגית, או לא. ולכן, בעניין האישות, שהוא איסור, מתמירים ודורשים, שאם רצה להוציאה, יתן לה גט מספק. בעניין כתובה, שהיא ממון, מקילים על הנתבע, ואינו חייב לתת לה כתובתה, מפני שבגלל הספק שיש לנו, אינה גובה את כתובתה עד שתביא ראיה, לאור הכלל: "המוציא מחברו – עליו הראיה" (ע"ע).

סַפֵּק דְּאִוְרִייתָא – לְחֻמְרָא; סַפֵּק דְּרַבָּנָן – לְקוּלָא ביצה ג. ב

ספק שנולד בדבר תורה, פוסקים בו להחמיר; ספק שנולד בדבר שהוא מדברי חכמים, פוסקים בו להקל. למשל, ביצה שנולדה כשבת או ביום טוב, אסור לאכלה ולטלטלה, ואפילו נחערבה באלף ביצים אחרות – כולן אסורות. במהלך המשא ומתן התלמודי, היה מי שאמר, שניתן להבין הלכה זו, למי שסובר, שביצה שנולדה כשבת או ביום טוב אסורה מהתורה, שאז כשנחערבה בכיציס אחרות, יש לפנינו ספק בדבר של תורה, והכלל הוא: "ספק דאורייתא – לחומרא"; אבל למי שסובר, שביצה שנולדה ביום טוב אסורה מדרבנן, לא מוכן מרוע אם נחערבה בכיציס אחרות – כולן אסורות, שהרי ספק דרבנן – לקולא.

סַפֵּק נַפְשוֹת – לְהַקֵּל כבא קמא ז. א

ספק הנולד בעניין הנוגע לנפשות – מקילים בו. למשל, מי שמכר את עבדו הכנעני לאחר, והתנה המוכר עם הלוקח, שיעבור העבד את המוכר שלושים יום נוספים – יש דעה שבין אם היכהו המוכר, בין אם היכהו הקונה, ומת לאחר יותר מיומיים מן ההכאה, שניהם פטורים ממתה, מפני שיש ספק, אם הם חייבים מיתה אם לאו, משום שאין אנו יודעים אם חל עליהם הפטור הנזכר במקרא: "אם יום או יומיים יעמוד לא יוקם" (שמות כא, כא), ומחמת הכלל "ספק נפשות – להקל", אנו מחילים את הכלל על שניהם, ושניהם פטורים. לכלל זה השלכות גם לעניין חילול שבת לצורך פיקוח נפש; ולעניין האכלת חולה ביום הכיפורים, כדי שלא ימות. בכל המקרים שמנינו, כשיש ספק אנו נוטים לקולא, ומצילים את הנפש.

סַפֵּק סְפִיקָא כתובות ט. א

ספק על גבי ספק. אם מתעורר ספק בעניין מסוים אם הוא אסור או מותר, והצר שאסור אף הוא מוטל בספק, מקילים אפילו בספק איסור תורה, ופוסקים שמותר. למשל, אדם שנשא אישה, ואמר שכשבעל אותה מצא שאינה בתולה, אינו נאמן לאסור אותה על עצמו, מפני שיש כאן "ספק

ספיקא". ספק ראשון: נבעלה קודם שנתארסה ואינה נאסרת עליו, או נבעלה לאחר שנתארסה והיא נאסרת עליו; וספק שני הוא, שגם אם נבעלה לאחר שנתארסה, ספק באונס נבעלה ואינה נאסרת עליו (אם אינו כהן), או ברצון נבעלה, והיא נאסרת עליו, ובספק ספיקא – מכריעים לקולה.

סָרְס הַמִּקְרָא וְדַרְשֵׁהוּ כבא בתרא קיט, כ

שנה את סדר המלים, ודרוש את הפסוק. למשל, נאמר על בנות צלפחד, כבואן לברר את שאלת ירושתן: "ותעמדנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה" (במדבר כז, ב). מתעוררת השאלה, כיצד ייתכן ששאלו את משה ולא ידע להשיב להן, ואחר כך שאלו את אלעזר ואת הנשיאים וכל העדה? והלא אם לא ידע משה הלכה זו, וממילא לא לימד אותה, כיצד ידעו העדה, הנשיאים או אלעזר להשיב להן? ומשיבים: "סרס המקרא ודרשהו". יש להבין את הפסוק כאילו הוא כתוב בסדר אחד: ותעמודנה לפני העדה, ולפני הנשיאים, ולפני אלעזר, ולפני משה; והסיבה שלא נכתב הפסוק בסדר זה, שהוא הסדר הכרונולוגי של התרחשות הדברים היא, שנמנו בו משה, אלעזר, הנשיאים והעדה על פי סדר חשיבותם.

סְתִירַת הַדִּין על פי סנהדרין לא, א

ביטול פסק הדין. מי שעמד בדיון, ולאחר שנפסק הדין מצא ראייה שלא הייתה בידו בשעת הדיון, ועכשיו הוא מביא אותה לבית הדין, בית הדין סותר את פסק דינו הקודם, ופוסק על פי הראייה החדשה. ראה גם ערך: "ינוקא במילי דאבה לא ידע"; "ער שיסתתם טענותיו".

סָתָם גְּנִיבָה – יְאוּשׁ בְּעֵלִים כבא קמא סח, ב

חזקה על אדם שנגנב ממנו חפץ, שהוא מתייאש ממנו. כתוצאה מכך, כל זמן שאין ידוע, שלא התייאש הבעלים, הרי אם מכר הגנב את החפץ הגנוב לאחר – קנה אותו הקונה, ואינו צריך להשיבו לבעלים, משום שקנה את החפץ בייאוש בצירוף "שינוי דשות" (ע"ע).

סָתָם הַלְוָאָה – שְׁלָשִׁים יוֹם מכות ג, ב

כל הלואאה שלא קבעו המלווה והלווה את תאריך פירעונה, מתייחסים אליה כאילו הייתה לשלושים יום. חכמים נדרשו לקבוע שיעור להלוואות שלא נקבע להן מועד פירעון, והנחתם הייתה, שאין אדם לווה כסף לפחות משלושים יום, שהרי אין הדבר מועיל לו, לפי שאינו יכול להספיק להשתמש בכסף, ולכן נקבע שיעור זה. אמנם, אם מנהג המדינה, שסתם

הלוואה פחות מכך או יתר על כך, "אין משנין ממנהג המדינה" (ע"ע), ומתייחסים אל ההלוואות שלא נקבע להן מועד פירעון, לפי מנהג אותה מדינה.

סְתָם מְשֻׁנָּה חולין מג, א

משנה שנשנתה בלא מחלוקת, ומבלי שנוכר בה שם התנא ששנה אותה. מסורת היא, שמשנה שלא צוין שם אומרה, מיוחסת לר' מאיר (סנהדרין פו, א), והכלל הוא: "הלכה כסתם משנה" (ע"ע).

סְתָם סְפָרֵי דְדִיּוּנֵי מִיגְמָר גְּמִירֵי גִיטִין ב, ב

סופרי בית הדין יודעים בדרך כלל, שכגט אישה יש צורך בכתיבה לשמה (ע"ע: "שלא לשמה"). כתוצאה מכך, בגט הבא ממדינת הים, אין צורך שיאמרו שני עדים: "כפנינו נכתב ובפנינו נחתם", ודי שיאמר השליח המביא את הגט, שהגט נכתב ונחתם בפניו.

עָבָד – אֵין לוֹ חַיִּים יבמות סב, א

עבדים כנענים אין להם ייחוס, כלומר, הילדים הנולדים להם כתקופת עבדותם אינם מחייחסים אחר הוריהם. לכן, עבד כנעני שנולדו לו כנים בחקופת עבדותו, והשתחררו העבד וכניו – לא קיים העבד מצוות פרייה ורבייה, עד שיוליד כנים לאחר השחרור.

עָבָד לוֹוֵה לְאִישׁ מְלוֹה סנהדרין לא, ב

פסוק הוא במקדא (משלי כב, ז), המכטא את שעבוד הלווה למלוה. מכאן נובעת עדיפות המלוה מן הלווה, לעניין קביעת מקום הדיון המשפטי.

עָבָד מְלֶךְ – כְּמֶלֶךְ שבועות מז, ב

מי שקשור למלכות, אפילו אם הוא עצמו פשוט ושפל, מזכירים אותו בלשון של חשיבות, מפני כבוד המלכות.

עָבָד נוֹקֵב מְרַגְלִיּוֹת בבא מציעא יב, ב

שם כללי לפועל העוסק במלאכה, המכניסה לבעל הבית כסף רב. יש מי שסובר, שאף על פי שבדרך כלל מציאת פועל לבעל הבית היא, הדי כפועל מיוחד כזה, לא נות לבעל הבית שיתבטל ממלאכתו, כדי להגביה עבורו מציאות, מפני שמציאות שערכן רב משכר ביטול מלאכתו אינן שכיחות. על כן, אם מצא הפועל מציאה – הוא זוכה בה, וישלם הפועל לבעל הבית שכר ביטול מלאכתו.

עָבָד שְׂאִין לְרַבּוֹ רְשׁוּת עֲלִיו – אֵין קְרוֹי עָבָד קידושין עב, ב

שליטת האדון ומדותו על עבדו היא חלק מהותי של העבדות. עבד שאין אדוניו שולט בו, אינו עבד כלל. לכן, המפקיד עבדו, אין העבד צריך גט שחרור כדי לצאת לחדות, מכיוון שעם ההפקדה פקעה הבעלות עליו, ופסק להיות עבד, ואין עוד צורך בגט שחרור, שיביא לאותה תוצאה. יש מי שאומר אף יותר מזה, שהמפקיד את עבדו, אף אם לא קיבל העבד גט

שחרור – נעשה העבד כישראל, לעניין חיוב במצוות, ויהיה מותר לשאת בת ישראל. זאת מכיוון שכל שאין לרבו רשות עליו, הריהו כעבד משוחרר לכל דבר, וכיוון שעבד משוחרר נעשה כישראל, אף עבד שהפקירוהו נעשה כישראל.

עבדא איקרי נכסי בכא בתרא קנ, ב

עבד קרוי "נכסים"; כשמדברים על נכסים, כוללים בהם גם את העבד. כשאדם מקנה בקניין, ואומר: "אני מקנה לך כל נכסי", ולא פירט את הנכסים, אנו כוללים בכלל ההקנאה גם את עבדיו, שכן הם חלק מהנכסים. יתר הנכסים הם: כל המיטלטלין, הקרקעות, הבגדים, הבהמות והעופות.

עבדא בהפקירא ניהא ליה גיטין יג, א

לאור העיקרון "זכין לארס שלא בפניו, ואין חבין לאדם שלא בפניו" (ע"ע), דנו חכמים בשאלה אם שחרור העבד – הוא זכות לעבד או חובה. חכמים סבורים שהוא זכות לעבד, מפני שהוא יוצא לחירות; אך דעת ר' מאיר היא, שהעבד מעדיף להישאר בעבדותו, וליהנות מזימת השפחות, כשהכול מותר לו ודומה להפקר, מלהיות בן חורין, המוגבל לשאת דק בת ישראל.

עבדו – קגופו; שורו – קממונו בכא קמא כו, א

בריני הנויקין, מי שסיכן אח חברו, ויכול חברו להיתלץ מן הסכנה, ולא נחלץ ממנה, ומת – המסכן פטור. הוא הדין גם במי שסיכן עבד, כגון שהניח גחלת על לב העבד – כיוון שיש לעבד דעת לסלקה, אם לא סילקה העבד – המסכן פטור מלשלם רמי הנזק לבעל העבד, כשם שהוא פטור אם עשה כן לבן חורין. אם עשה כך לשורו של חברו – חייב, כי אין לשור דעת לסלק את הגחלת. רין שורו לעניין זה כדין ממונו. כשם שאם עשה כן לממונו של חברו חייב, כך לגבי שורו.

רש"י פירש שמדובר בעבד שאינו כפות. התוספות (שם, ד"ה הניח) פירשו, שמדובר בעבד כפות ורבו עומד אצלו.

עבדו של חבר הרי הוא פתבר עבודה זרה לט, א

מתייחסים אל עבדו של חלמיד חכם כאל תלמיד חכם לכל ענייניו. ההנחה היא, שעבדו של תלמיד חכם, מתנהג כפי שאדוניו מתנהג, לפי שלימדו אדוניו כיצד להתנהג. לכן, כעניינים שאנו סומכים בהם על תלמידי חכמים באופן מיוחד, כגון שהם מעשרים פירותיהם, ושהם כחזקת טהרה, הרי אנו מתייחסים באופן דומה גם לעבד (ולבני ביתו של תלמיד חכם), כל עוד לא נמצאה עילה לחשוד בהם, שאין להתייחס אליהם באופן זה.

עבֹרָה זָרָה סנהדרין עד, א

עבודת אלילים. עבודה זרה היא אחת משלוש העברות שנאמר עליהן "ייהרג ואל יעבור" (ע"ע), ולכן אף על פי שלגבי כל העברות, אם אומרים לאדם לעבור עליהן, ואם לאו – ייהרג, יעבור עליהן ואל ייהרג, הרי לגבי עבודה זרה, גילוי עריות (ע"ע) ושפיכות דמים (ע"ע), הדין הוא, שהאדם מצווה למסור את נפשו, ולא לעבור עליהן.

עֶבֶד אִינִישׁ דְּזָבִין וְלֹא עֶבֶד שכונות מו, א

אדם עשוי להגזים ולומר שיעשה רבר מה, ולבסוף אינו עושה אותו. לכן, אין להסיק מעצם הדברים שאמר אדם, שאמנם נעשה אותו מעשה, שאיים שיעשהו. למשל, אדם שאחו גרזן בירו, ואמר שילך ויקצוץ את רקל חברו, ואחר כך נמצא הרקל קצוץ ומושלך לארץ, אין אנו יכולים להסיק מכך, שהמאיים קצצו, שכן ייתכן שיגזים אדם בדבריו, ולבסוף לא יעשה את מה שאמר.

עֶבֶד אִינִישׁ דְּזָבִין אֲרַעָא לְיוֹמֵיהּ בכא מציעא יד, א

עשוי אדם לקנות קרקע, אפילו אם ייתכן שלא תהיה בידיו אלא יום אחד בלבד. מכלל זה למדנו, שהכלל "אחריות טעות סופר" (ע"ע) אינו חל לגבי שטרי מקח וממכר, ואם לא צוינה בהם האחריות במפורש, לא נשתעבדו נכסי המוכר לקונה, ואינו יכול לגבות מהם, אם טדפו ממנו. בשטרי הלוואה אנו אומרים: "אחריות טעות סופר הוא", כיוון שאנו מניחים, שהאדם לא היה מסכן את כספו ומלווה אותו בלא אחריות. במקח וממכר עשוי אדם לקנות תוך שהוא מוחל על האחריות, מכיוון שהוא אומר לעצמו, שייתכן שלא יטרפו ממנו אח השרה שקנה, ואף אם יטרפוהו, אפשר שיהיה זה לאחר זמן רב, ועד אז יספיק ליהנות מן השרה. כיוון שכן, אם לא כתב את האחריות במפורש, לא יוכל לחבוע מן המוכר כלום.

עֶבֶד אִינִישׁ דְּזָבִין דִּינִיָּה בכא בתרא ל, ב

אדם עשוי לקנות בכסף מה שהוא יכול לזכות בו ברין (כדי לחסוך את טורח הדין ואח המריבה הכרוכה בו). למשל, דאוכן שערער על שמעון היושב בשדה, והשיבו שמעון שקנה את השרה מלוי, ויש לו עדים שהשתמש בו כדי שנוח חזקה, ואחר כך אומר ראובן: והלא יש לי עדים, שכאת אלי בעדב ואמרח לי: "מכור לי שדה זה", אין עריו של ראובן ראייה טובה לטענתו, כי יכול שמעון לטעון, שרצה לקנות ממנו את השרה, כדי שלא יערער עליו, ולא יטריחנו ברין, אף על פי שידע כל העת, שהשרה הוא שלו.

עבִיד אִינִישׁ דִּיזִיף לִיומִיָּה כתובות קי. א

עשוי אדם לקחת הלוואה ליום אחד. ראובן שהלווה כסף לשמעון, ובוים הפירעון לוהה הוא עצמו משמעון, יש מי שאומר, שיכול שמעון לומר לראובן: אילו באמת הייתי חייב לך, כדברי שטרך, מרוע לוויית ממני? היה לך לתכוע חוכך ממני. החולק עליו טוען כנגדו: עשוי אדם לקחת הלוואה ליום אחד, ועל כן, ייתכן שבאותו יום, קודם שהגיעה שעת הפירעון, היה ראובן זקוק לכסף, ולכן לוהה משמעון. מכיוון שכך, אי אפשר להסיק מן העובדה שלווה ראובן משמעון, שלא הייתה הלוואה קודמת, שהלווה ראובן לשמעון.

עבִיד אִינִישׁ דִּינָא לְנַפְשִׁיהּ בכא קמא כו. ב

עושה אדם דין לעצמו. אף על פי שבדרך כלל לא הותר לאדם לממש את זכויותיו הממוניות כלפי רעהו, אלא בפנייה לבית דין, יש ויכול אדם "לקחת את החוק לידיו", ולממש את זכויותיו בעצמו. כתלמוד מובא, שלדעת הכול, כשיש הפסד אם יפנה האדם לבית דין: "עבִיד אִינִישׁ דִּינָא לְנַפְשִׁיהּ". כשלא ייגרם הפסד לחובע, אם יימנע מלעשות דין לעצמו, וילך לבית הדין: יש מי שאומר, שאין אדם עושה דין לעצמו, ויש מי שסובר – וכך הלכה – שאף כאן עושה אדם דין לעצמו. ראה גם ערך: "כל הקודם להרגן זכה"; "מאה פנדי בפנדא לימחייה"; "שכור את שיניו, ואמור לו: שלי אני נוטל".

עבִיד אִינִישׁ דִּלָּא מְגַלִּי טַעֲנָתִיהּ אֶלָּא לְבֵי דִּינָא בכא כתר א. א

עשוי אדם שלא לגלות את טענותיו אלא לבית דין. מי שהתדיין עם חברו מחרץ לבית דין, וטען את טענותיו, יכול לטעון אחר כך בבית דין אפילו טענות הסותרות את הראשונות. הסיבה לכך היא, שאף על פי שבדרך כלל אין מאפשרים לאדם לחזור בו מטענותיו באופן כה קיצוני (ע"ע: "טוען וחוזר וטוען"), הדי כאן ייתכן, שהאדם טען במתכוון טענות אחרות מחרץ לבית דין, כדי שלא ילמד הצד שכנגדו את טענותיו האמיתיות, ויכין עצמו היטב לדיון בבית דין. לכן, אין לראות במה שהוא טוען עתה כבית דין חזרה מהטענות שטען קודם.

עבִיד אִינִישׁ דְּמִיקְרֵי וְאָמַר בכא כתר א. ב

עשוי אדם לומר במקרה. בניגוד למעשה של אדם, שאם עשה אותו, עלול הוא לחוב בכל מה שנובע הימנו, הרי דברים שאדם אומר, ייתכן שלא יפעלו נגדו, אם יכול להיות הסבר מניח את הדעת מרוע אמד אותם. למשל, אם עור ראובן על שרה שמכר שמעון ללוי, ואמר שגזל שמעון את השדה

ממנו; אך הוא עצמו חתום על השטר, שמכד בו שמעון את השדה ללוי, אומרים חכמים, שבשל אותו מעשה שעשה, שחחם על השטר, הוא מנוע מלטעון טענה כלשהי כלפי שמעון. גם הסברו שחחם, מחמת שהעדיף להתדיין עם לוי מלהתדיין עם שמעון, אין בו לתרץ את חתימתו, ויידחה עררו. מה שאין כן, אם ערר ראובן על שמעון, היושב בשדה, ושמעון משיבו, שקנה את השדה מלוי, ואכל בו שני חזקה. אם אומר לו ראובן: "והלא לוי גזלן הוא?", ושמעון משיבו, שיש לו עדים שהתייעץ עם ראובן, הוא המליץ לו לקנות את השדה מלוי, שאז אין דברי ראובן מוכיחים שהשדה אינו שלו, כי יכול הוא להסביר דבריו ולומר שנוח לו להתדיין עם לוי, מלהתדיין עם שמעון (ע"ע: "השני נוח לי, והראשון קשה הימני"), ולכן העדיף שתתבצע המכירה. הסיבה להבדל היא, שמעשה של חתימה כעד על השטר, אין מניחים שיעשה אדם משיקול זה, אך אמירת דברים – ייתכן שיאמר אותם במקרה.

עבִיד אִינִישׁ דְּפָרַע אֶרְעָא וְלֹא זָבִין כבא בתרא מא, ב

עשוי אדם לברוק קרקע ולא לקנותה. כלומר, בדיקה של נכס אינה בהכרח הוכחה לרצון מוחלט לקנותה. הטוען ששרה פלוני הוא שלו, מחמת שידש אותו מאביו – צריך להביא ראיה, שדרר אביו כשרה זה, או נשתמש בו אפילו יום אחד, ואז כיוון שהשתמש בשרה שלוש שנים, מעמידים את השדה בידיו. אם לא הביא ראיה, שדרר בו אביו או שנשתמש בו, חוזר השדה למערער. אם הביא ראיה, שנראה אביו כשרה, אין לראיה זו ערך, כי ייתכן שאביו בא לברוק את השדה, אך לא קנה אותו, שהרי: "עבִיד אִינִישׁ דְּסִיד אֶרְעָא וְלֹא זָבִין".

עבִיד אִינִישׁ דְּפָרַע בְּגוּ זִימְנִיה כבא בתרא ה, א

עשוי אדם לפרוע את חובו, קודם שהגיע מועד הפידעון. מי שהלווה לחברו, וקבע לו תאריך לפידעון, ובהגיע אותו תאריך טוען הלווה, שפרע לפני כן, יש מי שאומר שאין הלווה נאמן, משום ההנחה שכני אדם אינם נוטים לפרוע חובות, לפני שהגיע הזמן שהם מוכרחים לפרוע את החוב (ע"ע: "לא עבִיד אִינִישׁ דְּפָרַע בְּגוּ זִימְנִיה"). כנגד זה, יש מי שטוּכר – וכך נתקבל להלכה – שעשוי אדם לפרוע קודם שהגיע הזמן, אם נודמן לו כסף, כדי להסיד מעליו את עול החוב ואת טרדתו.

עבִירָה לְשִׁמָּה נזיר כג, ב

עברה הנעשית לשם מטרה טובה. העובר עברה ככוונה להשיג באמצעותה מטרה חיובית, שקול למי שעושה מצווה שלא לשמה, דהיינו למי שמקיים

מצווה, שלא מתוך כוונה לקיים את המצווה. למשל, יעל אשת חבר הקיני, שהמיתה את סיסרא, נבעלה לו כמה פעמים קודם שהרגה אותו, בשביל להחיש את כותו, כדי שתוכל להרגו. למרות שהבעילות שנבעלה לו הן בגדר עברה, מכיוון שהייתה זו עברה לשמה, זכתה יעל לתשכחות על המעשה שעשתה.

עֵבֶר אָדָם עֲבִירָה וְשָׁנָה בָּהּ – נַעֲשִׂית לּוֹ כְּהִיתָר יוֹמָא פּוּ, ב
 כלל בעניין דרך החשיבה של החוטא: מי שעבר עברה, וחזר ועבר עליה פעם נוספת – מדמה בעיניו, כאילו אין במעשהו כל איסור, והוא עלול לעבור עברה זו פעמים נוספות.

עַד אֶחָד נֶאֱמַן בְּאִיסוּרֵין גישין ב, ב
 אף על פי שלעניין עדות כדיני ממונות וכדיני נפשות, יש צורך בשני עדים, בעיני איסורים, האמינה התורה לכל אחד ואחד מישראל. כך, למשל, בענין הפרשת תרומה, שחיטה, וכיוצא באלה.

עַד הַשְּׁתָּא תְּשַׁדְּתָּ לִיהּ בְּגִזְלָן, וְהַשְּׁתָּא מוֹגֵרְתָּ לִיהּ כְּלָא
סְהָדִי? ככא מציעא ו, א

עד עכשיו חשדת בו כגזלן, ועכשיו אתה משכיר לו דבר מה בלא עדים? באו לפני בית דין שניים המחזיקים בטלית, וכל אחד טען שכולה שלו, והורו להם בית דין לחלוק את הטלית ביניהם, ולאחר מכן באו שוב לבית הדין כשהטלית ביד אחד מהם, והמחזיק בטלית טוען: "חברי הודה לי והסתלק מן הטלית", וחברו טוען: "השכרתי לו את הטלית", אין מאמינים לאתרון, מפני שאומרים לו: אין זה מסתבר, שעד עכשיו חשדת בחברך שהוא גזלן (שהחזיק בטלית שלדעתך כולה שלך, וטען שהיא שלו) ועכשיו השכרת לו את הטלית שלא בפני עדים.

עַד וְעַד בְּכָלֵל; עַד וְלֹא עַד בְּכָלֵל נזיר ו, ב
 כללי פרשנות. כשנאמר במקרא "עד", יש מי שאומר שהכוונה ל"עד ועד בכלל", היינו שיש לכלול בדין האמור גם את מה שנאמר לאחר המלה "עד", ויש מי שאומר "עד ולא עד בכלל", היינו שמה שנאמר לאחר מלה זו אינו כלול. למשל, נאמר בתורה על נזיר: "עד מלאת הימים אשר יזיר לה", קדוש יהיה, גדל פרע שער ראשו" (במדבר ו, ה). ר' יאשיה סוכר: "עד ולא עד בכלל", ולדעתו "עד מלאת..." אינו כולל את היום השלושים, שהוא היום האחרון לנזירות, והתורה צריכה להוסיף: "גדל פרע שער ראשו", כדי ללמדנו שהנזיר צריך לגדל שיער במשך שלושים יום. ר' יונתן

סוכר: "עד ועד ככלל", ולדעתו, "עד מלאת..." כולל את היום השלושים, ואין צורך להוסיף: "גדל פרע שעד דאשו" כדי ללמדנו שהגזיר צדיך לגדל שיער במשך שלושים יום.

עד מפי עד סנהדרין לו, א

עדים על מעשה, צדיכים להיות דווקא אנשים שדאו את המעשה עצמו. עדים שלא דאו כעצמם, אלא שמעו מפי עד שהעיד על כך בבית דין אחר, עדותם אינה קבילה בכית הדין. גם שאר עדויות שאינן על יסוד מה שראו העדים, אינן קבילות.

עד מקום שידו מגעת בבא מציעא ז, א

עד היכן שהוא תופס. היו שניים או חוזים בטלית, וכל אחד טוען שכולה שלו – כל אחד נוטל עד מקום שידו מגעת, כלומר עד המקום שהוא תופס בו, ואת השאר חולקים בשווה, אחרי שנשבעים שניהם. בהשאלה משתמשים בכיטוי זה כמשמעות: עד כמה שהצלחתי לברר, עד מקום שדעתי משגת.

עד שיבא הפתוב השלישי ויכריע ביניהם ריש ספרא

עד שיבוא מקרא נוסף ויורה כיצד להכריע. אחת משלוש-עשרה ה"מדות שהתורה נדרשת בהן" (ע"ע) לפי ר' ישמעאל. כשיש שני מקראות, שכל אחד אומר דבר שונה ממה שאומר חברו, אי אפשר לפתור את הספק שנוצר כתוצאה מהסתירה בין שני המקראות, עד שיבוא מקרא נוסף, ויגלה לנו כיצד יש לנהוג.
ראה גם ערך: "שני כתובים המכחישים זה את זה".

עד שיהא קהן כדי לזה וקדי לזה בבא בתרא יא, א

שותף בנכס משותף, יכול לכפות על חברו לחלוק את הנכס כיניהם, דק אם תהיה תוצאת החלוקה, שיישאר ביד כל אחד מן השותפים נכס הראוי לשמו. אם תהיה תוצאת החלוקה ביטול שמו של החפץ ממנו, כגון בגד הנקרק לצורך החלוקה, או קרקע שלאחר חלוקתה לא יהיה ביד כל שותף לפחות ארבע אמות על ארבע אמות (ע"ע), שותף אחד אינו יכול לכפות את חברו לחלוק.
ראה גם ערך: "חצר שאין בה דין חלוקה".

עד שיסתתם טענותיו סנהדרין לא, ב

עד שיסתתם את טענותיו. כל שעה שאדם מביא עדים או ראיה לזכותו, אף

אם נגמר הדין, סותר את הדין, וחוזר הדין (ע"ע: "סתירה הדין"). אף על פי כן, אם סתם האדם את טענותיו בעצמו, כגון ששאלוהו במפורש, אם יש לו עדים אחרים או ראיות נוספות, והשיב שאין לו, לא יוכל להביא עדים או ראיות, שיכלו להיות תחת ידו בשעה שסתם את טענותיו. אם התבטא באופן גורף, ואמר שאין לו עדים וראיות כלל, בכל מקום שהוא, סתם את טענותיו, ולא יוכל עוד לסתור את הדין.

ראה גם ערך: "יגוקא במילי דאבוה לא ידע".

הטעם לכך, שאם אמר שאין לו עדים, אינו יכול לסתור את הדין הוא, שזוה שאמר שאין לו עדים, הודה שהעדים המעידים אחר כך עדי שקר הם, ו"הודאת בעל דין כמאה עדים דמי" (ע"ע).

עד שִׁירָאָה לְתַגָּר או לְקָרוֹבוֹ כבא מציעא מט, ב

משך הזמן שיכול מי שקנה מקת, לחזור ולתבוע את שיעוד האונאה או לבטל את המקת, הוא מוגבל וקצוב בשיעור הזמן הנדרש, שיראה אותו קונה את מה שקנה למי שיכול להביע דעתו על המחיר ששילם. אם שהה יותר מכן, אפילו אם קנה שווה מאה במאתיים, אינו חוזר, מפני שאנו מניחים, שמחל על אונאתו.

עד שִׁישָׂאוּ וַיִּתְּנוּ בָּהּ מוֹזְרוֹת בְּלִבָּהּ סוטה לא, א

עד שיתפרסם הדבר. לגבי בעל שקינא לאשתו, ואמר לה: "אל תיסתרי עם פלוני", ונסתרה עם אותו אדם לאתר הקינוי, ואין עדים בדבר, יש מי שאומר, שאם שמע הבעל, ואפילו ממי שאין ראוי לסמוך על עדותו, האישה נעשית סוטה, ואסורה לבעלה. יש מי שחולק ואומר, שרק אם הנשים המתקבצות יחד בלילות, וטוות לאור הלבנה, יספרו על פריצותה, היינו שפריצותה מפורסמת, מכוער הדבר שישאיר הבעל את אשתו, ועל כן עליו לגרשה ולתת לה כתובתה.

עד שִׁישְׁמְעוּ מִפִּי הַתּוֹבֵעַ שכועות לה, א

אין העדים חייבים על שבועת העדות, עד שישמעו מפי התובע, שיתבעם להעיד לו עדות, והם יאמרו שאינם יודעים לו עדות, ויישבעו על כך. אבל אם נשבעו ביזמתם, שאינם יודעים לו עדות, או לבקשת מישהו אחר שיעידו, אינם מתחייבים על שבועת העדות.

עד שִׁיתְּחוּרוּו הַדְּבָרִים בְּשִׁמְלָהּ כחובות מו, א

עד שיהיו הדברים גלויים וידועים. בפרשת "מוציא שם רע" (ע"ע) נאמר, שאם הבעל טוען שמצא שאשתו אינה בתולה, כשרוצים הורי הנערה

להוכיח שאין אמת בטענת הבעל, ושהייתה בתם בתולה, החורה אומרת: "ופרשו השמלה לפני זקני העיר" (דברים כב, יז). יש מי שפירש את פרישת השמלה לא כפשוטה (שמביאים את הסדין שעליו נבעלה ומוכיחים שיש עליו רם בתולים), אלא כלשון משל, כלומר כאים עדים מכל צד, ומעידים את ערויותיהם בפני בית הדין, עד שמתכרת הפרשה, ומתתוורים הרברים כשמלה. ראה גם ערך: "רברים ככתכם".

עד שֵׁתִיר עֲצָמוּ לְמִיתָה סנהדרין מא, א

עד שיפקיר עצמו למיתה. אין בית דין ממיתים אדם על עברה שעשה, אלא אם כן התרו בו. נוסת ההתראה הוא: "פרוש, או אל תעשה, שזו היא עברה, ואתה חייב עליה מיתת בית דין". רק אם השיב עוכר העברה, ואמר: "אף על פי כן אני עושה", התיר עצמו למיתה, וניתן להרגו; ואם לא התיר עצמו למיתה כרברים מפורשים, אפילו השיב להתראה ואמר: "יורע אני", אין ממיתים אותו.

עד שְׁפוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא, יִכְפוּהוּ לְזוֹן כחובות עז, א

מי שאומר לאשתו שאינו זן אותה, ואינו מפרנס אותה, יש מי שאומר, שכופים אותו לגרשה, ותייב לתת לה את כתובתה. לעומתו, יש מי שתמה ואומר, שאם כופים אותו, כלום אין עריך לכפותו שיוון, מלכפותו לתת גט?

עד שְׁתוֹת – מְחִיל אֵינִישׁ בכא מציעא נב, א

עד שישית – אדם מוחל. שיעור אונאה במכירת חפץ ביותר מדמיו או כפחות מרמיו הוא שישית. כלומר, מי שמכר חפץ השווה סכום מסוים כמחיר גבוה או נמוך משוויו ביותר משישית המחיר, בטל המקח, והמתאנה יכול להחזיר את החפץ, ולקבל את רמיו; אם מכר במחיר הגבוה או נמוך משוויו בדיק בשישית המחיר – נקנה המקח, אך יש להשיב את שיעור האונאה. אם הייתה האונאה בפחות משישית המחיר, נקנה המקח, ואין צריכים להחזיר כלום, כיוון שכל פחות משישית – דרך הכול למחול בו.

ראה גם ערך: "כטלה דעתו אצל כל אדם".

עד תֵּלַת שְׁנַיִן – מִיִּדְדֵהָר אֵינִישׁ בְּשִׁטְרִיהָ; טְפִי – לָא

מִיִּדְדֵהָר בכא בתרא כט, א

עד שלוש שנים נזהר אדם לשמור על שטרו, יותר מכך אינו נזהר. השערה

משפטית זו נאמרה כחלק מן התשובה לשאלה: מדוע חזקה מהווה ראיה לבעלות לאחר שלוש שנים? (ע"ע: "חזקת שלוש שנים"). לאחר שהחזיק ראובן בשדה שמעון שלוש שנים, ואכל פירותיו, וידע שמעון על כך, ולא מחה כנגדו, אם טוען ראובן שקנה, או קיבל את השדה משמעון, ושמעון אומר, שגזל אותו ראובן ממנו, אומרים לשמעון: אם אמת אתה טוען שלא מכרת, ולא נתת לו את השדה, מדוע לא מחית במשך זמן כה רב? הואיל ולא מחית – מכאן ראיה שאין השדה שלך, מפני שאילו היה שלך, לא היית שותק זמן רב כל כך. ואין אומרים לראובן: אם אמת הדבר שמכר לך, או נתן לך במתנה, למה לא נזהרת בשטר שלך? מפני שאין אדם נזהר בשטרו כל ימיו, וחזקה שאינו נזהר לשמרו אלא עד שלוש שנים, וכיוון שהוא רואה, שאין אדם מוחה כנגדו, שוב אינו נזהר.

עדות מוכחשת בכא בתרא לא, א

עדות שיש כנגדה עדות הפוכה. עדים שמסרו עדותם, וכאו עדים אחדים העידו על אותו עניין עדות שונה, כיוון שאי אפשר לברר איזו מן העדויות כשרה, ואיזו פסולה – אין סומכים על שתי העדויות, ונשאר הדבר בספק. לדעת רב חסדא, העדים משתי הכתות פסולים לכל עדויות שבחורה; ולדעת רב הונא, כל כח כשרה בפני עצמה, מפני שמעמירים כל כח על חזקת כשרות. אמנם אם כת אחת מעידה שהיה השדה של אבותיו של ראובן וגם אכל ראובן מפירותיו שלוש שנים, וכת אחת מעידה שאכל שמעון מפירותיו שלוש שנים, בזה יש סוכרים, שגם לדעת רב הונא מתבטלות שתי העדויות, וגם מה שהעידו, שהיה השדה של אבותיו של ראובן, מתבטל.

עדות מיוחדת מכות, ב

עדות שראה עד אחד את המעשה במקום אחד, והשני ראה את המעשה במקום אחר, ושני העדים לא ראו זה את זה. במקרה זה אינם מצטרפים זה לזה, ואי אפשר להתייחס לעדות זו כעדות של שני עדים.

עדות מכוונת בכא בתרא קסת, ב

עדות שאין בה שינוי או פגם. אחת הדרכים לקיים שטר היא, שיכתבו בית הדין, שערי השטר עצמם העידו בפניהם על תוכנו, ואישרו שהחתימה שעל גביה היא חתימתם, ונמצאת עדותם מכוונת.

עדות שאי אֵתָה יְכוּל לְהִזְמִינָה – לֹא שָׁמָּה יְעִידוּ סנהדרין מא, א
 הזמת עדים היא הוכחה שעדותם עדות שקר. הזמה היא כשבאים עדים אחרים ואומרים: "באותה שעה לא יכלתם לראות מה שאתם מעידים עליו, שכן הייתם עמנו במקום אחר" (ע"ע: "עדים זוממים"; "שמנו הייחם"). אחד התנאים לקבילותה של עדות הוא, שתהא אפשרות להזימה בדרך האמורה

לעיל. כיוון שכך, כחקירה שחוקרים כית דין את העדים, דורשים מהם למסור את הזמן ואת המקום שראו בו את מה שהם מעידים עליו, ואם לא מסרו העדים פרטים זהים כעניינים אלה, אין עדותם עדות, לפי שבהיעדרם חסר התנאי שתהיה אפשרות להזימם.

עדות שֶׁבְּטֵלָה מְקַצְתָּהּ – בְּטֵלָה כּוֹלָה כבא קמא עג, א
עדות שבטל חלק ממנה, מתבטלת כולה, ואין אומרים שתהיה קיימת לעניין החלק שלגביו לא נחבטלה. למשל, שטר שכתוב בו, שנחן לוי בית לראובן ולשמעון, והעדים החתומים כשטר קרובים לראובן ורתוקים משמעון, העדות מתבטלת גם לגבי שמעון, מאחר שנתבטלה לגבי ראובן.

עֲדוֹ בְּחֲתוּמָיו זָכִין לוֹ כבא מציעא יג, א
חתימת העדים על שטר חוב מזכה את בעל השטר משעה שחחמו על השטר. לכן, לווה שאמר לעדים: "כִּפְחֲכוּ שֵׁטֶר שְׁאִנִּי חֵיִיכ לַפְלוּנִי סְכוּם כֶּסֶף" – נכסי הלווה משתעבדים למלווה, מעת שחחמו העדים על השטר.

עֲדִים הִחְתוּמִים עַל הַשֵּׁטֶר, נַעֲשׂוּ כְּמִי שֶׁנִּחְקְרָה עֲדוּתָם
בְּבֵית דִּין גיטין ג, א
חתימת עדים על שטר שקולה לעדות בעל פה, שנמסרה בבית דין, ונחקדה שם. כתוצאה מכלל זה, אין עדים יכולים לחזור בהם מהחתימה שחחמו על השטר, ואינם יכולים לפגום כחוקפה, כשם שמי שהעיד בבית דין, אינו יכול לחזור בו מעדותו.
ראה גם ערך: "כיוון שהגיד – שוב אינו תוחר ומגיד".

עֲדִים זוֹמְמִין מכות ב, ב
עדים שהעידו על התרחשות דבר בתאריך מסוים ובמקום מסוים, וכאו עדים אחרים ואמדו: באותה שעה עמנו הייחם (ע"ע) במקום אחר, המרוחק מהמקום עליו אחם מעידים, ולא יכלתם לראות את הדבר, שאתם מעידים עליו, הרי העדים הראשונים הם "עדים זוממין". דינם של עדים זוממים: "ועשיחם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (דברים יט, יט). כלומר, מקיימים בהם מה שרצו לגרום לו בעדות שהעידו. למשל, אם רצו לחייב את הנידון ממון – הם משלמים לו, ואם רצו לחייבו מלקוח או מיתה – לוקים או נהרגים.

עוֹבֶרֶת עַל דֵּת מֹשֶׁה; עוֹבֶרֶת עַל דֵּת יְהוּדִית כחובות עב, א
עוברת על דת משה היא אישה המכשילה את בעלה כאיסורי תורה, עד

שאינו יכול לסמוך עליה בדברים שדרך איש לסמוך על אשתו. למשל, אישה המאכילה את בעלה מאכל שלא הופרשו ממנו תרומות ומעשרות, או עיסה שלא הופרשה ממנה חלה, ואומרת לו שהם מתוקנים, ואחרי שאכל, מתברר לו ששיקרה לו. או המשמשת עמו כשהיא נידה, ואומרת לו שהיא טהורה, ולאחר מכן מתברר לו שהייתה נידה. עוברת על דת יהודית היא אישה העוברת על דברים, שאף על פי שאינם כתובים בתורה, נהגו בהם בנות ישראל במידת הצניעות. למשל, אישה המכסה את שער ראשה, אך על פי מנהג בנות ישראל אין הכיטוי מספיק כדי לצאת בו לשוק; או שעושה מלאכתה שלא בצניעות; או שהיא יושבת בחברת כחורים ומדברת אתם דברי בטלה, וכן כיוצא באלה, מעשים שאינם צנועים. העוברת על דת משה, העוברת על דת יהודית, רשאי הבעל לגרשן מחמת מעשיהן, והוא פטור מלשלם להן את כסף כתובתן.

עוונות שאדם דש בעקביו עבודה זרה יח, א

עברות שכביכול אדם דורס עליהן כרגליו, היינו שאינן חשובות בעיני כלום. ברין שעושה הקדוש ברוך הוא לאדם, הוא דן אותו גם על עוונות שנראו בעיני האדם חסרי משקל, עד שלא יחס להם תשיבות.

עולבנא דדייני גיטין לו, ב

חוצפת הדיינים. הפרוובול (ע"ע) הוא שטר שהתקין הילל הזקן, שיהיה בית הדין כותבין למלווה לפני השמיטה, שיוכל לגבות את חובותיו לאחר השמיטה. הילל התקין תקנה זאת מפני תיקון העולם (ע"ע). היו שהתנגדו לתקנת הפרוובול, וכיניהם האמורא שמואל, שאמר עליו שהוא בגדר "עולבנא דדייני", היינו חוצפת הדיינים, מפני שנוטלים באמצעות הפרוובול ממון שלא כדין. ועל כן אמר שמואל, שאילו היה מוסמך, היה מבטל תקנה זו. ראה גם ערך: "אי איישר חיל אבטליניה".

עולה עמו, ואינה יורדת עמו כתובות סא, א

אישה שנישאת לבעל ממעמד משפחתי גבוה משלה, צריך הבעל להתנהג עמה לפי מעמדו, ואישה שנישאת לבעל ממעמד משפחתי נמוך משלה, אך הבעל רשאי להתנהג עמה לפי מעמדו, אלא לפי מעמדה. למשל, המעוניין שחניק אשתו את בנם, והאישה מעוניינת למסור את הילד למינקת – אם מקובל במשפחת האישה למסור את התינוקות למינקת, שומעים לאישה, מפני שאינה פוחתת ממה שהורגלה לו בבית אביה; ואם נהגו במשפחתה

להיניק ובמשפחת בעלה נהגו למסור למינקת, נוהגת כמנהג משפחת הבעל, ויכולה למסור את הילד למינקת.
ראה גם ערך: "לחיים ניתנה ולא לצער".

עוֹסֵק בְּמִצְוֵה פֶטוּר מִן הַמִּצְוָה סוכה כה, א

העוסק במצווה אחת, פטור מלקיים מצווה אחרת. כתוצאה מכלל זה, הסיק האמורא רב יוסף, ששומר אבדה הריהו כשומר שכר: מכיוון ששומר אבדה עוסק במצוות השבת אבדה, הוא פטור ממצווה אחרת, ולכן אם נודמן לו עני באותה שעה, הוא פטור מלתת לו צדקה. רב יוסף רואה "רווח" פוטנציאלי זה, שניתן להפיק מן המצווה, כשכרו של שומר אבדה, ועל כן לדעתו דינו כשומר שכר.
ראה גם ערך: "פדוטה דרב יוסף".

עוֹרְבָא בְּעֵי בְנֵיהּ, וְהוּא גְבָרָא לָא בְּעֵי בְנֵיהּ כתובות מט, ב

משל לאדם המזניח את ילדיו, ואינו רוצה לדאוג להם. כשבא לפני רב חסדא אדם שלא רצה לזון את בניו ובנותיו הקטנים, אמר רב חסדא, שיכפר מכתשת על פיה, ויעמוד אותה אדם על גביה, ויכריז על עצמו שהוא רע מן העורבים, שהעורבים רוצים בנים, והוא אינו רוצה.
דאה גם ערך: "יארוד ילדה, ואבני מתא שריא".

עִוּוֹת הַדִּין אבות, פרק ה, משנה ח

הטיית הדין, לזכות את החייב ולחייב את הזכאי. חכמים ראו את עיוות הדין בחומרה רבה ואמרו, שעל עיוות הדין בעולם, חרב של מלחמה באה לעולם.

עֵין תַּחַת עֵין – מְמוֹן בבא קמא פג, ב

כשאמרה התורה, שרינו של החובל בחברו, ומסמא את עינו, הוא "עין תחת עין" (שמות כא, כד), לא נתכוונה שיסמאו את עין החובל, אלא שהוא משלם ממון כשווי עינו של חברו, שהזיק אותה.

עֵינוּי הַדִּין שכת לג, א

האיסור לעכב את הדין ולהשהותו שלא לצורך. מכאן החובה לקבוע מועד מוקדם ככל האפשר לתחילת שמיעת הדין; לנהל את ההליכים בבית הדין ללא השהיות מיותרות; ליתן פסק דין מייד לאחר שנחברר לדיינים כיצד יש לפסוק; ושלא לעכב את ביצוע גזר הדין. עינוי הדין נחשב לדבר תמור, משום הסבל הרב הנגרם למי שדינו תלוי ועומד מחמת ההשהיה. אמרו

חכמים, שעל עיניו הדין, חרב של מלחמה באה לעולם.
ראה גם ערך: "מחמץ את דינו".

עִיסקָא – פִּלְגָא מְלוּה, וּפְלִגָא פְּקָדוֹן כבא מציעא קד, ב

מי שנותן מעות לחברו, שיעשה בהן עסקה כעבודו, תיקנו חכמים, שדין אותן מעות כאילו חציין הלוואה, ולגביהן חייב המתעסק באחריות, אף אם אברו באונס, וחציין פיקדון, שהוא באחריות בעל המעות, ואף אם נגנב או אבר, אין המתעסק חייב לשלם לו, וכך אין בזה איסור ריבית.

עיר הַנִּדְחָת סנהדרין ב, א

עיר שקמו מתוכה אנשים, והסיתו את רוב יושביה (או את כולם) לעבוד עבודה זרה, ועברו רוב יושביה (או כולם) עבודה זרה, או שאמרו שהם מקבלים עליהם עבודה זרה פלונית כאלוהות. דין אנשי עיר הנידחת שעברו עבודה זרה – מיתה כסיף, ואת העיר עצמה על כל הרכוש שבה, שורפים כאש.

עִירוֹב פְּרָשִׁיּוֹת כְּתוּב כָּאן כבא קמא קו, א

כלל ברדישת הכתובים, ולפיו יש פרשיות שאינן מסודרות ונפרדות זו מזו, אלא מעורבות זו בזו, היינו אינן עוסקות כל אחת בנושא שלה בלבד, אלא פסוק מפרשה אחת שייך לפרשה אחרת, אף על פי שלא נכתב בה פסוק זה אלא בחברתה. למשל, יש מי שאומר, שהפסוק שבפרשת משפטים: "אשר יאמר כי הוא זה" (שמות כב, ח), המלמד דין שבועת מודה במקצת (ע"ע: "מודה במקצת הטענה"), הכתוב בפרשת שומר חנם, אין מקומו שם, שכן שומרים נשבעים גם אם לא הודו במקצת הטענה, ומקומו בפרשה אחרת, שעניינה הלוואה, שהדין בה הוא, שנתבע שכפר בכול אינו נשבע, ודווקא מודה במקצת הטענה, נשבע.

עֶכְפָּא דְּשִׁכִּיב אֲדִינְרִי סנהדרין כט, ב

עכבר השוכב על דינרים. כינוי מושאל, לעשיר שאינו נהנה מעושרו, ואף על פי כן מונע אותו מאחרים, כשם שעכבר השוכב על דינדים אינו נהנה מהם ואין אחרים יכולים ליהנות בהם.

עַל דַּעַת בֵּית דִּין שבועות לט, א

על פי מה שדייני בית הדין חושבים. כשהדיינים משביעים את הנשבע, אומרים לו: "הוי יודע, שלא על דעתך אנו משביעין אותך, אלא על דעת המקום ועל דעת בית דין". הסיבה שאומרים לו רבדים אלה היא, למנוע

את האפשרות שיוכל להישבע שלא מתוך כוונה למה שבית דין מעוניינים להשביעו, ולפטור את עצמו על ידי רמאות, שרק הוא עצמו מכיר בה. כשהוא נשבע על דעת בית דין, אין עוד משמעות למה שעולה בלבו, בשעה שהוא נשבע. ראה גם ערך: "על דעת המקום"; "קניא דרבא".

על דעת המקום שבועות לט, א

על פי מתשבתו של הקרוש כרוך הוא. כשהדיינים משביעים את הנשבע, הם אומרים לו: "הוי יודע, שלא על דעתך אנו משביעין אותך, אלא על דעת המקום ועל דעת בית דין". הסיבה שאומרים לו דברים אלה היא, למונע את האפשרות, שיוכל להישבע שלא מתוך כוונה למה שבית דין מעוניינים להשביעו, ולפטור את עצמו על ידי רמאות, שרק הוא עצמו מכיר בה. כשהוא נשבע על דעת המקום, אין עוד משמעות למה שעולה בלבו, בשעה שהוא נשבע. ראה גם ערך: "על דעת בית דין"; "קניא דרבא".

על החדשים אנו בושין, אלא שאתם מגלגלים עלינו את

הישנים כחובות עת, א

אישה שנפלו לה נכסים לאחר שנישאה, ומכרה אותם, הבעל מוציא את פירות הנכסים מן הלקוחות. נכסים שזכתה בהם אישה בירושה או כמתנה קודם שנתארסה, ומכרה אותם או נתנה אותם לאחר שנישאה, לדעת רבן גמליאל יש חוקף לפעולה זו, והבעל אינו יכול להוציא מיד הקונה או המקבל. שאלו את רבן גמליאל: "הואיל זוכה באישה, לא יזכה בנכסים?!" כלומר מכיוון שבנישואין זוכה הבעל באישה עצמה, ודאי צריך לזכות גם בנכסים שלה. השיב להם: "על החדשים אנו בושין, אלא שאתם מגלגלים עלינו את הישנים" כלומר, אף ההלכה לגבי נכסים חדשים – שנפלו לאישה לאחר הנישואין – אינה הלכה ראויה, ויש כביכול להתבייש בה, ואתם מבקשים שגם בנכסים הישנים – שנפלו לאישה לפני הנישואין – נאמן אותה הלכה?!

על המזיק להרחיק את עצמו; על הניזוק להרחיק את

עצמו בכא בתרא יח, ב

שאלה של מדיניות בדיני הנוזיקין: האם מי שיש לו דבר ברשותו, העלול להסב נזק לשכנו, הוא כמזיק, וצריך להרחיק את עצמו מחברו, שלא יביא נזק על חברו, או שחברו כניזוק בכוח, הוא שצריך להרחיק את עצמו, כדי שלא יינזק. לדעת ר' יוסי, בדברים המזיקים לחברו ב"גירי דיליה" (ע"ט),

נוקים הנגרמים על ידי כוחו של האדם, כגון מי שכוחש תבואה בתוך רשותו, ופעולת הכתישה מרעידה את הכותל של חצר חברו, על המזיק להרחיק עצמו, אבל דברים שאינם מזיקים בגירי דיליה, כגון הנוטע אילן סמוך לבורו של חברו, שרק עם התפשטות שורשי האילן יבוא הנוק, אין המזיק חייב להרחיק עצמו. לדעת חכמים, לעולם על המזיק להרחיק עצמו, גם בדברים שאינם גירי דיליה, וצריך להרחיק את האילן מן הבור, כדי שלא יזיקוהו שורשיו.

עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ תִּילִין תִּילִין שֶׁל הַלְכוֹת מִנְחוֹת כֶּט, ב

נאמר על ר' עקיבא, שכביכול למד מכל חג – מכל עיסור שמעל האותיות הכתובות בספר תורה – הלכות רבות מאד. ביטוי שבא לאפיין את שיטת הלימוד של ר' עקיבא, שהיה מדייק מאד במלות התורה ובאותיותיה, והיה לומד הלכות מכל ייתור וחסור.

עַל מִנְתָּ שְׁתַּעֲלֵי לְרַקִּיעַ בְּכַא מְצִיעָא צַד, א

תנאי שאי אפשר לקיימו. נחלקו לגבי מי שאמר לאישה: הרי זה גיטך על מנת (=בתנאי) שתעלי לרקיע, או על מנת שתרדי לתהום, או על מנת שתבלעי קנה של מאה אמה, או על מנת שתעברי את הים הגדול ברגלייך וכיוצא באלה דברים – יש מי שאומר, שהתנאי קיים, ועל כן רק אם קיימה האישה את התנאי, תהיה מגורשת. לעומתו, יש מי שסובר, שתנאי זה אינו תופס, והגט חל, על אף שלא נתקיים התנאי.

עַל רְצִיחְתּוֹ אֶתְּהּ הוֹרְגוּ, וְאִי אֶתְּהּ הוֹרְגוּ עַל רְצִיחְתּוֹ

שׁוֹרוֹ סְנֵהדְרִין טו, ב

אדם עלול לקבל עונש מיתה, רק אם הוא הרג נפש, אבל אם הרג שורו או רכשו – אין אחריותו גדולה כל כך, ועונשו פחות חמור.

עֲמִנּוּ הַיִּיטָם מִכּוֹת ה, א

הנוסח שאומרת כת ערים, כדי להזים כת אחרת, שהעידה בעניין מסוים. כת עדים מסרה עדות על אירוע שהתרחש במקום פלוני, וכאה כת אחרת ואמרה להם: "והלא עמנו הייתם?!", היינו כיצד אתם יכולים להעיד עדות זו, הרי באותה שעה שאתם מעידים עליה עמנו הייתם, במקום שלא יכלתם לדאות את מה שאתם מעידים עליו.

דאה גם ערך: "עדות שאי אתה יכול להזימה – לא שמה עדות"; "עדים זוממין".

עני המהפך בתורה קידושין נט, א

עני הטורח כדי להשיג חררה (עוגה אפויה על גחלים). אדם הרואה את חברו כשהוא משתדל להשיג דבר מה, והוא מקדים אותו חוכה בעצמו באותו דבר, אף על פי שאינו גוזל את חברו ישירות, נקרא "רשע", משום שהוא יורד לחיי חברו, ומנוע ממנו את האפשרות להתפרנס. מעין זה אמרו על מי ששלח שליח לקדש לו אישה, והלך השליח וקידש את האישה לעצמו, אף על פי שהאישה מקודשת לשליח, ומה שעשה עשוי, אסור לעשות כן, והעושה כן נקרא "רמאי".

עני עירך ועני עיר אחרת – עני עירך קודמים

בבא מציעא עא, א

סדר עדיפות במתן צדקה. נותנים צדקה לבני העיר, ורק אחר כך לבני עיר אחרת. דין נוסף הוא, שעניים קרובי המשפחה קודמים לעניים אחרים.

ענש הכתוב לנטפל לעוברי עברה פעוברי עברה

סנהדרין ט, א

הפסוק אומר: "על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר" (דברים יט, טז). נשאלת השאלה: אם על פי שני עדים יקום דבר כל שכן שעל פי שלושה יקום דבר? משום כך דורש ר' עקיבא את הייתור: "או שלושה עדים", ואומר, שהוא בא ללמד, שאם באו שלושה עדי שקר, והעידו על אדם, ולאחר מכן הוזמו, הרי העד השלישי, אף על פי שלא הוסיף דבר, משום שעל פי שני העדים שהעידו לפניו היה הנאשם נידון, אף הוא נענש, משום שנטפל לעוברי עברה, וענש הכתוב לנטפל לעוברי עברה כעוברי עברה.

עסוקין באותו ענין גיטין יח, א

לפעמים העיסוק בעניין מסוים הוא תחליף לאמירה מפורשת או למעשה, הנדרשים כדי לתת תוקף משפטי. שטר שנכתב ביום ונתתם בלילה שלאחריו, פסול, מפני שהוא שטר מוקדם. אך, אם היו העדים התותמים עסוקים בשטר, ומוכנים לתתם כבר ביום, אלא שנאלצו להמתין עד שיסיים הסופר לכתוב את השטר, השטר כשר, אף על פי שנתתם בלילה, שהרי כבר משעת כתיבה יש לשטר זה קול. העיסוק בעניין השטר מסיר את הפגם. גם מי שהיה מדבר עם אישה על עסקי גיטה או קידושיה, ונתן לה את גיטה או את קידושיה, ולא פירש במלים, שהוא עושה כן לשם גירושין או לשם קידושין – יש מי שאומר, שעצם העיסוק באותו ענין, סמוך

לנתינה, מבהיר שנעשתה הנתינה שכאה אחריו לשם גירושין או לשם קידושין.
ראה גם ערך: "מענין לענין באותו ענין".

עֶסֶק בֵּישׁ בכא קמא צט, ב

עניין רע. מעשה היה באישה שהראתה דינר לר' חייא, ואמר לה שאותו דינר טוב הוא, וקיבלה את המטבע על סמך חוות דעתו. למחרת באה אליו ואמרה לו שביקשה להשתמש באותו דינר ואמרו לה, שהוא רע, ולכן לא הייתה יכולה להשתמש בו. אמר ר' חייא לרב: "הבא לה דינר אחר, וכתוב על פנקסי: "זה עסק ביש", כלומר, הסְפֶמְתִּי לחוות דעתי על טיב המטבע, הייתה עניין רע מצדו, וטוב היה לי, אילו לא הסְפֶמְתִּי להביע דעתי עליו. ראה גם ערך: "חזו דעלך קא סמיכא".

עֶצָה טוֹבָה קָא מְשַׁמֵּעַ לָן כתובות צו, ב

עצה טובה משמיע לנו. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן החלמורדי, שמשמעותו: אין באים להשמיע דבר הלכה, אלא רק לתת לנו עצה טובה, כיצד לנהוג לתועלת עצמנו.

עֶקִימַת פִּיּו הִיָּא מַעֲשָׂה בכא מציעא צ, ב

הכלל הוא, שאין לוקים אלא על לאו שיש בו מעשה (ע"ע: "לאו שאין בו מעשה"). עברות שנעשות על ידי דיבור, כגון החוסס שור כאמצעות קול, שמונע ממנו את האכילה, על ידי שגוער בו בקול בכואו לאכול: יש מי שאומר, שאין כאן מעשה, אלא דיבור בלבד שאינו מגיע כדי מעשה (ע"ע: "קלא לא הוי מעשה"); ויש האומר, שכיוון שלשם דיבור יש צורך בהנעת השפתיים, יש לראות בחסימה זו חסימה על ידי מעשה, וילקה החוסס.

עֶרְבָה – עֶרְבָא צְרִיךְ גיטין כח, ב

הערב שלך, זקוק הוא עצמו לערב עבורו. מי שקנה בערב שבת יין שלא הופרשו ממנו תרומות ומעשרות, ולא היה לו פנאי להפריש בעצמו, לדעת ר' מאיר יכול לומר: "שני לוגים שאני עתיד להפריש – הרי הן תרומה, ועשרה מעשר, וחשעה מעשר שני", ויהא מותר לו לשתות את היין בשבת. הסיבה לכך שר' מאיר אינו חושש, שמא ימות אותו אדם, ולא יספיק להפריש היא, שהוא יכול למנות אדם אחר שיפריש במקומו, אם ימות. ועל כך תמחה הגמרא: "ערבך – ערבא צריך!" כלומר, האדם שאתה סומך עליו, יש לגביו אותו חשש, שמא לא יפריש, וממילא, אי אפשר לסמוך עליו.

עֲשׂוּיִן כְּמַגְדָּלִים ככא מציעא כה, א

מטבעות המסודרות בצורת מגדל. מדיני השכת אבדה, שאם מצא אדם שלוש מטבעות זו על גב זו כשהן בצורת מגדל, היינו מטבע רחבה למטה, ומטבע בינונית מעליה, ומטבע צרה יותר מעליה (כמגדל, שבסיסו רחב, והוא הולך וצר כלפי מעלה), חייב להכריז עליהם, משום שיש לשער, שהניחו הבעלים את המטבעות באופן זה, וידעו לציין את אופן סידור המטבעות כסימן; ואין מדובר שנפלו המטבעות מן הבעלים, שאז הרי אלו של המוצא, שהרי אין זה סביר, שיפלו שלוש מטבעות ויסתדרו במקרה בדיוק באופן זה.

עַת לַעֲשׂוֹת לְה' הַפְּרוּ תוֹרַתְךָ תמורה יד, ב

פסוק הוא במקרא (תהלים קיט, קכו), ודרשו חכמים, שלפעמים, כשהשעה צריכה לכך, מוסמכים חכמי הדור לעקור דין מדיני התורה, כדי לשמור על כלל דיני התורה. כך, למשל, מקובל היה האיסור לכתוב את התורה שבעל פה. אף על פי כן, כשראו חכמים, שעלולה התורה להשתכח מישראל, עמדו והתקינו, שגם התורה שבעל פה, ניתנת להיכתב. הסמך שמצאו חכמים לצעד שנקטו בו, היה הפסוק: "עת לעשות לה' הפרו תורתך" – מוטב שתיעקר אות אחת מן התורה, ואל תשתכח תורה מישראל. כיוצא בזה אמרו חכמים: "פעמים שביטולה של תורה – זהו יסודה" (מנחות צט, א-ב).

עֲתִים חָלִים, עֲתִים שׁוֹטָה יבמות קיג, ב

מי שאינו יציב: יש זמנים שהוא שפוי בדעחו, ויש זמנים שדעחו נטרפת עליו. מעמדו המשפטי של זה הוא, שכשהוא שפוי – הרי הוא כפיקח לכל דבריו; וכשהוא שוטה – הרי הוא כשוטה לכל דבריו, ופעולות שביצע אז, געדרות תוקף משפטי.

פְּגִיעַתָּן רָעָה בבא קמא פו, א

היתקלות בהם עשויה להיות רק לרעה; הגתקל בהם, לעולם מפסיד. ביטוי זה נאמר על חרש שוטה וקטן. זאת מפני שהחובל בהם – חייב, ואילו הם שחבלו באחרים – פטורים, לפי שאינם בני דעת (ע"ע: "חרש שוטה וקטן – לאו בני דיעה ניהו"). גם על עבד כנעני ועל אישה נאמר, ש"פגיעתן רעה". זאת מפני שהחובל בהם – חייב, ואילו הם שחבלו באחרים – פטורים, מכיוון שאין להם ממה לשלם, שכל מה שקנה עבד – קנה רבו (ע"ע), ונכסי אישה משועבדים לבעלה. אף על פי כן, באישה ובעבד כנעני המצב פחות חמור מבחרש שוטה וקטן, שכן אם נחגרשה האישה, או נשתחרר העבד, ורכשו להם נכסים לעצמם – הם חייבים לשלם, את דמי החבלה שגרמו לפני הגירושין או לפני השחרור.

פְּה קְדוּשׁ יֵאמַר דְּבַר זֶה? ! סנהדרין כג, א

הייתכן שיצא דבר זה מפי אדם גדול זה? ביטוי לתמיהה גדולה במהלך המשא ומתן התלמודי.

פּוֹעֵל יָכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ אֶפִּילוּ בְּחֻצֵי הַיּוֹם בבא קמא קטו, ב

הרשות ביד שכיר יום להפסיק את עבודתו באמצע היום. במקרה זה אין השכיר מפסיד מן השכר המגיע לו תמורת עבודתו שעבד, אפילו אם בינתיים החייקר שכר הפועלים, והתוצאה היא, שבעל הכית מפסיד, כשהפועל מפסיק את עבודתו. הסיבה למתן רשות זו היא, שאם לא יתאפשר לו להפסיק את עבודתו כשירצה בכך, הוא יהיה דומה לעבד, ועל בני ישראל נאמר: "כי לי בני ישראל עבדים" (ויקרא כה, נה). כלומר, אנחנו עבדיו של הקדוש ברוך הוא, "ולא עבדים לעבדים", היינו איננו עבדים לבשר ודם, שהם עצמם עבדיו של הקדוש ברוך הוא.

פּוֹק חֲזִי מְאֵי עֲמָא דְּבַר בבא בתרא כב, א

צא וראה כיצד העם נוהג. בדבר שיש בו ספק, ואין ההלכה ידועה, כודקים כיצד נוהג הציבור, בהנחה שמנהגם אינו מקרי, אלא מבוסס על מסורת,

וממילא ניתן לקבוע הלכה על פי מנהג זה, משום שיש לו יסודות איתנים. ראה גם ערך: "צא וראה היאך הציכור נוהג ונהוג".

פוק תני לברא סנהדרין סב, א

צא ושנה בחוק. כלומר, דבריו אינם נכונים, ואינם ראויים להישמע בבית המדרש. ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי, כשמבקשים לדחות לחלוטין מקור תנאי שהוזכר בבית המדרש.

פורץ גדר ישכנו נחש עבודה זרה כז, ב

פסוק הוא במקרא (קהלח י, ח), ופירושו חכמים: פורץ גדר, העובר על סיג [=גדר] שעשו חכמים לדברי חזרה (ע"ע: "סיג לחזרה"), ראוי לו שיענש בנשיכת נחש.

פחות משוה פרוטה כתובות עג, ב

פרוטה היא מטבע קטנה של נחושת; אחד ממאה תשעים ושניים כדניר של כסף. דבר שוויו פחות מפרוטה נחשב לחסר ערך ממשי. לכן, המקדש אישה בפחות משווה פרוטה, אינה מקודשת, משום שלא נתן לה משהו בעל ערך לשם הקידושין. ראה גם ערך: "נהרג על פחות משווה פרוטה"; "שוה פרוטה".

פטומי מילי בפלמא בבא מציעא טו, א

גיבוב דברים בלבד. מעשה באדם שמכר לחברו קרקע, ופירשו בשטר המכר, שאם יטרפנה בעל החוב של המוכר, לא יחזיר המוכר לקונה כלום. ראה המוכר את הקונה, שהוא עצוב, וחושש שתיטרף השדה מיידו, ונמצא מפסיד את כספו, ואמר לו: מדוע אחזק עצוב? אם יטרפו ממך את השדה אשלם לך מעירית נכסי, ואפצה אותך על השבח שהשבחת את הקרקע ועל הפירות שייטרפו ממך. לאחר זמן נתעוררה השאלה: מה חוקפה של הבטחה זאת? היה מי שפטר את הבעיה באמרו, שאין דברי המוכר אלא פיטום מלים בעלמא, היינו שלא נועדו אלא לנחם ולרצות את הקונה, אך אין בהם משום התחייבות בעלת תוקף משפטי, כל אימת שלא אמר הקונה: אני קונה השדה, ואתה מתחייב לי אתריות.

פטור מדיני אדם וחיוב כדניי שמים בבא קמא נה, ב

לפעמים אין בית דין מחייב את האדם בתשלום או בעונש, אך הקדוש ברוך הוא מתייבו. כגון: היודע עדות לתברו, ואינו מעיד לו, ואילו העיד היה

יכול לחייב את הצד שכנגד בשבועה מכוח עדותו, וייתכן שהיה הלה מעדיף לשלם במקום להישבע.

לדעת הש"ך (חושן משפט, סימן לב, ס"ק ג), מדובר גם בחיוב בעונש, שנענש אדם שגרם לחברו נזק. אמנם, לדעת "קצות החושן" (שם, ס"ק א), אין מדובר על עונש, אלא על חיוב תשלומים בלבד.

פְּלִגְיָיִן דִּיבּוּרָא כבא בתרא קלד, ב

מחלקים את הדיבור לשניים. כשיש לריבוי אחר שתי תוצאות – אפשר לקבל תוצאה אחת, ולדחות את השנייה. למשל, הבעל שאמר בפני בית דין, שפלוגי בא על אשתו – יכול הבעל להצטרף לעדות של עד אחר על אותו מעשה, ומכוח שניהם ימיתו את הבעל, אך לא את האישה. בשל הכלל "פלגינן דיבורא", מקבלים את עדותו לגבי הבעל, ואין מקבלים את עדותו לגבי אשתו, שהרי הבעל פסול לעדות לגבי אשתו.

פְּנִיִּים חֲדָשׁוֹת פְּאוּ לְכָאן כבא קמא צו, ב

יש כאן דבר שונה מזה שהיה קודם לכן. גנב קונה את החפץ הגנוב ב"שינוי" (ע"ע: "שינוי קונה"), אך נדרש שיהיה זה שינוי שאינו חוזר לברייתו (ע"ע: "שינוי החוזר לברייתו"). כתוצאה מכך: מי שגזל עפר ועשה ממנו לבנה – לא קנה את העפר בשינוי, משום שזהו שינוי החוזר לברייתו, שהרי יכול לדוק את הלבנה ולהחזירה לעפר, כפי שהייתה. לעומת זאת, מי שגזל לבנה ועשאה עפר – קנה בשינוי, משום שאם יעשה עכשיו מאותו עפר לבנה, אין זו אותה לבנה שהייתה קודם לכן, אלא "פנים חדשות באו לבאן".

פְּסִידָא דְּלֵא הֲדַר כבא קמא צא, ב

הפסד שאינו חוזר. אסור לאדם לקרוע את בגריו, משום איסור "כל תשחית" (ע"ע), ואסור לאדם לחבול בגופו (ע"ע: "אין אדם רשאי לחבול בעצמו"). בתלמוד נאמר, שלעניין מסוים ניתן לראות את קריעת הבגדים כחומרה יתרה, משום שמדובר ב"פסידא דלא הדר", לעומת חבלה בגוף, שהיא "פסידא דהדר", שהיא עתירה להעלות אַרְוֵקָה.

פְּסַקְתָּ לֵה לְחִיּוּתָי כבא בתרא כא, ב

אתה הותך את חיי, היינו אתה פוגע בפרנסתי. תושב מבוי שהעמיד ריחיים כדי להתפרנס מטחינה, ובא חברו העמיד אף הוא ריחיים באותו מקום, יש מי שאומר, שיכול הראשון לומר לשני: "פסקת ליה לחיותי", היינו: אתה יורד לאומנותי (ע"ע: "יורד לאומנותו של חברי"), ומקפח את פרנסתי, וגוזל את

מקור מחייתי, והוא יכול לעכב בעדו מלהציב את הריחיים שלו באותו מבוי. ואולם נפסק להלכה, שאינו יכול למנעו, מפני שיכול חברו להשיב לו: "אתה עושה בחוך שלך, ואני עושה בחוך שלי" (ע"ט).

פְּעָמִים שְׂאֵתָה מִתְעַלֵּם, וּפְעָמִים שְׂאֵי אֶתָּה מִתְעַלֵּם

בבא מציעא ל, א

לא בכל פעם שאדם מוצא אכרה, חייב הוא להגביהה, ואסור לו להתעלם ממנה ולעשות עצמו כאילו לא ראה אותה. יש פעמים שמוחר לו להתעלם. למשל, כהן שראה אבדה בבית הקברות, אסור לו להיטמא למת כדי להגביה את האכרה; או מי שהוא "זקן ואינו לפי כבודו" (ע"ט) להתעסק באכרה מסוג זה; או שעלות הגבהת המציאה והטיפול בהשבתה, גבוהים משווי האכרה עצמה, בכל אלה יכול המוצא להתעלם מן האכרה.

פְּרוּזְבוּל שְׁבִיעִית, פֶּרֶק י', מִשְׁנֵה ג

מודעה שמוסר אדם בפני בית דין בנוסח זה: "מוסרני לכם פלוני ופלוני, הדיינין שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה", והדיינים חותמים עליה. מדין תורה שנת השמיטה מבטלת את כל החובות. משראה הילל שבני אדם נמנעים מלהלוות מחשש שתשמיט השמיטה את חובם, עמד והתקין את הפרוזבול, המאפשר למלווים לגבות את חובותיהם גם לאחר שנת השמיטה. הפרוזבול מונע השמטת החובות, משום שהדין הוא, שחובות שחייבים לבית דין – אין השביעית משמטת. כתיבת פרוזבול כמורה כמסירת החוב לבית הדין, ומעתה ואילך בית הדין הם התובעים את החוב מן הלווה, ועל כן אין השביעית משמטת את החוב. ראה גם ערך: "עולבנא דדייני".

פְּרוּטָה דְּרַב יוֹסֵף בְּבֵא קַמָּא נו, ב

שכרו של שומר אבדה. לדעת רב יוסף, שומר אבדה, אף על פי שאינו מקבל שכר על שמירת האבדה, נחשב שומר שכר. זאת מפני שבזמן שהוא מקיים מצוות השבת אבדה, הוא פטור מלתת פרוטה לעני המבקש ממנו צדקה, בשל הכלל: "עוסק במצוה פטור מן המצוה" (ע"ט). מכיוון שרב יוסף הוא שאמר דין זה, נקרא אוחזו שכר על שמו: "פרוטה דרב יוסף".

פְּרִיטֵי בְּשִׁטָּא – לֹא פְתָבֵי אֵינְשֵׁי בְּבֵא כְּחַרָּא קָסו, ב

בני אדם אינם נוהגים לציין פרוטות בשטרותיהם. כלל פרשנות של שטרות. כשבשטר דשום סכום גבוה, ואין מצוין בו סוג המטבע, אנו מניחים שאין הכוונה לפרוטות, שכן אין דרך כוחבי שטרות לציין מספר גדול של

פרוטות, אלא כל מאה תשעים ושתיים פרוטות סוכמים הם לדינר, ורק לאחר מכן מציינים את יתר הפרוטות, שאינן עולות כדי דינר שלם.

פְּרִיטֵי יְדֵהָפָא – לָא עֲכָדִי אִינְשֵׁי כבא בתרא קסו, א

אין בני אדם עושים פרוטות של זהב. כלל בפרשנות שטרות, שאם כתוב בשטר "זהב", הכוונה לפחות לדינר זהב. זאת מפני שאין בני אדם עושים מטבעות של זהב, שערכן פחות מדינר.

פְּרִיעַת בְּעַל חוֹב – מְצוּהָ כתובות פו, א

חיוב הלווה לפרוע את חובו למלווה, אינו רק חוב ממוני, אלא מצווה יש בדבר. כתוצאה מכך, בית דין, הכופין על המצוות, מוסמכים לכופף את המסרב לפרוע את חובו ולא לצר לקיים את המצווה (ע"ע: "מכין אותו עד שחצא נפשו"). לגבי המצווה שיש בפריעת בעל חוב, יש מי שפירש, שמצווה על הלווה לקיים את ההבטחה, שנתן בעת שלקח את ההלוואה, שיחזיר את החוב. מקור החיוב הוא במה שנאמר במקרא: "היין צדק" (ויקרא יט, לו) – שיהא "הן שלך צדק ולאן שלך צדק" (ע"ע). יש מי שסבור, שמקור החיוב בהלוואה הוא הפטוק: "והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החרצה" (דברים כד, יא); ואילו במזיק, מקור המצווה לשלם הוא מה שנאמר: "ומכה בהמה ישלמנה" (ויקרא כד, כא).

פְּרָצָה קוֹרְאָה לַגֶּנֶב סוכה כו, א

מקום פרוץ כביכול מזמין את הגנב, ומעודד אותו לגנוב. הסיבה ששומר גנות ופרדסים פטורים מן הסוכה היא, שאם נחייב אותם לעשות סוכה, יידע הגנב שיש לשומר מקום קבוע, ויבוא ויגנוב מן המקום שאינו שמור. דאה גס ערף: "לאו עכברא גנב, אלא חורא גנב".

פֶּשֶׁט אִיסוּרוֹ בְּרוֹב יִשְׂרָאֵל עבודה זרה לו, א

איסור שאסרו חכמים, ופשט האיסור ברוב ישראל, ונהגו על פיו. איסור זה קשה לבטלו יותר משאר איסורים שאסרו חכמים.

לגבי תקנה שפשטה ברוב ישראל – לדעת הרמב"ם (הלכות ממרים, פרק ב, הלכה ב), יכולים בית דין הגדול בחכמה ובמניין לבטל תקנה זו, וזאת תקנה שניתקנה משום סיג, אחת אין שום בית דין יכול לבטל. לדעת הראב"ד (בהשגותיו שם), כל תקנה שפשטה ברוב ישראל אין דרך לבטלה או לשנותה.

פֶּשֶׁט לוי אֶת הַרְגְּלֵי כתובות קה, ב

חדל לשלם את חובותיו. נאמר על מי שבשעת הקידושין פסק לחתנו מעות

נדוניה, ולא שילם לו את הנדוניה שפסק, שיכול הארוס לעכב את הנישואין ולא לשאת את הבת, ואף אינו חייב לגרשה, עד שיקבל את הנדוניה שנפסקה לו. במקרה זה, תשב הארוסה האומללה בבית אביה, עד שילבין ראשה – עד שחזדקן (ע"ע: "או כגוס או פטור"; "תשב עד שתלבין ראשה"). יש כמה השערות לגבי מקור הביטוי: יש מפרשים ש"פשט לו את הרגל" פירושו שתשף את רגלו לתחנון ררך ביזיון, ואמר לו: "טול טיט ואבק שעל גבי רגלי"; או: "חלה אותי ברגלי, שאין לי מה ליתן"; ויש מפרשים, שהוא כינוי לכריחה, היינו: הלך לארץ רחוקה, וממילא לא יוכל הנושה לגבות את חובו ממנו.

פְּתַח בְּכַד, וְסִיִּים בְּחַבִּית?! כבא קמא כו, א

בהשאלה: פתח בעניין אחד, וסיים בעניין אחר לגמרי. מקור הביטוי במשנה האומרת: "המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה, ושכרה – פטור; ואם הוזק בה – בעל החבית חייב כנוקו". ברש"א, מדובר על בעל כד, ואילו בסיפא מדובר לפתע על בעל חבית. על כך תמהה הגמרא: "פתח בכד, וסיים בחבית?!"

פְּתַח פִּיךָ לְאֵלִים כתובות לו, א

פסוק הוא במשלי (לא, ח), וממנו למדו, שבעל דין שאינו יודע לטעון – היינו שהוא כאילם – כיח רין טוענים במקומו טענות שיכול היה לטעון, אילו ידע לטעון. כללים שונים נקבעו לגבי סוג הטענות שטוען בית דין מכוח "פתח פיך לאילים" ולגבי אופיין. כך הוא לשון השולחן ערוך (חושן משפט, סימן יז, סעיף ט): "ראה הדיין זכות לאחד מהם, ובעל דין מבקש לאומרו, ואינו יודע לחבר הדברים, או שראוהו מצטער להציל עצמו בטענת אמת, ומפני החימה והכעס נסתלקה ממנו, או נשתכש מפני הסכלות – הרי זה מותר לסערו ולהבינו תחילת הרכר, משום 'פתח פיך לאילים', וצריך להחיישב בדבר זה הרכה, כדי שלא יהיה כעורכי הדיינים (ע"ע: "אל תעש עצמך כעורכי הדיינים"). כלומר, על הדיין מצד אחד, לסייע לבעל הדין ה"אילם" בטענותיו, אך עליו גם להיזהר שלא ינהג כאילו היה עורך דינו של אוחו בעל דין.

פְּתַח פְּתוּחַ מְצֵאתִי כתובות ט, א

גליחי שאישה זו אינה בתולה, כלומר: הבתולים הסוגרים את הרחם שלה אינם, והרי הרחם פתוח. אדם שנשא אישה, ואמר שכשבעל אותה מצא שאינה בתולה – אינו נאמן ברבריו לאסור את אותה אישה עליו, מפני שיש כאן "ספק ספיקא" (ע"ע): ספק אחד – ספק נבעלה קודם שנחארסה, ואינה

פתח פתוח מצאתי | 307

נאסרת עליו, וספק נבעלה לאחר שנתארסה, והיא נאסרת עליו; וספק שני הוא, שגם אם נבעלה לאחר שנתארסה, ספק נבעלה באונס ואינה נאסרת עליו (אם אינו כהן), וספק נבעלה ברצון והיא נאסרת עליו. בספק ספיקא – מכריעים לקולא.

צָא וּרְאָה הַיָּאֵף הַצִּיבוֹר נוֹהֵג וְנוֹהֵג ירושלמי, יבמות, פרק ז, הלכה ג
הלכה שביה דין מסופקים כיצד יש לנהוג בה, רואים כיצד הציבור נוהג בה
ונוהגים כן למעשה. הכלל מבוסס על ההנחה, שמנהג הרווח בציבור, וראי
יש לו בסיס הלכתי, שאם לא כן לא היה משחרש בקרב הציבור.
ראה גם ערך: "פוק חזי מאי עמא דבר".

צָאֵי מַעֲשֵׂה יְדִיךָ בְּמִזְנוֹתֶיךָ כתובות ע, ב

ההכנסות הבאות ממעשי ידי האישה הן של הבעל (ע"ע: "מעשה ידיה"),
והבעל חייב לזון ולפרנס את אשתו תמורת הכנסותיה. אם הכנסות האישה
ממעשה ידיה מספיקות לפרנסתה, יכול הבעל לומר לה: "צאי מעשה ידיך
במזונותיך" – מעשי ידיך יהיו שלך, ופרנסי את עצמך מההכנסות האלה.

צֵד תַּמּוֹת בְּמִקּוֹמָה עוֹמֶדֶת בבא קמא מת, ב

שור "חם" שהזיק, הבעלים משלם את הנזק מגופו. כלומר, תשלום הנזק
אינו יכול להיות יותר מערך השור עצמו. בשור "מועד" – שנגח יותר
משלוש פעמים – הנזק נגבה מכלל רכושו של בעל השור, ואפילו אם הזיק
דבר השווה יותר מערכו – משלם הבעלים את מלוא הנזק. אף על פי כן,
משלם חצי מהנזק מגופו, מפני ש"צד תמות כמקומה עומדת". וכך שור
שווה חמישים, שנגח שור ששווה מאתיים, משלם בעליו מאה (שהוא
חצי נזק) מרכושו, ומן החצי שצריך לשלם מגוף השור – משלם רק
חמישים.

צָרִי רְשׁוֹת הַרְבִּים כתובות פו, ב

שולי דרך הרבים, שאין רבים הולכים שם. נחלקו חכמים לגבי מעמדו
המשפטי של מקום זה: האם הוא כרשות הרבים, אם לאו.

צֹדֵק אֶת הַדִּין, וְאַחַר כֵּן חֲתִיכֵהוּ סנהדרין ז, ב

כרו את הדין יפה בלבך, עד שתראה שהוא צודק, ואחר כך אמור את פסק
הדין. ציווי לדיין, שלפני שהוא אומר את פסק הדין, ירהרד שנית בפסק

הדין, ורק אחר כך יאמר אותו; ואם דנו את הדין כמה דיינים, לפני שיאמרו את פסק הדין, יצדיקוהו – יבררו שהוא צודק – על ידי משא ומתן בינם לבין עצמם.

צֶדֶק מְשַׁלֵּךְ וְתֵן לוֹ כבא בתרא פת, ב

הוסף משלך ותן לקונה. התורה ציוותה את המוכר: "אכן שלמה וצדק יהיה לך" (דברים כה, טו), ולמדו חכמים מכאן, שהמוכר לחברו סחורה במשקל ליטרא ויותר, חייב לדאוג שתורד כף המאזניים, שעליה הסחורה, ותהיה נמוכה מחברתה כשיעוד טפח, כשנהוג לעשות כן באותו מקום. במקום שלא נהגו כן, יכול המוכר למכור, כשכפות המאזניים מעוינות, אך לאחד השקילה, צריך להוסיף משהו לקונה.

צֶדֶק צֶדֶק תְּרֹדוּף – אָחֵד לְדִין וְאָחֵד לְפִשְׁרָה סנהדרין לב, ב
נצטוו הדיינים בתורה: "צדק צדק תרדוף" (דברים טו, כ), ואמדו חכמים, שלפעמים הצדק נעשה על ידי דין, ופעמים הוא נעשה על ידי פשרה. למשל, אם יש שתי ספינות העומדות לפני מעבר צד, שאם יעברו שתיהן בבח אחת, יטבעו: פעמים שהדין הוא שמביא לעשיית צדק, כגון אם ספינה אחת טעונה, ואחת אינה טעונה – דין הוא שתעבור הטעונה ראשונה; אך אם שתיהן טעונות – יש להטיל פשרה ביניהן, דהיינו שתקדים אחת את דעותה, ותפצה את חברתה על ההמתנה.

צווח ככרוכיא וליכא דאשגח ביה קידושין מד, א

צעק כעגור, ואין מי שהשגיח בו. בעניין מסוים נחלקו ר' יוחנן וריש לקיש. כשדנו באוחה מחלוקת בבית המדרש, הסכימו הכול לדעת ר' יוחנן. כשדאה זאת ריש לקיש, צווח כקול רם ככרוכיא, שהפסוק בתורה, המדבר באותו עניין, תומך בדעתו, ואם כך יש לקבלה. אף על פי כן לא השגיחו בו, ולא נחקבלה דעתו.

צורבא מרבנן כבא מציעא כד, א

כינוי בחלמוד לתלמיד חכם צעיר השומע תורה מפי רבותיו. נראה שמשמעות הביטוי היא: מי שנצרכ באש של חכמים, או מלשון חריפות. בעניינים מסוימים, יש לצורבא מרבנן מעמד הלכתי מיוחד (בדומה לזה שיש ל"תלמיד חכם" – מי שעונה על קריטריונים קפדניים מסוימים), כגון שהוא יכול לנקוט דרך של עשיית דין עצמית, ולחטוף חפץ שלו מיד גזלן, כשאין לו ספק שהוא שלו (ע"ע: "עבד איניש דינא לנפשיה"). גם לעניין אברה,

מחזירים אבדה לצורבא מרבנן, גם אם אינו נותן סימנים, אלא מכיר שהיא שלו, על פי "טביעות עין" (ע"ע).

צוֹרְתָא עֵבִידָא דְּבִטְלָא בכא מציעא מה, ב

הצורה החקוקה על המטבע – שהיא הקובעת את ערך המטבע – עשויה להתבטל, כשתחליף המדינה את המטבע. על כן, מטבע אינה יכולה לשמש ככלי בקניין חליפין – סודר, כי צויכים לקניין זה דבר מטוסים וברור.

צִלְלַת בְּמִים אֲדִירִים וְהַעֲלִית חֶרֶס בִּידֶךָ בכא קמא צא, א

"צללת במים אדירים" – יגעת למצוא פתרון; "והעלית חרס בידך" – מצאת שכרי חרסים, היינו דברים שאינם שווים כלום. כלומר, טרחת טרחה מרובה ולא השגת מאומה. מעשה כאדם שפרע ראשה של אישה בשוק, וחייב אותו ר' עקיבא לשלם לה ארבע מאות וזו דמי בושת. ביקש אותו אדם מר' עקיבא לדחות את מועד התשלום. המתין אותו אדם לאישה עד שראה אותה עומדת על פתח חצרה, ואז שבר בפניה כר, שהיה בו מעט שמן. כשראתה אותה אישה את השמן, גילתה את ראשה כדי לסוך שערותיה בשמן שנשפך. כשראה אותה אותו אדם בכך, העמיד עדים, שראו כיצד נהגה. בא לפני ר' עקיבא, ואמר לו: כיצד פסקת לה סכום גבוה כל כך על בושחה, והרי אינה מקפידה על בזיונה? השיב לו ר' עקיבא: "צללת במים אדירים, והעלית חרס בידך" – לשווא טרחת כל אותה טרחה, שהרי אף על פי שאדם שחבל בעצמו, פטור מעונש בית דין; אחרים שחבלו בו – חייבים; והוא הדין לעניין בושת, אף על פי שזוללה אותה אישה בעצמה, ופרעה ראשה כדי ליהנות מן השמן; מכל מקום, הפורע ראשה בשוק, חייב לשלם לה ארבע מאות וזו.

צָרִיךְ הַדִּין לְשַׁנּוֹת טַעְנוֹתֵיהֶם מִפִּי דְּבָרִים רַבָּה ה, ה

לאחר שהדין שומע את הטענות מפי בעלי הדין, צריך לחזור עליהן בפני בעלי הדין, כדי שיהיה ברור לבעלי הדין, שהבין הדין את טענותיהם.

קא מגמרי טענתא לאינשי, ומפסדי לי בבא בתרא קמט, א
 מלמדים טענות לכני אדם, ומפסידים אותי. מעשה באדם שהיו לו שנים־
 עשר אלף זוז אצל רבא, ורצה אותו אדם להקנותם לאחר. סבר רבא, שבשל
 נתוני המקרה המיוחדים, לא יוכל אותו אדם לבצע פעולה זו. כששמעו שזו
 דעתו של רבא, היה מי שהציע דרך לאפשר לאותו אדם להקנות את
 המעות, וכך נהג אותו אדם. הקפיד רבא ואמר: "קא מגמרי טענתא לאינשי,
 ומפסדי לי!"

קאקי חיורי משלחי גלימי דאינשי גיטין עג, א
 אווזים לבנים מפשיטים בגדי אנשים. כהשאלה: פוסקים את הדין להנאתם,
 שלא כהלכה. מעשה כרב פפא ורב הונא שקנו שומשמיין על גדת הנהר,
 וקיבלו עליהם המוכרים כל אונס שיקרה לסחורה בדרך. שכרו ספנים
 להוליך את הסחורה לביתם, אך עד שהוליכו את הסחורה, נכנה סכר בנהר,
 ולא יכלו ספינות לעבור בו. דרשו רב פפא ורב הונא מהמוכרים, שישכדו
 עבורם בהמות להולכת הסחורה, הואיל וקיבלו על עצמם כל אונס
 שיחרחש. כשהגיע המקרה לפני רבא, פנה לרב פפא ולרב הונא ואמר להם:
 אווזים לבנים – כלומר אנשים שזקנם לבן – פושטי גלימות בני אדם אתם.
 כלומר, אתם פוסקים דין להנאתכם שלא כהלכה, שהרי אותם המוכרים
 שקיבלו על עצמם כל אונס, לא התחייבו לאונס שאינו מצוי (ע"ע: "אונסא
 דלא שכיח"), כגון זה שאירע, שכלל לא העלו בדעתם.

קב ונקי גיטין סז, א
 מעט ומשובח. על משנתו של התנא ר' אליעזר בן יעקב נאמר, שהיא "קב
 ונקי". כלומר, דבריו במשנה מועטים, מפני שלימד פחות משאר חבריו, אך
 מה שאמר, נקי הוא וברור מכל ספק. מכיוון שכך, הכלל הוא, שהלכה כר'
 אליעזר בן יעקב בכל מקום ששנה (אם כי, לפעמים נדחה כלל זה מפני
 כללי פסיקה אחרים).

קב חומטיין שבת לא, א
 כמות מסוימת של מלח שמוחר להכניסה לתוך כור חיטים כדי למנוע את

התלעתם. המוכר יכול למכור הכול במחיר של חייטים, ואין כאן אונאה, כי זו הדרך המקובלת לשמור את החייטים. בהשאלה: הוספת דבר מה הנותן לעניין ממד של חריפות וטעם.

קול וְשׁוֹבְרוֹ עִמּוֹ גִּיטִין פֶּט, א

שמרעה בעניין מסוים, שחלק ממנה מבטל את כל משמעותה. כגון: יצא קול בעיר, שהתקדשה פלונית ואחר כך נתגרשה, הרי הקול (שנתקדשה) שוברו עמו (שנתגרשה), וממילא שוכ מותרת לכל אדם (מלבד לכהנים). ראה גם ערך: "שטר ושוברו עמו".

קול יוֹצֵא לְמִתְנָה, וְאֵין קול יוֹצֵא לְמִצִּיאָה

ירושלמי, כתובות, פרק ו, הלכה א

הנותן מתנה לחברו יש לדבר קול, והוא מתפרסם, אבל כשאדם מוצא מציאה, אין לדבר קול, ודבר המציאה אינו מתפרסם. בשל הברזל זה יש לחשוש, שחבריה אישה מנכסי בעלה, ותאמר: "מצאתי מציאה", מכיוון שאין קול למציאה, אך אין חשש שחבריה מנכסי בעלה, ותאמר: "קיבלתי מתנה", משום שאילו הייתה מקבלת מתנה, היה הדבר מתפרסם.

קוּלָא וְחוּמְרָא – לְחוּמְרָא פְּרָכִינָן, לְקוּלָא לֹא פְּרָכִינָן

עבודה זרה מו, ב

כשאפשר ללמוד על ידי היקש או על ידי קל וחומר, הן לקולה והן לחומרה, הכלל הוא שאנו מעדיפים להחמיר כדין, ולא להפך.

קוּלָר תְּלוּי בְּצוּרָא פּוּלָן סנהדרין ז, ב

חבל התלייה יינתן על צוואר כולם, אם ימצאו ראויים לעונש. עשרה שישבו כדין, ובניהם אפילו תלמיד היושב לפני רבו, אם יטו את הדין – עונש אחד לכולם, קטן כגדול. ראה גם ערך: "כי היכי דלמטיין שיבא מכשורא".

קוּפָה שֶׁל שְׂרָצִים תְּלוּיָהּ לוֹ מֵאַחוּרָיו יומא בב, ב

בייחוסו המשפחתי יש פגם או פסול. נאמר בתלמוד: "אין מעמידין פרנס על הציבור, אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו", היינו ממנים לתפקיד ציבורי דווקא מישהו שיש לו פסול בייחוסו. סיבת הדבר היא, שאם תזות עליו דעתו מחמת מעמדו הציבורי, יוכלו להזכיר לו את פגמו, ולהעמידו על מקומו. בהשאלה, משמש ביטוי זה במשמעות של: עברו אינו נקי, או שיש בו פגמים רבים.

קוצו של יוד מנחות כט, א

רגלה הימנית של היו"ד, הקטנה שבאותיות, כפי שהיא נכתבת בספרי תורה, תפילין ומזוזות. בהשאלה: דבר פעוט וקטן, דבר של מה בכך.

קְטָלִי קְנִי בְּאִגָּמָא סנהדרין לג, א

קוצצי קני סוף באגם. כינוי לאדם פשוט והדיוט שאינו יודע מאומה חוץ מקציצת קנים באגם. כשדנו רבינא ורב אשי בשאלה מתי נחשב הדיין כמי ש"טעה בדבר משנה" (ע"ע) – שאין דינו דין כלל, וחוזר הדין, שאל רבינא: האם גם טעות בכרייתא של ר' חייא ור' אושעיא נכללת בקטיגוריה זו? השיב לו רב אשי: כן. הוסיף רבינא לשאול: האם אפילו טעות במימרות של האמוראים רב ושמאל היא טעות בדבר משנה? ענה לו רב אשי: כן. שאל רבינא: האם אפילו טעות במימרות שלי ושלך היא בגדר טעות בדבר משנה? השיב לו רב אשי: "אטו אנן קטלי קני באגמא אנן?". כלומר, כלום אנחנו קוצצי קנים באגם? הרי אמרתי, שגם טעות בדברי האמוראים רב ושמאל היא טעות בדבר משנה, ובמה אנחנו גרועים מהם?

קְטַנֵּי קְטַנִּים כתובות סה, ב

קטנים ביותר. ביטוי זה מופיע בעניין מזונות הילדים. אף על פי שמעיקר הדין אין האב חייב לזון את בניו הקטנים, יש לו חובה לזונם כשהם קטני קטנים, היינו עד שיגיעו לגיל שש.

קְטַנִּים – לְאוּ בְּנֵי שְׁלִיחוֹת נִינְהוּ קידושין מב, א

קטנים – אינם בני שליחות. קטן, מי שלא הגיע לגיל שלוש-עשרה, אין לו כשרות משפטית. לכן, גם אינו יכול למנות שליח, שכן גם מינוי שליח הוא פעולה משפטית שהקטן אינו כשר לעשותה. ראה גם ערך: "חרש שוטה וקטן – לאו בני שליחות נינהו".

קִידוּשׁ הַשֵּׁם בבא קמא קיג, א

קידוש שמו של הקדוש ברוך הוא. אדם מישראל מצווה להרכות בכבודו של הקדוש ברוך הוא. לכן, יהודי שנאנס על ידי גויים לעבוד על אחת ממצוות התורה, מתוך כוונה להעבירו על המצוות, ונכחו באותו מעמד עשרה אנשים מישראל, חייב ליהרג ולא לעבוד על המצווה מפני קידוש השם (ע"ע: "אין פרהסיא פחותה מעשרה"). עניין נוסף שיש בו מצוות קידוש השם הוא, שאם באו לפני דין ישראל וגוי, הדין הוא: שאם הדיין יכול לזכות את הישראל כדיני ישראל, יזכהו ויאמר לגוי: "כך דיננו"; ואם יכול לזכותו כדיני אומות העולם, יזכהו ויאמר לגוי: "כך דינכם". ר' ישמעאל

אומר, שאם אינו יכול לזכותו, ינהג הדיין בערמומיות, ויזכה את הישראל. ר' עקיבא סבור, שאין להערים, וזאת כדי שיתקדש שם ה' בין האומות, שיאמרו: "כמה ישרים שופטיה של אומה זו, שאינם נושאים פנים לאחיהם".

קידושין לטיבועין ניתנו בבא בתרא קמה, א

כסף הקידושין, שניתן לאישה, ניתן על דעת שלך לאיבוד. מכיוון שכך, גם אם מתה האישה לאחר הקידושין, ולא זכה נותן כסף הקידושין לשאת אותה – הכסף אבוד, ואינו יכול לתבוע את הכסף שנתן מירשי האישה.

קידושין שאין מסורין לביאה קידושין נא, א

המקדש אישה, ואסור לו לחיות חיי אישות עמה. למשל, המקדש אחת משתי אחיות ולא פירש איזו מהן קידש, אסור לו לשאת אף לא אחת מהן, כי יש בכל אחת מהן ספק, שמא היא אחות אשתו. להלכה נפסק, שקידושין שאינם מסורים לביאה תופסים, כלומר שגם קידושין אלה, שמתחילתם לא היו דאויים לביאה, תופסים. לכן, יש צורך בגט כדי להפקיעם.

קידרָא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא בבא בתרא סד, ב

סיר בישול של שותפים אינו חם ואינו קר. כדבר המסודר לשותפים אחרים, פעמים רבות כל אחד סומך על רעהו, ונמצא הדבר מפסיד. חכמים תיקנו, שכשנוצר סכסוך בין יחיד לרבים, בגון שנטע אדם אילן קרוב לעיד בתוך עשרים וחמש אמות לעיר, חייב אותו אדם לקצוץ את האילן. אמנם אם האילן היה שם קודם שהייתה העיר – קרצץ, והעיר משלמת עבור האילן. במקרה זה הדין הוא, שצריך קודם לקצוץ את האילן, ורק אחר כך יכול לתבוע את התשלום, ואינו יכול לעכב מלקצוץ עד שישלמו לו. זאת משום ש"קידרָא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא", כלומר: אם ימתין מלקצוץ עד שישלמו לו, יש לתוש שיתרשלו אנשי העיר ולא ישלמו, מפני שיאמר כל אחד: "ישלם חברי קודם", ונמצאת ארץ ישראל מגונה.

קיום שטרות בבא בתרא מ, א

אישוד חתימת ידי העדים החתומים בשטר. מדין תורה, שטר שחתומים עליו עדים, העדים הם כמי שנחקרה עדותם בבית הדין (ע"ע: "עדים החתומים על השטר, נעשו כמי שנחקרה עדותם בבית דין"), ואין צורך בקיום שטרות. אבל תיקנו חכמים, שכדי לגבות באמצעות שטר, יש צורך לאשר את החתימות שעליו, או על ידי העדים החתומים עצמם, או על ידי עדים אחרים המכידים את החתימות שעל גבי השטר, או על ידי שמדמים חתימת העדים

שעל השטר הזה לשטרות אחרים שחתומים עליהם אותם עדים. ראה גם ערך: "חספא בעלמא".

קיצוּתָא דְתַרְעָא מִדְכָר דְכִינְי אִינְשִׁי

שבועות מב, א
אנשים זוכרים אח שעד השוק של סחורה. בשל הנחה זו, לווה שאמר למלווה, שפרע לו את כל החוב בכמות מסוימת של סחורה, שמחירה היה סכום מסוים לכל קב, ולאחד מכן התברר שהיה המחיר פחות ממה שנקב – הלווה אינו נאמן לומר, שפרע לו את כל החוב, ורק שכח שחלק מן הפירעון היה בסחורה וחלק במעות, אלא "הוחזק כפרן" (ע"ע), ומי שהוחזק כפרן, אינו נאמן בשום טענה.

קל וְחוּמְר בְּן בְּנוּ שֶׁל קל וְחוּמְר

זבחים נ, ב
קל וחומר שהקל שכו, הרבר שאנו לומדים ממנו את הדבר החמור, הוא עצמו נלמד בדרך של קל וחומר. משמש בהשאלה כביטוי לוודאות מוחלטת, ולהיעדר כל ספק.

קל וְחוּמְר שְׂאִין עֲלִיו תְּשׁוּבָה

בכא קמא נז, ב
קל וחומר כדור כל כך, שלא ניתן להפריך אותו ולסחורו. למשל, הגמרא שואלת: "מניין שהשואל חייב בגנבה ואכרה, והלא הפסוק המלמד דיניו של שואל מלמד רק שהוא חייב באונסין?" והיא משיבה: "מה שומר שכר שפטור באונסין, חייב בגנבה ואכרה; שואל שדינו חמור יוחר, שחייב באונסין, קל וחומר שחייב בגנבה ואכרה". והגמרא מסיימת: "וזהו קל וחומר שאין עליו תשובה".

קל מְחַמְוֵר לָא יִלְיָף

יבמות עג, א
כשלומדים דין בעניין אחד מדין אחר, אין לומדים אלא אם כן הם שווים זה לזה (ע"ע: "בניין אבי"), או אם לומדים שדין הקיים ברבר הקל יחול גם ברבר החמור. אבל דין הקיים ברבר חמור, אין לומדים שיחול גם ברבר הקל, שמא אותו דין נאמר דווקא לגבי הרבר החמור.

קְלָא אִית לְהוּ יוּמָא ית, ב

יש לדבר זה קול – פרסום. אסור לאדם לשאת אישה במדינה אחת, ואישה במדינה אחרת, מפני החשש שמא ישא בן האישה האחת את בת האישה האחרת, ולא ידעו שהם אחים. ואולם באדם מפורסם אין חשש זה, מפני שמתפרסם ציבור, שהם ילדיו של אחרו אדם, וממילא ידעו הכל, שהם אחים.

קְלָא דְפְסִיק; קְלָא דְלָא פְסִיק יבמות כה, א

קול שפסק; קול שלא פסק. אם באו עדים והעידו על אשת איש, שראו אותה שנסתרה עם אדם מסוים, ונכנסו אחריה, ומצאו סימנים שיש לחשוש שמא נבעלה האישה לאותו אדם, וגירש הכעל את אשתו על פי עדותם – אסורה האישה להינשא לאותו אדם, ואם עברה על האיסור, ונישאה לו, ועדיין לא נולדו להם בנים, עליה להתגרש ממנו. הלכה זו חלה רק כשהלעיזו בני העיר על האישה ועל אותו האיש במשך זמן רב, ולא פסק קול ההלעה. אבל אם לא ריננו בעיר על המעשה, או שפסקה ההלעה, אינה צריכה להתגרש ממנו.

קְלָא לָא הוּי מַעֲשָׂה בבא מציעא ז, ב

הקול אינו מעשה. כלל נקוט הוא, שאין לוקים אלא על לאו שיש בו מעשה. החוסם שודר מלאכול, בשעה שהשור דש תכואה, עובר על איסור תורה, ולוקה על איסור זה. יש דעה, שהחוסם את השור באמצעות קול, היינו על ידי שצועק על השור, או אדם שמנהיג כלאיים על ידי קול בלבד – אינו לוקה, מפני שהקול אינו מעשה. ראה גם ערך: "עקימת פיו הויה מעשה".

קְלָא לָאו פְלוּם הוּא בבא קמא זא, א

המבהיל את חברו על ידי השמעת קול, ופגע בשמיעת חברו, פטור מדיני אדם. הסיבה לכך היא, שאנו אומרים, שלא הקול הוא שהזיק באופן ישיר, אלא הבהלה מהקול היא שהסבה את הנזק, ועל כן יש לדאות בכך נזק עקיף, ודין נזק זה הוא, שהוא פטור עליו בדיני אדם (ע"ז: "גרמא בנויקין – פטור"). ואולם, בדיני שמים חייבים אף על נזק זה, מפני שסוף סוף מקוד הנזק הוא אותו הקול. ראה גם ערך: "פטור בדיני אדם, וחייב בדיני שמים".

קְלָקוּל הַדִּין שבת לג, א

דינים שאינם ממלאים את החובה המוטלת עליהם להיות מתונים בדין, ולעייין בו כל צורכו, גורמים שיתקלקל הדין, ולא ייפסק כדאין.

קָם דִּינָא; הִדְרָ דִּינָא יבמות לו, ב

קם דינא, קיים הדין, פירושו שלאחר שנעשה הדין, אי אפשר לחזור ולערער על פסק הדין (אלא רק לעורר ספק חדש, המצדיך דיון מחדש); הדר דינא, פירושו שאפשר לערער על פסק הדין לאחר שנעשה הדין, והדין חוזר. ההלכה היא: קם דינא, היינו אי אפשר לבטל את פסק הדין, לכן,

למשל, מי שמת, וייכם אחיו את אשתו, וילדה לאתר תשעה חודשים ממרת בעלה, ושבעה חודשים מעת שנישאה לאחיו – נמצא שיש ספק לגבי הילד, אם הוא בנו של הראשון או בנו של השני, ולכן אין הכן יורש את הראשון. כשמת השני – אותו ילד אינו נוטל מירושתו, ואין הילד יכול לומר: "אם אינכם נותנים לי ירושה מהשני, תנו לי את הירושה מהראשון". זאת משום שאנו אומרים: "קם דינא" – קיים אותו דין שנפסק בו, שלא יטול ירושה מן הראשון – ואין מחזירים את הדין.

קָם לִיה בְּרִבָּה מִיָּה גִטִין נב, ב

עומד בגדול ממנו. מי שעשה מעשה אחד, שחייבים עליו שני עונשים, מטילים עליו את החמור שבהם, ופוטרים אותו מן הקל. למשל, מי שנתחייב מיתה ותשלומים, כגון מי שחבל באביו ובאמו – יומת ולא ישלם ממון. הכלל נלמד מדברי התורה "כדי רשתו" (דברים כה, ב), שנדרשו: "משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות".

קָנָאין פּוּגְעִין בּוֹ סנהדרין פא, ב

סמכויות הענישה מסודות רובן ככולן לבית דין, ואין אפשרות שיטול אדם פדטי את הדין לידיו, ויעניש עוכרי עברה. אף על פי כן, נקבע בכמה עברות, שהרואה את עובר העברה כשעת מעשה, ומרגיש שאחוזתו רוח קנאה לכבוד שמים שנפגע (ולכך בלבד), יכול לפגוע בעבריין. אחת הדוגמאות לכלל זה היא דינו של המקיים יחסי אישות עם גויה, המסוד לקנאים, ופנחס בן אלעזר – שהרג את זמרי, שבעל את המדיינית – יישם כלל זה הלכה למעשה.

קָנָאת סוּפְרִים תְּרַבָּה חֻכְמָה בבא בתרא כא, א

מלמד תלמידים, שנמצא אחר טוב ממנו, מותר לפטרו. ההיגיון העומד ביסוד דין זה הוא "קנאת סופרים תרבה חכמה". כלומר, מכוח יראת השני מקנאתו של הראשון (המפוטד), שאם יטעה (השני) יכלימנו (הראשון), יתן דעתו ללמד היטב. כמו כן, דייר מבוי המלמד תלמידים אינו יכול למנוע מאדם אחד ללמד תלמידים באותו מבוי, בטענה של הסגת גבול (ע"ע: "מסיג גבול"). זאת מכיוון שיש יתרון בכך שיש שני מלמדים באותו מבוי, שמתוך כך ייזהרו במלאכתם, ותדבבה דעתם של התלמידים.

קָנָהיָא בבא בתרא קעג, ב

הסכם חשאי שנעשה כדי להעדים על משהו. החשש מפני קנוניה משפיע על פסיקת ההלכה. למשל, מי שקיבל על עצמו להיות ערב לכתובת אישה,

היינו שישלם לאישה את כתובתה אם לא יהיה בידי הבעל לשלם לה, וגירש אותה בעלה, ואין לו נכסים לשלם לה את כתובתה, וכתוצאה מכך צריך הערב לשלם לה את כתובתה, הדין הוא שאין הערב משלם לאישה את כתובתה עד שידיד אותה בעלה, שלא תיהנה ממנו, כדי שלא יוכל הבעל להחזיר את אשתו. זאת מפני שאנו חוששים, שמא יעשו האיש ואשתו קנוניה על נכסיו של הערב, שיגרש הבעל את האישה, וישלם הערב את דמי הכתובה, ואחר כך יחזיר הבעל את אשתו, ויאכלו הבעל והאישה את רמי הכתובה, ששילם הערב.

קניא דרבא נדרים כה, א

קנהו של רבא. מעשה באדם שכא לפני רבא, ותבע מתברו שיפרע לו אח ההלוואה שהלווה לו, וטען הלווה, שפרע חלק מן ההלוואה. לקח הלווה קנה חלול והכניס בתוכו אח המעות, וכא לבית דין כשהוא נשען על אותו קנה, וכיקש הלווה מן המלווה להחזיק עבורו את הקנה, ומשעשה כן, נטל ספר תורה בידו, ונשבע שפרע את החוב. המלווה, כעס מאד, ומרוב כעס שבר את הקנה, ונשפכו המעות על הארץ. נמצא, שהצליח הלווה להערים, שכביכול נשבע שבועת אמת. כדי למנוע מקרה דוגמת "קניא רבא", היו בית דין מודיעים לאדם העומד להישבע: "הי יודע, שלא על דעתך אנו משיבין אותך, אלא על דעת המקום (ע"ע) ועל דעת בית דין (ע"ע)".

קנין בטעות – חזון גיטין יד, א

המוכר לחברו סחורה, וטעה במניין או במשקל, או שטעו במניין המעות שפסקו עליהן – נקנה המקח, אך יש להחזיר את הטעות (ואפילו הייתה טעות בכלשהו, שלא כמו לעניין אונאה – שם אין מחזירים בטעות שהיא בפחות משתות), ואפילו חלף זמן רב מעת ביצוע העסקה. דין זה לגבי החזרת מה שטעו בו חל גם אם ביצעו הצדדים פעולת קניין, שקיבל כל אחד את כל מה שהיה צריך לקבל, ואין לו על חברו בלוס. זאת מפני שאותה פעולת קניין – קניין בטעות הוא, וקניין בטעות – חזון.

קנין הגוף; קנין פירות בכא כחרא קלו, ב

קנין הגוף הוא הבעלות על עצם הנכס או הקרן; וקנין פירות הוא הבעלות על רווחו של הנכס. לגבי קנין פירות, נחלקו אמוראים, אם הוא כקנין הגוף, אם לאו. היינו, האם הזכות לאכילת פירות, מקנה זכות קניינית גם בגוף החפץ? אם לאו.

להלכה נפסק, שקנין פירות אינו קניין הגוף, היינו, שהזכות לאכילת פירות לא מקנה זכות קניינית בגוף החפץ. מי שנתן לבנו את גוף נכסיו מעכשיו, ואת פירותיהם לאחר מותו – גוף

הפירות קנוי לכן מעכשיו, והפירות של האב עד מותו. אם מכר הבן את הנכסים – לא קנה הקונה כלום עד שימות האב. אך אם מכר הבן את הנכסים כחיי האב, ומת הבן ואחר כך מת האב – כשימות האב, קונה הלוקח. זאת מפני שאין לאב אלא פירות הנכסים וקניין פירות אינו כקניין הגוף.

קְנִינָא שְׁנַיִם; קְנִינָא עוֹלָם יבמות ע, א

קניין שנים משמעו, שעבד עברי נמכר לשש שנים, ולאחריהן יוצא לחופשי; קניין עולם משמעו, שעבד עברי הרוצה להישאר בעבדותו אתר שש (מפני שאוהב את אדונו ואת האישה שנתן לו האדון) נרצע ועובד את אדונו עד היובל. קניין זה עד היובל קרוי קניין עולם.

קְנָסוּ שׁוֹגֵג אָטוּ מְזִיד גיטין נג, ב

קנסו שוגג משום מזיד: קנסו את העושה עברה בשוגג, כדי שלא יקלו אחרים ראש, ויעשו אותה עברה במזיד. המטמא טהרותיו של חברו (כגון תרומה), או המדמע פירותיו של חברו (שמערב תרומה בחולין, ועל ידי כך גורם לו הפסד, כי התערובת מותרת באכילה רק לכהנים, וחברו נאלץ למכור את התערובת לכהנים בזול), או המנסך יינו של חברו – מעיקר הדין הוא פטור, מכיוון שההיזק שגרם אינו ניכר לעיניים (ע"ע: "היזק שאינו ניכר"), אלא שקנסו חכמים את העושה כן. יש מי שאומר, שחייב לשלם, אף אם עשה זאת בשוגג. זאת מפני שקנסו את מי שעשה זאת בשוגג, כדי שלא יבואו אחרים להקל ראש, ולעשות זאת כמזיד.

קְנָסוּהָ רַבְּנָא לְגַנְבִי כִּי הָיְכִי דְלָא לְגַנְבִי נדרים פה, א

חכמים קנסו את הגנב, כדי שלא ישוב ויגנוב. הגנוב טבל – פירות שלא הפרישו מהם חרומות ומעשרות – מן הדין היה צריך להחזיר לחברו כפל רק של חלק ה"חולין", שהוא שייך לבעלים, ולא של התרומה, שהיא שייכת לכהנים. קנסו חכמים את הגנוב טבל, וקבעו שיחזיר כפל של דמי הכל, מתוך מגמה להרתיע את הגנב מפני גנבות נוספות בעתיד.

קְנָסִינָא הַתִּירָא מְשׁוּם אִיסוּרָא כבא מציעא עב, א

אנו קונסים את המותר בגלל האסור. לדעת ר' מאיר קונסים דבר המותר משום הדבר האסור שיש בו. למשל, שטר חוב שיש בו ריבית – פסול, ואי אפשר לגבות בו גם את הקרן, משום שקנסו את כותב השטר שלא יוכל לגבות אפילו את הקרן, בגלל שכתב בו ריבית, שהיא אסורה. חכמים חולקים על דעת ר' מאיר, והלכה כמותם. לדעתם, אפשר לגבות את הקרן בשטר (אך לא את הריבית), משום שלדעתם "לא קנסינן החירא משום איסורא".

קפּוּץ זבין ארעא; מתון נסיב איתחא יבמות סג, א
המלצה לאדם: מהר וקנה קרקע, ואל תהסס הרבה בדבר, מפני שהקרקע שומרת על ערכה ואינה נפסדת. לעומת זאת, כשאתה עומד לשאת אישה, עשה זאת רק לאחד עיון ושיקול דעת רב ולא בחיפזון.

קרא ומתניתא מסייעי ליה בבא קמא כב, ב
מקרא וברייתא מסייעים לו, ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי. כשאומד אחד האמוראים הלכה מסוימת, ואמורא אחר מוצא מקוד ובסיס לאותם דברים הן בפסוק והן בברייתא, הוא אומר: "קרא ומתניתא מסייעי ליה".

קרוב ונתרחק סנהדרין כז, ב
קרוב פסול לעדות על קרובו. מי שהיה קרוב מכוח קשר נישואין, כגון אחי אשתו, והתרחק על ידי שהתגרשו, או שמחה האישה – כשר להעיד, אם ראה את העדות לאחר שנעשה רחוק.

קרוב לאונס וקרוב לפשיעה בבא מציעא פג, א
נזק הקרוב מצד אחד לאונס ומצד שני לפשיעה. למשל, סבל המעמיס חבית הכברה לאדם אחד, אך קלה כשביל שניים – הדין הוא, שאם נשברה החבית, משלם דמי חצי החבית. זאת מפני שהוא קרוב לאונס, שכן הסבלים נוהגים, שסבל יחיד נושא גם משאות כבדים כאלה, והוא קרוב לפשיעה, מפני שהיה לו להביא אדם נוסף שיסייע בידו, מכיוון שמשא זה כבד מדי לאדם אחד.

תוספות (בבא בתרא סב, ב, ר"ה איתמר), מעירים, שמצב של קרוב לאונס וקרוב לפשיעה הוא מצב של ספק, ואף שאין מוציאין ממון מספק, כאן תיקנו חכמים שישלם חצי.

קרוב לשכר ורחוק להפסד בבא מציעא ע, א
הנותן כספו לסוחר שיקנה בו סחורה וירויח בו, אסור לו להתנות עם הסוחר תנאי "קרוב לשכר ורחוק להפסד", היינו שאם יהיה רווח, יטול הנותן יותר ממה שיטול המקבל; ואם יהיה הפסד, יסבול הנותן פחות ממה שיסבול המקבל. הדבר אסור משום איסור ריבית, והעושה אוחז נקרא "דשע". לעומת זאת, מכונה "חסיד" מי שנותן כסף בתנאי של "קרוב להפסד ורחוק לשכר", היינו שאם יהיה הפסד, יישא בו בעל הכסף, ואילו אם יהיה רווח, ישתתפו שניהם ברווח. זאת מפני שהוא מוכיח בכך זהירות מרובה מאיסור דיבית.

קָרוֹב קָרוֹב קוֹדֵם קְדוּשֵׁין כּא, א

לעניינים שונים, כשמוטלת חובה על אדם מסוים, הרי היא מוטלת על מי שקרבתו רבה יותר, ורק לאחר מכן על מי שקרבתו פחותה, וכן כשמוענקת זכות, אף היא חלה בסדר זה. למשל, לעניין פדיון עבד שנמכר לנכרי, המצווה לפדותו מוטלת על הקרובים, והקרוב יותר קודם לקרוב פחות; וכן לעניין שדה אחוזה, הקרוב קרוב קודם לפדותו, וכן לעניין ירושה, הקרוב קרוב קודם לרשת.

קְרִינָא דְאִגְרָתָא, אִיהוּ לִיהוּי פְּרוֹנְקָא ככא מציעא פג, ב

קורא האיגרת יהיה הוא עצמו השליח המבצע את הכתוב בה. מעשה היה, שבמלחמתה של המלכות בגנבים, נתמנו אנשים לתפוס את הגנבים. כשראה ר' אלעזר בר' שמעון אדם שעסק בתפיסת גנבים, יעץ כיצד להבחין בין גנב לבין מי שאינו גנב. כששמעה המלכות את עצתו, אמרה: "קרינא דאגרתא, איהו ליהוי פרוונקא", ומינו את ר' אלעזר להיות תופס גנבים.

קְרִינָא דְרִשְׁעָא בְּרִשְׁעָא אֶפִּילוּ לְרִשְׁעָא בְּרִשְׁעָא

סנהדרין נב, א

מכנים אדם רשע "רשע בן רשע", אפילו אם הוא בן צדיק, ומבזים אף את אביו של הרשע, אף על פי שהוא עצמו צדיק. אסמכתא לכך יש מן הפסוק "ובת איש כהן כי תחל לזנות, את אביה היא מחללת" (ויקרא כא, ט). היינו במעשה זה היא גודמת גם לאביה שיבזו אותו.

קְרִית חֲבֵרָה וְלֹא עֵנָף – רְמֵי גוֹדָא רַבָּה, שְׂדֵי בֵיה

בכא קמא צב, ב

קראת לחברך ולא ענף לך – הפל עליו כותל גדול. מדובר על מי שבא להוכיח את חברו על מעשיו, שאם ניסה להוכיח את חברו, והתעלם חברו מחוכחתו, מותר להניח לו ליפול בדשעתו, והרי זה כאילו רוחים אותו בידיים, וכאילו מפילים עליו כותל.

קְרָקַע בְּחֻזְקַת בְּעָלֶיהָ קְיִימַת ככא מציעא קב, ב

כניגוד למיטלטלין, שיר המחזיק בהם על העליונה, והמבקש להוציא ממנו – עליו הראיה (ע"ע: "המוציא מחבירו – עליו הראיה"), הקרקעות הן בחזקת הבעלים הראשונים שלהן (ע"ע: "חזקת מרא קמא"), והמבקש להוציא מהם, עליו הראיה.

קרקע – לית בה אונאה כבא מציעא מז, ב

במכירת קרקע אין דין אונאה, וגם אם מכרו קרקע השווה מאה באלף, אין המכירה חוזרת, ואין המוכר צריך להחזיר את הכסף. הלכה זו נלמדת מן הפסוק: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את אחיו" (ויקרא כה, יד). היינו, רק במיטלטלין, שהם דבר העובר מיד ליד, נוהגים דיני אונאה (ע"ע: "עדר שחות – מחיל איניש"). ההנחה היא, שלקרקעות אין מחיר קצוב, ועל כן אי אפשר לקבוע אם נמכרה הקרקע ביוקר או בזול, ואי אפשר להגדיר את המכירה כאונאה. ראה גם ערך: "אין אונאה לקרקעות".

לדעת הירושלמי, ורבונו תם (בבא מציעא נו, א, תוספות ד"ה אמר), אין הכוונה שאין דין אונאה בקרקעות כלל, אלא שדין אונאה בקרקעות שונה מהדין במיטלטלין. לכן, אם שיעור האונאה במכירת קרקע גדול משווי הנכס, כגון נכס שווה מאה שנמכר ביותר ממאתים – אין המכר קיים.

קרקע עולם סנהדרין עד, ב

גוי המצווה על יהודי לעבור עברה, מחוך כוונה להעבירו על המצוות, הדין הוא, שאם יש כאותו מקום עשרה יהודים – "יהרג ואל יעבור" (ע"ע). כשנאמר דין זה, היה מי שתמה: והרי אסתר המלכה נבעלה לאחשוורוש אף שהיו יותר מעשרה יהודים שידעו כך, ומדוע לא מסרה נפשה? על כך משיב החלמוד: "אסתר – קרקע עולם היתה", כלומר: כשנבעלה אסתר לאחשוורוש לא עשה מעשה אלא הייתה פאסיבית (כמו הקרקע, שחורשים וזורעים אותה, בלא השתתפותה הפעילה), ובאופן זה, אין חובה למסור את הנפש.

קרקע עולם הדיקתו כבא קמא כה, ב

ארמה שאינה רשות היחיד, אלא נחלת הכלל, היא שהזיקה אותו. אדם המחליק על מים שנשפכו ברשות הרבים והזוק, שופך המים פטור – מפני שלא המים הזיקו לו, אלא הקרקע שנחכט בה, והיא אינה של שופך המים, אלא "קרקע עולם" היא. המים רק גרמו לאותו אדם להחליק, והם מוגדרים כגרמא, והכלל הוא: "גרמא כנוזיקין – פטור" (ע"ע).

קשה גזל הדיוט מגזל גבולה כבא בתרא פה, ב

חמור גזל שאדם גזל מחברו, מגזל שאדם גזל מהקדש. הגזול את חברו, כשכופר בפיקדון שניתן בידו, חוטא משעה שכפר בו, אבל בהקדש אין התורה קוראת אותו חוטא, אלא רק אחרי שנהנה מן ההקדש.

קְשׁוּט עֲצַמְךָ, וְאַחַר כֵּן קְשׁוּט אַחֲרֵימִי בכא בתרא ט, ב
יפה מעשיך תחילה, ורק אחר כך יפה מעשיהם של אחרים. כלומר, לפני שאתה דורש משהו מאחרים, דאג שתנהג אתה עצמך כראוי באותו עניין. מעשה ברי' ינאי, שהיה לו אילן שנטה לרשות הרבים, והיה אדם אחר שהיה לו גם כן אילן הנוטה לרשות הרבים. באו בני רשות הרבים ודרשו, שיקצוץ אותו אדם את אילנו. כשבא אותו אדם להתדיין לפני ד' ינאי, ביקש ממנו ד' ינאי שיבוא אליו למחרת, ובלילה שבינתיים קצץ ר' ינאי אילנו. למחרת בא אותו אדם, והורה לו ר' ינאי לקצוץ את אילנו. אמר לו אותו אדם: "זהלוא גם לך יש אילן כזה", השיב לו ד' ינאי: "לך וראה, אם האילן שלי קצוץ – קצוץ גם אתה את שלך; ואם לאו – אל תקצוץ". התלמוד, שדן בהתנהגותו של ר' ינאי בפרשה זו, שואל, מדוע לא אמר ר' ינאי לאותו אדם שיקצוץ את אילנו, ואחר כך יקצוץ הוא עצמו (ר' ינאי) אילנו, ומשיב, שעשה כן משום "קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים". בעניין אחר, משתמשים ככלל זה כדי ללמדנו, שמי שאי אפשר לדון אותו, אינו יכול לדון אחרים. כך לגבי כהן גדול, וכך גם לגבי מלכי בית דוד – שאלמלא היו הם עצמם חשופים להעמדה לדון, לא היו מוסמכים לדון (סנהדרין יח, א; שם יט, א).

רָאָה אֶת הַמְצִיאָה וְנִפְלַע עָלֶיהָ כְּבֹא מַצִּיעָא י, א

אדם שמצא מציאה, ובמקום לקנותה באחת מדרכי הקניינים שקונים בהן מציאה, נתכוון לזכות בה על ידי שנפל עליה – לא זכה בה, ואם בא אדם אחר, וביצע במציאה פעולת קניין מועילה, הוא זוכה במציאה.

רָאָה מַעֲשֵׂה וְנוֹפֵר הֶלְכָה סנהדרין פב, א

מעשה שראה, הזכיר לו הלכה ששמע באותו עניין. התלמוד מספר, שכשדאדא פנחס בן אלעזר את זמרי בן סלוא בא על כזבי בת צור, נזכר בהלכה שלימד משה: "הבועל את הנכרית – קנאין פוגעין בו" (ע"ע: "קנאין פוגעין בו").

רָאוּ גִידוּלִים שְׁגִידָתָם כְּתוּבוֹת מֵה, א

נערה שהחארכה, ועריין היא בבית אביה, וזינתה, חייבת סקילה, ואף אם באו העדים, לאחר שנישאה, והיא כבר בבית בעלה, נסקלת בפתח בית אביה, כדי להראות, שמבית זה יצאה הנערה המקולקלת. בכך מתריסים בכיכול כלפי ההורים: ראו מהם פירות החינוך שהענקתם לבתכם.

רָאוּ כּוֹלֵן לְחֻבָּה – פּוֹטְרִין אוֹתוֹ סנהדרין ז, א

אם אמרו כל חברי סנהדרין כבר בתחילת הדיון כריני נפשות שהנאשם חייב – דינו שהוא פטור מעונש. הטעם לכך הוא, שכשל הדין, שכדיני נפשות מלינים את הדין עד למחרת כדי לחפש לנאשם צד זכות, הרי כשחייבוהו פה אחד, שוב אין סיכוי שימצאו לו צד זכות. מכיוון שאי אפשר שתהיה כאן "הלנת ריץ" (ע"ע), ממילא אי אפשר גם להוציא את הנאשם למיתה. אמנם יש מי שפירש, שכוונת "פוטרין אותו" אינה שחרורו של הנאשם, אלא שגומרים את דינו מהר, וממיתים אותו.

רָאשׁוֹן רָאשׁוֹן בָּטַל עבודה זרה עג, א

המעדה יין נסך מחבית לבור, ושפך את כל החבית לתוך הבור בבת אחת, נאסר כל היין שבבור, אלא אם כן היה היין שבבור מרובה מן היין

שבחבית, והוא מבטלו ברוב. ייתכן שאף אם היין שבחבית מרוכה על היין שכבוד, לא ייאסר היין שכבוד, וזאת אם יזלף את היין לבור כך שבכל רגע תרכה הכמות שכבוד על הכמות החדשה. אם יעשה כן, הדי אף על פי שלכסוף תרכה כמות יין הנסך על היין המותר, נאמד על כל כמות שעירה לבור שהיא בטלה בתוכו, וממילא בכל שלב שבחלהיך היה רוב של היתר, התוצאה היא, שיהיה כל היין מותר. ביטוי זה מופיע גם בלשון: "קמא קמא בטיל".

רַב שְׁמַחַל עַל כְּבוֹדוֹ – כְּבוֹדוֹ מְחוּל קִדְוִשֵׁין לֵב, א

כשם שמצוה אדם בכבוד אביו וכיראתו, כך הוא חייב בכבוד רבו המובהק, כלומר הרב שלימדו את רוב חוכמתו. אם הרב מוותר על הכבוד – בעניין מסוים או בכל העניינים שהתלמיד צריך לכבדו בהם – הרשות בידו.

אמנם עדיין מצווה התלמיד לכבד את רבו, כשם שעליו לכבד כל תלמיד חכם, ועל כך אין הרב רשאי למחול. רק על הכיבודים המיוחדים לרב מובהק, יותר מכבוד תלמידי חכמים, רשאי הרב למחול.

רַב תְּנָא הוּא וּפְלִיג עֵירוּבִין נ, ב

רב הוא אמורא בבלי מן הדור הראשון ומייסדה של ישיבת סורא, ואף על פי שהיה אמורא (מחכמי התלמוד), הוא נחשב גם כתנא (חכם מחכמי המשנה). מכיוון שכך, יש בכוחו של רב לחלוק על תנאים, ואין להקשות עליו, שרבויו אינם מתיישבים עם דברי משנה פלונית. מעמד מיוחד זה, גינת לרב, משום שרב חי בשלהי תקופת התנאים, ואף זכה ללמוד תורה בבית מדרשו של ר' יהודה הנשיא.

רַבִּי לֹא שְׁנָאָהּ, רַבִּי חֵיִיא מְנִין לוֹ? יבמות מג, א

עקרון המשפיע על כללי פסיקה. שאל חכם את חברו: כיצד יש לפסוק הלכה, בשיש משנה, שמובאת בה מחלוקת בעניין מסוים, ויש ברייתא שמופיעה בה דעה אחת באותו עניין, כלי מחלוקת? השיב לו: "רבי לא שנאה, רבי חייא מנין לו?". כלומר, אין אנו מתחשבים בברייתא זו, משום שאם ר' יהודה הנשיא, שערך את המשנה, לא ידע במי לפסוק במחלוקת זו, ועל כן הביא את המקרה במשנה כשנוי במחלוקת, ר' חייא, שהיה תלמידו, ודאי לא היה יכול לדעת, כמי יש לפסוק במחלוקת זו.

רַבִּית אוֹכֶלֶת בֶּהֶן כבא קמא לט, א

הרביית שעל החוב, מכלה את נכסי בעל החוב. הכלל הוא, שאין בית דין נוקט לנכסיהם של היתומים, כדי לפרוע באמצעותם חוב של אביהם, אלא

ממחינים עד שיגדלו היתומים, כדי לראות אם יש להם ראייה שאין כאן טוב. תריג לכלל זה הוא הלואה הנושאת ריבית, שנלקחה מגוי, וקיבל עליו הגוי לרדן כדיני ישראל, היינו שלא יתבע מן היתומים עד שיגדלו. במקרה זה, מכיוון שהריבית תופחת והולכת, ועלולה לאכול ולכלות את כל הנכסים, מעמידים בית דין אפטרופוס ליתומים, ומוכרים מן הנכסים לפירעון החוב.

רְבִית דְּבָרִים בכא מציעא עה, כ

כל מה שעושה הלווה למען המלווה, שאילו לא קיבל ממנו הלוואה לא היה עושה אותו, הרי הוא ריבית, ואף אם מה שעושה עבורו הוא פעולת דיבור בלבד. למשל, אסור ללווה לספור למלווה על בואו של אדם פלוני שהמלווה צריך לו, שכן פעולה זו – אם לא הייתה נעשית גם בלא קשר להלוואה – אף על פי שהיא דיבור בלבד, אסורה משום ריבית. כמו כן, מי שלווה מתברו, ולא היה רגיל להקדים לו שלום, אסור לו להקדים לו שלום, מפני שיש בזה משום "ריבית דברים".

רְבִית מוֹקְדָּמָת; רְבִית מְאוּחָרָת בכא מציעא עה, ב

ריבית מוקדמת היא ריבית הקודמת להלוואה. למשל, לווה הנותן מחנה למלווה לפני שקיבל ממנו את ההלוואה כדי שילונו. ריבית מאוחרת היא ריבית הניתנת לאחר פירעון ההלוואה. למשל, לווה הנותן למלווה מתנה, לאחר שמחזיר לו את ההלוואה שקיבל ממנו, כתורה על שהלווה לו. מדברי סופרים אסור לתת ריבית מוקדמת וריבית מאוחרת, משום שהן "אבק ריבית" (ע"ע).

רְבִית קְצוּצָה בכא מציעא סא, ב

תוספת שנקבעה ונקצבה בשעת ההלוואה. למשל, מי שהלווה לחברו סלע (ארבעה דינרים), על מנת שיחזיר לו חמישה דינרים. ריבית קצוצה אסורה מן התורה, ובית דין נזקק לתביעה להוציאה מיד המלווה בעל כורחו ולהחזירה ללווה. לעומת זאת, ריבית בדרך מקח וממכר, או ריבית שלא נקצבה התוספת בשעת ההלוואה, אסורה מדרבנן, ובית דין אינו נזקק לתביעה להוציאה מיד המלווה.

רְגָלִים לְדָבָר סוטה ג, א

יש יסוד ובסיס להנחת כן. לעניין אישה שקינא לה בעלה, שלא תתיחד עם פלוני, והלכה ונסתתרה עמו, יש מי שאומר, שדי בעד אחד כדי להעיר שנבעלה לאותו אדם. זאת מפני שכנסיבות אלה יש רגליים לרבר, שאמנם

נבעלה האישה לאותו אדם, מפני שכבר קינא לה בעלה, היא התיחדה אחר כך עם אותו אדם, ונוסף לכך יש עוד אחד המעיד, שנבעלה לו.

רואין אותו כְּאִילוֹ הוּא שׁוֹמֵר קִישׁוּאִין כבא קמא פה, ב

החובל בחברו עלול להתחייב לשלם לו חמישה דברים: נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת. כשקטע אדם את יד חברו, עליו לשלם לו את דמי ידו. זהו תשלום ה"נוק". בכלל דמי הנוק, לוקחים בחשבון את השכר שהיה משתכר הנחבל לפני שנקטעה ידו, בהשוואה למה שישתכר לאחר שנקטעה ידו. נוסף לכך, משלם החובל לנחבל עבור כל ימי החולי שבטל בהם ממלאכתו, כאילו היה הנחבל שומר קישואים, היינו כאילו עבד עבודה קלה, שיכול כל אדם לעשותה גם בלי יד. זאת מפני שחלק מן הנוק היה, שבימי חוליו, כשהנחבל לא עבד כלל, נמנעה ממנו האפשרות לעסוק אף במלאכה זו, אף שיכול היה לעשותה.

רוב בעילות אַחַר הַבְּעַל סוטה כז, א

חזקה, (השערה משפטית), שרוב הבעילות שאישה נבעלת, הן בעילות של בעלה. תוצאת חזקה זו, שאשת איש שיצא עליה קול, שהיא מזנה תחת בעלה, אין חוששים לבניה שמא הם ממזרים, אלא מניחים, שנולדו הבנים מבעילת הבעל, מפני שחולים בו את רוב הבעילות שנבעלה האישה.

רוב גוֹסְסִין לְמִיתָה קידושין עא, ב

רוב הגוססים מתים ואינם מחלימים, לכן, אם נודע שגסס אדם, אנו מניחים שמח. למשל, גוסס שנתן גט ביד שליח למסור לאשתו, אף על פי שנתן השליח את הגט לאישה, אנו מניחים שמת הגוסס לפני שנתן השליח את הגט לאישה, ועל כן אין האישה מגורשת, שהרי אין גט לאחר מיתה, אלא יש כאן רק ספק גירושין לחומרה. אף על פי שבין כך ובין כך מותרת האישה להינשא – או מחמת הגט, או מחמת מיתת הבעל – יש נפקא מינה לעניין יבום: שאם היא מגורשת – אינה זקוקה לייבום, ואסודה על אחי בעלה, ואם היא אלמנה – זקוקה לייבום; מספק, חולצת ואינה מתייבמת. כמו כן, אסורה אישה זו להינשא לכהן, שמא גרושה היא.

רוב גַּנְבֵי – יִשְׁרָאֵל נִינְהוּ עבודה זרה ע, א

רוב הגנבים (באותו מקום) הם ישראלים ולא גויים. מעשה היה בפומבדיתא, שפתחו גנבים חביות רכות של יין. כשכא המקרה לפני רבא, פסק שהיין מותר כשתייה. זאת מפני שבאותו מקום גרו גויים מעטים, והרוב הגדול של התושבים היה מישראל, וממלא גם רוב הגנבים

ישראלים הם, והולכים על פי הרוב, ומניחים שישראלים פתחו את החביות, והיין שבהן מותר בשתייה.

רוב וְחֻזְקָה – רוב עֲדִיף קידושין פ, א

כלל העדפה בפחרון ספקות. אחת הדרכים לבירור ספק היא על פי "רוב" (ע"ע: "זיל כתר רובא"). דרך אחרת היא על פי "חזקה", היינו על ידי העמדת הדבר בחזקת שנשאר במצבו הקודם (ע"ע: "העמר דבר על חזקתו"). כשהרוב והחזקה סותרים זה את זה, הרוב גובר, והולכים אחריו. למשל, חתיכת בשר שיש רוב שהיא אסורה, ומאידך גיסא יש לה חזקת כשרות, תהיה אסורה, מפני שהולכים אחר הרוב.

רוב וְקָרוֹב – הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב ככא כתרא כג, ב

כשאנו מסתפקים מהיכן בא דבר מסוים, יש בירור שחי דרכי בירור, האחת "רוב" – להניח שהדבר בא מן הרוב, והשנייה "קרוב" – שהדבר בא מן הקרוב יותר מבתינה מקומית. נשאלת השאלה, איזה משניהם נעדיף, כשיש סתירה ביניהם, וכל אחד מוליך לתוצאה אחרת. הכלל הוא, שהרוב גובר, וקובעים על פיו.

רוב חוליים לְחַיִּים גיטין כח, א

רוב החולים מבריאים, ואינם מתים. על פי חזקה זו, מי שנעשה שלוחו של זקן וחולה, למסור גט לאישה, יכול למסרו לה בחזקת שהמשלח חי, ואין חוששים שמא מת המשלח, וקְטֹלָה השליחות.

רוּבָא דְאִיתִיה קָמַן ; רוּבָא דְלִיתִיה קָמַן יבמות קיט, א

רובא דאיתיה קמן – רוב הנמצא לפנינו, וניתן למדידה, כגון סנהדרין שיש בה שנים-עשר מזכים ואחד-עשר מחייבים. רובא דליתיה קמן – רוב שאינו לפנינו, ואינו ניתן למדידה, אלא נקבע על פי הערכה, כגון: "רוב נשים מתעברות ויולדות", הוא רוב שנקבע מסברא, או על פי חוקי הטבע, ולא על פי ספירה או מדידה.

רוּבָא דְמִינְכֵר עבודה זרה לו, ב

רוב בולט, הגראה לעין, בניגוד ל"רוב כלשהו". לעניינים מסוימים אין מסתפקים ב"רוב כלשהו", ודוודשים דווקא "רובא דמינכר".

רובו ככולו הוריות ג, ב

הרוב נחשב לכל, ואין אנו מתחשבים במיעוט. למשל, בית דין הרגים

ברכר, אם לאסור או להתיר, והתירו הרוב, ואסר המיעוט, אנו רואים כאילו כל בית הדין התירו, מפני שרובו ככולו.

רודף סנהדרין עב, ב

רודף אחרי אדם אחר כדי להרגו, או מִסְכֵּן את חיי חברו. הדין הוא, שמותר להרוג אחר הרודף כדי להציל את חיי הנרדף, אם אי אפשר להציל את הנרדף מבלי להרוג את הרודף. דינים מיוחדים יש ברודף, והם שונים מדיני נפשות הרגילים, וזאת בשל הייחוד שיש ברודף. למשל, אין צריך להתרות ברודף קודם שהורגים אותו, שלא כדין הנהרגים בבית דין, שאינם נהרגים, אלא אם כן התרו בהם קודם לכן. וכן קטן או שוטה הרודפים, ממתים אותם, שלא כדינם הרגיל בבית דין. ראה גם ערך: "רוצח – ניתן להצילו בנפשו".

רודף שְׁנַעְשָׂה נְרָדֵף ירושלמי, סנהדרין, פרק ת, הלכה ט

מוחד לכל אדם להרוג את ה"רודף" (ע"ע), כדי למנוע ממנו להרוג. אם קם הנרדף והחל דודף אחר מי שרדף אחריו, שאלה היא, האם יש לרודף האחרון דין רודף, ומותר להרוג, אם לאו. בעיה זו לא נפתרה.

רוח חֲכָמִים נֹחָה מִמֶּנּוּ שביעית, פרק י, משנה ט

מעשה שאין מחריבים בו מן הדין, אך חכמים מרוצים ממי שעושה אותו, מפני שבכך הוא מוכיח שיש בקדוה רוח חכמה וחסידות. למשל, המחזיר חוב לאחד השמיטה, אף שבעצם שמטה השמיטה את חובו, "רוח חכמים נוחה ממנו". וכן, מי שלווה מן הגר, ומת הגר, אינו חייב להחזיר לכני הגר שגולדו לו בשעה שהיה גוי, אף אם נתגיירו עם אביהם, לפי שאינם יודעים את אביהם. אם החזיר את החוב לכני הגר שנתגיירו עם אביהם, רוח חכמים נוחה ממנו. וכן במכר כשלא עשה הלקוח מעשה קניין בנכס, ואף לא שילם את התמורה, הדין הוא שיכול כל אחד מהם לחזור בו. אם אף על פי כן מקיים המוכר את דבריו, ואינו חוזר בו מן המכירה, רוח חכמים נוחה ממנו.

ראה גם ערך: "אין רוח חכמים נוחה הימנו".

רוח מצויה; רוח שאינה מצויה בכא קמא כו, א

רוח מצויה היא רוח בעצמה שכיחה, שאדם צריך להיזהר מפניה ולהתחשב בה. הדין הוא, שאם הויקו חפציו של אדם בעזרת רוח מצויה – חייב. רוח שאינה מצויה היא רוח שאינה שכיחה, ואין אדם מעלה על דעתו שתבוא דוח חזקה כל כך. על כן, הדין הוא שאם הויקו חפציו של אדם בעזרת רוח שאינה מצויה – פטור, שהרי הוא כאגוס.

רוֹצָה אִשָּׁה בְּקַב וְתִפְלוֹת מַעֲשָׂרָה קְבִין וּפְרִישׁוֹת כחובות סב, כ
 אישה מעדיפה שיהיה כעלה איתה, ויקיים עמה יחסי אישות, ואף אם הוא
 מרוויח מעט, משירוויח הרבה, אך ייאלץ לעבוד במקום מרוחק ולפרוש
 ממנה. כתוצאה מהנחה זו, אין לאדם רשות לשנות את מקצועו שלא
 בהסכמת אשתו, כששינוי המקצוע כרוך בפרישה ממנה.

רוֹצֵחַ – נִימֵן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ סנהדרין עג, א

העומד לרצוח – מותר להצילו מהעברה על ידי שהורגים אותו לפני שהוא
 מספיק לדצוח ("ע"ע: "רודף"). למשל, אם אדם רואה, שפלוני רודף אחר חברו
 להרגו, מותר להרוג את הרודף, אם אי אפשר להציל את הנרדף בדרך
 אחרת.

דְּחַמְנָא לִיצְלָן מֵהַאי דְעַתָּא בבא קמא סה, ב

הרחמן – כינוי להקב"ה – ישמרנו מדעה זו. ביטוי המופיע במהלך המשא
 ומתן התלמודי, חכם המתנגד לחלוטין לדעה שמשמיע חברו, יש והוא
 מתריס כנגדו: "דחמנא ליצלן מהאי דעתא". ועוד מצינו, שכשנאמר ביטוי
 זה כלפי אחד החכמים, אמר: "אדרבה, רחמנא ליצלן מדעתא דידך".
 כלומר, גדולה מזו, ה' ישמרנו מהדעה שלך.

רִיחַ הַגֵּט יבמות נב, א

זכר לגט; שמץ של גט. המגרש אישה, ומתנה עמה שתהיה אסורה לכל
 העולם, הגט פסול. אף על פי כן, אם מת המגרש, אסורה אשתו לכהן, ככל
 גרושה, בשל ריח הגט, מפני שסוף סוף קיבלה לידה גט.

רִיחַק נְגִיחוֹתָיו; קִירַב נְגִיחוֹתָיו בבא קמא כד, א

ריחק נגיחותיו, פירושו שנגח השור שלוש פעמים בשלושה ימים; קירב
 נגיחותיו, משמעו שנגח השור שלוש פעמים ביום אחד. לדעת ר' יהודה
 שור נעשה מועד לנזקי "קרן", דווקא אם נגח שלוש פעמים בשלושה ימים,
 ולאחר כל נגיחה התרו בבעליו בפני בית דין שישמרנו. אבל אם נגח שלוש
 פעמים ביום אחד, אף על פי שהתרו בבעליו לאחר כל נגיחה, אינו מועד.
 לדעת ר' מאיר, שור מועד הוא שור שנגח שלוש פעמים אפילו ביום אחד,
 התרו בבעליו לאחר כל נגיחה שישמרנו. ר' מאיר טוען כנגד ר' יהודה
 ואומר, שאם ריחק את נגיחותיו – נעשה מועד; הרי אם קירב את
 נגיחותיו – קל וחומר שצריך להיעשות מועד.

רְמָאָה בְּרַמְאוּתֶיהָ זְהִיר בבא בתרא קסז, ב

הרמאי נוהר ברמאותו. אם יש במקום אחד שני אנשים ששמוחיהם שווים

ושמות נשותיהם שווים, אין אחד מהם רשאי לגרש את אשתו אלא במעמד חברו, שמה יכתוב גט, ויתן אוהו לאשת חברו, ותלך אותה האישה ותינשא לאחר, ותיאסר על בעלה הראשון. בעניין זה אמרו, שמי שהחזק שמו בעיר שלושים יום, אין חוששים שמה יש לו שם אחר, ושינה את שמו כדי לרמות ולעשות קנוניא (ע"ע), שאם כן, אין לדבר סוף (ע"ע). ואם עדיין לא הוחזק שמו בעיר, יש מי שאומר, שאם קוראים לו בשמו ועונה, די בכך כדי להסיד החשש; אך יש מי שאומר, ש"רמאה ברמאותיה זהיר", ואין לו תקנה, ער שיוחזק שמו בעיר.

רְמִיזָא לָאו כְּלֻמָּה הִיא סנהדרין פו, ב

הרמז אין בו ממש. גונב איש ומכרו, חייב מיתה. אם באו עדים והעידו שמכר פלוני אדם מישראל, ולא הייתה ערות שהוא גנב את אותו אדם והחזמו, פטורים מעונש, מפני שבלי עדות על הגנבה אין בכוח עדותם לחייבו כמיתה. גם כשראו בית הדין שרמזו ערי המכירה לערי הגנבה שיכואו להעיד אחריהם והחזמו, אינם נהרגים. זאת משום שיכולים ערי המכירה לומר, שכשהעידו לא ידעו שיכואו ערי גנבה אחריהם, והרמיזה שרמזו – אינה כלום.

רְצָה לְשִׁחָק בָּהּ ירושלמי, גיטין, פרק ו, הלכה ו

רצה להתל בה. אדם כריא שאמר: "כתבו גט לאשתי", ולא אמר: "תנו" – אם נתנו את הגט לאישה, אינו גט, מפני שכל זמן שלא אמר "תנו", אנו אומרים שלא נתכוון בדבריו שיתנו לה גט, אלא רק רצה להתל באישה.

רְשַׁע עָרוֹם סוטה כא, ב

רשע בעל ערמה. התלמוד מכנה אנשים העושים מעשים שונים בתואר הגנאי "רשע ערום". למשל, מי שטוען טענותיו לפני הדיין שלא בפני בעל הדין השני, ועל ידי זה גורם לדיין שישתכנע לפסוק לזכותו (ע"ע: "מטעים רביו לדיין קודם שיבא בעל דין חבריו"). וכן מי שנתן לעני דינר להשלים את הסכום שיש ביד העני למאתיים זוז. על ידי שנתן לעני סכום פעוט זה, גרם לו שלא יוכל ליהנות מן הצדקה, בעוד אילו לא היה נותן לו דינר זה, היה אותו עני יכול לזכות בצדקה בסכום גבוה.

שָׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה כחובות מז, ב

בשלושה דברים מתחייב בעל כלפי אשתו מן התורה: שאר – היינו מזונותיה; כסות – לתת לה לבוש מתאים; עונה – קיום יחסי אישות. ממה שנאמר לגבי אמה עבריייה: "שאר כסותה ועונתה לא יגרע" (שמות כא, י) למדו, שמשפט כל בנות ישראל הוא, שיתחייב הבעל כלפיהן בשלושה דברים אלה. יחד חיובי הבעל כלפי אשתו הם מדברי סופרים, כגון: לרפאותה – אם חלחה; לפדותה – אם נשבית; ולקברה – אם מתה.

שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה – עֲדִיף עירובין ק, א

אם כרי לקיים מצווה צריך לעבור על איסור, אומרים לאדם: "שב ואל תעשה" – אל תעשה את המצווה, ואל תעבור על האיסור. העיקרון שביסוד כלל זה הוא, שביטול מצווה בשב ואל תעשה, חמור פחות מעשיית מעשה עברה בידיים.

שְׁבוּעַת בְּנִקִּיטַת חֶפֶץ שבועות לח, ב

החזקת חפץ של קרושה, בשעה שאדם נשבע. כשהדיינים משביעים אדם, הדבר נעשה תמיד כשהוא אוחז תשמיש קרושה בידו, כגון ספר תורה, ונשבע. במעשה זה כביכול הוא מעיד עליו את הקדוש ברוך הוא – שמכוחו נתקדש אותו חפץ – ששבועתו אמת.

שְׁבוּעַת הַדֵּיּוּנִין שבועות לח, ב

שבועה שהדיינים משביעים בעל דין, החייב שבועה. למשל, החייב שבועת מודה במקצת (ע"ע: "מודה במקצת הטענה"), שבועה מכות עדות עד אחד, "שבועת שומדין" (ע"ע), שהן שבועות שחייבים בהן מן התורה. וכן שבועות שחייבים מדברי הסופרים, כגון שבועת שכיר ושבועת הפוגם שטרו, וכיוצא בהן, שאף הן בגדר שבועת הדיינים.

אמנם "שבועת היסט" (ע"ע), שניתקנה על ידי חכמי התלמוד, אינה בגדר שבועת הדיינים (ראה רמב"ם, הלכות שבועות, פרק יא, הלכה ז).

שְׁבוּעַת הַיִּסְתּוֹ שְׁבוּעוֹת מ, ב

מִן הַתּוֹרָה חַיִּיב לְהִשְׁבַּע רַק "מִדֹּדָה בַּמִּקְצָת הַטַּעֲנָה" (ע"ע), וְאִילוּ הַכּוֹפֵר כִּכְל, וְאוֹמֵר לְתוֹכֵע: "אֵין לְךָ בִּיּוֹד כְּלוּם" – אֵינוֹ נֹשֵׁב. כִּהֲנַחַה שֶׁ"אֵין אִדִּם תּוֹכֵע, אֵלֵא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ עֲלִיו" (ע"ע), תִּיקְנו חֲכָמִים שֶׁגַּם הַכּוֹפֵר כִּכְל – יִישְׁבַע. הַלְשׁוֹן "הִיסְתּוֹ" נִתְפָּרֵשׁ בַּכִּמָּה דְרֻכִּים: יֵשׁ שְׁפִירְשׁוּה מִלְשׁוֹן שִׁימָה, שֶׁשְׁמוֹ חֲכָמִים שְׁבוּעָה עַל הַכּוֹפֵר בְּכֹל (כְּמוֹ: "אִם ה' הִסִּיתְךָ בִּי" – שְׁמוֹרָל א כו, יט); יֵשׁ שְׁפִירְשׁוּה מִלְשׁוֹן הַסְתָּה, מִתּוֹךְ שֶׁמְטַרְת הַשְׁבוּעָה לְהִסִּית אֶת הַכּוֹפֵר בְּכֹל לְהוֹדוֹת; יֵשׁ שְׁפִירְשׁוֹ: שְׁבוּעָה שֶׁנֹּשֵׁב הַנְתַּבַּע שְׁלִיבוֹ לֹא הִסִּיתוֹ לְהַכְחִישׁ וּלְכַפּוֹר בְּמָה שֶׁהוּא חַיִּיב, אוֹ שֶׁנֹּשֵׁב הַתּוֹבַע שְׁלִיבוֹ לֹא הִסִּיתוֹ לְתוֹבַע מָה שֶׁלֹּא מְגִיעַ לוֹ.

שְׁבוּעַת שׁוֹמְרֵינְ שְׁבוּעוֹת מ, ב

שׁוֹמֵר הַטּוֹעֵן טַעֲנָה הַיְכוּלָה לְפַטּוֹר אוֹתוֹ מִחֲשֻׁלוֹם עַל הַפִּיקְדוֹן – כְּגוֹן שׁוֹמֵר חִינָם הַטּוֹעֵן שֶׁאֵבֵד הַפִּיקְדוֹן, אוֹ שׁוֹמֵר שֶׁכֵּר הַטּוֹעֵן שֶׁאִירַע אוֹנֵס לְפִיקְדוֹן – חַיִּיב לְהִישְׁבַע.

שְׁבוּק מִתְּנִיתִין וְתָא אַפְתָּרָאִי כְּבָא קְמָא יְד, א

עֲזוּב אֶת מִשְׁנַתְנוּ וְכוּא אַחְרֵי. נֹאמֵר לֵאמֹרָא הַמְתַּאמֵן לְפָרֵשׁ מִשְׁנָה שְׁלֵמָה בְּדֶרֶךְ תַּתְּמָאִים לְשִׁיטְחוֹ שֶׁל אֶחָד הַתְּנָאִים, וּמִשְׁמַעָה: אֵל תַּטְרַח לְפָרֵשׁ אֶת הַמִּשְׁנָה בְּדֶרֶךְ זֶה, אֵלֵא פָרֵשׁ אוֹתָהּ בְּדֶרֶךְ, כִּי הִיא מַחְבֻּרָת וּמִוֹרֶכְכַת מִדְּעוֹת שֶׁל שְׁנֵי תְּנָאִים.

שְׁבוּר אֶת שִׁינְיוֹ, וְאֵמֹר לוֹ: "שְׁלִי אֲנִי נוֹטֵל" כְּבָא קְמָא כו, ב
עֲצָה לְעִנִּיךְ עֲשִׂית דִּין עֲצֵמִית (ע"ע: "עֲבִיד אִינִישׁ דִּינָא לְנַפְשִׁיהּ"): "אֵל תִּיכַנֵּס לְחֶצֶר חֲכָךְ לִיטוֹל אֶת שְׁלֶךְ שֶׁלֹּא בְּרִשׁוֹת, שֶׁמָּא תִירָאָה עֲלִיו כְּגַב; אֵלֵא שְׁבוּר אֶת שִׁינְיוֹ וְאֵמֹר לוֹ: שְׁלִי אֲנִי נוֹטֵל". כְּלוֹמֵר, אִדָּם הַעוֹשָׂה דִּין לְעֲצָמוֹ, וְלוֹקַח מִחֲכָרוֹ אֶת שְׁלוֹ, אֵל יִקַּח בְּגַבְהָ וּבִסְתָר, שֶׁלֹּא יִירָאָה כְּגַב, אֵלֵא יִקַּח כַּחֲזָקָה וּכְגִלְוִי, וְיֹאמֵר לוֹ: "שְׁלִי אֲנִי נוֹטֵל".

שְׁבַח בֵּית אֲבִיהַ יְבִמוֹת טו, ב

אִישָׁה הַמְבִיאָה נִכְסִים מִבֵּית אֲבִיהָ בְּתוֹרַת "נִכְסֵי צֶאֱן בְּרוּל" (ע"ע), כְּשֶׁהִיא מִתְגַּרְשֶׁת מִבְּעֵלָה, הִיא וְכֹאִית לְקַבֵּל אֶת הַנִּכְסִים הַלְלוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שְׁבַח בֵּית אֲבִיהָ, וְהֵם שְׁלֵה. וְאֵף עַל פִּי שְׁבוּמָן הַגִּישׁוּאִין הֵם בְּרִשׁוֹת הַבְּעֵל, וְהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, אִם נִשְׁאָרוּ בְּעִינֵם, יְכוּלָה לְחַבּוֹעַ אוֹתָם עֲצָמָם חֲזוּרָה.

שְׁבַח גְּזִילָה כְּבָא מְצִיעָא מַג, ב

גְּזֵלָה שֶׁהִשְׁבִּיחָה בְּבֵית הַגְּזוּלָן, לְפָנֵי שׁוֹכֵה הַגְּזוּלָן בְּגִזְלָה. לְמַשֵּׁל, גְּזֵל בְּהֵמָה

ונתעברה אצלו – נחלקו חכמים, האם על הגזלן לשלם לבעלים את שווי הגולה לאחר שהשביתה, או רק את שוויה בשעת הגזלה (ע"ע: "כל הגזלנין משלמין כשעת הגזלה").

שֶׁבַח הַמְּגִיעַ לְכַתְּפִים

בכא מציעא טו, ב

דברים שנגמר גידולם, והם עומדים להינטל על הכתף ולהילקח ממקומם. דינו של שבח המגיע לכתפיים הוא כפירות, ואינו נמסר לבעל חוב לשם סילוק חובו, להבדיל משבח שאינו מגיע לכתפיים, שהוא כגוף הקרקע, וניתן לבעל חוב.

שֶׁבַחָא דְאַתָּא מְעַלְמָא

בכא מציעא לד, א

שבת הבא על ידי גורם חיצוני, כגון תשלומי הכפל שמשלם מי שגנב בהמה. זאת להבדיל משבח הבא מגוף הדבר, כגון ולדות של בהמה. הכלל הוא, שאדם אינו עשוי להקנות לשומר שבת הבא מגוף הדבר, בתמורה לכך שישלם לו הלה במקום להישבע ולהיפטר, אך שבחא דאחא מעלמא עשוי הוא להקנות. הכלל מכוסס על כך, שבשל הריחוק שבשבח כזה, אין דעת הבעלים עליו כל כך, וספק בעיניו אם יבוא בכלל, ועל כן הוא מעדיף לקבל את התשלום עכשיו, מלהסתכן ולהישאר בלא כלום, אף על פי שהוא מפסיד את הסיכוי לזכות בסופו של דבר בכפל.

שְׁבִיק מָר תְּרִין וְעֵבִיד כְּחָד ? !

נדרים נו, ב

מניח אדוני שניים, ועושה כאחד? ! ביטוי של תמיהה, המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי. אתד התכמים תמה על חברו, שבעניין מסוים תמן בדעת היחיד, אף על פי שבאותו עניין נאמרה דעה הפוכה מפי שני תכמים אחרים.

שֶׁבַע מְצוּוֹת בְּנֵי נִחַ

סנהדרין נו, א

שבע מצוות המוטלות על כל בני האדם ולא רק על ישראל, והן: מצווה למנות דיינים לצורך השלטת תוק ומשפט בחברה האנושית; איסור לגדף את שם ה'; איסור עבודה זרה (ע"ע); איסור גילוי ערות (ע"ע); איסור שפיכות דמים (ע"ע); איסור גזל; ואיסור אבר מן החי – איסור לחתוך מבעל חיים אבר בעודו חי ולאכלו.

שֶׁבַעָה טוֹבֵי הָעִיר

מגילה כו, א

מנהיגי העיר, פרנסיה וראשיה. שבעה אנשים הנבחרים על ידי תושבי העיר, כדי לנהל את ענייני העיר. החלטותיהם בנושאים שונים מחייבות את בני העיר.

שְׁבִשְׁחָא – פִּיּוֹן דְּעַל עַל בכא בתרא כא, א

טעות שלא נעקרה מיד – סופה שחשחרש ותישאר. הכיטוי נזכר בקשר לשאלה איזה מלמד לבחור, כשהכורה היא בין מלמד שלמד הרכה, אך אינו מרייק בהוראת התינוקות, והחשש הוא שמא ישחבשו התלמידים; לבין אחד שלמד פחות, אך הוא מקפיד שלא ישחבשו. בעלי הדעה המצרדת בכחידת המלמד המקפיד מנמקים זאת בעוכרה שקשה לשרש טעויות שהושרשו כחלמידים.

שְׁגָגוֹת נַעֲשׂוֹת לָהֶם פְּזֻדוֹנוֹת בכא מציעא לג, ב

נענשים על עברות שעשו כשוגג, כאילו עשו אותן במזיד. תלמידי חכמים נדרשים לזהירות רבה יותר משאר כל אדם. כישעיהו (נח, א) נאמר: "הגדר לעמי פשעם, ולבית יעקב חטאתם", ודרשו חכמים: "הגדר לעמי פשעם" – אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזרונות (אפילו חטאים נחשב להם כפשע); "ולבית יעקב חטאתם" – אלו עמי הארץ, שזרונות נעשות להם כשגגות (אפילו פשעם נחשב להם כחטא כלכד).

שְׁגָגַת תְּלִמּוּד עוֹלָה זְדוּן אבות, פרק ד, משנה יג

מימרה בעניין חובת הזהירות וההקפדה בלימוד התורה: כל חטא שיחטא אדם מחמת שלא למד כראוי, נחשב לו כאילו עשהו בזדון, כי אלמלא חוסר זהירותו, לא היה כא לכלל טעות. ראה גם ערך: "היה לו ללמוד ולא למד".

שְׁדֵי נוּפוּ בְּתֵר עֵיקְרוּ בכא מציעא קיח, ב

הטל את צמרת האילן אחר שורשיו. כלומר, רואים את צמרת האילן, כאילו היא נמצאת במקום שנמצאים בו שורשיו האילן, אף על פי שהיא נמצאת במקום אחר. זאת מפני שרואים את מקום היניקה של האילן כחלק המרכזי שלו. למשל, שתי גינות של שני אנשים, שאחת מהן בהר ואחת מהן בבקעה, ויש מדרוך חלול ביניהן, וירק גדל באותו מדרוך – אם שורשי הירק גדלים בעפרו של בעל הגינה העליונה, ונופו תלוי מעל אווירו של בעל הגינה התחתונה, לדעת ר' מאיר, בעל הגינה העליונה זכאי גם לנופו של הירק, היות ולדעתו אנו אומרים: "שדי נופו בתר עיקרו", ורואים את הירק כולו כאילו הוא גדל בעפר הגינה העליונה.

שׂוֹאֵל שְׁלֵא מְדַעַת בכא מציעא מא, א

אדם הלוקח חפץ מחברו בלא ידיעת חברו, על מנת להשתמש בו. יש דעה

שהעושה כן הוא כגולן ער שלא השיב את החפץ לידי בעליו, ואם נשבר החפץ באונס חייב כגולן, ויש דעה שדינו כדין שואל.

שׁוּדָא דְדִינֵי כתובות פה, ב

הטלת הדיינים. כשהראיות של בעלי הדין שקולות, ואין בהן כרי להטות את הדין לטובת אחד הצדדים, יכולים הדיינים להכריע את הדין על פי התרשמותם הכללית ושיקול דעתם.

לדעת דש"י, במקרה זה הכרעת הדיינים נעשית על פי התרשמותם הכללית ושיקול דעתם. לדעת התוספות (ד"ה שודא), הדיינים נותנים למי שהם רוצים.

שׁוּהַ כֶּסֶף כֶּסֶף קידושין ז, ב

כל חפץ בעל ערך הריהו כמטבע. כלומר, ניתן לפרוע באמצעותו חוב, ולכצע באמצעותו כל פעולה שניתן לכצע באמצעות כסף.

שׁוּהַ פְּרוּטָה בכא קמא קג, א

חפץ שערכו לפחות פרוטה אחת (פרוטה היא מטבע קטנה של נחושת; אחד ממאה תשעים ושניים בדינר של כסף). דבר ששווי פחות משה פרוטה (ע"ע) נחשב כדבר נטול ערך. לכן, רק מי שגונב דבר שערכו לפחות שווה פרוטה נקרא גנב, וחייב להשיב את מה שגנב, ואילו מי שגנב דבר שערכו פחות משה פרוטה, אינו נקרא גנב, ואינו חייב להשיב את מה שגנב.

ראה גם ערך: "נהרג על פחות משה פרוטה".

שׁוּהַ פְּרוּטָה בְּמִדֵּי קידושין יב, א

שווה לפחות פרוטה אחת במקום רחוק, כגון מדי. הדין הוא, שהמקדש אישה בפחות מפרוטה, אין האשה מקודשת (ע"ע: "פחות משה פרוטה) המקדש אישה בכלי או בדבר מאכל וכדומה – אף אם מחירו באותו מקום פחות מפרוטה, האישה מקודשת מספק, מחשש שמא דבר זה שווה פרוטה במקום כלשהו.

ראה גם ערך: "שוה פרוטה"; "פחות משה פרוטה".

שׁוּחַד דְּבָרִים כתובות קה, ב

אסור לדיין לקבל שוחד, ונאסרה לא דק קבלת כסף או שווה כסף, אלא גם קבלת כל דבר, ואפילו דבר של מה בכך, שעושה בעל דין לטובת הדיין. למשל, אריסו של ר' ישמעאל היה דגיל להביא לו ככל ערכ שבת סל פירות מפדרסו של ר' ישמעאל. פעם אחת הביא לו את הפירות ביום חמישי.

כששאלו ר' ישמעאל מה ראה להקדים להביא לו את הפירות? השיב האריס, שיש לו דין היום, וביקש לנצל את ההזדמנות ולהביא את הפירות כבר עתה. ר' ישמעאל לא קיבל את הפירות, ואמר לאריס, שהוא פוסל עצמו מלהיות דיין באותו דין. אף באותו מעשה פעוט של האריס, ראה ר' ישמעאל שוחד דברים, ולכן פסל את עצמו מלשכת בדין.

שוחד יעור עיני חכמים – קל וחומר לטפשין כחובות קה, א
שוחד מעוור עיני חכמים, שאינם יכולים לראות את טענות הצדדים בצורה אובייקטיבית, על אף חכמתם, קל וחומר שהוא יכול לעוור עיני טיפשים.

שוטה – אין לו בושת בכא קמא פו, ב
המבייש שוטה, פטור מלשלם דמי בושת. זאת מפני שהשוטה אין בו דעת, ועל כן אינו מחבייש.

שויה לנפשה חתיכה דאיסורא כחובות כב, א
עשתה את עצמה חתיכת איסור. אדם הקובע מכוח דבריו שדבר מסוים אסור עליו, כאישה האומרת שהיא אשת איש, הדין הוא, שהיא נאמנת לגבי עצמה, שאסורה להינשא. אף על פי שאין מאמינים ב"דבר שבערוה" (ע"ע) אלא לשני עדים, לגבי עצמה היא נאמנת.

שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות יבמות ז, ב
עשו חכמים את בעילתו כבעילה שאינה לשם קידושין אלא לשם זנות. כשחכמים רוצים להפקיע קידושין, בכוחם לקבוע שכסף הקידושין שניתן לאישה, ניתן כאילו במתנה ולא לשם קידושין; גם לגבי מי שקידש את האישה בביאה מוסמכים חכמים לקבוע, שהביאה אינה לשם קידושין, אלא היא ביאה סתם, שהיא כביאת זנות.
ראה גם ערך: "אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה".

שויהו רבנן כהלפתא בלא טעמא בכא בתרא קמד, א
חקנות מסרימות של חכמים עשו אותן כאילו קיבל אותן משה מסיני, ואין צריך לתת בהן טעם. קניין "מעמד שלשתן" (ע"ע), הוא רוגמה לחקנה מסוג זה. על חקנות מסוג זה חלים כללים מיוחדים, כגון שאין ללמוד מהן בדרכי היקש למקרים נוספים שלא נתפרשו כתקנה עצמה.

שומא דבי דינא קידושין מב, ב
הערכה שהדיינים עושים. כשאדם צריך לשלם, ואין לו כסף, עליו לתת

מנכסיו לכעל חובו. בית דין מעריכים מהו שוויים של הנכסים הניתנים בתמורה לחוב.

שׁוּמָא – הָדָר לְעוֹלָם

בכא מציעא טז, ב

בית דין ששמו את נכסי הלווה, והעבירו את הנכסים למלווה כפירעון החוב – הלווה זכאי בכל עת, ואפילו אם חלף זמן רב, להשיב את ההלוואה ולקבל חזרה את הנכסים שניתנו למלווה. מקור לזה הוא מה שנאמר בתורה: "ועשית הישר והטוב" (דברים ו, יט) (ע"ע), ועל זה סמכו חכמים לחייב את המלווה שקיבל את הנכסים בחובו, שיתזיר אותם, כשיכול הלווה לשלם לו מעות. זהו ה"טוב" שהוא חייב לעשותו, שהרי הוא עצמו אינו צריך דווקא את הנכסים שקיבל.

שׁוּמַר שְׁמַסָּר לְשׁוּמַר

בכא מציעא לו, א

שומר שקיבל חפץ לשמור עליו, ומסר אותו לשומר אחר. נחלקו האמוראים מה דינו של שומר שמסר לשומר: דעת רב היא, שהוא פטור, כיוון שסוף סוף החפץ נשאר אצל השומר. לדעתו, אף שומר שכר שמסר לשומר חנינם פטור, משום ששומר חנינם אף הוא בגדר שומר. לדעת ר' יוחנן, אף אם העלה את רמת השמירה הוא חייב, מפני שהמפקיד יכול לטעון: "איך רצוני שיהא פקדוני ביד אחר" (ע"ע), או משום שרק על שבועת השומר הראשון שהוא הפקיד אצלו הוא סומך, ולא על שבועת השומר השני שאין הבעלים רגילים להפקיד אצלו ולהאמין לו (ע"ע: "את מהימנת לי בשבועה, איך לא מהימנת לי בשבועה").
ראה גם ערך: "איך רצוני שיהא פקדוני ביד אחר".

שׁוּפְרָא דְשִׁטְרָא

בכא בתרא טז, ב

ייפוי נזוי השטר; פרטים שכותבים בשטר, אף על פי שגם בלי שייכתבו, יקנו באמצעות השטר. המוכר שדה לחבירו, צריך שיכתוב לו: "קנה לך דקלים ותמרים והוצין", ואף על פי שקנה כל אלו, גם אם לא פירש אותם, נזוי השטר הם, ופעמים בכוחם לעזור. שכן, אפילו יבואו לפני בית דין טוענים, יקבע בית הדין שניקנו האילנות האלה, כיוון שהם מפורשים בשטר.

שׁוּר – בַּר טְעֵנְתָּא הוּא? !

בכא קמא מה, א

האם שור יכול לטעון כבית דין? התנאים נחלקו, האם שור שהרג אדם צריך להיות כבית הדין כשעה שדנים אותו, אם לא? חכמים למדו מהפסוק, שצריך לדון את השור בפניו, כמו שדנים אדם ההורג בפניו. ר'

יעקב סובר, שאי אפשר ללמוד דינו של שור מדינו של אדם, משום שאין שור דומה לאדם לעניין זה, מפני שהאדם יכול לטעון לזכות עצמו, ועל כן ציוותה התורה לדרונו בפניו, מה שאינו כן בשור. כשהשיב ר' יעקב לחכמים, אמר: "שור בר טענתא הוא?!"

שור שחוט לפניך כחובות טו, א

המציאות עומדת נגדך ואינך יכול להכחישה, כשם שאם השור שחוט לפניך, אינך יכול לטעון שהוא חי. הנפקות היא לעניין מהימנות מכוח "מיגו" (ע"ע): מיגו ייתכן רק כשאפשר לטעון טענה חלופית טובה יותר מזו שנטענה, שאז אנו אומרים: נאמין לטענה שנטענה, כמיגו שיכול היה לטעון את הטענה האחרת. במצבים שהם בבחינת "שור שחוט לפניך" – נשללת האפשרות לטעון את הטענה החלופית וממילא אין לדבר על מהימנות מכוח מיגו. למשל, מי שנשא אישה, ולא מצא לה בתולים, היא טוענת: "משאירסתני נאנסתי" או "מוכח עץ אני תחתך" (ע"ע), אין סיבה להאמין לה, שכן אין לדבר על מהימנות מכוח מיגו, שיכולה לטעון "בתולה אני", שהרי גלוי וידוע לפנינו, שאין לה בתולים, כשם שאם יש לפנינו שור שחוט, אי אפשר לטעון שהוא חי.

שור תם; שור מועד כבא קמא כג, ב

שור תם הוא שור שאין דרכו לנגח ונגח; שור מועד הוא שור שנגח שלוש פעמים בשלושה ימים, ולאחר כל נגיחה החרו כבעליו בפני בית דין שישמרנו. דינו של שור תם, שמשלם חצי נזק; ודינו של שור מועד, שמשלם נזק שלם.

שורת הדין גיטין מ, ב

המצב החוקי כפי שהוא, בלא סטייה לכאן או לכאן. לפעמים אף על פי שלפי שורת הדין צריך לנהוג בדרך מסוימת, נוטים משורח הדין בשל נסיבות מיוחדות, או בשל שיקולים מיוחדים. למשל, עבד שבעליו עשהו משכון לחוב שחב למלווהו, ואחד כך שחרר אוחו בעליו. לפי שורת הדין, אין העבד חייב כלום למלווה, מפני שהפקיע אוחו השחרור מידי השעבוד. אף על פי כן, "מפני תיקון העולם" (ע"ע) – שמא ימצאנו המלווה בשוק, יאמר לו: "עבדי אחה, שנעשית לי משכון לחובי", כופין אח המלווה לשחרר את העבד מן הזכות שיש לו עליו, והעבד מפצה את המלווה כשיעור דמיו, או כשיעור החוב שלשמו עשאוהו משכון. ראה גם ערך: "לפנים משורת הדין".

שֹׁתֶה בְּעֵצִיצוֹ כתובות לט, א

ישתה מן הכלי שבחר לשותות ממנו. נאמר בהשאלה על האונס אישה, שהוא חייב לשאת אותה לאישה, אם היא מסכימה, ואינו יכול לגרשה, אפילו אם היא תיגרת, או טומא, או מוכת שחין. הוא הביא על עצמו דבר זה, כשאנסה, ועל כן ישתה בעציצו, ואין הוא יכול להימלט מכך.

שֹׁתֶף לִיסְטִים – פְּלִיסְטִים ירושלמי, סנהדרין, פרק א, הלכה ב

השותף לליסטים הרי הוא כליסטים עצמו. כלומר, המסייע לעברה, הוא כעושה העברה. התלמוד מביא ביטוי זה בקשר לפסוק: "השור יִפְקֵל וגם בעליו יומת" (שמות כא, כט). מפסוק זה עולה, שרואים את הבעלים של השור כשותפים של השור למעשה שעשה.

שֹׁתֶפִין בְּכִי הַאי גִּוְנָא לָא קִפְדִי אֶהְדְּדִי בבא מציעא קטז, ב

שותפים אינם מקפידים זה על זה בכגון זה. בכית ועלייה על גביו, כשהבית שייך לאחד והעלייה לאחר, אם נפלו הבית והעלייה, ואין ניכר במפולת איזה הוא חלק בעל הבית ואיזה הוא של בעל העלייה, הדין הוא, שחולקים שניהם בעצים ובאבנים ובעפר לפי חלקו היחסי של כל אחד בנכס. בחלמוד עלחה השאלה: מדוע לא נדאה ברשותו של מי נמצאת המפולת, ויהיה השני מוציא מחברו, ועליו להביא הראיה? אפשרות זו נדחית, מפני ששותפים כאלה מפקירים כל אחד את רשותו כלפי חברו להניח בה את חפציו. וממילא גם אם הייתה המפולת ברשותו של אחד, אין השני מוציא, משום שאותה רשות נחשבת גם רשותו של האחר.

שֵׁטֶר – אֵית לִיה קְלָא בבא בתרא מא, ב

המוכר שדה, או מלווה כסף בשטר, יש לְמַכֵּר או להלוואה קול, פרסום, משום התהליך הכרוך בכתיבת השטר. התוצאה היא, שמתיתתסים אל הקונים שלאחר ההלוואה או המכירה כאל מי שאמורים לדעת שהייתה הלוואה או מכירה.

שֵׁטֶר אֲמָנָה כתובות יט, א

שטר חוב שנתן הלווה למלווה מראש, לפני שקיבל ממנו הלוואה, כמגמה לקבל ממנו הלוואה כל אימח שיודקק לכסף. השטר נקרא שטר אמנה, משום שהוא ניתן מתוך אֲמוֹן הלווה במלווה, שלא יתבע ממנו באמצעות השטר שבידיו, אלא אם כן ילווהו. על שטר זה נאמר בתלמוד: "אסור לו לאדם, שיששה שטר אמנה בתוך ביתו", וזאת מפני שקודם שהתבצעה ההלוואה, אין אמת כמה שכתוב בשטר זה. ראה גם ערך: "שטר פסים".

ԼԱՍ ԻՑ ՏԼԼ : «ժՈՒ ՔՐԵՍ»

ՕՐԸԼ ՔԴԱ ՊԿՄ ԵՒՄ ԿՐԵՍՍ ՍԵՐԱ ՄՍ ԵՊՈՒԷ՛

ԵՒՄ՝ ՊԵՐԵՆ ԵԶՈՒԼ ԱՒԼ ՔՐԵՍ՝ ԵՊԵՐՍԻՒՄ ՔԱՍԸ Ե՛ՊԿՆՆ՝ Կ՛ՊԿՂԱՍ՝ ԵՒՄ
ԵԺԼՄ ՊՈՒ ԵՍ «ՊՈՒ ԵՐՈՒՈՒՑ» (ԵՍԵՐՍ՝ ԵՂԺ Ե՛ ԵԶԵՍ Ի)՝ ԵՊԿԶ «ԵՊԵՐԼ՝
ՊԵՐԱ ՍԶԱՍ ԵՐՈ՛՝ ԵՍԵՐԸ ԵՐԵՒԱՍ ՊԵՐԱ ՔԿԶ ԵՒ՛՝ ԵՍԶԵՍ ԵՒՍՊԿԶ՝
ՊՈՒ ԵՍԵ ԵՂՈՒԵ՛՝ ՊԵՐՍԻ ԿՄԵՐ ՊԿՄ ՍԶԱՍ ԵՐՈ՛՝ ԵՒ՛ ՊԵՐԱ ՔԴԱ ԺԻԶ
ՊՈՒԼ ԵՂՈՒՑ ԵՍԵՐՍ Ո՛՝ Ե

ԼԱՍ ԻՑ ՏԼԼ : «ՔԱՒ ԺՈՒՐԵՍ ԵՊՈՒՍ ՍԵՐԵՍ՝ : «ԵՐՈ՛՝ ՍԵՐՍ՝ ԵՐՈ՛՝ ՍԵՐՍ՝ :
ԵՊՈ՛՝ ՊԵՐՍՍՍՍ ԵՐԵՐՍ ՔԶ ԵՊԶ՛՛

ՊԵՐՈՒ ԵՐԵՐՍ ՊԵՐՍ՝ ԵՐՍ ԵՍԵ ՊԵՐՍՍՍՍ ԱՊՄՍ ՍԵՊԶ՛՛ ԵՊՈՒԼ ԵԺԵՒԼՈՒ
ԵՊԶ՛՛ : ՔԶ ԵՒ ԵՊՈՒԵՐ՝ ՊՄԱՒ ԵՊՒ ԵՊՍ՝ ԵՊՈՒՑ ՊՈՒ ԵՊՒ ՊՈՒԼՍ
ԵՊՍՍՍՍ ՔՈՒՍ ՍԵՊԶ՛՛ ԵՐԶ ԶԵՊԶ ԵՊԶԶ՛՛ ԵՊԵՐՍ՝ ԶԶՍԵՐՈՒ ՔՈՒՍ ԶԵՒՍՍ
ԵՍԺԵՒՍՍ ՔԶ ԵՒ՛ ՊՈՒ՛՛ ՔԶ ԵՒ՛ ԵՊՄԶԶՍ ԵՊՄԶԶ՛՛ : ԵՊՍ՝ «ԵՐԸ ԺՈՒԼ՝
(ԵՐԵՐՈՒ ԵՒ՛ Ե՛)՝ ՊԵՐՈՒ ՊԵՐՍՍՍՍ ԵՍՍՍՍՍՍ ՔԶ ԵՒ՛ ՊՈՒ՛՛ (ԻՐ՝)՝ ԵՒ՛ ԵՐՍՍՍՍ
ԵՍԶԵՐՍ ԶԵՐՍ ԵՒԵԼՍ ԵՊՈՒԺ՛՛ : «ԱՊՄՍ ՍԵՐՍՍ ԵՍԶԵՍ ԵՍՍՍՍ ԶՄՈՒ ՔԱՒ՝
ԵՊՍ՝ «ԵՐԸ ԺՈՒԵՐՈՒ ՔՈՒՍ ԶԵՒՍՍ ԵՐԿԶ (ԵԺԵՒԼՈՒ ՔԶ ԵՒ՛ ՊՈՒ՛՛) :
ՊՈՒ՛՛ ՊԵՐՍՍՍ ՔՈՒՍ ՍԵՊԶ՛՛ (ԵՐԵՒԼՈՒԺ ԵՊՈՒՑ ՔԶ ԵՒ՛ ԻՐ՝)՛՛ ՊԵՐՍՍ ՊՈՒ՛՛ :
ՊՈՒԼ ԵՐՍՍՍՍ՝ ՊՈՒԼ ԵՂՈՒՑ : ԺՈՒՍՍՍ Ե՛՛ Ք

ԵՍՍՍԶԻ ԵՐԵՐՍ ԵՒՍՍՍՍ ԵՐԵՊՈՒԵՐ՝ ԵՐԵՐՍ ՊՈՒ՛՛ ՔԶ ԵՐԵՐՍ ՊՈՒ՛՛ ԶԻ՛՛
ՊՈՒ՛՛ ՔՈՒ՛՛ ԵՐՍԻՒ ԶՍԵՒՍ ԵՐՈ՛՝ ՔԶ ԵՐՍ ՊՈՒՍՍՍ ԵՐԸ ԵՐՈ՛՝ ԵՒՍՍՍ՝
ՊՈՒԼ ԵՂՈՒՑ ԵՐՍ ԵՒՍՍ Ք՛՛ Ե

ԼԱՍ ԻՑ ՏԼԼ : «ԵԶ ԵՊՈՒԼ ԶԻՍՍ – ԵՐՍՍ ԵՐՍ՝

ԵՐԵՒ՝ ԶԵՒ՛ ԵՐԵՐՈՒՑ ԵՐՍ ԶՄՍ ՔՍՍ ԵՒՍՍՍ ԵՐԶԱՍ՝

ԵՒՍ ՊՈՒՍ՝ ԶՄՍՍՍ՝ ՍԵՐԵՐՈՒ ԵՒՍ ԵՐԶԶ՝ ՊՈՒՒ՛՛ ԵՊՈՒԼ ԶՍԶԵՐՍ ՔՈՒ՛՛
ԵՐԵՐՈՒՑ ՊՈՒԶԶ ԶԻՐԵՍ ՔԶ ԵՒ՛ ԵՊՈՒ՛՛ ԵՐՍՊԵ ԵՍՍՍՍ՛՛ ԱՍՍ ԵՒ՛ ԵՐԶԱՍ՝ ԵՒ՛ ԵՐՍ
ԵՐԶԱՍ ԵՍՍՍՍ՛՛ ԵՊՈՒ՛՛ ԵՊՈ՛՛ ՊՈ՛՛ ԵՒ՛ ՊՈՒՒՒՒՒՒՒՒՒՒ՛՛ ԵՐՍՊԵ ԵՊՈՒԶԶ ԵՍՍՍ՛՛
ՊՈՒԼ ԵՂՈՒՑ ԶԻՐԵՍ – ԵՂՈՒ՛՛ ԵՂՈ՛՛ ԵՐՍՍ ԶՄ՝ Ե

ԺԵԺՍ՝

ԶԻ՛՛ ՊՈՒՒ՛՛ ԵՐԶ ԵՂՈ՛՛ ՊՈՒՍ՝ ՔՒ՛՛ ՔՈ՛՛ ԶՄ ՔՈՒ՛՛ ԶԻ՛՛ ԵՐՈՒԼ ԵՐԶԱՍ՝ : «ԺԵՐՍ ԻՐԸ
ԺՈՒ՛՛ ԵՐՍՍՍ ՔԶ ԻՐՍ՝ ՔՍՍՍ՛՛ ԶԵՒ՛՛ ԵՊՈՒ՛՛ ՊՈՒՍՍ՛՛ ԵՐԶԱՍ ԵՂՈՒ՛՛՛ ԵՐՍՍ՛՛ ԵՐՍՍ՛՛
ԶՍԶԱՍ՝՛՛ ԵՒ՛ ԵՒՍՍ՛՛ ՔՍ ՊՈՒ՛՛ ԵՐԸ ԺՈՒՒՒՒՒՒՒՒՒ՛՛ ՔԶ ԺԵԺՍ ԶԶԶԱՍ ԵՊՈՒԶԶ ԵՒՍ
ԵՊՈՒ՛՛ ԵՒՍ՝ ԵՂՈ՛՛ ՊՈ՛՛ ԵՂՈ՛՛ ԵՂՈ՛՛ ԵՂՈ՛՛ ԵՂՈ՛՛ ԵՂՈ՛՛ ԵՂՈ՛՛ ԵՂՈ՛՛ ԵՂՈ՛՛ ԵՂՈ՛՛
ՊՈՒԼ – ՔՂՈ՛՛Ւ՛՛ ԵՂՈ՛՛՛՛ ԵՒՍ՝ ԺՈՒՍՍ՛՛ Ե՛՛ Ք

ՄՅՈՒ ՀՔԼ ԵՄԵՆ՝

ԿԱՆ՝ ՕՒՍՈՒ ՄԱՏ ԿԵՐԵՒ ԿԱ ԵՄՈՒՆ ԵՐԵՄՍՈՒ ՔԼ ԿԱՆ ԵՀԵՐ՝ ՔԶԻԿ ՀԵՒԵՐՈ
ԵՒԵՐՈՒ ՄՈՒՆ ԳՕՃԵՄԿ ԱԶՆ ԵՐԵՄՍՈՒ ՄԵՆ ԵՔԼԼԵՈՒ՝ ԿԱՆ ԼՆ ԵՐԵՄՍՈՒ ՔԼ
ՈՍ ԵՒՆ ԼԵՄ ԹԵՐԵՐԻ ՄՈՒՆ՝ ԱՆ ԵՐԵՄ ԿԵՄԵՐԵՒ ՀԵՐ՝ ՀԶԵՄ ԿԱՄ՝ ԱՆ
ԵՄՈՒ ՀԵՒԵՄ ԵՄՈՒ ՀԶԵՄՍ՝ ԵՆՈ ՀԵՄ ՄՈՐԵԺՄ ԹԵՐԵՐԻ ԿԱ ԵՄՈՒՆ՝ ՀԵՐ՝
ԵՒԵՐՍՈՒ ՔԼ ՔԶ Գ. ՄԱՆՆ ԵՔԶԵՄ ԿԵՄ՝ ԵՐԵՄՆՆՆ ՀԵՐ ԵՒՆ՝ ՄՈՐԹՈՒՍՈՒ ԱԶԵՄ ԱՆ
ԳԵՒԵՆՆ ԵՐԵ ՀԶԶԵՄ ՔԼ ՔԶ Գ. ՄԱՆՆ ԵՀԶԵՄ ԿԵՄ՝ ԿՈՒՐԵՒ ՀԶԶԵՄ ՔԶ ԳԵՒԵՆՆ
ԿԵՄ՝ ԵՐԵՐԵՐՈՒ ՄՈՒ ՕՐԵՄՆ ՀԶԶԵՐ ՔԼ ՔԶ Գ. ՄԱՆՆ ԵՀԶԵՄ ԿԵՄ՝ ԿՈՒՐԵՒ ՔԶ
ԵՐԵՄՍՈՒ՝ ԵՀԶԵՄ ԵՒՆ՝ ՄՈՐԵՐԵՐՈՒ ՄՈՒ ԵՐԵ ՀԶԶԵՄ ՔԼ ՔԶ Գ. ՄԱՆՆ ԵՀԶԶԵՄ
ՄՈՒՍՈՒ ՄՈՐԵՄԵՐԵՐՈՒ ԵՄՈ ԵՒՆ ԵՄՍՆՆ ԵՐԵՀԵՄ ՀԵՄ ՀԵՐԵՄՈՒ ՕՐԵՈՒ ՕՐԵՈՒ
ՊՈՒՆ. ԵՁՈՒՅՄ՝ ԵՒԵՄ ԺԵ՛ Ե

ԵՒ ԼՆ ՄԶ ԵՒՈՒ՝ ԱՆ ՀԵՈՒ ԵՒՅՆ ՕՒՄԳՈՒ՝
ԵՐՈ ԱՌԵՒ ԿՈՒՐԵՒ ՄՍԼԼԵՒ ՄԶ ՔԵՐ՝ ՄՔԼԼԵՒ ՔԼԵՈՒ ԵՒՈՒ՝ ՈՍ ԵՄՍՈՒ ՔԶ ԼՆ
ՕՒՍԵՐԵՐՈՒ ՄՍԼԼԵՒ ԿԵՄ՝ ՄԱՆՆ ԼԼԼ ՔԵՐԵՄՈՒ ՀԶԺՍ ՄՍՆ ԿՀՊՅՆ՝ ԿԱՐՈՒ՝
ՄՈՒ ՄԵՄՍՈՒ ՔԶ ԼՆ ԵՒ ԼՆ ՄԶ ԵՒՈՒ՝ ՄՈՒ ԵՒ ԵՒՈՒ՝ ՕՐԵՒ ՄԱՐԵՒ
ՊՈՒՆԸ ԵՔԶԶԵՒ ԵՔԼԼԵՒՅՄ ՊՅ ՔԵՐ՝ՈՒ ԵՒՈՒ՝ Ե

ՀԵՐԵՄՈՒ ԵՒՈՒՍ ԵՀ ԼԵՐ ԵՔԶ ՕՒՄՔԵՄՈՒՍ ՕՒՍԼԼԸ՝
ԵՒՈՒ ՄՈՒ ԿԵՒԿ ՀԶԵՄ ԵՐՈ ԿԱ ԵՒՍԵՐ ԿՈՒ ԿԱ ԵՐԵՐԵՐՈՒ : ԵՒՈՒ ԵՒ ՕՒՍԵՐ
ՊՈՒՆՔ ԱՐԵՒ. ՀԵՒ. ԵՒՆ. ԵՒՆ : ԳԵՄՈՒ ԿԱ՝ Ք

ԿԱ ԵՄՈՒՆ՝ ԵՒՆ ՀԶԵՒԿ ՕՒՍԵՐԵՒ ԵՄՍՆ ՄԵՄՈՒՍ ԵՒՍԵՄ՝
ՔԶԻ ԵՒՈՒ՝ ԿԱՆՆ ՕՐԵՒ ՄԱՐԵՒ ՄՈՒ ԵՒ՝ ԱԶՆ ԿԱ ՀԵՄՈՒՄ՝ ՄՍԶԶԵՄ ՕՒՍԵՐՈՒ
ԵՒ՝ ՄԼՅՆ ԵՔՐՔԵՐԵՒՍ ԵՒՆՆ ՀԶԵՄ ԿԱ ԵՐՈՒՆ ՄՍԶԶԵՄ՝ ԼԼԼ ԵՒՆ ԱՐՈ ՀՊԵՒՆ
«ԵՄՈՒՆ ԱՐԵ Հ.» ԿԱ ՕՒՍՈՒՍ՝ ՄՍԶԶԵՄ ԱՐԵ ԵՔՐՈՒ՝ ԵՒՈՒՍ ՕՐԵՒ ՄՈՒՆ
ԵՀԶԵՄ ՀԶԶԵՄ : «ԵՐԿ Հ. ՄՈՒՆ՝ ԵՒՆՄ ՕՒՍ ԵՒՈՒ՝» ԵՒՈՒՍ ՕՒՍԵՐ :
ՄՍՈՒՄԵՐԵՄ ԱՐԵՍ ՀԵՄՈՒ ՄԵՐՈ՝ ԵՒՈՒՍ ԱՐԵՒ ՄՍՈՒՍ ՀՊԶԻՄ ՄԵՐՈ՝ ԱՐԵ
ՀԵՄ ՕՒՍԵՐ ՀԶԶԵՄ ԺԼՅՆ ՄԶԻ՝ ՀԶԵՒ ՄՍԶԶԵՒ ՄԶԻՄ ՄԵՐՈ՝ — ՕՐԵՒ ԵՒՈՒՍ
ՀԶԶԵՄ ԿԱ ԵՐՈՒՆՆ ՈՒ ԿԱ ԵՒՈՒՍ՝ ՀՔԶԼԼԸ ԵՒ ՕՒՍՈՒՍ ԵՒՅՆ ԵՒՅՆ ԵՐԿ :
ԵՔԶ ՄՈՒ ՔԶ ՕՒՍԵՐՆ ԵՒՆ ԿԶՆ ՀԶԵՒՆ՝ ԵՒՆՆ ՄԼՅՆ ԵՒՍԼԸ ԿԵՒԿ ԵՒՈՒՍՆՆ ԵՒ
ՊՈՒՆՔ — ԵՒՆՆ ԼՀԶԵՐԵՒՆՆՆ ԶՆՆ՝ ՕՒՍՆՆ ԵՒՆՆ ԵՒՆՆ ԵՒՆՆ ԵՒՆՆ ԵՒՆՆ ԺԵ՛ Ք

ՕՒՍՈՒ «ԱՐԵՍՈՒՍ — ՕՒՍԼԸ ՕՒՍԼԸ» (ՔՈՒՍ՝)
ԵՒՈՒՍ ԵՒ՝ ՔԼ ՔԶ Գ. ՄՍՈՒՍՈՒՍ ԱՐԵՍ ԵՒՍԵՒ ՄՈՒՆ՝ ԵՐԵՐՈՒ ՕՒՍՈՒՍ
ՄՈՒ ԵՐԵ ՄԶՆ ԵՒՍԵ ԵՒ ՄԵՐՈՒ. ԵՀԶԵՄ ՕՒՍՈՒՍՈՒ ՀԶԶԵՄ ՀԶԵՒՆՆ ԵՒՍԵՐ՝
ՊՈՒՆ ՊՅՆՆ ԵՒ ՔՍՆՆՆՆՆ ԵՒՆ ԵՒՆՔ ԺԵ՛ Ք

שְׁטָרְךָ בְּיָדִי – מַאי בְּעֵי? בכא בתרא ע, א

מה עושה שטרך בידי? לווה הטוען טענת הגנה ואומר, שפרע את החוב למלווה, אומר לו המלווה: "אם פרעת את החוב, מדוע השטר אצלי?" כלומר, עצם הימצאות השטר אצל המלווה, יש בה כדי לחזק את הטענה, שאמנם עדיין לא נפרע החוב, שכן אילו נפרע, ודאי היה הלווה נוטל את שטר החוב בחזרה.

שִׁיבְּכִי מִיַּדְעִי בִּימְמָא וּבְלִילִיא בכא בתרא כט, א

השכנים יודעים אם שכנם גר בבית ביום ובלילה. אדם הדוצה לטעון שיש לו דאיה לבעלות בבית מכוח "חזקת שלוש שנים" (ע"ע), צריך להביא עדים, שגר באותו בית שלוש שנים בימים ובלילות. התלמוד אומר, שאין קושי להביא עדים על כך, כי שכניו של אדם יודעים אם הוא גר בביתו גם לגבי היום וגם לגבי הלילה, והם יוכלו להעיד לו על כך.

שִׁינוּי הַחֹזֵר לְבְרִיתוֹ בכא קמא סז, א

גנב ששינה בחפץ שגנב – קנה את החפץ, ואינו חייב להחזירו לבעלים, אלא משלם להם את תמורתו (ע"ע: "שינוי מעשה"; "שינוי השם"). אבל אם השינוי אינו קבוע, אלא ניתן להחזיר את החפץ לקדמותו – אין הגנב קונה את החפץ. למשל, אם גנב לוחות עץ, והדביקים ועשה מהם תיבה – כיוון שאפשר לפרק את הלוחות, ולהחזירם למצב שהיו בו בשעת הגנבה, לא קנה את הלוחות.

שִׁינוּי הַשֵּׁם בכא קמא סז, ב

שינוי שחל בשמו של חפץ מסוים. הגונב חפץ והשתנה שמו, בין מכוח מעשיו של הגנב בין באופן טבעי, קנה הגנב את החפץ. כגון: גנב טלה, וגדל הטלה ונעשה איל בביתו של הגנב, קנה הגנב את האיל בשינוי השם, שהשתנה שמו מטלה לאיל. כתוצאה מכך, אין הגנב צריך להחזיר את האיל, אלא משלם דמי הטלה בשעת הגנבה. וכן מי שגנב עגל, וגדל העגל ונעשה שור בביתו של הגנב, קנה הגנב את השור בשינוי השם, שהשתנה שמו מעגל לשור, ולכן, אינו צריך להחזיר את השור, אלא משלם דמי העגל בשעת הגנבה.

דאה גם ערך: "שינוי קונה".

יש מי שסובר, וכך נפסק להלכה, שבטלה נעשה איל אינו קונה, מפני שאין שינוי השם, שהרי איל בן יומו קרוי איל. הש"ך (חושן משפט, סימן שגג, ס"ק א) מעיר שבזמן הזה, שאין קוראים לעגל בן יומו שור, נעשה שינוי השם, כשהעגל גדל ונעשה שור, והנתיבות (שם, ס"ק א) חולק על דבריו.

שִׁינוּי מַעֲשֵׂה ב ככא קמא סה, ב

עשיית שינוי בחפץ על ידי מעשה. למשל: אדם הלוקח עצים ועושה מהם כלים; לוקח חיטים ועושה מהן סולת; זיחים ועושה מהם שמן; ענבים ועושה מהם יין. הכלל הוא, שהגזולן קונה את הגזולה כשינוי מעשה, וכתוצאה מכך אין הוא צריך להחזיר לנגזל את החפץ שגזל אלא את דמי שוויו בשעת הגזלה.
דאה גם ערך: "שינוי קונה".

שִׁינוּי קוֹנָה בכא קמא סה, ב

אדם שגזל חפץ, והשתנה החפץ כידו, בין מכוח מעשיו בין שהשינוי היה טבעי, קונה את החפץ כשינוי, ואינו צריך להחזיר את החפץ עצמו אלא לשלם את ערכו כפי שהיה בשעת הגזלה (ע"ע: "כל הגולנין משלמין כשעת הגזילה"). דין זה קיים גם לגבי אומן שקיבל חומרים לעשות מהם כלי לבעל הבית, ולא פעל לפי הוראותיו. אף הוא צריך להשיב לבעלים דמי החומרים, והכלי שיצר הוא שלו, שקנאו כשינוי.
ראה גם ערך: "שינוי השם"; "שינוי מעשה".

שִׁינוּי רְשׁוּת בכא קמא קטו, א

מַעֲבֵר חפץ מרשותו של אדם אחד לרשותו של אדם אחר. גנב שגנב חפץ, ואחד כך מכר אותו לאדם אחר – קנה הקונה את החפץ בייאוש הבעלים בצידוף שינוי הרשות, היינו מעבר החפץ מרשות הגנב לרשותו.

שִׁינוּיָא דְחִיקָא לָא מְשַׁנְיָא לָךְ בכא קמא מג, א

תשובה דחוקה איני משיב לך. כמהלך המשא ומתן התלמודי, פעמים שמשלב אחר האמוראים לתכרו תשובה שמשמעה: קושייתך אינה קשה, ויכולתי לתת אותה בדרך מסוימת שתסיר את קושייתך, אך מכיון שלא אשיב לך תשובה דחוקה, אתן לך תשובה חזקה יותר.

שְׂכִיב מַרְע בבא בתרא קמו, ב

חולה אנוש הנוטה למות. חכמים קבעו דינים מיוחדים בענייניו של חולה זה, כגון: "דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין" (ע"ע). היינו אף על פי שברוך כלל דברים בעלמא אין בכוחם להקנות נכסים, ויש צורך בפעולת קניין, לגבי שכיב מרע הסתפקו בדבריו, במקום קניין. הסיבה לדין מיוחד זה היא, כרי שלא תיטרף רעתו עליו, כשיידע שאין דבריו קיימים.

שְׂכִירוֹת אֵינָה מְשַׁתְּלֶמֶת אֶלָּא לְבִסּוּף בבא מציעא סה, א
בעל הבית חייב לשלם את שכר הפועל רק עם סיום תקופת השכירות, אבל קודם לכן, לא הגיע זמן הפירעון.
ראה גם ערך: "ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף".

שְׂכִירוֹת בְּיוֹמִיָּה – מְכִירָה הִיא בבא מציעא נו, ב
השכירות בזמנה היא כמכירה. אף על פי שלכל דבר ועניין, אין התפץ השוכר נחשב לקניינו של השוכר (וע"ע: "שכירות לא קניא"), הרי לעניין אונאה, הדין שונה, ורואים את השכירות כמכירה לזמן קצר, ויש בשכירות דיני אונאה כמו במכר.

שְׂכִירוֹת לָא קָנִיא עבודה זרה טו, א
השוכר מתכרו חפץ לזמן קצוב, אין התפץ קנוי לשוכר בזמן השכירות. כתוצאה מעיקרון זה, ישראל ששכר פרה מכהן, רשאי להאכיל אותה תרומה, משום שהיא פרתו של הכהן גם כשעת השכירות; וכהן ששכר פרה מישראל, אינו רשאי להאכילה תרומה, משום שאינה פרתו.
ראה גם ערך: "שכירות ביומיה – מכירה היא".

שְׂכָרוֹ לְלֶקֶט מְצִיאוֹת בבא מציעא יב, ב
פועל ששכר אותו בעל הבית ללקט מציאות. שכירות זו ישנה, למשל, כשהציף אגם את השדה כדגים, ולאחר מכן נסוגו המים, ונשארו הדגים בשדה, ושכר אדם פועלים ללקט את הדגים הללו. הדין הוא, שבאופן זה כל המציאות שמוצא הפועל שייכות לבעל הבית, ואפילו מצא ארנק כסף. אבל אם שכר פועל למלאכה רגילה, ומצא מציאה, המציאה של הפועל.

שְׂכָרוֹתוֹ שֶׁל לוֹט עירובין פה, א
שכרות שהאדם מגיע בה עד כדי אברן החושים. בשכרות זו אין האדם אחראי למעשיו, והוא מאבד את כשרותו המשפטית, ואין תוקף לפעולות שביצע בהיותו במצב זה: אין ממכרו ממכר, ואין קידושו קידושין, ואם עבר עברה – פטור.

שְׁלֵא יֵאמְרוּ הַרְמָאִין: "אֵין תְּלִמְדֵי חֲכָמִים בְּקִיאִין בְּמַעֲשֵׂה יְדֵינָו" בבא בתרא פט, ב
חששו חכמים, שאם לא יאמרו הלכות מסוימות, יחשבו הרמאים, שאינם מכירים את דרכי הרמאות, ויביא דבר זה את הרמאים להרבות ברמאות.

למשל, הביטוי מופיע לגבי הלכות בעניין מידות ומשקלות של סוחר, שהתלבט ר' יוחנן בן זכאי: אם ילמד את ההלכות, יש חשש שמתוכן ילמדו הרמאים דרכי רמאות חדשות (ע"ע: "שמא ילמדו הרמאין") – ואם לא יאמר, יאמרו הרמאין: "אין תלמידי חכמים בקיאין במעשה ידינו". מתוך ספק כפול זה, אמר ר' יוחנן בן זכאי על עצמו: "אוי לי אם אומר, אוי לי אם לא אומר" (ע"ע).

**שְׁלֵא יְהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד הוֹלֵךְ וְתוֹקֵף בְּטְלִיתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ,
וְאוֹמֵר: "שְׁלִי הִיא"** בבא מציעא ג, א

כששניים או חוים בטלית, וכל אחד מהם טוען: "שלי היא" – יחלוקו. מעיקר הדין אינם צריכים שבועה, מפני שכל אחד נחשב חופס ואוחז בחלקו, אבל תיקנו חכמים, שיישבע כל אחד, שיש לו בטלית לא פחות מחציה, כדי שלא יוכל כל אחד לתפוס בבגדו של חברו, ולומר: "שלי הוא", וליטול בלא שבועה.

שְׁלֵא יְהוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל כְּהַפְקָר קידושין יב, א
בית שמאי סוברים, שהאישה מתקדשת בדינר, ולא בפחות מסכום זה. הטעם לדעתם הוא, שלא יהיו בנות ישראל כהפקר, שניקנות לבעליהן בסכום זעום.

שְׁלֵא יְהִיָּה חוּטָא נְשֻׁכָּר כתובות יא, א
חכמים תיקנו תקנות, כדי שלא ייוצר מצב, שאדם שחטא ידוויח כתוצאה מהחטא. למשל, האונס את הנערה, חייב קנס. אם הנאנסת היא גיורת שהתגיירה בהיותה חינוקת, ויכולה למחות על הגידות ולחזור לגירותה, אמר אביי, שישלם את הקנס, אף על פי שעדיין יכולה למחות כנגד הגידות, זאת כדי שלא יהיה החוטא – האונס – נשכר: היינו שאנס, ופטור מקנס.

שְׁלֵא יְהִיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת גיטין עא, א
חכמים הקלו בדיני הראיות לגבי אישה שמשערים שמת בעלה, אך אין הדבר ידוע בוודאות, כדי שלא יישארו בנות ישראל עגונות, היינו קשורות לאותו בעל, ואינן יכולות להינשא לאחר. לעניין עדות על מות הבעל, מסתמכים גם על עדות עד אחד, או על עדות קרוב, ואף על עדותם של גויים, בנסיבות מסוימות, ואף אין בודקים את העדים בחקירה ובדרישה – כדרך שבודקים עדים בעניינים אחרים (ע"ע: "דרישה וחקירה") – והכול כדי להקל על בנות ישראל, שלא תהיינה עגונות.

שְׁלֵא יִרְבּוּ מַחְלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל

סנהדרין פח, ב

הרצון להביא לאחדות בפסיקה הוא אחד משיקולי פסיקת ההלכה. כחוצאה מכלל זה, "זקן ממרא" (ע"ע) שחלק על בית הדין הגדול, והורה לעשות שלא כהוראתם, גם אם רצו בית דין למחול על כבודם ולא להענישו בעונש מיתה, אין הם מוסמכים לכך, כדי שלא ירכבו מחלוקת בישראל.

שְׁלֵא לְהַפְסִיד לְיִשְׂרָאֵל מְמוֹן

ירושלמי, גיטין, פרק א, הלכה ד

יש לקיש הכשיר שטר שהיו עדיו נכרים, אף על פי שעדיו פסולים, כדי לא להפסיד לישראל ממון, כשלא יוכלו לגבות בשטר זה.

שְׁלֵא לְהַפְקִיעַ אֶת הַשְּׁעָרִים

תענית י, א

חכמים תיקנו תקנות מסוימות, שמטרתן לדאוג לחיי מסחר תקינים, ולמנוע הפקעת מחירים על ידי סוחרים. מן התקנות הללו, שאין קובעים תענית ציבור בתחילה ביום חמישי, כדי לא להגביר את הצריכה בערב שבת, העלולה להביא להפקעת שערים.

ראה גם ערך: "מפקיעי שערים".

שְׁלֵא לְשַׁמָּה

גיטין כד, א

שלא לשם (האישה המתגרשת). אחד התנאים לכשרותו של גט הוא, שייכתב עבור האישה המתגרשת בו. אחת התוצאות היא, שמי שיש לו שתי נשים ששמותיהן זהים, וכתב גט כדי לגרש בו אחת מהן, אינו יכול לגרש בו את השנייה, משום שלא נכתב לשמה. בכיטוי "שלא לשמה" השתמשו גם בעניין תלמוד תורה וקיום מצוות. לימוד תורה שלא לשמה וקיום מצווה שלא לשמה פירושו, עשייתם שלא לתכלית שנועדו לה, אלא למטרות אחרות.

שְׁלֵא תִהְיֶה אִשָּׁה נֹחֶת עֵינֶיהָ בְּאַחַר, וּמְקַלְקֶלֶת עַל

בְּעֵלָה נדרים x, ב

אישה הטוענת שנאנסה, ואסור לבעלה הכהן לקיים אתה יחסי אישות, או שטוענת שבעלה אינו מסוגל להוליד, או שאסרה עצמה מתשמיש לכל העולם, ואף לבעלה בכלל, משום שהתשמיש קשה לה – תחילה הודו חכמים, שהנשים האלה, חייב הבעל להוציאן, ולשלם להן את כסף כתובתן. לאחר מכן, חששו חכמים שמא ישקרו הנשים, כדי להפקיע את עצמן מדשות הבעל, ולהינשא לאחר. מכיוון שכך, שינו חכמים את הדין באותם מקרים.

ראה גם ערך: "משנה ראשונה; משנה אחרונה".

שְׁלֵחַ תִּנְעוּל דְּלֵת בְּפָנֵי לִוְיָן גִּישׁוֹן נ, א

חכמים תיקנו תקנות לטובת המלווה, כדי לעודד בני אדם להלוות, ולמנוע מצב שינעלו מלווים את דלתות כתייהם בפני הלווים. אחת מהתקנות היא, שבעל חוב הגובה מהלווה קרקע תמורת חובו, אינו יכול לתת לו כנגד החוב קרקע באיכות גרועה ביותר (זיבורית).
ראה גם ערך: "הניזקין – שמין להם בעידית; בעל חוב – בכינונית; כתובת אשה – בזיבורית".

שְׁלוּחָא דְּמַלְפָּא כְּמַלְפָּא ככא קמא קיג, ב

שליח המלך, הגובה את המס של המלך, אינו גוזל, מפני ששלוחו של המלך כמלך, וכשם שהודאותיו של המלך תקפות, מפני ש"דינא דמלכותא דינא" (ע"ט), כך תקפים גם מעשי שלוחיו, המבצעים את הודאותיו.

שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ כרכות לד, ב

השליח הוא כמשלח עצמו. השליח כמשלח ביחס לדברים שקיבל על עצמו את השליחות בהם. למשל, אדם הממנה שליח לקנות לו דקדק, וקנה השליח את הקרקע – נקנית הקרקע למשלח, כאילו קנה המשלח עצמו את הקרקע.

שְׁלוּפוֹ פּוֹזְמָקְיָכוֹ וְחוֹתוֹ לְדִינָא שכנוות לא, א

הסידור בגדיכם החשובים, ובואו לדין. כדי למנוע אפשרות של הטיית הדין על ידי הדיין, יש לדאוג לשוויון מלא בין בעלי הדין. אחד הדברים שיש לדאוג בהם לשוויון הוא הלבוש, שלא יהיה בעל דין אחר לבוש בגדים יקרים, והשני בגדים זולים. כשבאים שני בעלי דין לפני בית דין, אחד לבוש בכבדים מכובדים, ואחד בכבדים בזויים, על הדיין לומר למכובד: "או שתלביש את בעל דינך כפי שאתה לבוש, או שתלכש אתה בגדים כפי שהוא לבוש, ורק לאחר שחעשה אחד מאלה – תעמדו בדין". כהקשר זה מסופר על רבא בר רב הונא, שכשבאו להתדיין לפניו, היה אומר: "הורידו בגדיכם החשובים, ורק אחד בך עמדו להתדיין".

שְׁלִיחַ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוֹתוֹ גִּישׁוֹן סד, א

כשאין אנו יודעים, אם עשה השליח את השליחות שהוטלה עליו, אנו מניחים, שביצע השליח את הפעולה, שנשלח לעשותה על ידי משלחו. להנחה זו יש נפקות למשל, כשאמר אדם לשלוחו: "צא וקדש לי אישה" – אם חזר שלוחו ואמר לו: "קידשתי לך פלונית", או: "לא קידשתי לך שום אישה" – הרי יש ידיעה על השליחות; אך אם מת השליח, ואין

המשלח יודע אם קירש לו השליח אישה, אם לאו, הרי זה בחזקת שקידש, שחזקת שליח לעשות שליחותו. כיוון שכך, הואיל ואין ידוע איוז אישה קידש לו, הרי הוא אסור בכל הנשים שהיו בעולם בשעת השליחות, שמה הן קרובותיה של אותה אישה שקידש לו השליח, והן אסורות עליו באיסורי עריות.

שְׁלִיחַ עֶרְטְלָאִי וְרָמִי מְסָאנִי?! כחובות סה, ב

פְּשׁוּט בגדים, עירום ונועל נעליים?! אדם החייב לתת כסות לאשתו, צריך לתת לה מנעלים בכל חג וחג, ובגדים פעם אחת בשנה. היה מי שתמה על דין זה, שהרי עלול להיווצר מצב מוזר, שתהא האישה כאדם שהוא עירום, אך נועל מנעלים, שהרי נותנים לה בגדים פעם בשנה ונעליים שלוש פעמים בשנה.

שְׁלִיחַ שְׁלֵא עָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ קִירוּשֵׁין מִד, א

שליח שפעל שלא במסגרת שליחותו – שביצע פעולה השונה מזו שנשלח למענה, או שחרג מסמכותו. במקרה זה, פוסק השליח מלפעול בשם המשלח, והוא כמי שפועל בשם עצמו. למשל, אדם שהיה בידיו כסף של הקדש, ונתן אותו בטעות לשליח, כדי לקנות לו בגד מסוים, וטעה השליח וקנה בגד אחר, מעל השליח בהקדש; אבל אם מילא את שליחותו, וקנה את מה שרצה המשלח, מעל המשלח.

שְׁלִיחָא דְרַבְּנָן מְהִימְנִין לֵיהּ כְּבִי תָרִי כבא קמא קיב, ב

שליח בית דין, שנשלח להזמין את הנתבע לדין, האומר שהנתבע מסרב לבוא לבית דין, נאמן בשני עדים. כתוצאה מכך, ניתן לנדות את הסרבן על פי עדותו של השליח.

שְׁלִיחוּת יָד כבא מציעא מא, א

שומר חנם או שומר שכר, שהופקד אצלו פיקדון, אינו רשאי להשתמש בו. אם עשה בו שימוש, הוא קרוי "שולח יד בפיקדון", ומכאן ואילך דינו שהוא חייב גם באונסין שאירעו לפיקדון.

שְׁלַח קוּדָם לְשַׁל פֶּל אָדָם כבא מציעא לג, א

חובה על האדם לדאוג שלא יהיה הוא עצמו אביון, ורק אחר כך חובה עליו לדאוג לממונם של אחרים. כתוצאה מעיקרון זה, נקבעה ההלכה, שמי שאכדה לו אכדה, חייב לדאוג לה תחילה, אף לפני שהוא דואג לאברותיהם של אביו או של רבו, אף על פי שהוא חייב בכבודם.

שְׁלֹשָׁה רוּעֵי בְּקָר סנהדרין כד, א

משל לאנשים שאינם בקיאים בדינים, והומשלו לרועי בקר, משום שהרועים הם אנשים המרוחקים מחברת בני אדם, ולא שמעו על עסקי דינים שביין אדם לחברו. רועי בקר אינם מוסמכים לשמש כדיינים, בשל חוסר בקיאותם בדינים. אף על פי כן, אם קיבל אדם על עצמו, שאנשים שאינם בקיאים בדינים, ידונו בדינו, והוא מתחייב למלא אחר פסק דינם, ונעשה קניין על כך, ולאחר גמר הדין מבקש אותו אדם לחזור בו, אינו יכול לחזור בו.

שְׁמָא אַתָּה דָן עַל שׁוֹגֵג כְּמִזִּיד, וְעַל אוֹנֵס כְּרָצוֹן ? ! מגילה טו, ב
האם אתה דן את העובר עברה בשוגג, כעובר עברה כמזיד, ואת העובר עברה כאונס כעובר עברה כרצון? לשון של תמיהה, שנקט בה מי שנאלץ לעבור עברה כאונס, בשעה שחש, כי הוא נענש בידי שמים, כאילו עבר על עברה כמזיד. משמעותה: מדוע הקדוש ברוך הוא נוהג כן? והלא יש מקום להבדל בין עברה בשוגג, שחומרתה פחותה, לעברה כמזיד, שחומרתה מרובה, ובין עברה כאונס, שאינה עברה כלל (ע"ע: "אונס – רחמנא פטריה", לעברה ברצון, שהיא עברה חמורה.

שְׁמָא בְּשִׁמְא – מַחְלִיף; אַתָּרָא בְּאַתָּרָא – לָא מַחְלִיף

גיטין יא, א

שם של אדם עלול להתחלף, אבל מנהג מקום אחד אינו מתחלף עם מנהג מקום אחר. לכן, כשישראל חותמים על גיטין, אף על פי שהשמות של העדים הם שמות מובהקים של גויים, הגט פסול, מחשש שאם יכשירוהו, יכואו להכשיר גם גט בשמות שאינם מובהקים, מתוך שיחליפו שם מובהק בשם שאינו מובהק. גזרה זו היא מפני ש"שמה בשמא – מיחליף". לעומת זאת, לא גזרו גזרה על מקום אחד מחשש שקיים במקום אחר, שהרי "אתרא באתרא לא מיחליף".
ראה גם ערך: "שמות מובהקים".

שְׁמָא יְלַמְדוּ הַרְמַאִין בבא בתרא פט, ב

יש הלכות שלא כדאי ללמדן, כדי שלא ילמדו הרמאים מתוכן כיצד לרמות, ומתוך כך יבואו לרמות יותר. מאידך גיסא, חשוב להראות לרמאים, שתלמידי חכמים בקיאים כמעשיהם, ויודעים את הדרכים שהם מרמים בהן (ע"ע: "שלא ילמדו הרמאין: אין תלמידי חכמים בקיין כמעשה ירנו"). והדבר יוצר התלבטות אצל חכמים, אם לומר אותן הלכות אם לאו. ספק כזה נוצר למשל לגבי ההלכות שקבעו חכמים בעניין מידות ומשקלות של הסוחר. ראה גם ערך: "אוי לי אם אומר, אוי לי אם לא אומר".

שְׁמָא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא בכא כחרא קעג, ב

חשש פן יעשו הסכם חשאי למעשה מרמה. למשל, אדם שקיבל על עצמו ערבות לכתובת אישה, בדרך שבה ערבות זו מועילה. אם גירש הבעל את האישה, תיקנו חכמים, שתוכל האישה לפרוע מהערב, רק אם יאסור הבעל על עצמו בנדר ליהנות מן האישה. זאת מפני שאם לא כן, אנו חוששים שיעשו הבעל והאשה קנוניה ויתגרשו, ותגבה האישה את הכתובה, ויקדשנה הבעל מחדש.

שְׁמָא יִקְנִיטְנוּ רַבּוֹ, וַיִּלֶּךְ וַיִּדְּלִיק גְּדִישׁוֹ שֶׁל חֲבִירוֹ

בכא קמא ד, א

הבעלים של העבד פטורים מתשלום על נזקים שגרם העבד, מפני שאם נחייב את הבעלים לשלם, הרי בכל פעם שיתרגו העבד על בעליו, ילך ויזיק לאחרים, ויחייב את הבעלים בדמי הנזק. בשל תשש מיוחד זה, אף על פי שהעבד הוא ממונו של הבעלים, ואדם אחראי לנזקים שגורם ממונו, דאו לפטור את הבעלים מתשלום על נזקים שגרם עבדו.

שְׁמָא יִשְׁבַּע זֶה, וַיּוֹצִיא הֵלָּה אֶת הַפְּקֻדוֹן בכא מציעא לד, ב

לווה שנתן למלווה חפץ בתורת משכון, ואבר החפץ, והם מתווכחים בשאלת ערכו של המשכון, אמרו חכמים שיישבוע המלווה, מפני שאם יישבע הלווה, ייתכן שיוציא המלווה את המשכון, ונמצא הלווה נשבע לשקר, ונעשה חשוד על השבועה מכאן ולהבא.

שְׁמָא יָמַת – לָא חֲזִישִׁינָן; שְׁמָא יָמַת – חֲזִישִׁינָן גיטין כח, ב

אדם שאין אנו יודעים אם הוא חי או מת – אין תוששים שכבר מת, אלא מעמידים אותו על חזקתו, ואומדים שעודנו חי. לעומת זאת, שמא ימות בעתיד – אנו חוששים, מפני שכל בני האדם הם בני תמותה, וכך, מפני שלא חידשה התורה ללכת אחר חזקה אלא בספק על מצב ההווה כעת, אבל ספק שמתעורר לגבי העתיד – בוזה לא נתחדש ללכת אחר חזקה, ולדעת עתידות.

ראה גם ערך: "כיון דאיפליג – איפליג".

בעל "נדע ביהודה" (מהדורא קמא, יורה דעה, סימן נו) מסביר שהסיבה לכך ש"שמא ימות חיישינן" היא, שכל בני האדם הם בני תמותה. אמנם התוספות (קידושין מה, ב, ד"ה בפירוש) כתבו, שלא חידשה התורה ללכת אחר חזקה אלא בספק על מצב שבהווה, אבל בספק שמתעורר לגבי העתיד – לא נתחדש ללכת אחר החזקה ולדעת עתידות.

שְׁמֹר לִי וְאֶשְׁמֹר לָךְ בכא מציעא ד, ב

אדם האומר לחברו: "שמור לי על חפץ זה, ואני אשמור לך על החפץ

שלך", ונגנב החפץ או שאבד, השומר פטור, מפני ששמירה זו נחשבת כשמירה בבעלים, שהרי כל אחד שומר באותה שעה חפץ של חברו, ונאמר עליה: "אם בעליו עמו – לא ישלם" (שמות כב, יד). אולם, אם אמר לחברו: "שמור לי היום, ואשמור לך מחר" – שני השומרים נחשבים לשומרי שכר (שכרם – השמירה על החפץ שלהם), וחייבים כגנבה ואבדה.

שמות מובהקים גיטין יא, א

שמות הנוהגים רק בקבוצה מסוימת של אנשים. התלמוד מציין שמות שונים, שרק גויים נהגו להשתמש בהם, וישראל לא נקראו בהם. לכן, אם נמצא גט אישה ויש עליו חתימות בשמות מובהקים של גויים, יש מי שאומר, שהגט תקף, מפני שהשמות הנוכריים בו הם שמוח נכריים במובהק, ולכן אין חשש שיבואו לסמוך על עדים אלה ולמסור את הגט בפניהם.

ראה גם ערך: "שמה בשמה – מחליף, אתרא באתרא – לא מחליף".

שמטיה לקועיה מיניה בכא קמא קיז, א

היכה על צוארו, ושכר את מפרקתו, והרגו. נאמר לגבי מסור – המבקש למסור את בן ישראל או ממונו לידי הגויים – שמוטר להרגו, ואפילו מצווה להרגו.

שמים ביני לבינך נדרים צ, כ

הפער בינינו בענייני אישות הוא כרחוק שמים מארץ. פירוש אחר: רק היושב בשמים יודע מה שביני ובינך, שיש לך קשיים ביחסי אישות והולדה. הטוענת שאין לבעלה כוח גברא, ואינו יכול להוליד, והיא רוצה להתגרש ממנו, האמינו לה חכמים, ופסקו שבעלה חייב לגרשה ולשלם לה כסף כתובתה. אמנם בתקופה מאוחרת יותר, חששו חכמים שמא אישה שתוצה להינשא לאחר, תבקש להפקיע עצמה מרשות בעלה בטענה זו, ועל כן קבעו, שאישה אינה נאמנת בטענת "שמים ביני לבינך".

ראה גם ערך: "דברים שבינו לבינה"; "משנה ראשונה; משנה אחרונה"; "שלא תהא אישה נותנת עיניה באחר, ומקלקלת על בעלה".

שמירה מעולה; שמירה פחותה בכא קמא מה, כ

שמירה מעולה – שמירה טובה ביותר של בעל שור את שורו, שלא זיק. שמירה פחותה – שמירה שהיא טובה בנסיבות רגילות, אך אינה טובה בנסיבות מיוחדות. למשל, בעלים של שור שהציב בפני השור דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה, זו שמירה פחותה. לדעת ר' יהודה, די בשמירה

356 | שני דברים אינן ברשותו של אדם, ועשאן הכתוב כאילו ברשותו

פחותה כדי להקל על בעל השור בתשלומים על נזקיו. לדעת ר' מאיר, נדרשים הבעלים לשמור על השור שמירה מעולה, ולהציב בפניו דלת העמידה גם בפני רוח שאינה מצויה, ואם לא נהג כך, חייב בתשלום על נזקי שורו.

דאה גם ערך: "אין לו שמירה אלא סכין".

שְׁנֵי דְּבָרִים אֵינָן בְּרִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם, וְעִשְׂאָן הַכְּתוּב כְּאִילוֹ

בְּרִשְׁתּוֹ פסחים ו, ב

שני דברים אינם ברשותו של אדם מבחינת דיני הממונות, אך התורה מחייבת אותו עליהם, כאילו היו ברשותו: החופד בור ברשות הרבים, אף על פי שרשות הרבים אינה שלו, מתייחסים אליו כאילו הבור שלו, ומחייבים אותו בנזקים שנגרמו על ידי הבור; חמץ משעה שישית בערב הפסח עד סוף הפסח אינו ברשותו של האדם, מפני שהוא איסור הנאה, שאסור לו לאכלו וליהנות ממנו, אך מתייחסים אליו כאילו הוא ברשותו, כדי לעבור עליו באיסור "בל יראה ובל ימצא".

שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שְׁמֵעוֹן הַדָּרִים בְּעִיר אַחַת גיטין כו, ב

שני אנשים ששמותיהם הפרטיים זהים, וגם שמות אבותיהם זהים, ושניהם גרים בעיר אחת, דינם שאינם יכולים להוציא שטר חוב זה על זה, מפני שמלשון השטר אי אפשר לדעת מי הלווה ומי המלווה. אמנם אם באים עדים בפני בית דין, ואומרים שראו שהלווה זה לזה, מקבלים את עדותם, ומוציאים מזה, ונותנים לזה.

שְׁנֵי כְּתוּבִים הַמְּכַחֲשִׁים זֶה אֶת זֶה ריש ספרא

שני מקראות הסותרים זה את זה. אחת משלוש עשרה "מדות שהתורה נדרשת בהן" (ע"ע) לפי ר' ישמעאל, ומשמעותה: בשיש שני מקראות, האומרים דברים שונים, אי אפשר לפתור את הספק שנוצר כתוצאה מכך, "עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם" (ע"ע), עד שיבוא מקרא נוסף, ויגלה לנו: כיצד יש לנהוג.

שְׁעֵבֻדָּא דְּאֹרִייתָא קידושין יג, ב

נכסי הלווה משתעבדים למלווה מדין תורה. התוצאה היא, שאם מת הלווה, גובה בעל חוב מהנכסים שירשו היורשים.

הרמב"ן מסביר, שמי שאומר שאין שעבודא דאורייתא, סבור שנכסי הלווה משתעבדים למלווה מדרבנן, וגובים מירושי הלווה מדרבנן. הש"ך (חושן משפט, סימן לט, ס"ק ב) מסביר, שמי שסובר שאין שעבודא דאורייתא, סבור שנכסי הלווה אינם משעבדים למלווה,

והיבוא של הלווה לשלם נובע רק מהמצווה שיש בפריעת בעל חוב (ע"ע): "פריעת בעל חוב – מצוה".

שְׁעוֹבָא דְרַבִּי נֶתָן קידושין טו, א

ראובן שהיה חייב לשמעון מנה, ולוי חייב לראובן מנה, ואין לראובן כסף או נכסים לפירעון חובו, מוציאים מלוי ונותנים לשמעון, מפני שרואים את נכסיו של לוי כמשועבדים לא רק לראובן אלא גם למי שנושה בראובן. כלל זה נאמר על ידי ר' נתן, ונקרא על שמו.

שַׁעַת הַדְּחָק סוכה לא, ב

שעת לחץ ומצוקה. הלכות שונות הנוהגות בזמן רגיל, משתנות בשעת הדחק. מכיוון שכך, אמרו חכמים: "אין שעת הדחק ראייה", שהרי העובדה שנהגו באופן מסוים בשעת הדחק, אינה ראייה שניתן לנהוג כך גם בשעה שאינה בגדר שעת הדחק.

ראה גם ערך: "הוראת שעה"; "כראי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק".

שַׁעַת חִירוֹם בבא בתרא לה, א

זמן של פורענות וסכנות. חזקה שלוש שנים (ע"ע) היא ראייה לבעלותו של המחזיק, דווקא אם הטוען כנגדו לבעלות בשרה היה כמקום, שאילו היה מוחה היה המחזיק שומע את מחאתו, שאז אומרים לו: "הואיל ולא מחית – הפסדת את עצמך". מכאן, שאם הייתה שעת חרום, כגון מלחמה או שיבוש דרכים בין המקום שהיה בו המחזיק לבין המקום שהיה בו המוחה כנגדו, יכול המוחה לומר: "גם אילו הייתי מוחה, לא היה המחזיק שומע את מחאתי, ולכן לא מחיתי". מכיוון שכך, לא נוצרת חזקה למחזיק.

שְׁפִיכוֹת דָּמִים סנהדרין עז, א

הריגת אדם. שפיכות דמים היא אחת משלוש העברות שנאמר עליהן "יהרג ואל יעבור" (ע"ע). ולכן, אף על פי שלגבי כל העברות, אם אומרים לאדם לעבור עליהן, ואם לאו – יהרג, יעבור עליהן ואל ייהרג, הרי לגבי עבודה זרה (ע"ע), גילוי עריות (ע"ע), ושפיכות דמים, הדין הוא, שהאדם מצווה למסור את נפשו ולא לעבור עליהן.

שְׁקִדּוֹ חֲכָמִים עַל תְּקִנַּת בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל כתובות ב, א

חכמים דאגו לכנות ישראל, שיהיה החתן טורח בהכנת סעודת החתונה שלושה ימים, ותהיה שמחת חתונתן גדולה. מטעם זה נקבע, שהבתולה

נישאת ביום הרביעי בשבוע, ולא ביום ראשון. מכיוון שבתי דין יושבים בימים שני וחמישי, הרי מן הטעם של אפשרות הבעל לטעון מיד טענת בתולים (אם גילה שאשתו אינה כתולה), יכלו להינשא גם ביום ראשון, וגם ביום רביעי. מכיוון ששקדו חכמים על תקנת כנות ישראל, שיטרת התתן כסעודת הנישואין שלושה ימים, לא התירו להינשא ביום ראשון, כי בגלל השבת אי אפשר לטרוח כראוי כסעודה, ונותר רק יום רביעי, לנישואי הבתולות.

שְׁקִיל מִיְנִיָּה מִיְדֵי הָלֵא יְהִיב

בבא מציעא ס, ב

לוקח ממנו דבר שלא נתן. איסור נשך קיים כל אימת שאדם לוקח מתכרו דבר מה, שהוא יותר ממה שנתן לו. למשל, חשב התלמוד לומר, שגם כשהלווה אדם לתברו מאה זוז, על מגת שיחזיר לו מאה ועשרים, אלא שבשעת ההלוואה היו מאה זוז במעה כסף, ובמועד הפירעון ירד ערכן ועמדו מאה ועשרים במעה כסף, יש כאן משום נשך, שהרי המלווה כנושך את הלווה, שהוא לוקח ממנו דבר שלא נתן לו, אף על פי שאין לו רווח מכך, שהרי הלווה מעה וקיבל מעה. אמנם, המסקנה היא, מכיוון שאין כאן רווח למלווה, אין זה בכלל איסור נשך.

שְׁקִילָא טִיבוּתָךְ וְשָׂדֵא אַחִיזְרִי

בבא קמא פג, א

נטולה טובתך, ומושלכת על קוצים. כלומר, הטובה שאחה מבקש לעשות, אינה טובה. למשל, אישה מעוברת שהתנפל עליה כלב, ואמר לה בעל הכלב: "אל תחששי מפניו, מפני שעקרתי את שיניו!"; אמרה לו: "שקילא טיבותך ושדיא אחיזר" – טובתך אין לה ערך, ואתה יכול לזרוק אותה על הקוצים, מפני שמה שעשית, עשית מאוחר מדי, כי כבר נפל העובר שהיה בבטני, כשנבהלתי מן הכלב.

שְׁקִילִיה לְמִיטְרַפְסִיָּה מִיְנִיָּה

על פי פסחים נז, ב

גבה את גמולו ועונשו ממנו. מעשה באדם שהיה מזלזל בעבודת המקדש, ומקפיד בכבוד עצמו, שהיה עובד במקדש כשידיו עטופות בכפפה כדי שלא להתלכלך. סופו שקטעה המלכות את ידיו. כששמע זאת רב יוסף, אמר: "ברוך רחמנא דאשקליה... למיטרפסיה מיניה בהאי עלמא", כלומר: בדרך ה' שהענישו לזה "מדה כנגד מדה" (ע"ע) בעולם הזה, ולא המתין להענישו בעולם הבא, שאז העונש חמור הרבה יותר.

שְׁרִיר וְקָיִים

בבא בתרא קט, ב

תקף, כביטוי זה משתמשים בסיום טופסי השטרות, ומשמעותו, שהשטר

תקף. בירושלמי הנוסח: "קיים, שריר וברור" (גיטין, פרק ט, הלכה ט). לכלל זה גם נפקויות הלכתיות: הרין הוא, שאין למדים מן השורה האחרונה שבשטר, מפני שיתכן, שהוסיף המלווה את השורה האחרונה אחר חתימת הערים. אבל כשכתוב בסוף השורה: "שריר וקיים", למרים ממנה, כי כאן אין חשש זה..

שְׁתוּקֵי קִדּוּשֵׁי טַ, א

מי שמכיר את אמו, ואינו מכיר את אביו – שירוע מי אמו, ואין ידוע מי אביו – נקרא "שתוקי", משום שכשהוא שואל את אמו על אביו, היא משתיקה אותו. דינו של שתוקי כספק ממזר, בשל החשש שמא נתעברה אמו מממזר, או מארם שהיא אסורה עליו משום ערווה. מכיחן שכן, יכול שתוקי להתחתן רק בגרים וכעברים משוחררים, אבל לא בכשרים, כממזרים, כנתינים (=הגבעונים שנתגיירו בימי יהושע), באסופים (ע"ע: "אסופי") ובשתוקים (שהרי ייתכן שהשתוקי כשר והשתוקית פסולה, וייתכן להפך, ולכן אסורים זה בזה).

שְׁתִּיקָה כְּהוֹדָאָה דְּמֵיָא יבמות פז, ב

כשטוענים בפני ארם טענה, והוא שותק, במקום שהיה לו למחות, שתיקתו מתפרשת כהסכמתו למה שנאמר וכהודאה בטענה.

שְׁתִּיקָה שְׁלֵאֲתֵר קַפְלַת מְעוֹת – לְאוּ כְּלוּם הִיא קִדּוּשֵׁי יב, ב

אישה שהטכימה להתקרב בחפץ מסוים, והתברר שאינו "שוה פרוטה" (ע"ע) – הסכום המינימאלי שאישה מחקרשת בו – ולאחר מכן התברר שיש כתוך החפץ פרוטה, והמקרב אומר לאישה, לאחר שהחפץ כבר בידה: "התקרשי לי כפרוטה זו", ושתקה, אינה מקודשת, מפני ששתיקה לאחר קבלת המעות, אינה מהווה הסכמה.

שְׁתִּיקוּתֵיךְ יָפָה מְדִיבוּרֵיךְ גיטין מו, ב

אף שנראה לך שיש טענה בפין, טוב לך לשתוק מלטעון מה שאח טוענת. אישה שגירש אותה בעלה משום שהיא איילונית – שאינה מסוגלת ללדת – אינה מקבלת את כתובתה. אישה שחשב בעלה שהיא איילונית, וגירשה, ואחר כך נישאה לאחר, וילדה לו ילדים, ונתברר שאינה איילונית, אם באה אישה זו לתבוע כתובתה מבעלה הראשון, אומרים לה: "שתיקותיך יפה מדיבוריך", כלומר מוטב שתשתוק, ולא תתבע את הכתובה. מפני שאם היא תובעת את הכתובה, יאמר הבעל: "אילו ידעתי שאצטרך לתח לך

360 | שתיקותיך יפה מדיבוריך

כתובה, לא הייתי מגושך", ונמצאה מקלקלת עצמה בתביעתה, שכן התוצאה מדברי הבעל, הבאים כתגובה לתביעת האישה, היא שהגט בטל, ובניה ממזרים.

תְּבָרִיָּה לְגִזְיָה בבא קמא ה, א

שכר את כוח אגרופו. בהשאלה: החליש את עוצמת רכריו; חזר בו. נאמר על ר' עקיבא, שבתחילה סבר, שבשחבל שור חם באדם, וחבל הארם בשוד, והעריכו בית דין את החבלה שחבל השור באדם יותר מזו שחבל האדם בשור, ישלם בעל השור את ההפרש בשלמותו. לאחר מכן חזר בו ר' עקיבא, ואמר, שבעל שור חם אינו משלם תמיד את כל הנזק, אלא לכל היותר מה שהשור שווה.

תְּגָרִי לֹד בבא מציעא מט, ב

טוחרי העיד לוד, שהיו בקיאים במקח וממכר, ומוכרים ביוקר. לדעת חכמים, שיעור האונאה שחוזר בו המקח הוא שישית ממחיר החפץ (ע"ע: "עו שנות – מחיל איניש"), ופרק הזמן שיכול המתאנה לחזור ולתבוע את האונאה, או לבטל את המקח, הוא "עד שיראה לתגר או לקריכו" (ע"ע), כלומר כשיעור הזמן הנדרש כדי שיוכל להראות את המקח למי שבקי, כדי לדעת אם נתאנה אם לאו, ואם שהה יותר מזה, שוב אינו יכול לחזור, לפי שאנו אומרים, שכבר מחל על אונאתו. קורם הורה ר' טרפון בלוד באופן אחר. הוא קבע ששיעור האונאה שחייבים להחזיר בו את המקח הוא שליש המקח, ואז שמחו תגרי לוד, לפי שחשבו שיוכלו למכור יותר ביוקר, והלקוחות לא יוכלו להחזיר. אחר כך הורה ר' טרפון הוראה אחרת, שניתן לבטל את המקח כל היום, ולא רק עד כדי שיראה לתגר או לקריכו, ואז אמרו לו תגרי לוד, שהם מעדיפים את המצב המשפטי הקודם, על המצב שנוצר בעקבות הוראותיו.

תְּדִיר וְשְׂאִינוֹ תְּדִיר – תְּדִיר קוֹדֵם ברכות נא, ב

כלל לגבי סדרי קדימויות. בכורה בין שני דברים, הדבר היותר שכיח קודם לרבו היותר נדיר. למשל, בסדר הברכות, ברכת היין קודמת לברכת היום בקידוש, מפני שברכת היין חדירה יותר (שאפשר לבדכה בכל יום), ואילו ברכת היום אפשר לכרך רק ביום המיוחד לברכה.

תוֹךְ כְּדֵי דִיבּוֹר – כְּדִיבּוֹר דְּמִי כבא קמא עג, ב

האומר דבר מה, ומתקן את עצמו מיד – רואים אותו כאילו אמר מתחילה את הדברים באופן המתוקן. שיעור הזמן שאפשר לתקן בו דברים הוא הקרוי "תוך כדי דיבור", ואורכו הוא כדי שאילת שלום של תלמיד מרבו, היינו פרק הזמן הדרוש לאמירת המלים: "שלום עליך, רבי ומורי". משמעות הכלל היא, למשל, לעניין עדות. האומר עדות, אינו יכול לחזור בו מדבריו, שהרי "כיוון שהגיד – שוב אינו חוזר ומגיד" (ע"ע); אבל יכול לתקן את עדותו "תוך כדי דיבור", כי רואים זאת עדיין כהגדת עדות אחת.

תוֹכוֹ כְּכָרוֹ ברכות כה, א

פנימיותו כחיצוניותו; כינוי לאדם אמיתי. מסופר על רבן גמליאל, שדרש מתלמידיו רמה מוסרית גבוהה, ועל כן הכריז: "כל תלמיד שאין תוכו ככרו – לא ייכנס לבית המדרש".
ראה גם ערך: "אחד כפה ואחד בלב".

תוֹלְדָה כבא קמא כ, א

דבר שהסחף מרבר עיקרי. למשל, נתפרשו בתורה ארבעה סוגים של נזקים, שגורם אותם אדם לחברו על ידי גופו או על ידי רכושו, והם: השור, הבור, המבעה וההבער (ע"ע: "אבות נזיקין"). גורמי נזקים אחרים הרומים להם באופיים ובתכונותיהם ואינם מפורשים בתורה, נקראים תולדות. למשל, המאפיין את אב הנזק כור הוא, שהתקלה עומדת במקומה, והעובר עליה ניזוק. תולדותיו של אב הנזק כור הן: אבנו, סכיננו ומשאו של אדם שהניחם ברשות הרבים, ונתקלו בהם.
ראה גם ערך: "בור ברשות הרבים".

תוֹלָה כְּדַעַת אַחֲרִים; תוֹלָה כְּדַעַת עֲצָמוֹ גיטין כה, א

תולה כדעת אחרים הוא אדם המתנה תוקף של דבר כמה שיעשה אחר. למשל, הנשוי לשתי נשים, ושמותיהן שווים, והוא כותב גט ואומר, שיהיה הגט לאישה שתצא ראשונה מפתח הבית, הרי הוא תולה את תוקף הגט באישה. תולה כדעת עצמו הוא אדם המתנה תוקף דבר כמה שיעשה מדעת עצמו. כגון: אדם הנשוי לשתי נשים, וכותב גט, ואומר שהגט יהיה לאיזו אישה שירצה, הרי הוא תולה את תוקף הגט בדעה שתהיה לו בעתיד.

תוֹלָה מְעוֹתָיו בְּנִכְרֵי; תוֹלָה קְלָא אֵילָן בְּבִגְדוֹ כבא מציעא סא, ב

רכי הערמה: תולה מעותיו בנכרי הוא אדם המלווה כספו בריבית, ואומר שקיבל את הכסף מהנכרי כדי להלוותו בריבית. תולה קלא אילן כבגדו הוא

הצובע את ציציותיו בקלא אילן שצבעו חכלת, במקום חכלת של חלוון היקר יותר מקלא אילן. תגובת הקב"ה על הערמות אלה: "אני עתיד להיפרע ממי שתולה מעותיו בנכרי, וממי שתולה קלא אילן בבגדו, שאין אדם יכול להבחין בכרבים אלו, אבל הקרוש ברוך הוא יכול".

תוּפֶס לְבַעַל חוּב בְּמָקוֹם שֶׁחָב לְאַחֲרִים בכא מציעא י, א
החופס מיטלטלין של החייב עבור בעל חוב, כשהחייב חייב גם לאנשים אחרים. הדין הוא, שהתפיסה אינה מועילה, כיוון שבחפיסה זו מונע התופס מבעלי חובות אחרים לגבות חובותיהם. הכלל נובע מכך שאפשר לזכות לאדם אף שלא בפניו, היינו אף מי שלא נעשה שליח על ידי פלוני יכול לזכות לו, אך אי אפשר ליצור חוב לאדם שלא מכוון שליחות, וכאן נוצרת חובה לכל שאר הנושים של אותו חייב.
ראה גם ערך: "זכין לאדם שלא בפניו, ואין חבין לאדם אלא בפניו".

תוּקַע עֲצָמו לְדַבֵּר הֶלְכָה יבמות קט, ב
כבינוי זה כינו חכמים רי"ן שבא לפניו מקרה לדין והוא יודע הלכה בעניין דומה למקרה הנידון בפניו, ומרמה ממנו למקרה הנידון בפניו, אף על פי שיש חכם הנמצא באותו מקום, והוא יכול לשאול אותו מהי ההלכה באותו מקרה (ע"ע: "מרמי מילחא למילחא"). יש מי שאומר, שהתוקע עצמו לדבר הלכה הוא מי שלומר תורה שלא על מנת לקיימה. על אדם כזה אמרו, שאף על התורה שלמד, אינו מקבל שכר, משום שלימוד תורה שלא על מנת לקיים, אינו בגדר מצווה.

תוּרָא מְדִישִׁיה קְאָכִיל גיטין סב, א
השור אוכל מן התבואה שהוא רש. הוראת היחיד שהפועלים מורים לעצמם (ע"ע: "מורה היחיד"), לתת מן התבואה שהם טוחנים לכל מי שמסייע בידם כמלאכת הטחינה. הפועלים אינם רואים נתינה זו כגזול, משום שהם אומרים: "תורא מדישיה קאכיל", כשם שמוחר לשור לאכול מדישו, ולפועל לאכול מהפירות שהוא עובר בהם, כך גם נתינה זו מותרת.

תוּרָא – שְׂאִילִי; אַרְיָא – לָא שְׂאִילִי בכא קמא מ, א
שור שאלתי ממך, ולא שאלתי ממך אריה. השואל מחברו שור תם (ע"ע), שאינו רגיל לנגוח, ונתן לו שור נגחן, יכול השואל לטעון כנגד המשאל: אני התכוונתי לשאול ממך שור, ואתה השאלת לי כביכול אריה, שנחת לי בעל חיים הרגיל להזיק, ועליך לשאת כמלוא התשלום על הנוקים שגרם שורך.

תורך ברשותי מאי כעי? כבא קמא יג, ב

מה רוצה שורך ברשותי? כלומר, אין לו מה לחפש ברשותי, ואיני אחראי לו. שורו של פלוני שנכנס לחצר חברו שלא ברשות, וניזוק באותה חצר, פטור בעל החצר מלפצות את בעל השור על הנזק, משום שיכול לטעון: "תורך ברשותי מאי כעי?".

תחלתה באונס וסופה ברצון כתובות נא, ב

אישה שנאנסה, והתרצתה להיבעל תוך כדי בעילה, אף על פי כן נחשבת לאנוסה, ואינה נאסרת לבעלה – אם הוא ישראל – מכיוון שחילת בעילתה באונס.

תחלתו בפשיעה וסופו באונס כבא מציעא מכ, א

בתחילת מעשיו פשע, ובסופו של דבר נעשה הנזק על ידי אונס. שומר שניתן בידיו כסף לשמרו, ושמר אוחרו בצדיף של ערבות. לעניין גנבה – זו שמירה טובה, כי אין דרך גנבים לחפש שם, אך לעניין שרפה זוהי פשיעה, כי הצדיף אינו עמיד בפני אש. נחלקו חכמים בשאלה, מה הדין אם בסופו של דבר נגנבו המעות: האם לחייב? כיוון שהייתה בתחילה פשיעה, או לפטור? כיוון שלבסוף היה אונס.

תיובתא והלכתא?! עירובין י, א

שאלה הנשאלת בתמיהה במהלך המשא ומתן התלמודי: הקשית קושיה חמורה על הלכה שנאמרה, ואף על פי כן פסקת כן למעשה, כיצד ייתכן הדבר?

תינוק בן יום אחד – זוקק לייבום, גוחל ומנחיל, ונההורגו

חייב גידה מג, ב – מד, א

כיוון שנולד תינוק, הריהו זוקק את אשת אחיו לייבום, כלומר שאם ימות האח בלא בנים תהיה האשה אסור להינשא לאחר, אלא לייבם. כמו כן, תינוק שנולד, יורש את אמו שמתה ביום שנולד, ואם מת הוא עצמו באותו יום, מוריש את הירושה לאחיו מן האב. וכן לעניין הדין הפלילי, ההורג תינוק אפילו ביום היוולדו – חייב, לעומת ההורג עובר שאינו חייב, מפני שאין העובר בכלל "נפש".

תינוק שיש בו דעת ירושלמי, גיטין, פרק ה, הלכה ט

תינוק העומד במבחן שנקבע: שאם נותנים לו צרור ואגוז, הוא נוטלם

ומצניעם, ולאחר זמן מוציאם. מוכח ממעשיו, שיש בו דעת, שהרי יש לו הבחנה להצניע, כשאינו צריך, ולקחת לאחר זמן, כשהוא צריך. תיקנו חכמים, שיהיה קניינו קניין גמור. קטן שידוע להבחין, שאם נותנים לו אגוז – נוטלו, ואם נותנים לו צרור – זורקו, מוגדר כקטן שיש בו דעת במקצת, ואסור לגזלו "מפני דרכי שלום" (ע"ע), ואילו קטן שנותנים לו אגוז – זורקו, וצרור – נוטלו, מוגדר כקטן שאין בו דעת כלל, ואין קניינו קניין כלל.

תיקו בבא בתרא קג, ב

משמעו כארמית: תעמוד. אין הכרע לכעיה, ותעמוד בלא הכרעה. בעיות שונות בחלמור, שלא הצליחו לפשטן, הן במצב תיקו, ואז נדרשים לכללי פסיקה שונים, כדי לקבוע כיצד לנהוג בהן הלכה למעשה. הדעה הרווחת היא, שמכיוון שנשאר הדבר בספק, נוהגים באיסורי תורה לחומרה וכאיסורים מדרבנן לקולה (ע"ע: "ספק דאורייתא – לחומרא; ספק דרבנן – לקולא"). כשיש תיקו בדיני ממונות, הולכים לקולה לנחבע.

יש שאמרו, ש"תיקו" הוא מלשון תיק, כמו דבר שעומד בתוך התיק, ואין ידוע מה בחוכו (ערוך: ערך: "תיק"), ויש שנתנו סימן: תיקו – נוטריקון: תשבי יתכן קושיית ואיבעיות (תוספות יום טוב. ערוכות, פרק ח. משנה ז).

תיקנו מצוי למצוי, וְשֵׁאִינוּ מְצוּי – לְשֵׁאִינוּ מְצוּי כחובות מז, ב הסבר להיגיון שיש בתקנות חכמים. תיקנו חכמים, שהבעל אוכל פירות מנכסי האישה, ותמורת הפירות שהוא אוכל, חייב לפדוטה מהשבי. כמו כן תיקנו, שתמורת זה שהבעל יורש את האישה, הוא חייב לקברה. הסיבה שתיקנו זה תחת זה היא, כיוון שאכילת הפירות של הבעל היא דבר מצוי, ופיריונה של האישה אף הוא דבר מצוי – ועשוי להתרחש כמה פעמים. לעומת זה, זכות היושנה ומותה של האישה יכולים להודמן לכל היותר פעם אחת בחיי שניהם, ולכן תיקנו זה כנגד זה.

תלי תניא בךלא תניא?! בבא בתרא קלד, ב

תולה דבר ששנוי ברבר שאינו שנוי?! לשון של תמיהה, ומשמעה: מדוע הוא תולה הלכה מפורשת, שנשנתה במשנה או בכרייתא, בהלכה שלא נשנתה, והיא עצמה צריכה עדיין טעם ומקור? למשל, יש אמוראים שאמרו: מפני מה אמרו, שהאב שאמר: "זה בני" – נאמן? הואיל ובעל שאמר: "גירשתי את אשתי" – נאמן. תמהו עליהם: "תלי תניא כדלא תניא?!", האם אתם חולים את המשנה המפורשת, שלפיה אב האומר "זה בני" – נאמן, כדבר שאינו שנוי כמשנה ובכרייתא, ולפיו בעל שאמר "גירשתי את אשתי" – נאמן?!

תְּלִיּוּהוּ וְזַבִּין – זְבִינִיָּה זְבִינִי בבא בתרא מ, א
כפוהו למכור, ומכר – מכירתו מכירה, ואין אנו אומרים, שיש חסרון
בגמירת דעתו של המוכר, מפני שהמוכר מתרצה למכור בקבלת הכסף
שמקבל מהקונה (ע"ע: "אגב אונסיה גמר ומקנה").
ראה גם ערך: "כל דמזבין איניש – אי לאו דאניס, לא הוה מזבין".

תְּלַמּוּד עֶרוּךְ שבועות מ, כ
הלכה ברורה שאין לגביה כל ספק. על הלכות ומסורות שונות נאמר, שהן
תלמוד ערוך.

תְּלַמּוּדוּ בִּידוּ בבא בתרא י, כ
מביא עמו את מה שלמד. מסופר על אחד האמוראים שחלה מאד עד שהיה
קרוב למות; כשהזר לאיתנו, שאלו אותו, מה ראה בשעה שהיה קרוב
למות. בין הדברים שציין, שבעולם האמת אומרים: "אשרי מי שבא לכאן
ותלמודו בידו", כלומר: אשרי מי שלמד תורה ומביא אותה עמו.

תְּלַמִּיד שֶׁהוֹרָה אֶפִּילוּ פְּהֵלְכָה – אֵין הוֹרְיִיתוּ הוֹרְיִיָּה

ירושלמי, גיטין, פרק א, הלכה ב
מי שלא הוסמך לפסוק הלכות, והורה הוראה, אפילו אם ההלכה שהורה
נכונה, אין אנו מתחשבים בהוראתו, ואפשר לחזור ממנה. בדיני ממונות:
אינו נחשב כבית דין, והוראה כפניו אינה כהוראה בפני בית דין; ואם פסק
את הדין, יכולים הצדדים לחזור ולטעון. בענייני איסור והיתר, מכיוון שאין
הוראתו הוראה, יכול חכם אחד לבוא ולהתיר את מה שאסר התלמיד.

תְּנָא דְּמַסִּיעַ בבא בתרא יא, כ
יש תנא שדבריו תומכים בדעתך. ביטוי המופיע כמהלך המשא ומתן
התלמודי. כשמביע אחד האמוראים דעה בעניין מסוים, פעמים שאמורא
אחר מוצא לו "תנא דמסייע", כשמוצא מקור בדברי התנאים, שעולה
ממנו, שאף התנא סבר כדברי אותו אמורא. מקור זה מסייע לדברי
האמורא, ונותן להם משנה תוקף.

תְּנָא וְהֵדָר מְפָרֵשׁ בבא קמא יג, כ
שנה ואחד כך מפרש. אחת הדרכים המתודיות שנקט בהן מסדר המשנה.
בתחילה שנה את ההלכה באופן כללי, ואחר כך פירש ופירט את
דבריו.

תנא וְשִׁיר בבא קמא י, א

שנה והותיר. כשנתן רוגמאות, לא ביקש לראות ברוגמאות שנתן רשימה מלאה, שאין להוסיף עליה, ועל כן אין ללמוד שלגבי פרטים שלא גמנו יהיה הדין שונה, אלא אפשר שאף דינם שווה לדין המנויים, ויש לבחון כל פרט לגופו, ליריעת הדין בו.

תנא לישנא רעלמא נקט בבא מציעא ב, א

התנא השתמש בשפה מדוברת ולא בלשון המקרא. בלשון המקרא משמעות הפועל מצ"א, שהגיעה המציאה לידי המוצא, ובלשון הבריות אדם הרואה מציאה כבר אומר "מצאתי", אף על פי שעדיין לא בא החפץ לידו. במהלך המשא ומתן התלמודי לפרשנות המשנה נאמר, שנקט התנא בלשון העולם ולא בלשון המקרא.

תנא סיפא לגלויי רישא בבא מציעא ק, א

שנה את סוף הדברים לא משום שיש בהם צורך כשלעצמם, אלא כדי לגלות כמה דברים אמורים בראש הדברים. כלל מתודולוגי, שנקט בו לפעמים עורך המשנה. על כלל זה יש להתבסס בפרשנות רבדי המשנה, ומשמעותו שבמקום שנקט עורך המשנה כלל זה בידו, אין ללמוד הלכות מן הסיפא, מפני שהיא באה אך ורק לגלות ולהבהיר את מה שנאמר ברישא.

תנא רישא משום סיפא זכחים צא, ב

שנה את תחילת הדברים לא מפני שיש בהם צורך כשלעצמם, אלא אגב זה ששנה את סוף הדברים, שהיה צורך לשינוי אותם. כלל מתודולוגי, שנקט בו לפעמים עורך המשנה. על כלל זה יש להתבסס בפרשנות דברי המשנה, ומשמעותו שכשנקט עורך המשנה כלל זה בידו, אין לדייק מהדברים שברישא, מפני שהיא באה רק אגב הכאת הדברים שבסיפא, ואלמלא הבאת הדברים שבסיפא, לא היו הדברים שברישא מובאים כלל.

תנאי בית דין כתובות נא, א

תקנה שהתקינו חכמים הראשונים. תקנה זו מחייבת את הצדדים, ורואים אותה כאילו היא תנאי ביניהם, אפילו אם לא הזכירו אותה במפורש בשטר או בהסכם שביניהם. כתנאי בית דין מוגדרים, למשל: עיקר כתובה (מאתים וזו לכתולה ומאה לבעולה); חובת הבעל לרפא את אשתו אם חלחה; חובתו לפדותה אם נשבתה; חובתו לקברה אם מתה; זכות האישה להיות ניוזנה מנכסי הבעל, "כתובת בנין דכרין" (ע"ז), ועוד. ראה גם ערך: "לב בית דין".

תְּנַאי בְּנֵי גֵד וּבְנֵי רְאוּבֵן קידושין סא, א

הדגם שממנו למדים את עיקר דיני התנאים, הוא התנאי שהתנה משה עם בני גד ובני ראובן, באמרו: "אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן כל הלוח למלחמה... ונכבשה הארץ לפניכם, ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחזה, ואם לא יעברו תלוצים אתכם, ונאחזו בתוככם בארץ כנען" (במדבר לב, כטל). דינים אחרים נלמדים מכאן. למשל, התנאי צריך להיות "תנאי כפול" (ע"ע); וצריך שיהא "תנאי קודם למעשה" (ע"ע); וצריך שיהיה ההן קודם ללאו ("אם יעברו... ואם לא יעברו..."); וצריך שיהיה תנאי שאפשר לקיימו. אם תסר אחד מהדברים הללו, התנאי בטל, והמעשה שהותנה באותו תנאי קיים, כאילו אין תנאי כלל.

תְּנַאי כְּפוּל קידושין סא, א

כדי שיהיה תוקף לתנאי, צריך לנסחו באופן כפול, גם על דרך החיוב וגם על דרך השלילה. היינו, יש לומר מה יהיה אם יתקיים התנאי, ומה יהיה אם לא יתקיים, כגון: "הרי את מקודשת לי, אם תתני לי מאה מנה; ואם לא תתני, אינך מקודשת", וכיוצא בזה. עיקרון זה, שכל תנאי צריך להיות כפול, נלמד מהתנאי שהתנה משה עם בני גד ובני ראובן, שאמר להם משה: "אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן כל הלוח למלחמה... ונכבשה הארץ לפניכם, ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחזה, ואם לא יעברו תלוצים אתכם, ונאחזו בתוככם בארץ כנען" (במדבר לב, כטל).
ראה גם ערך: "תנאי בני גד ובני ראובן".

יש מן הראשונים, הסוברים שתנאי כפול נדרש רק בגיטין ובקידושין, אבל ברני ממונות אין בו צורך. הרמב"ם (הלכות אישות, פרק ה, הלכה יד), מזכיר רעה זו, וחולק עליה. לדעתו, נדרש תנאי כפול בכל מקום.

תְּנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֵׂה בבא מציעא צר, א

כנוסח התנאי צריך שהתנאי יהיה קודם למעשה, כגון שאומר: "אם תעשה אתה את הדבר הזה, אתן לך כך וכך". ואם אמר להיפך: "אתן לך דבר מסוים, אם תעשה את הדבר הזה", התנאי בטל. הלכה זו נלמדת מן התנאי שהתנה משה עם בני גד ובני ראובן.
ראה גם ערך: "תנאי בני גד ובני ראובן".

תְּפוּס לְשׁוֹן אַחֲרוֹן בבא מציעא קב, ב

כשהשמיע אדם שני דברים הסותרים זה את זה, דבריו האחרונים הם הקובעים. כנגד זה יש הסוברים: "תפוס לשון ראשון" (פסחים נט, ב), ויש הסוברים שהדבר מוטל בספק, אם תופסים לשון ראשון או אחרון. לכן,

սմբուս եղև ստոծ ասցա ևստալ զսմբուս ևստ սցա չուզ՝
սզմ՝ արժեզ աս ևսցա յարեզ սմբու՝ սմբու և ըստ զհացալ սա՝ զսու
ևսալ աս ևսցա ճզի ըս սմբու՝ ևսհզոս սմհզոս զմբու աս ևսցոս ճաւզոս
ևսցոս սմբու՝ մաւ ճմբու սցա ըստ՝ զչա՝ ևս ճաւալ չուզ՝ ըս ևսրեզ
ՍԺԷՄ ՍԺԻԸ՝ ըստ ըստ ըստ՝ Խ

աւստ ըստ՝

զսուս աս ըստ ըս զսուս աստ զհհզա՝ ճչա և ճաւալ զարզ ևս
սաւստ՝ զսմհզ՝ սմբու մաւ ճարզ ըստ՝ ևստ աստ ըստ ըստ՝ զչա՝ ճաւալ
սմբու ևսցոս՝ ճաւալ զսուս ճաւալսոս զսուս ըստսոս՝ ճչ ևս սմբու
ՍԺԷՄ ՍԺԻԸ՝ ըստ ըստ՝ Խ

ըստ ևժ մաւ աստ՝ սուս զսուս զի զսուս սմբու՝
ըստ սաւալս ըստսուս՝ աս ճաւալ սզմ՝ սուս՝ զչի՝ ևստ աստ՝ մաս ճա
զաւալս ըստսուս՝ ճչա զսմբու սաւալս ևսցոս ճաւալ ըստ՝ մաս ճաւալ
ըստսոս ըստսուս՝ ևժ մաստ ըլ չսզաչ ճաւալ սաւալ սցա սհզչ զմբու
սմբու ևսցոս՝ ճաւալ՝ մաս ճաւալ սաւալս ըստսուս ըստսուս ճաւալ
զսուս զաւալս զսուս սաւալսոս՝ ևժ սաւալս ճաւալ ևս ճաւալ
սմբու սաւալս ըստ ևստ ճաւալսոս ճչ սաւալսոս՝ զսա սմբու և ճաւալ
ՍԺԷՄ ՍԺԻԸ՝ ըստ ըստ՝ Խ

ևժստ՝

ըստմ ճաւալս աստ ևստ ևստսուս՝ ճչիզ զսցոս ևսց՝ զսաւալ ըստս
մզա ըստ՝ ըստսաւալ սաւալ սաւալս ըստսուս ըստսուս ըստսուս
ըլ՝ աս սցոս աս սաւալս՝ ևստ զլ զսցոս սաւալս՝ մաս ըստս՝ մսցոս
սաւալս՝ սցոս ևսցոս՝ մսցոս աս ևստ ըստս սաւալս՝ սաւալս
մսցոս ըստս սաւալս՝ մստ աս սաւալ զլ զսցոս աս սաւալս՝ սցոս աս
սաւալ սաւալս՝ ևստ ճաւալ զսոս ըստ ըստս սաւալս աս սաւալս՝ ճաւալ
ըստս սաւալս զստ սոս ըստս սաւալսոս մաստ՝ ըստս սաւալս զսոս
ՍԺԷՄ ՍԺԻԸ՝ զչա ՍԺԷՄ՝ ՍԺԷՄ՝ ըստս ՍԺԷՄ՝ ըստս՝ Խ

զաւզոս մզաւալ-ճաւալ ևստս՝ սցմ ճաւալ զաւզոս ևժ մաւալ-ճաւալ՝
աստս — ճաւալ ևժ մաւալ-ճաւալ ևստս՝ զչա՝ սաւալ սաւալս — սցմ ճաւալ
ևստս — ճաւալ մզաւալ-ճաւալ ևստս՝ զչաւս սաւալս սցոս զաւալ
ճաւալ ևստ զաւալս՝ ևստս ևստս՝ զչաւս սաւալս սցոս զաւալ
ևստս ևստս զաւալս զաւալս՝ ևստ զլ՝ մստս ևստս՝ ճաւալ զսաւալս՝ մաւալ-

תקנת ממזרים גיטין לג, א

תקנה הבאה למנוע אפשרות שיהיו ממזרים בישראל. הדין המקורי הוא, שבעל ששלח שליח לחת גט לאשתו, יכול היה להושיב בית דין במקום אחר, שלא בפני השליח או האישה, ולבטל את הגט קודם שהגיע ליד האישה. רבן גמליאל התקין, שלא יוכל הבעל לבטל את הגט שלא בפני השליח או האישה. לדעת ר' יוחנן, ניתקנה תקנה זו כדי למנוע אפשרות שמפאת ביטול הגט שלא בפני האישה או השליח, לא ישמעו השליח והאישה על ביטול הגט, וחינשא האישה לאחר על סמך הגט שקיבלה, ונמצאים הבנים הנולדים לה ממנו ממזרים. לכן, מטריחים את הבעל לבטל את הגט בפני האישה או בפני השליח, ומניחים שטרחה יתרה זו תגרום לבעל שלא לבטל את הגט ששלח, וממילא תתגרש אשתו, ולא יהיה חשש להולדת ממזרים.

ראה גם ערך: "תקנת עגונות".

תקנת עגונות גיטין לג, א

תקנה הבאה למנוע אפשרות שתהיינה נשים עגונות. הדין המקורי הוא, שבעל ששלח שליח לחת גט לאשתו, היה יכול להושיב בית דין במקום אחר, שלא בפני השליח או האישה, ולבטל את הגט קודם שהגיע ליד האישה. רבן גמליאל התקין, שלא יוכל הבעל לבטל את הגט שלא בפני השליח או האישה. לדעת ריש לקיש הסיבה לתקנה זו היא הרצון למנוע אפשרות שמפאת ביטול הגט שלא בפני האישה או השליח תהיינה נשים עגונות. משום התקנה מטריחים את הבעל לבטל את הגט בפני האישה או בפני השליח, ומניחים שתגרום טרחה זו לבעל, שישתדל לגרשה, ולא תהיה עגונה.

ראה גם ערך: "תקנת ממזרים".

תקנתא לרמאי קא משמע לן? ! ככא בתרא ד, ב

תקנה לרמאים משמיע לנו?! כלומר, האם המשנה טורחת להשמיע לנו תקנות, שתיקנו מפני החשש מן הרמאים?! שאלה רטורית המופיעה בתלמוד בניסיון למצוא את החידוש שבמשנה. השאלה באה לומר, שדברי התנא ודאי באו להשמיע חידוש הלכתי, שיש לו משמעות כשלעצמו, ולא רק כתקנה מפני החשש מן הרמאים.

תקנתא לתקנתא לא עבדינן ככא מציעא ה, ב

עיקרון שהנחה את חכמים בתקנת תקנות, שלא תיקנו תקנות שמטרתן רק לגדור תקנות אחרות שתיקנו.

ראה גם ערך: "היא גופה גזירה, ואנן ניקום ונגזר גזירה לגזירה?!"

תְּקַנְתוּ קְלָקְלָתוֹ סנהדרין כב, ב

בזמן שביית המקדש היה קיים, היו הכהנים אסורים לשנות יין בזמן משמרתם, ומותרים בשאר הזמן. חורכן בית המקדש, שקלקל את הסדר והקביעות של משמרות הכהונה (שהרי "נתבלבל" הסדר), הוא גם זה שחיקן את הכהנים, והסיר מעליהם מגבלה זו. זאת מפני שאין בית ואין עבודה, ואין חוששים שמא ייבנה הבית פתאום.

תְּקַנְתֶּם אֶת רְבוֹ, וְאֵת עֲצָמוֹ לֹא תְּקַנְתֶּם גיטין מא, א

פותרתם את בעיית האדון, אך לא את בעיית העבד עצמו. על מי ש"חציו עבד וחציו בן חורין" (ע"ע), אמרו בית הלל, שעובד את רבו יום אחד, ויום אחד הוא חופשי לעצמו, ונמצא חציו ברשות רבו וחציו ברשות עצמו. אמרו להם בית שמאי לבית הלל: תיקנתם את רבו, שלא יפסיד ממעמדו המיוחד של העבד, אך לא תיקנתם את העבד עצמו: לשאת שפחה כנענית אינו יכול, מפני שחציו בן חורין, ובן חורין אסור בשפחה כנענית; לישא בת חורין אינו יכול, מפני שחציו עבד, ואסור בבת חורין; להיבטל מפרייה ורבייה אינו רשאי, מפני שהעולם נברא לכך, שנאמר "לא תוהו בראה לשבת יצרה" (ישעיה מה, יח). בעקבות דברים אלה, קיבלו בית הלל את הפתרון שהציעו בית שמאי לאותה בעיה, והוא שישוחרר העבד, ויתחייב בשטר לשלם את חצי דמיו לאדון השני.

תְּרֵי וְתֵרֵי נִינְהוּ יבמות פח, א

שתי כתות עדים המכחישות זו את זו – שזו מעידה כך, וזו מעידה כך – נשוא העדות מוטל בספק השקול. ראה גם ערך: "אוקי תרי להדי תרי"; "עדות מוכחשת".

תְּרֵי כְּמָאָה, וְכָמָה כְּתָרֵי יומא פג, א

כוחם של שני עדים כמאה עדים, וכוחם של מאה עדים כשניים. כלומר, אין הברל אם מעידים כפנינו שניים או מאה. למשל, שני עדים המעידים עדות אחת, וכנגדם מאה עדים המעידים עדות אחרת באותו ענין, אין עדיפות לכת בת מאה העדים, והרי זה כאילו העידו שניים כנגד שניים, ועדיין נותר הענין מוטל בספק (ע"ע: "תרי ותרי נינהו").

תְּרֵי קְרָאֵי לְמָה לִי? בבא מציעא לא, ב

שני פסוקים למה לי? ! שאלה בתמיהה: מדוע צדיכים שני פסוקים במקרא ללמוד מהם הלכה אחת, והלא די בפסוק אחד כדי ללמוד אותה הלכה? ! למשל, נאמר בתורה, בדיני השבת משכוך לבעליו העני: "אם חבול תחבול

תְּרַתִּי?? ! בבא קמא כא, א

דבר והיפוכו: שני דברים הסותרים ונוגדים זה את זה?! ביטוי המופיע במהלך המשא ומתן התלמודי, ומשמעותו: והלא שני הדברים שנאמרו סותרים זה את זה?!

תְּרַתִּי לְגִרְיֵעוּתָא; תְּרַתִּי לְמַעְלִיּוּתָא בבא קמא צט, ב

תּרתי לגריעותא משמעו שני דברים לרעה; רעה מכל צד. תּרתי למעליותא – שני דברים לטובה; טובה מכל צד. מעשה באדם שבא לשאול את האמורא רב לגבי בהמתו שנשחטה אצל השוחט. הטריף רב את הבהמה, ופטר את השוחט מפיצוי על השחיטה הפסולה. כשפגשו רב כהנא ורב אסי את בעל הבהמה, אמרו לו: "עשה בך רב שתיים". התלמוד דן בשאלה: מה התכוונו לומר רב כהנא ורב אסי? אם התכוונו לתּרתי לגריעותא, היינו שהיה צריך להכשיר את הבהמה, משום שיש מי שסובר שבהמה כזו כשרה, ואף אם הטריף אותה היה צריך לחייב את הטבח בתשלומים, הדבר לא ייחכן, משום שאסור לומר כגון זה, כשם שאסור לדיין לומר לאחר שיצא מבית הדין: "אני מזכה וחברי מחייבים, אבל מה אעשה שחברי רבו עלי" (ע"ע: "גלי רדיא"). על כן התלמוד מסיק, שאמרו לו, ששתיים למעליותא עשה לו רב: שמנע אותו מספק איסור, לגבי כשרות הבהמה, שמא באמת פסולה היא; ושמנע אותו מספק גולה, כשלא חייב את השוחט לשלם לו, שמא הבהמה כשרה, והשוחט פטור מלשלם.

תְּרַתִּי לְרִיעוּתָא קידושין עט, א

חסרון כפול ומכופל. יש בפנינו שני גורמים המערערים את החזקה. למשל, מקווה שנמדד ונמצא שיעורו חסר, ולפני כן טבלו במקווה דבר טמא כדי לטהרו, הטבילה אינה מועילה, והדבר שנטבל נשאר טמא. זאת מפני שיש "תּרתי לריעותא": שהדבר יש לו חזקת טמא; ושהמקווה נמצא חסר. במקרה זה מצטרפים שני החסרונות לבטל את חזקת טהרת המקווה, והדבר נשאר בחזקת טומאתו.

תְּשֵׁב עַד שֶׁתִּלְבֵּין רֹאשָׁה כחוכות קט, א

חישאר בעיגונה עד שתודקן, וילבינו שערות ראשה. המארס אישה, והבטיח אביה לחתן סכום כסף, אם אין האב נותן את הכסף, התתן אינו חייב לשאת את האישה או לגרשה, אלא "חשב האישה עד שתלבין ראשה".

ראה גם ערך: "או כנוס, או פטור"; "פשט לו את הרגל".

תְּשׁוּבָה גְּנוּבָה הַשִּׁיבוּ עֲבוּדָה זֹה מִד, ב

תשובה שאין בה ממש, ומטרתה רק לדחות את השואל בקש, ובלבד שלא יוסיף וישאל. כך היו חלק מן התשובות שהשיבו חכמי ישראל לחכמי אומות העולם במגמה לרצותם ולהניח את דעתם, ולא דווקא מתוך התמודדות עם נשוא השאלה. דאה גם ערך: "דחיה בקש".

תְּשׁוּבָתָן קָשָׁה בְּכֹא קִמָּא צַד, ב

קשה להם לעשות תשובה. נאמר על הרועים והגבאים והמוכסים, שתשובתם קשה, מפני שגזלו את הרכים (ע"ע: "גול הרבים"), וכשהם באים לעשות תשובה ולהשיב את הגזלה, אינם יודעים למי להחזיר. דאה גם ערך: "גול הנאכל".

מפתח העניינים

מפתח העניינים

- אאוגרייהו זילי, ראה: סהדי
 שקרי – אאוגרייהו זילי 274
 אב ובן, ראה: אבא לגביה בריה אחולי
 אחיל 1
 אבא לגביה בריה שעבודי משעביד
 נפשיה 1
 אפילו במקום בריה – נפשיה עדיפא
 ליה 52
 בני בנים הרי הם כבנים 71
 האי ברא והאי לאו ברא 109
 ינוקא במילי דאבוה לא ידע 170
 יפה כח הבן מכח האב 171
 לא חציף איניש לשוויי לאבוה
 שליח 202
 נאמן התינוק לומר: כך אמר לי
 אבא 259
 עורבא בעי בניה וההוא גברא לא בעי
 בניה 293
 אבא לגבי בריה – אחולי אחיל 1
 אבא לגבי בריה – שעבודי משעביד
 נפשיה 1
 אבד המשכון – אבדו מעותיך 1
 אבד קתא דמגלא – אבדו אלפא זוזי 1
 אבות נזיקין 1
 אבידה, ראה: אבד המשכון אבדו
 מעותיך 1
 אבד קתא דמגלא אבדו אלפא זוזי 1
 ארם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה
 ושעה 5
 ררוש את אחיך אם רמאי הוא אם אינו
 רמאי 105
- יאוש שלא מדעת 159
 פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי
 אתה מתעלם 304
 אבידה מדעת 2
 אבידת גופו 2
 אביהן של יתומין 2
 אביר שבאבירים, ראה: אפילו קל שבקלין
 ונחמנה פרנט על הצבור... 53
 אבן, ראה: אדחה אבן אחר הנופל 4
 אבק לשון הרע 2
 אבק רבית 2
 אגב אונסיה גמר ומקנה 3
 אגב אורחא 3
 אגב גררא נסכה 3
 אגר בטילא 3
 אגר נטר, ראה: כל אגר נטר ליה
 אסור 182
 אגרת, ראה: קריינא דאיגרתא איהו ליהו
 פרונקא 323
 אגרת מרד 4
 אדחה אבן אחר הנופל? 4
 אדם – אית ליה מזלא; בהמה – לית
 לה מזלא 4
 אדם כהול על ממנו 4
 אדם דש בעקביו, ראה: עוונות שאדם דש
 בעקביו 292
 אדם ובהמה, ראה: אדם – אית ליה מזלא;
 בהמה – לית לה מזלא 4
 אדם חשוב 5
 אדם מבריח עצמו מן השכועה, ואין
 אדם מברית עצמו מן התשלומים 5

- אדם מועד לעולם 5
 אדם נאמן על עצמו יותר ממאה
 איש 5
 אדם עשיר למשמש בכיסו בכל שעה
 ושעה 5
 אדם עשיר לפרוע בחוך זמנו, ראה: עבד
 איניש דפרע כגו זימניה 285
 אדם עשוי שלא להשביע את בניו 6
 אדם עשיר שלא להשביע את עצמו 6
 אדם פורע בחוך זמנו, ראה: עבד איניש
 דפרע כגו זימניה 285
 אדם קרוב אצל עצמו 6
 אדם רוצה בקב שלו מחשעה קבין של
 חבירו 6
 אדעתא דרבנן מקדש, ראה: כל דמקדש
 אדעתא דרבנן מקדש 183
 אדרבא איפכא מסתברא, ראה: איפכא
 מסתברא 43
 או כנוס או פטור 7
 אוגיד בדנקא – אכיל כוזא? ! 7
 אודיתא 7
 ארוב ושונא, ראה: דרחים ליה לא חזי ליה
 חובה... 106
 אוי לי אם אומר, אוי לי אם לא אומר 7
 אוכל דג מבאיש, לוקה ונותן מאה
 מנה 8
 אוכל נבלות להכעיס, ראה: מומר אוכל
 נבלות להכעיס 226
 אוכל נבלות לתיאבון, ראה: מומר אוכל
 נבלות לתיאבון 226
 אומדנא, ראה: אנן סהרי 49
 אומדנא דמוכח 8
 אומן קונה כשבח כלי 8
 אומר לא לויחי כאומר לא פרעתי דמי,
 ראה: כל האומר לא לויחי כאומר לא
 פרעתי דמי 184
 אומר מותר קרוב למויד 9
 אומר על מנת כאומר מעכשיו דמי,
 ראה: כל האומר על מנת כאומר מעכשיו
 דמי 184
- אונאה, ראה: אין אונאה לפרשות 25
 אין אונאה לקרקעות 25
 אין אונאה לתגר 26
 כל השערים ננעלים חוץ משער
 אונאה 189
 עד שיראה לתגר או לקרובו 288
 עד שתות מחיל איניש 289
 קרקע – ליה בה אונאה 324
 אונאת דברים 9
 אונס, ראה: אגב אונסיה גמר ומקנה 3
 זווי הוא דאנסוה 141
 כל דמזבין איניש אי לאו ראניס לא הוה
 מזבין 183
 קרוב לאונס וקרוב לפשיעה 322
 שמה אתה דן על שונג כמזיד ועל אונס
 כרצון 353
 תחלתה באונס וסופה כרצון 364
 תחלתו בפשיעה וסופו באונס 364
 תלויהו וזבין וזבינה וזביני 366
 אונס – רחמנא פטריה 9
 אונסא דלא שכיח 9
 אוצרי פירות 10
 אוקי מילתא אחזקתיה, ראה: העמד דבר
 על חזקתו 126
 אוקי ממונא בחזקת מדיה 10
 אוקי תרי להדי תרי 10
 אוריני לא מורינן, ואי
 עבדי – עבדי 10
 אורחים, ראה: ארזי ופרחי 55
 אזהרה, ראה: אין מזהירין מן הדין 34
 אין עונשין אלא אם כן מזהירין 38
 אויל סומקא ואתי חזורא 11
 אחד במקום שנים, ראה: אין דכריו של
 אחד במקום שנים 28
 אחד כפה ואחד בלב 11
 אחזקי איניש בגנבי – לא
 מחזקינן 11
 אחראין לרמאין, ראה: אין אנו אחראין
 לרמאין 26
 אחרין אחרון נשכר 11

אי לאו דדלאי לך חספא, לא משכחת
 מרגניתא תותיה? ! 16
 אי לאו עכברא, חורא מנא ליה? 16
 אי לית ליה ללווה, לאו בחר ערבא אזיל
 מלה? 17
 אי מיקנא – לא מיכפל, אי מיכפל – לא
 מיקנא 17
 איבה, ראה: משום איבה 252
 איבעיא, ראה: בחר דבעיה הדר
 פשטה 76
 איגלאי מילתא למפרע 17
 איגרת, ראה מפתח: אגרת
 איהו הוא דאפסיד אנפשיה 18
 איהו לא טעין, אנן ליטעון ליה? 18
 איהו שוטה? זה המאבד כל מה
 שנותנים לו 18
 אידי דתנא רישא – תנא נמי סיפא 18
 איכא דגיחא ליה בחלא, ואיכא דגיחא
 ליה בחמרא 19
 אילם, ראה: פתח פיך לאלם 306
 אילן גדול, ראה: אם ביקשת ליחונק היחלה
 באילן גדול 45
 אין אדם דן גזירה שוה מעצמו 19
 אין אדם דר עם נחש בכפיפה 19
 אין אדם חוטא ולא לו 20
 אין אדם טורח בסעודה ומפסידה 20
 אין אדם מוציא דבריו לבטלה 20
 אין אדם מיפייס במומין 20
 אין אדם מעיד על ידי עצמו, ראה: אין
 אדם נאמן על ידי עצמו 22
 אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו 21
 אין אדם מעמיד עצמו על ממונו 21
 אין אדם מצוי לשקר בשעת מיתה 21
 אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו 21
 אין אדם משטה בשעת מיתה 22
 אין אדם משים עצמו רשע 22
 אין אדם משמר מה שביד חבירו 22
 אין אדם מת ומשלם, ראה: קם ליה
 בדובה מיניה 319
 אין אדם נאמן על ידי עצמו 22

אחרי רבים להטות 12
 אחריות, ראה: נכסים שיש להם אחריות:
 נכסים שאין להם אחריות 266
 שטר שאין בו אחריות 345
 אחריות – טעות סופר 12
 אחריות נכסים, ראה: נכסים שיש להם
 אחריות; נכסים שאין להם אחריות 266
 אחריות שילוחית, ראה: אין שליח לדבר
 עבירה 40
 אטו ברשיעי עסקינן? 12
 אטו כולהו בחדא מחתא
 מחתינהו? 12
 אטו כולהו נשי דינא גמירי? ! 12
 אטו כל דמגבי, כבי דינא מגבי? 13
 אטו כל דמגרש, כבי דינא
 מגרש? ! 13
 אטולא, ראה: חוכא ואטלולא 147
 אטרוחי בי דינא בכדי – לא
 מטרחינן 13
 אטרוחי בי דינא תרי זמני – לא
 מטרחינן 14
 אי אגרא – לא פגרא; אי פגרא – לא
 אגרא 14
 אי איישר חיל – אבטליניה 14
 אי אפשי בתקנת חכמים 14
 אי אפשר דליכא חד במדינת הים דלא
 גיחא ליה 14
 אי אפשר לצמצם: אפשר לצמצם 15
 אי אתה נאמן לפסול את בניך, ראה:
 נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן
 לפסול את בניך 259
 אי בטלי דיני – בטלי גזירפטי 15
 אי בעית, אימא קרא, ואי בעית, אימא
 סברא 15
 אי דייקינן כולי האי, לא הוה תנינן 15
 אי דלית דורא – דלינא; ואי לא – לא
 דלינא 16
 אי הוו ירבי ליה כל חללא דעלמא, לא
 הוי קא משגי בדיבוריה 16
 אי לא קטלח – לא תדחל 16

- אין גוזרין גזירה על הצבור, אלא אם כן
 רוב הצבור יכולין לעמוד בה 28
 אין גזירה שוה למחצה 28
 אין דבר שבעררה פחות משניים, ראה:
 דבר שבעררה 94
 אין דבריו של אחד במקום שנים 28
 אין דוחין נפש מפני נפש 28
 אין דגין אפשר משאי אפשר 29
 אין דגין את האדם אלא לפי מעשיו של
 אותה שעה 29
 אין דרכה של אשה לחזר על בתי
 דינים 29
 אין הבעל נוטל בראוי ככמותו, ראה:
 מוחזק; ראוי 224
 אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי
 כפל 30
 אין הולכין בממון אחר הרוב 30
 אין היקש למחצה 30
 אין הכרעה שלישיית מברעת 30
 אין הלכה כשיטה, ראה: לאו הלכתא
 איתמר אלא שיטה איתמר 210
 אין הנדון דומה לראיה 30
 אין ולא ורפיא ביריה 31
 אין זו דרך מוציאתו מידי עבירה 31
 אין זו הוראה אלא טעות 31
 אין חבוש מתיר עצמו מבית
 האסורים 31
 אין תבין לאדם אלא בפניו, ראה: זכין
 לאדם שלא בפניו ואין חבין לו אלא
 בפניו 142
 אין חוששין לבית דין טועין 31
 אין חזקה לנזקין 31
 אין טוענין למסית 32
 אין כאן בית מיוש 32
 אין כבודו מחול, ראה: מלך שמחל על
 כבודו – אין כבודו מחול 237
 אין לדבר סוף, ראה: אם כן אין לדבר
 סוף 46
 אין לה שיעור, ראה: דרך המלך אין לה
 שיעור 107
 אין אדם נתפס על צערו 22
 אין אדם עובר עבירה, אלא אם כן
 נכנסה בו רוח שטות 23
 אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות 23
 אין אדם עושה קנוניא על הקדש 23
 אין אדם עשוי לפרוע בתוך זמנו, ראה:
 לא עביד איניש דפרע בנו זימניה 206
 אין אדם פודע תוך זמנו, ראה: לא עכיר
 איניש דפרע בנו זימניה 206
 אין אדם קרוב אצל ממונו 23
 אין אדם רואה חובה לעצמו 23
 אין אדם רוצה שיטול מעות ויפרח
 באויר 24
 אין אדם רוצה שיתן מעותיו, וידרסוהו
 אחרים 24
 אין אדם רוצה שתתבוזה אשתו בבית
 דין 24
 אין אדם רשאי לחבול בעצמו 24
 אין אדם רשאי לקצץ נטיעותיו 25
 אין אדם שותה בכוס, אלא אם כן
 בודקו 25
 אין אדם תובע, אלא אם כן יש לו
 עליו 25
 אין אומן קונה בשבח כלי, ראה: אומן
 קונה בשבח כלי 8
 אין אונאה לפרוטות 25
 אין אונאה לקרקעות 25
 אין אונאה לתגר 26
 אין אחר קנין כלום 26
 אין איסור חל על איסור 26
 אין אלו אלא דברי נביאות 26
 אין אנו אחראין לרמאים 26
 אין אפורפוס לעריות 27
 אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה 27
 אין בו ממש, ראה: דבר שאין בו
 ממש 93
 אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין
 חבירו, עד שיהיה גדול ממנו בחכמה
 ובמנין 27
 אין כדירה 27

אין נותנים זמן לחבלות 37
 אין נתינת קטן כלום 37
 אין סדר למשנה 37
 אין ספק מוציא מידי ודאי 37
 אין עד נעשה דיין 37
 אין עונשין אלא אם כן מזהירין 38
 אין עונשין מן הדין 38
 אין עליו תשובה, ראה: קל וחומר שאין עליו תשובה 317
 אין עניות במקום עשירות 38
 אין עסוקין ביישובו של עולם 39
 אין פרהסיא פחותה מעשרה 39
 אין קטיגור נעשה סניגור 39
 אין קנין לאשה בלא בעלה 39
 אין רוח חכמים נוחה הימנו 40
 אין ריבוי אחר דיבוי אלא למעט, ראה: אין מיעוט אתר מיעוט אלא לרבות 34
 אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר 40
 אין שוטה נפגע 40
 אין שטר לאחר מיתה 40
 אין שליח לדבר עבירה 40
 אין שליח עושה שליח 41
 אין שעת הרחק ראייה, 41
 ראה גם: שעת הדתק 357
 אין שתי ידיים זוכות כאחת 41
 אין תנאי בנישואין 41
 אינה יורדת עמו, ראה: עולה עמו, ואינה יורדת עמו 292
 אינה לשכירות אלא לבסוף, ראה: ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף 173
 אינו דומה ביישור בבית המרחץ לביישור כשוק 42
 אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים 42
 אינו דומה נמחק פעם אחת לנמחק שתי פעמים 42
 אינו יודע כטיב גיטין וקידושין, ראה: כל שאינו יודע כטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם 192

אין להם שיעור, ראה: דברים שאין להם שיעור 97
 אין לו בושת, ראה: שוטה – אין לו בושת 340
 אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות 32
 אין לו עליו אלא תרעומות 32
 אין לו שמירה אלא סכין 33
 אין לך בו אלא משעת חידוש 33
 אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולה מוכסין, ושיש בה ליסטים שאין כולה ליסטים 33
 אין למדין מן הכללות 33
 אין לרבו רשות עליו, ראה: עבד שאין לרבו רשות עליו – אין קרוי עבד 281
 אין מביאין ראייה מן הקטן 34
 אין מביאין ראייה מן השוטים 34
 אין מוריין כן, ראה: הלכה ואין מוריין כן 122
 אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה, ראה: יודע לטהר את השרץ מן התורה 166
 אין מזההין מן הדין 34
 אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות 34
 אין מיתה למחצה 35
 אין מלקות למחצה 35
 אין מעמידים פרנס על הצבור, אלא אם כן גמליכם בצבור 35
 אין מעמידים פרנס על הצבור, אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, ראה: קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו 314
 אין מעשה קטנה כלום 35
 אין מקרא יוצא מידי פשוטו 36
 אין מרחמין בדין 36
 אין משגיחין בבת קול 36
 אין משיבין את הארי לאחר מיתה 36
 אין משלשין במכות, ראה: משלשין בממון ואין משלשין במכות 253
 אין משנין ממנהג המדינה 36

- אישה, ראה מפתח: אשה
 אישה ואיש, ראה מפתח: אשה
 אישה ובנה, ראה מפתח: אשה
 אישה ובעלה, ראה מפתח: אשה
 אישתני, ראה: הואיל ואישתני
 אישתני 112
 אישתרי, ראה: הואיל ואישתרי
 אישתרי 112
 אית ליה קלא, ראה: שטר – אית ליה
 קלא 343
 אית לך רשותא לאפוקי, ראה: נהי דאית
 לך רשותא לאפוקי; לאזוקי לית לך
 רשותא 260
 איתגרת ליה – פוץ עמריה 44
 איתתא דייקא ומינסבא, ראה: אשה
 דייקא ומינסבא 56
 איתתא לבי תרי – לא חזיא 44
 אל יבזבו יותר מחמש, ראה: המבזבו אל
 יבזבו יותר מחמש 124
 אל יחבל הוא בעצמו, ראה: מיטב
 שיטלנה מי שנתנה, ואל יחבל הוא
 בעצמו 225
 אל ילכין פני חברו ברבים, ראה: נוח לו
 לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש... 260
 אל ישחה אדם בכוס זה, ויתן עיניו בכוס
 אחר 44
 אל ישתכר יותר על שרות, ראה:
 המשתכר אל ישתכר יותר על
 שרות 124
 אל תדין את חברך עד שתגיע
 למקומו 44
 אל תעש עצמך כעורכי הדיינין 44
 אל תקדי 45
 אלו ואלו דברי אלהים חיים 45
 אליהו, ראה: אם יבא אליהו ויאמר אין
 שומעין לו 46
 יהא מונח עד שיבא אליהו 166
 אלים; אלם, ראה: הכי דאינאן אל ולכולהו
 אלמי חברך 119
 כל דאלים גבר 182
- אינו לפי כבודו, ראה: זקן ואינו לפי
 כבודו 143
 אינו מן היישוב 42
 אינו מצווה ועושה, ראה: גדול המצווה
 ועושה ממי שאינו מצווה ועושה 80
 אינו נאמן על של עצמו, ראה: נאמן הוא
 על של חברו ואינו נאמן על של
 עצמו 259
 אינו עומד בדיבורו, ראה: מי
 שפרע... 230
 אינון ערבין ביה, ראה: נכסוהי רבר
 איניש – אינון ערבין ביה 265
 אינו יודע מה אתה סח 42
 אינו ניוונת ואינו עושה 43
 איסור; איסור והיתר, ראה: אין איסור חל
 על איסור 26
 הפה שאסור הוא הפה שהתיר 127
 חמירא סכנתא מאיסורא 151
 כח דהיתירא עדיף 179
 לא דיין מה שאסרה התורה 200
 לא שביק איניש היתרא ועביד
 איסורא 207
 מורה היתר 228
 ממונא מאיסורא לא ילפינן 239
 עבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו
 כהיתר 286
 עד אחד נאמן באיסורין 286
 פשט איסורו ברוב ישראל 305
 קנסינן החירא משום איסורא 321
 שרה לנפשה חתיכה דאיסורא 340
 איסור גברא; איסור חפצא 43
 איסור וממונא, ראה: ספק איסורא לחומרא;
 ספק ממונא לקולא 277
 איסור חל על איסור, ראה: אין איסור חל
 על איסור 26
 איסורא וסכנתא, ראה: חמירא סכנתא
 מאיסורא 151
 איסורא לא נוחא ליה דליקני 43
 איסורא מממונא לא ילפינן 43
 איש ואישה, ראה מפתח: אשה

אנן סהדי 49
 אסופי 49
 אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא 49
 אסיא דמגן במגן, מגן שוי 49
 אסמכתא, ראה: דלא כאסמכתא ודלא
 כטופסא דשטרי 102
 מפריחי יונים 247
 אסמכתא בעלמא 50
 אסמכתא לא קניא 50
 אף הן מרכיז שופכי דמים בישראל 50
 אף על פי שאין ראייה לדבר, זכר
 לדבר 50
 אף על פי שחטא, ישראל הוא 51
 אפוטרופא דמפסיד מסלקינן ליה 51
 אפוטרופא לדיקנני לא מוקמינן 51
 אפוטרופוס, ראה: אביהן של יחומין 2
 אין אפוטרופוס לעריות 27
 אפוטרופא דמפסיד מסלקינן ליה 51
 אפוטרופא לדיקנני לא מוקמינן 51
 אפוטרופוס לעריות, ראה: אין
 אפוטרופוס לעריות 27
 אפותיקי 51
 אפילו אחת מוכר שער ראשך, אתה נותן
 לה כתובתה 51
 אפילו במקום בריה – נפשיה עדיפא
 ליה 52
 אפילו מגלימא דעל כחפיה 52
 אפילו נשיא שבישראל, אין שומעין
 לו 52
 אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרין
 לפניו 52
 אפילו עני שבישראל, רואין אותם
 כאילו הם בני חורין שירדו
 מנכסיהן 53
 אפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על
 הצבור, הרי הוא כאביר
 שבאבירים 53
 אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה
 מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו
 זכות, ניצול 53

אם אינו ענין לדבר זה, תנהו ענין לדבר
 אחר 45
 אם ביקשת ליחנק – היתלה באילן
 גדול 45
 אם כבוד לך הדבר בכקר – אמרהו, ואם
 לאו – אל תאמרהו 45
 אם הלכה – נקבל, ואם לדין – יש
 תשובה 46
 אם ובנה, ראה: לא עבדי גשי דחנקן
 בנייהו 206
 אם יבא אליהו ואמר, אין שומעין לו
 אם כן, אין לדבר סוף 46
 אם כן, מה הפסיד הרמאי? 47
 אם כן, מה בח בית דין יפה? 47
 אם לדין יש תשובה, ראה: אם הלכה נקבל
 ואם לדין יש תשובה 46
 אם למסורת, ראה: יש אם למסורת; יש אם
 למקרא 172
 אם למקרא, ראה: יש אם למסורת; יש אם
 למקרא 172
 אם עבד מהני, ראה: כל מילתא דאמר
 דהמנא לא תעביד – אם עבד מהני 190
 אם ערבת – עדבת על מנת לשלם 47
 אם דאית דור שצדות באות עליו, צא
 ובדוק בדייני ישראל 47
 אם ראשונים בני מלאכים – אנו בני
 אנשים; ואם ראשונים בני
 אנשים – אנו כחמורים 48
 אמונה, ראה: נשאת ונתת כאמונה? 270
 אמירה לגבוה, ראה: אמירתו לגבוה
 כמסירתו להדיוט 48
 אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט 48
 אמנה, ראה: שטר אמנה 343
 אמת, ראה: ניכרין דברי אמת 264
 אמתלא 48
 אנו לא חילק ידענא ולא בילק ידענא,
 אנו שמעתא ידענא 48
 אנו כחמורים, ראה: אם ראשונים בני
 מלאכים... 48
 אנן אחותנין ליה ואנן מסקינן ליה 49

- אין קנין לאשה בלא בעלה 39
 איהתא לכי חרי לא חזיא 44
 אל ישחה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס
 אחר 44
 אשת ליסטטים כליסטטים 58
 אשתו כגופו דמי 58
 באה מחמת טענה 62
 בושטה של אשה מרובה משל איש 65
 בעינא חוטרא לידא ומרא
 לקבורה 72
 בעל בנכסי אשתו לוקח הוי 73
 בעל כאשתו 73
 גברי בעי חיי נשי לא בעי חיי 80
 דברים שבינו לבניה 97
 היאך סוימא מתר באשתו 116
 הפיכת שולחן 128
 השה הכתוב אשה לאיש לכל דינים
 שבתורה 130
 השה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות
 שבתורה 130
 השה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין
 שבתורה 131
 טב למיתב טן רו מלמיחב
 ארמלו 155
 טלטולי דגברא קשין מדאיתחא 157
 יד אשה כיד בעלה 163
 ידו כידה; ידו עדיפא מירה 164
 יושבת בקתדרא 169
 יותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה
 רוצה להנשא 169
 כדי שלא תהא קלה בעיניו
 להוציאה 176
 לא הנחת בח לאברהם אבינו שיושבת
 תחת בעלה 201
 לא עבדי נשי רחנקן בנייהו 206
 לחיים ניתנה ולא לצער 212
 מה שקנתה אשה קנה בעלה 223
 מוכת עץ 225
 מסאנא ררב מברעאי לא בעינא 240
 מעשה ידיה 244
- אפקעינהו רבנן לקידושין מוניה 53
 אפקעתא דמלכא 54
 אפשר לצמצם, ראה: אי אפשר לצמצם;
 אפשר לצמצם 15
 אפשר משאי אפשר, ראה: אין דנין אפשר
 משאי אפשר 29
 אצבע בין שיניה, ראה: נתנה אצבע בין
 שיניה 271
 אקילו בה רבנן, ראה: משום עיגונא אקילו
 בה רבנן 252
 אקראי בעלמא 54
 ארבע אמות על ארבע אמות - 54
 ארבע אמות של אדם קונות לו בכל
 מקום 54
 ארבע מיתות בית דין 54
 ארבעה אבות נזיקין, ראה: אבות
 נזיקין 1
 ארבעה לצלא, ארבעה לצללא 55
 ארבעים חסר אחת 55
 ארבעת לי אריא אמצראי 55
 ארחי ופרחי 55
 ארי אברחי לך ממצרא 55
 אריא הוא דרביע עליה 56
 אריה אורב, ראה: דמית עלי כאריא
 ארכא 103
 אריה ריבין, ראה: אריא הוא דרביע
 עליה 56
 אדכביה אחרי רכשי 56
 ארץ ישראל, ראה: הכל מעלין לארץ
 ישראל 120
 אש, ראה: אשו משום חיציו; אשו משום
 ממונו 57
 אשה, ראה: אטו כולהו נשי דינא
 גמירי 12
 אין אדם דר עם נחש בכפיפה 19
 אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית
 דין 24
 אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה 27
 אין דרכה של אשה לחזר על בתי
 דינים 29

- אתי דיבור ומבטל דיבור 59
 אתי עשה ודחי לא תעשה, ראה: מצוות
 עשה; מצוות לא תעשה 248
 אתי שטרא ומרע לשטרא 59
 אתין וגמין 59
 אתרתי תלח – גנבא לא מיקטל 60
- נחת רוח עשיתי לבעלי 263
 עוברת על דת משה; עוברת על דת
 יהודית 291
 עולה עמו ואינה יורדת עמו 292
 קפון זבין ארעא; מתון נסיב
 איחתא 322
 קרקע עולם 324
 רוב בעילות אחר הבעל 330
 רוצה אשה בקב וחיפלות מתשעה קבין
 ופרישות 333
 שאר כסות ועונה 335
 שבה בית אביה 336
 שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר
 ומקלקלת על בעלה 350
 שמים בניי לביניך 355
- אשה כושה לבא לבית דין 56
 אשה דייקא ומינסבא 56
 אשה כבעלה 56
 אשה קודמת לאיש לכסות ולהוציאה
 מבית השבי 57
 אשה רעה וכתובתה מרובה – צרתה
 כצדה 57
 אשו משום חציו; אשו משום
 ממונו 57
 אשלי רברבי 57
 אשם תורם, ראה: כל המשנה ובא אחר
 ושינה בו – פטור 187
 אשראי – ספק אתי ספק לא אתי 57
 אשרו דין שמחמץ את דינו, ראה: מחמץ
 את דינו 229
 אשת ליסטים כליסטים 58
 אשתו – כגופו דמי 58
 אשתמוטי הוא דקא מישתמט
 מיניה 58
 את מהימנת לי בשבועה, האיך לא
 מהימן לי בשבועה 58
 אתה מצוה עליו לפרנסו, ואי אתה מצוה
 עליו לעשרו 58
 אתה עושה בתוך שלך, ואני עושה בתוך
 שלי 59
- כא כמחתרת, ראה: הבא כמחתרת גידון
 על שם סופו 110
 כא הרוג ברגליו 61
 כא זה, ולימד על זה 61
 כא להרגך, ראה: הבא להרגך השכם
 להרגו 110
 בא לימלך – אין מורין לו 61
 בא ללמד, ונמצא למד 61
 בא על ארוסתו בבית חמיו, ראה: הבא על
 ארוסתו בבית חמיו 110
 באה לו לאדם ממקום אחר, ראה: נחלה
 הבאה לו לאדם ממקום אחר 262
 באה מחמת טענה 62
 באשר משפטו שם פעלו 62
 בכואה דכבואה 62
 בכיחי ולא בכקתי 62
 בגמר דבריו ארם נתפס 63
 בדותא היא 63
 בדידי הוה עובדא 63
 בדיקה, ראה: בודקין לכסות ואין בודקין
 למזונות 64
 בדיקות, ראה: דרישה וחקירה 107
 כל המרכה בבדיקות הרי זה
 משובה 186
 בהדי הוצא לקי כרבא 63
 בהדי סהדי שקרי למה לוי? 63
 בההיא הנאה 64
 בההיא הנאה דקא גנפיק ליה קלא
 דאיניש מהימנא הוא, גמיר ומשעבד
 נפשיה 64
 בהמה ואדם, ראה מפתח: אדם ובהמה
 בודקין לכסות, ואין בודקין
 למזונות 64

- בעלים מטפלין בנבילה** 73
בפירוש איתמר, ראה: לאו בפירוש
איתמר, אלא מכללא 209
בקעה מצא וגדר כה גדר 74
בר דעת, ראה: חרש שוטה וקטן לאו בני
דיעה נינהו 154
בר הכי 74
בר סמכא 74
בר שליחות, ראה: חרש שוטה וקטן לאו
בני שליחותא נינהו 154
ברור הדבר כבוקר, ראה: אם ברור לך
הדבר כבוקר אמרהו... 45
ברור לו מיתה יפה 74
ברותא היא 74
ברזל ממית בכל שהוא 75
ברי ושמא – כרי עדיף 75
כריחה, ראה: אדם מכריח עצמו מן
השכועה... 5
כרירה, ראה: אין כרירה 27
כרכת הבית ברובה 75
כשביל שאני זכר הפסדתי?! 75
כשופטני עסקינן? 75
כשמים היא, ראה: לא כשמים היא 199
כשמירתו הכשרתי את נזקו, ראה: כל
שחבחי כשמירתו הכשרתי את נזקו 192
בשן ועין, ראה: יצא בשן ועין 171
בת דינא – בטל דינא 76
בת קול, ראה: אין משגיחין בבת קול 36
בתר גנבא גנוב, וטעמא טעים 76
בתר דבעיה – הדר פשטה 76
בתרי זמני הוי חזקה; בתלת זמני הוי
חזקה 76
בתרי קטלי קטלת ליה? 77
גבוה והדיוט, ראה: אמירתו לגבוה
כמסירתו להדיוט 48
קדש שלא מדעת כהדיוט מדעת
רמי 129
קשה גול הדיוט מגזל גבוה 324
בני נח, ראה: שבע מצוות בני נח 337
בני שליחותא, ראה: חרש שוטה וקטן לאו
בני שליחותא נינהו 154
בני תרבות 72
בנים, ראה: בעינא חוטרא לידא ומרא
לקבורה 72
בנין אב 72
בנין דכרין, ראה: כתובת בנין דכרין 197
בעיה, ראה: בתר דבעיה הדר פשטה 76
בעילה, ראה: הפיכת שולחן 128
כמכחול בשפופרת 194
לא דומה נבעלת באשפה לנבעלת
בחופה 200
קירושין שאין מסורין לכיאה 316
קרקע עולם 324
בעילת זנות, ראה: אין אדם עושה בעילתו
בעילת זנות 23
בעין יפה נותן, ראה: נותן מתנה – בעין
יפה נותן 261
בעינא חוטרא לידא ומרא לקבורה 72
בעינא ליה ומצערנא ליה 72
בעל בכנסי אשתו – לוקח הוי 73
בעל דברים, ראה: לאו בעל דברים דידי
את 209
בעל דין, ראה: לאו בעל דברים דידי
את 209
מטעים דבריו לדיין קודם שיבוא כעל
דין חבירו 230
בעל הבית, ראה: יד פועל כיר בעל
הבית 164
כל המעביר על דעתו של כעל הבית
נקרא גולן 185
בעל הבית טרוד בפועליו 73
בעל ואישה, ראה מפתח: אשה
בעל חוב 73
בעל חוב, ראה: ממרי רשותן פארי
איפרע 240
בעל כאשתו 73
בעל מחשבות, ראה: יבא בעל מחשבות
ויפרע מכם 162

- גזומא, ראה: גמל הפורח באויר 86
 עביר איניש דגוים ולא עביר 283
גזומא בעלמא 81
 גזומא קחני, ראה: גזומא בעלמא 81
 גזומלין, ראה: חייש לגומלין 150
 גזנב אחר הגנב, ראה: אין הגונב אחר
 הגנב משלם תשלומי כפל 30
גזנב דעת הכריות 82
 גוסס, ראה: רוב גוססין למיתה 330
 גוף, ראה: בל חשחית דגופא עדיף 70
 גוף על חזקתו, ראה: העמד הגוף על
 חזקתו 126
גופא דעוכדא היכי הוה? 82
גורם לממון, ראה: דבר הגורם
 לממון 91
גזילה; גזלן, ראה: חמסן 152
 כל הגזול את חברו שוה פרוטה: כאילו
 נוטל את נשמתו ממנו 184
 כל הגזלין משלמין כשעת
 הגזילה 184
 כל המעביר על דעתו של בעל הבית
 נקרא גזלן 185
 ניהא ליה דלא לקריהו גולנא 264
 עד השחא חשרת ליה בגזלן והשחא
 מוגרת ליה בלא סהדי 286
 קשה גזל הדיט מגזל גבוה 324
 שכת גזילה 336
גזים ולא עביר, ראה: עביר איניש דגוים
 ולא עביר 283
גזירה, ראה: אין גזרין גזירה על הצבור
 אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד
 בה 28
 במקום פסידא לא גזרו רבנן 71
 דבר שבמנין צריך מנין אחר
 להתירו 94
 דייני גזירות 99
 היא גופה גזירה ואנן ניקום ונגזרו גזירה
 לגזירה 115
 מילחא דלא שכיחא לא גזרו בה
 רבנן 232
- גבית חוב, ראה: אטו כל דמגבי כבי דינא
 מגבי 13
אפותיקי 51
 אפילו מגלימא דעל כתפיה 52
 כיון דלגוביינא קיימא כמאן דגביא
 דמיא 181
 שטר העומד לגבות כגבוי דמי 344
 שטרא – כיון דלגוביינא קאי מיוהר
 זהיר ביה 345
גביל לתורא גביל לתורי 79
גברא אגברא קא רמית? 79
גברא דנשי קטלוהו, לא דינא ולא
 דיינא 79
גברא וחפצא, ראה: איסור גברא; איסור
 חפצא 43
גברא ערטילאי, ראה: איכפל חנא
 לאשמרענין גברא ערטילאי... 19
גברא קטילא הוא 79
גברי בעי חיי; נשי לא בעי חיי? 80
גדול בחכמה ובמנין, ראה: אין בית דין
 יכול לבטל... 27
גדול המעשה יותר מן העושה 80
גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה
 ועושה 80
גדול השלום שאפילו הקדוש ברוך הוא
 שינה בו 80
גדול וסמוך על שלחן אכיו – זהו קטן;
קטן ואינו סמוך על שלחן אכיו – זהו
גדול 81
גדול כבוד הכריות, שדוחה את לא
תעשה שכתורה 81
גדולה אונאת דברים מאונאת ממון,
 ראה: אונאת דברים 9
גדולה עברה לשמה ממצווה שלא
לשמה, ראה: עבירה לשמה 285
גוביינא, ראה: שטרא – כיון דלגוביינא
 קאי מיוהר זהיר ביה 345
גוד, או אגוד 81
גזול את חברו שווה פרוטה, כאלו נוטל
את נשמתו ממנו, ראה: כל הגזול... 184

- שוחד דברים 339
- שתיקותיך יפה מדיבוריך 359
- תוך כדי דיבור כדיבור דמי 362
- דיבור ומעשה, ראה: לא אתי דיבור ומבטל מעשה 199
- דיברו חכמים בהווה, ראה: דבר הכתוב בהוה 92
- דיו לבא מן הדין להיות כנדון 99
- דייק, ראה: אי דייקנין כולי האי לא הוה תנינן 15
- דייק לישנא יתירא 100
- כיון דדק דק 181
- דיך מה שאסרה התורה, ראה: לא דיך מה שאסרה התורה? 200
- דין, ראה: אי בטלי דיני בטלי גזירפטי 15
- אין לו לדין אלא מה שענינו ראות 32
- אין עד נעשה דיין 37
- אם ראית דור שצרות באות עליו צא ובדוק בדיני ישראל 47
- גמיר וסביר 86
- דור ששופט את שופטיו 98
- דן יחידי 104
- דרחים ליה לא חזי ליה חובה... 106
- האי דינא דשאל שאילתא פסול למידן דינא 109
- הוא הדין הוא העד הוא הבעל דין 111
- החשוד על דבר לא דנו ולא מעידו 115
- טול קיסם מכין שיניך; טול קורה מבין עיניך 157
- יורה ידה; ידין ידין 169
- כל דיין דמתקרי לדין... 183
- כל דינא דלא דאין כי האי רינא לאו דינא הוא 183
- כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נטע אשרה 186
- לית דין ולית דיין 212
- דברים העשויון להשאיל ולהשכיר 96
- דברים ככתבם 97
- דברים שאין להם שיעור 97
- הכרים שבינו לכינה 97
- הכרים שבלב אינם דברים 97
- דוחין נפש מפני נפש, ראה: אין דוחין נפש מפני נפש 28
- דון מינה ומינה; דון מינה ואוקי באחרה 97
- דור המבול, ראה: מי שפרע מאנשי דור המבול... 230
- דור הפלגה, ראה: מי שפרע מאנשי דור המבול... 230
- דור לי בחיי ראשך 98
- דור ששופט את שופטיו 98
- דורות ושעה, ראה: דורות משעה לא ילפינן 98
- דורות משעה – לא ילפינן 98
- דורות ראשונים, ראה: אם ראשונים בני מלאכים... 48
- דרש לשון הדיוט 98
- דרושי רשומות 98
- דחייה בקש 98
- דחיית נפש, ראה: אין דוחין נפש מפני נפש 28
- דחק, ראה: אין שעח הדחק ראה 41
- שעת הדחק 357
- דיבור, ראה: אין אדם מוציא דכרוי לבטלה 20
- אתי דיבור ומבטל דיבור 59
- אי הוו יהבי ליה כל חללא דעלמא לא הוו קא משני בדבוריה 16
- אתי דיבור ומבטל דיבור 59
- בגמר דבריו אדם נתפס 63
- ביישו כדברים פטור מכלום 66
- דברים שבלב אינם דברים 97
- לא אתי דיבור ומבטל מעשה 199
- מעשה לא עבדי דיבורא קאמרי 244
- עקימת פיו הוויא מעשה 298
- פלגינן דיבורא 303

- לא תהא שמיעה גדולה מראייה 208
 לית דין זלית דין 212
 לפנים משורת הדין 215
 מאן דאית ליה דינא לקרב לגבי דינא 218
 מה לנו ולצרה הזאח 222
 מומחה לרבים 226
 מתמץ את דינו 229
 מטעים דבריו לדיין קרם שיבא בעל דין תבירו 230
 מכוער הדיין שנוטל שכר לרונן 234
 מלך לא דן ולא דנין אותו 237
 נשא ונתן ביד 270
 עולבנא דדייני 292
 צריך הדיין לשנות טענותיהם מפיו 311
 קולר תלוי בצואר כולן 314
 שבועת הדיינין 335
 שורא דדייני 339
 דיין שאינו הגון, ראה: כל המעמיד דיין שאינו הגון, כאילו נטע אשרה 186
 דיין שטענה, ראה: נשא ונתן ביד 270
 דינא הוא, ונחית לעומקא דדינא 99
 דייני גזירות 99
 דייני דחצצתא 99
 דייני דשפילי 100
 דייק לישנא יתירא 100
 דין, ראה: אטו כולהו נשי דינא גמירי 12
 אין מרחמין בדין 36
 באשר משפטו שם פעלו 62
 בת דינא בטל דינא 76
 גלי רויא 86
 גמר דין 87
 האי דינא דשאל שאילתא פסול למידן רינא 109
 החשוד על דבר לא דנו ולא מעידו 115
 הלנת דין 123
 יפה כח פשרה מכח הדין 171
 יקוב הדין אח ההר 172
 כל מקום שיש משפט – אין צדקה; וצדקה – אין משפט 191
- מאן דאית ליה דינא לקרב לגבי דינא 218
 מחמץ את דינו 229
 מלך לא דן ולא דנין אותו 237
 נודקן הדין 262
 סתירת הדין 279
 עביד איניש דוכין דיניה 283
 עיוות הדין 293
 עיני הדין 293
 צדק את הרין ואתר כך חתכהו 309
 צדק צדק תרדוף – אחד לדין ואחר לפשרה 310
 קולר תלוי בצואר כולן 314
 קלקול הדין 318
 קם דינא; הדר דינא 318
 שורת הדין 342
 שלופו פוזמקייכו וחוחו לדינא 351
 דין ודברים אין לי בנכסוך 100
 דין ולפנים משורת הדין, ראה: לא הרבה ירושלים... 202
 דין מאה, ראה: דין פרוטה כדין מאה 100
 דין מרומה 100
 דין פרוטה כדין מאה 100
 דינא דבר מצרא 101
 דינא דמלכותא – דינא 101
 דינא רבה; דינא זוטא 101
 דיני אדם, ראה: פטור מדיני אדם והייב כדיני שמים 302
 דיני ממונות, ראה: הרוצה שיהכים יעסוק כדיני ממונות 130
 דיני נפשות, ראה: ספק נפשות להקל 278
 דיני שמים, ראה: באשר משפטו שם פעלו 62
 פטור מדיני אדם והייב כדיני שמים 302

- דכאיב ליה כאיבא, אויל לבי
אסיא 101
- דל אנת ורל שבועתך 101
דלא אתי לאנצויי 102
דלא כאסמכתא ודלא כטופסא
דשטרי 102
- דלא לימרו: מחנפי רבנן אהרדי 102
דלא ליסתרי עבדיה, ראה: ניחא ליה דלא
ליסתרי עבדיה 264
דלא לקרוהו גולנא, ראה: ניחא ליה רלא
לקרוהו גולנא 264
- דמא דירך סומק טפי, ראה: מאי חזית
דדמא דירך סומק טפיו... 217
- דמו ודם זרעותיו 103
דמי בשר בזול 103
דמי שעורים בזול, ראה: דמי בשר
בזול 103
- דמיחברי בי עשרה, וגנבי כשורא, ולא
מיכספי מהדרי 103
- דמית עלי כאריא ארבא 103
דן יחידי 103
דן לפניהם בקרקע 104
- דנין את האדם לפי מעשיו של אותה
שעה, ראה: אין דנין את האדם אלא לפי
מעשיו של אותה שעה 29
- דעביד כמר – עביד; ודעביד
כמר – עביד 104
- דעלך סני – לחברך לא תעביד 104
דעת, ראה: דעתא קלישתא 104
חרש שוטה וקטן לאו בני דיעה
נינהו 154
- חינוק שיש בו דעת 364
- דעת אחרים, ראה: תולה בדעת אחרים;
תולה בדעת עצמו 362
- דעת אחרת מקנה אותך 104
דעתא קלישתא 104
דפרע – דייק; דמיפרע – לא
דייק 105
- דקרוקי סופרים 105
דקל לפירותיו 105
- דרבנן; דאורייתא, ראה: ספק דאורייתא
לחומרא; ספק דרבנן לקולא 278
- דרוש את אחיך אם רמאי הוא אם אינו
רמאי 105
- דרוש וקבל שכר 106
- דרחים ליה לא חזי ליה חובה; דסני ליה
לא חזי ליה זכותא 106
- דריש טעמיה דקרא 106
דריש סמוכין 106
דרישה וחקירה 107
- דרישה ופרישה, ראה: כשם שקכלחי שכר
על הדרישה כך אני מקבל שכר על
הפרישה 196
- דרך הלוכה 107
דרך המלך אין לה שיעור 107
דרך טובים, ראה: למען חלך כדרך
טובים 213
- דרכה של אשה, ראה: אין דרכה של אשה
לחזר על בחי דינים 29
- דרכי שלום, ראה: מפני דרכי שלום 246
דררא דממונא 107
- דש בעקביו, ראה: עוונות שאדם דש
בעקביו 292
- דת יהודית, ראה: עוברת על דת משה;
עוברת על דת יהודית 291
- דת משה, ראה: עוברת על דת משה;
עוברת על דת יהודית 291
- דת משה וישראל, ראה: כרת משה
וישראל 177
- הא במילי דשמיא והא במילי
דעלמא 109
- הא חמרך והא קנקנך 109
- האומר לא לויתני – כאומר לא פרעתי
דמי, ראה: כל האומר לא לויתני – כאומר
לא פרעתי דמי 184
- האומר על מנת – כאומר מעכשיו דמי,
ראה: כל האומר על מנת – כאומר
מעכשיו דמי 184

- הודאה במקצת, ראה: מודה במקצת
 הטענה 224
- הודאה שלא ממין הטענה 112
- הודאת בעל דין – כמאה עדים
 דמי 113
- הוחזק כפרן 113
- הוכחה, ראה: הכתב מוכיח 121
 זמנו של שטר מוכיח עליו 143
- הוכיח סופו על תחלתו 113
- ראה גם: סופו מוכיח על תחלתו 275
- הולך – כזכי דמי 113
- הולכין כממון אחר הרויב, ראה: אין
 הולכין כממון אחר הרויב 30
- הוסף לה נופך משלו 113
- הוצאה לפועל, ראה: יורדים
 לנכסיו 168
- הוציא הרכה ואכל קימעה; קימעה
 ואכל הרכה 114
- הוראה, ראה: אורוי לא מורין, ואי
 עביד – עביד 10
- אין זו הוראה אלא טעות 31
- בא לימלך – אין מורין לו 61
- ביעתא ככותחא 67
- הוראת שעה 114
- הלכה ואין מורין כן 122
- וכי מפני שאנו מדמין, נעשה
 מעשה? 136
- יורה יורה; ידין ידין 169
- כבר הורה זקן 176
- כח דהיתירא עדיף 179
- לא אמר אלא לחדר בה את
 התלמידים 199
- מורה היתר 228
- מורה הלכה בפני רבו 228
- תלמיד שהורה אפילו כהלכה – אין
 הוריתו הוריייה 366
- הוראת זקן, ראה: כבר הורה זקן 176
- הוראת שעה 114
- ראה גם: לא מפני שראוי לכך אלא
 שהשעה צריכה לכך 204
- האי ברא והאי לאו ברא? 109
- האי דינא דשאל שאילתא פסול למידן
 דינא 109
- האי כדיניה והאי כדיניה 109
- האצלת סמכויות, ראה: אין שליח עושה
 שליח 41
- הבא במחתרת – נידון על שם
 סופו 110
- הבא להרגך – השכם להרגו 110
- הבא על ארוסתו בכית חמיו 110
- הכו דלא לוסוף עלה 110
- הבליע לו בחשבון 111
- הבלעה, ראה: הבליע לו כתשבון 111
- הגוזל את חברו..., ראה: כל הגוזל את
 חברו שוה פרוטה כאלו נוטל את נשמתו
 ממנו 184
- הגונב אחר הגנב, ראה: אין הגונב אחר
 הגנב משלם תשלומי כפל 30
- הגזלין משלמין כשעת הגזלה, ראה: כל
 הגזלין משלמין כשעת הגזילה 184
- הדר דינא, ראה: קם דינא; הדר
 דינא 318
- הדרא קושיא לדוכתה 111
- הוא הדין, הוא העד, הוא הבעל
 דין 111
- הוא מותיב לה והוא מפרק לה 111
- הוא עשה שלא כהוגן, לפיכך עשו עמו
 שלא כהוגן 111
- הואיל ואישתני – אישתני 112
- הואיל ואישתרי – אישתרי 112
- הואיל ונדרחה, ידחה 112
- הואיל ועלית, לא תרד 112
- הוראה, ראה: אוריתא 7
- אין אדם משים עצמו רשע 22
- טענו חטין והודה לו כשעודין 158
- מה שטענו לא הודה לו, ומה שהודה לו
 לא טענו 223
- מורה במקצת הטענה 224
- מורה בקנס – פטור 224
- שהשעה כהוראה רמיא 359

- הורתו שלא בקדושה, ולידתו בקדושה 114
 הותירו – הותירו לו, ראה: נכסי צאן ברזל 266
 הזיקא דרבים שאני 114
 הזמה, ראה: עדות שאי אתה יכול להזימה – לא שמה עדות 290
 עדים וזממין 291
 עמנו הייחם 296
 הזמן גרמן, ראה: מצוות עשה שהזמן גרמן 249
 החזור בו ידו על התחונה, ראה: כל החזור בו, ידו על התחונה 185
 החושד בכשרים – לזקה בגופו 115
 החשוד על דבר – לא דנו ולא מעידו 115
 הטעמת דברים, ראה: מטעים דבריו לדיין קדם שיבא בעל דין תכירו 230
 היא גופה גזירה, ואנן ניקום ונגזר גזירה לגזירה? 115
 היא הנותנת 115
 היאך יכול החי להכחיש את החי? 116
 היאך מעידים על האשה שילדה, ולמחר כריסה בין שיניה? 116
 היאך סומא מותר כאשתו? 116
 היה לו ללמוד ולא למד 117
 היודע מחשבות ייפרע מאותו האיש, ראה: יודע מחשבות יפרע מאוחו האיש 167
 היזק ראייה 117
 היזק שאינו ניכר 117
 היכא דאיתמר – איתמר; והיכא דלא איתמר – לא איתמר 117
 היכא דאפשר – אפשר; היכא דלא אפשר – לא אפשר 118
 היכא דגלי – גלי; היכא דלא גלי – לא גלי 118
 היכא דקיימא ארעא – תיקום; היכא דקיימי זוזי – לוקמי 118
 הילך – כזכי דמי, ראה: הולך – כזכי דמי 113
 היסת, ראה: שכועת היסת 336
 היקש, ראה: אין היקש למחצה 30
 וכי מפני שאנו מדמין, נעשה מעשה? 136
 מדמי מילתא למילתא 220
 הישר והטוב, ראה: ועשית הישר והטוב 137
 היתלה באילן גדול, ראה: אם ביקשת ליהנק היתלה באילן גדול 45
 היתר, ראה מפתח: איסור; איסור והיתר הכבד ושכ בביתך 119
 הכובש שכר שכיר ראה: כל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נפשו ממנו 185
 הכותב נכסיו לכניו בחייו, כקונה אדון לעצמו 119
 הכחשה, ראה: היאך יכול החי להכחיש את החי? 116
 עדות מוכחשת 290
 שני כתובים המכחישים זה את זה 356
 הכי דאיננא לך ולכולהו אלמי חברך 119
 הכל כמנהג המדינה 119
 הכל לפי המבייש והמתכייש 120
 הכל לפי המודה; הכל לפי הזמן 120
 הכל מעלין לארץ ישראל 120
 הכמנת עדים, ראה: ממניין לו עדים אחורי הגדר 235
 הכרעה, ראה: אין הכרעה שלישית מכרעת 30
 הלכה כדברי המכריע 122
 עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם 287
 הכרעה שלישית, ראה: אין הכרעה שלישית מכרעת 30
 הכרת פנים 120
 הכשרתי במקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו 121

- תוקע עצמו לרבר הלכה 363
 תיובתא והלכתא?! 364
 תלמיד שהורה אפילו כהלכה אין הוריתו הוריייה 366
 הלכה ואין מודין כן 122
 הלכה תמורדך, טרפון! 122
 הלכה כדברי המכריע 122
 הלכה כסתם משנה 122
 הלכה למעשה 122
 הלכה למשה מסיני 122
 ראה גם: גמרא גמירי לה 87
 הלכה עוקבת, ועוקרת מקרא 123
 הלכות מדינה, ראה: מהלכות מדינה אבל לא מן התורה 223
 הלכתא איחמר, ראה: לאו הלכתא איחמר, אלא שיטה איחמר 210
 הלכתא בלא טעמא, ראה: שוינהו רבנן כהלכתא בלא טעמא 340
 הלכתא כוותן דקשישנא מינייכו, ולאוי הלכתא כוותייכו דדרדקי אחון 123
 הלכתא למשיחא 123
 הלגת רין 123
 הלגת שכר, ראה: כל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נפשו ממנו 185
 הלעיטתה לרשע וימות 124
 המאבר נפש אחת מישראל, ראה: כל המקיים נפש אחת מישראל... 186
 המבזבז אל יבזבז יותר מחמש 124
 המוסיף – גורע, ראה: כל המוסיף – גורע 186
 המוציא מחבירו עליו הראיה 124
 המחאת חיובים, ראה: מעמד שלשחן 243
 המעביר על דעתו של בעל הבית – נקרא גזלן, ראה: כל המעביר על דעתו של בעל הבית – נקרא גזלן 185
 המעמיד דיון שאינו הגון – כאילו נטע אשרה, ראה: כל המעמיד דיון שאינו הגון – כאילו נטע אשרה 186
- הכתב מוכיח** 121
הלבנת פנים, ראה: אויל סומקא, ואתי תיורא 11
 נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש... 260
 הלוואה, ראה: אילת ליה ללווה, לאו כתר ערבא אויל מלוה? 17
 אשתמוטי הוא דקא משתמיט מיניה 58
 דפרע דייק דמיפרע לא דייק 105
 כל האומר לא לריתי כאומר לא פרעתי דמי 184
 מלוה להוצאה ניתנה 236
 ממרי רשותך פארי אפרע 240
 סתם הלוואה שלשים יום 279
 עבר לווה לאיש מלוה 281
 עבד איניש דזיף ליומיה 284
 עבד איניש דפרע בגו זימניה 285
 עיסקא – פלגא מלוה ופלגא פקרן 294
 פריעת בעל חוב מצוה 305
 שלא תנעול דלת בפני לווין 351
 הלך אחר בית דין יפה 121
 הלך אחר הרוב, ראה: זיל כתר רובא 141
 הלך אחר פחות שכלשונות 121
הלכה, ראה: אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה 46
 אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא 49
 וכי מפני שאנו מדמין, נעשה מעשה? 136
 יחיד ורבים – הלכה כרבים 170
 לא תפיק נפשך לבר מהלכתא 209
 לאו הלכתא איחמר אלא שיטה איתמר 210
 מורה הלכה בפני רבו 228
 מנהג מבטל הלכה 240
 ראה מעשה ונזכר הלכה 327
 שוינהו רבנן כהלכתא בלא טעמא 340

- העומד לגזוז כגזוז דמי, ראה: כל העומד לגזוז כגזוז דמי 187
- העושה על דעת ראשונה הוא עושה, ראה: כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה 188
- העזה; העזת פנים, ראה: אין אדם מעיז פניו בפני כעל חוברו 21
- אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה 27
- העמד אישה על חזקתה, ראה: העמר דבר על חזקתו 126
- העמד בהמה על חזקתה, ראה: העמד דבר על חזקתו 126
- העמד דבר על חזקתו 126
- העמד הגוף על חזקתו 126
- העמד ממון על חזקתו 127
- הערמה, ראה: הערמת רבית 127
- חולה מעותיו בכנרי; חולה קלא אילן בכנרו 362
- הערמת רבית 127
- הפה שאסר הוא הפה שהתיר 127
- הפוכי מטרחה למה לי? 127
- הפוסל – במומו פוסל, ראה: כל הפוסל – במומו פוסל 188
- הפיכת שולחן 128
- הפללה עצמית, ראה: אין אדם משימ עצמו דשע 22
- הפסד, ראה: במקום פסידא לא גזרי רבנן 71
- כל פסידא דלא הדר – מותרה ועומד הוא 191
- להפסד מרוכה חששו; להפסד מועט לא חששו 212
- פסידא דלא הדר 303
- קא מגמרי טענא לאינשי ומפסדי לי 313
- קרוב לשכר ורחוק להפסד 322
- שלא להפסיד לישראל ממון 350
- הפסד מועט, ראה: להפסד מרוכה חששו; להפסד מועט לא חששו 212
- הפסד מרוכה 128
- המפקיד – על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד, ראה: כל המפקיד – על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד 186
- המקדים נפש אחת מישראל, ראה: כל המקדים נפש אחת מישראל, כאילו קיים עולם מלא 186
- המרבה בכדיקות, ראה: כל המרבה בכדיקות – הרי זה משובח 186
- המשנה ובא אחר ושינה בו – פטור, ראה: כל המשנה ובא אחר ושינה בו – פטור 187
- המשנה – ידו על התחונה, ראה: כל המשנה – ידו על התחונה 187
- המשתכר אל ישתכר יותר על שתות 124
- הן אמרו והן אמרו 124
- הן הן שלוחתי, הן הן עריו 125
- הן ולא, ראה: יש הן שהוא כלאו, ויש לאו שהוא כהן 173
- מכלל לאו אתה שומע הן 235
- הן שלך צדק, ולאו שלך צדק 125
- הנאה, ראה: בההיא הנאה 64
- בההיא הנאה דקא נפיק ליה... 64
- כל הנאה שלו 187
- מורד הנאה מחבירו 224
- מצוות לאו ליהנות ניחנן 248
- הנאה הבאה לאדם בעל כרחו 125
- הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו 125
- הניזקין – שמין להן בעידית, ובעל חוב – כבינונית, וכתובת אשה – בזיבורית 125
- הניח מעותיו על קרן הצבי 126
- הסגת גבול, ראה: אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי 59
- יורד לאומנותו של חבירו 168
- מסיג גבול 241
- פסקת לה לחיותאי 303
- קנאת סופרים תרבה חכמה 319
- הסכמה, ראה: סבור וקביל 273

- ראה גם: להפסד מרוכזה חששו; להפסד מועט לא חששו 212
- הפקעה**, ראה: אפקעינהו רבנן לקירושיין מיניה 53
- אפקעתא דמלכא 54
- הפקעת קירושיין**, ראה: אפקעינהו רבנן לקירושיין מיניה 53
- הפקעת שערים**, ראה: אוצרי פירות 10
- מפקיעי שערים 247
- שלא להפקיע אח השערים 350
- הפקר**, ראה: הפקר בית דין הפקר 128
- עבדא בהפקיאר ניהא ליה 282
- שלא יהיו בנות ישראל כהפקר 349
- הפקר בית דין** – הפקר 128
- הפרת נדרים**; התרת נדרים 128
- הצד השהה** 129
- הצל דמו של זה ברדמו של זה** 129
- הצלת ממון**, ראה: מציל עצמו בממון חברו 249
- הצלת נפשות**, ראה: אין דוחין נפש מפני נפש 28
- הצל דמו של זה כדמו של זה** 129
- כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא 186
- רודף 332
- רודף שנעשה נרדף 332
- רוצח – ניתן להצילו כנפשו 333
- הקדחת תבשיל**, ראה: הקדיחה 129
- הקדיחה תבשילו** 129
- הקדש**, ראה: אין אדם מקדיש רבר שאינו שלו 21
- אין אדם עושה קנוניא על הקדש 23
- אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט 48
- יד הקדש על העליונה 163
- נכסי יתומים הרי הן כהקדש 265
- הקדש שלא מדעת כהדיוט מדעת דמי** 129
- הקודם** – זכה, ראה: כל הקודם זכה 188
- הקודם להרגן** – זכה, ראה: כל הקודם להרגן זכה 188
- הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו**, ראה: כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו 189
- הקטנת הנזק**, ראה: בעלים מטפלין בנבילה 73
- הקש**, ראה מפתח: היקש הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, ראה: כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו 189
- הרבה יין עושה**, הרבה שחוק עושה, הרבה ילדות עושה, הרבה שכנים הרעים עושים 129
- הרגל עבירה**, ראה: מפני הרגל עבירה 246
- הרוגי מלכות** 130
- הרוצה שיחכים** – יעסוק בדיני ממנות 130
- הרחקת נזיקין**, ראה: על המזיק להרחיק את עצמו; על הניזוק להרחיק את עצמו 295
- הרי שלך לפניך** 130
- הררים התלויים בשערה**, ראה: כהררים התלויים בשערה 177
- השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינים שכתורה** 130
- השוה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שכתורה** 130
- השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שכתורה** 131
- השוחד יעור עיני חכמים** – קל וחומר לטפשיין, ראה: שוחד יעור... 340
- השחתה**, ראה: כל תשחית 70
- כל תשחית דגופא עדיף 70
- השכס להרגו**, ראה: הבא להרגן השכס להרגו 110
- השני נוח לי והראשון קשה הימנו** 131
- השעה צריכה לכך**, ראה: לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך 204

- וכי מפני שאתה דורש בת וכת, נוציא זו
לשריפה? 136
- ולא שימות בהם, ראה: ותי בהם ולא
שימות בהם 133
- ולא תהא כוהנת כפונדקית? 136
- ועשית הישר והטוב 137
- זבין ארעא ליומיה, ראה: עביר איניש
דזבין ארעא ליומיה 283
- זבין דינייה, ראה: עביר איניש דזבין
דינייה 283
- זבל"א זובל"א, ראה: זה כורר לו אחד וזה
כורר לו אחד 139
- זבן וזבין – תגרא איקרין? 139
- זבנת – קנית; זבין – אוביד 139
- זה כורר לו אחד, וזה כורר לו אחד
(זבל"א זובל"א) 139
- זה חוטא וזה מתחייב, ראה: וכי זה חוטא
וזה מתחייב 134
- זה לא חסר, ראה: זה נהנה וזה לא
חסר 140
- זה נהנה וזה לא חסר 140
- זה נהנה וזה מתחייב, ראה: לא מצינו בכל
התורה כולה, זה נהנה וזה מתחייב 205
- זו ואין צריך לומר זו קתני 140
- זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי 140
- זווי דאנשי אינהו עבדי ליה
ספסירוחיה 140
- זווי – הוא דאנסוה 141
- זווי כמאן דפליגי דמו 141
- זוזים, ראה מפתח: ממון
זוממין, ראה: עדים זוממין 291
- זיבורית, ראה: הניזקין שמין להן
בעידיה... 125
- זיכרון, ראה: מילחא דתמיהא מדכר דכירי
לה אינשי 233
- סהדווא עד שיחין שנין מידכר, טפי
לא מידכר 274
- קיצותא דתרעא מידכר דכירי
אינשי 317
- השתמטות, ראה: אשתמוטי הוא דקא
מישתמיט מיניה 58
- התאבדות, ראה: מוטב שיטלנה מי שנתנה
ואל יחבל הוא בעצמו 225
- התורה חסה על ממונם של
ישראל 131
- התורה כיסתה ואתה מגלה
אותו? 131
- התראה, ראה: חבר – אינו צריך
התראה 145
- עד שיחיר עצמו למיתה 289
- התראה ספק 132
- התרת נדרים, ראה: הפרת נדרים; התרת
נדרים 128
- ואהבת לרעך כמוך – זה כלל גדול
בתורה 133
- ראה גם: דעלך סני לחברך לא
תעביד 104
- וכערת הרע מקרבך 133
- ודאי, ראה: איך ספק מוציא מירי ודאי 37
- כרי ושמא כרי עדין 75
- והיתם נקיים מה' ומישראל 133
- וחי בהם, ולא שימות בהם 133
- וי לחסרון כס 134
- וכי אומרים לאדם: "עמוד וחטא
כשביל שתוכה"? 134
- וכי אומרים לו לאדם: "חטא כדי
שיזכה חבירך"? 134
- וכי זה חוטא וזה מתחייב? 134
- וכי לצוד על פי צלוחיתו הוא
צריך? 134
- וכי מה אכפת להן לעכברין? 135
- וכי מה עשה לו, ומה חסרו, ומה
הזיקו? 135
- וכי מותר לאדם להרכיב ארי בחוף
שדהו, כרי שיראו עניים
ויברחו? 135
- וכי מפני שאנו מרמין, נעשה
מעשה? 136

- זקן ממרא 143
זריו ונשכר 143
- זיל כתר רוכא 141
זיל קרי כי רב הוא 141
זילוחא דבי דינא 141
זיקא בעלמא הוא דשקלי מינך 142
זכאי וחייב, ראה: ימות זכאי ואל ימות חייב 170
זכות היא לעבד, שיוצא מתחת ידי רבו לחירות 142
זכות וחובה, ראה: אפילו חשע מאות וחשעים וחשעה... 53
זרחים ליה לא חזי ליה חובה; וסני ליה לא חזי ליה זכותא 106
זכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לו אלא בפניו 142
ימות זכאי ואל ימות חייב 170
כף זכות 195
ראו כולן לחובה פוטרין אוחו 327
תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים 363
זכיה, ראה: אין שתי ידיים וזכות כאחת 41
מיגו דוכי לנפשיה זכי נמי לחבריה 230
זכין לאדם, ראה: הולך כזכי רמי 113
זכין לאדם שלא בפניו, ואין חבין לו אלא בפניו 142
זכר לדבר, ראה: אף על פי שאין ראה לדבר זכר לדבר 50
זכרון, ראה מפתח: זיכרון
זמן, ראה: הכל לפי המדה; הכל לפי הזמן 120
זמן בית דין 143
ראה גם: אין נותנים זמן לחבלות 37
זמן לחבלות, ראה: אין נותנים זמן לחבלות 37
זמנו של שטר מוכיח עליו 143
זקן, ראה: כבר הורה זקן 176
זקן ואינו לפי בבורו 143
זקן וצעיר, ראה: הלכתא כווחן דקשישנא... 123
- חב לאחרים, ראה: תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים 363
חבוש, ראה: אין חבוש מתיר עצמו מכית האסורים 31
חבלה, ראה: אין ארם רשאי לחבול בעצמו 24
אין נותנים זמן לחבלות 37
מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו 225
עין תחת עין – ממון 293
חבר, ראה: עבדו של חבר הרי הוא כחבר 282
חבר – אינו צריך התראה 145
חברך – חברא אית ליה, וחברא דחברך – חברא אית ליה 145
חבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו, ראה: כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקי 192
חד כריסא – אית לה; תרתי כרסתא – לית לה 145
חד מיגו – אמרינן; תרי מיגו – לא אמרינן 146
חדא במקום תרתי – לא אמרינן 146
חדא מתלת גאיו, חדא מתרתי לא גאיו 146
חדא מתרי טעמי קאמר 146
חרור התלמידים, ראה מפתח: חידור התלמידים
חדוש, ראה: אין לך בו אלא משעת חידוש 33
כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא לדבר שנתחדש בה 191
חדוש הוא, ומחרוש לא גמרינן 146
חדרי חדרים, ראה: בחדרים חדרים 65
חוכ, ראה: אפילו מגלימא דעל כתפיה 52
חובה וזכות, ראה מפתח: זכות וחובה

- חזקה, ראה: אין חזקה לנזקין 31
 בתרי זמני הוי חזקה; בתלת זמני הוי חזקה 76
 העמד דבר על חזקתו 126
 העמד הגוף על חזקתו 126
 העמד ממון על חזקתו 127
 כל בפניו – לאלתר הוי חזקה 182
 סוקלין ושורפיץ על החזקות 275
 עד תלת שנין מיודער איניש בשטריה;
 טפי לא מחזרה 289
 סמוך מיעוטא לחזקה 277
 רוב וחזקה – רוב עדיף 331
 חזקה אין אדם... , ראה מפתח: אין אדם...
 חזקה אין אישה... , ראה מפתח: אין אישה...
 חזקה לנזקין, ראה: אין חזקה לנזקין 31
 חזקה שאין עמה טענה 148
 חזקה שליח עושה שליחותו, ראה: שליח עושה שליחותו 351
 חזקה מרא קמא 148
 חזקת שלוש שנים 148
 חזרה שבועה לסיני 149
 חטא, ראה: אין אדם חוטא ולא לו 20
 אף על פי שחטא ישראל הוא 51
 וכי אומרים לאדם עומד חטא בשביל שתוכה? 134
 וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך? 134
 וכי זה חוטא וזה מתחייב? 134
 טוביה חטא חזיר מינגד? ! 135
 שלא יהיה חוטא נשכר 349
 חטיפה, ראה: חטפי ודידי חטפי 149
 חטפי – ודידי חטפי 149
 חידוד התלמידים, ראה: לא אמר אלא לחדר בה את התלמידים 199
 חידוש, ראה מפתח: תרוש חיווק, ראה: חכמים עשו חיווק לרבריהם יותר משל תורה 151
 חיי עולם, ראה: חיי שעה 149
- חובה לעצמו, ראה: אין אדם רואה חובה לעצמו 23
 חובלנית, ראה: סנהדרין ההורגת אחר כשכרע נקראת חובלנית 277
 חוזר ומגיד, ראה: כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד 181
 חוטא נשכר, ראה: שלא יהיה חוטא נשכר 349
 חוכא ואטלולא 147
 חומרא דאחי לידי קולא 147
 חומרא וקולא, ראה: משום עיגונא אקילו בה רבנן 252
 מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה הקלת עליה בתחלתה 256
 נמצא חומרו קולו 267
 ספק איסורא – לחומרא; ספק ממזונא – לקולא 277
 ספק דאורייתא – לחומרא; ספק דרבנן – לקולא 278
 ספק נפשות – להקל 278
 קולא וחומרא – לחומרא פרכינן, לקולא לא פרכינן 314
 קל מחמור לא יליף 317
 חומרו קולו, ראה: נמצא חומרו קולו 267
 חומש, ראה: המכובד אל יבזבו יותר מחמש 124
 חוצפה, ראה: בית דין חצוף 68
 לא חצוף איניש לשוויי לאבוח 202
 חורא גנב, ראה: לאו עכברא גנב, אלא חורא גנב 210
 חושד בכשרים לוקה בגופו, ראה: החושד בכשרים לוקה בגופו 115
 חוששין לבית דין טועין, ראה: אין חוששין לבית דין טועין 31
 חזו דאתאי! חזו דאתאי! 147
 חזותא – מילתא היא 147
 חזותו מוכיח עליו 147
 חזי רעלך קא סמיכנא 147

- חיי שעה 149
 חייבי לאוין 150
 חייך קודמין לחיי חבירך 150
 חייש לגומלין 150
 חייש למיעוטא 151
 חיישינן שמא עיניו נתן בה 151
 חילול השם 151
 חימוץ הדין, ראה: מתמין את דינו 229
 חירום, ראה: שעת חירום 357
 חכמים עשו חיוק לדבריהם יותר משל תורה 151
 חלא וחמרא, ראה: איכא רניחא ליה בחלא ואיכא דניחא ליה בחמרא 19
 חלום, ראה: דבוי חלומות לא מעלין ולא מורדין 95
 חלוקה, ראה: חצר שאין בה דין חלוקה 153
 ממון המוטל בספק חולקין 238
 עד מקום שידו מגעת 287
 עד שיהא בהן כדי לזה וכדי לזה 287
 חמירא סבנתא מאיסורא 151
 חמסן 152
 חמרא למדיה, טיבותא לשקייה 152
 הן מקח על לוקחו 152
 חנוני על פנקסו 152
 חסורי מחסרא והכי קתני 152
 חסיד שוטה 152
 חסידות, ראה: דבעי למהוי חסידא ליקיים מילי דנוקין 91
 מרת חסידות 220
 משנת חסידים 254
 חסינות, ראה: מלך לא דן ולא דנין אותו 237
 חספא בעלמא 153
 חסרון כיס, ראה: וי לחסרון כיס 134
 חפצא וגברא, ראה: איסור גברא; איסור חפצא 43
 חץ, ראה: אשו משום חציו; אשו משום ממנו 57
 גירי דיליה 86
- חצי דבר, ראה: דבר ולא חצי דבר 93
 חציו עבד וחציו בן חורין 153
 חצצתא, ראה: דיני חצצתא 99
 חצר מהלכת 153
 חצר שאין בה דין חלוקה 153
 חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו 153
 חקירה ודרישה, ראה: ררישה וחקירה 107
 חרב מונחת לו בק ירכותיו, ראה: לעולם יראה דין עצמו כאלו חרב מונחת לו בין ירכותיו 214
 חריפות, ראה: לפום חורפא שבשתא 215
 חרם, ראה: טוט אסר וטוט שרי 156
 פורץ גדר ישכנו נחש 302
 חרם, ראה: חספא בעלמא 153
 חרש שוטה וקטן — לאו בני דיעה נינהו 154
 חרש שוטה וקטן — לאו בני שליחותא נינהו 154
 חרש שוטה וקטן — פגיעתן רעה 154
 חרש שוטה וקטן — רוב מעשיהם מקולקלים 154
 חשר, ראה: החושד בכשרים לוקה בגופו 115
 החשוד על דבר לא דנו ולא מעירו 115
 והייתם נקים מה' ומישראל 133
 חשוד לדבר אחר הוי חשוד על כל התורה כולה 154
 מיגו דחשוד אממונא חשוד נמי אשכבעתא 230
 חשוד לדבר אחד — הוי חשוד על כל התורה כולה 154
 חשוד על דבר, ראה: החשוד על דבר לא דנו ולא מעירו 115
 חשוד אממונא, ראה: מיגו דחשוד אממונא, חשוד נמי אשכבעתא 230
 חשש, ראה: אין חוששין לבית דין טועין 31

- 67 בין יממא לליליא לא טעו אינשי
 בכדי שהדעת טועה 69
 טעה ברבר משנה 158
 לא חיישינן לבית דין טועין 202
 מקה טעות 249
 קנין בטעות – חוזר 320
 טעות בדין, ראה: אומר מותר – קרוב
 למזיד 9
 זיל קרי בי רב הוא 141
 טעות בשיקול הדעת, ראה: טעה ברבר
 משנה 158
 טעות סופר, ראה: אחריות טעות
 סופר 12
 טעמא דקרא, ראה: דריש טעמיה
 דקרא 106
 טעמי המצוות, ראה: דריש טעמיה
 דקרא 106
 טענה, ראה: איהו לא טעין אנן ליטעון
 ליה? 18
 באה מחמת טענה 62
 חזקה שאין עמה טענה 148
 טוען אחר מעשה בית דין לא אמר
 כלום 157
 טוען וחוזר וטוען 157
 טענו חטין והודה לו בשעורין 158
 טענתא מעלייתא היא 158
 מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו
 לא טענו 223
 מודה במקצת הטענה 224
 עביד אינשי דלא מגלי טענתיה אלא
 לבי דינא 284
 עד שיסתחם טענותיו 287
 פתח פיך לאלם 306
 צדיך הדיין לשנות טענותיהם
 מפיו 311
 קא מגמרי טענתא לאינשי ומפסרי
 לי 313
 שור בר טענתא הוא?! 341
 טענו חטין, והודה לו בשעורין 158
 טענתא מעלייתא היא 158
 חייש למיעוטא 151
 חיישינן שמא עיניו נתן כה 151
 כולי האי לא חיישינן 178
 לא חיישינן לבית דין טועין 202
 שמא מת – לא חיישינן: שמא
 ימות – חיישינן 354
 החיכה דאיסורא, ראה: שויה לנפשה
 החיכה דאיסורא 340
 טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו 155
 טבילה, ראה: טובל ושרץ בידו 156
 טביעות עינא 155
 טביעות עינא דקלא 155
 טביעת עין, ראה: טביעות עינא 155
 טביעות עינא דקלא 155
 טובי העיר, ראה: שבעה טובי העיר 337
 טוביה חטא, וזיגוד מינגרד?! 155
 טובל ושרץ בידו 156
 טובת הנאה 156
 טוט אסר וטוט שרי 156
 טול קורה מבין עיניך, ראה: טול קיסם
 מבין שיניך; טול קורה מבין עיניך 157
 טול קיסם מבין שיניך; טול קורה מבין
 עיניך 157
 טוען אחר מעשה בית דין – לא אמר
 כלום 157
 טוען וחוזר וטוען 157
 טוענין למסית, ראה: אין טוענין
 למסית 32
 טופסא דשטרי, ראה: דלא כאסמכתא
 דלא כטופסא דשטרי 102
 טיב גיטין וקידושין, ראה: כל שאינו יודע
 בטיב גיטין וקידושין... 192
 טיבותא לשקיה, ראה: חמרא למריה;
 טיבותא לשקיה 152
 טלטולי דגברא קשין מדאיתתא 157
 טלית שבולה תבלת 158
 טעה ברבר משנה 158
 טעות, ראה: אין זו הוראה אלא טעות 31
 אין חוששין לבית דין טועין 31

- מעלה עשר ביוחסין 243
 עבר אין לו חיים 281
 יולייכנו אחריו למדי 167
 יום אחד בשנה חשוב שנה 167
 יום ולילה, ראה: בין יממא לליליא לא טעו אינשי 67
 יום, שנה, ראה: יום אחד בשנה חשוב שנה 167
 יוצא מידי פשוטו, ראה: אין מקרא יוצא מידי פשוטו 36
 יורד ברשות; יורד שלא ברשות 168
 יורד לאומנתו של חברו 168
 יורד עמו לחייו 168
 יורד שלא ברשות, ראה: יורד ברשות; יורד שלא ברשות 168
 יורדים לנכסיו 168
 יורה יורה; ידין ידין 169
 יורה כחץ 169
 יושבת בקתדרא 169
 יותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא 169
 יזוף ליומיה, ראה: עביר איניש דחין ליומיה 284
 יחיד ורבים — הלכה כרבים 170
 יטלנה מי שנתנה, ראה: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו 225
 ייאוש, ראה מפתח: יאוש
 יין, ראה: הא חמרך והא קנקך 109
 הרבה יין עושה... 129
 חמרא למריה; טיבותא לשקיה 152
 ייפוי כוח, ראה: מיפה את כחו 234
 יישובו של עולם, ראה: אין עסקין ביישובו של עולם 39
 יכה יוסי את יוסי 170
 יכול לחזור בו אפילו בחצי היום, ראה: פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום 301
 ילמוד סתום מן המפורש 170
 ימות זכאי, ואל ימות חייב 170
 ינוקא — במילי ראוה לא ידע 170
- יאוש, ראה: סתם גניכה יאוש בעלים 279
 יאוש שלא מדעת 161
 יארוד ילדה, ואבני מתא שדיא 161
 יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו 161
 יבא בעל השור, ויעמוד על שורו 162
 יבא בעל מחשבות ויפרע מכם 162
 יבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם, ראה: עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע בניהם 287
 יבא מי שמכיר אבוס בעליו, ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו 162
 יגיד עליו ריעו 162
 יגענת ופתחת — יגע וסתום 162
 יד אשה כיד בעלה 163
 יד בעל השטר על התחתונה 163
 יד הקרש על העליונה 163
 יד עבר כיד רבו 164
 יד פועל כיד בעל הבית 164
 יד פועל על העליונה 164
 ידו כידה; ידו עדיפא מידה 164
 ידו על העליונה 164
 ידו על התחתונה 165
 ידא גם: כל המשנה ידו על התחתונה 187
 ידות נדרים 165
 ידי שמים, ראה: לצאת ידי שמים 216
 ידים מוכיחות; ידים שאינן מוכיחות 165
 ידים שאינן מוכיחות, ראה: ידים מוכיחות; ידים שאינן מוכיחות 165
 ידין ידין, ראה: יורה יורה; ידין ידין 169
 ידעי, וקא מחלי 166
 יהא מונח עד שיבא אליהו 166
 יהודה, ועוד לקרא? 166
 יהרג ואל יעבור 166
 ידע לטהר את השרץ מן התורה 167
 יודע מחשבות יפרע מאוחו האיש יוחסין, ראה: אסופי 49
 שחוקי 359

- יעבור ולא ייהרג, ראה: והי בהם ולא שימות בהם 133
 יהרג ולא יעבור 166
יפה כח הכן מכח האב 171
יפה כח משרה מכח הדין 171
יפיל עצמו לכבשן האש, ראה: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש... 260
יפתח בדורו כשמואל בדורו 171
יצא איש פלוני נקי מנכסיו 171
יצא בשן ועין 171
יציבא בארנא, וגיורא בשמי שמיא? 171
יקוב הדין את ההר 172
ירדשה, ראה: נחלה הבאה לו לאדם ממקום אחר 262
 נחלה ממשמשת והולכת 262
ירושלים, ראה: נקיי הרעת שבירושלים 270
ירידה צורך עלייה 172
יש אם למסורת; יש אם למקרא 172
יש בו דעת, ראה: תינוק שיש בו דעת 364
יש ככלל מאחים מנה 173
יש בררה, ראה: אין ברירה 27
יש הן שהוא כלאו, ויש לאו שהוא בהן 173
יש לאו שהוא בהן, ראה: יש הן שהוא כלאו, ויש לאו שהוא בהן 173
יש להן על מה שיסמוכו, ראה: כהררים התלויים בשערה 177
יש שליח לדבר עברה, ראה: אין שליח לדבר עבירה 40
ישכנו נחש, ראה: פורץ גדר ישכנו נחש 302
ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף 173
ישר וטוב, ראה: ועשית הישר והטוב 137
ישראל ערכים זה כזה, ראה: כל ישראל ערכים זה כזה 189
- ישראל שחטא**, ראה: אף על פי שחטא ישראל הוא 51
יתומים, ראה: אביהן של יתומים 2
יתמי דאכלי דלאו דידהו לחילו בתר שבקייהו 174
יתמי לאו בני מחילה נינהו 174
נכסי יתומים הרי הן כהקדש 265
יתחווירו הרברים כשמלה, ראה: עד שיתחווירו הרברים כשמלה 288
יתיר עצמו למיתה, ראה: עד שיתיר עצמו למיתה 289
יתמי דאכלי דלאו דידהו, לחילו בתר שבקייהו 174
יתמי לאו בני מחילה נינהו 174
יתר – כנטול דמי, ראה: כל יתר – כנטול דמי 190
יתרחק אדם מן המיאון ומן הפקדונות ומן הערכונות 174
כאן נמצאו, וכאן היו 175
כאשר עשה כן תעשה לו, גמולו ישוב כראשו 175
כבוד, ראה: גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה 81
זקן ואינו לפי כבודו 143
כשם שאדם חס על כבוד אלמנתו כך הוא חס על כבוד גרושתו 195
מלך שמחל על כבודו – אין כבודו מחול 237
רב שמחל על כבודו – כבודו מחול 328
כבוד הבריות, ראה: גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה 81
ככי תרי עברת לי 175
כבר הורה זקן 176
כדאי הוא רבי אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק, ראה: כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק 176
כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק 176

כיון דלגוכינא קימא, כמאן דגביא
 דמיא 181
 כיון דעל על, ראה: שבשחא – כיון דעל
 על 338
 כיון שהגיד, שוב אינו חוזר
 ומגיד 181
 כיון שהותר – הותר, ראה: הואיל
 ואישחרי אישחרי 112
 כיוצא בה שמעתי, ראה: זו לא שמעתי
 כיוצא בה שמעתי 140
 כילי, ראה: עכברא דשכיב אדינרי 294
 כיס, ראה: שטר כיס 344
 כיפה, ראה: מכניסין אותו לכיפה 235
 כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של
 חבירו? 181
 כך אמר לי אבא, ראה: נאמן החינוק
 לומר: "כך אמר לי אבא" 259
 ככתובין וכמסורין, ראה: דברי שכיב מרע
 ככתובין וכמסורין 96
 כל אגר נטר ליה אסור 182
 כל בסתמא – לא קביל עליה
 נטירותא 182
 כל בפניו – לאלתר הוי חזקה 182
 כל דאליס גבר 182
 כל דבר שבמנין – צריך מנין אחר
 להחירו ראה: דבר שבמנין צריך מנין
 אחר להחירו 94
 כל דיין דמתקרי לדין, ומפקין מיניה
 ממונא בדין – לאו שמייה דיין 183
 כל דיינא דלא דאין כי האי דינא – לאו
 דיינא הוא 183
 כל דמזבין איניש – אי לאו דאניס, לא
 הוה מזבין 183
 כל דמקדש – אדעתא דרבנן
 מקדש 183
 כל דסריש – מרובא פריש 184
 כל האומר לא ליתחי – כאומר לא
 פרעתי דמי 184
 כל האומר על מנת – כאומר מעכשיו
 דמי 184

כדבר המכריע, ראה: הלכה כדברי
 המכריע 122
 כרי, ראה: כל מילי רכדי לא דכירי
 אינשי 190
 לא יהיב איניש זוזי בכדי 202
 לא שדי איניש זוזי בכדי 208
 כרי נסבה 176
 כרי שלא תהא קלה בעיניו
 להוציאה 176
 כדרך המנאפים 177
 כדרך השומרים 177
 כדת משה וישראל 177
 כהן גדול עם הארץ, ראה: ממזר
 תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם
 הארץ 240
 כהנת כפונדקית, ראה: ולא תהא כהנת
 כפונדקית? 136
 כהרדים התלויים בשערה 177
 כובש שכר שכיר, ראה: כל הכובש שכר
 שכיר כאילו נטל נפשו ממנו 185
 כולי האי לא חישינן 178
 כולי האי לא קסדי אינשי 178
 כולי עלמא לא פליגי 178
 כונסין אותו לכיפה, ראה: מכניסין אותו
 לכיפה 235
 כופין אותו עד שיאמר: "רוצה
 אני" 178
 כופין על מידת סרום 179
 כח ההיתירא עדיף 179
 כחו כגופו דמי 179
 כחו; כח כחו 179
 כי אית לך רשותא לסגויי עלי, לבעוטי
 בי לית לך רשותא 179
 כי היכי דלמטיין שויבא מכשורא 180
 כי כשורא לצלמא 180
 כי גימ ושיכב רב, אמר להא
 שמעתא 180
 כי רוכלא ליחשיב ולחיל? 180
 כיון דאיסליג – איפליג 180
 כיון דק – דק 181

- כל הגדול את חברו שוה פרוטה, כאלו נוטל את נשמתו ממנו 184
- כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה 184
- כל החוזר בו – ידו על התחונה 185
- כל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נפשו ממנו 185
- כל המוסיף – גורע 185
- כל המעביר על דעתו של בעל הבית – נקרא גזלן 185
- כל המעמיד דין שאינו הגון, כאילו נטע אשרה 186
- כל המפקיד – על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד 186
- כל המקיים נפש אחת מישראל – כאילו קיים עולם מלא 186
- כל המרכה בכדיקות – הרי זה משוכח 186
- כל המשנה, ובא אחר ושינה בו – פטור 187
- כל המשנה – ידו על התחונה 187
- כל הנאה שלו 187
- כל העומד לגזוז – כגזוז דמי 187
- כל העושה – על דעת ראשונה הוא עושה 188
- כל הפוסל – כמומו פוסל 188
- כל הקודם – זכה 188
- כל הקודם להרגן, זכה 188
- כל הקונה עבד עברי – כקונה אדון לעצמו 189
- כל הראוי לבילה – אין בילה מעכבת בו 189
- כל השערים נעלים חוץ משערי אונאה 189
- כל ימיו ב"עמוד והחזר" 189
- כל ישראל ערבים זה בזה 189
- כל יתר – כנטול דמי 190
- כל כמינך, ראה: לאו כל כמינך 210
- כל לא ידענא – פשיעותא היא 190
- כל לשון הרע שאין בו דבר אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו 190
- כל מילי דכדי – לא דכירי אינשי 190
- כל מילתא דאמר רחמנא: לא תעביד – אם עבד, מהני 190
- כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש – לאו אדעתיה 191
- כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין, ... ראה: משום מראית העין 252
- כל מקום שיש משפט – אין צדקה, וצדקה – אין משפט 191
- כל פסידא דלא הדר – מותרה ועומד הוא 191
- ראה גם: פסידא רלא הדר 303
- כל פרשה שנאמרה ונשנית, לא נשנית אלא לדבר שנתחדש בה 191
- כל קבוע – כמחצה על מחצה דמי 192
- כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין, לא יהא לו עסק עמהם 192
- כל שהכסף בידו ידו על העליונה, ראה: ידו על העליונה 164
- כל שחבתי בשמירחו – הכשרתי את נזקו 192
- כל שלושה ושלושה שעמדו בית דין על ישראל, הרי הוא כבית דינו של משה 192
- כלים – שבירתן זו היא מיתתן 193
- כלך אצל שכמותך 193
- כלל גדול, ראה: ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה 133
- כללות, ראה: אין למרין מן הכללות 33
- כמאה עדים דמי, ראה: הודאת כעל דין כמאה עדים דמי 113
- כמדומין אהם ששררה אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם 193
- כמחצה על מחצה דמי, ראה: כל קבוע כמחצה על מחצה רמי 192
- כמכחול בשפופרת 194
- כנטול דמי, ראה: כל יתר כנטול דמי 190
- כסות, ראה: אשה קודמת לאיש לכסות ולהוציאה מבית השכי 57

- הניחזקן שמין להן בעידיה... וכתובת
אשה בזיבורית 125
- כדי שלא תהא קלה בעיניו
להוציאה 176
- ליכא כחובה דלא רמו בה
חיגרא 212
- מוכת עץ 225
- כתובת בנין דכרין 197
- לא איכרו סהדי אלא לשקרי 199
- לא אמר אלא להחדר בה את
התלמידים 199
- לא אמר כלום, ראה: טוען אחר מעשה
בית דין לא אמר כלום 157
- לא אתי דיבור ומבטל מעשה 199
- לא בא לעולם, ראה: דבר שלא בא
לעולם 94
- לא בילק ידענא, ראה: אנא לא חילק
ידענא ולא בילק ידענא אנא שמעתא
ידענא 48
- לא בשמים היא 199
- לא דומה נבעלת באשפה לנבעלת
בחופה 200
- לא דיין מה שאסרה התורה? 200
- לא הוי מעשה, ראה: קלא לא הוי
מעשה 318
- לא היה ולא עתיד להיות 200
- לא היו דברים מעולם 200
- לא הנחת בת לאברהם אבינו, שיושבת
תחת בעלה 201
- לא זו אף זו קתני, 201
- ראה גם: זו ואין צריך לומר זו
קתני 140
- לא זוהי ידה מתוך ידי 201
- לא זוהי ממקומה, ראה: משנה לא זוהי
ממקומה 254
- לא חיישינן לבית דין טועין 202
- לא חילק ידענא ולא בילק ידענא, ראה:
אנא לא חילק ידענא... 48
- בודקן לכסות ואין בודקין
למוזנות 64
- שאר כסות ועונה 335
- כסף, ראה מפתח: ממון
- כסף מטהר ממזרים 194
- כסף מכניס, כסף מוציא? ! 194
- כספים אין להם שמירה אלא
בקרעץ 195
- כף זכות 195
- כפייה, ראה: כופין אותו עד שיאמר:
"רוצה אני" 178
- כופין על מידת סדום 179
- מכין אותו עד שתצא נפשו 234
- כפירה, ראה: הוחזק כפרן 113
- כפל, ראה: אי מיקנא – לא מיכפל; אי
מיכפל – לא מיקנא 17
- כפרן, ראה: הוחזק כפרן 113
- כקונה אדון לעצמו, ראה: כל הקונה עבר
עברי כקונה אדון לעצמו 189
- כקטן שנולד דמי, ראה: גרשנתגייר כקטן
שנולד דמי 88
- כרגא – אקרקה דגברי מנח 195
- כרך ועיר, ראה: בכרך שכיתי כל מילי,
בעיר לא שכיתי כל מילי 70
- כרסה בין שיניה, ראה: היאך מעידים על
האשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה 116
- כשלקה – הרי הוא כאחין 195
- כשם שאדם חס על כבוד אלמנתו כך
הוא חס על כבוד גרושתו 195
- כשם שמצוה על אדם לומר דבר
הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר
דבר שאינו נשמע 196
- כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני
מקבל שכר על הפרישה 196
- כשר, ולא תעשה כן בישראל 196
- כתובה, ראה: אפילו אתה מוכר שער ראשך
אתה נותן לה כתובתה 51
- אפילו מגלימא דעל כתפיה 52
- אשה רעה וכתובתה מרובה צרתה
בצרה 57

- לא קפרי אהרדי, ראה: שותפין בכי האי גונא לא קפרי אהרדי 343
- לא ראי זה כראי זה 206
- לא ראינוה, אינה ראייה 207
- לא שביק איניש היתרא ועביר איסורא 207
- לא שביק איניש מידי דקיין, ותבע מידי דלא קיין 207
- לא שביק איניש נפשיה, ויהיב לאחריני 207
- לא שבקת חיי לברייתא 207
- לא שרי איניש זוזי בכדי 208
- לא שביח, ראה: מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן 232
- לא של ילדה לזקינה, ולא של זקינה לילדה 208
- לא שמיע לי, כלומר, לא סבירא לי 208
- לא תהא כהנת כפונדקית, ראה: ולא תהא כהנת כפונדקית 136
- לא תהא סנהררי שומעת מפי המתורגמן 208
- לא תהא שמיעה גדולה מראייה 208
- לא תהא תורה שלמה שלנו כשיתח בטלה שלכם?! 209
- לא תיזלו בחר איפכא 209
- לא תעשה כן בישראל, ראה: כשר, ולא תעשה כן בישראל 196
- לא תפיק נפשך לכו מהלכתא 209
- לאו בעל דברים דידי את 209
- לאו בפירוש איתמר, אלא מכללא 209
- לאו הלכתא איתמר, אלא שיטה איתמר 210
- לאו וזן, ראה: יש הן שהוא כלאו ויש לאו שהוא כהן 173
- מכלל לאו אתח שומע הן 235
- לאו כל הימנו שיעשיר את בניו, ויפיל עצמו על הציבור 210
- לאו כל כמינך 210
- לאו כלום הוא, ראה: קלא לאו כלום הוא 318
- לא חציף איניש לשוויי לאבוה שליח 202
- לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דיניהם על דין תורה 202
- לא ידענא – פשיעותא היא, ראה: כל לא ידענא פשיעותא היא 190
- לא יתא לו עסק עמהם, ראה: כל שאינו יודע כטיב גיטין וקידושין... 192
- לא יהיב איניש זוזי בכדי 202
- לא ייעשה כן בישראל, ראה: כשר, ולא תעשה כן בישראל 196
- לא כל האדם, ולא כל המקום, ולא כל השעות שרין 203
- לא מורדיין ולא מעלין, ראה: מורדיין ולא מעלין 228
- לא מחית איניש נפשיה לספיקא 203
- לא מייתי איניש חובתא לנפשיה 203
- לא מינה ולא מקצתה 204
- לא ממין הטענה, ראה: הודאה שלא ממין הטענה 112
- לא מן השם הוא זה 204
- לא מעייל איניש נפשיה לספיקא, ראה: לא מחית איניש נפשיה לספיקא 203
- לא מעלה ולא מוריד 204
- לא מעלין ולא מורדיין, ראה: דבר חלומות לא מעלין ולא מורדיין 95
- לא מפיה אנו חיים 204
- לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך 204
- לא מצינו בכל התורה כולה, זה נהנה וזה מתחייב 205
- לא מקדים איניש פורענותא לנפשיה 205
- לא ניתנה תורה למלאכי השרת 205
- לא סבירא לי, ראה: לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי 208
- לא עבדי נשי דחנקן בנייהו 206
- לא עביר איניש דפרע בגו זימניה 206
- לא עדיף את מגברא דאתית מיניה 206

ליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא 212
 לילה ויום, ראה מפתח: יום ולילה
 לימוד, ראה: יגיד עליו ריעו 162
 ליסטים, ראה: אין לך משפחה... שיש בה
 ליסטים שאין כולה ליסטים 33
 אשת ליסטים כליסטים 58
 לסטאה בלסטיותיה ידע 214
 שותף ליסטים כליסטים 343
 ליעקציה עקרבא, ראה: מאן
 דעקיץ – ליעקציה עקרבא 218
 ליקום בהימנותיה, ראה: נחא ליה
 דליקום בהימנותיה 264
 לישנא דעלמא, ראה: חנא לישנא דעלמא
 נקט 367
 לישנא דעלמא נקט 212
 לישנא יתירא, ראה: דייק לישנא
 יתירא 100
 לית דין ולית דין 212
 לית נגר ולא כר נגר דיפרקינה 213
 לך ושוב, לך ושוב – זהו עושק 213
 למד מן הלמד 213
 למד מעניינו, ראה: דבר הלמד
 מעניינו 92
 למדין מן הכללות, ראה: אין למדין מן
 הכללות 33
 למה לי קרא? סברא הוא! 213
 למען תלך בדרך טובים 213
 לנקטיה בכובסיה דלשבקיה
 לגלימא 214
 לסטאה בלסטיותיה ידע 214
 לעולם יראה דין עצמו, כאלו חרב
 מונחת לו בין ירכותיו 214
 לעז, ראה: בין כך ובין כך אחא עתיד ליתן
 את הדין 67
 נמצא אחא מוציא לעז על
 הראשונים 267
 לפום גמלא שיחנא 215
 לפום חורפא שבשתא 215
 לפי תומו, ראה: מסיח לפי תומו 241
 לפלוג וליחגי בדירה? 215

לאו ליהנות ניתנו, ראה: מצוות לאו
 ליהנות ניהו 248
 לאו עכברא גנב, אלא חורא גנב 210
 לאו שאין בו מעשה 210
 לאו שניתק לעשה 210
 לאוין, ראה: חיבי לאוין 150
 לאו שניתק לעשה 210
 מצוות עשה; מצוות לא תעשה 248
 חרי"ג מצוות 372
 לאזוקי לית לך רשותא, ראה: נהי דאית
 לך רשותא לאפוקי; לאזוקי לית לך
 רשותא 260
 לכ כית דין 211
 לכן של ראשונים כפתחו של אולם,
 ושל אחרונים כפתחו של היכל – ואנו
 כמלא נקב מחט טידקית 211
 לדידי סגי לי כנטירא בר זוזא 211
 להד"ם, ראה: לא היו רברים
 מעולם 200
 להדיעך כוחו 211
 להוצאה ניתנה, ראה: מלוה להוצאה
 ניתנה 236
 להפסד מרובה חששו; להפסד מועט
 לא חששו 212
 להצילו בנפשו, ראה: רוצח – ניתן
 להצילו בנפשו 333
 לוזה ומלווה, ראה מפתח: הלוואה
 לוקה בגופו, ראה: התושד בכשרים לוקה
 בגופו 115
 לחוב בדמו של זה, ראה: מה לנו לחוב
 בדמו של זה 222
 לחיי עשה לא חיישינן, ראה: חיי
 עשה 149
 לחיים ניתנה ולא לעזר 212
 לטהר את השרץ, ראה: יודע לטהר את
 השרץ מן התורה 167
 לידחי אכן אחר הנופל, ראה: אדהא אכן
 אחר הנופל? 4
 לזמר זמר ולילול באורחא, ראה: דאזיל
 מבי דינא... 91

- מאי עמא דבר, ראה: פוק הזי מאי עמא דבר 301
- מאי קא משמע לן? 218
- מאן דאית ליה דינא, לקרב לגבי דיינא 218
- מאן דיהיב טסקא – ליכול ארעא 218
- מאן דמוקי אזוזי 218
- מאן דמקדש ארעתא דרבנן מקדש, ראה: כל דמקדש ארעתא דרבנן מקדש 183
- מאן דעקיץ – ליעקציה עקרבא 218
- מאני חנוחאי 219
- מברייח ארי, ראה: ארי אברחי לך ממצרא 55
- מבריה ארי מנכסי חבירו 219
- מדה וזמן, ראה: הכל לפי המדה; הכל לפי הזמן 120
- מדה כנגד מדה 219
- מדה כפושא 219
- מדות קטנות – בקיאי בהו אינשי 219
- מדות שהתורה נדרשת בהן 220
- ראה גם: אין אדם דן גזירה שה מעצמו 19
- אין גזירה שוה למחצה 28
- אין היקש למחצה 30
- בנין אב 72
- גזירה שוה 82
- דבר הלמד מענינו 92
- דיו לבא מן הדין להיות כדון 99
- קל וחומר בן בנו של קל וחומר 317
- קל וחומר שאין עליו תשובה 317
- קל מחמור לא יליף 317
- מדינת הים, ראה: אי אפשר דליכא חד במדינת הים רלא ניחא ליה 14
- מרמי מילתא למילתא 220
- מדת חסידות 220
- מה אכפת להן לעכברין, ראה: וכי מה אכפת להן לעכברין 135
- מה אתה סת, ראה: איני יודע מה אתה סח 42
- לפני עור לא תתן מכשול 215
- לפנים משורת הדין 215
- ראה: גם לא חרבה ירושלים... 202
- מדת חסידות 220
- משנת חסידים 254
- לצאת ידי שמים 216
- לצור על פי צלוחיתו, ראה: וכי לצוד על פי צלוחיתו הוא צריך? 134
- לשון בני אדם, ראה: דברה תורה כלשון בני אדם 95
- לשון הדיוט, ראה: דורש לשון הדיוט 98
- לשון הרע, ראה: אבק לשון הרע 2
- כל לשון הרע שאין בו דבר אמת בתחלתו אין מחקיים בסופו 190
- לשון תליתאי קטיל תליתאי 216
- מוציא שם רע 227
- מילתא דמתאמרא כאפי מרה לית בה משום לישנא בישא 232
- מילתא דמתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא 233
- לשון חכמים, ראה: לשון תורה לעצמה; לשון חכמים לעצמן 216
- לשון תורה לעצמה; לשון חכמים לעצמן 216
- לשון תליתאי קטיל תליתאי 216
- לתקוני שדרתיך ולא לעזותי 216
- מאבר מה ענותנים לו, ראה: איזהו שוטה? זה המאכר מה שנותנים לו 18
- מאה כחרי, ראה: חרי כמאה ומאה כחרי 371
- מאה פנדי בפנדה למחזייה 217
- מאון, ראה מפתח: מיאון
- מאי דהוה – הוה 217
- מאי תזית דרמא דידך סומק טפי, דיילמא המא דהווא גברא סומק טפי? 217
- מאי חזית דסמכת אהני? סמוך אהני! 217

- מוכס העומד מאליו 225
 מוכס שאין לו קצבה 225
 מוכת עץ 225
 מום, ראה: אין אדם מפיס במומין 20
 כל הפוסל – כמומו פוסל 188
 מום שבך – אל תאמר לחברך 226
 מומחה לרבים 226
 מומין שבגלוי; מומין שבסתר 226
 מומר אוכל נבלות להכעיס 226
 מומר אוכל נבלות לתיאכון 226
 מועד וחם, ראה מפתח: חם ומועד
 מוקי אזווי, ראה: מאן דמוקי אזווי 218
 מופלא הסמוך לאיש 227
 מופלא של בית דין 227
 מוציא שם רע 227
 מורד במלכות 227
 מורד על אשתו 227
 מורדת 228
 מורה היתר 228
 מורה הלכה בפני רבו 228
 מזרידין ולא מעלין 228
 מושבע ועומד מהר סיני 228
 מותיב לה ומפרק לה, ראה: הוא מותיב
 לה והוא מפרק לה 111
 מותר לו לאדם לשנות בדבר
 השלום 229
 מותרה ועומד, ראה: כל פסידא דלא דר
 מותרה ועומד הוא 191
 מזהירין מן הדין, ראה: אין מזהירין מן
 הדין 34
 מזויף מתוכו 229
 מזונות, ראה: איני נזונת ואיני עושה 42
 אחי ופרחי 55
 בודקין לכסות ואין בודקין
 למזונות 64
 חד כריסא אית לה; חרי כריסחא לית
 לה 145
 יארור ילדה ואכני מתא שדיא 161
 עד שכופין אותו להרציא יכפוהו
 לזון 289
- מה הועילו חכמים בחקנתם? 220
 מה הפסיד הרמאי, ראה: אם כן מה
 הפסיד הרמאי? 47
 מה טיבו של עובר זה? 221
 מה כות בית דין יפה, ראה: אם כן מה כח
 בית דין יפה? 47
 מה לי הכא, מה לי התם, ראה: מלאך
 המות – מה לי הכא, מה לי התם? 236
 מה לי הן, מה לי דמיהן 221
 מה לי לשקר? 221
 מה לי עיולי, מה לי אפוקי? 221
 מה לי קטלה כולה, מה לי קטלה
 פלגא 222
 מה לנו ולצרה הזאת? 222
 מה לנו לחוב בדמו של זה? 222
 מה ענין שמיטה אצל הר סיני? 223
 מה שטענו – לא הודה לו, ומה שהורה
 לו – לא טענו 223
 מה שכתוב בתורה, ראה: מתנה על מה
 שכתוב בתורה 256
 מה שקנה עבד – קנה רבו 223
 מה שקנתה אשה קנה בעלה 223
 מהלכות מדינה, אבל לא מן
 התורה 223
 מהפך בחררה, ראה: עני המהפך
 בחררה 297
 מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא 223
 מורה כמקצת הטענה 224
 מודה בקנס – פטור 224
 מודעא, ראה: מסר מודעא 242
 מודר הנאה מחבירו 224
 מוזרות כלבנה, ראה: עד שישאו ויתנו בה
 מוזרות כלבנה 288
 מוזתק; ראוי 224
 מוטב שיהיו שוגגין, ואל יהיו
 מזידין 224
 מוטב שיטלנה מי שנתנה, ואל יחבל
 הוא בעצמו 225
 מוכס, ראה: אין לך משפתה שיש בה מוכס
 שאין כולה מוכסין... 33

- עורבא בעי בניה וההוא גברא לא בעי
 בניה 293
 צאי מעשה דיך במונותיך 309
 מזיד, ראה: אומר מותר קרוב למזיד 9
 מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו
 מזירין 224
 קנסו שוגג אטו מזיד 321
 שגגות נעשות להם כודנות 338
 שגגת תלמוד עולה זרין 338
 שמא אחת דן על שוגג כמזיד ועל אונס
 כרצון 353
 מחילה, ראה: אבא לגביה בריה אחולי
 אחיל 1
 ידעי וקא מחלי 166
 יתמי לאו בני מחילה נינהו 174
 מלך שמחל על כבודו – אין כבודו
 מחול 237
 עד שחת מחיל איניש 289
 רב שמחל על כבודו – כבודו מחול 328
 מחיקה, ראה: אינו רומה נמחק פעם אחת
 לגמחק שתי פעמים 42
 מחית איניש נפשיה לספיקא, ראה: לא
 מחית איניש נפשיה לספיקא 203
 מחלוקת, ראה: דעביד כמד עביד; ודעביד
 כמד עביד 104
 כולי עלמא לא פליגי 178
 מר אמר חדא ומר אמר תדא ולא
 פליגי 250
 רב תנא הוא ופליגי 328
 שלא ירכו מחלוקת בישראל 350
 מחמץ את דינו 229
 מחנפי רבנן אהרדי, ראה: דלא לימרו
 מחנפי רבנן אהרדי 102
 מטבע, ראה: צורחא עבידא דבטלא 311
 מטהר את השרץ בק"ץ
 טעמים 229
 מטעים דבריו לדיין, קודם שיבא בעל
 דין חבירו 230
 מטפלין בנבלה, ראה: בעלים מטפלין
 בנבילה 73
 מי שאינו עומד בדבורו, ראה: מי
 שפרע... 230
 מי שפרע מאנשי דור המכול ומדור
 הפלגה, הוא עתיד להפרע, ממי שאינו
 עומד בדבורו 230
 מיאון, ראה: יתרחק אדם מן המיאון ומן
 הפקדונות ומן הערבונות 174
 מיגו דזכי לנפשיה, זכי נמי
 לחבריה 230
 מיגו 230
 ראה גם: חר מיגו – אמרינן; חרי
 מיגו – לא אמרינן 146
 מיגו דזכי לנפשיה, זכי נמי
 לחבריה 230
 מיגו דחשיד אממונא, חשיד נמי
 אשכיעתא 230
 מיגמר גמירי, ראה: סחם ספרי דדייני
 מיגמר גמירי 280
 מידה זומן, ראה מפתח: מדה זומן
 מידות שהתורה נדרשת בהן, ראה
 מפתח: מידות שהתורה נדרשת בהן
 מידכר דכירי אינשי, ראה: קיצותא
 רתרעא מידכר דכירי אינשי 317
 מידת סדום, ראה: כופין על מידת
 סדום 179
 מיהזו כשיקרא 231
 מיטב שדהו ומיטב כרמו ישרם 231
 מילי דכדי לא דכירי אינשי, ראה: כל
 מילי דכדי לא דכירי אינשי 190
 מילי דנוזיקין, ראה: דבעי למהוי חסידא
 ליקיים מילי דנוזיקין 91
 מילי דעלמא, ראה: הא כמילי דשמיא והא
 כמילי דעלמא 109
 מילי דשמיא, ראה: הא כמילי דשמיא והא
 כמילי דעלמא 109
 מילי לא מימסרן לשלית 231
 מילי לא משתעבדי 231
 מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אם
 עביד מהני, ראה: כל מילתא דאמר
 רחמנא... 190

מלקות במקום מיתה עומד 238
 מתה כדרכה; מתה מתמת מלאכה 255
 סוקלין ושורפין על התזקות 275
 סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת
 חובלנית 277
 עד שיתיר עצמו למיתה 289
 על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו
 על רציחת שורו 296
 רוב גוססין למיתה 330
 שמא מת לא חיישין; שמא ימות
 חיישין 354
 מיתות בית דין, ראה: ארבע מיתות בית
 דין 54
 מכוער הדיין שנוטל שכר לרון 234
 מכחול בשפופרת, ראה: מכחול
 כשפופרת 194
 מכחישים זה את זה, ראה: שני כחוכים
 המכחישים זה את זה 356
 מכין אותו עד שתצא נפשו 234
 מכין ועונשין שלא מן התורה, ראה: בית
 דין מכין ועונשין שלא מן התורה 68
 מכירה וקנייה, ראה מפתח: מקח
 וממכר
 מכלל הן אתה שומע לאו, ראה: מכלל
 לאו אתה שומע הן 235
 מכלל לאו אתה שומע הן 235
 מכללא איתמר, ראה: לאו בפירוש
 איתמר, אלא מכללא 209
 מכמינין לו עדים אחורי הגדר 235
 מכניסין אותו לכיפה 235
 מכת מדינה 235
 מכת מרדות 236
 מלא נקב מחט סידקית, ראה: לכן של
 ראשונים... 211
 מלאך המות – מה לי הכא, מה לי
 התם 236
 מלאכי השרת, ראה: לא ניתנה תורה
 למלאכי השרת 205
 מלבין פני חברו, ראה: אויל סומקא ואתי
 חיורא 11

מילתא דאתא בקל וחמר, טרח וכתב
 לה קרא 232
 מילתא רבי דינא – אגדול רמיא 232
 מילתא דלא רמיא עליה דאיניש – לאו
 אדעתיה, ראה: כל מילתא... 191
 מילתא דלא שכיחא – לא גזרו בה
 רבנן 232
 מילתא דמתאמרא באפי מרה – לית בה
 משום לישנא בישא 232
 מילתא דמתאמרא באפי תלתא – לית
 בה משום לישנא בישא 233
 מילתא דעבידא לאיגלוי – לא
 משקר 233
 מילתא דתמיהא – מדכר דכירי לה
 אינשי 233
 מיט שאין להם סוף 233
 מיעוט רוב, ראה מפתח: רוב ומיעוט
 מיעוט וריבוי, ראה מפתח: ריבוי
 ומיעוט
 מיעוטא דמיעוטא 234
 מיפה את כחו 234
 מיתה למחצה, ראה: אין מיתה
 למחצה 35
 מיתה, ראה: אין אדם מצר לשקר בשעת
 מיתה 21
 אין אדם משטה בשעת מיתה 22
 אין מיתה למחצה 35
 ארבע מיתות בית דין 54
 אחרתי תלת – גנבא לא מיקטל 60
 כורר לו מיתה יפה 74
 ברזל ממית בכל שהוא 75
 כתי קטלי קטלח ליה? 77
 הרוגני מלכות 130
 השנה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות
 שבתורה 130
 ימות זכאי ואל ימות חייב 170
 כלים – שביכורין זו היא מיתות 193
 מה לי קטלה כולה מה לי קטלה
 פלגא 222
 מלאך המות מה לי הכא מה לי התם 236

- 21 אין אדם מעמיד עצמו על ממונו
 23 אין אדם קרוב אצל ממונו
 30 אין הולכין בממון אחר הרוכ
 43 איסורא מממונא לא ילפינן
 אשו משום חציו; אשו משום
 ממונו 57
 דבר הגורם לממון 91
 דבר שבממון – תנאו קיים 93
 דבר תורה מעות קנות 94
 דררא דממונא 107
 הניח מעותיו על קרן הצבי 126
 העמד ממון על חזקתו 127
 הרוצה שיחכים יעסוק בדיני
 ממונות 130
 התורה חסה על ממונם של
 ישראל 131
 לא יהיב איניש זוזי בכדי 202
 לא שדי איניש זוזי בכדי 208
 מאן דמוקי אוזוי 218
 מינו דחשיד אממונא חשיד נמי
 אשבועתא 230
 מלח ממון חסר 236
 מספיקא לא מפקינן ממנוא 241
 מציל עצמו בממון חברו 249
 משלשין בממון ואין משלשין
 במכות 253
 עכרו כגופו; שורו כממונו 283
 עין תחת עין – ממון 293
 350 שלא להפסיד לישראל ממון
 ממון – מצטרף; מלקות – לא
 מצטרף 239
 ממון איתיה בחזרה; שבועה ליתא
 בחזרה 238
 ממון המוטל בספק – חולקין 238
 ממון ואיסור, ראה: איסורא מממונא לא
 ילפינן 43
 ספק איסורא לחומרא; ספק ממון
 לקולא 277
 ממון שאין לו תובעים 239
 ממונא מאיסורא – לא ילפינן 239
- נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן
 האש... 260
 מלוג, ראה: נכסי מלוג 265
 מלוה, ראה מפתח: הלוואה
 מלוה להוצאה ניתנה 236
 מלווה ולווה, ראה מפתח: הלוואה
 מלח ממון חסר 236
 מלחמה, ראה: מלחמת מצוה; מלחמת
 רשות 236
 מלחמת מצוה; מלחמת רשות 236
 מלך, מלכות, ראה: מלכותא דארעא כעין
 מלכותא דרקינא 238
 נוטל חלק בראש 261
 עבד מלך כמלך 281
 שלוחא דמלכא כמלכא 351
 מלך – לא דן, ולא דינן אותו 237
 מלך פורץ גדר לעשות לו דרך, ואין
 ממחין בידו 237
 מלך שמחל על כבודו – אין כבודו
 מחול 237
 מלכותא דארעא כעין מלכותא
 דרקינא 238
 מלקות, ראה: אוכל דג מבאיש לוקה ונותן
 מאה מנה 8
 אין מלקות למחצה 35
 ארכעים חסר אחת 55
 טוביה חטא וויגוד מינגד 155
 כשלקה – הרי הוא כאחייך 195
 מכין אותו עד שתצא נפשו 234
 מכת מדרות 236
 ממון – מצטרף; מלקות – לא
 מצטרף 239
 משלשין בממון ואין משלשין
 במכות 253
 מלקות במקום מיתה עומדת 238
 ממון, ראה: אכד המשכון אכדו
 מעותין 1
 אכד קתא דמגלא אכדו אלפא זוזי 1
 אדם בהול על ממונו 4
 אוקי ממונא בחזקת מריה 10

- ממונו חביב עליו מגופו 239
 ממזר, ראה: כסף מטהר ממזרים 194
 קנת ממזרים 370
 ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ 240
 ממרי רשוותך פארי איפרע 240
 ממשמשת והולכת, ראה: נחלה ממשמשת והולכת 262
 מן הגדול, ראה: מתחילין מן הגדול; מתחילין מן הצד 256
 מן היישוב, ראה: אינו מן היישוב 42
 מן הצד, ראה: מתחילין מן הגדול; מתחילין מן הצד 256
 מנא חבירא חבר 240
 מנהג; מנהג המדינה, ראה: אין משנין מנהג המדינה 36
 הכל כמנהג המדינה 119
 פוק חזי מאי עמא רבר 301
 צא וראה היאך הציבור נוהג ונהג 309
 מנהג מבטל הלכה 240
 מנין, ראה: אין בית דין יכול לבטל רברי בית דין חברו... 27
 דבר שבמנין 93
 דבר שבמנין – צריך מנין אחר להחירו 94
 מס, ראה: מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא 218
 מסאנא דרב מכרעאי – לא בעינא 240
 מסורין בבעל חוב 241
 מסוים, ראה: דבר המסוים 92
 מסיג גבול 241
 מסיח לפי תומו 241
 מסייע לדבר עברה, ראה: אי לאו עכברא חורא מנא ליה 16
 מסירה להריוט, ראה: אמירתו לגבנה כמסירתו להריוט 48
 מסירת מודעא, ראה: מסר מודעא 242
 מסית, ראה: אין טוענין למסית 32
 מספיקא – לא מפקינן ממונא 241
- מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך 241
 מסר מודעא 242
 מעושה, ראה: גט מעושה 84
 מעות, ראה מפתח: ממון מעייל איניש נפשיה לספיקא, ראה: לא מחית איניש נפשיה לספיקא 203
 מעיילין פילא בקוסא דמחטא 242
 מעיקרא מאי סבר, ולכסוף מאי סבר? 242
 מעלה עשו ביוחסין 243
 מעלין בקודש, ולא מורדין 243
 מעלינן ליה עילוויא כי נכסי דבר מריין 243
 מעמד שלשתן 243
 מעמידין פרנס על הציבור, ראה: אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור 35
 מענה את הדין, ראה: עינוי הדין 293
 מענין לענין באותו ענין 243
 מעשה, ראה: עקימת פיו היא מעשה 298
 שינוי מעשה 347
 מעשה בית דין, ראה: טוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום 157
 מעשה הבא בעברה, ראה: כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אם עביר מהני 190
 מעשה חידודים 244
 מעשה ידיה 244
 ראה גם: איני ניוונת ואיני עושה 43
 צאי מעשה יריך במזונותך 309
 מעשה לא עבדי, דיבורא קאמרי 244
 מעשה – לסתור? 244
 מעשה קטנה, ראה: אין מעשה קטנה כלום 35
 מעשה רב 245
 מעשיהם כמעשה זמרי ומבקשים שכר כפחוס 245

- מפי הגבורה 245
מפי כתכם, ראה: מפיהם ולא מפי כתכם 245
מפיהם ולא מפי כתכם 245
מפיקנא מאוניך 245
מפני דרכי שלום 246
מפני הרגל עבירה 246
מפני מראית עין, ראה: משום מראית העין 252
מפני תיקון העולם 246
מפני תקנת בנות ישראל, שלא יהיו מצויות להתגרש 246
מפקיעי שערים 247
מפריחי יונים 247
מצוה, ראה: מצוות לאו ליהנות ניתנו 248
מצוות עשה; מצוות לא תעשה 248
מצוות עשה שהזמן גרמן 249
עוסק במצוה פטור מן המצוה 293
פריעת בעל חוב מצוה 305
תרי"ג מצוות 372
מצוה בו יותר מבשלוהו 247
מצוה דרכים 247
מצוה הבאה בעבירה 247
מצוה ועושה, ראה: גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה 80
מצוה לבצוע 248
מצוה לקיים דברי המת 248
מצוה רבה 248
מצווה ועושה, ראה: גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה 80
מצוות בני נח, ראה: שבע מצוות בני נח 337
מצוות עשה; מצוות לא תעשה 248
מצוות עשה שהזמן גרמן 249
מצוות שהזמן גרמן, ראה: מצוות עשה שהזמן גרמן 249
מצוות לאו ליהנות ניתנו 248
מצוי, ראה: תיקנו מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי 365
מצויאה, ראה: סימן מובהק 276
פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם 304
קול יוצא למתנה ואין קול יוצא למציאה 314
ראה את המציאה ונפל עליה 327
שכרו ללקט מציאות 348
מציאה – הכל עניים אצלה 249
מציל עצמו בממון חבירו 249
מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין, ראה: משום מראית העין 252
מקום שיש משפט – אין צדקה..., ראה: כל מקום שיש משפט – אין צדקה, וצדקה – אין משפט 191
מקושר, ראה: גט מקושר 84
מקח וממכר, ראה: זבן וזבין – תגרא איקרי? 139
זבנת – קנית, זבין – אוכר 139
זווי הוא דאנסה 141
חן מקח על לוקח 152
כל דמזבין איניש אי לאוראניס לא הוה מזבין 183
מקח טעות 249
עכיד איניש דסייר ארעא ולא זבין 285
עכיד איניש דזבין ארעא ליומיה 283
ער שיראה לתגר או לקרובו 288
קפוץ זבין ארעא מתון נסיב איתתא 322
שכירות ביזמיה מכירה היא 348
תלוהו וזבין זכניה זכיני 366
מקח טעות 249
מקלקלת על בעלה, ראה: שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר, ומקלקלת על בעלה 350
מקנסא לא ילפינן 249
מקציץ בנטיעות 250
מקצת הטענה, ראה: מודה במקצת הטענה 224
מקצת היום ככולו 250

- מקרא, ראה: אי בעית אימא קרא; ואי בעית אימא סברא 15
 אין מקרא יוצא מידי פשוטו 36
 אל תקרי 45
 דריש טעמיה דקרא 106
 הלכה עוקבת ועוקרת מקרא 123
 זיל קרי בי רב הוא 141
 יהודה ועור לקרא? : 166
 יש אם למסורת; יש אם למקרא 172
 למה לי קרא סברא הוא 213
 מילתא דאחיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא 232
 סרס המקרא ודרשהו 279
 קרא ומתניתא מסייע ליה 322
 תרי קראי למה לי 371
 מקרא יוצא מידי פשוטו, ראה: אין מקרא יוצא מידי פשוטו 36
 מקרא נדרש בין לפניו ובין לאתרו 250
 מקרקעין, ראה מפתח: קרקע מר אמר חדא, ומר אמר חדא – ולא פליגי 250
 מר כדאית ליה, ומר כדאית ליה 250
 מר כי אתריה, ומר כי אתריה 250
 מרא קמא, ראה: תזקת מרא קמא 148
 מראה, ראה: חזונא מילתא היא 147
 חזוהו מוכיח עליו 147
 מראה מקום היא לו 251
 מראית עין, ראה: בחדרי חדרים 65
 משום מדאית העין 252
 מרבין שופכי דמים בישראל, ראה: אף הן מרבין שופכי דמים בישראל 50
 מרבין ארי, ראה: ארבעת לי אריא אמצראי 55
 וכי מותר לארס להרביץ ארי בתוך שדהו כדי שירא עניים ויברחון? 135
 מרד, ראה: אגרת מרד 4
 מרומה, ראה: דין מרומה 100
 מרחמין בדין, ראה: אין מרחמין בדין 36
- מרי חטיא 251
 מרפסן איגרי 252
 משא ומתן, ראה: נשאת ונתת כאמנה 270
 משגיחין בבת קול, ראה: אין משגיחין בכח קול 36
 משום איבה 252
 משום חציו; משום ממונו, ראה: אשו משום חציו; אשו משום ממונו 57
 משום מראית העין 252
 משום עיגונא אקילו בה רבנן 252
 משועבדים, ראה: נכסים משועבדים; נכסים בני חורין 266
 משתק בקוביא 252
 משטה, ראה: אין אדם משטה בשעת מיחה 22
 משטה אני כך 253
 משיבין את הארי לאחר מיחה, ראה: אין משיבין את הארי לאחר מיחה 36
 משיח, ראה: הלכתא למשיחא 123
 משכון, ראה: אבד המשכון אבדו מעוהך 1
 אבד קתא דמגלא אבדו אלפא זווי 1 אפותיקי 51
 משלחי גלימא דאינשי, ראה: קאקי תיורי משלחי גלימי דאינשי 313
 משלמין מן העלייה 253
 משלשין בממון ואין משלשין במכות 253
 משמרת למשמרת 254
 משנה, ראה: אין סדר למשנה 37
 הלכה כסתם משנה 122
 טעה בדבר משנה 158
 סתם משנה 280
 קרא ומתניתא מסייעי ליה 322
 שבוק מתניתין ותא אבתראי 336
 משנה לא זזה ממקומה 254
 משנה ראשונה; משנה אחרונה 254
 משנין ממנהג המדינה, ראה: אין משנין ממנהג המדינה 36

- משנת חסידים 254
 משפחה, ראה: אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולה מוכסין... 33
 משפחה שנטמעה – נטמעה 255
 משפט וצדקה, ראה: כל מקום שיש משפט – אין צדקה; וצדקה – אין משפט 191
 מתבייש, ראה: אשה בושה לבא לבית דין 56
 מתה כדרכה; מתה מחמת מלאכה 255
 מתהום ארעא עד רום רקיעא 255
 מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה הקלת עליה בתחלתה 256
 מתוך שאינו יכול להישבע משלם, ראה: חזרה שבועה לסיני 149
 חטפי ורדיי חטפי 149
 מתורגמן, ראה: לא תהא סנהדרי שומעת מפי המתורגמן 208
 מתחילין מן הגדול; מתחילין מן הצד 256
 מתיר עצמו מבית האסורים, ראה: אין תבשו מחיי עצמו מבית האסורים 31
 מתנה, ראה: אין נתינת קטן כלום 37
 הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו 125
 נותן מתנה בעין יפה נותן 261
 קול יוצא למתנה ואין קול יוצא למציאה 314
 מתנה על מה שכתוב בתורה 256
 מתנה על מנת להחזיר 257
 נאמן אתה לפסול את עצמך, ואי אתה נאמן לפסול את בניך 259
 נאמן כאיסורין, ראה: עד אחד נאמן כאיסורין 286
 נאמן הוא על של חבירו, ואינו נאמן על של עצמו 259
 נאמן התינוק לומר: "כך אמר לי אבא" 259
 נאמנות, ראה: אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש 5
 אין אדם נאמן על ידי עצמו 22
 את מהימנת לי בשבועה האין לא מהימן לי בשבועה 58
 נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך 259
 נאמן הוא על של חבירו ואינו נאמן על של עצמו 259
 נאמן התינוק לומר: כך אמר לי אבא 259
 ניתא ליה דליקוס בהימנותיה 264
 עד אחד נאמן כאיסורין 286
 פלגינן דיבורא 303
 שליחא דרבנן מהימנינן ליה ככי תרי 352
 נבואה, ראה: אין אלו אלא דברי נביאות 26
 נבלה, ראה: בעלים מטפלין בנבילה 73
 נדון על שם סופו, ראה: כן סורר ומורה נדון על שם סופו 71
 הבא במחותר נידון על שם סופו 110
 נדוניה, ראה: תשב עד שתלכין נדחה – יידחה, ראה: הואיל ונדחה ידחה 112
 נדר, ראה: דור לי כמיי ראשך 98
 הפרת נדרים; התרת נדרים 128
 ידות נדרים 165
 מודר הנאה מחבירו 224
 נהום כריסיה – לא שוי 259
 נהי דאית לך רשותא, לאפוקי; לאווקי לית לך רשותא 260
 נהרא נהרא ופשטיה 260
 נהרג על פחות משוה פרוטה 260
 נוגע בעדות 260
 נוה היפה – בודק 260
 נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, ואל ילכין פני חבירו ברכים 260

חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה 154
 יגעת ופתחת יגע וסתום 162
 כל שחכתי כשמירתו הכשרתי את
 נזקו 192
 מנא חכירא חבר 240
 נהי דאית לך רשותא לאפוקי; לאווקי
 לית לך רשותא 260
 נכנסו חתח הבעלים 265
 על המזיק להרחיק את עצמו; על
 הניזוק להרחיק את עצמו 295
 פגיעתן רעה 301
 קרקע עולם הוּקְחָה 324
 רוח מצויה; רוח שאינה מצויה 332
 נחזי אנן 262
 נחית לעומקא דדינא, ראה: דינא הוא
 ונחית לעומקא דדינא 99
 נחלה הבאה לו לאדם ממקום
 אחר 262
 נחלה ממשמשת והולכת 262
 נחלקה העדות 263
 נחש – מועד לעולם 263
 נחת רוח עשיתי לבעלי 263
 נטושים, ראה: נכסי נטושים; נכסי
 רטושים 266
 נטירא בר זזוא, ראה: לדידיסגי לי בנטירא
 בר זזוא 211
 נטירותא דדהבא לא קבילי עלי 263
 נטמעה – נטמעה, ראה: משפחה
 שנטמעה – נטמעה 255
 נטפל לעוברי עברה, ראה: ענש הכתוב
 לנטפל לעוברי עבידה כעוברי עבירה 297
 נידון, ראה מפתח: נדון
 ניוזבין איניש ברתיה, ולא ליוזף
 בריביתא 263
 ניחא ליה דלא ליסתרי עבדיה 264
 ניחא ליה דלא לקריוהו גזלנא 264
 ניחא ליה דליקום בהימנחיה 264
 ניכרין דברי אמח 264
 נישואין, ראה: אין אדם שותה בכוס אלא
 אם כן בודקו 25

נוחל ומנחיל, ראה: חינוך בן יום
 אחר – זוקק ליבום נוחל ומנחיל וההורגו
 חייב 364
 נוטל חלק בראש 261
 נזי השטר, ראה: שופרא דשטרא 341
 נוספו בטר עיקרו, ראה: שדי נפו בטר
 עיקרו 338
 נוסף, ראה: הוסיף לה נוסף משלו 113
 נוקב מרגליות, ראה: עכר נוקב
 מרגליות 281
 נותן לו שכרו כפתעל בטל 261
 נותן לו שכרו משלם 261
 נותן מתנה – בעין יפה נותן 261
 נותנים זמן לחבלות, ראה: אין נותנים זמן
 לחבלות 37
 נותנת עיניה באחר, ראה: שלא תהא אשה
 נותנת עיניה באחר, ומקלקלת על
 בעלה 350
 נזדקן הדיון 262
 נזיקין, ראה: אכות נזיקין 1
 אדם – איח ליה מזלא; בהמה – לית
 לה מזלא 4
 אין חזקה לנזיקין 31
 אחת עושה בחוך שלך; ואני עושה
 בחוך שלי 59
 בוד ברשות הרבים 65
 בוד המתגלגל 65
 גריוא אבל – גריוא משלם; כוזא
 אכל – כוזא קא משלם 88
 גרמא כנוזיקין שטור 89
 דבעי למהרי חסידא ליקיים מילי
 דנוזיקין 91
 הזיקא דרבים שאני 114
 הזק ראייה 117
 הזק שאינו ניכר 117
 הכשרתי במקצת נזק חבתי בתשלומי
 מקו כהכשר כל נזקו 121
 הניזקין – שמין להן בעידית... 125
 וכי מה עשה לו ומה חסרו ומה
 הזיקו 135

- נמצא חומר קולו 267
 נמצא קרח מכאן ומכאן 268
 נסכא דרבי אבא 268
 נסתחפה שרהו 268
 נעילת דלת, ראה: שלא תגעול דלת בפני לווין 351
 נעל, גדר ופרץ 268
 נעשה כאומר לו 269
 נעשה כצווח על ביתו שנפל, ועל ספינתו שטבעה כים 269
 נעשו כמי שנחקרה עדותם בבית דין, ראה: עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותם בבית דין 291
 נעשית לו כהיתר, ראה: עבר אדם עבירה ושנה בה – נעשית לו כהיתר 286
 נעשית תורה כשתי תורות 269
 נקי מנכסיו, ראה: יצא איש פלוני נקי מנכסיו 171
 נקיטת חפץ, ראה: שבועה בנקיטת חפץ 335
 נקי הדעת שבירושלים 270
 נקים מה' ומישראל, ראה: והייתם נקים מה' ומישראל 133
 נקנים באמירה, ראה: דברים הנקנים באמירה 96
 נשא ונתן ביד 270
 נשאת ונתת באמונה? 270
 נשיא, ראה: אפילו נשיא שכישראל אין שומעין לו 52
 נשרפו חיטיך בעלייה 270
 נשתקע הדבר ולא נאמר 271
 נתינת קטן, ראה: אין נתינת קטן כלום 37
 נתנה אצבע כין שיניה 271
 נתפס עליו כגנב 271
 נתת דכריך לשיעורין?! 271
 נתת תורת כל אחד ואחד בידו 272
 נבא בביתא – פאחא בביתא; סבתא סבתא 273
 נבא בניהו רבנן לקידושין מיניה 53
 אשה דייקא ומינסבא 56
 טוב למיתב טן דו מלמיתב 155
 ארמלו 155
 יותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא 169
 כדת משה וישראל 177
 כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש 183
 כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין... 192
 כסף מכניס כסף מוציא?! 194
 לחיים ניתנה ולא לצער 212
 מסאנא דרב מכרעאי לא בעינא 240
 מענין לענין באותו ענין 243
 עסקין באותו ענין 297
 קידושין שאין מסורין לביאה 316
 קפורן זבין ארעא; מתוך נסיב איתחא 322
 נכנסו תחת הבעלים 265
 נכס, ראה: עבדא איקרי נכסי 282
 נכסויה דבר איניש – אינון ערכין ביה 265
 נכסי דבר מריון, ראה: מעלינן ליה עליויא כי נכסי דבר מריון 243
 נכסי יתומים, הרי הן כהקדש 265
 נכסי מלוג 265
 נכסי נטושים; נכסי רטושים 266
 נכסי צאן כרזל 266
 נכסים משועבדים; נכסים בני חורין 266
 נכסים שיש להם אחריות; נכסים שאין להם אחריות 266
 נמוקו עמו 267
 נמלכים בעיבור, ראה: אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור 35
 נמנו וגמרו 267
 נמצא אתה מוציא לעז על הראשונים 267

- סבור וקביל** 273
סברא, ראה: אי כפיח אימא קרא ואי בעית אימא סברא 15
 לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי 208
 למה לי קרא סברא הוא 213
 מעיילין פילא בקופא דמחטא 242
סגי נהור 273
סדנא דארעא חר הוא 274
סדר למשנה, ראה: אין סדר למשנה 37
סהדותא – עד שיתין שנין מידכר, טפי לא מידכר 274
סהדי בשקרי – לא מחזקינן 274
סהדי שקרי – אאוגרייהו זילי 274
סוד, ראה: גלי רויא 86
סוטה, ראה: הרבה יין עושה, הרבה שתוק עושה, הרבה ילדות עושה, הרבה שכנים הרעים עושים 129
סומא, ראה: הויא סומא מותר באשתו? 116
סגי נהור 273
סומא בדבר 274
סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, ראה: אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו 52
סופו מוכיח על תחלתו 275
 ראה גם: הוכיח סופו על תחלתו 113
סופו על תחילתו, ראה: הוכיח סופו על תחלתו 113
סופרים, ראה: דקדוקי סופרים 105
סוקלין ושרפיין על החזקות 275
סיג לתורה 275
סידור לבעל חוב, ראה: מסדרין כבעל חוב 241
סיעה לדאיה, ראה: הכתב מוכיח 121
סיטומתא 275
סימן מובהק 276
סיני, ראה: חזרה שבועה לסיני 149
סיני ועוקד הרים 276
סיף בידו ודמו מטפס 276
- סיפא ורישא**, ראה מפתח: רישא וסיפא
סכנה, ראה: אין אדם מעמיד עצמו על ממונו 21
סמירא סכנתא מאיסורא 151
סמוך לאיש, ראה: מופלא הסמוך לאיש 227
סמוך מיעוטא לחוקה 277
סמוך על שולחן, ראה: גדול וסמוך על שולחן אכיו – זהו קטן... 81
סמוכין, ראה: דריש סמוכין 106
סמוכין על שלחנו 277
סמיכה, ראה: יודה יודה; ידן ידן 169
סנהדרין ההורגת אחד בשבוע – נקראת חובלנית 277
סניגור, ראה: אין קטיגורנעשה סניגור 39
ספסרות, ראה: זווי דנאשי אינהו עבדי ליה ספסרותיה 140
ספק, ראה: אין ספק מוציא מידי ודאי 37
אשראי ספק אחי ספק לא אחי 57
ברי ושמא – ברי עדיף 75
התראת ספק 132
לא מחית איניש נפשיה לספיקא 203
ממון המוטל בספק – חולקין 238
מספיקא לא מפקינן ממונא 241
ספק איסורא – לחומרא; ספק ממונא – לקולא 277
ספק דאורייתא – לחומרא; ספק דרבנן – לקולא 278
ספק נפשות – להקל 278
ספק ספיקא 278
ספק איסורא – לחומרא; ספק ממונא – לקולא 278
ספק דאורייתא – לחומרא; ספק דרבנן – לקולא 278
ספק מוציא מידי ודאי, ראה: אין ספק מוציא מידי ודאי 37
ספק נפשות – להקל 278
ספק ספיקא 278
ספרי דדייני, ראה: סתם ספרי דדייני מיגמר גמירי 280

- עבודה זרה 283
 עבד איניש דגזים ולא עבד 283
 עבד איניש דזבין ארעא ליומיה 283
 עבד איניש דזבין דיניה 283
 עבד איניש דיוזף ליומיה 284
 עבד איניש דינא לנפשיה 284
 עבד איניש דלא מגלי טענתיה אלא לכי דינא 284
 עבד איניש דמיקרי ואמר 284
 עבד איניש דסייר ארעא ולא זבין 285
 עבד איניש דפרע כגו זימניה 285
 עבדא לאיגלווי, ראה: מילתא דעבדא לאיגלווי לא משקר 233
 עבירה, ראה: אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו דוח שטות 23
 אין זו דרך מוציאתו מידי עבירה 31
 חייבי לאוין 150
 יהרג ואל יעבור 166
 מצוה הבאה בעבירה 247
 עבר אדם עבירה ושנה בה – נעשית לו כהיתד 286
 עונות שאדם דש בעקביו 292
 ענש הכתוב לנטפל לעוכרי עבירה בעוכרי עבירה 297
 עבירה לשמה 285
 עבר אדם עבירה ושנה בה – נעשית לו כהיתד 286
 עברה, ראה מפתח: עבירה יענינות, ראה: משום עיגונא אקילו בה רבנן 252
 שלא יהיו בנות ישראל עגונות 349
 תקנת עגונות 370
 עד אתד נאמן באיסורין 286
 עד השתא חשדת ליה בגולן, והשתא מוגרת ליה בלא סהדי? 286
 עד ולא עד בכלל, ראה: עד ועד בכלל; עד ולא עד בכלל 286
 עד ועד בכלל; עד ולא עד בכלל 286
 עד מפי עד 287
- סרס המקרא ודרשהו 279
 סמידת הדין 279
 ראה גם: עד שיסתחם טענותיו 287
 סתם גניבה – יאוש בעלים 279
 סתם הלואה – שלשים יום 279
 סתם משנה 280
 ראה גם: הלכה כסתם משנה 122
 סתם ספרי דדייני מיגמר גמירי 280
 סתמא, ראה: כל בסתמא לא קביל עליה נטירותא 182
 עבד, ראה: זכות היא לעבד שיצא מתחת ידי רבו לחירות 142
 חציו עבד וחציו בן חורין 153
 יד עבד כיד רבו 164
 כל הקונה עבד עברי כקונה ארון לעצמו 189
 כמדומין אתם ששרדה אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם 193
 מה שקנה עבד – קנה רבו 223
 נוחא ליה דלא ליסתרי עבדיה 264
 שמא יקניטנו רבו וילך וידליק גדישו של חבירו 354
 תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם 371
 עבד אין לו חיים 281
 עבד לזהו לאיש מלוה 281
 עבד לרוץ לפניו, ראה: אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו 52
 עבד מלך – כמלך 281
 עבד נוקם מדגליות 281
 עבד שאין לרבו רשות עליו – אין קרוי עבד 281
 עבדא איקרי נבסי 282
 עבדא בהפקידא נוחא ליה 282
 עבדו – כגופו; שורו – כממונו 282
 עבדו של חבר הרי הוא כתבד 282
 עבדי הם ולא עבדים לעבדים, ראה: פועל יכול לתזור בו אפילו בחצי היום 301

מפתח העניינים | 425

- היאך מעידים על האשה שילדה ולמחר
 כרסה בין שינה 116
- הן הן שלוחיו, הן הן ערוי 125
- כדרך המנאפים 177
- כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד 181
- כמכחול בשפופרת 194
- לא איכרו סהדי אלא לשקרי 199
- לא תהא סנהדרי שומעת מפי
 המתורגמן 208
- לא תהא שמיעה גדולה מראייה 208
- מאי חזית דסמכת אהני סמוך
 אהני 217
- מה לנו לחוב בדמו של זה 222
- מכמינן לו עדים אחורי הגדר 235
- מפיהם ולא מפי כחבס 245
- מפריחי יונים 247
- משחק בקוביא 252
- נוגע בעדות 260
- נחלקה העדות 263
- סהרותא – עד שיחין שגין מידכר טפי
 לא מידכר 274
- סהדי בשקרי לא מתזקינן 274
- סהדי שקרי – אאוגריהו זילי 274
- עד אחד נאמן כאיסורין 286
- עד השתא חשרת ליה בגולן והשתא
 מוגרת ליה בלא סהדי? 286
- עד מפי עד 287
- עדיו בחתומיו זכין לו 291
- עדים החתומים על השטר נעשו כמי
 שנחקרה עדותם בבית דין 291
- עדים זוממין 291
- עמנו הייתם 296
- פלגינן דיבורא 303
- תרי ותרי ניתו 371
- תרי כמאה ומאה כתרי 371
- עדות מוכחשת 290
- עדות מיוחדת 290
- עדות מכוונת 290
- ערוח שאי אתה יכול להזימה – לא
 שמה עדות 290
- עד מקום שידו מגעת 287
- עד נעשה דיין, ראה: אין עד נעשה
 דיין 37
- עד שיאמר רוצה אני, ראה: כופין אותו
 עד שיאמר רוצה אני 178
- עד שיבא אליהו, ראה: יהא מונח עד
 שיבא אליהו 166
- עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע
 ביניהם 287
- עד שיהא כהן כדי לזה וכדי לזה 287
- עד שיתתם טענותיו 287
- עד שיראה לתגר או לקרובו 288
- עד שישאו ויחנו בה מזורות
 בלבנה 288
- עד שישמעו מפי התובע 288
- עד שיתחווורו הדברים כשמלה 288
- עד שיתיר עצמו למיתה 289
- עד שכופין אותו להוציא, יכפוהו
 לזון 289
- עד שתגיע למקומו, ראה: אל תדין אה
 חברך עד שתגיע למקומו 44
- עד שותת – מחיל איגיש 289
- עד שתצא נפשו, ראה: מכין אותו עד
 שתצא נפשו 234
- עד תלת שנין – מיזדהר איגיש
 כשטריה; טפי – לא מיזדהר 289
- עדות, ראה: אוקי תרי להרי תרי 10
- אי לא קטלת לא תדחל 16
- אין דבריו של אחד במקום שנים 28
- אין עד נעשה דיין 37
- אנן סהדי 49
- בהרי סהדי שקרי למה לי 63
- דבר ולא חצי דבר 93
- דרישה וחקירה 107
- הוא הדין, הוא העד, הוא הבעל
 דין 111
- הודאת בעל דין כמאה עדים
 דמי 113
- החשוד על דבר לא דנו ולא
 מעירו 115

- עדות שבטלה מקצתה – בטלה כולה 291
 עדי קיום, ראה: לא איברו סהדי אלא לשקרי 199
 עריו בחתומיו זכין לו 291
 עדים החתומים על השטר, נעשו כמי שנחקרה עדותם כבית דין 291
 עדים זוממין 291
 עובד ומעביד, ראה: אוגרי בדנקא אכיל כוזא?! 7
 איתגרת ליה פוץ עמריה 44
 בעל הבית טרוד בפועליו 73
 דבר האבד 91
 יד פועל ביד בעל הבית 164
 יד פועל על העליונה 164
 ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף 173
 כל הכושב שכר שכיר כאילו נוטל נפשו ממנו 185
 כל פסידא דלא הרר מותרה ועומד הוא 191
 נתן לו שכרו בפועל בטל 261
 שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף 348
 שכרו ללקט מציאות 348
 תורה מדישיה קאכיל 363
 עובדא, ראה: בדירו הוה עובדא 63
 עובר, ראה: מה טיבו של עובר זה 221
 עוברת על דת משה; עוברת על דת יהודית 291
 עוונת שאדם דש בעקביו 292
 עולבנא דרייני 292
 עולה עמו, ואינה יורדת עמו 292
 עולם מלא, ראה: כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא 186
 עונה, ראה: שאר כסות ועונה 335
 עונש ואזהרה, ראה: אין עונשין אלא אם כן מזהירן 38
 עונשין מן הדין, ראה: אין עונשין מן הדין 38
 עוסק במצוה פטור מן המצוה 293
 עוקר הרים, ראה: סיני ועוקר הרים 276
 עורבא כעי בניה, וההוא גברא לא כעי בניה 293
 עורך דין, ראה: אל תעש עצמך כעורכי הדיינין 44
 עושה אדם דין לעצמו, דאה: עבד איניש דינא לנפשיה 284
 עושה מעשה זמרי ומבקש שכר כפינחס, ראה: מעשיהם כמעשה זמרי ומבקשים שבר כפנחס 245
 עושה סחורה בפרתו של חברו, דאה: כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו? 181
 עושק, ראה: לך ושוב לך ושוב זהו עושק 213
 עידית, ראה: הניזקין שמיין להן בעידית... 125
 עיוות הדין 293
 עין תחת עין – ממזן 293
 עינוי הדין 293
 עינוי נתן בה, ראה: חיישינן שמא עינוי נתן בה 151
 עיסקא – פלגא מלוה, ופלגא פקדון 294
 עיר הנדחת 294
 עיקר ונוף, ראה: שדי נופי כתר עיקרו 338
 עיר וכוך, ראה: בכרך שכיוי כל מילי, בעיר לא שכיוי כל מילי 70
 עירוב פרשיות כתוב כאן 294
 עכבר, ראה: וכימהאכפת להנלעכברין 135
 לאו עכברא גנב אלא חורא גנב 210
 עכברא דשכיב אדינרי 294
 על דעת בית דין 294
 על דעת המקום 295
 על החדשים אנו בושין, אלא שאתם מגלגלים עלינו את הישנים 295
 על המזיק להרחיק את עצמו; על הניזוק להרחיק את עצמו 295

- על כל קוץ וקוץ תליך תליך של הלכות 296
 על מנת, ראה: כל האומר על מנת כאומר מעבשיו דמי 184
 על מנת שתעלי לרקיע 296
 על קרן הצבי, ראה: הניח מעותיו על קרן הצבי 126
 על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו 296
 על שם סופר, ראה: בן סורר ומורה נדון על שם סופו 71
 הבא במחמתר נדון על שם סופו 110
 עלייה וירידה, ראה: ירידה צורך עלייה 172
 עלית – לא תרד, ראה: הואיל ועלית לא תרד 112
 עלך קא סמיכנא, ראה: חזי דעלך קא סמיכנא 147
 עם הארץ, ראה: ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ 240
 עמוד והחזר, ראה: כל ימיו בעמוד והחזר 189
 עמוד וחטא בשביל שתזכה, ראה: וכי אומרים לאדם עמוד וחטא בשביל שתזכה 134
 עמנו הייחם 296
 עני, ראה: אין עניות במקום עשירות 38
 אפילו טוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו 52
 אפילו עני שבישראל רואין אותם כאילו הם בני תורין שיררו מנכסיהן 53
 אתה מצוה עליו לפרנסו ואי אתה מצוה עליו לעשרו 58
 בודקין לבסות ואין בודקין למזונות 64
 מציאה – הכל עניים אצלה 249
 עני עירך ועניי עיר אחרת – עניי עירך קודמים 297
 עני המהפך בחררה 297
- עניות כמקום עשירות, ראה: אין עניות במקום עשירות 38
 עני עירך ועניי עיר אחרת – עניי עירך קודמים 297
 עניים במקומן ועשירים במקום אחר, ראה: דבוי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר 96
 ענישה, ראה: אין עונשין אלא אם כן מזהירין 38
 אין עונשין מן הדין 38
 בהדי הוצא לקי כרכא 63
 השהו הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה 130
 השהו הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה 131
 טוביה חטא וויגוד מינגד? ! 155
 יבא בעל הברם ויכלה את קוציו 161
 יבא בעל מחשבות יפרע מכס 162
 יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו 162
 יודע מחשבות יפרע מאותו האיש 167
 כשלקה – הרי הוא כאחיק 195
 מדה כנגד מדה 219
 מכניסין אותו לכיפה 235
 סוקלין ושורפין על התזקות 275
 על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו 296
 ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה 297
 קם ליה בדרכה מיניה 319
 קנאין פוגעין בו 319
 שקליה למיטרפסיה מיניה 358
 ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה 297
 עסוקין באותו ענין 297
 עסוקין ביישובו של עולם, ראה: אין עסוקין ביישובו של עולם 39
 עסק ביש 298
 עצה טובה קא משמע לן 298

- פגיעתן רעה 301
- פדיון שבויים, ראה: מצוה רבה 248
- פה קדוש יאמר דבר זה? ! 301
- פועל, ראה מפתח: עובד ומעביד
- פועל בטל, ראה: נותן לו שכרו כפועל בטל 261
- פועל יכול לחזור בו אפלו בחצי היום 301
- פוק חזי מאי עמא דבר 301
- פוק תני לברא 302
- פורענות, ראה: לא מקרים איניש פורענותא לנפשיה 205
- פורץ גדר ישכנו נחש 302
- פחות משה פרוטה 302
- ראה גם: נהרג על פחות משה פרוטה 260
- פחות שבלשונות, ראה: הלך אחר פחות שבלשונות 121
- פחתו – פחתו לו, ראה: נכסי צאן ברזל 266
- פטומי מילי בעלמא 302
- פטר מדיני אדם והייב כדיני שמים 302
- פילא בקופא דמחטא, ראה: מעיילין פילא בקופא דמחטא 242
- פיקדון, ראה: אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר 40
- יתרחק אדם מן המיאון ומן הפקדונות ומן הערכונות 174
- כל המפקיד על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד 186
- עיסקא – פלגא מלוה ופלגא פקדון 294
- שמא ישבע זה ויזציא הלה את הפקדון 354
- פירעון, ראה: דפרע דייק; דמיפרע לא דייק 105
- בל האומר לא לוויית כאומר לא פרעתי דמי 184
- עציצו, ראה: שותה בעציצו 343
- עקימת פיו היא מעשה 298
- ערבות, ראה: אי לית ליה ללווה לאו בחר ערבא אזיל מלוה? 17
- אם ערבת – ערבת על מנת לשלם 47
- כל ישראל ערבים זה בזה 189
- נכסיהי דבר איניש – אינון ערכין ערבא 265
- ערבך – ערבא צריך 298
- ערבך – ערבא צריך 298
- ערווה, ראה: דבר שבערוה 94
- ערום, ראה: רשע ערום 334
- עריות, ראה: אין אפוטרופוס לעריות 27
- גילוי עריות 85
- דבר שבערוה 94
- ערכאות, ראה: שטרות העולים בערכאות של עכורים 345
- ערעור, ראה: סחירת הדין 279
- עשה שלא כהוגן, ראה: הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו עמו שלא כהוגן 111
- עשו חזוק לדבריהם, ראה: חכמים עשו חזוק לדבריהם יותר משל תורה 151
- עשו עמו שלא כהוגן, ראה: הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו עמו שלא כהוגן 111
- עשוין כמגדלים 299
- עשוין להשאל ולהשכיר, ראה: דברים העשוין להשאל ולהשכיר 96
- עשיית דין עצמית, ראה: כל הקודם להרגן זכה 188
- מאה פנדי בפנדא למחיה 217
- עבדי איניש דינא לנפשיה 284
- שבור את שיניו ואמור לו: שלי אני נוטל 336
- עשיית הישר והטוב, ראה: ועשיית הישר והטוב 137
- עשיר, ראה: עכברא דשכיב אדינרי 294
- עת לעשות לה' הפרו תורתך 299
- עתים חלים, עתים שוטה 299

- פריטי דדהבא – לא עבדי אינשי 305
 פריעת בעל חוב – מצוה 305
 פרנס, ראה: אין מעמידין פרנס על הצבור
 אלא אם כן נמלכים בצבור 35
 אפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על
 הצבור הרי הוא כאביר
 שבאבירים 53
 כמדומין אתם ששורה אני נוהן לכם
 עבדות אני נוהן לכם 193
 קופה של שרצים תלויה לו
 מאתוריו 314
 שבעה טובי העיר 337
 פרע כגו זימניה, ראה: עבדי אינשי דפרע
 כגו זימניה 285
 פרעון, ראה מפתח: פירעון
 פרצה קוראה לגנב 305
 פרשה שנאמרה ונשנית, ראה: כל
 פרשה... 191
 פרשנות דאה: אי בעית אימא קרא ואי
 בעית אימא סברא 15
 אין מיעוט אחר מיעוט אלא
 לרבות 34
 אין מקרא יוצא מידי פשוטו 36
 בא זה ולימד על זה 61
 בא ללמד ונמצא למד 61
 בכיתי ולא בככתי 62
 כגמר דבריו אדם נתפס 63
 גמרא גמירי ליה 87
 דבר הכתוב בהווה 92
 דבר הלמד מעניינו 92
 דברה תורה כלשון בני אדם 95
 דין מינה ומינה: דין מינה ואוקי
 באתרה 97
 דורות משעה לא ילפינן 98
 דורש לשון הדיוט 98
 דורשי רשומות 98
 דייק לישנא יתירא 100
 דרוש וקבל שכר 106
 דריש טעמיה דקרא 106
 דריש סמוכין 106
- לא עבדי אינשי דפרע כגו
 זימניה 206
 ממרי רשותן פארי אפרע 240
 עבדי אינשי דפרע כגו זימניה 285
 פריעת בעל חוב – מצוה 305
 פלגינן דיבורא 303
 פנים חדשות באו לכאן 303
 פנקס, ראה: תנוני על פנקסו 152
 פסידא דלא הדר 303
 ראה גם: כל פסידא דלא הדר – מותרה
 ועגמד הוא 191
 פסים, ראה: שטר פסים 344
 פסיקה, ראה מפתח: הוראה
 פסיקתא, דאה: שטרי פסיקתא 345
 פסקת לה לחיותאי 303
 פעמים שאתה מתעלם, ופעמים שאי
 אתה מתעלם 304
 פעמים שביטולתה של תורה זהו יסודה,
 ראה: עת לעשות לה' הפרו תורתך 299
 פקדון, דאה מפתח: פיקדון
 פרהסיא, ראה: אין פרהסיא פחותה
 מעשרה 39
 פרוזבול 304
 ראה גם: אי אישר חיל
 אבטליניה 14
 עולבנא דדייני 292
 פרוטה דרב יוסף 304
 פרוטה; פרוטות, ראה: אין אונאה
 לפרוטות 25
 נהג על פחות משהו פרוטה 260
 פחות משהו פרוטה 302
 פריטי כשטרא – לא כתבי
 אינשי 304
 פריטי דדהבא – לא עבדי
 אינשי 305
 שוה פרוטה 339
 שוה פרוטה במרי 339
 פרוטות, ראה: היוק ראייה 117
 יגעת ופתחת – יגע וסתום 162
 פריטי כשטרא – לא כתבי אינשי 304

- קיצוץ בנטיעות, ראה: מקצץ
 בנטיעות 250
 קיצותא דתרעא מידכר דכירי
 אינשי 317
 קירב נגיחותיו, ראה: ריחק נגיחותיו;
 קירב נגיחותיו 333
 קל וחומר, ראה: אין מזהירין מן הדין 34
 אין עתשין מן הדין 38
 אם הלכה נקבל ואם לדין יש
 תשובה 46
 ריו לכא מן הדין להיות כנדון 99
 מילתא דאחיא כקל וחומר טרח וכתב
 לה קרא 232
 קל וחומר בן בנו של קל וחומר 317
 קל וחומר שאין עליו תשובה 317
 קל מחמור לא יליף 317
 קל שבקלן, ראה: אפילו קל שבקלין
 ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאביר
 שבאכירים 53
 קלא אית להו 317
 קלא דפסיק: קלא דלא פסיק 318
 קלא לא הוי מעשה 318
 קלא לאו כלום הוא 318
 קלקול הדין 318
 קלקלה, ראה: תקנתו קלקלתו 371
 קם דינא: הדר דינא 318
 קם ליה בדרבה מיניה 319
 קמא קמא בטיל, ראה: ראשון ראשון
 בטל 327
 קמצן, ראה: עכברא דשכיב אדנורי 294
 קנאין פוגעין בו 319
 קנאת סופרים תרבה חכמה 319
 קנוניא 319
 ראה גם: אין אדם עושה קנוניא על
 הקרש 23
 שמא יעשו קנוניא 354
 קניא דרבא 320
 קנייה ומכירה, ראה מפתח: מקח
 וממכר
 קנין, ראה: אין אחר קנין כלום 26
- כל הקונה עבר עברי כקונה אדון
 לעצמו 189
 קופה של שרצים תלויה לו
 מאחוריו 314
 קוצו של יוד 315
 קושיה, ראה: גברא אנברא קא רמיח 79
 הדרא קושיא לדוכתא 111
 הוא מותיב לה והוא מפרק לה 111
 חדיבתא והלכתא?! 364
 קטטה, ראה: דלא אחי לאנצויי 102
 קטיגור, ראה: אין קטיגור נעשה
 סניגור 39
 קטלה כולה; קטלה פלגא, ראה: מה לי
 קטלה כולה, מה לי קטלה פלגא 222
 קטלי קני באגמא 315
 קטן, ראה: אין מביאין ראייה מן הקטן 34
 אין מעשה קטנה כלום 35
 אין נתינת קטן כלום 37
 גדול וסומך על שולחן אכיו... 81
 חרש שוטה וקטן – לאו בני דיעה
 נינהו 154
 חרש שוטה וקטן – לאו בני שליחותא
 נינהו 154
 חרש שוטה וקטן – פגיעתן
 רעה 154
 חרש שוטה וקטן – רוב מעשיהם
 מקולקלים 154
 קטני קטנים 315
 קטנים – לאו בני שליחות נינהו 315
 קטני קטנים 315
 קטנים – לאו בני שליחות נינהו 315
 קידוש השם 315
 קידושין, ראה מפתח: נישואין
 קידושין לטיבועין ניתנו 316
 קידושין שאין מסורין לביאה 316
 קידרא דבי שותפי לא חמימא ולא
 קרירא 316
 קיום שטרות 316
 קיזוז, ראה: הפוכי מטרחא למה לי 127
 קיס, שריר ובריר, ראה: שריר וקיס 358

- קרוב אצל ממונו, ראה: אין אדם קרוב
 אצל ממונו 23
 קרוב אצל עצמו, ראה: אדם קרוב אצל
 עצמו 6
 קרוב ונתרחק 322
 קרוב לאונס וקרוב לפשיעה 322
 קרוב להפסד ורחוק לשכר, ראה: קרוב
 לשכר ורחוק להפסד 322
 קרוב לשכר ורחוק להפסד 322
 קרוב קרוב קודם 323
 קרח, ראה: גט קרח 84
 קרח מכאן ומכאן, ראה: נמצא קרח מכאן
 ומכאן 268
 קריינא דאיגרתא, איהו ליהוי
 פרונקא 323
 קרינן רשיעא בר רשיעא אפילו לרשיעא
 בר צדיק 323
 קרית חברך ולא ענך — רמי גודא רבה,
 שדי ביה 323
 קרן הצבי, ראה: הניח מעותיו על קרן
 הצבי 126
 קרקע, ראה: אין אונאה לקרקעות 25
 כספים אין להם שמירה אלא
 בקרקע 195
 מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא 218
 קפון זבין ארעא; מתון נסיב
 איתתא 322
 שטר — אפסירא דארעא הוא 344
 קרקע בחזקת בעליה קיימת 323
 קרקע — לית בה אונאה 324
 קרקע עולם 324
 קרקע עולם הזיקתו 324
 קשה גזל הדיוט מגזל בכזה 324
 קשוט עצמך, ואחר כך קשוט
 אחרים 325
 קתא דמגלא, ראה: אכד קתא דמגלא אכדו
 אלפא זווי 1
 קתדרא, ראה: יושבת בקתדרא 169
 אין קנין לאשה בלא בעלה 39
 אסמכתא לא קניא 50
 ארבע אמות של אדם קונות לו בכל
 מקום 54
 דבר תודה מעות קונות 94
 דברים הנקנים באמירה 96
 דעת אחרת מקנה אותן 104
 חצר מהלכת 153
 חצרו של אדם קונה לו שלא
 מדעתו 153
 מה שקנה עבד קנה רבו 223
 מה שקנתה אשה קנה בעלה 223
 מעמד שלושתן 243
 סיטומתא 275
 שינוי השם 346
 שינוי מעשה 347
 שינוי קונה 347
 שינוי רשות 347
 שכירות לא קניא 348
 קנין בטעות — חוזר 320
 קנין הגוף; קנין פירות 320
 קנין לאשה בלא בעלה, ראה: אין קנין
 לאשה בלא בעלה 39
 קנין שנים; קנין עולם 321
 קנס, ראה: אוכל רג מכאיש לוקה ונותן
 מאה מנה 8
 מודה בקנס — פטור 224
 מקנסא לא ילפינן 249
 קנסו שוגג אטו מזיד 321
 קנסוה רבנן לגנב כי היכי דלא
 לגנוב 321
 קנסינן התיירא משרום איסורא 321
 קפון זבין ארעא; מתון נסיב
 איתתא 322
 קפידא, ראה: אין לו עליו אלא
 תרעומת 32
 כולי האי לא קפדי אינשי 178
 שותפין בכי האי גונא לא קפדי
 אהרדי 343
 קרא ומתניתא מסייעי ליה 322

- ראה את המציאה ונפל עליה 327
 ראה מעשה, ונזכר הלכה 327
 ראו גידולים שגידלתם 327
 ראו כולן לחובה – פוטרין אותו 327
 ראוי ומוחזק, ראה: מוחזק; ראוי 224
 ראיה, ראה: אין שעת הדחק ראיה 41
 אין הנדון דומה לראיה 30
 אין מביאין ראיה מן הקטן 34
 אין מביאין ראיה מן השוטים 34
 אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר 50
 בא הרוג ברגליו 61
 הכתב מוכיח 121
 המוציא מחבירו עליו הראיה 124
 לא ראינה אינה ראיה 207
 ראיה מן הקטן, ראה: אין מביאין ראיה מן הקטן 34
 ראיה מן השוטים, ראה: אין מביאין ראיה מן השוטים 34
 ראיות נסיבתיות, ראה: כדרך המנאפים 177
 סוף בידו ודמו מטטף 276
 ראיה, ראה: לא תהא שמיעה גדולה מראיה 208
 ראשון ראשון בטל 327
 ראשון שבגנבים גונב דעת הבריות, ראה: גונב דעת הבריות 82
 ראשונים בני מלאכים, ראה: אם ראשונים בני מלאכים... 48
 ראשונים ואחרונים, ראה: לבן של ראשונים... 211
 רב שמחל על כבודו – כבודו מחול 328
 רב תנא הוא ופליג 328
 רבי לא שנאה, רבי חייא מניין לו? 328
 רביה, ראה מפתח: ריבית
 רביה אוכלת בהן 328
 רביה דברים 329
 רביה מוקדמת; רביה מאוחרת 329
 רביה קצוצה 329
 רגלים לדבר 329
 רואה חובה לעצמו, ראה: אין אדם רואה חובה לעצמו 23
 רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין 330
 רוב בעילות אחר הבעל 330
 רוב גוססין למיתה 330
 רוב גנבי – ישראל ניגהו 330
 רוב וחזקה – רוב עדיף 331
 רוב ומיעוט, ראה: אחרי רבים להטות 12
 אין הולכין בממון אחר הרוב 30
 בטלה דעתו אצל כל אדם 66
 זיל בחר רובא 141
 חייש למיעוטא 151
 יחיד ורבים – הלכה כרבים 170
 כל דפריש – מרובא פריש 184
 מיעוטא דמיעוטא 234
 סמוך מיעוטא לחזקה 277
 רובא דאיתיה קמן; רובא דליתיה קמן 331
 רובא דמינכר 331
 רובו ככולו 331
 חרי רובי בעינן 372
 רוב וקרוב – הולכין אחר הרוב 331
 רוב חולים לחיים 331
 רובא דאיתיה קמן; רובא דליתיה קמן 331
 רובא דמינכר 331
 רובו ככולו 331
 רודף 332
 רודף שנעשה נרדף 332
 רוח, ראה: זיקא בעלמא הוא דשקלי מינך 142
 רוח חכמים נוחה ממנו 332
 ראה גם: אין רוח חכמים נוחה הימנו 40
 רוח חכמים נוחה ממנו 332
 רוח מצויה; רוח שאינה מצויה 332
 רוח שאינה מצויה, ראה: רוח מצויה; רוח שאינה מצויה 332

- רוח שטות, ראה: אין אדם עובר עבירה
אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות 23
רום וקיעא, ראה: מתהום ארעא עד רום
רקיעא 255
רופא, ראה מפתח: רפואה
רוצה אשה בקב ותיפלות מעשרה קבין
ופרישות 333
רוצה – ניתן להצילו בנפשו 333
רחמים, ראה: אין מרחמין בדין 36
רחמנא ליצילן מהאי דעתא 333
רטושים, ראה: נכסי נטושים; נכסי
רטושים 266
רביזי ומיעוט, ראה: אין מיעוט אחר
מיעוט אלא לרבות 34
אתין וגמין 59
רביית, ראה: אבק רבית 2
אי אנרא לא פגרא; אי פגרא לא
אנרא 14
הערמת רבית 127
כל אנר נטר ליה אסור 182
ניזבין איניש ברתה ולא ליוזף
בריביתא 263
עסקא פלגא מלוה ופלגא
פקדין 294
ריח הגט 333
ריחק נגיחותיו; קירב נגיחותיו 333
רישא וסיפא, ראה: אידי דתנא רישא תנא
נמי סיפא 18
תנא סיפא לגלויי רישא 367
תנא רישא משום סיפא 367
רמאה ברמאותיה זהיר 333
רמאי, ראה: אין אנו אחראין לרמאין 26
אם כן מה הפסיד הרמאי 47
דרוש את אתין אם רמאי הוא אם אינו
רמאי 105
רמאה ברמאותיה זהיר 333
שלא יאמרו הרמאין: אין תלמיד
תכמים בקיאין במעשה ידינו 348
שמא ילמדו הרמאין 353
תקנתא לרמאי קא משמע לן? 370
- רמי גודא רבה, שדי ביה, ראה: קריה
תכרך ולא ענך – רמי גודא רבה, שדי
ביה 323
רמיזא לאו כלום היא 334
רפואה, ראה: אסיא רמגן במגן, מגן
שוי 49
דכאיב ליה כאיבא אדיל לבי
אסיא 101
רפיא בדיה, ראה: אין ולא ורפיא
בדיה 31
רצה לשחק בה 334
רשומות, ראה: דורשי רשומות 98
רשות, ראה: שינוי רשות 347
שני דברים אינן ברשותו של אדם
ועשאו הכתוב כאילו ברשותו 356
רשות הרבים, ראה: מסקל מרשות שאינה
שלך לרשות שלך 241
צדי רשות הרבים 309
רשות שאינה שלך, ראה: מסקל מרשות
שאינה שלך לרשות שלך 241
רשותו של אדם, ראה: שני דברים אינן
ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו
ברשותו 356
רשע, ראה: אטו ברשיעי עסקינן 12
אין אדם משים עצמו רשע 22
הלעיטהו לרשע וימות 124
קרינן רשיעא בר רשיעא אפילו
לרשיעא בר צדיק 323
רשע ערום 334
שאלה ושכירות, ראה: דברים העשויין
להשאל ולהשכיר 96
ישנה לשכירות מתחלה ועד
סוף 173
כל הנאה שלו 187
מתה כדרכה; מתה מחמת
מלאכה 255
עד השחא חשרת ליה בגולן והשתא
מוגרת ליה בלא סהדי 286
שואל שלא מדעת 338

- שבים, ראה: תקנת השבים 369
 שביק מר חרין ועכיד כחד? ! 337
 שבירתן זו היא מיחתן, ראה:
 כלים – שבירתן זו היא מיחתן 193
 שבע מצוות בני נח 337
 שבעה טובי העיר 337
 שבקת חיי לכרייתא, ראה: לא שבקת חיי
 לכרייתא 207
 שבשחא, ראה: לפוס חורפא
 שבשחא 215
 שבשחא – כיון דעל על 338
 שגגות נעשות להם כזדונות 338
 שגגת תלמוד עולה זדון 338
 שדי איניש זוזי בכדי, ראה: לא שדי
 איניש זוזי בכדי 208
 שדי נופו בחר עיקרו 338
 שדיא אחיזרי, ראה: שקילא טיבותך
 ושדיא אחיזרי 358
 שואל שלא מדעת 338
 שוגג, ראה: מטב שיהיו שוגגין ואל יהיו
 מזידין 224
 קנסו שוגג אטו מזיד 321
 שגגות נעשות להם כזדונות 338
 שגגת תלמוד עולה זדון 338
 שמא אתה דן על שוגג במזיד ועל אונס
 כרצון 353
 שודא דדייני 339
 שוה כסף ככסף 339
 שוה פרוטה 339
 ראה: כל הגזול את חברו שוה פרוטה
 כאלו נוטל את נשמתו ממנו 184
 נהרג על פחות משה פרוטה 260
 פחות משה פרוטה 302
 שוה פרוטה במדי 339
 שוחד דברים 339
 שוחד יעור עיני חכמים – קל וחומר
 לטפשין 340
 שוטה, ראה: איזהו שוטה זה המאבד כל
 מה שנחנים לו 18
 אין מביאין ראייה מן השוטים 34
- שכירות אינה משחלמת אלא
 לבסוף 348
 שכירות בימיה – מכירה היא 348
 שכירות לא קניא 348
 תורא שאילי; אריא לא שאילי 363
 שאר כסות ועונה 335
 שב ואל תעשה – עריף 335
 שבועה, ראה: ארם מכריח עצמו מן
 השבועה ואין ארם מכריח עצמו מן
 החשלומים 5
 את מהימנת לי בשבועה האיך לא
 מהימן לי כשבועה 58
 גלגול שבועה 86
 דל אנת ודל שבועתך 101
 חזרה שבועה לסיני 149
 מושבע ועומד מהר סיני 228
 מינו דחשיר ממזגא, תשיר נמי
 אשבועתא 230
 ממן איתיה בחזרה – שבועה ליתה
 בתורה 238
 על דעת בית דין 294
 על דעת המקום 295
 שמא ישבע זה ויוציא הלה אח
 הפקדון 354
 שבועה בנקיטת חפץ 335
 שבועת הדיינין 335
 שבועת היסת 336
 שבועת שומריין 336
 שבוק מתניתין ותא אכתראי 336
 שבור את שיניו, ואמור לו: "שלי אני
 נוטל" 336
 שבח בית אביה 336
 שבח גזילה 336
 שבח המגיע לכתמים 337
 שבח בלי, דאה: אומן קונה בשבח כלי 8
 שבחא דאתא מעלמא 337
 שבי; שבו, ראה: אשה קורמת לאיש
 לכסות ולהוציאה מבית השבי 57
 מצוה רבה 248
 תקנת השבויים 369

- אה: אל ישחה אדם בכוס זה ויתן עיניו
 בכוס אחר 44
שותה בעצו 343
שותף לדבר עברה, ראה: ענש הכתוב
 לנטפל לעוכרי עבירה כעוכרי
 עבירה 297
שותף ליסטים – כליסטים 343
שותפות, ראה: גוד או אנוד 81
 חצר שאין בה דין חלוקה 153
 קיררא דבי שותפי לא חמימא ולא
 קיררא 316
שותף ליסטים כליסטים 343
שותפין כבי האי גונא לא קפרי
 אהרדי 343
שותפין כבי האי גונא לא קפרי
 אהרדי 343
שחרור, ראה: גט שחרור 85
שטות, ראה: חסיד שוטה 152
שטר, ראה: אין שטר לאחר מיתה 40
 אתי שטרא ומרע לשטרא 59
 זמנו של שטר מוכיח עליו 143
 יד בעל השטר על התחתונה 163
 מזויף מחוכו 229
 עד תלת שנין מחדהר איניש בשטריה
 טפי לא מחדהר 289
 עדים התחומים על השטר נעשו כמי
 שנחקרה עדותם בכית דין 291
 פריטי בשטרא – לא כתבי
 אינשי 304
 קיום שטרות 316
שוטרא דשטרא 341
 שריר וקיים 358
שטר – אית ליה קלא 343
שטר אמנה 343
שטר – אפסירא דארעא הוא 344
שטר העומר לגבות – כגבוי דמי 344
שטר כיס 344
שטר מוציא, שטר מכניס?! 344
שטר פסים 344
שטר שאין בו אחריות 345
- אין שוטה נפגע 40
 כשופטני עסקינן 75
 דעתא קלישתא 104
 חסיד שוטה 152
 חרש שוטה וקטן – לאו בני דיעה
 נינהו 154
 חרש שוטה וקטן – לאו בני שליחוא
 נינהו 154
 חרש שוטה וקטן – פגיעתן
 רעה 154
 חרש שוטה וקטן – רוב מעשיהם
 מקולקלים 154
 עחים חלים, עחים שוטה 299
שוטה – אין לו בושת 340
שויה לנפשה חתיכה דאיסורא 340
שויוה רבנן לבעילתו בעילת זנות 340
שוינהו רבנן כהלכתא בלא טעמא 340
שומא דבי דינא 340
שומא – הדר לעולם 341
שומה, ראה: המיקין שמין להן
 בעידית... 125
שומר קישואין, ראה: רואין אותו כאילו
 הוא שומר קישואין 330
שומר שמסר לשומר 341
שופט, ראה מפתח: ריין
שופט את שופטיו, ראה: דור ששופט את
 שופטיו 98
שופטני, ראה: כשופטני עסקינן?! 75
שופרא דשטרא 341
שוך, ראה: תקנת השוק 369
שור, ראה: אדם אית ליה מולא; בהמה לית
 לה מולא 4
יבא בעל השור ויעמוד על שורו 162
ריחק נגיהוחיו; קירב נגיהוחיו 333
שור – בר טענתא הוא?! 341
שור שחוט לפניך 342
שור תם; שור מועד 342
שורת הדין 342
ראה גם: לפני משורת הדין 215
שותה בכוס זה ונותן עיניו בכוס אחר,

שעבודא דרבי נתן 357	כל בסתמא לא קביל עליה
שעה ודורות, ראה: דורות משעה לא ילפינן 98	נטירותא 182
שעמום, ראה: בטלה מביאה לידי שעמום 66	כל לא ידענא – פשיעותא היא 190
שערי אונאה, ראה: כל השערים ננעלים	כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את 192
חוץ משערי אונאה 189	מקו 192
שעת הדחק 357	כספים אין להם שמירה אלא בקרקע 195
ראה גם: אין שעת הדחק ראה 41	לרדיו מגי לי בנטירא בר זוזא 211
כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו	נטירותא דדהבא לא קבילי עלי 263
בשעת הדחק 176	נכנסו חחת הבעלים 265
שעת חירום 357	ראין אותו כאילו הוא שומר קשוואין 330
שפיכות דמים 357	שכועת שומרין 336
ראה גם: אף הן מרביץ שופכי דמים	שומר שמסר לשומר 341
בישראל 50	שומר לי ואשמור לך 354
שפילי, ראה: רייני דשפילי 100	שמירה מעולה; שמירה פחותה 355
שקדו חכמים על חקנת בנות ישראל 357	שמעתא אליבא דהילכתא, ראה: אטוקי שמעתא אליבא דהילכתא 49
שקיל מיניה מידי דלא יהיב 358	שמעתא ידענא, ראה: אנא לא חילק ירענא ולא בילק ידענא, אנא שמעתא ידענא 48
שקילא טיבוחת ורשיא אחיורי 358	שן ועיין, ראה: יצא בשן ועיין 171
שקליה למיטרפסיה מיניה 358	שנה, יום, ראה: יום אחד בשנה חשוב שנה 167
שקר, ראה: אי הווי יהבי ליה כל חללא דעלמא לא הוי קא משני בדבוריה 16	שנוי, ראה מפתח: שינוי שני דברים אינן כרשותו של אדם, ועשאן הכתוב כאילו כרשותו 356
אין אדם מצוי לשקר בשעת מיתה 21	שני יוסף בן שמעון הדרים בעיר אחת 356
בהדי סהדי שקרי למה לי? 63	שני כתובים המכחישים זה את זה 356
גדול השלום שאפילו הקדוש ברוך הוא שינה בו 80	שעבוד, ראה: אבא לגביה בריה שעבורי משעביר נפשיה I
לא איברו טהרי אלא לשקרי 199	כההיא הנאה דקא נפיק ליה קלא דאיניש מהימנא הוא גמיר ומשעבד נפשיה 64
מה לי לשקר? 221	מילי לא משתעבדי 231
מיחזי כשיקרא 231	נכסים משועבדים; נכסים בני חורין 266
מילתא רעבירא לאיגילוי לא משקר 233	שעבודא דאורייתא 356
סהדי בשקרי – לא מחזקינן 274	שעבודא דרבי נתן 357
סהדי שקרי אאוגרייהו וילי 274	שעבודא דאורייתא 356
שריר וקיים 358	
שתוקי 359	
שתות, ראה: המשחבר אל ישחכר יחר על שתות 124	
עד שתוח – מחיל איניש 289	
שתי ידיים זוכות כאחת, ראה: אין שתי ידיים זוכות כאחת 41	

תורף ברשותי מאי בעי? 364
 תורת כל אחד ואחד בידו, ראה: נתת
 תורת כל אחד ואחד בידו 272
 תחלתה באונס וסופה ברצון 364
 תחלתו בפשיעה וסופו באונס 364
 תחת הבעלים, ראה: נכנסו תחת
 הבעלים 265
 תיובתא והלכתא? ! 364
 תילין תילין של הלכות, ראה: על כל קרן
 וקרן תילין תילין של הלכות 296
 תינוק, ראה: ינוקא במילי דאבוה לא
 ידע 170
 תינוק בן יום אחד – זוקק ליבוט, נוחל
 ומנחיל, וההורגו חייב 364
 תינוק שיש בו דעת 364
 תיקו 365
 תיקון העולם, ראה: מפני תיקון
 העולם 246
 תיקנו מצוי למצוי, ושאינו
 מצוי – לשאינו מצוי 365
 תירוץ, ראה: לית נגר ולא בר נגר
 דיפרקינה 213
 תלי תניא בדלא תניא? ! 365
 תליהו זבין – זביניה זביני 366
 תלמוד ערוך 366
 תלמודו בידו 366
 תלמיד שהורה אפילו כהלכה – אין
 הוריתו הוריייה 366
 תם ומועד, ראה: אדם מועד לעולם 5
 נחש מועד לעולם 263
 צד תמות במקומה עומת 309
 שור תם; שור מועד 342
 תנא דמסייע 366
 תנא הוא ופליג, ראה: רב תנא הוא
 ופליג 328
 תנא והדר מפרש 366
 תנא ושייר 367
 תנא לישנא דעלמא נקט 367
 תנא סיפא לגלויי רישא 367
 תנא רישא משום סיפא 367

שתיקה כהודאה דמיא 359
 שתיקה שלאחר קבלת מעות – לאו
 כלום היא 359
 שתיקוחיך יפה מדיבוריך 359
 תא אבחראי, ראה: שבוק מתניחין ותא
 אבחראי 336
 תביעה, ראה: אין אדם תובע אלא אם כן יש
 לו עליו 25
 לא שביק איניש מידי דקין ותבע מידי
 דלא קיץ 207
 ממון שאין לו תובעים 239
 תבריה לבזוייה 361
 תגר, ראה: אין אונאה לתגר 26
 זבן חבין – תגרא איקרי? 139
 עד שיראה לתגר או לקרובו 288
 תגרי לוד 361
 תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם 361
 תהום ארעא, ראה: מתהום ארעא עד רום
 רקיעא 255
 תוך כדי דיבור – כדיבור דמי 362
 תוכו כבורו 362
 תולדה 362
 תולה בדעת אחרים; תולה בדעת
 עצמו 362
 תולה מעותיו בנכרי; תולה קלא אילן
 בבגדו 362
 תופס לבעל חוב במקום שחב
 לאחרים 363
 תוקע עצמו לדבר הלכה 363
 תוקף בטליתו של חברו, ראה: שלא יהא
 כל אחד ואחד הולך ותוקף בטליתו של
 חברו ואומר שלי היא 349
 תורא מדישייה קאכיל 363
 תורא – שאילי; אריא – לא
 שאילי 363
 תורה חסה על ממונם של ישראל, ראה:
 התורה חסה על ממונם של ישראל 131
 תורה שלמה, ראה: לא תהא תורה שלמה
 שלנו כשיחה בטלה שלכם? ! 209

